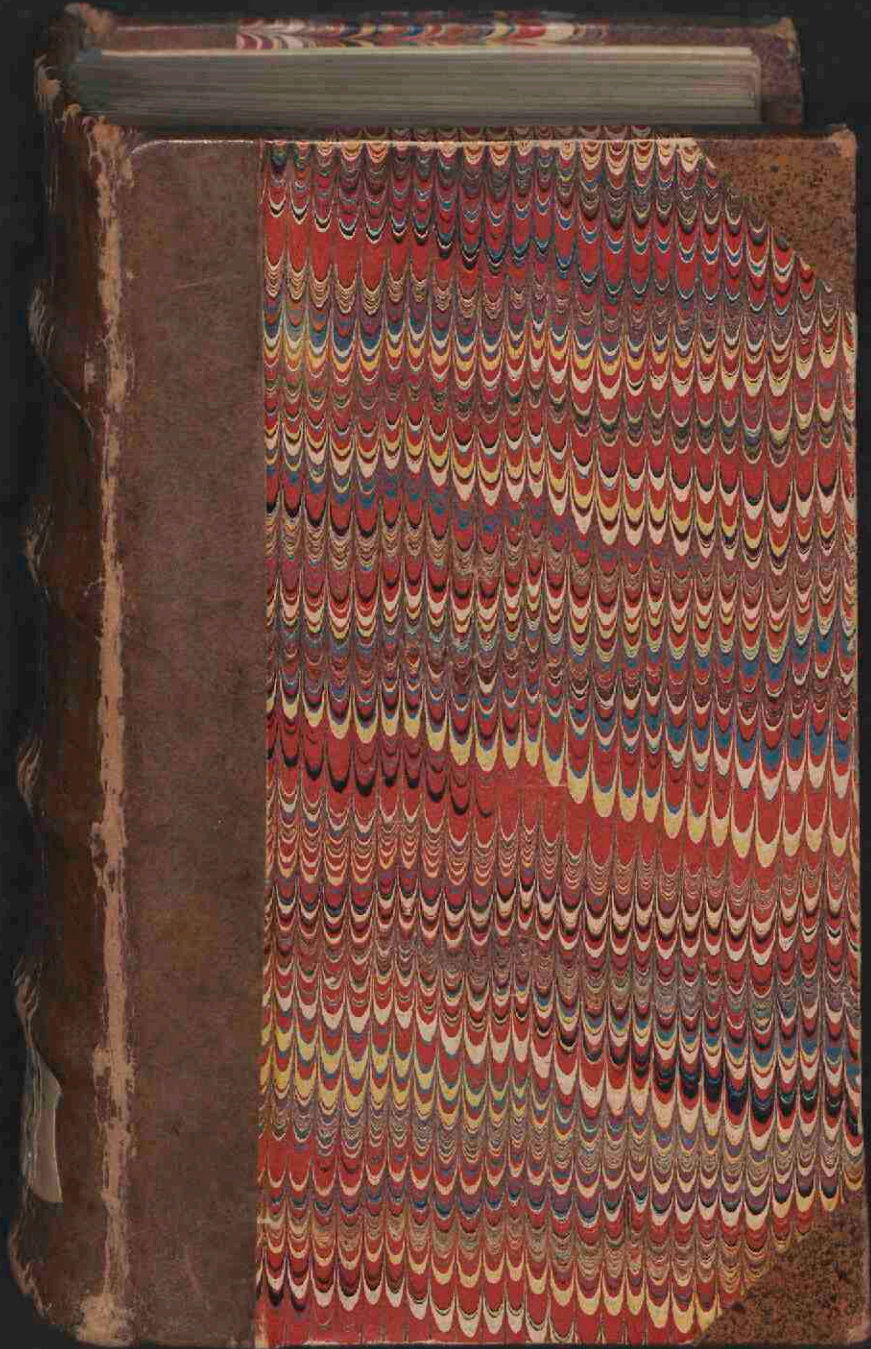

Catechismus pia et utili explicatione illustratus

<https://hdl.handle.net/1874/404557>

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
  - de kopsnede
  - de frontsnede
  - de staartsnede
  - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

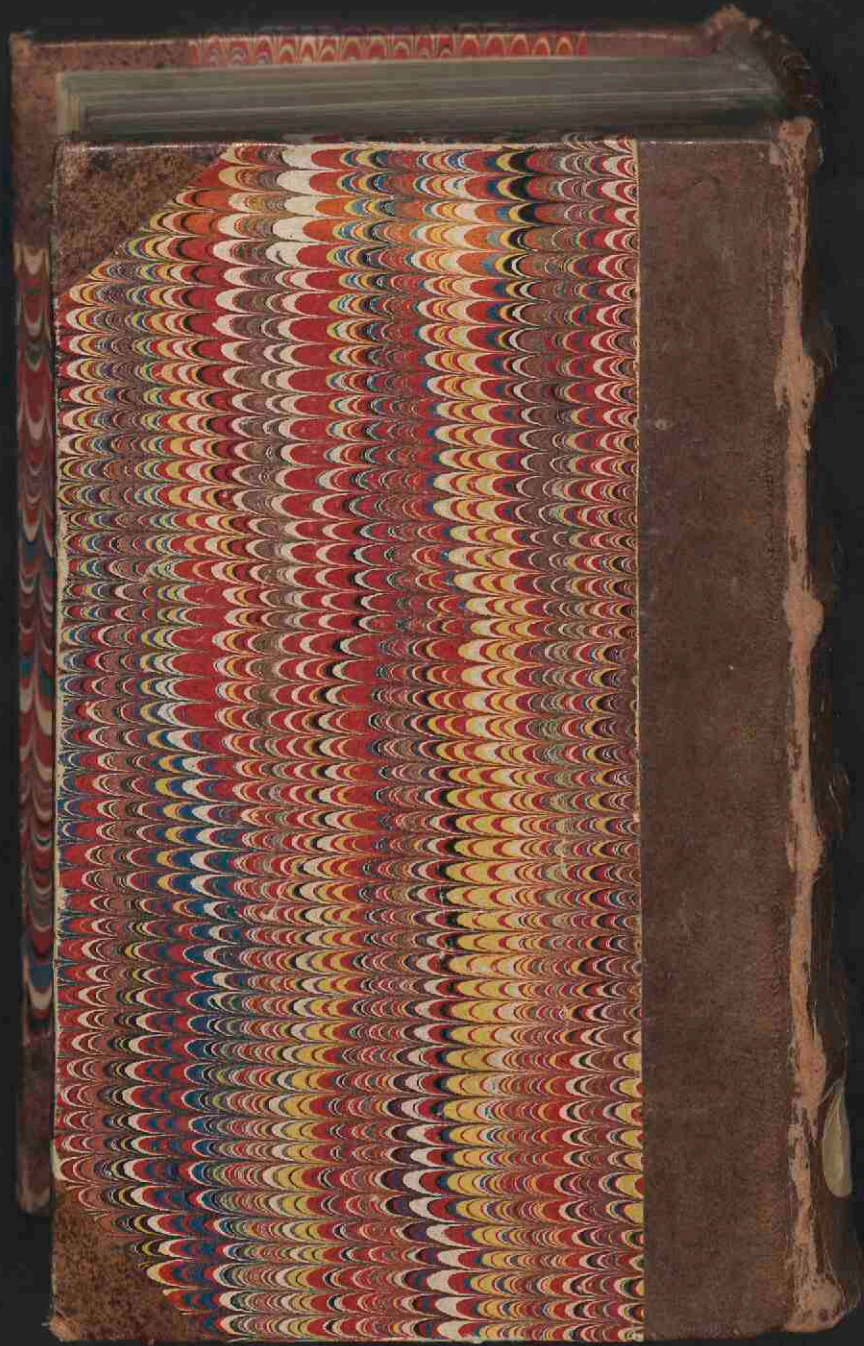
E. oct.
112

47

b

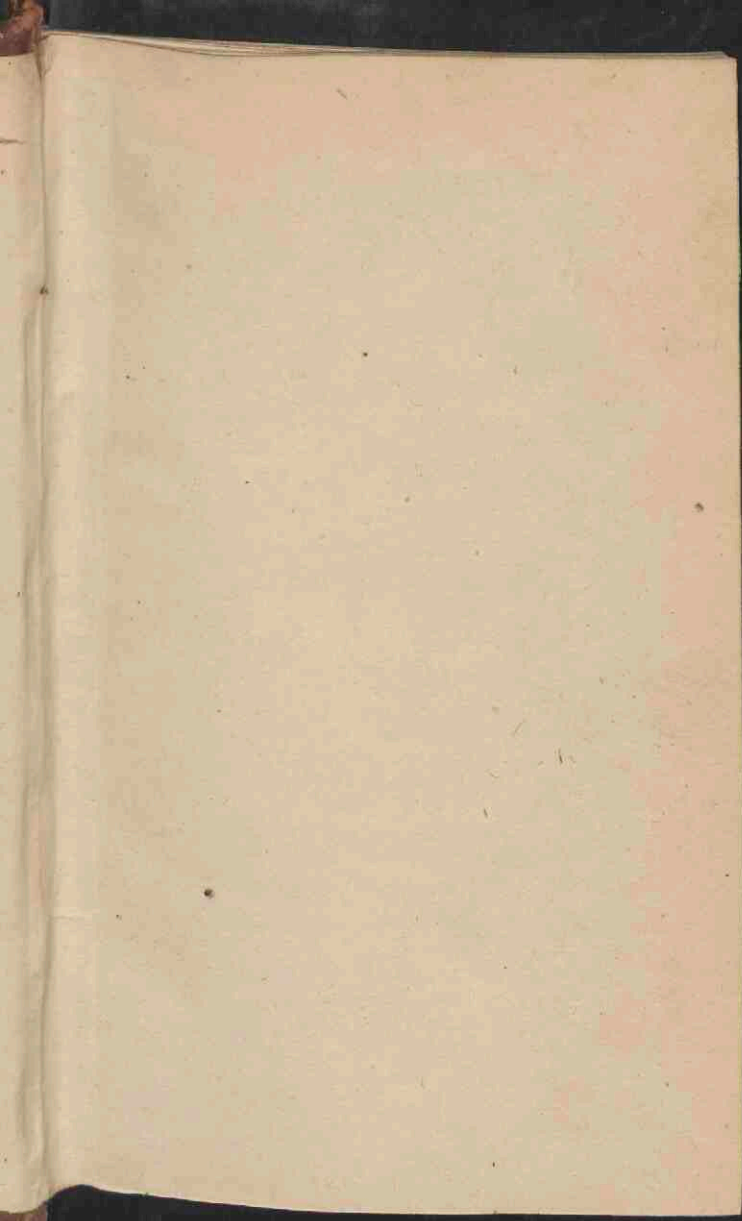

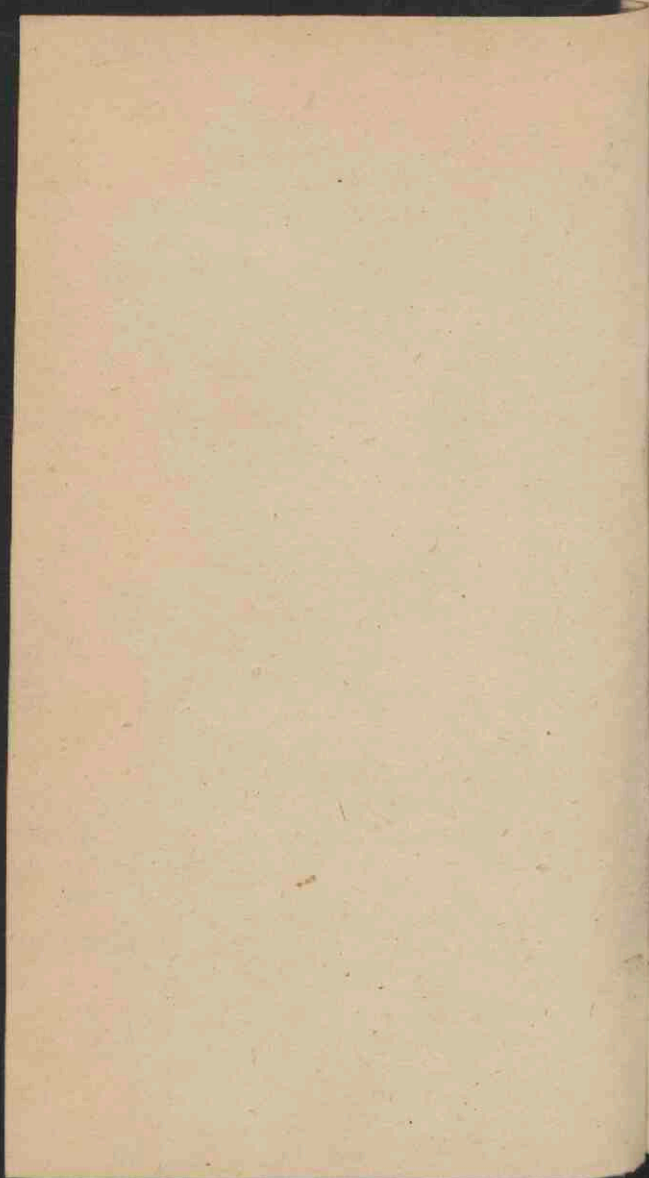

E. oct.

112

CATE
CHISMVS, PIA
ET UTILI EXPLICA
TIONE ILLV
STRATVS,

IOANNE BREND
TIO AVTORE.

I. CORINT. 14.

*Ne sitis pueri sensibus, sed malicia
pueri sitis, sensibus uero perfecti.*

Adom Buisson
1555

[Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page]

qua
dan
non
ster
qui
ius
qui
re
bit
tib
qu
qu
fut

CANDI DO LECTORI

GASPAR GRETERVS

GVNDELSE,

MIVS S.

VM nuper incidissem in ex-
plicationē istam Catechismi
specie quidem perbreuem &
angustā, uerūm quod attinet
ad doctrinam spiritus sancti,
satis luculentam & amplam,

quam superioribus mensibus, importunis quorum-
dam amicorum suorum efflagitationibus tantum
non extortam, D. Ioannes Brentius præceptor no-
ster in Christo nobis obseruandus, scripsisset, non
quidem in hoc, ut aderet, sed ut haberet illi, cui
ius priuatum usus esse posset in suis Ecclesijs; Inia-
quam ego ratus apud unum & alterum delitescere,
quod ad multorū edificationem usui futurū ar-
bitrabar, euigilandū curauī, haud grauatim adnū-
tibus etiam ijs, quorum tunc intererat q̄ maximē,
quam & ipsi mecum considerarent, hunc libellū
quamlibet exiguū, non minus tamē Ecclesie pro-
futurum, quam alia huius uiri scripta Quibus quā

AD LECTOREM.

tum effecerit in his postremis temporibus nostris,
 & in tanta rituum ac doctrinarum disparitate,
 si nunc commemorare uellem, & meis laudibus ac
 cumulare, profecto nō minus malè audiam, atq; is
 qui apud Lacedæmonios Alciden laudaturus erat,
 quem nemo adhuc uituperasset. Constat enim quā
 ti faciant hunc Autorem omnes uerè p̄ij, quo ea
 quiores, & magis propicios mihi iudices futuros
 confido, qui me temeritatis citius absoluant, quod
 alienum opus ædiderim. In hoc uerò si quid pec
 co, quid tum & modò ex hoc meo peccato utilitas
 aliqua promanet, si non ad doctiores & magis ex
 ercitatos, quibus hic nihil præscribitur, at saltē
 ad rudiores & mei similes, quorum gratia hic ex
 plicandi modus ab ipso autore conscriptus est:
 quanquā in hoc lecturi sint etiam illi, nisi
 me mea fallat opinio, cuius post non ad
 modum pœnitere possit. Vale in
 Christo bene, 4. Kalend.

Martias, Anno

2952.

Catechismus

 CATE
CHISMVS.

Questio

Cuius es religionis?

Responsio.

Sum Religiois Christianæ.

Q.

Quam ob causam?

R.

Quia credo in Iesum Chri-
stum, & baptisatus sum in nomi-
ne Iesu Christi.

DE BAPTISMO

Q.

Quid est Baptismus?

R.

Baptismus est Sacramentum,
seu diuinū signaculū, quo certo
significat Deus Pater per Iesum
Christum filium suū cum Spirī

CATECHISMVS.

in sancto, quod sit ei, qui baptisatur,
Deus propicius, ac remittat ipsi
peccata, gratuita clementia, pro-
pter Iesum Christum, & adoptet
eum in filium, ac hæredem omni-
um cœlestium bonorum.

*RECITA testimonia scripture, quibus Insti-
tutio huius Sacramenti probatur.*

R.

Mat. ult. Locutus est Iesus dis-
cipulis suis dicens: Data est mihi
omnis potestas in cœlo & in ter-
ra. Eūtes ergo docete omnes gen-
tes, baptisantes eos in nomine Pa-
tris & Filij & Spiritus sancti, do-
centes eos seruare OMNIA,
quæ præcepi uobis.

Et Mar. ult. Ite in mundū uni-
uersum & predicate Euangelion
omni creature. Qui crediderit &
baptisatus

CATECHISMVS.

baptisatus fuerit, saluus erit: Qui
uero nō crediderit, cōdemnabit̃.

DE SYMBOLO

fidei Christiane.

RECITA Symbolum fidei.

R.

Credo in Deū Patrem omni-
potentē, Creatorē coeli & terræ.

Et in Iesum Christum filium
eius unicum Dominum nostrū.

Qui conceptus est de Spiritu san-
cto, Natus ex Maria uirgine, Pas-

sus sub Pōtio Pilato, Crucifixus,
Mortuus, & sepultus. Descendit

ad inferos. Tertia die resurrexit a
mortuis, Ascēdit ad cœlos. Sedet

ad dextram Dei Patris omni-
potentis. Inde uenturus est ad iudi-

candum uiuos & mortuos.

Credo in Spūm sctm̃, Sāctam

CATECHISMVS.

Ecclesiam Catholicam, Communionem Sanctorum, Remissionem peccatorum, Carnis Resurrectionem, Et uitam æternam.

Q.

Quæ est huius fidei utilitas?

R.

Hæc est utilitas eius, quod re-
putor per hanc fidem, coram
Deo iustus & sanctus, propter Ie-
sum Christum, & quod per eam
donatur mihi spiritus orandi, &
inuocandi Deum ut Patrem, &
instituendi uitam meam, iuxta
mandata Dei.

Q.

Qua oratione soles Deum in-
uocare?

R.

Oratione Dominica, quam
Christus nos docuit.

RECL

CATECHISMVS.

RECITA Orationem Do-
minicam.

R.

Pater noster, qui es in coelis.

Sanctificetur nomen tuum.

Veniat regnum tuum.

Fiat uoluntas tua, quemad-
modum in coelo, sic etiam in
terra.

Panem nostrum quotidiana-
num da nobis hodie.

Et remitte nobis debita no-
stra, sicut & nos remittimus debi-
toribus nostris.

Et ne nos inducas in tenta-
tionem.

Sed libera nos a malo.

Quia tuum est regnum, &
potentia & gloria in secula secu-
lorum, Amen.

CATECHISMVS.

DE DECALOGO.

Q.

Quæ sunt mandata Dei?

R.

Ea sunt, quæ in Decalogo continentur.

RECITA Decalogum.

R.

Ego sum Dñs Deus tuus.

Primum.

Non habeas deos alienos coram me.

Secundum.

Non assumes nomen Domini Dei tui in uanum.

Tertium.

Memento, ut diem Sabbati sanctifices.

Quartum.

Honora patrem tuum & matrem tuam, ut sis longæuus.

Quintum.

CATECHISMVS:

Quintum.

Non occidas.

Sextum.

Non committas adulterium.

Septimum.

Non facias furtum.

Octauum.

Nō loquaris falsum testimo-
nium aduersus proximum tuū.

Nonum.

Non concupiscas uxorem
proximi tui.

Decimum.

Q.

Non concupiscas domū pro-
ximi tui, nec ulla quæ illius sunt.

Ad quem usum traditus est Decalogus

R.

Primum, traditus est Decalo-
gus ad hunc usum, ut ex ipso dis-
camus peccata nostra agnoscere.

Deinde, ut ex ipso discamus,

CATECHISMVS.

quæ opera Deo placeant, & quæ
facienda sint, ut honestam uitam
ducamus.

Q.

Possumus ne nostris operibus
mandata Dei perfecte implere?

R.

Nequaquam. Nostra. n. opera, nō
sunt perfecte bona, propterea quod
sumus in peccato concepti & na-
ti. Sed ut saluti nostræ consulere-
tur, donauit nobis Dominus De-
us noster unigenitum filium suū
Iesum Christum, qui nullum un-
quam peccatum fecit, et impleuit
omnia mandata Dei perfectissi-
me. Quare, si in hunc Iesum Chri-
stū credimus, reputat nos Deus
gratuita clemētia sua, ppter Chri-
stum, perinde ac si nos ipsi om-
nia mandata Dei impleuissemus.

Quæ

CATECHISMVS

Q.

Quæ causa est, cur debeamus
bona opera facere?

R.

Non propter hanc causam, ut
satisfaciamus nostris operibus
pro peccatis, & mereamur æter-
nam uitam: Solus enim Christus
satisfecit pro peccatis nostris, &
meritus est nobis æternā uitam,
Sed debemus bona opera facere,
ut his testemur fidē nostram, &
agamus gratias DOMINO
Deo nostro pro beneficijs suis.

DE SACRAMENTO

Cœnæ Dominicæ:

Q.

Quid est faciendum, ut confir-
memus fidem nostram in aduer-
sis, & accipiamus consolationem
in afflictionibus?

CATECHISMVS:

R.

Vtendū est Cœna Dominica?

Q.

Quid est Cœna Dominica?

R.

Cœna Dominica est Sacramē-
tum seu diuinū signaculum, quo
Christus uere presens, offert ac do-
nat nobis pane & uino corpus et
sanguinem suū, & certificat nos,
q̄ remittantur nobis peccata, &
pertineat ad nos ius æternæ uitæ.

RECITA uerba, quibus Euangelistæ
& Paulus describunt institutionem
Cœne Dominicæ.

R.

Dñs Iesus in ea nocte, qua tra-
ditus est, & cū discipulis suis cœ-
nauit, accepit panē, & cū benedi-
xisset, ac egisset gratias, fregit, de-
ditq̄ discipulis, & ait; Accipite, co-
medite.

CATECHISMVS.

medite. Hoc est corpus meum,
quod pro uobis datur. Hoc facite
in mei commemorationem.

Et accepto poculo, postq̄ cœ-
nauit, gratias egit, & dedit illis di-
cens: Bibite ex hoc OMNES.
Hic est em̄ sanguis meus, qui est
noui Testamenti, qui pro multis
effundit̄ in remissionem peccato-
rum. Hoc facite, quotiescūq̄ bibe-
ritis in mei commemorationem.

DE CLAVIBVS Regni
Cælorum.

Q.
Quę sunt Clauēs regni cœlorū?

R.
Ministerium, seu prædicatio
Euangelij de Iesu Christo.

RECITA e scriptis Euange-
listarum aliquot dicta, quibus Ie-
sus Christus instituit ministeriū
prædicandi Euangelij sui.

CATECHISMVS:

R.

Apud Lucam capite decimo dicit Christus ad discipulos, quos ad prædicandum regnum Dei emittebat: Qui uos audit, me audit, & qui uos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum, qui misit me.

Et apud Matthæum capite decimo sexto: Tibi dabo Claves regni cœlorum. Quicquid alligaueris in terris, erit alligatum in cœlis. Et quicquid solueris in terra, erit solutum in cœlis.

Et apud Ioannem capite uigesimo: Accipite Spiritum sanctum. Quorumcunq; remiseritis peccata, remittuntur eis, quorumcunq; que retinueritis, retenta sunt.

FINIS.

PRAEFATIO

PRAEFA

TIO IN EXPLICATIONEM CATECHISMI.

VM ratio officij nostri po-
stulet, ut Catechismum, qui
Ecclesiae, praesertim puer-
rum, ad uerbum ediscen-
dus proponitur, non solum
publica lectione recite-
mus, uerumetiam interpre-
tatione explicemus, dicendum nobis est initio, quid
nomine Catechismi intelligatur: deinde quam ne-
cessarium in Ecclesia usum habeat Catechismus. Hac
igitur uocabula, Catechismus, & Catechumenus, ui-
dentur in Ecclesia usurpata esse ex Paulo, qui in epi-
stola ad Galatas cap. 6. ita scribit: Communicet cate-
chumenus sermone, ei qui ipsum catechizat, in om-
nibus bonis. Et si autem Catechumenus significat ge-
neraliter eum, qui sonanti uoce & sermone ab alio
eruditur, & Catechismus significat eam doctrinam
uocalem, qua alius alium erudit: Vnde & Philoso-
phorum, & opificum discipuli, Catechumeni uoca-
ri possent, tamē in Ecclesia uox Catechumeni signi-
ficat discipulum pie & Christianae doctrine. Et Ca

κατὰ λέξιν
uoce erudio,
Deriuatū ab
ἡ λέξι. Inde
κατὰ λέξιν
ein munt
licher be-
richtet. Nunc
dicimus κα-
τὰ λέξιν
quasi uerbū
esset κατὰ
λέξιν.

P R A E F A T I O

Catechismus
quid sit.

Catechumeni
quid dicantur

techismus significat eam doctrinam, quae uoce est scriptis Prophetis & Apostolicis, de uera Religione Domini nostri Iesu Christi auditoribus traditur. Ac superioribus quidem temporibus, cum Ecclesia, reuelato Euangelio, colligeretur ex Iudaeis & Gentibus, dicti sunt Catechumeni hi, qui cum nondum accepissent sacramentum baptismi, auditores & discipuli erant Ecclesiasticae doctrinae. Sic Catechumenus fuit Augustinus, sic Ambrosius, qui & adhuc Catechumenus, electus est in Episcopum. Nunc autem postquam infantes, qui uocalis doctrinae nondum sunt capaces, baptisantur, uocamus Catechumenos eos, qui cum post acceptum in infantia baptismum adoleuerint, in uera & pia doctrina Christi erudiuntur, ut quod in infantia suo modo crediderunt, & beneficio spiritus sancti acceperunt, hoc in adolescentia reuelate credere, & intelligere incipiant. Sed & Catechismi uocabulum per se tam late in Ecclesia patet, ut comprehendat omnem, quamuis prolixam explicationem Propheticae & Apostolicae scripturae. In praesentia autem nomine Catechismi intelligimus Decalogum, Symbolum Apostolicum, Precationem Dominicam, & Institutionem baptismi, Coenae Domini, & Clauium regni caelorum. Quae quidem paucis uerbis recitari solent, sed profecto sunt epitome & compendium uniuersae saepe

C A T E C H I S M U S

3

tre scripturæ, & continent in se, quicquid nobis ad
 ueram & æternam salutem cognitu necessarium est.
 Decalogus enim, etsi decem tantum præceptis con-
 stat, unde & decalogi nomen habet, ea tamen præ-
 cepta sunt fontes & capita omnium legum, manda-
 torum & præceptorum Dei, quæ in omnibus scri-
 ptis Prophetiis & Apostolicis continentur, atq;
 adeo superat Decalogus, & autoritatis pōdere, &
 utilitatis ubertate bibliothecas omnium Philoſopho-
 rum & Iurisconsultorum. Symbolum autē Aposto-
 licum, constat quidem duodecim tantum articulis, sed
 his summam comprehenditur, quicquid uniuersa
 sacra scriptura nobis de uero Domino Deo nostro
 credendum & sentiendum tradit. In prece-
 ratione Dominica continentur quicquid in totis Biblijs pre-
 cationum & Psalmorum extat. Quibus partibus cum
 accesserit Institutio Sacramentorum & Clauium re-
 gni cœlorum, pia doctrina hoc Catechismo ita absol-
 uitur, ut eum recte ac proprie parua Biblia uocare
 liceat. Sed quid Catechismi nomine intelligamus, Catechismus
 hæc dicta sufficiant. Demonſtremus nunc, quam ne parua Biblia
 cessarius sit usus eius. Quid autem pluribus opus
 Res ipsa necessitatem eius palam ostendit. Diximus
 enim Catechismum esse Epitomen eius diuinæ do-
 ctrinæ, quæ in omnibus tam Prophetiis, quam A-
 postolicis scriptis continentur. Sive enim ad Legem, rius.

siue ad Euangelion (nam his duabus partibus uniuersa sacra scriptura constat) animum uerteris, ad Catechismus tibi ob oculos proponit. Necessarium autem est, ut si ueram & eternam salutem consequi uolueris, habeas cognitionem eius doctrine & Religionis, quae à Patriarchis, Prophetis & Apostolis tradita est, & quae libris sacrae scripturae continetur. Necessarium est, ut Legem cognoscas, quae non solum scias, quae opera Deo placeant, quae displiceant, uerumetiam qua peccatum tuum agnoscas, & ad querendam peccati remissionem exciteris. Necessarium item est, ut Euangelion de filio Dei, peccati expiatore & irae Dei placatore cognoscas, & ei fidem adhibeas. Prædicare (inquit) Euangelion omni creaturae. Qui crediderit (Euangelio) saluus erit. Qui uero non crediderit, condemnabitur. Quare, ad consequendam ueram & caelestem salutem, et ad effugiendam eternam condemnationem, necessarium nobis est, ut Catechismum omni, quo possumus studio cognoscamus. Euangelion, inquit Paulus, est potentia Dei ad salutem omni credenti. In Catechismo autem, ac praesertim in Symbolo Apostolico, & in Institutione Baptismi ac Coenae Domini, recitatur summa totius Euangelij de Domino nostro Iesu Christo. Quid ergo de Catechismo aliud sentiendum erit, quam quod sit caeleste organon, quo spi-

ritus

ritus sanctus potens & efficax est, ad conferendam omnibus ijs, qui Catechismum fide excipiunt, ueram salutem; in Actis Apostolicis, cum Petrus & collegæ eius accepissent Spiritum sanctum, & susciperent Ecclesiam iuxta uocationem ipsorum, edificandam, ac regnum Christi instaurandum, commemorat Petrus in prima sua concione bonam partem symboli Apostolici, quod cum sit præcipua pars nostri Catechismi, res ipsa testatur spiritum sanctum ipsum commendare nobis hunc Catechismum, & iudicare eum ad ædificationem & conseruationem salutis Ecclesie necessarium esse. Et paulò post, cum Petrus Gentes quoq; ad regnum Christi uocaret, recenset præcipua capita de Iesu Christo, quæ in symbolo Apostolico continentur, Quid ergo sit? Adhuc loquente Petro, (inquit scriptura) uerba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant sermonem. Quo miraculo filius Dei, qui mittebat spiritum sanctum auditoribus, testificari uoluit, quod Catechismus, (nam huius præcipuam partem Petrus recensebat) sit instrumentum diuinitus ordinatum, quo dona spiritus sancti in Ecclesiam conserantur. Cum igitur Paulus dicat: Si quis non habet spiritum Christi, hic non est eius, dubium esse non potest, quin omnes, qui cupiunt esse uera membra Christi, necesse habeant sese Catechismo erudiendos obedienter exhibere.

Actorum 2.

Actorum 10.

Roma. 8.

P R A E F A T I O

Etsi autem ipsa uerborum Catechismi recitatio, diligentissimè in Ecclesia urgenda est, & conseruanda, tamen per se parum affert utilitatis, si rectam eius sententiam non teneamus. Addeamus igitur, iuuante Deo, perspicuam, quoad eius per nos fieri potest, explicationem eius, ut quod uerbis recitatur, recte intelligatur: & ut cognoscamus, quòd ea quae nobis in hoc Catechismo traduntur, non sint humana somnia, sed diuina oracula, quibus muniamur, non solum ad tuendam religionem nostram aduersus Ethnicos, Iudaeos, Mahumetistas, et omnes alios impios, uerumetiam ad repellendum Satanam in omnibus tentationibus, ad uincendam mortem, & ad conterendas omnes portas inferorum, ut coelesti uita ac scelicitate perpetuo fruamur. Quod cum ista se habeat, admonendi sunt patres familias, ut ad discendum Catechismum, liberos & reliquam suam familiam maxima omnium diligentia & seueritate, non uerbis tantum cohortentur, uerumetiam exemplis suis inuitent. Haec est uocatio, hoc est officium, quod tam necessitas salutis familiae, quam auctoritas Domini Dei nostri à parentibus exigit. Pueri enim natura sua, non ut aetate, ita & cognitione rerum diuinarum proficiunt. Tamen si enim naturalis ratio habet nonnullam Dei & legis eius noticiam, tamen & haec est propter peccatum obscurata,

Patris familiae officium.

& caret omni noticia Euangelij de filio Dei Domi-
 no nostro Iesu Christo, quo solo ueram iusticiam &
 salutem per fidem consequimur. Cum igitur tantæ
 sint tenebræ humanæ mētis, necessarium est, ut pa-
 rentes curent pueros suos Catechismo, hoc est, uera
 Legis & Euangelij doctrina, ab ineunte etate eru-
 diri, ut spiritus sanctus habeat organon, parentum
 ministerio, quo dona sua in pueros effundat. In De-
 calogo, de Sabbati ocio, nō soli tantū patrifamilias
 præcipitur, ut nullum opus die Sabbati faciat, Sed
 additur etiam de familia, ac de iumentis quoq;: Nō
 facias, inquit, in eo ullum opus, Tu, & filius tuus,
 & filia tua, seruus tuus, & ancilla tua, iumentum
 tuum. Quid enim & iumentorum ocium Deo cu-
 re est? Deus seruat quidem homines & iumenta,
 ut Psalmus ait, nō est autem in Decalogo pro iumē-
 torum ocio sollicitus propter iumenta ipsa, sed pro-
 pter familiam, ut ociantibus iumentis familia ocie-
 tur, idq; haudquaquam in hunc usum, ut conterat
 ocium sabbati in conuiujs, ludis, & choreis, sed ut
 sanctificet Sabbatū, hoc est, ut festis diebus uacet sa-
 cræ doctrinæ Religionis, ac det operam cognoscen-
 dæ ueræ pietatis. Quare paterfamilias, qui uel man-
 dandis negocijs familiam ab audiendo & discendo
 uerbo Dei abducit, uel nullā prorsus habet, præ ig-
 norantia aut impietate sua, rationē familiæ in uerè pia

doctrina erudiendæ, non sibi tantum, uerumetiam
 uniuerse suæ familiæ malus est, idcoq; duplo maio-
 rem condemnationem accepturus. Mandatur &
 hoc in Decalogo, ut liberi honore afficiant parētes
 suos. Sed qua fronte exiges tu à liberis honorem, di-
 uinitus mandatum, cum tu non prior præstes eis hoc
 officium, quod & in priori mandato decalogi, de
 sanctificando sabbato à te requiritur? Liberi nō na-
 scuntur temere ex parentibus, sed sunt dona & be-
 nedictio Dei. Benedixit, inquit scriptura, illis Deus,
 & dixit: Crescite & multiplicamini. Et in Psal Fi-
 lij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ.
 Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominū. Do-
 nantur autem liberi parentibus diuinitus, & uelut
 coeleste depositum commendantur, non ut prophā-
 nentur, & ad usum tantum terrenæ ciuitatis edu-
 centur, Sed ut ad usum cœlestis ciuitatis sanctificen-
 tur. Amisimus in primo parente ius hereditatis cœ-
 lestis uitæ, & nascimur nunc filij iræ, mortis ac in-
 ferni. Quid ergo crudelius, quid immanius eo par-
 rente, qui non maxime omnium in hoc studium in-
 cumbit, ut postquàm nati sunt ei liberi, recipiant ite-
 rum ius amissæ prius hereditatis cœlestis uitæ? Nisi
 enim hoc fiat, quid liberi aliud à parentibus suis,
 præter mortem et infernum reportant? Sed hi sunt
 his temporibus multorum parētum mores, ut in gua-
 berratione

Parentum
 negligentia.

unctione familie suae multo maiorem rationem
 habeant porcorum, quam liberorum suorum. Du-
 cunt uno die bis aut ter porcos ad sumendum cibum
 & potum uentris. Et in una integra hebdomada non
 sumunt sibi tantum temporis, ut liberos suos semel
 ac iterum ducant ad sumendum cibum & potum
 mentis. Quid respondebunt hi iusto & aeterno Ius-
 dici, cum rationem ab eis officij tam sacre, tam tur-
 piter neglecti exacturus est? Puerile quidem uides-
 tur in puerorum agmine uersari, & pueros ad alio-
 rum puerorum & uulgarium hominum coetum du-
 cere. Magis autem uirile, ac etiam Heroicum uides-
 retur, in magno militum exercitu incedere, & mul-
 tam cataphractorum equitum cateruam aduersus
 hostium aciem ducere. Sed quæso te, quid inter mul-
 tos gregarios illos & prophanos milites esse aliud
 est, quam in medio mancipiorum Satanae uersari:
 & equitatum ducere contra hostes, quid aliud est,
 quam homines lanicæ & mactationi obijcere? Etsi
 enim aliqua bella solent esse legitima, & nonnulli
 milites ueram pietatem sectantur, tamen non est ob-
 scurum, quales magna pars militum esse soleant, &
 quam illegitime etiam maximè legitima bella ge-
 rantur. In medio autem puerorum uersari, est esse
 in medio Angelorum. Angeli enim eorum, inquit
 filius Dei, semper uident faciem Patris mei, qui est

in coelis. Et ducem esse pueris ad audiendum et discendum Catechismum, est praere eis ad percipiendam ueram et eternam uitam. In Catechismo enim traditur caelestis uitae doctrina. Quanto igitur dignius, quanto coram Deo & toto angelorum coetu illustrius, quanto magis heroicū est, ducem esse puerorum ad Catechismum, quā militum ad praeliū? Scilicet puerilia & abiecta, ac non potius insignia strategemata exigit Psalmus à maioribus natu, cui ait: Quanta mandauit Patribus nostris nota facere ea filijs suis, ut cognoscat generatio altera: Filij qui nascentur & exurgent, & narrabunt ea filijs suis: Non enim sentiendum est, quòd qui suscipit paucos quosdam pueros in Catechismo erudiendos, in unum tantum & alterum puerum, priuatiū beneficium conferat, sed quòd, quantum in ipso est, conferat operam suam ad conseruandam Ecclesiam, & ad propagandam eam in omnem posteritatem. Hoc certe est conferre studium suum ad profrendos & tuendos fines regni caelestis. Pueri enim nō semper manent pueri, sed adoleseunt in uirilem aetatem, & fiunt coniuges. Ex coniugio nascuntur alij pueri, quorū parētes, si recte fuerint in Catechismo eruditi, erudiunt hi & illos, qui & ipsi deinceps propagāt Catechismum ad suos posteros. Itaq; fit, ut unius parentis, qui curauit, ut pueri sui in Ca

Psalm. 77.

tecismo recte erudirentur, beneficium in mille usque generationes propagetur. Quare, cum pueris necessaria sit doctrina Catechismi, & Deus donas uerit parentibus liberos, ut eruditione pietatis faciant ex ipsis coelestes magis, quam terrestres ciues, ac parentes nullum nec utilius, nec amplius, nec magis salutare patrimonium, quam cognitionem ueri Domini Dei nostri, liberis suis relinquere possint, debent in hoc studium maximè omnium incumberè, ut liberos, imo & uniuersam familiam suam ad discendum & intelligendum Catechismum aduefaciant, quo Deus Pater Domini nostri Iesu Christi, spiritu sancto suo mentes eorum illustret, & eos ad uerum fidei finem, qui est, ut Petrus ait, animarum salus, perducatur. 1. Pet. 2.

Sed nunc, quod scilicet faustamque sit, accedamus ad Catechismum, & ad explicationem eius. Distinximus autem capita Catechismi Erotematis seu Interrogatiunculis: partim, ut hoc quasi dialogo, pueri inter se ipsi de Catechismo colloquerentur, & conferrent: partim, ut hac occasione uerus usus singularum partium Catechismi aliquo modo significaretur, ne, quod hactenus siue incogitantia, siue superstitioe factum uidimus, omnis Catechismi partes pro precatioe indiscriminatim usurparentur.

CVIVS ES

RELIGIONI S^c

HAEC quaestio, nō est temere, nec nullaratione, prima omnium proposita. Nec puerorum tantum gratia principem in Catechismo locum tenet, sed est proposita, quasi uice Cohortationis, qua admoneantur tam Iuiores quā Seniores, cuius rei maximam et praecipuam omnium curam et sollicitudinem in huius corporalis uitae cursu habere debeant. Non enim obscurum nec ignotum est, qui sint usitati huius seculi mores. Hominum alius ad parandas, alius ad conseruandas, alius ad augendas huius terrae facultates tanta animi cupiditate, tantoque impetu feruntur, ut sibi tantum ad curam tuendae corporalis uitae nati atque educati uideantur. Non aliter ad ea, quae uentris sunt, consequenda properatur, quā si Venter, Deus noster esset. Inituri coniugium, non hoc querunt, qua religione, qua fide in Deum sit sponsus aut sponsa, sed quantas diuitias possideat, et quantam dotem afferat. Cum ex coniugio suscepti fuerint liberi, non hoc agitur, ut liberi in cognitione uerae religionis diligenter erudiantur, sed ut corporalem

Pietatis ne
glectus in ho
minibus:

corporalem uictum & mundanam sc̄licitatem consequantur. Si cui mutandæ sunt sedes, & aliò in alterius magistratus regionem migrandum, non habetur ratio aliqua, quæ sit publica in eo loco Religio, sed tantum curatur, quàm opportunus sit locus ad parandas opes, & ad seruiendum uentri. Si famuli locaturi sunt operam suam alicui ex patribus familias, non cogitant, quam Religionem ea familia sectetur, sed quantum mercedis numeretur. Ac breuiter, tantus est in hominibus neglectus pietatis, ut aut nullam prorsus, aut minimam, & postremam omnium rationem Religionis habeant. Proponitur ergo initio Catechismi, prima omnium questio de Religione, ut admoneamur omnes officij nostri, & cogitemus, nos nõ in hoc a Deo creatos esse, ut uentri seruiamus, & corporalibus bonis studeamus, sed ut ueram religionem de Deo cognoscamus. & uera ac æterna bona consequamur. Homo enim conditus est initio, nõ ad imaginem alicuius terrene rei, aut uidelicet, uel argenti, uel agrorum, uel domorum, uel alterius id genus creature, sed ad imaginem Dei. Faciamus, (inquit Deus) hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Quare præcipuum hominis officium non est, quærere aurum uel argentum, uel alias res terrenas: Sed officium eius est, Cognoscere Deum, ad cuius imaginem formatus

Hominis officium & studium præcipuum.

est, & Celebrare Deum, cuius creatura est, & quod
 rere diuina ac caelestia bona, quae Deus homini acci-
 pienda, & fruenda proposuit. Ac licebit quidem au-
 ro & argēto, ac alijs creaturis Dei, iuxta ipsius uo-
 luntatem, & uocationem uti, neglecto autem & cō-
 tempto Deo, solis terrenis, quae sic uocantur, bonis
 operam dare, & genio tantum indulgere, hoc de-
 mum non est hominis, sed porci uitam ducere. Ne
 igitur belluinam potius, quàm humanam uitam trā-
 sigas, incumbendum est praecipuè omnium in stu-
 diū Religionis, ut uerum Deum, uerè cognoscamus
 & celebremus. Deinde, Deus non solum creauit ho-
 minem ad imaginem & similitudinem suam, sed eti-
 am redemit eum ab aeterno interitu, misso unigeni-
 to filio suo Domino nostro Iesu Christo. Etsi enim
 homo conditus est initio ad imaginem Dei, & crea-
 tus est bonus, iustus, faelix & immortalis, tamen
 postquam fuit Deo inobediens, imago Dei in homi-
 ne ita scedata & turpificata est, ut uideatur nunc
 magis esse imago Satanae, quàm Dei, & factus sit ho-
 mo iniustus, infaelix, Satanae, morti, & inferno ob-
 noxius. Qua calamitate nihil potest miserius, nihil
 perniciosius cogitari. Misertus igitur Deus tanta-
 rum arumnarum hominis, misit unigenitum fili-
 um suum Dominum nostrum Iesum Christum in
 hunc mundum, ut redimeret hominem, expiatio
 peccati

peccato, à potestate Satanae, & à morte, ac reformaret in ipso imaginem Dei, & restitueret eum præsino iuri coelestis hereditatis. Quemadmodum autem antea non condiderat hominem, ut sese terrenis rebus captiuum traderet, sed ut uerum Deum agnosceret & glorificaret: ita postea redemit eum, non ut cupiditatem carnis suae perficeret, sed ut spiritui obsequeretur, & redemptorem suum, filium Dei celebraret. Christus (inquit Paulus) pro omnibus mortuus est, ut qui uiuunt, posthac non sibi uiuant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. Et Petrus: Vos (inquit) genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus qui in lucrum accessit, ut uirtutes praedicetis illius, qui est tenebris uos uocauit in admirabilem lucem. Quare sicut creatio, ita & Redemptio hortari, imo accendere, & inflammare nos debet, ut in hac uita nihil nobis prius sit, quam ut studeamus uerae religioni, & conferamus omnem curam nostram, non ad congregandas terrenas facultates, sed ad cognoscendum & celebrandum uerum Dominum Deum nostrum, et ad comparandum thesaurum in caelis. Nam & hic statim nos uocat Deus ipse in Decalogo. Non enim primum dedit praecipuum de furto, de homicidio, de alienae rei concupiscentia, sed de cognitione, de cultu, de adoratione & inuocatione ueri Dei. Non ha

1. Cor. 9.

1. Pet. 2.

beas, inquit, eroam me alienos deos. Quo præcep-
 to perspicue significatur, primam omnium curam
 de uera Religione habendam esse. Quid, quod nul-
 la alia res, præter ueram religionem, possit nos à
 peccato, & ex his miseriis, in quas propter pecca-
 tum coniecti sumus, liberare? Confer mihi in unum
 aceruum omnia huius terræ bona potentiam, hono-
 rem, magistratum, sanitatem, diuitias, iuuentutem,
 pulchritudinem, fortitudinem, sapientiam, erudi-
 tionem, deniq; quæcunque sunt in hoc seculo uisenda,
 & admiranda, non possunt tamen uel singula
 uel uniuersa nos in morte seruare, & ab inferni
 flammis eripere. Sola uera Religio, sola uera fides,
 id demum est, quo in omnibus malis seruamur, &
 omnia cælestia bona reportamus. Quare necessitas
 ipsa exigit, ut & si suæ quisque externæ uocationi
 suis temporibus diligenter seruire debet, tamen
 maxima & prima omnium cura de cognitione ue-
 ræ Religionis, suscipienda sit. De qua re, ut admo-
 neremur, prima quæstio in Catechismo proposita
 est de Religione.

Sed quæ sit uera Religio, indicat responsum,
 quod sequitur. Puer enim interrogatus, cuius sit Re-
 ligionis respondet.

SVM CHRISTIANA E
 RELIGIONIS.

Multa sunt & uaria genera Religionis. Alia fuit Religio Ethnicorum, qui Idola pro dijs colunt. Alia est Religio Iudeorum, eorum uidelicet, qui sunt his temporibus, quos uerius Thalmudistas & Iudeos uocaueris, sces ueterum Patriarcharum & Prophetarum. Alia est Religio Mahumetistarum. Alia Monachorum & Hypocritarum. Alia uerè piorum Christianorum. Ac sunt multi, qui sentiunt unumquemq; in sua religione, si modo honestam uitam ducat, salutem consequi. Sed hæc est extrema rerum diuinarum ignorantia, & magna impietas. Etsi enim honesta uita cuiuscunq; hominis suam meretur commendationem, tamen uera & æterna salus nulli hominum nisi in una uera religione contingit. Ac aliæ quidem Religiones, ut sunt commenticiæ, & uanæ, ita non solum non liberant homines ab æterna condemnatione, sed etiam auerunt eam. Sola autem Christiana Religio, ut est uerissima & certissima, ita ducit homines, qui eam uerè sectantur, ad æternam iusticiam, salutem, & scelicitatem. Sed in quo constet ueritas Christianæ Religionis, & quæ sit recta ac uerè pia eius sententia, quam hypocritæ corruptelis suis deprauare solent, postea propicio Deo, explicabitur. Nunc paucis indicandum est, quòd Christiana Religio, ea sola sit, quæ uerum cultorem eius seruet, ac perpetuò sceli-

Christianæ religionis ueritas & certitudo. *re* cem reddat . Hæc enim Religio non est recens inuenta, aut ab hominibus excogitata & instituta Sed est statim ab initio huius mundi, in Paradiso, Deo ipso prædicata & commendata. Postquam enim Adam peccasset, & factus esset propter peccatum, captiuus Satanae, ac obnoxius morti ac inferno, prædicauit ei Deus Religionem seu fidem Christianam dicens: Semen mulieris conteret caput Serpentis . Nam per semen mulieris intelligendus est Filius Virginis , sicut postea Esaias interpretatus est. Hic filius uirginis est Dominus noster Iesus Christus. Per caput aut Serpentis intelligenda est potentia Satanae, quæ prædicatur hoc dicto per Christum de Religione seu fide Christiana , Quæ concio deinceps ad posteros, per Patriarchas & Prophetas ita propagata est , ut subinde magis atq; magis explicaretur ac illustraretur , adeoq; multis & magnis miraculis confirmaretur. Deinde Christus ipse, à quo Christiana fides sic uocatur , uenit in hunc mundum, conceptus de spiritu sancto, natus ex Maria uirgine, & prædicauit Euangelion suum, quod sit contritor potentia Satanae, et liberator humani generis ex peccato, morte & aeterno interitu. Quod Euangelion confirmauit non solum miraculis, quæ in sanandis ægrotis, & excitandis mortuis, edidit, uerum etiam

Cōcio prima de religione Christiana.

uerum etiam

uerum etiam sua ipsius ex mortuis Resurrectione,
 & Ascensu in caelum, ac missione spiritus sancti.

Postremo, Apostoli Christi praedicauerunt Euange-
 lion eius in toto orbe terrarum, & confirmarunt
 ueritatem huius Euangelij tantis miraculis, quae in
 nomine Christi edebant, ut nihil certius, nihil fir-
 mius sit, quam Christianam Religionem seu fidem,
 eam solam esse, qua homines seruentur, et caelestem
 beatitudinem consequantur. Hoc testatur Ioannes
 Baptista, cum ait: Pater diligit filium, & omnia de-
 dit illi in manum. Qui credit filio, habet uitam a-

Ioannis 3.

ternam. Qui uero non credit filio, non uidebit ui-
 tam, sed ira Dei manet super eum. Et Petrus Acto-
 rum 4. Hic Iesus Christus est lapis ille, qui reiectus
 est a uobis aedificantibus, qui factus est caput angu-
 li. Nec est in ALIO QVOQVAM SA-

LVS. Nec enim aliud nomen est sub caelo datum
 inter homines, in quo oporteat nos saluos fieri.
 Et Paulus Actorum 13. Notum sit uobis, quod per
 hunc (Iesum Christum) uobis remissio peccatorum
 annuntiatur, & ab omnibus, a quibus non potuis-
 stis per legem Mosi iustificari. Per hunc omnis, qui
 credit, iustificatur. Sed & Christus ipse apud Ioan-
 nem capite 3. dicit: Non misit Deus filium suum
 in mundum, ut condemnet mundum, sed ut serue-
 tur mundus per eum. Qui credit in eum, non con-

demnatur. Qui uero non credit, iam condemnatus est, quia non credit in nomen unigeniti filij Dei. Ex his & similibus sacrae scripturae testimonijs perspicuum est, hanc Religionem, quam uocamus Christianam, esse solam ueram Religionem, & quotquot non sunt huius religionis ac fidei, eos perpetuo interire. Vnde si quis profiteretur se esse aut Ethnicum idolatram, aut Iudaeum Thalmudistam, aut Sarracenum Mahumetistam, aut hypocritam Sophistam, perinde est ac si profiteretur se esse mancipium Satanae, & obnoxium aeternae damnationi.

DIC CAUSAS, CVR VOBIS
CERIS ET SIS CHRIS-
TIANVS?

1. Petri 3. Nec hoc ociose proponitur, sed admonemur primum, ut parati simus semper, quemadmodum Petrus iubet, ad respondendum cuilibet petenti, ut loquamur de ea, quae in nobis est spe, cum mansuetudine & reuerentia. Deinde, ut non tantum gloriamur de nomine Christiani, sed etiam cognoscamus rem ipsam Christianismi. Fratres, inquit Paulus, *1. Corint. 14.* non sitis pueri sensibus, sed malicia pueri sitis, sensibus uero perfecti.

Respondet Catechumenus.

QVIA

QVIA CREDO IN IESVM CHRI
STVM, ET BAPTIZATVS SVM
IN NOMINE IESV
CHRISTI.

Due recensentur causæ, cur dicamur & simus Christiani. Vna est: Credo in Iesum Christum. Altera est: Baptizatus sum in nomine Iesu Christi. De priori dicemus prius, & si paulò post de ea in explicatione Symboli copiosius dicendum erit: Obserua igitur mihi, quòd cum querimus causam, cur simus Christiani, non respondendum est, nos idcirco Christianos esse, quòd nati simus è parenti carnalis nonibus Christianis. Tametsi enim, sicut quondam, cum facit Christianus Iudæi, posteri Abrahamæ, adhuc essent populus Dei, nos per se. promissio ad Abrahamum dicta: Ego ero Deus tuus, & seminis tui post te, pertinuit non tantum ad maiores natu, sed etiam ad infantes eorum: ita & hoc tempore quo Gentes electæ sunt in populum Dei, promissio æternæ salutis per Iesum Christum pertinet non tantum ad Seniores gentium, sed etiam ad Infantes, qui è Christianis Gentibus nascuntur: tamen ipsa carnalis natiuitas per se non facit Christianos, quemadmodum Ioannis capite 1. dicitur: Qui non ex sanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, Sed ex Deo nati sunt. Et Petrus: Renati, inquit, non ex semine mor

tali, sed ex immortalī, per sermonem uiuentis Dei
 & manentis in eternum. Quare, cū queritur, cui
 simus Christiani, nondum satis fit quaestioni, si respo
 detur, nos esse à Christianis parentibus natos.

**Conuersatio
 inter Christi
 anos per se
 non facit
 Christianos.**

Nec respondendum est, nos ideo esse Christianos
 nos, quia agimus uitam inter Christianos, aut quia
 audimus aliquoties in cœtu Christianorum concio
 nes, & sumimus unà cum ipsis cœnam Dominicam.
 Hæc enim, & si suis temporibus facienda sunt, &
 suum habent usum, tamen per se non faciunt homi
 nem Christianum. Sed recte & uerè respondetur

**Fides in Chri
 stum Iesum fa
 cit Christia
 nos.**

cū dicimus: Nos ideo esse Christianos, quia CRE
 DIMVS in IESVM CHRISTVM. Hic et
 go considerandum nobis est, paucis, (Nam copio
 sior explicatio postea sequetur) quid sit CREDE

**Crederē in
 Iesum Chri
 stū quid sit.**

RE in Iesum Christum. Ac primum, Crederē in
 Iesum Christum, est certa & firma fide tenere
 quòd postquàm homo peccauit, promissus sit sta
 tim ab initio mundi Christus filius Dei, qui sit ex
 piaturus peccatum, reconciliaturus nos cum Deo
 Patre, & seruaturus nos in morte ad eternam uitam:
 & quòd hic Christus sit per Prophetas an
 nunciatus, ac subinde magis atq; magis explicatus.
 Deinde Crederē in Iesum Christum, est certa & fir
 ma fide tenere, quòd Iesus filius Mariæ uirginis
 passus sub Pontio Pilato, sit uerè is Christus, qui

CATECHISMI.

22

ab initio orbis promissus est, & postea per Prophe-
 tas adnunciatus. Postremo, credere in Iesum Chri-
 stum, est uera & firma fide tenere, quod is Iesus
 Christus sit expiator peccatorum nostrorum, &
 seruator noster, propter quem solum simus Deo
 grati, & reputemur coram eo iusti, & consequamur
 eternam felicitatem, si uerè in ipsum credi-
 mus, & omnem salutis nostrae fiduciam in ipso solo
 collocamus. Hoc autem non tantum in genere de
 alijs hominibus sentiendum & credendum est, sed
 unusquisq; credat & confidat, qd & ad se ipsum be-
 neficia Christi singulariter pertineat, & ipse uerè
 unus eorum sit, cuius peccata Christus expiauerit,
 & qui propter Christum coram Deo reputetur ius-
 tus, & habeat Deum patrem propitium, ac libera-
 torem ex omnibus malis. Hæc omnia complectitur
 fides in Iesum Christum, & hæc omnia profitetur
 is, qui respōdet se CREDERE in Iesum Christum.
 Vnde & Ioānes ca. 20. hæc omnia simul complecti-
 tur: Hæc scripta sunt, inquit, ut Credatis, qd IES-
 VS est CHRISTVS ille filius Dei, & ut CRE-
 DENTES uitā habeatis per nomē eius. Et Petrus
 Act. 2. Certo sciat tota domus Israel, qd DOMI-
 NVM & CHRISTVM fecerit Deus hunc IES-
 VM quem uos crucifixistis. Et Act. 10. Hunc Ie-
 sum Nazarenum Deus suscitauit tertio die &c. Et

præcepit nobis, ut prædicaremus populo, ac testifi-
caremur, quòd ipse sit ille qui cõstitutus erat à Deo
Iudex uiuorum & mortuorum. HVIC omnes
Prophete testimonium ferunt, quòd remissionem
peccatorum accepturus sit per nomẽ eius, quisquis
crediderit in eum.

Sed cum fides in Iesum Christum non nascatur
in homine, carnali uirtute, sed sit Donum Dei, quod
conferetur nobis uirtute spiritus sancti per uerbum
Dei, sicut Christus ad Petrum dicit, Caro & san-
guis non reuelauit tibi, sed Pater meus, qui est in
coelis. Et Paulus: Fides, inquit, ex auditu est, audi-
tus autem per uerbum Dei: idcirco audiendum est
uerbum Dei summo studio, & orandum est maxi-
ma diligentia, ut Deus det nobis spiritum sanctum,
cuius uirtute ueram fidem concipiamus, & in ea
confirmemur. Nam quòd Deus non frustra sinat se
pro dono spiritus sancti inuocari, perspicue signi-
ficat filius Dei, cum apud Lucã ait: Pater uester cœ-
lestis dabit spiritum sanctum poscentibus se.

LUC. 11.

Quid ergo fit homo, cum fit ex
fide in Christum, Chri-
stianus?

Nullum excellentius, nullum sublimius, nullum
magnificentius epitheton potest homini attribui,
quàm

quàm Christiani cognomen. Deducitur enim Chri Christianus
 stiani uocabulum à Christo, qui est Dominus ac Ser unde sic dice
 uator noster. Ac initio quidem, hi qui crediderunt tur.
 Euangelio Christi dicti fuerunt Discipuli, & à non
 nullis Galilei. Postea autem, cum Paulus & Barna
 bas docerent Euangelion Christi Antiochiæ, &
 multi essent Euangelij auditores, cœperunt primū
 uocari Christiani, quemadmodum in Actis Apostoli
 cis capite undecimo scriptum est. Et hoc cognomē
 adhuc retinemus: Quod si interpretaris, signifi
 cat Regium. Christus enim significat Vnctum. Et
 quia in lege Mosi Reges consecrabantur publica
 unctione, idcirco quos nos uocamus Reges, dice
 bantur apud Iudæos sua phrasi Messia, hoc est,
 Christi seu uncti. Itaq; Christianus idem est, quod
 Regius seu Regalis. Vnde & Petrus ait: Vos estis
 genus electum, Sacerdotium Regale. Quod perim
 de est, ac si dixisset: Vos estis Christiani. Sciamus
 igitur, quid ex homine fiat, cum sit ex ipso, per fi
 dem in Christum, Christianus. Non est autem dubi
 um, quin qui est factus per fidem Christianus, factus
 sit membrum Christi. Dedit eum, inquit Paulus, ca
 put super omnia Ipsi Ecclesiæ, quæ est corpus illius. Ephe. 1.
 Et iterum: Christus est caput Ecclesiæ, & idem est,
 qui salutem dat corpori. Ac mox: Membra sumus Ephe. 2.
 corporis eiusdem, ex carne eius & ex ossibus eius.

Christianorum
 felicitas &
 maiestas.

Rom. 8.

Galat. 4.

Gala. 3.

Ioan. 1.

Rom. 4.

Gen. 15.

Cum ergo Christianus sit membrum Christi, non est aliud reliquum, quam quod etiam sit particeps omnium bonorum Christi, ac fruatur coelesti eius maiestate & felicitate. Ac primum, quia Christus est filius Dei, & heres omnium diuinorum bonorum, idcirco Christianus, cum fiat per fidem membrum Christi, adoptatur & ipse in filium Dei, & in coheredem Christi. Accepistis, inquit Paulus, spiritum adoptionis, per quem clamamus Abba pater. Idem spiritus testatur una cum spiritu nostro, quod simus filij Dei &c. Et iterum: Omnes filij Dei estis, eo quod credidistis Christo Iesu. Et Ioannes: Quotquot (inquit) receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomen ipsius. Deinde, quia Christus est uere iustus & sanctus, ideo Christianus, cum sit membrum Christi per fidem, reputatur & ipse iustus ac sanctus coram Deo propter Christum. Etsi enim Christianus habet adhuc peccatum in carne, tamen hoc peccatum non imputatur ei, sed potius imputatur ei iustitia Christi, propterea quod Christo, ut uerum membrum, per fidem sit coniunctus. Abraham, inquit Paulus, ex Genesi, credidit Deo, & imputatum est illi ad iusticiam. Non scriptum autem est propter illum tantum, imputatum fuisse illi, sed etiam propter nos, quibus imputabitur, credentibus in eum, qui ex-

citauit

citavit Iesum Dominum nostrum à mortuis, qui traditus fuit propter peccata nostra, & excitatus est propter iustificationem nostri.

Præterea, Christus factus est obediens Deo patri suo usque ad mortem crucis. Quare & Christianus, qui per fidem fit particeps spiritus Christi, dicitur uirtute huius spiritus in omnem obedientiam Dei. Non potest quidem per carnem fieri in hac corporali uita, ut Christianus exhibeat Deo perfectam & absolutam obedientiam, qualem lex Dei exigit: Neque enim accipimus hic plenitudinem, sed tantum primitias spiritus: Fieri autem potest, & debet, ut ex spiritu Christi carnem mortificare, ueram obedientiam præstare, & honestam uitam in hoc seculo ducere inchoemus: Qui sunt Christi, inquit Paulus, carnem crucifixerunt, cum affectibus & concupiscentiis. Et iterum: Spiritu ambulate, & carnis concupiscentiam non perficietis. Postremo, quia Christus est uictor mortis & inferni, idcirco fit & Christianus, qui est membrum Christi, horum uictor & triumphator. Vides igitur, nihil posse homini nec gloriosius, nec magnificentius attribui, quam Nomen Christiani. Vides etiam, quantum sit discrimen inter hominem uerè Christianum & inter alios homines, qui sunt Iudæi, aut Mahumetistæ, aut hypochritæ. Ille enim solus est filius Dei adoptiuus, hæres

Gala. 5³

Christianorum
& aliorum
hominum dis
crimen.

honorum Dei, iustus, Sanctus, uictor mortis & inferni, ac ciuis cœlestis regni. Hi autem sunt filij Satane, heredes inferni, iniusti, mancipia mortis & æternæ damnationis. Sed quanto magnificentius est cognomen Christiani, tanto maiori studio cauendum est, ne turpi & scelerata uita honestatem eius sordidemus. Quid sordidius esset, quàm si quis, cum esset filius & heres potentissimi in hac terra regis, susciperet opificia abiectissima exercenda, & duceret talem uitam, qualem solent ducere homines extremæ sortis? Multo autem sordidius, multo scœdus est, si quis, cum uelit uideri Christianus uerè pius, suscipiat designanda turpia scœdera, & nefanda facinora. Si enim est filius Dei, cur agit uitam sicut filius Satane? Si est heres regni cœlestis, cur sceleribus suis sic properat ad accipiendam hereditatem inferni? Et si est uictor mortis, cur se tradit peccatis suis morti captiuum? Qui peccato, inquit Paulus, mortui sumus, quomodo posthac uiuemus in eodem? Collocemus igitur omnem operam nostram in hoc studio, ut nomen Christiani honestate uitæ, & sanctis moribus ornemus atq; commendemus, ne propter uitæ nostræ turpitudinem nomen Christi inter gentes male audiat, & nos ex possessione tantorum bonorum, quæ nomine Christiani significuntur, exheredemur.

De fide infantium.

Sed quid dicemus, inquires, de infantibus? O-
stendimus enim, quòd homines fiant Christia-
ni per fidem. Infantes autem non videntur
posse habere fidem. Nunquid ergo Infantes non
possunt esse Christiani?

Obseruemus igitur, quòd non loquamur nunc
de infantibus impiarum & à Deo abiectarum
Gentium, quales sunt Thalmudistæ & Mahumeti-
stæ: Quid enim ad nos attinet de his qui foris sunt
iudicare? Sed de infantibus eorum, qui sunt in Ec-
clesia Domini. Etsi enim adoptio in filios Dei, non
est ex carnali natiuitate, tamen hi infantes possunt
habere fidem suo quodam modo, & fiunt uerè
Christiani. Primum enim, Infantes populi Dei,
sunt pars populi Dei, & pertinent ad populum
Dei. Sicut enim in Veteri Testamento, infantes na-
ti ex Abrahamo & posteritate eius habebantur
in numero populi Dei, iuxta eam promissionem,
que dicta est ad Abrahamum, Genesis decimosep-
timo: Ero Deus tuus & seminis tui post te. Vnde
& infantes posteritatis Abrahe reputabantur in
populo Dei, etiam ante octauum ætatis diem priusquam
circumciderentur: ita in nouo Testamento Infantes
earum Gentium, quæ Christum agnoscunt, habent

Infantes Chri-
stianorū sunt
in numero
populi Dei
coram Deo.

tur coram Deo in numero populi eius, quia Deus suscepit Gentes cum liberis suis, in populum suum, quemadmodum testatur Esaias capite quadragesimo nono. Ecce leuabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum. Et afferent filios tuos in ulnis, & filias tuas super humeros portabunt. Et ioël cap. 2. Effundam spiritum meum super OMNEM carnem (uidelicet non solum super Iudæos, sed etiam super gentes) & prophetabunt filij uestri & filie uestre &c. Deus autem nullum uere agnoscit in numero populi sui, nisi credat, aut habeat fidem in filium suum. Nam sine fide impossibile est Deo placere. Quare infantes posse habere fidem, quam Deus clementer eis donat, & per quam fiunt Christiani, necesse est.

Deinde, Christus accepit infantes in ulnas suas, complexus est eos amanter, & benedixit eis, sicut Marcus ait. Hæc benedictio non est corporalis, sed spiritualis, uidelicet, ut Deus eis faueat, ac reputetur coram Deo iusti, & consequantur æternam salutem. Nullus autem potest frui spiritali benedictione, sine fide: nec Deus ulli sic fauet, ut reputet iustum & donet eum uita æterna sine fide. Quare fieri non potest, quin infantes, si cœlestem salutem consequuntur, habeant fidem. Postremo, Infantes habent naturam suam peccatam. Sunt enim in peccato concepti

cepti & nati, Et tamen assequuntur regnum cælorum. Talium est, inquit, regnum cælorum. Nemo autem potest regnum cælorum assequi, sine remissione peccati. Remissio autem peccati non contingit, nisi per fidem. Infantes igitur fidem habeant necesse est. Sed quomodo, inquires, fidem habere possunt, cum nondum quicquam nec diuinarum, nec humanarum rerum intelligant? At enim, nec uitam suam corporalem intelligunt, & tamen ueram corporalem uitam habent: nec intelligunt se esse heredes facultatum à parentibus suis relictarum, & tamen sunt earum ueri & legitimi heredes. Quid igitur prohiberet, quo minus possent habere fidem, etiam si nōdum intelligant eam, præsertim cum Deus effundat dona sua sine respectu personarum, & sine respectu humanæ uel sapientiæ, uel potentiæ. Neq; enim sentiendum est, quod infantes à Deo in gratiam accepti tam reuelatam habeant fidem, quàm habent adulti. Quod ut significantius explicemus, libet hic recitare, quod Osee cap. 2. scriptum est: Erit in die illa, exaudiam, dicit Dominus, & exaudiam cælos, & illi exaudient terram, & terra exaudiet triticum, & uinum & oleum, & hæc exaudient Ierem. Et Paulus Rom. 8. Scimus q. Omnis creatura congemiscit, simulq; nobiscum parturit usque ad hoc tempus. Ex his scripturæ locis colli-

**Creaturariū
gemitus du-
plex.**

gimus duplicem esse gemitum creaturarum. Alius est Absconditus, quem solus Deus in Creaturis uidet & audit, Qualis est gemitus rerum inanimatarum. Alius est reuelatus, quem & hi, qui eum habent, sentiunt ac intelligunt. Qualis est in hominibus pijs, de quibus Paulus dicit: Non solū illa (creatura congemiscit) sed & ipsi, qui primitias spirituum habemus, nos ipsi in nobis ipsis gemimus, adoptione expectantes &c. Sic & res ipsa ostēdit duplicē esse fidem. Et si enim fides in Christum, in se non est diuersa: Vna est enim fides, inquit Paulus, tamen habet se diuersis modis, in infante & in adulto. Dicimus ergo, Vnam fidem absconditam,

Psalm. 146.

qua Deus immensa sua bonitate donat infantes populi sui, quam & solus ipse nouit & uidet. Nam si pulli coruorum, ut Psalmus ait, inuocant Deum,

**Fides abscon-
dita in infan-
tibus.**

non quidem ex fide ad aeternam salutem, sed pro sua conditione diuinitus insculpta, ad corporalem conseruationem, quanto magis infantes primū quidem ad imaginem & similitudinem Dei creati: deinde per misericordiam Dei propter Christum filium suum, qui & ipse infans fuit, in gratiam accepti, & recreati, inuocant Deum, non autem, ut pulli coruorum, sine fide, & ad corporalem tantū salutem, sed ex fide, ut à Deo ad accipiendam celestem hereditatem, & aeternam salutem adoptati

& Recreati. Et si piscis, bellua bruta, audit apud Iona ^{2.}
 nam mandatum Dei, & obsequitur ei, Sic enim
 ait scriptura: Dixit Dominus pisci, & euomit Iona
 nam in aridam, quomodo infans, homo ad similitu-
 dinem Dei creatus, & ad accipiendum regnum cœ-
 lorum electus, non posset audire uerbum Dei, quo Fides reuela-
 fide pro sua conditione & modo donaretur? Alie ^{ta} in adultis.
 ra est Reuelata fides, quam non solum Deus in ho-
 mine uidet, uerum etiam homo ipse, qui ea donatus
 est, se eam habere sentit & intelligit, Qualis est in
 Adultis. Et hæc fides datur per externum auditum
 uerbi Dei, Sicut dicit Paulus: Fides ex auditu, Audi-
 tus autem per uerbum Dei.

Hæc de Infantium fide idcirco diligenter cogno-
 scenda sunt, ut sciamus Infantes Ecclesiæ seu popu-
 li Dei, non solum habere eam corporalem uitam,
 quæ in oculos nostros incurrit, sed accipere etiam
 à Deo uitam spiritualem, & ornari pro suo modo
 donis spiritus sancti. Quæ ex re parentes excitens-
 tur & admoneantur, ut quamprimum pueri adole-
 uerint, & externæ doctrinæ capaces fiant, curent
 eos in doctrina uerè pia diligentissime erudiri, &
 bonis moribus imbui, ne quod in infantia
 per fidem & baptismum diuinitus ac-
 ceperunt, impietate & sceleribus
 amittant.

De baptismo.

IN recensendis causis, cur uocemur & simus Christiani, duæ causæ propositæ sunt. Altera quæ credimus in Iesum Christum. Altera quod baptisati sumus in nomine Iesu Christi. Cùm igitur exposuerimus priorem causam, de Fide, accedamus nunc ad exponendâ posteriorem, de Baptismo, Sed quid, inquires, An non sufficit fides in Christum, ut fiamus Christiani, & renascamur in Christo? Si necessarius est Baptismus, ut fiamus Christiani, uideatur nec Adamû, nec Abrahamû, nec Dauidem, nec alios Patriarchas aut Prophetas fuisse Christianos, propterea, quod nec fuerint baptisati, nec baptismus fuerit ipsorum temporibus institutus. Sed nec Latro, cui Christus in cruce promisit Paradisum, baptisatus fuisse dicitur. Et fuerunt Catechumeni, qui priusquàm suscepissent Baptismum, rapti sunt ad Martyrium. Quis autem tam impudens, & tam durus esset, qui negaret eos, etiam absque baptismo aquæ salutem consecutos, cùm non solum crediderunt in Christum, uerumetiam confessi sunt Christum in tormentis constantissimè, & pro nomine Christi mortui sunt? Et testantur Coprianus atq; Augustinus, quod Martyrium suppleuerit in eis baptismum, Etsi enim non sunt baptisati

præfati flumine, tamen baptisati sunt flumine & sanguine. Similiter Cornelius, & alij Ethnici, de quibus in Act. capite decimo scriptum est, fuerunt ex fide ita iustificati & sanctificati, ut priusquam aqua baptisarentur, ornati sint admirandis donis spiritus sancti. Quomodo ergo Baptismus aquæ ad salutem necessarius esse dicitur? Respondeo. Externus Baptismus aquæ non est simpliciter & absolute ad salutem necessarius, nec facit hominem per se ex ipsa operis sui actione Christianum. In historia Ecclesiastica Iudeus quidam suscipiebat aliquoties Baptismum, non quod crederet in Christum, sed ut hac arte emungeret à Christianis pecuniam. Hic, etsi baptisatus fuit, tamen non est ex ipsa Baptismi susceptione, uerè Christianus factus. Nonnulli baptisauerunt hactenus campanas, ex qua actione campanæ in tantum non sunt factæ Christianæ, ut etiam hæc actio, maxima fuerit ueri Baptismi contumelia. Quare ipsa actio Baptismi per se non facit hominem uerè Christianum.

Sed si fieri potest, necessarium est, ut Baptismus suscipiatur, nec patiamur nos, ulla tyrāde, à suscipiendo baptismo, uel ab offerendis infantibus nostris ad baptismum, prohiberi. Sicut enim pie fecerunt mulieres in Machabæis, & circumciderunt pueros suos iuxta mandatum Dei, contra mandatum

Baptismus
ad salutem
quomodo necessarius sit.

Trip. histo.
lib. 12. cap. 42

2. Mach. 6.

Baptismus
propter duas
causas acci-
piendus.

Iosue 5.

tyranni Antiochi: ita si tyrannus quispiam mandaret abolitionem baptismi, necesse haberemus etiam vite nostrae periculo pueros nostros baptismo offerre. Sunt autem precipue duae causae cur nobis baptismus sit utendum. Vna est, quia baptismus est diuinitus ordinatus ut suscipiatur. Initio enim aduentus Christi in carnem, iussit spiritus sanctus Iosue annem Baptistam, cum de Christo praedicaret, inchoare & instituire Baptismum. Luc. 3. & Ioan. 1. Deinde Christus ipse confirmauit eum suo exemplo, & mandato. Nam & ipse suscepit baptismum, & iussit Apostolos baptizare. Et addit: Qui crediderit, & baptisatus fuerit, Saluus erit. Esi autem hoc mandatum de suscipiendo externo baptismus, non est morale, sed caerimoniale, quod mandatorum genus suam habet in legitima necessitate moderationem, & ceconomiam, quam uocant dispensationem. Sicut & Circuncisio, in Deserto: & recensuimus paulo ante aliquot casus etiam de Baptismo, tamen extra talem necessitatem, non est committendum, ut baptismus omittatur, sed eo omnino, iuxta ordinationem & mandatum Christi utendum est. Altera causa, cur baptismus suscipiendus sit, haec est, quod baptismus sit signaculum, quo Christus publice confirmat se credenti tradere, ac propria dicere ea caelestia bona, quae ipsi per Euangelion promittuntur.

tuntur. Necessarium autem pro suo modo est, ut non solum exhibeamus Euangelio fidem, sed etiam ut in fide confirmemur. Quare etiam baptismus erit pro suo modo necessarius. Etsi autem statim sequitur, Quid sit baptismus, tamen ut ea, quæ in definitione baptismi ponuntur, melius intelligamus, quædam de baptismo hic præmittenda sunt.

In Euangelio Iesu Christi promittitur omnibus in Christum credentibus, Remissio peccatorum, Reconciliatio cum Deo, Adoptio in filium Dei, Liberatio ex omnibus periculis, Liberatio ex morte, & regnum cælestis. Haic omnes Prophetae, inquit Petrus, testimonium ferunt, quod remissionem peccatorum accepturus sit per nomen eius, quisquis crediderit in ipsum. Et Ioannes. Quotquot ceperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credidissent in nomen ipsius. Et iterum: Sic Deus dilexit mundum, ut unigenitum filium suum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat æternam uitam. Ex his habes, quanta cælestia bona promittantur ei, qui credit in Christum. Solenne autem est, ut quæ promittuntur & propria dicantur, ea publicis cærimonijs, ac suis quibusdam ritibus tradantur, & confirmentur. Quare Christus instituit baptismum, tanquam publicam cæri-

Acto. 10.

moniam & ritum, quo credenti tradat & confirmet ea, quae per Euāgelion promissa sunt. Sed quid multum refert, baptismi rationem recte intelligere, idcirco, quod iam diximus de caerimonijs & ritibus publicarum traditionum & confirmationū explicabimus exemplis quibusdam, ad quae confertur Baptismus.

Exemplum de unctione Dauidis in regem.

Dauid eligitur diuina ordinatione per Prophetam samuelem, in regē Israelis. Qua electione Dauid uocatur ad maximam autoritatem & dignitatem, ac excellentissimam administrationem in populo Dei. Et hac quidem uocatione Dauid creatur uerē Rex in Israel. Accedit tamen Unctio, quae primum priuatim inter fratres à Samuēle, deinde publicē in Hebron unctus est in Regem. Haec unctio per se non fecit Dauid Regem. Nisi enim antea fuisset in regem electus & uocatus, non fuisset hac unctione rex factus, sed Unctio est publica Caerimonia, qua electio & uocatio in regem publicē significabatur & confirmabatur. In aliorum Regum confirmationibus accedit etiam Impositio Coronae in caput, & alij ritus, ut unaquaeuis gens sua habet caerimoniae, quibus electos suos reges in regni

regni possessionem consecrant. Sic & homo eligitur & uocatur per Euangelion, ut sit filius Dei ad optius, & rex cœlestis. Itaq; si acceperit Euangelion fide, tunc fit etiam per fidem filius Dei, & rex coelorum. Sed accedere debet Baptismus, qui est uelut Regalis Unctio, quo id, quod homo ante per fidem accepit, sacramento confirmatur & promulgatur. Quare, cum homo baptisatur, tunc ungitur & coronatur rex cœlestis. Quæ unctio superat omnes omnium terrenorum Regum, unctiones & coronationes.

Exemplum de benedictione coniugij.

Vir ducit mulierem in mulierem, Quo conuulsio, uir & mulier ita sibi iunguntur, ut pro coniugij ratione omnia eorum fiant ipsis communia. Quam dotem affert mulier, ea fit uiri. Quæ bona affert uir, ea sunt uxoris, Et hoc coniugium est in diuidua societas uitæ, Etsi autem coniugium contrahitur inter uirum & mulierem consensu legitimo, quo & in conscientijs coniugum ratum est, nondum tamen habetur publicè ratum, nisi hi coniuges publicè coniungantur, & ut nunc loqui solemus, benedicantur. Instituta est ergo publica benedictio, ut esset coniugij antea contracti tam pro

mulgatio, quàm confirmatio. Quòd si de liberis ex eo viro & muliere natis incidere controuersia, num sint legitimi & heredes paternorum bonorum, appellari solet ad publicam benedictionem & ad testes, qui huius benedictionis Spectatores fuerunt. Sic Christus ducit credentem in coniugem suam. Vocatur enim Christus à Ioanne Baptista, Sponsus Ecclesie. Et Paulus Ephe. 5. Vir, inquit, est caput uxoris, quemadmodum Christus est caput Ecclesie. Et mox: *Mysterium hoc magnum est, uerum ego loquor de Christo & Ecclesia. Baptismus autem in hoc est institutus, ut coniugium inter Christum & Credentem initum promulget, ac tanquam publica benedictione confirmet. Sicut Paulus Ephe. 5. significat cum ait: Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum exposuit pro ea, ut illam sanctificaret mundatam lauacro aquæ, hoc est, ut eam coniungeret & purificaret sibi per Baptismum. Quare, cum quispiam baptisatur, sentiendum est quòd habeatur publica coelestis coniugij benedictio, & celebrentur spirituales Nuptie inter Christum & Credentem.*

Baptismus semel acceptus ualet.

Hinc haud obscure intelligi potest, quid causa sit, cur si quis sceleribus suis à Christo defecerit, aut etiam Christum abnegauerit, ac postea reuertatur, & agat poenitentiam, non iterum aut tertio baptisetur.

baptisetur. Sicut enim David, eiectus à filio è re-
 gno suo, & postea restitutus, non est iterum unctus,
 sed ualuit prima unctio. Et uxor deserens maritum,
 post autem reconciliata cum marito, non benedici-
 tur iterum publice, sed ualet prima benedictio: ita
 etiam si quis cum baptisatus fuerit, deserat Christia-
 nismum, aut abnegatione, aut scelerata uita, ac reuer-
 tatur ab impietate sua, non est iterum baptisandus,
 sed ualet Baptismus semel acceptus.

Exemplum de inuestitura.

Libet hic recitare, quod Diuus Bernhardus de
 Baptismo scribit. Sicut, inquit, in exterioribus
 diuersa sunt signa, & uariae sunt inuestiturae, secun-
 dum ea, de quibus Inuestimur. Verbi gratia, Inuesti-
 tur Canonicus per librum, Abbas per baculum, E-
 piscopus per baculum & annulum simul, Sicut, in
 quam, in huiusmodi rebus est, sic & diuisiones gra-
 tiarum diuersis traditæ sacramentis. Quæ est gra-
 tia, unde per Baptismum inuestimur? Vtiq; purga-
 tio delictorum. Hactenus Bernhardus. Docet au-
 tem, quod baptismus sit tanquam inuestitura in ea
 beneficia, quæ Christus nobis impetrauit. Inuesti-
 tura uerò non est aliud, quam traditio & confir-
 matio possessionis. Quare, si quis baptisatur, senti-
 amus eum inuestiri, hoc est, imponi in possessionem

cœlestis hereditatis, quam si non ipse per incredulitatem abieceris, nullus Satan, nullus nec homo, nec angelus tibi auferre potest.

Exemplum de fœderibus & Stipulationibus.

De ritibus
fœderum ui
de Genesis
cap. 15. Item
Luivii de pa
tre patrato:
Item Herodo
tuum li. 1. & 2.

Fœdera quibus alter alteri fidem, & auxilium stipulatur, solent suis cœrimonijs ac ritibus iungi. Sunt autem huius rei uarie cœrimonie. Alia gens, alias habuit iungendorum fœderum cœrimonias, de quibus singulis non est nunc dicendi locus. Nos nunc de una tantum cœrimonia dicemus. Qui enim iungunt fœdera, non semper contenti esse solent simplici uerborum promissione, sed exigunt à se mutuo uel fidem coniunctis manibus, uel iuramentum eleuatione duorum digitorum. In baptismo autem est stipulatio fœderis inter Christum & eum qui accipit baptismum. Sic enim Petrus uocat baptismum, Stipulationem bonæ conscientie apud Deum. In hac stipulatione, Infusio aquæ, uel Immerflo in aquam, est uelut coniunctio manuum in danda fide, uel eleuatio digitorum in præstando iuramento. Sciendum igitur est, quòd cum quispiam baptisatur, mutuum fiat fœdus inter Christum & eum qui baptisatur, in quo fœdere, Christus filius Dei dat fidem in iunctione tanquam manus coniungit.

tionem, se eum, qui baptisatur, cooptare in fratrem suum & coheredem omnium cœlestium bonorum: & uicissim is, qui baptisatur, recipit se acceptione baptismi hoc scœdus ratum habere, & eam adoptionem fide agnoscere, atq; amplecti, neq; se unquam commissurum, ut hoc scœdus, uel impietate & abnegatione, uel sceleratis moribus uiolet.

Habes, quomodo per baptismum fiamus Christiani, uidelicet, cum ea, quæ nobis in Euangelio Iesu Christi promittuntur, fide amplectimur, & baptismum ad fidei confirmationem suscipimus.

Porro autem, in Catechismo non simpliciter dicitur, BAPTIZATVS SVM, Sed etiam additur: IN NOMINE IESV CHRISTI. Baptizari in Quid ergo est, in nomine Christi baptizari? Baptizari in nomine Christi, sed non baptizantur in nomine Christi. Habent & alie gentes suos baptismos, hoc est, sua balnea, sua lauacra, sed non baptizantur, non tinguntur, non immerguntur aut asperguntur, (hoc enim est baptizari) in nomine Christi. Quid ergo est, in nomine Christi baptizari? Alias dicitur baptizari in Nomen Christi, alias, In Nomine Christi, Sed utrunq; dicatur, tripliciter intelligendum est. Primo, baptizari in nomine Christi, est baptizari ex instituto, mandato & iussione Christi. Sicut enim solemus dicere Prefectum

Acto. 2.
 Κατὰ τὸ ὄνομα
 ἑκάστου ὑ-
 μῶν ἰσθῆ
 ἢ ὀνόματι
 τοῦ ἰησοῦ
 Χριστοῦ.

Matth.ulti. colligere tributum aut censum Nomine, hoc est,
 βαπτίζον. Mandato & præcepto principis sui: ita & baptisa-
 τῶν ἄνθρωπων. ri dicimur Nomine, hoc est, Mandato & ordinati
 ἐν τῷ ὀνόματι one Christi. Nam Christus mandavit et iussit Apo-
 τῶν πᾶσιν stolos ac Ministros Ecclesie, Baptisare omnes
 &c. gentes: Docete, inquit, omnes gentes, baptisate
 eos &c.

Acto. 19. Secundo, Baptisari in NOMEN Christi, est
 ἐβαπτίσθησαν. baptisari in hunc usum & finem, ut Iesu Christo
 Ἐγενήθη. & Euangelio eius fidem adhibeas, ac uoca-
 τῶν κῶν. tionem eius secteris Hac loquendi forma Israelite
 εἰς Ἰησοῦν. dicuntur, apud Paulum 1. Cor. 10. baptisati esse in
 Mosen. Omnes, inquit Paulus, in Mosen baptisati
 sunt nube & mari, hoc est, baptisati sunt nube &
 mari, ut crederent uerbo Mosi & obsequerentur
 legi eius. Sic etiam baptisari dicimur in Nomen
 Christi, ut Euangelion Christi fide amplectamur, &
 Christum seruatorem nostrum agnoscamus.

Tertio, Sed cum dicitur nos baptisari in nomen
 Christi, intelligitur aliquid maius & excellentius,
 cum Israelite dicti fuerunt in Mosen baptisati. Nam
 in nomen Christi baptisari, est per baptismum in
 communionem omnium bonorum Christi consecra-
 ri, inseri, & incorporari. Nomen enim Christi, est
 Christus ipse, cum omnibus suis bonis, iusticia, uita,
 potentia & maiestate. Quare baptisari in nomen
 Christi

Christi, est Baptismo imponi, inseri, & inuestiri in omnia bona Christi, & tradi eius tutelae, defensionis & liberationi, non quòd nunc primum homo suscipiatur in tutelam Dei, cum antea sit susceptus per fidem, sed quòd Deus hanc susceptionem nunc primum externo sacramento publice testificetur, confirmet, & promulget. Hanc sententiam significat etiam uulgaris modus loquendi. Dicit quispiam ad proximum: Veni aut abi in nomine Domini. Alius ira concitatus, dicit: Abi in nomine Diaboli. Hic per NOMEN, intelligitur potentia, defensio, auxilium, uel Dei, uel Diaboli. Sic & cum dicimur baptisari in nomen, aut in nomine Iesu Christi, significamur nos per baptismum inseri in tutelam, defensionem, liberationem, denique omnia caelestia, *Gala. 3.* bona Christi. Quicumque, inquit Paulus, baptisati estis, *Rom. 6.* Christum induistis. Et iterum: Quicumque baptisati sumus in Christum Iesum, in mortem eius baptisati sumus &c.

Sed haec de duabus causis, propter quas dicimur & sumus Christiani, in praesentia sufficiunt. Accedamus ad definitionem Baptismi.

Cum Catechumenus interrogatur,

QVID EST BAPTISMVS?

Docet eum Catechista sic respondere: **BAPTISMVS** est Sacramentum, seu diuinum signaculum, quo certò significat Deus Pater per Iesum Christum filium suum, cum spiritu sancto, quòd sit ei, qui baptizatur, clemens Deus, ac remittat ipsi peccata, & adoptet ipsum in filium, ac heredem omnium cœlestium honorum.

Et si exempla, quæ paulò antè cum baptismo contulimus, satis perspicue exponunt hanc definitionem, tamen quia Sacramentum nostræ regenerationis debet nobis esse notissimum, non grauabimur eam copiosius explicare.

Ac primum, In hac definitione docemur, quòd in baptismo non tantum præsto adsint ea, quæ corporalibus oculis uidentur, uidelicet, Aqua, Minister Ecclesiæ, Infans, Susceptor, & reliqui circumstantes, uiri, mulieres, pueri, sed etiam adsit coràm Deo ipse, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Et si enim unus tantum est Deus, tamen in illa una diuina essentia sunt tres personæ, quemadmodum postea, præpicio Deo, audiemus. Et hæ tres personæ coràm præsto adsunt in baptismo. Cuius rei manifestum extat testimonium in baptismo Christi. Cùm enim Christus baptisaretur à Ioanne, Pater reuelauit se Voce: Hic est, inquit, filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum est. Hunc audite.

Filius

Dei præsentia in baptismo.

Filius autem reuelatè astatat Carne, & uisibili susceptione baptismi. Spiritus sanctus reuelabat sese Specie columbæ. Sicut scriptum est Mat. 3. Nam filius Dei hoc consilio suscepit baptismum, ut confirmaret suo exemplo Sacramentum baptismi. Pater autem & Spiritus sanctus reuelauerunt se in eo baptismo, non solum ut testarentur hunc Iesum, qui à Ioanne baptisabatur, esse uerum filiū Dei, ac uerum Messiam seu Christum, per Prophetas promissum, sed etiam ut significarent se baptismi, tanq̄ diuinæ ordinationi adesse, & beneficia sua suscipienti baptismum offerre. Ecce ego (inquit filius Dei) sum uobiscum, hoc est, cum uestro ministerio, cū uestra Euaſangelij prædicatione, cū uestro baptismi, cū uestra cœna Domini & cū uestra prece oibus diebus usq; ad consummationem seculi. Vbi autem est Christus filius Dei præsens, ibi & Pater & Spiritus sanctus præsens sit, necesse est. Quare in baptismi nō solum adsunt homines, sed etiam Deus ipse uerus & æternus, Pater, Filius et Spiritus sanctus.

Deinde Deus non adest baptismi ociosus spectatōr, sicut uidentur circumstantes homines huic spectaculo ociose interesse, sed unaquaq; persona diuinitatis habet in baptismi suo, ut ita dicam, negotium, suum officium, & actionem, quam per ministerium eius, qui baptisat, perficit. Pater enim

Dei in baptismi
suo negotium,

suscipit eum, qui credit Euangelio, & baptisatur, in gratiam, remittit ei peccata, adoptat eum in filium, & tradit ei ius hereditatis coelestium honorum. Filius Dei, Iesus Christus impartit & tribuit ei omne suum meritum, reddit eum participem omnis suae dignitatis & iusticiae, suscipit eum in fratrem & coheredem regni coelestis. Spiritus sanctus impartit ei dona sua, excitat & confirmat in eo fidem, excitat & accendit in eo Inuocationem, incipit eum renouare, ut mortificet carnem, & sectetur uocationem Dei, denique tuetur & conseruat eum in fide, ut uincat aduersa, & mortem ipsam.

Vides igitur Dominum Deum nostrum, Patrem, filium & spiritum sanctum Baptismo non solum Spectatorem, uerumetiam negociosissimum, ut sic dicam, operatorem adesse.

De praesentia
Dei reuelatione.

Sed cum Deus non uideatur corporalibus oculis in Baptismo, quo nunc in Ecclesia utimur, quis nos certos facit, eum esse praesentem? Aut quo signo possumus cognoscere praesentiam & operationem eius?

Esa. 66.

Obscurum quidem non est, quod etsi Deus natura sua inuisibilis est, omnia tamen tam coelum, quam terram impleat. Coelum, inquit, mihi sedes, & terra scabellum pedum meorum. Et: Ascendit super omnes caelos, ut OMNIA impleret. Et: Quo ibo

Ephe. 4.

à spiritu

à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiã? Si ascendero *Psal. 138.*
 in cælum & c. Præsentia autem Dei, & Clementia
 eius non ubiq; reuelatè cognoscuntur. Quare De
 us solet se hominibus in hoc mundo patefacere, ut
 testetur se non tantum omnia implere, sed etiam be
 neficia sua clementer offerre.

Ac Deus multis quidem et uarijs modis sese pa
 fecit, de quibus in explicatione Symboli Apostolici
 dicemus. In præsentia autem eos tantum modos re
 citabimus, qui ad hoc nostrum institutum aliquid
 conferre uidentur.

Deus enim patefecit aliquoties præsentiam su
 am admirandis signis. In Exodo cap. 3. patefecit se
 rubo ardenti, qui non comburebatur, & uoce ex
 rubo loquente. In Exo. cap. 19. patefacit se tonitru,
 fulgure, & horribili uoce. In secundo libro Para
 lip. capite septimo, reuelat Deus præsentiam suã
 igni de cælo descendenti & deuoranti holocausta,
 post Salomonis precatonem. In Daniele cap. 5. re
 uelat præsentiam suam manũ e pariete porrecta,
 & ad parietem scribente. Hæc & multa alia id ge
 nus miraculosa signa, in scriptura extant, quibus
 Deus sese reuelauit.

Deus quibus
 rebus præsen
 tiam suam pa
 tefecerit.

Deus in ba
 ptismo se re

Sed in genere, & ordinariè reuelat sese VER
 BO suo, cui addit SACRAMENTA, seu sa uelat uerbo
 cra sigilla, quæ cum in oculos incurrunt, admonèt & signo.

homines de certitudine uerbi Dei, & ipsum tenacius menti infigunt. Sicut enim in regnorum constitutionibus, qui eligitur in regem, non audit tantum, Tu sis Rex, Sed additur Vnctio, seu Coronatio, tanquam Sigillum, ut quod uerbo dictum est, si gno memoriae hominum commendetur. Et quem admodum in contractu matrimonij, non tantum dicitur ad Spōsam: Tu sis uxor istius mariti, Sed additur externa manuum coniunctio. Ita & in diuino contractu, Deus non tantum reuelat se & promittit beneficia sua VERBO, sed addit etiam externa signa, quæ uocamus Sacramenta, ut quod uerbis promittitur, signis confirmetur.

In Baptismo autem, primum est VERBUM Dei, uidelicet Euangelion Christi. Iussit enim Christus prædicare Euangelion suum. Ite, inquit, prædicare Euangelion omni creaturæ. In hoc Euangelio promittitur nobis propter Christum, remissio peccatorum, adoptio in filios Dei, iusticia, & hereditas regni coelestis. Deinde in baptismo est Aqua seu immersio in aquam, quæ est Sigillum, quo Deus testatur se non tantum præsentem esse, sed etiam uerè id præstare, quod credenti uerbo Euangelij promittit. Nam, quòd Sacramentum baptismi institutum sit in hunc usum, ut sit signaculū, quo Deus testificetur suam præsentiam et clementiam, perspicue

Perspicuè docent Apostolica dicta, quæ non erit sua
peruacaneum percurrere.

Roman. sexto dicit Paulus : Quicumq; baptisati
sumus in Iesum Christum, in mortem eius baptisati
sumus. Hic docet Paulus baptismum certum sigillum
esse, quo Deus confirmat se dare ei, qui baptisatur
in Iesum Christum, remissionem peccatorum, & eius
hereditatis celestis regni. Hæc enim Christus impetrauit
sua morte, in quam per baptismum inserimur.

Galat. 5. Quicumq; baptisati estis, Christum induistis.
His uerbis significat Paulus, quod Deus te
sificetur baptismum se suscipere eum, qui baptisatur,
in gratiam, adoptare eum in filium, et coheredem
Christi filij sui. Hæc enim Christus affert & donat
ei, qui ipso induitur.

Ephe. 5. Christus exposuit se pro Ecclesia, ut
illam sanctificaret mundatam lauacro aquæ per
uerbum. hoc est manifestum testimonium, quod is
qui credit in Christum, sanctificetur & mundetur
signaculo baptismi, ab omnibus peccatis suis.

Ad Titum cap. 3. Saluos nos fecit per lauacrum
Regenerationis & renouationis spiritus sancti,
&c. Baptismus igitur, qui est lauacrum regenera-
tionis, organon est & testimoniũ, quo certi reddi-
mur, & consequamur salutem propter Christum.

Petrus in priori epistola cap. 3. Cui figuræ res-
spondens baptismus nos quoque saluos reddit, qui
non est abiectio sordium carnis, sed stipulatio bo-
næ conscientie in Deum per resurrectionem Iesu
Christi &c. hoc est, baptismus est signum consecra-
tionis, quo Deus stipulatur se nos recipere in grâ-
tiam propter Christum, qui mortuus est & Resur-
rexit, ut coram iudicio Dei bonam haberemus cõ-
scientiam &c.

His sacræ scripturæ testimonijs perspicuum est,
quòd uerus & æternus Deus, Pater, Filius & Spî-
ritus sanctus, patefaciat se Verbo & signo in bap-
tismo, & non solum præsto adsit, uerum etiam cõ-
ferat in eum, qui baptismum ex fide suscipit, cœle-
stia sua beneficia, quæ nobis ad æternā salutem ne-
cessaria sunt. Hic ergo uide mihi nunc, quanta sit
maiestas Baptismi. Videtur quidem res puerilis et
muliebris, si externam tantum speciem consider-
aueris, sed profecto, si iuxta ueritatem rei uolueris
iudicare, constat Spiritus sancti testimonio, actio-
nem Baptismi excellere omnes mundanorum Re-
gum Coronationes, adeoq; omnem humanorum
negociorum maiestatem.

Quantus, obsecro, concursus, quantus conuen-
tus hominum esse solet in Mundani Regis Coroa-
natione? Dicam de re paulò humiliori. Quanta
hominum

Baptismi
maiestas.

hominum multitudo confluere solct ad spectaculū
nuptiarum uiri paulò illustrioris?

At in Baptismo ungitur & coronatur Rex cœ
lestis, & celebrantur Nuptiæ inter filium Dei, &
filiam Ecclesiæ eius. Quare baptismus maxima re
uerentia, & obseruantia peragendus est, idq; non
tantum propter infantes, ut nomē Dei super ipsos
inuocetur, uerumetiam propter nos adultos, ut
hoc spectaculo de usu baptismi in tentationibus ad
moneamur.

Nam, cum tentamur in conscientia, quòd Deus Baptismi uerū
non sit nobis propicius, aut cum in corde nostro sus in tenta
tionibus, excitatur cogitationes, quòd simus à Deo abiecti,
& damnati, propter peccata, uel quòd non simus
à Deo ad accipiendam æternam salutem prædestina
ti, tunc reuocandus est in memoriam baptismus, et
opponendus his tentationibus. Sicut enim in ciuili
bus negocijs, si quis habuerit literas Censuræ, Sigillat
lo honesti uiri confirmatas, ac negetur ei census,
& dicatur ab aduersario se non debere censum,
continuo appellat ad literas suas, quas profert, &
aduersario obijcit, quibus & aduersarium conuin
cit: ita baptismus, literæ sunt, diuino sigillo confir
mate, quòd Deus uelit nobis esse propicius pro
pter Christum filium suum, & quòd nos in Chris
to ad ueram salutem prædestinauerit. Etsi enim

ROM. 8.

multi, qui acceperunt baptismum, pereunt, hoc tamen non sit baptismi uitio, quasi esset fallax fauoris & prædestinationis Dei signum, sed sit illorum incredulitate, quibus cum Deus uerissimo uerbo, & certissimo signo gratiam suam pollicetur, ipsi tamen Deum impietate sua deserunt, & uerbum ac signum eius contemnunt. Quos prædestinavit, inquit Paulus, eosdem & uocat. Certissimum autem uocationis Dei signum est Baptismus. Quare si cogitationes nostræ negant nos esse prædestinatos, nec esse in gratia Dei, obijciamus eis baptismum, ut conscientia hoc signo de gratia & uoluntate Dei erga nos confirmata, in Christo per fidem consistat, & omnes aduersarias tentationes uincat. Hactenus de Baptismi definitione. Sequitur.

RECITA TESTIMONIA SCRIPTURAE DE BAPTISMI INSTITUTIONE SEU CONFIRMATIONE.

Non sine causa exigitur à Catechumeno, ut non solum intelligat, quid sit baptismus, sed etiam sciat recitare uerba ipsa scripturae, quibus baptismus nobis, cum ante per Ioannem institutus esset, à Christo commendatus est. Utile enim est, hæc ad uerbum esse cognita & perspecta, ne imperiti existant, quod

quod ea quæ de baptismo traduntur, sint humana
 somnia, & ne quouis uento doctrine circumferan-
 tur, sed certò sciant baptismum diuinitus ordina-
 tum, & eo, ut cœlesti Sacramento, utendum esse.

Quare Catechumeno hæc, quæ sequuntur, scriptu-
 re uerba ediscenda proponuntur.

Baptismi
 institutio.

MATTHAEI VLTIMO. Accedens le-
 sus, locutus est discipulis suis dicens: Data est mihi
 omnis potestas in cœlo & in terra. Euntes ergo
 docete omnes gentes, BAPTISANTES EOS
 in nomine Patris et Filij & Spiritus sancti, docē-
 tes eos seruare omnia, quæcunq; præcepi uobis. Et
 ecce ego uobiscum sum, omnibus diebus, usq; ad
 consummationem seculi.

ET MARCI VLTIMO. Dicebat Iesus
 discipulis: Ite in mundum uniuersum, & predica-
 te Euangelion omni creature. Qui crediderit &
 BAPTISATVS fuerit, saluus erit. Qui uerò
 non crediderit, condemnabitur.

Duo testimonia ex Apostolicis scriptis recitan-
 tur, de confirmatione Baptismi. Alterum extat in
 Mattheo, capite ultimo. Postquam enim Christus
 resurrexisset à mortuis, & iam in eo esset, ut ascē-
 su suo in cœlum significaret, se deinceps non con-
 uersaturum cum hominibus in hoc seculo uisibiliter,
 instituit & confirmauit ministerium prædi-

Christi præfatio in institutione baptismi.

candi Euangelij sui, & Baptisandi hoïes, ac dixit: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.

Hec est præfatio in eam Institutionem, quæ sequitur, de Ministerio prædicandi & baptisandi, quæ præfatio idcirco præmittitur, ut Institutio, quæ sequitur, magna autoritate commendetur, & summa reuerentia excipiatur, atq; obseruetur.

In humanis Institutionibus aut Mandatis, solent Reges ac Principes de sua maiestate et dominatione nominatim præfari: Carolus Dei gratia Romanorum Imperator &c. Christianus Dei gratia Danorum Rex &c. Quod certe nec fit ociose, nec, quantum quidẽ in ipsis uerbis est, arroganter, sed ut tali præfatione Institutio, aut Mandatum commendetur. Eodem more solet & filius Dei, cælestis Rex, in suis Institutionibus & Mandatis præfari. Cùm institueret ac promulgaret Decalogum sic præfatur: Ego sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi de terra Aegypti, &c. Sic & hoc loco, cùm institueret ministerium Euangelij & Baptismi, præfatur: Mihi data est, inquit, omnis potestas in cælo & in terra. hoc est, Ego sum uerus MESSIAS. De hoc enim dictum est Psal. 71. quòd dominetur à mari usq; ad mare. Et Psal. 8. quòd omnia subijciantur ei. Et Psal. 109. quòd sedeat à dextris Dei. Solent quidem aliquoties in Principum huius terræ præfatio

re præfationibus uani tituli admisceri, ut cum quis
 piam iactet se esse regem Asiæ, in quo regno ne la-
 tum quidem pedem possideat, Christus autem ni-
 hil prorsum uani in suo titulo recitat. Affirmat se
 esse Dominum cœli & terræ, hoc est, uerum Mesi-
 am. Hanc suam maiestatem comprobauit magnis
 miraculis, Resurrectione à mortuis, Missionem spi-
 ritus sancti, & diuulgatione ac conseruatione Eu-
 angelij in toto orbe terrarum: Quam maiestatem
 Christi, etsi impij in hoc mundo nec uident, nec cu-
 rant, tamen patefaciet suo tempore dies ille Domi-
 ni magnus, quo iudicabitur uniuersus mundus.

Quid ergo talis & tantus Dominus instituit?
 Non instituit in Ecclesia sua externam dominatio-
 nem. Etsi enim, quæ potestates sunt, ut Paulus ait, à
 Deo ordinate sunt, tamen quemadmodum regnū
 Christi non est de hoc mundo, ita Christus non in-
 stituit, ut Apostoli & successores eorum, in admini-
 stranda Ecclesia, susciperent, prætextu Euangelij,
 mundanam dominationem, & regiam in hoc secu-
 lo potestatem. Sed instituit Ministerium DOCEN-
 DI, seu PRAEDICANDI. Docete, inquit, &
 prædicate. Quid autem Docendum, quid Prædicā-
 dum est? Sequitur: Docentes eos seruare omnia,
 quæ præcepi uobis. Et postea: Prædicate Euange-
 lion omni creaturæ. Non sunt docenda humana so-

Ministerium
 docendi à
 Christo insti-
 tutum.

omnia, non hypocritarum deliria, non nane sancto-
rum Legendæ, ut uocant, non scurrilia scommata,
Sed docendi sunt ea, quæ Christus iussit. Docentes,
inquit, eos seruare OMNIA, quæ EGO PRÆ-
CEPI uobis. Prædicandum est Euangelion, hoc
ipsum uidelicet Euangelion, quod Christus prædi-
cauit, quod & scriptis Prophetis ac Apostolicis
perspicuè continetur.

Qui sint do-
cendi.

Sed qui sunt docendi? quibus est prædicandū?
Num solis Iudæis? Dixerat quidē Christus antea:
In ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, nec in
uias gentium. Nunc autem iubet Apostolos profici
sci in totum orbem terræ, ad Iudæos & Gentes.
Nam cum Christus ageret adhuc uitā in terris, ut
sum est ei Euangelion Iudæis tantum adnunciare,
quod non esset, quantum ad externum ipsius mini-
sterium attinebat, nisi ad oues perditas Israël mis-
sus, quemadmodum ipse loquitur. Vnde & Paulus
uocat eum ministrum Circumcisionis, hoc est,
Cōcionatorem Iudæorum. Postquā autem resur-
rexit à mortuis, & confirmauit Euangelion suum
missione Spiritus sancti, non uoluit, ut prædicatio
Euangelij sui concluderetur in unum illum angu-
stum Iudææ angulum, nec contineretur in solo po-
pulo Iudæorū, sed uoluit, ut uulgaretur in uniuersum
orbem terræ, quia salus in Christo promissa,
non

ROM. 15.

non pertinebat tantum ad Iudeos, sed etiam ad omnes gentes. In semine tuo, inquit, benedicentur Psal. 17. omnes gentes terræ. Et, Propter hoc confitebor Rom. 15. tibi in gentibus, & nomini tuo canam &c.

Deinde addidit doctrinæ seu prædicationi Euangelij baptismum. Etsi autem baptismus fuerat antea per Ioannem, (qui primus fuit minister baptismi,) institutus, tamen is baptismus usurpabatur tantum inter Iudeos. Nunc autem instituitur, ut sicut Euangelij doctrina, ita etiam Baptismi sacramentum inter gentes uulgetur. Dicit enim: Doceate OMNES gentes, Baptisantes eos in nomine Patris &c. Que uerba, non tantum sunt numeranda, sed etiam ponderanda.

BAPTISANTES. Baptisare est tinge. Baptisare, re, lauare, seu balneare, quod Germanicè dicitur Baden. Quod autem ad ritum attinet, iuxta refert, siue quis intingatur aut immergatur in aquam, siue aqua super ipsum infundatur. Lauatio, n. est, siue hoc siue illo ritu fiat baptismus. Itaq; hoc loco ministri Ecclesiæ creantur spirituales Balneatores.

EOS. Hoc refert OMNES gentes. Nomine autem Gentium non intelliguntur adulti tantum, & uiri, sed etiam Mulieres & pueri, ac infantes. Testantur enim Ecclesiastici scriptores, quod mos Origenes. baptisandi infantes propagatus sit in Ecclesia ab Augustinus.

Infantes ba-
ptisandos
esse.

Apostolis. Quare Apostoli intellexerunt nomine Gentium, comprehendere etiam infantes, qui sunt magna ac minime contemnenda pars Gentium. Unde & Esaias longe antè adumbrasse uidetur hoc spectaculum, quo maiores natu asportant infantes suos ad baptismum. Sic enim capite quadragesimo nono ait: Ecce leuabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum. Et afferent filios tuos in ulnis, & filias tuas super humeros portabunt. Sed de baptismo infantium tractatur aliàs copiose. Et huc pertinet, quod suprà de fide infantium dictum est.

IN NOMINE PATRIS ET FILII

&c. Hæc suprà satis exposita sunt. Vnum tantum nunc adiiciendum uidetur. Sūt enim, qui sentiunt, quòd Christus hoc loco sic instituerit baptismū, ut etiam his uerbis (Ego baptiso te in nomine Patris & filij & spiritus sancti) distribuendus sit, & nisi his uerbis utamur, existimāt non esse uerum baptismum. Hi pro eo, quod dicitur (in nomine) putant intelligendum esse (his uerbis). Obseruandum igitur quòd in baptismo hæc usitata uerba (Ego baptiso te in nomine Patris et filij et spiritus sancti) omnino retinenda sunt, nec cuiquam permittendum est, ut hæc uerba pro sua libidine & temeritate mutet, ac alijs uerbis, pro suo arbitrio, in baptismo utatur.

utatur. Sunt enim grauiſſimæ cauſæ, quas ſuperua
 caneum eſt hoc loco commemorare, cur horū uer
 borum uſus diligenter retinendus ſit. Et tamen hic
 uſus recte eſt intelligendus. Nam Chriſtus non col
 locauit fundamentum baptiſmi ſui ſuper certis li
 teris, ſyllabis, aut dictionibus: Nec alligauit nos ad
 certa uerba. Non enim inſtituit Magiam, quæ ad
 certam uerborum formam et ritus alligata eſt, ſed
 inſtituit cœleſtia Sacramenta, quæ conſtant ſua ipſi
 us ſententia & uoluntate, his uel illis uerbis nobis
 ſignificata. Cùm enim Chriſtus baptiſmum inter
 gentes uulgandum commendaret, locutus eſt cum
 diſcipulis ſuis Hebraicè, aut Syriacè. Quid ergo?
 Si baptiſmus ad certas literas ac ſyllabas alligatus
 eſſet, certe non liceret, niſi Hebraica aut Syriaca
 lingua baptiſare. Sed bene habet. Sicut Chriſtus
 uulgauit Euangelion ſuum in die Pentecoſtes, in
 omnes linguas gentium, ita etiam uult, ut Sacramē
 ta ſua diſtribuantur his linguis, quæ ab auditoriſ
 bus, & his qui accipiunt Sacramenta, intelligi poſ
 ſunt, et quibus ſententia Euāgelij eius recte cogno
 ſcitur. Itaq; ſi quis poſt recitationē Symboli Apo
 ſtolici in baptiſmo diceret ad baptiſandū hæc uer
 ba: Audiui iam ex te confeſſionem fidei tuæ, quod
 credas in Deum Patrem omnipotentē, creatorem
 cœli & terræ, & in unigenitum filium eius Domi

num nostrum Iesum Christum, & in spiritum sanctum. In hanc igitur confessionem & fidem intingo te in aquam, seu perfundo te aqua, ut hoc signaculo certus fias, te insertum esse in Iesum Christum & communionem omnium bonorum eius. Vade ergo in pace.

Hic certe Baptismus, esset verus baptismus, quia continet ea, quæ ad baptismum necessaria sunt: & recitata est sententia verborum Christi, & si sonus ipse verborum paululum immutatus videtur.

Hoc idcirco visum est addere, non quòd permittenda sit mutatio usitatorum verborum: (Ego baptiso te in nomine Patris &c.) Sed ut verba Christi recte intelligantur, & ut Magiam à uerbo celestium Sacramentorum consecratione longe discernere discamus.

DOCENTES EOS SERVARE etc.

Repetit Christus institutionem concionis Euangelij. Hæc enim concio plane necessaria est, & debet baptismum præcedere, ac sequi. Docendi sunt homines doctrinæ capaces Euangelion Christi antequàm baptisantur. Postea baptisandi sunt, tam adulti, qui baptismum petunt, quàm infantes, qui per auctores, in quorum potestate sunt, afferuntur. Postquam autem baptismus acceptus est, non est deinceps concio intermittenda, sed repetenda, & urgenda.

Baptisati concione Euangelij frequenter erudiendi sunt.

genda, ut per eam excitentur & conseruentur, at
 deoq; etiam augeantur dona spiritus sancti, quæ
 per baptismum diuinitus conferri solent. Quare
 non sentias, te, postquam baptismum accepisti, tuo
 munere defunctum, præsertim, si tibi diutius in
 hoc mortali corpore uita transigenda erit. Et si
 enim omnia peccata nostra, quantum quidem atti- Mich. ult.
 net ad ipsorum remissionem, proiecta sunt, ut Mi-
 cha loquitur, in profundum maris baptismi, tamẽ
 peccatum ipsum manet adhuc, etiam post baptis-
 mum, in carne inherens, non quod cõdemnet nos:
 Est enim propter Christum remissum, sed ut in
 nobis mortificetur, & subinde magis ac magis ex-
 purgetur. Mortificatur autem & expurgatur per Rom. 8.
 spiritum Dei. Si secundum carnem, inquit Paulus,
 uixeritis, moriemini. Quod si spiritu facta corpo-
 ris mortificetis, uiuetis. Qui enim spiritu Dei du-
 cuntur, hi sunt filij Dei. Datur autem nobis spiri-
 tus, per Concionem Euangelij de Christo. Accepi Gala. 3.
 stis spiritum, inquit Paulus, nõ ex operibus legis,
 sed ex prædicatione fidei. Necessarium igitur est,
 ut postquam baptisati sumus, concione Euangelij
 frequenter erudiamur, ut spiritu per Euangelion
 accensi & inflammati, cupiditates carnis mortifi-
 cemur, & uocationi Dei obediamus.
 Et si autem Christus, cum iubet Apostolos doce

Certum do
ctrine genus
tenendum.

re Gentes, non alligat eos ad certum sonum uerbo
rum, tamen alligat eos ad certum genus doctrine.
Non. n. uult, ut Apostoli, & ministri Ecclesie do
ceant, quæ ipsis libent, & quæ somniant, sed Docē
tes, inquit, seruare omnia, quæ EGO præcepi. Sic
& Ioānis decimoquarto ait: Spiritus suggeret uo
bis omnia. Quæ nū quæcunq; ab ipsis fuerint ex
cogitata? Minime. Sed quæcunq; EGO dixi uobis.
Quare impiè errant, qui obtrudunt Ecclesie aliā
doctrinam, quàm eam, quæ à Christo tradita est.
Si angelus, inquit Paulus, è cælo prædicauerit uo
bis Euangelion, præter id, quod prædicauimus uo
bis, anathema sit. Quæ autem Christus docuerit,
& præceperit, postea sequetur.

Promissio
presentie
Christi in mi
nisterio Euan
gelij &c.

ET ECCE EGO VOBISCV M SV M
&c. Hæc est obseruabilis promissio, & quæ ad pri
orem institutionem ministerij prædicandi & bap
tizandi necessario adijcienda erat. Potuissent enim
Apostoli de huius Institutionis progressu aut euen
tu dubitare, ac secum cogitare: Quid? Emitteris nos
in orbem terrarū, non solū inter nostros cognatos
Iudeos, uerum etiā inter immanissimas gentes, &
iubes nos prædicare tuum Euāgelion, ac baptiza
re Gentes tuo nomine. Sed quis nos in hac legatio
ne tuebitur? Et quam uim, quam efficaciam hoc no
strum ministerium est habiturum? Nos sumus ho
mines

mines abiectissimi, nec habemus ullam inter homi-
 nes uel auctoritatem, uel dominationem. Quid er-
 go possumus nostra cōcione & baptismo efficere?
 Si adiungeres nobis Romanum Imperatorem, aut
 alium potentem huius terræ Monarcham, qui nos
 suis armis iuaret, possemus facillime regnum tu-
 um in his terris constituere & dilatare. Ad has er-
 go cogitationes respondet Christus hac promissio-
 ne: Ecce ego uobiscum sum &c. Considera igitur
 mihi, quod etsi Christus hoc dicto promittit se sem-
 per in omnibus negocijs, consilijs, & euentibus af-
 futurum Ecclesie sue, tamen præcipue conciona-
 tur de presentia & efficacia sua in ministerio Eu-
 angelij sui, & in dispensatione Sacramentorum
 suorum. Ac principio, clare uides, quod Christus
 nullum constituat pro se in Ecclesia sua uicarium,
 non regem quendam, non Pontificem, sed ipsemet
 uult esse Ecclesie sue præsens, & efficax per uer-
 bum ac sacramenta sua, Ecce EGO, inquit, uo-
 biscum sum. Nolite de concionis Euangelij & ba-
 ptismi efficacia dubitare. Ego ipse coram adero,
 & perficiam meo quidem spiritu, mea auctoritate
 & uirtute, uestro autem ministerio, quæ perficien-
 da erunt. Deinde non desinit his uerbis certum
 tempus durationis Euangelij sui in hoc mundo,
 Qualem periodum Regna & instituta huius seculi

li habere solent, & quæ facile uel bellis, uel alijs
 euentibus mutantur, ac etiam in totum abolentur.
 Sed Instituti Christi de ministerio Euangelij & ba
 ptismi sui longe alia est ratio. Desinit enim & sta
 tuit ei durationis terminum, nō trecentos, non sex
 centos tantum, nec mille tantum annos, sed cōsum
 mationem huius seculi. Sum, inquit, uobiscum, usq;
 ad consummationem seculi. Quare etsi Satan exci
 tare potest, permissu Dei, tyrannos, qui Ecclesiam
 persecuuntur, & eijciunt eam e suis hospitij, tamē
 sicut hactenus constitit Euangelion Christi & bap
 ptismus eius, in medio furore Iudeorum, Gentium
 & Mahumetistarum: ita nullus unquam tyrannus
 tam potens erit, q̄ hoc ministeriū omnino e mūdo,
 ante nouissimū diem tollere queat. Præterea, Chri
 stus non aderit Ecclesie suæ, ac ministerio eius, tē
 pore interrupto, sed OMNIBVS, inquit, DIE
 BVS. Non enim hoc anno aderit, altero aberit,
 sed semper aderit præsto suæ ordinationi & Insti
 tutioni, usq; ad extremū huius seculi diem. Eo
 enim die desinet quidem usus concionis & Sacra
 mentorum, sed incipiet reuelata fruitio æternæ iu
 sticie ac cœlestis regni. Quare & si doctrina Euan
 gelij fuit multis annis apud maiores nostros huius
 manis traditionibus obscurata, tamen quia Chri
 stus conseruauit in Ecclesia Symbolum Apostoli
 cum

cum incorruptum, & homines baptisati fuerūt in
 nomine Patris & filij & spiritus sancti, idcirco
 dubium non est, quin Christus fuerit in Ecclesia eo
 rum presens, & per uerbum ac Sacramenta effi-
 caz, ut seruari sint perpetua salute, quotquot abie-
 cta tandem impia fiducia operum, in fide Christi
 ex hac uita migrarunt. Atq; hactenus de eo testi-
 monio, quod de confirmatione & diuulgatione
 Baptismi apud Matthæum extat. Sequitur nunc al-
 terum testimonium, quod est apud Marcum.

ITE IN MVNDVM VNIVER-
 SVM, PRAEDICATE EVANGE-
 LION, &c.

Primum igitur, cum Christus iubet Apostolos
 suos proficisci in uniuersum mūdum, abrogat pri-
 us illud mādatum suum, quo iusserat Apostolos su-
 os, ne irent ad ciuitates Samaritanorum, & in ui-
 as gentium, quemadmodum supra ostendimus. Vn Matth. 10⁷
 de quod hic dicit, Ite in mundum uniuersum, po-
 stea in Actis Apostolicis capite primo, sic recita-
 tur: Eritis mihi testes, non solum Hierosolymis, ne-
 rumetiam in uniuersa Iudæa, Samariaq; deniq; us-
 que ad extrema terræ.

Præterea abrogat hoc mandato cultum Hiero-
 solymitanum, & uetus præceptum de sacris pera-
 gendis in templo Hierosolymitano. In Deut. enima

cap. 12. sic dicitur: *Cave ne offeras holocausta tua in omni loco, quem uideris, sed in eo, quem elegerit Dominus, in una tribuum tuarum &c.* Hic instituitur una tantum Parochia, (ut uocant) in gente Iudaica, extra quam nō licebat sacrificare, & reliquos id genus Leuiticos cultus facere. Et grauius peccabant hi, qui sacrificabant & adolebant incensum in *Excelsis*, & *Lucis*. Nunc autem Christus abolet hanc Leuiticam ordinationem, & iubet Apostolos instituere Parochias in omnibus Gentium regionibus. Quare non exigitur, ut ad faciendam sacra, & querendum Christum suscipias peregrinationem, uel ultra mare ad Hierusalem, uel ad Romam, uel ad aliam insignem ciuitatem, sed licebit tibi Christum & ueram ac aeternam salutem in Christo inuenire in domestica aut uicina tibi Parochia, in qua Euangelion Christi sincere predicatur. Deinde, nō iubet Apostolos sacrificare coenam Domini pro peccatis uiuorum & mortuorum: nec iubet eos ciuilitate dominari pro mortuorum Principum, sed iubet Prædicare. Prædicare, inquit. Ergo Sacrificuli & Monachi, qui hoc tantum agunt, ut faciant Missas pro peccatis uiuorum & mortuorum, & Pontifices, qui pretextu Euangelij dominantur more Principum huius seculi, non sunt ueri Ecclesie ministri à Christo

sto instituti. Sed quid est predicandum? Prædicate, inquit, Euangelion. Etsi autem Articuli, qui de Iesu Christo in Symbolo Apostolico recitantur, & quos paulo post, propicio Deo, explicabimus, continent summam Euangelij, tamen & hic locus monet, ut uel paucis indicemus, quid sit Euangelion. Euangelion quid sit.

Nomine enim Euangelij non intelligitur hic una quaedam, aut altera tantum Pericope, ex Euangelistarum scriptis decerpta, quales Pericopæ solent singulis diebus Festis publicè recitari, sed intelligitur concio de Iesu Christo, uidelicet, quòd Iesus filius Mariæ Virginis, sit uerus Christus, uerus Deus & homo, qui solus placauerit nobis Patrem, et impetrauerit remissionem peccatorum, per crucem & mortem suam, & restituerit nos iusticiæ ac uitæ, per Resurrectionem suam. Sed Epitomen huius concionis comprehendit Christus ipse paucissimis uerbis, Ioan. 11. Ego sum, inquit, Resurrectio & uita. Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, uiuet. Et omnis, qui uiuit & credit in me, non morietur in æternum. Et Petrus Acto. 10. Huic omnes Prophetæ testimonium ferunt, quòd remissionem peccatorum accepturus sit per nomen eius quisquis crediderit in eum. Et Paulus Roman. 4. Iusticia imputabitur nobis credentibus in eum, qui excitauit Iesum Dominum nostrum à mortuis, qui

eraditus fuit propter peccata nostra, & excitatus est propter iustificationem nostri. Hæ & similes conciones sunt uerum Euangelion, & continent summam Euangelij. Nam Euāgelion, significat Latine bonum nuncium. His autem, qui iudicio peccati, & sententia æternæ damnationis conterriti & pauesfacti sunt, non potest iucundior nuncijs contingere, quàm quòd Deus sit ipsis propicijs remittat eis peccata, adoptet eos in filios & heredes cœlestium bonorum. Quare ea concio, quæ ià iucunda, tam læta, tam salutaria adnunciat, merito Euangelij nomen reportat.

Sed C VI debet Euangelion prædicari? Additur: OMNI CREATURÆ. Qui dicitur Numeris anseribus etiam & anatibus? (nam & hæ sunt bonæ Dei creaturæ) Sic quidem ineptiunt hypocritæ. Sed Christus hoc loco, respicit nomine Omnis creaturæ, non in bestias, & iumenta, sed in uniuersum humanum genus, quod eo tēpore in duas partes diuisum erat. Vna pars erant Iudæi. Et hi soli uidebantur populus Dei, & his solis promissum erat diuinitus, quòd Christus ex ipsorum genere hominem esset assumpturus.

Hi sentiebant, quòd nullus ex Gentibus posset in numero populi Dei censeri, nisi fieret Iudæus: per circumcisionem. In qua opinione fuerunt etiam Apostoli

Præcisus uocatur aues sorores suas.

Apostoli aliquandiu, ut uides Act. 10. & 11. Altera pars erant Gentes incircuncisæ, quæ erant populus à Deo alienus. Cum ergo Christus ascensurus esset in cœlum, tollit & abrogat, quantum quidem ad Euangelion & regnum suum attinet, hanc humani generis distinctionem, ac iubet Euangelion suum prædicari OMNI creaturæ, hoc est, non solum Iudæis, qui se solos esse ueram Dei creaturam reputabant, sed etiam Gentibus, quas Iudæi uix creaturæ nomine dignas iudicabant. Itaq; post ascensum Christi in cœlum, Ecclesia Dei non est nunc querenda in uno tantum hominum genere, sed in omnibus gentibus. Re ipsa comperio, (inquit Petrus) quod non sit personarum respectus apud Deum, sed in quauis gente, qui timet ipsum, & operatur iusticiam, acceptus est illi. Et Paulus: Omnis, qui fidit illi, non pudefiet. Non enim est distinctio uel Iudæi uel Græci. Nam idem Dominus omnium, diues in omnes inuocantes se, &c.

Euangelion
omnibus ho-
minibus præ-
dicandum.

Acto. 10.

Rom. 10.

Quid ergo? Num satis est, ut Euangelion prædicetur, & audiatur? Nihil ne aliud à gētibus, præterquam ut Euangelion, quod prædicatur, audiāt, exigitur? Certe non auditus tantum, sed & fides exigitur. Additur enim: QVI CREDIDERIT & baptisatus fuerit, saluus erit. Hæc, & si paucissima uerba, sunt tamen epitome totius Euang.

gelij Christi. Quare singula uerba diligenter sunt
expedenda.

QVI. Non facit discrimen personarum. Quis
cunq; siue Iudæus, siue Ethnicus, siue Rex, siue sub
ditus, siue diues, siue pauper, siue mas, siue muli
er, siue adultus, siue infans. Non est Iudæus, inquit
Paulus, neq; Græcus, non est seruus, neq; liber, nō
est masculus, neq; scemina. Omnes enim uos unus
estis in Christo Iesu &c. Et OMNIS qui inuo
cauerit nomen Domini saluus erit.

Gala. 3.

Euangelion
credendum
est.

CREDIDERIT. Sed quid crediderit? Nū
quod quisq; sibi ipse finxerit, aut somniauerit? Et
an non Iudæi, Turcæ, Gentes, & omnes Impij cre
dunt aliquid, idq; de Deo? Habent & sua baptil
mata, suas lauatiōes, & balnea. Dicemus igitur eos
saluos fieri? Nihil certe minus. Nam quod dicit,
CREDIDERIT, referendum est ad nomen
Euangelij, quod proximè præcedit. Prædicate, in
quit, Euangelion. Qui crediderit, uidelicet, Euan
gelio. Nam huic, non humanis somnijs, non incer
tis doctrinis, non uanis nugis credendum est. Diser
te autem dicit, Crediderit, non dicit, Cogitauerit
aut uerisimile tantum reputauerit, quòd iuxta re
ferat, uel ex corde agnoscere, uel contemnere, quo
animo agnoscuntur pleræq; historiæ gentium, Sed
CREDIDERIT, inquit, Credere enim hoc lo

Credere
quid sit.

eo, primum quidem est, narrationem Euangelij de Iesu Christo, quod sit aeternus filius Dei, & suo tempore homo factus, filius Mariae uirginis, & mortuus sit, & resurrexerit a mortuis, & reliqua de Christo historica, quae in Prophetis & Apostolicis scriptis continentur, pro certissima ueritate habere. Deinde est firmam fiduciam in Iesu Christo, iuxta Euangelij praedicationem, collocare, uidelicet, ut certo & indubitate confidamus, nos habere peccatorum remissionem, propter mortem Christi, & adoptatos esse in filios Dei, ac haeredes aeternae uitae, propter resurrectionem Christi, adeoque habere propter Christum ius caelestis regni. Sed de fide in Christum alias copiosius.

ET BAPTISATVS FVERIT. Hec est baptis-
mi seu institutio, seu confirmatio. De qua re, cum ante
satis dictum uidetur, non erimus nunc prolixiores.

Quid ergo (inquit) consequitur is, qui credit
Euangelio Christi, & baptisatur in nomine eius?
SALVVS (inquit) ERIT. Hic nobis ali-
quandiu commorandum est, ut unde nobis uera
& aeterna Salus ueniat, cognoscamus. Nos enim na-
tura nostra, nec salui sumus, nec beati, sed plane in-
saeculares, & damnati. Nam, postquam Adam, pri-
mus parens noster, transgressus est in Paradiso le-
gem Dei, & peccauit aduersus Deum, traxit se-

Homo natu-
ra sua infae-
lix & dam-
natus est.

cum in ruina[m] uniuersum humanum genus. Ac initio, coniecit secum omnes posteros suos in peccatū, ita ut omnes in peccato concipiuntur & nascantur. Cum enim Adam priuatus sit spiritu sancto propter peccatum, priuantur & hoc spiritu oēs posteri eius. Vbi autē non est spiritus sanctus, ibi est ignorātia Dei, dubitatio de Deo, incredulitas, diffidētia, odium Dei, contēptus Dei, similiter odiū & contēptus proximi, ex quibus, tanquā[m] ex fonte, emanant omnia externa scelera. Propter unū hominem, inquit Paulus, peccatum introiit in mūdum. Et iteram. Per inobediētiam unius hominis, peccatores constituti fuimus multi. Deinde, Adā[m] coniecit propter peccatum omnes posteros suos in iram Dei, ex qua fiunt obnoxij orānibus corporālibus malis, aduersis morbis & afflictionibus. Dicit enim Gen. 4. Maledicta terra in opere tuo. In laboribus comedes ex ea cunctis diebus uitę tuę. Spinas & tribulos germinabit tibi. In sudore uultus tuī &c. hoc est, ut breuibus dicatur: Semper eris in terra miser & afflictus. Etsi enim alij alijs uidentur in hac terra scēlices. Pauperes enim iudicant diuites scēlices. Aegroti corpore, iudicant sanos scēlices. Captiui, & Subditi, iudicant liberos & potētes scēlices. Et inter afflictos ipsos, (exempli gratia,) pauperes, captiuos & egrotos, alius uidetur

Rom. 5.

ut in omni

ut in omni

ut in omni

ut in omni

videtur alio inferior, & magis afflictus: quatenus
 utique tamen sit miserorum & afflictorum
 hominum opinio de aliena felicitate, generalis
 certe sententia Dei de afflictionibus humani ge-
 neris, manet super omnes homines, etiam eos,
 qui aliqua terrena felicitate praediti videntur,
 firma & fixa. Sicut enim quævis mulier partu-
 riens necesse habet liberos in dolore parere, iux-
 ta illam sententiam, In dolore paries filios, A
 qua sententia, ne Heroine quidem & Regina ex-
 cipiuntur: ita & de uiris generaliter dictum est,
 In sudore uultus tui uesceris pane tuo. hoc est, Mi-
 ser & afflictus eris in terra. Ab hac sententia,
 nullus Diues, nullus Princeps, nullus rex excipi-
 tur. Ac fingamus hominem quendam mediocriter
 esse felicem usque ad senectam, tamen necesse ha-
 bet uel tandem mortem subire. Per unum homi-
 nem, inquit Paulus, mors peruasit in omnes homi-
 nes. Et, In Adam omnes moriuntur. Quæ autem
 potest esse felicitas, in maximis diuitiis, in summa
 huius seculi potestate, in clarissima nominis gloria,
 in optima corporis sanitate, si singulis momentis
 mors est expectanda? Libet hinc commemorare, quod
 Cicero, de humana felicitate, etiam Regia, scribit, Cicero in
 ut cognoscamus quod mors impendens reddat Tusc. Qu.
 omnia, insuauia, quamuis Regia fuerint delitie. lib. 5.

Historia de Cùm quidam (inquit) ex assentatoribus Dionysij
 Dionysio Sy Regis Syracusanorum, Damocles nomine, comme
 racusano & moraret in sermone, copias eius, opes, maiestatem,
 Damocle. dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam
 ædium regiarum, negaretq; unquam BEATIO
 REM quenuquam fuisse. Vis ne igitur, ô Damos
 cles, quoniam hæc te uita delectat, ipse tãdem de
 gustare, & fortunam experiri meam? Quum se il
 le cupere dixisset, collocare iussit hominem in au
 reo lecto, strato pulcherrimo textili stragulo, ma
 gnificis operibus picto, abacosq; complures orna
 uit argento auroq; cælato. Tum ad mensam exi
 mia forma pueros delectos iussit cõsistere, eosq; ad
 nutum illius diligenter intuentes ministrare. Ade
 rant ungueta, coronæ, incendebantur odores, mē
 se conquisitissimis epulis extruebantur. Fortuna
 tus sibi Damocles uidebatur. In hoc medio appa
 ratu fulgentem gladium è lacunari, seta equina ap
 pensum demitti iussit, ut impederet illius beati cer
 uicibus. Itaq; nec plures illos ministratores aspice
 rebat, nec plenum artis argētum, nec manum por
 rigebat in mensam. Iam ipse desluebant coronæ.
 Deniq; exorauit Tyrannum, ut abire liceret, quod
 iam beatus nollet esse. Hoc idcirco recitare uisum
 est, ut etiam Ethnicorum, eorumq; sapientissimos
 rû hominũ testimonio cognoscamus, nihil esse nec
 iucun

iucundum nec delectabile ei, cui semper terror mortis impendeat. Quare uere beatus esse non potest, qui cum multa & magna huius seculi scelicitate fruitur, morti tamen obnoxius est. Postremo, Adam peccato suo autor est, quod omnes homines natura sint obnoxij eterne damnationi, et igni inextinguibili. Hæc miseria superat omnes humanas ærumnas. Reliquum igitur est, quod homines, sicut supra proposuimus, sint natura sua in scelices & damnati. Quomodo ergo liberantur & quomodo saluantur? Non saluantur terrenis diuitijs, nec inuicem *Homines quodana potentia, aut regia maiestate, nec corporali modo salui sanitate, nec alijs carnalibus bonis. Christus enim fiant.* Non dicit, Qui habuerit multam uim pecuniæ, saluus erit. Nec dicit, Qui habuerit Ducatum, aut Regnum in terra, saluus erit. Nec dicit, Qui fuerit sano corpore, saluus erit. Et Propheta ait, Nō gloriatur sapiens in sapientia sua, non gloriatur fortis in fortitudine sua, & non gloriatur diues in diuitijs suis. Hier. 9.

Deinde homines non fiunt salui sua ipsorum iusticia, aut operum suorum meritis. Dicit quidem aliàs Christus: Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Sed & iterum dicitur: Non iustificatur in conspectu tuo omnis uiuens. Et: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Et si epum

exigitur, ut mādāta Dei faciamus, tamen nullus hominum est, qui ea tanta faciat perfectione, quam tam Lex Domini requirit. Quare nullus homo potest sua ipsius iusticia coram iudicio Dei constare, & saluus fieri.

Salutis eternæ uera uia.

Quæso igitur te, dicito tandem nobis, quomodo homines salui fiant? Hic mihi uerba Christi filij Dei audi. Qui crediderit, inquit, et baptisatus fuerit, Saluus erit. Consequimur ergo salutem, & efficiamur Salui, per FIDEM in Iesum Christum, & per Baptismum. Hæc est, ut certissima, ita & reuerentissima, adeoq; sola & unica uera & eternæ salutis uia. Ecquæ huius rei causa est, cur saluus fiat qui credit Euangelio Christi, & baptisatur in nomine Christi? Num aliena mors, (nā ad consequendam remissionem peccati & ueram ac cœlestem salutem, collocanda est fiducia non in nostra, sed in Christi, hoc est, in aliena morte) et pauxillum aquæ tanti sunt momenti, ut homines saluent? Hæc demum extrema uidetur stulticia sapiētibus huius seculi. Alius enim quispiam dicit:

Cato. Stulticia est morte alterius sperare salutem.

Et alius:

Ouidius. Ah nimium faciles, qui tristia crimina cædis,

Exigua tolli posse putatis aqua.

Sed facessat in hoc negotio sapientia huius mudi.

di, quam Deus & infatuat, & perdit. Aduertamus
 autem animum ad sapientiam Dei. Sic enim Deus eter-
 no & imperscrutabili suo consilio statuit, ut huma-
 num genus reconciliaretur ipsi morte unigeniti fi-
 lij sui, & ut omnis qui credit in filium Dei, ac bap-
 tatur in nomine eius, adoptetur & ipse in filium
 Dei, et saluus sit perpetuo. Etsi enim nec fides per
 se in homine, nec aqua per se, tanti sunt momenti,
 ut possint hominem beare, quippe quod homo nunc
 quam tantum credat Euangelio Dei, in hac corpo-
 rali uita, quantum ab ipso diuinitus exigitur, & a- Homo cur si
 qua baptismi per se corpus tantum attingat: tamen sua de in Chri-
 est iusta & equa causa, cur homo fide in Christum stum & ba-
 & baptismis saluetur. Nam, qui credit in Christum, ptismo salue-
 et induit baptismis Christum, is accipit per fidem, tur.
 propter Christum, remissionem peccati, & adop-
 tatur in filium Dei, ac heredem celestium bonorum.
 Vbi autem peccatum est remissum & adoptio in filios
 Dei facta est, ibi & si perdurant adhuc aliquandiu
 afflictiones, tamen non possunt esse nec incommo-
 da, nec perpetue. Et ubi peccatum est remissum, ibi
 mors absorbetur in uictoria. Reliquum igitur est,
 ut qui crediderit in Christum et baptisatus fuerit,
 saluus fiat. Itaque perpetua nostra salus, & eterna
 felicitas non aliunde pendet, quam a fide in Christum,
 & a baptismis, ut sacramento seu signaculo fidei.

Et additur. QVI VERO NON CRE-
 DIDERIT, CONDEM NABITVR.
 Baptismus habet quidem suum usum, & suam ne-
 cessitatem, sed ut plurimum prodest, si fide accipi-
 tur, ita nihil prodest, si solus, absq; fide fuerit. Nā
 fides in Christum, id demum organon est, quo ho-
 mines Christum uerè accipiunt, et beneficijs Chri-
 sti diuinitus donantur. Quare, qui caret fide in
 Christum, etiamsi habeat omnia sacramenta, om-
 nes alias uirtutes, omnia alia dona corporalia &
 spiritualia, omnem sapientiam & potentiam hu-
 ius mundi, tamen condemnatur. Vides igitur hac
 una, eaq; paucissimis uerbis comprehensa senten-
 tia pronunciarì iudicium perpetuæ damnationis
 in omnes Iudæos, Turcas, hypocritas, & scelerat-
 os impœnitentes, quia non credunt Euangelio
 Christi. Solos autem uerè Euangelio creden-
 tes saluari, idq; nullo ipsorum merito, sed
 tantum gratuita clementia Dei, pro-
 pter filium suum Iesum Christum,
 per fidem acceptum, & per
 baptismum in fide con-
 signatum.

Baptismus
 quando pro-
 fit.

DE SYM

BOLO APOSTOLICO.

IN initio Catechumenus in-
terrogaretur, Cuius esset Reli-
gionis, & doceretur respon-
dere, Se esse Christianæ Reli-
giōis, additæ sunt Duæ causæ,
cur simus et dicamur Christia-
ni, uidelicet, q̄ adhibeamus FIDEM Christo, &
baptisati simus in Christum. Postquā igitur per-
strinximus de Baptismo ea, quæ uidebantur ad no-
strum propositum, & ad ædificationem Ecclesiæ
utilia esse, accedemus nunc, adiuti diuina clemen-
tia, ad expositionem Fidei, cuius summa compres-
hensa est in Symbolo Apostolico. Nam, cū Cate-
chumenus interrogatur, QUID CREDIS?
exigitur ab eo, ut recitet Symbolum, quod uocant
Apostolicum, & quod tradiderunt nobis maiores
nostri. De hoc Symbolo pauca quædam dicenda
sunt, priusquā singula capita, seu articulos eius
attingamus.

Solent enim tria Symbola in Ecclesia recitari. Symbola
Vnum uocatur Apostolicum. Alterum Nicenum, tria.

Symbolum
Apostolicum
unde sic dica-
tur.

quod collatum est à maioribus nostris in Concilio
Niceno, & quod hactenus in publicis sacris decan-
tatum fuit: Credo in unum Deum, Patrem omnipo-
tentem, factorem cœli & terræ, uisibilem & in-
uisibilem etc. Tertium, Athanasij: Quicumq; uult
Saluus esse, ante omnia opus est, ut teneat Catholi-
cam fidem etc. Porro, nobis erit nunc sermo tan-
tum de Symbolo Apostolico, quod solentia duode-
cim Capita, seu, ut uocant, Articulos diuidere, ac
sentiunt nonnulli, quòd duodecim Apostoli com-
posuerint hoc Symbolon, & singuli singulos artis-
culos contulerint. Sed quia hoc magis fama, quàm
certo testimonio constat, sequemur, quòd probabili-
us uidetur. Dicitur enim Symbolon Apostolica-
cum, quòd contineat Epitomen, compendium, &
summam totius Apostolicæ doctrinæ, imò totius sa-
cræ scripturæ, de Deo Patre, Filio & Spiritu san-
cto. Itaq; hoc Symbolon, tanquàm Parua biblia, de
uera Dei cognitione, merito amplectendum est.
Nam & res ipsa testatur, quòd Articuli, qui in
hoc Symbolo de Iesu Christo commemorantur,
collati sint in hanc epitomen, ex prima concione,
quam Petrus, in die Pentecostes, adstantibus & si-
mul cõtestantibus reliquis Apostolis, habuit. Qua-
re hoc Symbolo debet nobis esse cõmendatissimū
& danda est opera, ut nò solum uerba eius teneat

mus, sed etiã rectè & piè intelligamus, & testimonio
his horum articulorũ ex scriptura cognoscamus

CREDO IN DEVM.

Et si hæc sunt paucissima uerba, tamen his plurima, & maxima cognoscenda atq; credenda do-
centur. Et quia etiã suus alijs huius Symboli ar-
ticulis explicandis locus dandus est, idcirco contra-
hemus in quatuor tantum partes, ea quæ his uer-
bis obseruanda uidentur.

Primo, cum Catechista docet Catechumenum
Credere in Deum, docet eum certa & firma fide
tenere, q̄ sit DEVS. Multi fuerunt, et adhuc sunt I. Pars
impj homines, quorum alijs dubitant, num sit Deus. Quod sit
us, alijs simpliciter negant esse Deum. Hi sunt homi-
nes à Satana excæcati, & indigni uocabulo homi-
nis. Nihil enim certius, q̄ q̄ sit Deus. Et homo ad
hoc creatus est, ut cognoscat Deum.

Agite ergo sciamus, unde cognoscatur, quod
sit DEVS, ut tutò & certò credamus esse DEVM.
Cũ enim Deus natura sua sit inuisibilis, ut nec cor-
poralibus oculis uideatur, nec auribus carnalibus
audiatur, nec manibus externis tangatur, nec aliò
exteriori sensu percipiatur, existimant impj, ma-
gis superstitione excogitatum, quàm ueritate con-
gnitum esse, quod sit Deus, & putant cultũ Dei ma-
gis ad morem, quàm ad rem pertinere, adeoq; a-

Liber duplex ex quo
discimus esse
Deum.

Sapientibus fictum esse, ut uulgus hac religione eodem modus in officio contineretur. Diligenter igitur considerandum est, unde discamus et certo cognoscamus, quod uerè sit Deus. Quod ut paulò copiosius explicemus, obserua mihi, Duplicem esse librum, ex quo cognoscimus esse Deum. Alter uocatur liber NATVR AE, Alter, liber SCRIPTVR AE. Ex his duobus libris, uerè esse Deum perspicuè cognoscimus.

Liber naturæ quid de
Deo doceat.

Primus igitur liber, qui uocatur Natura, est coelum, terra, mare, & omnia quæ in eis sunt uisibilia. Ex his naturaliter cognoscitur, quòd sit Deus. Nam cum uidemus magnitudinem, pulchritudinem, certitudinem, temperationem rerum huius mundi, mirabilem uicissitudinem motuum ac temporum, manifestè significatur nobis, quod sit Mens Diuina, quæ hæc omnia gubernet. Vnde et Paulus ad Rom. scribens: Quæ sunt, inquit, inuisibilia Dei, cognoscuntur ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur. Et Acto. 14. Deus non expertem se ipsum esse sinebat, dum beneficia conferret de cælo nobis dans pluias, et tempora fructifera. Et Iob. 12. Interroga iumenta, & docebunt te, & uolatilia cæli, & indicabunt tibi. Loquere terræ, & respondebit tibi, & narrabunt pisces maris. Quis ignorat, quòd omnia hæc manus Domini fecerit. Deinde,

Deinde, cū uidemus homicidas & alios scelera Rom. 1.
 tos magnis terroribus conscientie agitari, etiamsi fuerint Monarchæ, et nullum ultorem in terra metuunt: adhæc sæpenumero mirabiliter prodi et ad pœnam rapi, etiamsi magistratus cessauerit, perspicuum fit, & sit Deus, odio habens iniquitatem.

Sunt et alia multa indicia diuinitatis in natura, quæ longum esset enumerare, & extāt in alijs scriptis copiose. Atq; hæc quidem cognitio Dei, quæ ex rerum natura colligitur, fuisset in homine illustris & perfectæ, si natura nosira nō esset peccato uiciata & corrupta. Nunc autem, postq̃ homo amisit spiritum sanctum propter peccatum, & factus est obnoxius spiritui Satanae, mens eius à Satana sic excæcatur, ut etiamsi retinuerit aliquam cognitionem de Deo, & possit de ea ex opificio nature aliquo modo admoneri, tamen non retinet hanc cognitionem firmam, præsertim in tentatione. Nam cū homines uident impios esse scelices, & pios in scelices, cogitant, nullum esse Deum. Si enim esset quispiam Deus, fieri non posset, ut tantam rerum iniquitatē in humanis rebus toleraret.

Necessarius igitur nobis est Secundus liber, uidelicet liber SCRIPTURAE, ut ex eo, certò discamus & cognoscamus, quòd uerè sit Deus. Priusquam autem progrediamur ad recitanda testimo

DE SA-
CR AE scri-
pturae autori-
tate.

Cicero in
Tusculan.
Quest.

2. Propheti-
corum scri-
ptorum ue-
rustas.

nia ex Scriptura, de Deo, cognoscenda erit autori-
tas scripturae. Sacra enim scriptura, (de hac enim,
et non de alia nunc loquimur) constat duabus par-
tibus. Vna pars sunt Scripta Prophetica, quae uoca-
mus Vetus Testamentum. Altera pars sunt Scripta
Apostolica, quae uocamus Nouum Testamentum.

Hae scripta habent certissima testimonia uerita-
tis. Nullum enim extat scriptum in toto orbe terrarum
uetustius, & antiquius scriptis Prophetis,
ac praesertim Libris Mosi, qui est Prophetarum
Princeps. Testimonium autem, quo antiquius est,
eo diuinius habetur. Et Antiquitas (inquit quidam
ex sapientibus huius seculi) quo propius aberat ab
ortu & diuina progenie, eo melius ea quae erant
uera, cernebat. Percurramus ergo Patriarchas à
Mose usque ad Adamum, ut perspicue uideamus Mo-
sen potuisse ea, quae à cōdito mundo gesta sunt, &
quae literis suis mandauit, à parentibus & auis sa-
is cognoscere. Pater .n. Mosi fuit Amrā. Hic Am-
ram uidit & audiuit auum suum Levi, et proauum
Iacob. Iacob autem uidit & audiuit auum suum A-
braham. Abraham uidit & audiuit Patriarcham
Nohe, qui uixit cum eo quinquaginta octo annis.
Nohe autem uidit et audiuit Enos, cuius auus fuit
Adam. Itaque Moses facile potuit ex commemora-
tione maiorum suorum cognoscere, quale fuerit in-
civitas

tium mundi, & quis progressus, quæ incrementa mundi, deniq; omnia ea, quæ scripta sunt in libro Genesis. Cùm igitur Scripta Mosi habeant testimonium antiquitatis, ferendum non est, ut hominum nuper natorum leuitate ac temeritate in dubium uocentur. Deinde habent & hæc scripta testimonium publicæ autoritatis, ab uniuerso mundo, qui quidem hoc est tempore, ab omnibus uidelicet Gentibus, quæ nunc sunt in orbe terrarum, Iudæis, Turcis & Christianis. Omnes enim habent Mosen pro Propheta, & sentiunt scripta eius esse Diuina. Alij quidem aliter interpretantur scripta Mosi, attamen omnes agnoscunt scripta ipsa pro diuinis oraculis. Et contradixerunt quondam his scriptis Ethnici, sed tanta uanitate, ut res ipsa eã manifestè coarguerit. Perierunt enim Ethnici unã cum suis Dijs, & mendacijs. Quare, qui hæc scripta abiicit & damnat, is contradicit publico omnium Gentium testimonio, quod certe non est Sapere, sed insanire, ac planè furere.

Præterea, Scripta prophetica confirmata sunt, 3° Prophetarum certitudine euentus earum rerum, quas non tantũ certitudine euentus earum rerum, quas Moses & Prophete adnunciârũt, sed etiã testimonio Christi & Apostolorũ, qui cũ ediderint magnas & ueritas, & multa miracula, atq; adeo mortuos quoq; excitauerint, ac usi sint scriptis prophetis, et cõfirmata

2: Prophetarum scriptorum autoritas in uniuerso mũdo.

uerint conciones suas autoritate scriptorum Prophetarum, perspicuum est, his scriptis nihil esse
 2. Pet. 1. nec certius nec uerius. Vnde & Petrus ait: Omnis
 Prophetica scriptura, non est priuata interpretationis. Nō enim uoluntate hominis allata est olim
 Prophetia, sed à spiritu sancto impulsī, locuti sunt
 sancti Dei homines. Et Paulus: Omnis, (inquit) scri-
 ptura Diuinitus inspirata, & utilis ad doctrinam
 &c. De certitudine igitur & fide Prophetarum
 scriptorum nullum planè dubiū nobis relinquitur.

Apostolico
 rē scriptorū
 certitudo.

Porro, sicut Prophetica, ita & Apostolica scri-
 pta tradita nobis sunt in manus, à maioribus no-
 stris, quos multis ac certis argumentis cognosce-
 mus, ea haudquaquam finxisse, imò ne quidem fin-
 gere potuisse, sed & ipsos accepisse ea à suis ma-
 ioribus, donec peruenitur ad proximos Apostoli-
 cis temporibus, qui certò cognouerunt hæc esse
 ab Apostolis scripta & tradita, qui & uiderunt
 miracula ab Apostolis edita, et confirmarunt testi-
 monium suum, suo ipsorum sanguine. Maluerunt
 enim mortem ab impijs Gentibus & Iudæis per-
 4. ferre, quàm quæ audiuerunt, uiderunt, & re ipsa
 compererunt, abnegare. An iustum sit, inquit Pe-
 trus, in conspectu Dei, uos potius audire, quàm De-
 um, iudicate. Non enim possumus, quæ uidimus, &
 1. Ioan. 1. audiuius, non loqui. Et Ioannes: Quod audiui

mus,

mus, inquit, quod uidimus oculis nostris, quod per
 speximus, & manus nostræ contrectauerunt de
 sermone uitæ, & uita manifestata est, & uidimus,
 etiam testamur & adnunciamus &c. Manifestum
 igitur est, quòd scripta Prophetica & Apostolica
 non sint habenda pro prophanis & incertis scri
 ptis, sed pro cœlestibus ac diuinis oraculis.

Quod cum ita se habet, uidendum nunc est,
 quid hæc sacra scripta de Deo testificentur. Dixi
 mus enim supra, quòd & si testimonium libri Na
 turæ de Deo per se satis est illustre, tamen Satan
 dominetur in hominem potentius, quàm ut sinat
 eum hoc testimonio firmiter & constanter uti. Ne
 cessarium igitur erit testimonium Libri sacræ Scri
 pturæ, quòd cum sit oraculum spiritus sancti, fieri
 non potest, quin Satanam, unâ cum omnibus suis
 satellitibus refutet, si ei fide obijciatur.

Nihil ergo manifestius, nihil magis perspicuum Liber scrip
 turæ quid de
 & docet, quòd hic Deus patefecerit sese humano Deo doceat.
 generi uarijs modis. Non recensebimus nunc pri
 uatas reuelationes, & singularia miracula, quibus Quibus mo
 Deus patefactus est, sed tantum publica & genera dis Deus se
 lia. Initio enim Scriptura docet quòd Deus patefecerit
 fecerit sese CREATIONE. Dicit enim: In humano ge
 principio CREAVIT DEVS cœlum & ter neri.

ram. Et dixit DEVS, Fiat, & facta sunt. Deinde
 docet, q̄ Deus patefecerit sese LIBERATIONE
 NE Iſraëliſitarum ex Aegypto. Sic enim teſtatur
 dixiſſe Deum: Ego ſum Dominus Deus tuus, qui te
 eduxi de terra Aegypti, de domo ſeruitutis. De
 qua re uide Exodum Moſi. Poſtea docet, quòd De
 us patefecerit ſeſe CONSERUATIONE Iſraëlia
 tarū in terra ſua Canaan contra omnium finitima
 rum gentium furorem. In libris enim Iudicum &
 Regum manifeſta extant teſtimonia q̄, Deus libera
 uerit populum ſuum de manibus hoſtium, & con
 ſeruauerit remp. eorū mirabiliter. Deinde docet,
 q̄ Deus patefecerit ſeſe MISSIONE unigeniti
 filij ſui Ieſu Chriſti, & reſurrectione eius à mortu
 is, ac diuulgatione Euangelij inter gentes, & con
 ſeruatione Eccleſiæ in medio inimicorum ſuorū.
 Hæc ſunt manifeſta teſtimonia ſacræ Scripturæ, q̄
 uerè ſit Deus. Quare, q̄ contrarium ſentit, is dān
 nat non ſolū naturale hoīs iudicium, uerum etiam
 omnia Prophetica & Apoſtolica ſcripta, tot ac tã
 tis teſtimonijs confirmata. Nec habendus eſt pro
 homine ſano, ſed furioſo, & in impietate ſuffoca
 to, q̄ euerſus ſit, ut Paulus loquitur, & peccet per
 ſe dānatus. Atq̄ hæcenus de primo, quod his uer
 bis, CREDO IN DEVM, docemur, uidelicet fir
 mæ fide tenendum eſſe q̄ uerè ſit Deus.

Secundò

Ad Titum 9.

Secundo, cum docemur Credere in Deum, doce-
 mur Credere & considerare, q̄ Deus sit tam bonus, clemens, & misericors, ut si bona fecerimus, & uocationem eius sectati fuerimus, habeat curam salutis nostrae, collaturus sit in nos multa & magna beneficia, tam corporalia, quam spiritualia, tam externa, q̄ eterna, & seruaturus sit nos in omnibus periculis, & in morte quoq; ipsa ad perpetuam felicitatem. Nec nobis tantum, si piam uitam duxerimus, sed etiam posteris nostris sit benefactor. Cognoscit & tale quiddam de Deo humana ratio naturaliter. Nā ob hanc precipue causam gentes uocauerunt Deū, & ἄγαθόν, Agathō, ἄγαθόν, quod significat bonum, vnde & uocabulum Dei Gothicum, idem Germanicum, Got, deductum, & decurtatum est, Guth, quasi dicas, Guth, quod & ipsum ē uoce Agathon decurtatum est. Sic autem uocauerunt Deum, q̄ sit omnis boni autor. Sed quia humana ratio sinit sibi hanc cognitionem de Deo magnitudine tentationum per Satanam excuti, idcirco necesse est, ut testimonijs spiritus sancti muniamur. Quare spiritus sanctus testificatur in sacra Scriptura de Deo, q̄ benefaciat bonis & rectis corde, & liberet eos ab omnibus malis. Ex. 20. dicitur: Ego sum Deus clementer misericordiam in millia, his q̄ diligunt me et custodiunt mandata mea. Et Deut. 28. Si audieris uo-

II. Pars quod
 Deus sit omnia
 bonorum remun-
 rator.

Goth, idem
 Guth.

Clementie et
 bonitatis Dei
 testimonia.

cem Domini Dei tui, ut facias & custodias omnia
 mādāta eius quæ ego præcipio tibi hodie, faciet te
 Dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gētibus,
 quæ uersantur in terra. Venientq; super te uniuersæ
 benedictiones istæ & apprehendent te, si tamē
 præcepta eius audieris. Et Psalm. 33. Oculi Domini
 super iustos, & aures eius in preces eorum. Ac
 mox: Clamauerūt iusti, et Dominus exaudiuit eos,
 & ex omnibus tribulationibus corū liberauit eos.
 Et Psalm. 36. Salus iustorum à Domino, & prole
 stor eorum in tēpore tribulationis. Plena est scri
 ptura talibus sententijs. Et idem de Deo confir
 mant etiam Scripturæ exempla. Abraham fuit uir
 iustus. Deus igitur benefecit tam ipsi, quàm poste
 ris eius, quibus & terram Canaan dedit. Ioseph
 fuit uir iustus. Quare Deus seruauit eum in peri
 culis, & fecit eum principem Aegypti. Dauid fuit
 uir iustus in sua uocatione, cum pasceret oues pa
 tris sui, & cum seruiret regi Sauli. Deus igitur be
 nefecit ei, & creauit eum regem Israël. Sed quæ
 & qualis sit hominum iusticia, aliàs explicabitur.
 Nam si de perfecta & absoluta iusticia dicendum
 est, solus filius Dei Iesus Christus, longe omnium
 iustissimus est, nec est in eo ullū uitiū aut peccatū.
 Quare Deus tantum dilexit eum, & benefecit
 ei, ut non solum ipsum liberauerit ex morte, &
 constituerit

*Clementia et
 bonitatis di
 uine exēpla.*

constituerit eum super omnia opera manuum suarum, sed etiam uult benefacere, & seruare omnes qui credunt in ipsum. Vides tam sententijs, quam exemplis sacrae scripturae comprobari, quod Deus sit clemens & misericors his, qui sunt iusti & ducunt honestam ac piam uitam. Cum igitur talis sit Deus, rectè docemur Credere in eum, hoc est, sic, ut dictum est, de ipso uerè & ex animo sentire, omnem nostram fiduciam in ipso collocare, & omnia bona ab ipso expectare.

Tertiò, cum docemur Credere in Deum, docemur credere de Deo quòd sit tam iustus & seuerus, ut odio habeat omnem iniquitatem, & puniat eam, non solum in autore, sed etiam in posteris ac sectatoribus eius, ideoq; iubemur hoc ipso, Deum uerè, & serio timere, ac reuereri, ne peccemus, et iniquè faciamus. Est & hoc de Deo humanae rationi aliquo modo cognitum, sed quia haec cognitio in firma est, & propter peccatum obscurata, ideo ad iuuanda & illustranda est testimonijs Sacrae scripturae. In Exod. cap. 10. dicit Dominus, Visito iniquitatem patrum in filijs, in tertia et quarta generatione eorum, qui oderunt me. Et Psalm. 5. Non Deus uolens iniquitatem tu es. Non habitabit in aeterna te malignus, neq; permanebunt iniusti ante oculos tuos. Odisti omnes, qui loquuntur menda-

III. pars,
quòd Deus
sit osor & se
uerissimus
iudex pec
cati.

Seueritatis
diuinae test
monia.

cium. Et Esa. i. Dominus conteret scelestos & peccatores simul, & qui dereliquerunt Dominum, Seueritatis diuine exempla. consumentur. Hoc idem testantur & exempla. Adam peccauit. Ac uidetur quidem peccatum eius admodum puerile, Esus uidelicet pomi, Sed poena quae secuta est, declarat summam Dei seueritatem erga peccatum. Deus enim punit hoc peccatum non solum in Adamo ipso, uerum etiam in omni posteritate eius. Homines post conditum mundum, cum essent multiplicati, peccauerunt. Ostendit igitur Deus seueritatem suam aduersus peccatum diluuiuo, quo non solum adultos, sed etiam pueros & infantes deleuit. Sodomitae peccauerunt. Declarauit ergo Deus iram suam aduersus peccatum incedio, quo non maiores tantum natu, sed & iuniores, & infantes perierunt. Sed ira Dei aduersus peccatum maxime omnium conspicua est in Passione & morte filij Dei Domini nostri Iesu Christi. Nam cum filius Dei suscepisset peccata hominum expianda, & si ipse innocens erat, tamen non uoluit ei Deus parcere, sed obiecit ipsum probroissime morti, ut manifestum fieret, Deum seuerum & ex animo odisse peccatum. Cum igitur manifestum sit, Deum esse extremum osorem, & seuerissimum uindictam peccati, recte docemur Deum fide nostra talem agnoscere, & timere ac reuereri

rerum eum, ne peccatis nostris iram eius excusca-
temus.

Quarto, cum docemur Credere in Deum, iube-
mur credere de Deo, q. Et si non continuo benefa-
cit bonis, & purit malos, tamen non relinquat bo-
num irremuneratum, nec malum impunitum, sed
executurus sit tandem iudicia sua, et unicuique red-
diturus iuxta opera eius. Cum enim Longanimitas
magna sit uirtus, et omnes uirtutes sint in Deo
perfectissime, Deum longanimum esse, perspicuum
est. Quare cum docemur in Deum credere, doce-
mur non solum fiduciam nostram in eo collocare,
uerum etiam si distulerit auxilium suum in aduer-
sis, patienter expectare, & in uocatione eius per-
seuerare. Nec hoc quidem de Deo ignorat omni-
no humana ratio. Hinc est, quod Sapientes huius
seculi scribant iram Dei seram quidem esse, sed
grauem: & uindictam Dei lento gradu procedere,
sed tarditatem grauitate compensare.

Cum autem haec cognitio ualde sit imbecillis
in natura hominis, idcirco intuendum potius est
in testimonia Sacrae scripturae. Deut. 32. Et dixi.
Vbi nam sunt? Cessare faciam ex hominibus memo-
riam eorum. Sed propter iram inimicorum distuli,
ne forte superbirent hostes eorum. Eccle. 8. Quia
non profertur cito contra malos sententia, absq;

IIII: pars,
quod Deus
sit longani-
mis &c.

Liuius.
Valerius
Maximus.

Longanimitatis
diuina
testimonia.

Lōganimita
tis diuinæ ex
empla.

2. Paralip.
ultimo.

2 Pet. 3.

timore ullo perpetrant filij hominum mala. Attamen peccator ex eo quod centies facit malum, & per patientiam sustentatur, ego cognoui quod erit bonum timentibus Deum, qui uerentur faciē eius. Et Rom. 2. An diuitias bonitatis illius ac tolerantie lenitatisq; contemnis, ignorans, quod bonitas Dei inuitat te ad pœnitentiam etc. Testatur etiam Deus longanimitatem suam multis & uarijs exemplis. Tulit patienter homines ante diluuium multo tempore in peccatis impunes, & cum iniquitas ad summum peruensset, non tamen statim effudit diluuium, sed dedit eis spaciū pœnitentiæ centis annos. Sic multo tempore tulit Israëlitas in impietate, ac misit eis Prophetas, qui ipsos ad pœnitentiam uocarent. Mittebat (inquit scriptura) Dominus Deus patrum suorum ad illos per manum nunciatorum suorum de nocte consurgens & quotidie commonens, eo quod parceret populo & habitaculo suo.

Sic fert toleranter uniuersum mundum, quamuis homines nunquam non blasphemant, peierent, & immania queuis scelera designent, donec nouissimus dies ueniat. Vnde & Petrus ait: Haud tardat Dominus, qui promisit, quemadmodum nonnulli tarditatem existimant, Verum patiens est erga nos, dum non uult ullos perire, sed omnes ad pœnitentiam

tentiam recipere. Quare cum Deus sit longanimis, rectè docemur longanimitatem eius fide nostra agnoscere, & expectare ab eo, ut seruet nos in uocatione eius ambulantes, puniat autem et perdat eos, qui nos affligunt, etiamsi & nostri liberationem, & horum perditionem in multa temporareiciat. Habes quæ in hoc Apostolici Symboli particula, Credo in Deum, cognoscenda & credenda de Deo proponuntur, uidelicet, quòd sit Deus, quòd Deus sit remunerator omnium bonorum, quòd sit punitor omnium malorum, & quòd sit longanimis quidem, sed tamen adiuuet tandem sperantes in ipsum, & perdat omnes operantes iniquitatem, ideoq; collocanda sit in Deo omnis fiducia nostra, & ipse colendus ac reuerendus sit, ut in timore & tremore seruiamus ei, & expectemus ab ipso liberationem.

Etsi autem hæc seu cognitio de Deo, seu fides in Deum, recta est, & ad consequendam ueram salutem necessaria, tamen nondum satis est explicata. Nam, quæ hæcenus commemorauimus de Deo, non sunt humane rationi omnino ignota. Nec ulla gens est tam fera, tam immanis, tam ab omni religione aliena, quæ talia de Deo credere non uideatur. Et tamen cum Deum cognoscant, nõ ut Deum glorificent, sicut Paulus loquitur, nec uerè in uerū Rom. i.

Deum credunt. Quare adduntur in Symbolo Apostolico alij articuli, qui, ut precipue explicant ueritatem Dei, ita ea nobis de Deo tradunt, non quæ sunt ab humana ratione excogitata, aut ei naturaliter insculpta, sed quæ sunt diuinitus patefacta, ut uero Deo uere cognito, ueram & eternam salutem consequamur. Postq̄ enim dictum est, C R B D O in Deum, mox sequitur, Patrem.

P A T R E M,

Unus Deus,
& tres personæ diuinitatis.

Quid sibi uelit hoc Patris uocabulum, non est oscitanter prætereundum. Sciamus igitur, q̄ unus tantum sit Deus, seu una tantum diuina natura et essentia. Sed in hac una natura, sunt tres distinctæ & per se subsistentes proprietates, quas uocamus Personas, uidelicet, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Non enim sentiendum est, q̄ sint natura multi dij, sicut uulgus Ethnicorū sensit, qui posuerūt etiam suam inter Deos discrimen & ordinem. Ac alios quidē uocauerunt deos Maiorum, alios deos Minorum gentium, hoc est, alios summos, alios mediocres & infimos. Nec existimandū est, q̄ una tantum sit persona in Diuinitate, sicut Iudæi et Turcæ sentiant. Sed firma & certa fide tenendū est, q̄ natura & essentia unus tantū sit Deus, tres autē distinctæ personæ. De hac autē re non est consulenda humana ratio, sed diuina scriptura, quæ perspicue tradit

tradit unū tantū esse uerū, uerū, & aternū Deū.
 Deut. 4. Scito hodie & cogitāto in corde tuo, Testimonia q̄
 q̄ Dominus ipse est Deus in cœlo sursum, & in ter sit unus Deus
 ra deorsum. **ET NON EST ALIUS.**

Deutero. 6. Audi Israël, Dominus Deus noster,
 Deus unus est.

1. Paralip. 18. Domine non est similis tui, & nō
 est alius Deus absq; te, ex omnibus quos audiuius
 auribus nostris.

Esa. quadragesimoquinto: Nunquid non ego
 Dominus, & non est ultra Deus absq; me; Deus in
 stus & saluans non est præter me &c.

1. Cor. 8. Scimus quòd nihil est idolum in mun-
 do, & quòd nullus est alius Deus nisi unus &c.

Eadem testimonia extant Deut. 32. Prouerbios
 rum 7. Osee 13. & in alijs locis.

Quòd aut̄ in hac una diuinitate sint tres distin-
 ctæ, p̄ se subsistentes personæ, testatur eadē scriptu-
 ra in multis locis. Nos nūc paucis cōtenti erimus.

Esa. quadragesimo octauo. Non à principio in
 abscondito locutus sum. Ex tempore antequam fie-
 rent, ibi eram. Et nunc Dominus Deus misit me,
 & spiritus eius. Hæc loquitur Messias, quem Pa-
 ter in secundo Psalm. dicit à se genitum: Ego ho-
 die, inquit, genui te. Habes igitur personam Fi-
 lii. Is aut̄ Filius dicit, q̄ Dominus Deus & spiritus

Testimonia
 Trinitatis.

eius miserint ipsum. Habes igitur alias duas personas, Patrem & spiritum sanctum.

Esaiæ sexagesimoprimo, Spiritus Domini susper me. Hæc loquitur Messias, qui est filius Dei, & secunda persona in diuinitate. Dicit autem, quod super ipsum sit spiritus Domini. Hic habes duas alias personas, spiritum sanctum & Dominum Patrem.

Non ignoro ea testimonia, quæ de tribus personis è Prophetiis scriptis produci solent, obscura uideri, & quæ facile eludi queant, Sed quia Apostolica scripta, quæ de tribus personis perspicue concionantur, sunt commentarius Prophetiarum scriptorum, idcirco recitabimus quedam testimonia ex illis scriptis, ut per ipsa explicentur & confirmentur ea, quæ de tribus personis in Prophetiis scriptis continentur.

Matth. 3. cum baptisaretur Christus à Ioanne, manifestabat se Pater uoce, filius humanitate, & spiritus sanctus specie columbæ.

Matth. ultimo iubet Christus Apostolos docere & baptisare omnes gentes, in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti.

Ioannis 14 Rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit uobis, ut maneat uobiscum in æternum, spiritum ueritatis. Hic loquitur Christus filius Dei, & dicit quod Pater missurus sit spiritum. Habes igitur

igitur manifestè tres personas diuinitatis.

Sunt multa alia id genus testimonia in Nouo Testamento, quæ superuacaneum est nunc hoc loco recitare. Hæc autem eo recitauimus, ut sciamus fidem nostram de uno Deo, & tribus in una diuinitate personis, non esse speculationibus ociosorum hominum excogitatas, sed cœlestibus oraculis reuelatam & nobis traditam. Etsi enim non possumus tanta diuinitatis mysteria humana ratione perscrutari & intelligere, possumus tamen, adiuuante spiritu sancto, & debemus ea sic credere, quem admodum diuinitus reuelata & tradita sunt, donec peruenerimus in futuro seculo ad cœleste regnum. Tunc enim, quæ nunc ex uerbo Domini rectè credimus, manifestè cognoscemus & intelligemus. Cernimus nunc, inquit Paulus, per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc uerò cognoscam quemadmodum & cognitus sum. Et Ioannes: Si apparuerit, similes ei erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est. Quæ cognitio & uisio, summa est & perpetua beatitudo. Hæc cum ita se habeant, percurramus nunc singulas personas diuinitatis, in Symbolo nostro Apostolico.

De prima persona, quæ est
PATER,

**Pater quare
ita dicatur.**

1.

Prima persona diuinitatis, Pater, sic dicitur, quod ab eterno ex sua ipsius substantia & natura genuerit filium suum unigenitum Dominum nostrum Iesum Christum, in qua generatione nihil corporale cogitandum est. Omnia enim huius generationis sunt spiritualia, caelestia, et Diuina.

**Quod Deus
habeat filiū.**

In Psalm. 2. dicit Christus: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Cū igitur alius sit gignens, alius genitus, necesse est, alium esse Patrem, alium filium.

Ioannis 1. Vidimus gloriam eius, gloriam, ueluti unigeniti à Patre.

Ioan. 3. Pater diligit filium, & dedit illi omnia in manum.

Ephe. 1. Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi.

Galat. 4. Postquam uenit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, &c.

Habes sacram scripturam prædicare de Deo, quod habeat filium, & quia huic filio tribuitur diuina natura, sicut postea sequitur, ideo necesse est, quod non sit tantum dilectione, seu adoptione filius, sicut homines dicuntur filij Dei, sed quod sit ab eterno ex substantia Dei genitus. In hoc igitur articulo discernitur nostra, hoc est, uera religio ab omnibus alijs religionibus. Aliæ enim religiones non

non sentiant, non credunt de Deo, quòd sit Pater, qui genuerit filium ab æterno. Qui autem hoc nõ credit de Deo, is non habet ueram fidem in Deũ, etiam si de Deo multum gloriatur. Quare omnes aliæ religiones, impiæ sunt, & damnatæ.

Sed sciamus, Deum non tantum ob id dici Patrem, quòd ex substantia sua genuerit ab æterno filium, uerum etiam quòd habeat paternum affectum erga omnes pios, & adoptet eos, in filios & heredes suos. Tunc autem Patris uocabulum non conuenit tantum primæ personæ in diuinitate, sed etiam alijs duabus personis, Filio & Spiritui sancto. Sic enim non est nomen, ut uocant, personale, sed essenziale. Vnde & Christus uocatur Pater futuri seculi, apud Esa. cap. 9. Et quia spiritus sanctus dicitur Paracletus orphanorum, non absurde etiam dici potest Pater orphanorum, quòd paterno affectu orphanos complectatur.

Paternum autem affectum Dei erga nos, impetravit nobis Iesus Christus unigenitus & naturalis filius Dei, qui expiatis peccatis nostris cū Deo ita nos reconciliauit, ut non solum nobis sit propitiuus, sed adoptet etiã nos in filios suos, & heredes cœlestium honorũ, si Iesum Christum fide amplectamur. Cùm igitur recitamus Symbolon, & peruenimus ad nomen PATRIS, cogitemus hoc uocabulũ

non solum de prima persona dici, uerum etiam ad totam diuinitatem pertinere, ut excitemur ad certam & firmam fiduciam Inuocandi Dei, ut propitij Patris, quo seruet nos in omnibus aduersis. Quis ex uobis, inquit Christus, pater, à quo si filius petierit panem, num lapidem dabit illi? Si ergo uos, cum sitis mali, nostis bona dona dare filijs uestris, quanto magis Pater uester coelestis dabit spiritum sanctum poscentibus se. Et Psal. 102, Quo modo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se &c. Nam in hunc etiam usum instituit Deus coniugium, & indidit parentibus animum propitium erga liberos, ut haberemus in nobis ipsis ex eo affectu quaecumque exemplar affectus Dei Patris erga nos, si fuerimus per Iesum Christum in filios adoptati, Et tamen paternus Dei erga nos affectus, superat omnes humanorum parentum affectus. Nunquid obliuisci potest, (inquit Dominus apud Esaiam cap. 49.) mulier infan-tem suum, ut non misereatur filio uteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Haec sunt in commemoratione huius uocabuli Patris meditanda, ut fides nostra ad ueram & piam inuocationem excitetur.

OMNIPOTENTEN.

Sicut Patris uocabulum aliquo modo commu-
ne

ne est tribus personis, & tamen principaliter tribuitur primæ personæ duabus de causis. Altera est, quod ab ea filius sit ab æterno genitus. Et sic etiam ad primam tantum personam pertinet. Altera, quod habeat paternum & propitium erga patris affectum. Et sic tribuitur primæ personæ, non quod ipsi soli conueniat, sed quod ipsa sit fons & origo paterni affectus in reliquis duabus personis: ita & Omnipotentis uocabulum, commune quidem est Patri, & Filio & Spiritui sancto, Rectè enim dicit Symbolon Athanasij: Omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus sanctus, adscribitur tamen Patri, quod sit fons & origo omnipotentie, & transfundat, ut ita dicam, omnipotentiam ab æterno, in filium & spiritum sanctum. Hæ enim tres personæ sunt unus tantum Deus omnipotens, non tres omnipotentes. Quod cum ita se habet, uideamus nunc testimonia scripturæ de Omnipotentia Dei.

Gen. 17. Ego Deus Omnipotens.

Esa. 14. Dominus Zebaoth decreuit, & quis poterit infirmare? Et manus eius extenta, & quis poterit auertere?

Esa. 43. Vos testes mei, dicit Dominus, & ego Deus. Et ab initio ego ipse, & non est, qui de manu mea eruat. Operabor, & quis auertet illud?

De omnipo-
tentia Dei te-
stimonia.

Hier. 10. Dominus Deus uerus est, ipse Deus uiuens & rex sempiternus. Ab indignatione eius commouebitur terra, & non sustinebunt gentes comminationem eius. Et mox: Qui facit terram in fortitudine sua, preparat orbem in sapientia sua, & prudentia sua extendit caelos. Ad uocem suam dat multitudinem aquarum in caelo, et eleuat nebulas ab extremitatibus terre. Fulgura in pluiam facit, & educit uentum de thesauris suis.

Hier. 32. Ecce tu fecisti caelum & terram in fortitudine tua magna, & in brachio tuo extenso. Non erit tibi difficile omne uerbum.

Luca 1. Non erit impossibile apud Deum omne uerbum.

Quibus rebus omnipotentiam suam Deus patefecerit:

1.

2.

3.

Matth. 19. Omnia sunt possibilia apud Deum.
 Porro autem, Deus non solum testificatur omnipotentiam suam uerbis sacrae Scripturae, sed etiam proponit eam nobis uisibile rebus ipsis, ac operibus suis. Primum enim patefecit eam Creatione omnium rerum ex nihilo. De qua creatione postea. Deinde patefacit eam conseruatione rerum creaturarum. Deus enim non creauit tantum caelum & terram, sed etiam conseruat ea, alioqui ruitura. Praeterea Deus declarat suam omnipotentiam miraculis, quae ab ipso eduntur contra rerum naturam. Exiccatione maris rubri, ut Israëlitae sicco pede transirent,

transirent, Cœlesti Manna, Aqua de petra, excitatione mortuorum, & infinitis alijs miraculis. Ad hæc declarat Deus etiam hoc ipso omnipotentiam suam, quòd ad conficiendas res institutas non indigeat cuiusquam creaturæ seu auxilio, seu ministerio, sed potest omnia sine ullius creaturæ ope perficere & absoluerè. Solet quidem sæpe ac multum creaturis, tanq̃ organis & instrumentis uti, sed nõ est ad hæc organa alligatus. Pascit homines pane, Sed potest eos etiam sine pane pascere, quem admodum testantur exempla Mosi, Eliæ, & Christi. Dat regibus uictoriam per multos milites, Dat etiam uictoriam per paucos, & aliquoties sine militibus. In primo libro Regum capite decimoquarto, dicitur: Non est difficile Domino saluare uel per multos uel per paucos. In Iosua capite quinto, concidunt muri Iericho sonitu buccinarum. In iudic capite decimo, hostes conijciuntur in fugam buccinis & lampadibus. In quarto Regum decimono, fugatur Saneherib, & occiduntur multa milia hominum, nullo militis gladio, sed tantum angeli potentia. Quid pluribus opus? Siue ordinariarum rerum creationem, siue miracula intuearis, ubiq̃ obuia sunt omnipotentia Dei exempla.

Sed priusquam ad alia progrediamur, ostendendum erit, in quem usum Omnipotentia Dei nobis

Omnipotentia diuina cognitio quid proficit nobis. cognoscenda proponatur. Sciamus igitur cognitionem eius nobis necessariam esse, non hoc tantum nomine, ut quod est officij nostri, de Deo recte sentiamus, sed etiam, ut possimus certam & firmam fidem de paterna ipsius uoluntate erga nos, & de promissionibus eius concipere. Deus enim, cum ad optet nos in filios propter Christum, suscipit erga nos paternum animum, et cupit nobis ex toto corde benefacere, sicut Pater filio suo. Sed inter patres huius seculi, & Deum Patrem, suum est discrimen.

Omnipotētis patris & terrarum renorum patrum collatio. Illi enim, et si uehementer cupiunt beneficia in liberos suos conferre, tamē impotentiores sunt, quam ut possint uoluntatem suam pro animi sui desiderio explere. Deus autē est Omnipotens. Quare, quod paterno animo uult, hoc etiam omnipotenti uirtute sua implere potest. Huc accedit, quod promissiones Dei soleant ferē esse contra rerum naturam.

Promissiones Dei contra naturalem. Promisit Deus Abrahamo filium ex Sara. Hoc uidebatur naturaliter impossibile esse. Erat enim Abraham cētenarius, Sara autem nonagenaria. Promisit Israëlitis liberationem ex Aegypto, de manu Regis potentissimi. Hoc propter summam Aegyptiorum potentiam uidebatur magis ridiculo somnio, quam oraculo diuino simile. Promisit filium suum nasciturum ex Virgine, Promisit nobis resurrectionem à mortuis, & multa alia, quae uidentur
ex

diametro cum rerū natura, ac naturali rerum cursu pugnare. Necessaria igitur est cognitio diuine omnipotentia, ut sciamus, q̄ quæ Deus uult et promittit, ea etiam præstare & implere possit.

CREATOREM COELI
ET TERRÆ.

IN hac particula, multa ueniunt consideranda, quorum præcipua recensēbimus ordine, sed paucis. Nam copiosa eorum explicatio fiet alibi opportunius.

Primò. Quod ad uerba Germanica attinet, nō nulli dicunt, Schepffer himmels und der Erden. Alij dicunt, Schepffer himmelreichs und Erdenreichs, Sed utrum dixeris, rectè dices, nisi q̄ hæc uocabula (Himmelreichs undt Erdenreichs) latius patent, quàm illa (himmel und erden) Nam si dixeris, (himmel und erden) necesse habes intelligere non tantum duo ista corpora, Cælum & terram, sed etiam omnem plenitudinem eorum, id quod hæc uocabula (himmelreich und erdenreich) clarè exprimunt. Deus enim non tantum creauit ista duo corpora, sed etiam omnia, quæ in eis continentur, sicut mox dicemus.

Secundò, Quod antè diximus de Omnipoten Creatio ante, uidelicet q̄ non tantum Patri, sed & filio & soli Patri & spiritui sancto competat, idem etiam de hac parti scribatur.

cula, Creatorem Cœli & terræ, dicendum est. Pater enim est Creator, Filius est Creator, Spiritus sanctus est Creator. Et tamen unus tantum est Creator, quia unus tantum est Deus. In Gen. cap. 1. de Patre dicitur: Dixit Deus, fiat Lux, & facta est Lux. Ioã. 1. de filio dicitur, Omnia per ipsum facta sunt. In Psal. 32. de Patre, filio & spiritu sancto simul dicitur, Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Adscribitur autem hoc Patri in Symbolo, propterea quod Pater sit diuinitatis, à qua omnia creata sunt, fons & origo.

De mundi
origine.

Cicero lib. 2.
de diuina:

Tertio, Variæ fuerunt opiniones Gentium de mundo, de cœlo & terra. Alij dixerunt, Mundum fuisse ab eterno. Alij dixerunt eum factum ex Chaos: alij exortum esse à seipso. Est et de tempore inceptiois controuersia. Alij dixerunt mundum constituisse plusquam quadringentis septuaginta millibus annorum, alij numerant his quidem pauciores, et tamen multos millenarios. Sed hæc Gentium deliria uitanda & reijcienda sunt. Id autem nobis agnoscendum & firma fide tenendum est, quod nobis spiritus sanctus in sacra scriptura, quæ est ueritas ipsissima, et cœlestibus miraculis confirmata, tradidit.

Gen. 1. In principio creauit Deus cœlum et terram.
Psal. 123. Adiutorium nostrum à Domino
qui fecit cœlum & terram.

Psal. 149.

*Psal. 145. Spes eius in Domino Deo ipsius, qui Creationis fecit caelum & terram. Sed scriptura plena est ho- monumentū.
rum testimoniorum. Et in monumentum Creationis, instituit Deus apud Patriarchas Sabbatum, quo homines admonerentur, mundum non extitisse ab eterno, sed initio creatum esse à Deo, sex diebus. Sic enim in Sabbati instauratiōe Exod. 20. dicitur, Sex diebus fecit Deus Caelum & terram, & mare, & omnia, quæ in eis sunt. Et requieuit in die septimo &c.*

Quarto, Per caelum & terram non tantum Corporalia & uisibilia intelligenda sunt, sed etiā omnia, quæ in caelo & in terra, siue uisibilia, siue inuisibilia continentur. In Caelo sunt stellæ uisibiles. Sed et nomine caeli intelligamus ignem & aërem: Intelligendi quoq; sunt spiritus seu Angeli inuisibiles. Nomine autem terræ intelligitur & Aqua, & quæcunq; in his continentur, aut ex his componuntur. Colo. 1. Per illum creata sunt, omnia, quæ in caelis sunt, & quæ in terra, uisibilia & inuisibilia, siue throni siue dominationes, siue principatus, siue potestates, Omnia per illum, & in illum creata sunt, & ipse est ante omnia, & omnia per illum consistunt &c.

Quinto, Deus creauit caelum & terram, nõ ex Materialis aliqua præexistente materia, sed ex nihilo, uideli causa mundæ

cet, cum diceret & iuberet res esse, quæ antè non erant. Gen. i. Dixit Deus, fiat lux, & facta est lux. Et mox. Dixit Deus: fiat firmamentum &c. Psalm. 32. Ipse dixit, & facta sunt, mandauit, & creata sunt.

Deus res cre
atas conser
uat.

Sexto. Non est sentiendum, quòd Deus, postquam creauit mundum, discesserit ab eo, & non habeat amplius curam de ipso, sicut faber lignarius discedit à domo, quam architectatus est, sed quòd quæ creauit, ea etiam conseruet & administret omnia potentia, sapientia & bonitate sua, alioqui unò omnia momento peritura. Nam, quòd coelum constat, q. regulari suo motu semper circumfertur, q. terra non immergitur aquis, q. profert fruges, non sit rerum ipsarum uirtute aut potentia, sed potentia & gubernatione Dei, qui sicut initio omnia condidit uerbo suo, ita etiam conseruat adhuc omnia uerbo suo. Nam quòd initio dixit: Germinet terra herbam uirentem, & facientem semen &c. hoc uerbum adhuc sonat, ut ita dicam, in auribus terræ, & efficit, ut suis à Deo ordinatis temporibus herba nascantur. Vnde rectè dicit Basiliius, Diuinum Verbum esse rerum naturam. Et uocem Dei esse Naturæ effectricem. Nam quòd Deus non deseruerit res creatas, sed eas gubernet, satis perspicua extant testimonia in scriptura.

In hexaemeron.

Esa. sexagesimosexto, Coelum mihi sedes est, & terra scabellum pedum meorum.

Hiere. uigesimotertio, Coelum & terram ego impleo, dicit Dominus.

Mat. decimo, Nōne duo passeruli minuto asse ueneunt, & unus ex illis non cadit in terram sine Patre uestro, Vestri etiam pili capitis numerati sunt.

Actorum decimosextimo: In ipso sumus, uiuimus, & mouemur.

Septimo, Cūm Deus omnia cōdiderit bona, Vidit enim Deus, (inquit scriptura) cuncta, quae fecerant, & erant ualde bona, quaeuari solct, Vnde ueniāt mala. Manichaei posuerunt duo aeterna rerū principia, Vnum bonorum, Alterū malorum. Sed haec sunt deliria humanae sapientiae. Vnum enim tantum est aeternum rerum principium, unus tantum est uerus & aeternus Deus creator omnium uisibilium & inuisibilium. Cūm autem dicendum est de malis, & de origine eorum, sciamus duplicia esse malorum genera. Alterum uocant Malum poenae.

Cuius generis sunt ea, quae hominibus uel propter peccata, uel propter alias causas diuinitus infliguntur, ut sunt, Pestis, Grando, Incendium, Morbus, Rerum penuria, fames, bellū, male bestiae, Ignominia, Contemptus, Mors. Haec & si uidentur nobis,

De malorum origine.

Malum poenae.

pro carnali iudicio, mala, tamen in suo genere, et quatenus sunt organa Dei ad exequendam uoluntatem eius, bona sunt, & utilia. Primum enim utilia sunt erga impios et sceleratos, quod Deus infligat eis ista, ut ercitentur ad penitentiam, aut ut scelera eorum puniantur. Unde & Mala poenae uocantur, ideoque bona sunt, quod sint scelerum poena, quae bona est. Deinde sunt & utilia ac bona erga pios & iustos, quod exerceant fidem eorum, & contineant ipsos in officio obedientiae. Hoc genus mali à Deo creari & immitti non est apud homines pia doctrina eruditis dubium. Esa. 45. Ego Dominus, & non est alter, formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & creans malum. Hierem. Thre. 3. Qui est iste, qui dixit, ut fieret Domino non iubente? Ex ore altissimi non egredientur nec bona, nec mala.

Malum culpae.

Alterum genus mali, uocant Malum culpae, quod usitate dicitur peccatum. De hoc constanter sentiendum est, quod Deus non sit eius uel autor uel approbator. Psal. 5. Non Deus uolens iniquitatem tuas, neque habitabit iuxta te malignus, neque perueniunt iniusti ante oculos tuos. Odisti omnes, qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium. Nam quod Deus non uelit nec approbet peccatum, sed extremo odio prosequatur, patet primò, præceptis, Prohibet enim peccatum

tum seueriffimè, quemadmodum Decalogus testi-
 tur. Deinde, Supplicijs, quæ diuinitus uel per Ma-
 gistratum, uel per alia organa sceleratis inferri
 solent. Postremò significauit se puniturum
 peccatum æterna pœna, & igni inferni. Quare
 si esset autor peccati, & faueret ei, certe nec
 prohiberet ipsum tanta autoritate, nec puniret
 tanta seueritate. **Peccati**
autor. Quis est ergo peccati autor?
 Non profectò alius præterquàm Diabolus, quem
 uocamus Satanam. Deus enim creauit non solum
 hunc inuisibilem mundum, sed etiam uisibiles
 Angelos, quemadmodum supra diximus. Inter
 Angelos autem, optimè à Deo optimo creatos,
 defecit Satan, cum satellitibus suis à Deo, & ex-
 cogitauit peccatum à seipso. Non igitur Deus,
 sed Satan autor est peccati, qui cum maluerit uanum
 suum ipsius figmentum, quàm bonam Dei
 conditionem sequi, effecit, ut peccatum intraret in
 orbem. Vnde Christus Ioan. octauo, dicit, Cum
 Diabolus loquitur mendacium, ex proprijs lo-
 quitur, quia mendax est, & pater eius. Et 1. Ioan.
 3. Qui facit peccatum, ex Diabolo est, quia ab in-
 itio Diabolus peccat. Quare, cum aut nos pecca-
 mus, aut uidemus alium peccare, sentiamus non
 Deum, sed Diabolum esse peccati autorem, & do-
 minari in homine propter peccatum. Quod cer-

te excitare nos debet, ut quàmprimum reuertamur poenitentia ad Dominum, ne unà cum Diabolo in tartarum precipitemur.

Anni mundi. Octauò, Cùm constet Mundum non fuisse ab æterno, sed creatum à Deo, & habuisse principium, quæri solet, quot sint Anni à condito mundo, usq; ad tempus Natiuitatis Christi. Nam tempus post Natiuitatem Christi, ut uulgo numeratur, non est ignotum. Ac alij quidem, in numerandis Annis mundi, aliam sequuntur Arithmeticam. Sed ea certissima est, quæ ab initio, à Patriarcharum ætate & successione, è sacris literis accipitur, et postea à probatissimis scriptoribus. Quare, si annos ab initio conditi mundi usq; ad Natiuitatem Christi, e libro Geneseos, non quidem iuxta interpretationem Septuaginta interpretum, qui in annis Patriarcharum pro centum annis, transtulerunt ducentos, sed iuxta ueritatem hebraicam, et ex alijs tum sacris, tum externis probatoribus libris, supplicaueris, inuenies Annos 3960. hoc est, Ter mille, Nongentos, & sexaginta. Hæc pij non debent nescire, ut cùm Christus ab initio conditi mundi, septimo uidelicet die primi anni promissus sit, cognoscant, quid & quomodo quouis tempore per Patriarchas & Prophetas de Christo sit predictum, & quomodo omnia Patriarcharum & Prophetarum

*Hieronymus
in Hebrai.
quest.*

phetarum oracula, in Iesu filio uirginis Mariæ impleta sint, nec alium Messiam, seu Christum, præter hunc Iesum agnoscant.

Mundi finis
seu dies ultimi.

Nono, Si hic mundus incepit, num desinet etiam aliquando? De hac re audiamus sententiam Sacre scripturæ. Psal. 101. Initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut uerimentum ueterascent. Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.

Matth. 24. dicit Christus, Cælum & terra præteribunt, Verba autem mea non præteribunt.

2. Pet. 3. Qui nunc sunt cæli ac terra, eiusdem sermone repositi sunt, & seruantur igni, in diem iudicij, & perditionis impiorum hominum. Et mox: Veniet dies Domini, sicut fur in nocte, quo cæli, procellæ in morem transibunt, elementa uero æstus antia soluentur, terræq; & quæ in ea sunt opera, exurentur, &c. Sed quo tempore uenturus sit hic dies & hæc cælorum mutatio, ac elementorum solutio per ignem, & si alij alias habent coniecturas & opiniones, nobis tamen tenenda sunt uerba illa Christi, quæ ad Apostolos dicit: De die illo, ac tempore nemo nouit, ne angeli quidem qui in cælo sunt, nec ipse filius, sed solus pater. Et iterum: Nō

Mar. 13.

Acto. 2.

est uestrum nosse tempora & articulos temporum, quos pater posuit in sua potestate. Et Paulus 1. Thessa. 5. De temporibus & articulis temporum, fratres, non est opus, ut uobis scribam. Ipsi enim plane scitis, quòd dies ille Domini, ut fur in nocte ita uenturus sit. Cùm enim dixerint Pax & Tuta omnia, tunc repentinus eis imminet interitus, sicut dolor partus mulieri prœgnanti, nec effugient.

Usus cognitionis de creatione.

ROM. I.

Postremò, considerandum est, Quis sit usus cognitionis de diuina creatione mundi, & de administratione eius. Nam, Primum, Deus creauit hunc mundum, ut esset quasi templum, in quo prædicaret & patefaceret homini suam potentiam, maiestatem, bonitatem & clementiam. Quæ sunt, inquit Paulus, inuisibilia Dei, ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur, per uidentur, ipsa scilicet æterna eius potentia ac diuinitas &c. Deinde, cùm Deus non solum creauit hunc mundum, uerum etiam adhuc administrat eum, sciamus, omnia bona ab ipso petenda, & omnia aduersa patienter ferenda esse, quippe quòd omnia sint, administrante Deo, adiumento in bonum his, qui diligunt Deum. Hæc meditanda, hæc consideranda sunt, cùm recitamus in Symbolo, Creatorem Cæli & terre.

De secunda persona in
Diuinitate.

CREDO IN IESVM CHRISTVM.

QUæ uidebantur in explicatione Symboli Apostolici de Deo, & de prima persona in diuinitate, quæ persona uocatur PATER, dicenda, hæcenus exposuimus.

Nunc accedendum est ad secundam personam. Ostendimus enim unum quidem tantum uerum uium & æternum Deum, Sed in hac una diuina natura tres esse distinctas personas, Quarum secunda uocatur Filius Dei, Iesus Christus. Initio autem uidendum est, quid sibi uelint hæc nomina, IESVS, CHRISTVS.

IESVS.

Hoc nec est Germanicum, nec Latinum, sed Hebræum uocabulum, & significat SALVATOREM, Ein heilandt. Fuerunt autem multi, qui sunt hoc nomine uocati. Nam & nomen Iosue, qui successit Mosi in ducatu Israël, idem est uocabulum cum Iesu. Et Zacha. cap. 3. mentio fit Iesu Sacerdotis magni. Et est Iesus, filius Sirach, autor libelli, quem uocamus Ecclesiasticum. Sed solus filius uirginis Mariæ, Christus Dominus noster, nomine Iesu, hoc est, Saluatoris, iuste et dignè uocatur. Alij

Christus so-
lus uerè est
Iesus.

enim, & si uocati fuerunt Iesus, seu Saluatores, ta-
men aut nullam attulerunt populo suo salutem, aut
si quam attulerunt, fuit tantum mundana & poli-
tica. Nam Iosua introduxit Israëlitas in terram Ca-
naan, & diuisit eam tribubus Israël. Quæ fuit qui-
dem salus magna, sed corporalis & externa. Et Ie-
sus filius Sirach contulit bonas sententias in unum
libellum, Quæ & ipsa est salus non contemnenda,
sed externi tantum Doctoris, non ueri liberatoris.
Christus autem filius Dei, & Mariæ uirginis solus
uerè uocatur Iesus. Nec impositum est ei hoc no-
men fortuito, sed diuino consilio. Lucas dicit, cap.
2. Vocatum est nomen eius Iesus, quod uocatum est
ab angelo, priusquam in utero conciperetur. Et
Matth. 1. Angelus dicit ad Ioseph: Pariet filium,
& uocabis nomen eius, Iesum. Et addit etiam hu-
ius nominis rationem. Is enim, inquit, SALVVS
faciet populum suum à peccatis suis. Hec sola est ue-
ra & sufficiens SALVS ad eternam iusticiam
& fœlicitatem, uidelicet, si quis saluatur à pecca-
tis suis. Siue enim quispiam consequitur in morbo
sanitatem corporalem, siue in paupertate pecuni-
am, siue in periculo mortis, uitam corporis, non
tamen uerè saluatur, sed tum demum uerè fit
saluus, cum saluatur à peccatis suis. Etenim, qui sal-
uus fuerit à peccatis suis, huic nec morbus, nec pau-
perias,

peritas, nec mors ipsa possunt esse detrimento. Qui autem à peccatis non fuerit saluus, hunc non uiuat nec sanitas, nec diuitiæ, nec uita corporalis, nec quicquam aliud terrenorum bonorum.

Sed exponito nobis, Quibus Iesus sit Iesus, hoc Iesus quibus est, Saluator à peccatis ipsorum. Euangelista dicit, sit Iesus. Saluum facit populum S V V M. Non facit saluos alienos, sed S V V M populum. Alieni sunt, quot quot non credunt in ipsum, quòd solus ipse sit peccatorum nostrorum expiator, siue illi sint Iudæi siue Gentes. Sui autem sunt, siue & ipsi fuerint Iudæi siue Gentes, quotquot agnoscunt eum Fide sua, & amplectuntur eum, ut uerum & solum placatorẽ diuinæ iræ, ac uictorem mortis et inferni. Quare, qualicunq; externa gente fueris, si credideris Euangelio Christi, efficieris per fidem membrum populi eius, & Iesus sit tibi uerè Iesus.

Deinde, nec hoc negligendum est, quomodo Iesus saluet, iuxta nominis sui significationem, à peccatis. Non enim saluat hoc modo, q̄ respiciat humana merita, & remittat propter ea peccatum. Humana enim merita non possunt placare iram Dei. Nec saluat hoc modo, quòd auferat in homine omnem sensum peccati, & faciat eos in hac uita re ipsa puros à peccato. Quia peccatum semper inheret carni, donec uitam in hoc seculo duxeri

Iesus quomodo saluet:

mus. Sed saluat, primam, quia expiat peccata coram Deo per mortem suam, ut Deus placatus humano generi remittat iram suam. Deinde, Si quis credit in Iesum, non imputat ei peccata, sed condonat ei, & donat credenti suam ipsius iusticiam, ut ea coram tribunali Dei confidat. Postremò dat eum spiritum sanctum, qui & si non omnino euellit peccatum ex carne in hac uita, tamen mortificat peccatum, & compescit affectus eius, ne dominetur in homine. Quare nomine Iesu, admoneamur de uera cœlesti ac perpetua nostra salute, quam habemus in Christo Domino nostro per fidem. Unde & Petrus recte dicit Act. 4. Non est aliud nomen sub cœlo datū inter homines, in quo oporteat nos saluos fieri. Et Paulus Philip. 2. Dedit ei nomen super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genua flectat cœlestium, terrestrium & infernorum. Sed hæc dicta Petri & Pauli de nomine Iesu, non sunt hypocriticè aut superstitione intelligenda. Petrus enim nõ hoc uult, q̄ literis & syllabis huius nominis, Iesus, insit aliqua arcana uirtus, quæ tū sit efficax, & pericula ac Satanam ipsum depellat, cum uoce profertur, & ingeminatur, Sed q̄ nulla alia res, nec in cœlo Angelus, nec in terra, homo, nec in sacris, sacrificium, nec in operibus, humana iusticia, nec in passionibus, mors cuiusq̄, proposita nobis

bis sit, propter quam consequamur coram Deo ue
 ram salutem, præter solum Iesum Christum unige
 nitum filium Dei, in quem quisquis crediderit, sal
 uus erit. Sic etiam quod Paulus de nomine Iesu di
 cit, non sic intelligendum est, q̄ semper ad mentio
 nem huius nominis externa genua flectenda sint. **Genusflexio**
 Est enim in externa genusflexione, honesta suis t̄ ad nomen
 poribus et locis p̄dagogia seruanda est, & assue Iesu.
 faciendi sumus ab ineunte etate, ut hoc nomen sum
 ma semper reuerentia excipiamus, tamen Paulus
 nõ exigit hoc dicto externam gesticulationem, sed
 concionatur de spiritali & uera genusflexione,
 qua omnes creaturae siue coelestes, siue terrena, si
 ue inferna agnoscunt se subiectos Domino nostro
 Iesu Christo. **Que** subiectio & genusflexio creatu
 rarum, & si nondum manifesta est oculis corpora
 libus, & diabolus ac homines impij uidentur Chri
 stum magis pedibus suis conculcare, q̄ genua corã
 eo flectere, et ipsum adorare, tamen semper patet
 oculis coelestis curiæ, & manifestabitur palam suo
 tempore, coram uniuerso mūdo. **Quare**, quod om
 nes creaturae necesse habet nomini Iesu reipsa præ
 stare, nos præstemus ei, etiã per fidẽ, agnoscamus
 eum solum Saluatorem nostrum, inuocemus eũ in
 omnib. aduersis nostris, obediamus uocationi eius,
 ut sit nobis uerẽ Iesus, hoc est, æternus Saluator.

CHRISTVS.

Hoc est cognomen Iesu. Non est autem uel Latinum, uel Hebraeum, uel Germanicum; sed Graecum uocabulum. Quod enim Hebraeis est Messias, hoc Graecis est Christus, Latinis Unctus, Germanis, Ein gesalbter. Etsi autem in politeia Mo'aica, ungebantur initio sacerdotes tantum, cum publicè consecrarentur; Oleum (inquit) unctionis fundes super caput eius, atq; hoc ritu consecrabitur, tamen, postquam instituendum esset regnum in Israël, usitatum fuit, ut & reges oleo unctionis consecrarentur. Unde Reges dicti sunt Messiae, seu Christi. Sic Saul dictus est Christus Domini. Sic & Dauid dictus est Christus, hoc est, Unctus, seu Oleo unctionis consecratus. Sed & Patriarchae dicti fuerunt Christi, quòd consecrati essent in populum Dei, non quidem externa, sed caelestis spiritus sancti unctione. Nolite, inquit Psal. tangere Christos meos, hoc est, Patriarchas mihi sanctificatos. Similiter Cyrus rex Persarum, uocatur apud Esaiã, Christus, quòd esset à Deo selectus, ut debellaret Babylonem, & liberaret Iudaeos à Babylonica captiuitate. Vides igitur nomen Christi latè olim patuisse. Sed quemadmodum nomen Iesu nulli hominum uerius competit, quàm Christo filio Dei, ita cognomen Christi nulli Regum, nulli Patriarcharum

Unctio sacerdotum.

Exod. 29.

Regum unctio, qui & Messiae dicti sunt.

Psal. 10.

Esa. 45.

narcharum rectius tribuitur, q̄ Iesu seruatori no- Iesus recte di-
 stro. Alij enim Reges, præsertim in Israël, uncti & citur Chri-
 sanctificati fuerunt externo oleo, in regnum mun- stus.
 danū et interiturū. Iesus Christus aut unctus est spi Esa. 61.
 rituali oleo, ad cœleste & perpetuum regnū. Spi-
 ritus Domini (inquit) super me, ideo unxit me, ad præ-
 dicandum Euangelion pauperibus misit me &c.
 Et cum Iesus baptisaretur, & ad suscipiendum glis
 bernaculum regni sui consecraretur, non solum au-
 dita est uox de cœlo, quæ diceret: Hic est filius me-
 us dilectus, in quo mihi complacitum est: Hunc au-
 dite, uerum etiam descendit super eum spiritus san-
 ctus specie columbæ. Hæc est Vnctio Iesu, qua ut re-
 portat cognomen Christi, hoc est, Regis, ita & cō-
 secratur ac inuestitur in possessionem & admini-
 strationem æterni sui regni. Dabit illi Dominus
 Deus, (inquit angelus) thronum Dauid patris sui,
 regnabitq; super domum Iacob maternum, & re-
 gni eius non erit finis. Tribuitur autem Iesu co-
 gnomen Christi, hoc est, Regis, & collocatur in re-
 gio Throno Dauidis, non q̄ regnum eius sit mun-
 danum, quale fuit Dauidis, sed quod sit spirituale
 & cœleste regnum, & administret quoq; hoc re-
 gnum, spiritali & cœlesti modo. De administra-
 tione regni sui dicit Iesus ipse apud Ioan. cap. 16.
 Si non abiero, Paracletus non ueniet ad uos: Si aut

Vnctio Iesu.

Iesus qualis
Christus seu
Rex.

tem abiero, mittam eum ad uos: Et cum uenerit ille, arguet mundum de peccato, de iusticia, et de iudicio. De peccato quidem, quia non credunt in me. De iusticia uero, quia ad Patrem uado, et post hoc non uidebitis me. De iudicio autem, quia princeps huius mundi iam iudicatus est. Hic recensentur

Regis officij tres partes officij Regis. Vna est, quod rex debeat tres partes. arguere seu punire peccata. Altera quae debeat iuste iudicare, et eum, qui habet iustam causam, defendere. Tertia, quod debeat hostes propulsare, ut

ciues ducant uitam tranquillam. Has officij Regij partes alio modo administrant Reges mundani, et alio modo Iesus Christus. Nam Rex mundanus, iudicaturus de peccato, non curat impietatem et incredulitatem cordis, sed tantum externa scelera, quae uidentur cum publica honestate et tranquillitate pugnare, quae et tantum externo supplicio puniunt. Christus autem Rex coelestis iudicaturus de peccato, respicit maxime omnium in cordis incredulitatem, et pronunciat eum non externa tantum, sed etiam aeterna poena dignum, qui in ipsam non credit. Qui non crediderit, inquit, condemnabitur. Deinde Rex mundanus, pronunciat iustitiam de iusticia ciuis et subditi sui, sedet pro ciuili tribunali, et absoluit sententia sua ciuem ab accusatione aduersarij. Quae absolutio tribuit ciui laudem et

ulio

uilis tantum iusticiæ, qua inter suos honestus habe-
 tur, non autem tribuit ei laudem illius iusticiæ, qua
 possit uincere mortem, & consistere coram iudicio
 Dei. Rex Christus autem pronuntiaturus de iustici-
 a populi sui, nō sedet pro ciuili tribunali, sed u-
 dit ad Patrem, & interpellat pro populo suo, ut
 omnis, qui credit in ipsum, reputetur coram Deo
 iustus. Hæc est iusticia, qua credentes in Christum
 constant in Iudicio Dei, & seruantur perpetua sa-
 lute. Postremo Rex mundanus propulsaturus ho-
 stes populi sui, induit arma corporalia, quibus nō po-
 test nisi externos & mundanos hostes superare.
 Rex Christus autē suscipit pugnam armis spiritali-
 bus cum diabolo, qui est capitalis hostis totius his-
 mani generis, quē & ita uincit, ut liget eum, præ-
 cipitatum in tartarum, catenis noctis, quo nulli eo-
 rum, qui in Christum credūt, nocere amplius pos-
 sit. Vnde ait: Princeps mūdi iam iudicatus est. De
 his tantis rebus commonefacere nos debet cogno-
 men Iesu, quod est CHRISTVS, ut ex recitatione
 Symboli Apostolici, aut aliās ex mentione huius
 uocabuli, Christus, uerum fructum reportemus.

FILIVM EIVS VNICVM DO-
MINVM NOSTRVM.

Diximus de nomine Iesu, et cognomine eius,
 quod est Christus. Nunc dicendū est de per-

De persona Iesu. *sona, ac etiam de officio eius. Nam, quod ad personam Iesu Christi attinet, non est tantum Deus, nec est tantum homo, sed est Deus & homo. Vnde recte dicit symbolon Athanasij: Recta fides est, ut credamus & confiteamur, quia Dominus noster Iesus Christus, Dei filius, Deus & Homo est.*

Satanæ insidie & furor erga Christum. *Porro, ut nihil est magis salutare, quam Iesum Christum uerè cognoscere, ita nihil maiori cura & sollicitudine agendum est, quàm ut rectam eius cognitionem constanter retineamus & tueamur. Nam cum solus Christus is sit, qui conterat Satanæ caput, & liberet humanum genus à tyrannide Satanæ, semper iam inde ab initio orbis, Satanæ insidie ac furori patuit. Priusquam enim Christus natus est homo, Satan hoc unum egit, ut aut gentes, aut efficeret in hominum expectatione, ut regnum eius tantum pro corporali regno haberetur. Postquam autem Christus uenit in mundum, & factus est homo, Satan nullum non mouet lapidem, ut Christus mundo sit inutilis. Ac initio quidem excitauit Pontifices, & scribas, ut ministerio ipsorum tolleretur eum prorsus è mundo, & conijceretur eum in mortem ac infernum. Sed cum hac non successisset, (Christus enim euasit mortem & infernum*

num & exaltatus est in summam sublimitatem) ag-
 gressus est alia, & excitauit uarios ac perniciosos
 errores de Persona, & de officio Christi. In per-
 sona, cauillatus est tam Diuinitatem quàm humani-
 tatem eius. Arriani enim à Satana excitati docue-
 runt Christum non esse uerum ab æterno Deum.
 Marcionitæ autem & Manichæi dixerunt Chris-
 tum non esse uerum hominem. Obscurat etiam
 officium eius, quòd excitat multos, qui sentiunt
 Christum esse tantum Spectatorem humanorum
 meritorum, & expiasse quidem peccata, sed sic, ut
 meritis tuorum operum hanc expiationem tibi ap-
 plices. Itaq; à Simeone uerissimè dictum est, Chri-
 stum positum esse in signum, cui contradicatur.
 Quare, cum Satan toto conatu studeat Christum
 extremis tenebris inuoluere, ac nobis inutilè red-
 dere, summa opera danda est, ut recta doctrina il-
 lustretur, & tam persona quàm officium eius uerè
 cognoscantur.

Dicemus igitur primum de Diuinitate Christi. De diuinitate
 In simbolo enim sic recitamus: Credo in Iesum te Christi.
 Christum, filium eius unicum. Hic agnoscimus &
 confitemur Christum esse filium Dei unigenitum.
 Agnoscimus igitur & confitemur eum esse uerum
 ab æterno Deum, distinctam quidem personam à
 Patre & Spiritu sancto, uerū autem & æternum

Deum. Ac primum, Non est dubium, quin sacrae lē-
 terae, quae sunt caelestis doctrina, uocent Christum,
 DEVM. Ioā. 1. Deus erat uerbum. Thomas apud
 Ioan. cap. 20. appellat Christum Dominum suum,
 & Deum suum. Paulus Rom. 9. Ex quibus, inquit,
 est Christus, quantū attinet ad carnē, qui est in om-
 nibus Deus benedictus in secula. Et 2. Ioā. 5. Scimus
 q̄ filius Dei uenit, & dedit nobis mentē, ut cogno-
 scamus illum qui uerus est, & sumus in uero, in fi-
 lio eius Iesu Christo. Hic est uerus Deus, & uita ae-
 terna. Et Act. 20. Attēdite uobis et cuncto gregi in
 quo uos spiritus sanctus posuit Episcopos ad regē-
 dum Ecclesiā Dei, quā acquisiuit sanguine suo.

Deinde tribuitur Christo, non solum nomen
 Dei, sed etiam uera & aeterna essentia Dei, ut nō
 sit talis Deus, quales sunt homines per adoptio-
 nem, sed sit uerus ab aeterno Deus, omnipotens re-
 rum omnium creator.

Christus fili-
 us Dei unige-
 nitus.

Nam Scriptura uocat Christum, Unigenitum fi-
 liū Dei. Ioan. 1. & 3. Et 1. Ioan. 4. Quo uocabulo
 discernit ipsum manifestē à filijs adoptiuis. Et si au-
 tem nomen Filij late patet, quia & discipuli dicū-
 tur filij praeceptoris sui: & iuniores dicuntur filij
 maiorum, etiamsi non sunt inter se consanguinitate
 coniuncti, tamen si de ijs filijs, qui hereditatem
 aduunt, sermo fit, duplices tātum filij sunt. Alij na-
 turales,

turales, alij adoptiui, Scriptura autem uocat Christum, filium Dei Unigenitum. Homines uero credentes in Christum, uocat Filios Dei adoptiuos. Quare perspicue significat Christum esse naturalem Dei filium, natum ex substantia Patris, ideoq; uerum ab eterno Deum. Sicut enim ex substantia ueri hominis non nascitur nisi uerus homo, ita ex substantia ueri Dei non nascitur nisi uerus Deus.

Secundo, Deus Pater dedit omnem suam gloriam & maiestatem filio suo. Pater, inquit Ioanes, diligit filium, et omnia dedit illi in manus. Et Christus ipse ad Patrem dicit: Omnia mea tua sunt, & tua mea sunt. Et iterum: Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Et Paulus: Deus, inquit, sedere fecit Christum ad dexteram suam in caelestibus, supra omnem principatum, ac potestatem, & uirginitatem, & dominium, et omne nomen, quod nominatur, non solum in seculo hoc, uerum etiam in futuro, & omnia subiecit sub pedes illius &c. Deus autem non dat nudae creaturae, quamuis excellenti, omnem suam gloriam et maiestatem. Dicit enim apud Esaiam, cap. 42, Gloriam meam alteri non dabo. Cum igitur dederit omnem suam gloriam Christo, necessario sequitur, Christum non esse hominem tantum, sed etiam uerum ab eterno Deum.

Tertio, Negari non potest, quin ubicunque.

Ioan. 3.

Ioan. 17.

Christo tribuitur gloria

diuina.

Ephes. 1.

Christus dicitur Dominus Zebaoth, ibi intelligant uerum & eternum Deum, omnipotentem rerum omnium creatorem. Apostoli autem interpretantur multa eorum Prophetiarum locorum, de Domino nostro Iesu Christo, et aperte exponunt, q. per Dominum Deum Zebaoth in Prophetis intelligendus sit Iesus Christus Seruator noster. Esaias cap. 8. dicit: Dominum Zebaoth ipsum sanctificate, & ipse sit pavor uester & terror uester. Et erit uobis in sanctificationem. In lapidem autem offensionis & petram scandali duabus domibus Israel &c. Hoc Petrus in prioris sua epistola cap. 2. clare significat de Iesu Christo intelligendum esse. Hic, inquit, factus est in caput anguli, & lapis offensionis, & petra scandali &c. Similiter & Simeon Luc. 2. Ecce posuit hic in ruina & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicitur.

Præterea Esa. cap. 6. dicit se uidisse Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum, & Seraphim clamasse alterum ad alterum, Sanctus, Sanctus, Sanctus DOMINVS Deus Zebaoth &c. Hoc Ioannes Apostolus & Euangelista cap. 2. de Christo manifeste interpretatur. Hec, inquit, dixit Esaias, quando uidit gloriam eius (uide licet Christi. Loquitur enim ibi de Christo) & locutus est de eo.

Adhuc

Adhæc Esaias cap. 45. dicit: Conuertimini ad me et salui eritis omnes fines terra, quia ego Deus & non est alius. In memetipso iuravi: Egredietur de ore meo iusticie uerbum, & non reuertetur, quia mihi curuabitur omne genu, & iurabit omnis lingua. Paulus autem clarè exponit hoc de Iesu Christo, ad Romanos cap. 14. ita scribens: Omnes statuemur apud tribunal Christi Scriptum est enim: Viuo ego dicit Dominus, mihi sese flectet omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.

Sic & Psal. 44. de uero Deo dicit: Thronus tuus Deus in seculum seculi, uirga rectitudinis, uirga regni tui. Et Psalm. 101. Tu initio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. ipsi peribunt, tu autem permanes &c. Epistola autem ad Hebræ. cap. 1. perspicuè docet, quòd hæc dicta sint de Christo filio Dei. Quare Prophetæ et Apostoli uno ore confitentur Iesum Christum filium Dei, esse uerum æternum Dominum Deum Zebaoth. Quis autem Prophetarum & Apostolorum confessioni fidem non adhiberet? Quis tam impudens esset impietatis, qui oraculis eorum contra diceret? Habent enim cœlestia testimonia, & conuersiones ipsorum sint oracula spiritus sancti. Reliquum igitur est, quòd Iesus Christus filius Dei, nõ tantum sit Deus, ut nonnulli loquantur, nuncupaa

Christus non
tantum nun-
cupatiuus
Deus.

De Christi
officio.

tiuus, sed uerus omnipotens & eternus Deus. Hoc idem sibi uult appēdix, quæ huic particulæ in sym-
bolo additur, DOMINVM NOSTRVM. Significat enim Christum sic esse filium Dei, ut sit uerus Deus & Dominus Saluator noster, in quo
omnis spes salutis nostræ sit collocanda, & per quem liberemur ab æterna morte, et donemur cœlesti fœlicitate. Vnde pueri assuefaciendi sunt, ut cùm interrogantur, quo nomine uocetur Dominus Deus noster, respōdeant, quòd uocetur Iesus Christus. Sic enim admonentur de discrimine, quòd est inter nostram ueram, & inter Ebraicorum, Iudeorum, Turcarum & aliorum populorum ficticiam religionem, qui & si & ipsi profitentur se credere in uerum Deum, tamen quia nō credunt Iesum Christum esse uerum Deum, nec petunt ex ipso salutem suam per fidem, uana est religio ipsorum, & necesse habent, nisi conuertantur ad Christum, perpetuo interire.

Christus non
est à seipso,
sed à Deo
Patre.

Porro aut, Etsi Iesus Christus est uerus Deus, nō est tamē à seipso, sed est à Deo Patre, ex substātia eius, ab æterno genitus, ideoq; dicitur filius Dei uerigenitus. Hæc aut diuina generatio, non fit humano, sed Diuino, ac nobis in hac uita incōprehensibili et ineffabili modo. Epistola ad Hebr. uocat Christum Splendorem gloriæ, et expressam imaginem substantiæ

Cap. 1.

Substãtiæ Dei. Sicut ergo, cum sol est, continuo etiã
 am est splendor, seu radius Solis, ita & cum Deus,
 qui uerus est sol, sit ab æterno, & Christus sit splẽ
 dor eius, necessario sequitur, q̄ Christus sit ab æter
 no à Deo Patre suo genitus. Sed nulla est uel terre
 strium uel cœlestium rerum similitudo, quæ nobis
 hoc diuinæ generationis mysterium perfectè intel
 ligendum adumbrare possit. Proponitur enim no
 bis, in hac corporali uita, non humana ratione uel
 perscrutandum, uel intelligendum, sed obedienti fide
 credendum, donec in futuro seculo cœlestem hæ
 reditatem consequamur. Tunc enim cognoscemus,
 quemadmodum cogniti sumus, & uidebimus eũ,
 sicuti est. Agnoscamus igitur nunc Fide nostra le
 sum Christum, unigenitum filium Dei, uerum &
 æternum Deũ, de uero & æterno Deo Patre suo
 natum, ut & nos propter ipsum in filios Dei adop
 tati, uera tandem diuinitatis cognitione, quæ sum
 ma erit foelicitas, in cœlesti regno fruamur.

Nam hic est proprius fidei in Iesum Christum Fidei pro
 naturalem & æternum filium Dei usus, ut & nos prius usus.
 propter Christum adoptemur in filios Dei: & si
 cut Christus est Deus naturalis, ita nos per ipsum
 fiamus Dii adoptiui, & capiamus unã cum ipso hæ
 reditatem cœlestis regni. Quotquot (inquit) rece
 perunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his

qui credunt in nomen eius. Et Paulus: Non accepi-
 stis spiritum seruitutis ad timorem, sed spiritum
 adoptionis, per quem clamamus Abba Pater.

QVI CONCEPTVS EST DE
 SPIRITV SANCTO.

De Christi
 humanitate.

Melchisedec
 typus Christi.
 Heb. 7.

Christi con-
 ceptio.

HActenus de Diuinitate Iesu Christi. Nunc
 etiam de humanitate eius dicamus. Pri-
 mum autem omnium considerandum est,
 quod Iesus Christus sicut in cælo non habet ma-
 trem, ita in terra non habet Patrem. Deus est sine
 matre, homo sine Patre. Vnde & adumbratus est
 per Melchisedec, qui in Genesi, sine Patre, & sine
 matre describitur, quemadmodum Epistola ad He-
 braeos copiose docet.

Deinde, Si Christus non habet patrem homi-
 nem in terris, uidendum erit, quomodo ipse sit ho-
 mo conceptus & natus. Conceptus igitur est, in
 Maria Virgine, non ex patre homine, sed de Spi-
 ritu sancto. De qua re audienda sunt testimonia
 Scripturæ.

Matth. 1. Angelus dicit ad Ioseph. Ne metuas
 adiungere tibi Mariam uxorem tuam. Quod
 enim in illa conceptum est, à spiritu sancto profe-
 ctum est.

Lu. 1. Angelus dicit ad Mariam: Ecce concipi-
 es in utero & paries filium. Et mox: Spiritus
 sanctus

sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi &c. Testificantur idem etiam Prophetica Scripta.

Gen. 22. Benedicentur in semine tuo omnes gentes. Hoc semen est Iesus Christus, quemadmodum Paulus ad Galatas cap. 3. & Petrus Act. 3. interpretantur. Omne autem humanum semen, ab Adamo proficiens, obnoxium est maledictioni propter peccatum. Quare, si in semine Abrahæ, quod est Christus, gentes sunt benedicendæ, necessario sequitur, qd hoc Abrahæ semen sit benedictum, & nõ ex Adamo, sed de spiritu sancto conceptum.

Esa. 7. Ecce uirgo concipiet, & pariet filium. Si concipit uirgo, manens uirgo, conceptus diuina uirtute fiat, necesse est. Quare Symbolum uerè et piè docet, Credendum esse in Iesum Christum filium Dei unicum, Dominum nostrum, qui conceptus sit de spiritu sancto.

Et si autem non est conceptus de homine uiro, sed de spiritu sancto, tamen est uerus homo, & habet omnem humanam naturam, præter peccatum. Habet corpus & animam, & cum in hoc mundo ageret adhuc uitam, affectus est, præter peccatum, omnibus humanis corporis & animæ seu imbecillitatibus, seu afflictionibus, seu alijs affectibus. Doluit, tristatus est, letatus est, Timuit, sperauit, Esu

Christus uerus homo.

riuit, Sitiuit, Sudauit & alfit, ac tandem etiã mortuus est.

Philip. secundo: Is affectus sit in uobis, qui fuit & in Iesu Christo, qui cum esset in forma Dei, nõ rapinã arbitratus est, ut esset equalis Deo, sed exinaniuit semetipsum, forma serui sumpta, in similitudine hominum constitutus, & figura repertus ut homo humilem præbuit semetipsum, factus obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis.

Heb. 2. Non assumit angelos, sed semen Abræ hæ. Vnde debuit per omnia fratribus similis reddi, ut misericors esset & fidelis Pontifex in his quæ apud Deum forent agenda, ad expiandũ peccata populi. Nam ex hoc, q; ipsi contigit tentari esse, potest & his, qui tentantur, succurrere.

Hebr. 4. Non habemus Pontificem, qui non possit affici sensu infirmitatum nostrarum, sed tentatum per omnia, iuxta similitudinem, ABSQVE PECCATO.

Christi conceptionis cognitio quid profit.

Postremò considerandum est, q; Cõceptio Christi sit initium placationis diuinæ iræ erga humani genus. Nam ante Christum conceptum, quotquot Deus uidit homines in utero materno conceptos, eos uidit conceptos in peccato originali, ideoque maledictos & abominabiles. Etsi enim Deus sciebat multos Patriarchis, Prophetis & alijs pijs, priusquam

usquam Christus conceptus & natus esset, tamen non fuit eis propter ipsorum sanctitatē, sed propter hunc filium suum, sine peccato cōcipiendum. Nam quod ad ipsorum, & omnium aliorum hominum naturam attinebat, uidit Deus omnes in peccato conceptos & natos.

Gen. 8. Sensus & cogitatio humani cordis, malum sunt ab adolescentia sua.

Psal. 50. Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.

Rom. 5. Per unius delictum propagatum est malum in omnes homines ad condemnationem &c.

Ephe. 2. Eramus natura hoc est, conceptione filij iræ.

Vnde & hoc seq̄tur, quod Psal. 13. dicit: Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, ut uideat, si est intelligens aut requirens Deum. Oēs declinauerunt, simul inutiles facti sunt &c. Postq̄ enim Adā peccauit, introijt peccatum in mundū, in omnes homines, ut quotquot ex Adamo nascuntur, non solum sint subiecti supplicio peccati, uerumetiam sint peccatores ipsi. Nam cum natura priuati sint spiritu sancto, afferunt secum in hunc mūdum omnia genera uitiorum, ignorantia Dei, Dubitationem de Deo, incredulitatem, contemptū Dei, securitatem, contumaciam cordis aduersus le-

gem Dei. Itaq; quocunq; respiciebat Deus, inueniebat homines in peccato conceptos, ideoq; detestabiles & abominandos. Sed postquam, inuenit & uidit Iesum Christum filium suum, in utero matris, sine peccato conceptum, idq; de spiritu sancto, in tantum delectatus est eo, ut faueat propter ipsum toti humano generi, & remittat peccatum omnibus illis, qui credunt in Christum. Remittitur autem peccatum, non ut non sit amplius in carne & sanguine, sed ut non imputetur. Peccatum enim semper manet in carne usq; ad mortem, etiã si non semper proferat externos aut sensibiles fructus, sed non imputatur his, qui credunt in Christum, & ambulant secundum spiritum. Quare, cum testamur in cōscientia, de peccato originali & adhuc nobis inherente, & cum Satan uociferatur in corde nostro, nos esse à Deo abiectos, & damnatos, quòd non simus toti puri & sancti, sicut res ipsa, & conscientia nostra testantur, tunc reuocatus est nobis in memoriam hic articulus fidei de Conceptione Christi, ut cognoscamus peccatum, etiam si inhereat adhuc carni nostræ, tamen non imputari nobis propter Christum, si credimus in ipsum. Vnde & hic articulus tanti reputatus est à maioribus nostris, ut dicauerint ei singulis annis proprium diem festum, quem uocant diem Annuntiationis.

Dies annuntiationis Marie.

tiationis Mariæ, non hoc consilio, ut docerent honorem soli Christo debitum, in Mariam transferendum esse, Sed ut Ecclesia suo ordine de hoc articulo publicè admoneretur, & disceret unde peccanda essent uera remedia aduersus tētationes de peccato Originati.

NATVS EX MARIA
VIRGINE.

EST & hic articulus tam memorabilis & Christi nati
obseruabilis iudicatus, ut commendatus sit uitatis cogni
nobis à maioribus nostris, non solum singu tio necessa
lari & publico festo die, uerum etiam multis ac uaria.
rijs ritibus & carminibus, quibus memoria natiui
tatis Christi menti puerorum infingeretur. Omnino
enim ad salutem nostram necessarium est, ut certò
cognoscamus, Christum, qui per Prophetas pro- Gen. 49.
missus est, iam natum esse. Nam si Christus nõdum
esset natus, uane & mendaces essent Prophetice Dani. 9.
promissiones de Christo, uana item & falsa esset fi
des nostra. Iacob Patriarcha dixit Christum tunc
uenturum in hunc mundum, cum sceptrum à Iuda Agg. 2.
fuerit ablatũ. Daniel numerat septuaginta hebdo-
mades annorum, ab exitu uerbi, ut Hierusalem ite-
rum edificetur, usq; ad Christum ducem. Aggeus,
cum dicit, maiorem futuram gloriam secundæ do-
mus, seu templi post reditũ è Babylone instaura-

ti, quam primæ domus, ædificatæ à Salomœ, haud
 obscure significat Christum uenturum stante ada-
 buc secundo templo, & predicaturum in eo Euā-
 gelion suum, ac editis illic multis & magnis mira-
 culis, sacrificium suum pro peccatis humani gene-
 ris Deo Patri oblaturum, Præterierunt autem his
 temporibus plusquàm sesqui mille anni, ex quo et
 externum sceptrum à Iuda est ablatum, & hebdo-
 madæ Danielis ad finem suum excurrerunt, & se-
 cūdum templum solo æquatum est. Quare si Chri-
 stus nondum natus esset, quæ esset harum promissio-
 num uanitas & quæ nostræ religionis incertitu-
 do? Sed bene habet. Quæ Prophetica scripta de
 tempore aduentus & Natiuitatis Christi uaticinā-
 tur, ea sic impleta sunt, nihil ut inter res in hoc
 mundo gestas certius extet. Ea etiam in Iesum na-
 tum ex Maria sic conueniunt, ut nullum planè do-
 bium relinquatur, quin hic Iesus filius Mariæ, so-
 lus sit uerus ille Christus, qui per Prophetas est
 promissus. Constramus igitur ea inter se, quantum
 quidem ad hūc de Natiuitate Christi articulum ex-
 plicandum in presentia opportunum uidebitur,
 ut certo sciamus, nullum alium, præter hunc Iesum
 filium Mariæ, pro Messia seu Christo agnoscendū,
 & adorandum esse.

De genere seu familia Christi.

Prophetica

Prophetica scripta testificantur Christum uenturum ex genere Abraham et familia Davidis. Gen. 22. dicit Dominus de Christo ad Abrahamum: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Et 2. Reg. 7. dicit Dominus ad Dauidem de Christo: Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, et firmabo regnum eius. Ipse edificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni eius usque in sempiternum. Ego ero ei in Patrem, & ipse erit mihi in filium. Hanc promissionem de Christo, e semine Davidis uenturo, Prophetæ copiose explicant, quod longum esset nunc pluribus commemorare.

Manifestum autem est, quod Iesus filius Mariæ sit ex genere Abraham & Davidis. Matthæus Euangelista sic incipit librum suum: Liber generationis Iesu Christi filij David, filij Abraham. Et Angelus dicit ad Mariam Lu. 1. Dabit illi Dominus Deus sedem David Patris ipsius &c. Et Paulus 2. Timot. 2. Memoro Iesum Christum resurrexisse à mortuis, ex semine David secundum Euangelion meum.

De tempore aduentus Christi.

Ostendimus supra, Iacobum Patriarcham, Daniele & Aggeum definiisse certa tempora, quibus Christus in hunc mundum aduenturus esset, ut delicta, cum sceptrum ablatum esset à Iuda, et reliquæ adhuc essent septuaginta hebdomadæ annorum.

promulgatione edicti de instauranda urbe Hieru-
salem, post reditum à Babylone, & cum adhuc se-
cundum templum staret.

Non est autem obscurum, quòd quo tempore
Iesus filius Mariæ natus est, regnauerit in Iudæa
Herodes, qui non erat de familia Davidis, sed alie
nigena. Itaq; sceptrum fuit eo tempore à Iuda ab-
latum. Similiter Hebdomadæ Daniëlis properas-
bant iam ad finem suum, & secundum templum
nondum erat dirutum.

De persona matris Christi.

Prophetica scripta docent Christum nasciturum
ex matre Virgine, quæ non ex uiro, sed de spi-
ritu sancto Christum concipiat. Gen. 3. Semen mu-
lieris conteret caput serpentis. Quod hic dicitur,
Semen mulieris, idem est quod filius Virginis. Sic
enim interpretatus est postea Esaias cap. 7. cum dicit
it: Ecce Virgo concipiet & pariet filium.

Ostendimus autem antea, de conceptione Iesus
quòd Maria conceperit Iesum Virgo, non ex semi-
ne uiri, sed de spiritu sancto.

De loco natiuitatis Christi.

Locum Natiuitatis Christi definit Propheta
Mica cap. 5. Tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in
Millenarijs Iuda. Ex te egredietur mihi, qui sit do-
minator in Israël &c.

Maria

Manifestum autem est, quòd Iesus natus sit ex Maria uirgine in Bethlehem.

Deniq; Omnia ea, quæ Prophetæ, non solum de Natiuitate, uerum etiam de humiliatione Christi, de prædicatione Christi, de miraculis à Christo edendis, de passione & morte eius, de glorificatione & regno eius uaticinati sunt, conueniunt tantum in hunc Iesum filium Mariæ, quemadmodum articuli, qui in symbolo sequuntur, exponunt. Quare non est alius, præter hunc Iesum, natum ex Maria uirgine, pro Messia seu Christo Seruatore nostro agnoscendus, & colendus.

Nota autem est historia Natiuitatis Iesu Christi ex Matth. cap. 2 & Lu. cap. 2. Cùm enim, Cæsare Octauiano Augusto describeretur uniuersus orbis Syriacus, profectus est Ioseph unà cum Maria de sponsa sibi uxore è Galilea, ad Bethlehem, ut ibi nomen suum profiteretur. Etsi enim commorabatur in Nazareth Galilææ, tamen natus erat è tribu & familia Dauidis, cuius familiæ metropolis erat Bethlehem in Iudæa. Postquàm igitur eò uenerat Maria, quæ antè conceperat è spiritu sancto, peperit filium suum primogenitum, Dominum nostrum Iesum Christum. Et quia Christus receperat se non Christus patè dominaturum in hoc seculo, mundano modo, sed per natus, humiliaturum se iuxta uoluntatem patris sui, usq; quares,

ad mortem crucis, idcirco noluit etiam natiuitatem suam coram mundo illustrem esse. In tanta enim paupertate natus est, ut parentibus eius non fuerit locus in diuersorio, sed postquam peperit eum mater eius, necesse habuerit eum fascijs inuolueri, & in praesepe reclinare.

Quem uero homines in terra aut ignorant, aut contemnunt, eum angelus de caelo pastoribus magna maiestate commendat. Ecce, (inquiens) ad nuncio uobis gaudium magnum, quod futurum est toti populo, quia natus est hodie uobis seruator, qui est Christus, in ciuitate Dauid. Cum igitur Natiuitas Domini nostri Iesu Christi commendata nobis sit tam Prophetico, quam Angelico praecomio, nec unquam admirabilior fuerit natiuitas in terris, quippe quod alias nunquam pepererit uirgo filium, adeoque talem filium, considerandum erit, quam utilitatem afferat haec natiuitas humano generi.

Natiuitatis
Christi utilitas.

Ac primum, hac natiuitate effectum est, ut Deus ipse uisibiliter in terris conuersatus sit. Nam ante natiuitatem Christi, Deus nunquam fuit inter homines uisibilis. Etsi enim reuelauit aliquoties Patriarchis praesentiam suam aliquot externis signis, tamen ea signa non fuerunt eadem persona cum in Deo. Et deliria Ethnicorum, qui existimauerunt

runt Deos inter homines uisibiliter ambulare, ma-
 nifestiora sunt, quàm quæ hoc loco refutari debeât.
 quanquàm uerisimile est, eos tale quid è Patriar-
 charum narrationibus accepisse, qui dixerunt, fu-
 turum, ut Deus inter homines uisibilis appareat.
 Postquàm autem Iesus Christus, uerus & æternus
 filius Dei, natus est homo ex Maria uirgine, tunc
 uenit uerus Deus ad homines uisibilis, & cum ui-
 des infantem hunc in præsepi iacentem, uides ue-
 rum & æternum Dominum Deum nostrum. Phi-
 lippe, inquit, qui uidet me, uidet et patrem meum.
 Non credis, & ego in Patre sum, & Pater in me.
 Et Paulus Colo. 2. In illo inhabitat omnis plenitu-
 do Deitatis corporaliter.

Porro Deus idcirco uenit ad homines, & factus
 est homo, ut homines uenirent ad Deum, &
 fierent per ipsum dii. Homines enim, & si fuerant
 initio creati ad imaginem & similitudinem Dei,
 tamen facti erant per peccatum, mancipia Satanæ.
 Postquàm autem uenit Christus in hunc mundum,
 et factus est homo, dedit hominibus potestatem, ut
 fieret filij Dei, ut sicut ipse est naturalis Deus, ita
 homines fierent per ipsum dii adoptiui. Dedit, in-
 quit Ioannes, eis potestatem filios Dei fieri, nimi-
 rum his, qui credunt in nomen eius. Quare Na-
 tuius Christi affert nobis hanc utilitatem, ut

Deus cur factus
 est homo.

non solum ipso uiso, uerum & æternum Deum uideamus, sed etiam, ut si credimus in eum, fiamus et nos dii cælestes, cum antea eramus tantum homines terrestres.

*Natiuitatis
Christi altera
utilitas.*

Deinde, Christus attulit natiuitate sua iusticiam in hanc terram. Ante enim natiuitatem Christi nullus erat in terra homo uerè iustus. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. In Natiuitate autem Christi uenit in terram homo uerè iustus, Iesus ipse Christus, qui peccatum non fecit, nec est inuentus dolus in ore eius. Venit autem, non ut ipse tantum sua iusticia frueretur, sed ut omnes, qui in ipsum credunt, reputarètur propter ipsum, coram Deo iusti. Quare cum fit mentio natiuitatis Christi, cogitemus & cognoscamus, qualis sit Christus, uidelicet, uerè iustus & sanctus, & credamus in eum, ut iusticia eius nobis imputetur.

*Natiuitatis
Christi tertia
utilitas.*

Postremò, Christus attulit natiuitate sua æternam uitam. Erant enim omnes homines propter peccatum obnoxij morti, & necesse habebant omnes mori. Nunc autem natus est homo, uictor mortis. Etsi enim Christus, quem nunc natum prædicamus, paulò post mortuus & sepultus dicitur, tamen mors non potuit eum detinere, nec potuit ei nocere, sed euasit & uicit mortem, & impetravit obedientia sua à Deo Patre suo, ut omnes, qui in ipsum

ipsum credunt, uincant & ipsi mortem, & fruatur
 felicitate aeternae uitae. Per mortem, inquit es
 pistola ad Hebraeos, aboleuit eum, qui mortis habe
 bat imperium, hoc est, Diabolum, & liberos reddi
 dit eos, quicumq; metu mortis per omnem uitam
 obnoxij erant seruituti. Et apud Ioannem inquit
 Christus: Ego sum resurrectio & uita. Qui credit
 in me, etiamsi mortuus fuerit, uiuet, & omnis, qui
 uiuit & credit in me, non morietur in aeternum.
 Haec est utilitas Natiuitatis Christi. Et haec nobis in
 articulo de Natiuitate Christi cogitanda ac medi
 tanda sunt, ut in aduersis & tentationibus confir
 memus fidem nostram aduersus iudicium peccati,
 & horrorem mortis ac inferni.

PASSVS SVB PONTIO
 PILATO.

IN explicando hoc articulo primum omnium
 considerandum est, quis fuerit Pontius ille Pila
 tus, cuius hic fit mentio. Ac nomen quidem ei
 us satis notum & uulgatum est ex Euangelistis, q
 consentientibus etiam aliorum scriptis, tradunt,
 hunc Pilatum fuisse uirum Ethnicum, quem Clau
 dius Tiberius, tertius Romanorum, à Iulio Cæsa
 re, & secundu ab Augusto, Imperator, ordinauit
 in Praesidem Iudææ, ut cōtineret Iudeos in officio
 & obedientia Imperij Romani. Itaq; hic Pilatus

Pilatus quis
 fuerit.

fuit iudex in causa Pontificum & reliquorum Iudeorum, aduersus Iesum Christum.

Etsi autem initio susceptæ huius controuersie multa excogitauit, ut Iesum Christum ab accusatione Iudeorum liberaret: Videbat enim eum innocentem, & ex inuidia accusatum, tamen postremo maluit innocentem damnare, quam uulgi fauorem amittere, & se periculis exponere, cum non consideraret, se iniqua innocentis condemnatione multo maiora & grauiora pericula adire, quam si æqua & iusta innocentis pro officio suo absolute & liberatione obiectus fuisset tam uulgi furori, quam Romani Imperatoris indignationi. Sed si cui de Pilato plura cognoscere libet, consulat Iosephum in Antiquit. lib. 18. cap. 5. 6. & 7. Et in bello Iuda. lib. 2. cap. 8.

Pilati cur sit
at mentio.

Admirabitur autem quispiam, quo consilio factum sit, quod nomen Pilati positum sit in Symbolo nostræ religionis, & quod uir tam impius, & iudex tam iniquus obtineat in Christianismo tam illustrem locum, ut nomē eius in eo Symbolo, quod est nostræ fidei compendium, & cuius professio exigitur ab omnibus tam adultis, quam pueris, publice & priuatim recitari soleat. Sed dubitandum non est, quin hoc à maioribus nostris optimo consilio institutum sit & ordinatum.

Primum

Primum enim Euangelistæ omnes faciunt in describenda passione Christi mentionem huius Pilati. Quare his, qui collegerunt hos articulos fidei nostræ, uisum est, nomen Pilati in hoc articulo recitandum esse, ut mentione Præsidis & iudicis in hac forensi Iudeorum cum Christo disceptatione, tota historia passionis Christi paucissimis comprehenderetur, & commendaretur. Vnde & Paulus ad Timotheum scribens, Iesus Christus, (inquit) testatam fecit sub Pontio Pilato bonam professionem, &c.

1. Timoth. 6.

Deinde Propheta Daniel dicit cap. 9. quod Christus occidetur post septem, & sexaginta duas hebdomadas, hoc est, post 483. annos ab exitu sermonis. Collocatur ergo in Symbolo Apostolico nomen eius Præsidis Romani, sub quo Christus passus & occisus est, ut possimus ab eo tempore annos retro usque ad exitum sermonis apud Danielē computare, & certo cognoscere, quod is Iesus, sit uerus ille Messias seu Christus, de quo Daniel uaticinatus est. Non enim est ignotum ex historijs, quo tempore, & quo Cesare Romano Pilatus fuerit Præsides Iudææ. Nomen igitur Pilati positum est in Symbolo, ad commune faciendam Ecclesiam de impletione Propheciarum, quæ de passione & morte Christi extabant, et ad refutanda cōmenta Iudeorum, qui

nugantur Iesum Christum nostrum alijs fuisse temporibus, ut uideantur quandam impietatis suæ excusationem habere.

Passio Christi ab initio mundi adnuntiata & adumbrata multis figuris.

Sed ut excitemur ad considerandam magnitudinem eius utilitatis, quæ humano generi ex passione Christi contingit, noluit Christus passionem suam temere & ex improviso suscipere, sed uoluit ut ea longe antè adnunciaretur, & uarijs ac multis figuris adumbraretur.

Concio prima de passione Christi.

Ab initio enim orbis terræ, postquam Adam peccauit, & peccato suo meritus est, unà cum omni posteritate tua, æternum exitium, statim ut promissus est Christus, prædicatum etiam est de passione Christi. Nam cum ad serpentem, qui erat organum Satane, diceretur de Christo: Ipse conteret caput tuum, mox additur, Et tu insidiaberis calcaneo eius. Hæc est prima concio de passione Christi, uidelicet, quod Satan insidiaturus esset uitæ eius, & cumlaturus eum omni genere afflictionum.

Sacrificia umbra sacrificij ueri.

Deinde ut passio Christi semper ob oculos uerfaretur, instituta fuerunt Sacrificia, quæ & postea per Moysen fuerunt in legitimum ordinem reuocata & determinata. Visum enim fuit spiritui sacro talibus sacrificijs passionem Christi adumbrare, donec ueniret plenitudo temporis, & Christus passione sua uerum & perfectum sacrificium abfolueret.

solueret. Nam quòd Abel obtulit Deo de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum, non erat, nisi concio de futura passione Christi, & publica professio, qua Abel testabatur, se in solo sacrificio promissi seminis quærere peccatorum suorum remissionem, et ueram iusticiam ac salutem. Idem etiam de aliorum Patriarcharum & piorum sacrificijs sentiendum est.

Secutæ sunt postea Propheticae conciones & Conciones
 explicationes. quæ de passione Christi uerbis minime obscuris uaticinãtur. An Psal. 21. dicit Christus: Propheticae
 Tribulatio proxima est, & non est, qui adiuuet. de passione
 Circundederunt me uituli multi, tauri pingues ob Christii.
 sederunt me. Et mox: Circundederunt me canes
 multi, cõsiliium malignantium obsedit me. Et Psal.
 39. Circundederunt me mala, quorum non est numerus. Comprehenderunt me iniquitates meæ, (ui
 delicit quas expiandas suscepi) & nõ potui, ut uiderem. Et Psal. 68. Multiplicati sunt super capillos
 capitis mei, qui oderunt me gratis & c. Vide totũ
 caput 53. Esaiæ. Et Zach. cap. 13. Quid sunt plagæ
 istæ in medio manuum tuarum? Et dicet: His plaga
 tus sum in domo eorum, qui diligebãt me. Eram ea
 suscitare super pastorem meum & c.

Quid multis opus? Christus ipse testatur, Prophetas de Passione sua palàm concionatos esse. O

stulti, inquam, & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt Prophete. Nonne hæc oportuit pati Christum &c. Et iterum. Sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati. Et Petrus Acto. 3. Deus, quæ prænuñciauerat per os omnium Prophetarum suorum, Christum passurum, impleuit sic. Et 1. Petri 1. De qua salute exquisierunt & scrutati sunt Prophete, qui de uentura in uos gratia uaticinati sunt, scrutantes ad quem aut cuiusmodi temporis articulum significaret, qui in illis erat spiritus Christi, qui priusquam acciderent, testabatur uenturas in Christum afflictiones &c.

Cum igitur Prophetica scripta prædicauerint iam inde ab initio humani lapsus de passione Christi, haud obscure significant, utilitatem eius longè omnium maximam et excellentissimam esse. Ut autem de ea utilitate semper admoneremur, uisum est maioribus nostris etiam huc de passione Christi articulum, in Symbolo religionis nostræ nominatim collocare. Sciamus igitur nos recitatione huius articuli, primum omnium admoneri de uera ex-

Articulus de
passione Chri
sti quid admo
ueat.

piatione peccatorum nostrorum. Sola enim passio Christi, est uera & perfecta peccatorum nostrorum expiatio. Hebr. 9. Christus accedens Pontifex factus bonorum, per maius & perfectius tabernaculum,

lum, non manu factum, hoc est, non huius structu-
 re, neq; per sanguinem hircorum ac vitulorum,
 sed per proprium sanguinem ingressus est semel
 in sancta, eterna redemptione reperta. Et iterum
 cap. 10. Vnica oblatione perfectos effecit in perpe-
 tuum eos, qui sanctificantur. Et 1. Ioan. 1. Sanguis
 Iesu Christi filij Dei, emundat nos ab omni pecca-
 to. Et cap. 2. Ipse est propiciatio pro peccatis no-
 stris, non pro nostris tantum, sed pro totius mun-
 di. Et 1. Pet. 3. Christus semel passus est pro pecca-
 tis nostris, iustus pro iniustis.

Hoc autem meritum passionis Christi, non ap-
 plicatur nobis musitatione Missarum, quemadmo-
 dum supra indicauimus, sed prædicatione Euange-
 lij & dispensatione sacramentorum Christi. Et
 quia recitatio huius articuli in Symbolo admonet
 nos uniuersi Euangelij de passione Christi, idcirco
 applicat etiam nobis meritum & fructum passio-
 nis Christi, si eam fide apprehēdamus, ac insuper
 refutat quoq; omnem doctrinam, quæ tribuit ex-
 piationem peccatorum Indulgentijs Pontificum,
 meritis humane iusticiæ, & ritibus Cerimoniarū.
 Deinde admonemur recitatione huius articuli,
 quòd & nos debeamus, exemplo Christi, aduersa
 obediēter pati. Christus enim non est ideo passus,
 ut nos nihil patiamur, sed ut sciamus, etiā nobis, si

Meritum pas-
 sionis quomo-
 do applice-
 tur.

Aduersa exē-
 plo Christi
 patienter so-
 renda.

modo uoluerimus esse coheredes Christi, multa ad uersa in hoc seculo patienda esse. Dicit enim apud Ioan. cap. 15. Non est seruus maior domino. Si me persecuti sunt, & uos persequentur. Et 1. Pet. 2. Christus passus est pro nobis, relinquens nobis exemplum, ut insequeremini uestigia ipsius. Et cap. 4. Cum Christus passus sit pro nobis carne, uos quoque iuxta eandem cogitationem armemini &c.

Passionis &
afflictionum
nostrarum
utilitas.

Ne cesse autem habemus, aduersa exēplo Christi pati, non ut passionibus nostris expiemus peccata, nec ut in ijs pereamus, sed ut mortificetur caro nostra, ne obediatur peccato, & ut unā cum Christo glorificemur. Etsi enim plurimæ sunt causæ, cur pij in hoc seculo aduersis affligantur, quas nunc nō est opportunū cōmemorare, et aliās copiose recensentur, tamē hæ, quas diximus, sunt præcipuæ. Ne excellentia, inquit Paulus, reuelationum supra modum efferrer, datus est mihi stimulus carne, angelus Satanae, qui me colaphis cederet, ne supra modum efferrer. Et 1. Pet. 4. Qui patitur carne, redditur quietus à peccato, in hoc ut iam non concupiscentijs hominum, sed uoluntati Dei, quod superest in carne tempus, uiuat. Et Ro. 8. Simul cum eo patimur, ut & unā cum illo glorificemur. Et 2. Timoth. 2. Si commortui sumus, & conuiuemus, si sufferimus, & conregnabimus. Et Hebr. 12. Omnis castigatio

castigatio in præsens quidem non uidetur esse gaudij, sed molestia. At postea fructum tranquillum iusticie reddit ijs, qui per illam fuerint exercitati. Et paulò antè, Si castigationem sustinetis, ueluti filijs suis offert se Deus. Quare, cum recitamus in Symbolo hunc articulum de Iesu Christo, Passus sub Pontio Pilato, non prætereamus eum oscitanter, sed commonefaciamus nos tam de merito passionis Christi, quàm de exemplo eius, uidelicet, ut cogitemus Christum expiasse passionem suam peccatum nostrum, & præbuisse nobis exemplum, ut sicut ipse passus est aduersa sua obedienter, ita & nos obediamus Deo patienter in aduersis nostris, quo & unà cum Christo liberemur & seruemur.

C R V C I F I X V S.

In priori articulo confitemur Christum passum esse, In hoc autè articulo recitatur, quod passionis & mortis genus Christus in se suscepit. Afflictus quidem est ab ineunte ætate multis & uarijs passionum generibus. Passus est esuriem, sitim, conuicia, sputa, alapas, & flagella, quæ & ipsa ad expianda nostra peccata suscepit. Nos autem loquimur nunc de publico & nouissimo passionis genere, quo diem corporalis sue uite obiit.

Quo igitur tempore Christus suscepturus erat mortem, multa fuerunt publicarum passionum

Passionum
publicarum
genera.

seu suppliciorum genera, quibus scelerati tam inter
Iudeos, quam inter Ethnicos afficiebantur, ut
delictet, Lapidatio, Combustio, Occisio gladij, Stru-
gulatio, Suffocatio, Defossio in terram, Sectio in
partes, Excoriatio, & alia. Christus autem nullo
horum suppliciorum genere affectus fuit, sed est
affixus cruci, quod supplicij genus, ut erat apud Ro-
manos, qui tunc in Iudæa rerum potiebantur,
usitatum, ita habebatur pro contumeliosissimo sup-
plicij genere, & iudicabatur à Iudæis summa &
extrema abominatio, propterea quòd dictum erat
Deut. 21. Maledictus à Deo qui pendet in ligno.
Vnde & mandatum erat, ut cadaver suspensi con-
dem die deponeretur Ne contamines, inquit, ter-
ram tuam, quam Dominus Deus tuus dederit tibi
in possessionem.

Crucis suppli-
cium cur Chri-
stus suscep-
erit.

Videamus igitur, quo consilio Christus filius
Dei hoc genus supplicij suscepit. Non enim sen-
tiendum est, q. coactus sit humana libidine & ty-
rannide, ut affigeretur cruci, sed q. sua se sponte
& iustis de causis permiserit, ut tali supplicio affi-
ceretur. Non haberes, inquit ad Pilatum, ullam in-
me potestatem, nisi tibi desuper datum esset. Prius
igitur Christus suscepit supplicium crucis, ut
obediret & satisfaceret uoluntati Dei patris sui,
qui significauerat iam antea spiritu sancto suo, in
scripturis.

scripturis, Christum cruci affigendum. In Psalmo enim 21. sic dicitur: Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Hec est descriptio crucifixionis. Cuius & in Numeris capit. 21. extat adūbratio in serpente aëneo, qui percussis ab ignitis serpentibus afferret aspectu suis aenitatem. Quod Christus ipse significat, cum ait: Si Ioan. 3. cut Moses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam aeternam. Et Matth. 10. aliās clarè dicit se crucifigendum. Tradent, inquit, filium hominis gentibus ad illudendum, flagellandum, & crucifigendum. Quare suscepit supplicium crucis, non coactus humana uolentia, sed ut obediret diuinæ uoluntati.

Deinde maluit hoc, quàm aliud supplicij genus suscipere, ut cum expianda essent maxima humani generis peccata, & placanda seuerissima ira Dei, subiret etiam ignominiosissimum & grauissimum genus supplicij. Quod cum ita se habeat, consideremus nunc utilitates crucis Christi, ut sciamus, de quibus rebus recitatio huius articuli nos commouere debeat. Nam, cum Paulus dicat: Non iudicauit me quicquam scire inter uos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Et iterū. Absit, ut gloriar, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, marisq;

1. Cor. 2.

Gala. 4.

siè nos suo exemplo cohortatur, ut summo studio
 crucem Christi, & utilitates eius cognoscamus.

**Crucis Christi
 utilitates.**

Ac initio, Christus obedientia sua, qua sese in
 mortem Crucis demisit, meritus est sibi summam
 in cœlesti regno maiestatem. Præbuit, inquit Paulus,
 humilem semetipsum, factus obediens usq; ad
 mortem, mortem autem CRVCIS. Quapropter
 & Deus extulit illum in summam sublimitatem,
 ac donavit illi nomen, quod est supra omne nomen,
 &c.

**Christus quæ
 cruce sua nobis
 impetrauerit.**

Deinde Christus meritus est CRUCE sua, non
 sibi tantum cœlestem maiestatem, sed etiam Nobis
 in ipsum credentibus, summa & æterna beneficia.
 Etsi autem, quod Paulus ad Ephesios cap. 2
 scribens, affirmat inimicitiam inter Iudeos & Gentes
 peremptam esse per crucem, & ambos per eam
 reconciliatos Deo, & coniunctos in unum corpus,
 non in extremum locum inter beneficia Crucis Christi
 obtinet, tamen quæ aliàs de beneficijs per Crucem
 Christi impetratis recēsentur, longe omnium
 maxima sunt. Scribit enim Paulus ad Coloss. capite
 primo, Complacitum est, inquiens, Patri inhabitare
 in Iesu Christo omnē plenitudinem, & per
 eum recōciliare erga se cuncta, pacificatis per sanguinem
 CRVCIS eius per eundem, siue quæ in terra sunt,
 siue quæ in cœlis. Hic testatur Paulus quæ
 cum

cum omnia tam cœlestia, quàm terrestria essent Recôciliatio
creaturarum
cum Deo.
Deo, propter peccatum, & interitum hominis, in
cuius usum illa condiderat, abominanda, & ut ita
dicam, iniucunda, Christus impetrauerit Cruce,
seu obedientia sua, quam in sufferenda morte cri-
cis Deo prestavit, ut nunc omnia illa essent ipsi gra-
ta, accepta & iucunda. Postquam enim peccatum
hominis expiatum est Cruce Christi, & homo re-
conciliatus est cum Deo, per Christum, redijt De-
us in gratiam cum omnibus creaturis, quæ antea
factæ erant ipsi, propter peccatum hominis, abomi-
nabiles. Quare, cum Symbolon admonet nos de
Christo cruci affixo, admonet etiam nos de recon-
ciliatione cum Deo, quam Christus omnibus crea-
turis cruce sua impetrauit.

Sed non minus exponit Paulus utilitatem cru-
cis Christi, cum ad Colo. cap. 2. ita scribit: Vos cum
essetis mortui per delicta, & per præpucium car-
nis uestre, simul cum illo uiuificauit, condonans no-
bis omnia delicta, deleto, quod aduersus nos erat,
chirographo, quod erat contrarium nobis per de-
creta, & illud sustulit è medio, affixum cruci. Su-
stulit, inquit, è medio chirographum, cruci affixum.
Non enim sentiendum est, quòd Christus in cruce
pendens, & ibi sanguinem suum effundens, irriga-
uerit tantum sanguine lignum, in quo pependit,

Chirogra
phum.

sed deleuit etiam & induxit sanguine suo chirographum Dei, quod secum in crucem assumpserat. Hoc Dei chirographum, est Decalogus digito Dei scriptus, ex quo uenit agnitio peccati, & qui testificatur in conscientia nostra, quam aiunt esse mille testes aduersus peccatum nostrum, & conuincit nos peccati, coram iudicio Dei. Itaq; hoc chirographo tradimur Satanae & aeternae damnationi. Sed Paulus spiritu sancto edoctus, affirmat illud chirographum unà cum Christo cruci affixum, et sanguine eius deletum esse, non quòd Decalogus non debeat amplius cognosci, & seruari. (De uero enim usu decalogi supra copiose diximus) sed quòd non possit amplius Satanae tradere eos, qui credunt in Christum. Postquam enim peccatum expiatum est per crucem Christi, & imputatur credentibus iusticia Christi, decalogus non habet ius accusandi & damnandi credentes in Christum, coram iudicio Dei. Quo beneficio crucis Christi nihil potuisset nobis utilius contingere.

Porro, quo utilitas crucis Christi clarius cognoscatur, non est committendum, ut praetereamus oscitanter, quod Paulus de Christo affixo crucis igno, ad Galatas cap. 3. scribit. Christus, inquit, redemit nos à maledictione legis, dum factus est pro nobis maledictio. Scriptum est enim, *Maledictus*

Etus omnis, qui pendet in ligno. Multa enim &
 uaria sunt genera maledictionum, quas lex Dei
 imprecatur peccatoribus, & quibus peccatores
 execratur. Nam quemadmodum uirulenti homi-
 nes solent alijs, quibus male uolunt, maledicere,
 & eis pessima quæq; aduersa, uidelicet, morbos,
 pestilentiam, ignes, suffocationes, laqueos, cru-
 ces, subitaneas mortes, atq; adeo ignem quoq; infer-
 nalem imprecari, ita solet & lex Dei peccatori-
 bus maledicere, & eis omnia genera malorum im-
 precari, sed hoc discrimine, quod quæ homines si-
 bi inuicem uirulenter imprecantur, ea faciunt im-
 piè quidem, sed inefficaciter, Quæ autem uel lex
 diuina, uel homines diuino spiritu excitati, ut No-
 ha, Elizeus, & alijs, peccatori imprecantur, ea fa-
 ciunt & pie & efficaciter. Talis enim maledictio
 & imprecatio tam efficax est, ut etiamsi non con-
 tinuo reueletur, tamen afferat suo tempore tam
 externam, quam eternam internecionem. Inter
 omnia autem genera maledictionum, quibus pecca-
 tores in lege affici solebant, maximè omnium hor-
 ribile est, Crucis supplicium, et qui alteri impreca-
 batur Crucem, is uidebatur in eum extrema quæq;
 mala, adeoq; eternâ damnationem cumulare. Hoc
 enim supplicio afficiebantur non uulgares malefa-
 ctiores, sed qui insigne & immane scelus designa-

Crucis sup-
 plicium om-
 niū maximè
 horribile.

uerant. Et qui in cruce suscollebatur, is habebatur
 tam maledictus, ut si cadauer eius in cruce sus-
 pensum perduraret, crederetur terram contami-
 nare, quem admodum supra indicauimus. Christus
 igitur, filius Dei, etsi fuit innocentissimus, suscepit
 tamen hoc genus supplicij, & factus est, quasi es-
 set nocentissimus, extrema maledictio. Quam ob
 causam, & in quem finem? Ut nos, inquit Paulus,
 redimeret à legis maledictione, Sumus enim natu-
 ra peccatores. Lex igitur Dei imprecatur nobis
 maledictionem morborum, crucis, mortis, & dam-
 nationis propter peccatum. Sed quia Christus sus-
 cepit in se maledictionem crucis & mortis, ac ex-
 piavit peccatum nostrum, effecit, ut maledictio il-
 la uerteretur nobis in benedictionem, ut etiam si
 hæc mala nobis accidant, non tamen possint nobis
 esse exitio, sed necesse habeant nobis ad ueram &
 æternam salutem, propter Iesum Christum, cedere.
 Quare, cum recitamus in Symbolo hunc articulum
 CRUCIFIXVS, non est festinanter & oscita-
 nter progrediendum, sed paulisper in eo com-
 morandum, ut cogitemus, quod Christus obedi-
 tia sua, qua passus est se crucifigi, impetrauerit, ut
 non solum ipse extolleretur in summam maiesta-
 tem, uerum etiam nos ipsi, si in eum credimus, re-
 conciliaremur cum Deo, & liberaremur à maledic-
 tione

ditiones legis, ac consequeremur eternam benedictionem.

In commemoranda autem crucifixione Christi, consideremus non solum, quid Christus cruce sua nobis coram Deo patre suo impetrauerit, sed etiā, quid crux eius in nobis, aut in carne nostra efficiat. Nam si uerè credimus Christum pro nobis crucifixū, Spiritus huius fidei tam efficax est, ut tene ri non possit, quin ad testificandam Christo gratitudinem suā, crucifigat carnem cum affectibus suis. Qui non accipit, inquit Christus, crucem suam, et sequitur me, non est me dignus. Et Paulus: Qui sunt Christi, crucifigunt carnem cum affectibus & concupiscentijs. Christus enim non suscepit crucē, ut nos delicijs studeamus, & nullam crucem feramus, sed ut quemadmodum ipse mortificatus est carne in cruce, ita nos debeamus crucem quisq; suam accipere, et carnem crucifigere. Quid ergo faciendum est, ut huic uocationi Christi obediamus? Num excogitemus propriam quisq; crucem, ut carnem affligamus? Baalite incidebāt se ipsos cultris, quae certē magna crux erat. In Psalmo centesimo quinto effundunt parentes sanguinem filiorum et filiarum suarum, in cultum diuinū. Quod sine graui cruce & dolore parentum fieri non potuit. Circumcelliones, quorum Augustinus mentionem facit, num crux.

Cruce Christi
quid in nobis
efficiat.

Baalitarum
cruce.
1. Reg. 18.

Circumcellio
num crux.

precipitârunt seipsos e saxis , ut non diutius
in carne aduersus Deum peccarent . Nunquid
hoc uerè est crucem suam tollere , & carnem eris
cifixere ? Alij , cùm liceret ipsis agere uitam

ἄγρηπνία . qua sectantur chameunias , agrypnias , triduas
ἑμῶνία . na & quadriduana ieiunia , & multa alia , quibus
se carnem suam crucifigere affirmant .

Quid ergo dicemus ? Num hæ sunt cruces,
quas accipere debemus , & quibus caro uerè cruci-
cigitur , & quæ Deo uerè placent ? Nihil mis-
nus . Hæ enim cruces , quas nobis ipsis , nostro ara-
bitrio , sine uerbo , sine mandato Dei imponimus ,
non placent Deo , nec uerè crucifigunt carnem
nostram . Frustra , inquit , colunt me , docentes do-
ctrinas , præcepta hominum . Et iterum : Quod

Caro quomo-
do crucifiga-
tur.

non est ex fide , peccatum est . Non potest autem
ex fide esse , quod sine uerbo Dei suscipitur , pro-
pterea quòd fides sit ex auditu , auditus autem per
uerbum Dei , Sed quas Dominus ipse nobis impo-
nit , & uerbo suo ferre iubet , hæ demum cruces
sunt , quas & suscipere debemus , & quibus caro
uerè crucifigitur . Imponit autem Dominus nobis
duplicem crucem .

Crux du-
plex.

Altera est , ut faciamus obedienter ea bona ope-
ra , quæ ipse uerbo suo facienda præcepit . Hæc
enim

enim, & si iucunda sunt spiritui, tamen carni sunt
 crux grauisima. Affectus carnis, inquit Paulus, ini-
 micitia est aduersus Deum. Nam legi Dei non sub-
 ditur. Siquidem ne potest quidem. Si quis, exem-
 pli gratia, laesus fuerit à proximo, tunc caro exci-
 tatur ad iram & cupiditatem uindictæ. Aut si
 quis uidet occasionem decipiendi proximi in ne-
 gocio, excitatur caro ad mendacia & imposturas.
 Hic ergo uerbum Dei iubet ab ira, à uindicta, à
 mendacio, ab impostura, ab alienis opibus abstinere.
 Qua iussione imponitur carni grauisimum on-
 nus, quod ut hostiliter odit, ita non potest plena et
 perfecta obedientia ferre.

Quid ergo faciamus? Cum natura carnis non
 possit in hac uita omnino tolli, & euelli, danda est
 opera, ut affectus & cupiditates eius mortificen-
 tur, & compescantur, ne in homine dominantur.
 Mortificantur autem spiritu. Si spiritu, inquit
 Paulus, facta corporis mortificetis, uiuetis. Et in-
 terum: Spiritu ambulate, & concupiscentiam
 carnis non perscietis. Hic autem Spiritus intel-
 ligendus est de dono fidei in Iesum Christum, quod
 est donum spiritus sancti, & affert secum in-
 uocationem Dei propter Christum, & excitat
 hominem ad dilectionem Dei & proximi. Datur
 autem hoc spiritus donum, per prædicationem

Concupiscentia
 carnis
 quomodo
 mortificetur

Euangelij de Christo. Fides, inquit, ex auditu est. Auditus autem per uerbum Dei. Et, Accepistis spiritum, non ex operibus legis, sed ex prædicatione fidei. Quare, ad mortificandam concupiscentiam carnis, in faciendis bonis operibus à Deo præceptis, & uitandis peccatis à Deo prohibitis, necessarium est, ut omni, quo possumus, studio prædicationem Euangelij de cruce Christi audiamus, & Deum propter Christum filium suum inuocemus, quo corda nostra, ad ueram uerbi eius obedientiam, spiritu sancto suo excitet & accendat.

Altera crux, quam Dominus nobis imponit, hæc est, ut feramus patienter omnia aduersa, quæ nobis uel propter iusticiam, uel propter iniusticiam accidunt, et quæ non possumus legitime ac in uocatione Dei perseverantes effugere. Quod genus sunt, Morbi ordinaria medicina incurabiles, Paupertas, Infamia, Iniuria, Contumelia, Supplicia publica & priuata, Direptiones facultatum, Exilia, Dolores mortis & inferni. Sicut autem grauis crux est carni, cedere uoluntati Dei, in faciendis bonis operibus, quæ Deus præcepit, ita intolerabile ei onus uidetur, cedere uoluntati Dei in perseverandis patienter malis, quæ nobis accidere solent. Caro enim peccato sic uiciata est, ut ne possit quidem mala seu aduersa obedienter, sine ulla aduersus Deum

am indignatione & murmuratione in hac corporis uita ferre.

Quid ergo faciendum est? Compescendus & mortificandus est affectus carnis. Quomodo? Spiritu Dei, seu Dono fidei. Audiendum enim est Evangelium de Cruce Domini nostri Iesu Christi, ut concipiamus & accendamus fidem in Christum, & cognoscamus beneficia crucis eius. Quod cum factum fuerit, teneri non possumus, quin sicut Christus factus est obediens patri usque ad mortem crucis, ita nos ad declarandam gratitudinem nostram omnibus generibus afflictionum, quæ nobis accidunt, obedienter, si non omnino perfecte: (Caro enim non desinit rebellare,) certè pro modo in hac uita possibili, subijciamus. Nam, qui, cum illustrati fuerint spiritu fidei, relaxant carni frenos, & curant terrena, ne crucem sustineant, hos affirmant Apostolus Hebr. 6. & esse Philip. 3. inimicos crucis Christi. Obediamus igitur in serenda nostra cruce uoluntati Dei, & compescamus affectum carnis nostræ, per spiritum fidei, ut et beneficia Christi fruamur.

Postremò in hoc articulo dicenda etiam quæ Crucis Christi sunt de abusu crucis Christi. Alij enim solent sine legitima per crucem Christi temere, & sine ulla legitima

causa iurare. Hi prophanant sanctam crucem Christi, & peccant contra secundum præceptum Decalogi grauissimè. Alij instituunt ligneas, lapideas, aureas, & id genus alias cruces, quas uenerantur, colunt & adorant. Hi designant idolatriam. Alij solent se cruce digitis formata, signare, ut hoc signaculo tuti sint à Diabolo, & tam à se, quàm ab his creaturis, quas cruce signant, Diabolum abarceant, & incantamenta dissoluant. Hæc non est pietas, sed Magia. Primum enim, & si per se nõ est impium habere figuram crucis Christi, & uti ea pro monumento rerum in cruce gestarum, Sed ante talem figuram sic procumbere, ut colas eam, & speres te hoc cultu, Christum ipsum uenerari, & gratiam Dei impetrare, magna est impietas, nec differt ab Ethnicorum idolatria. Decalogus enim disertè dicit, Non esse faciendum sculptile, aut ullam figuram eorum, quæ uel in cælo, uel in terra, uel in aquis sunt, ut adorentur & colantur.

Exod. 20.

Dionysius in Christianismo, figura crucis, digitis formata, tam Ecclesiastica sese quàm alia consignare, Sed hic mos rectè intelligendus est. Sunt enim, qui scribunt, ueteres hoc signaculo usos fuisse in consignandis ijs, qui baptisabantur, aut ad ministerium Ecclesiasticum consecrabantur, ut admonerent eos, quòd necesse haberent

haberent propter Christum crucifixum, suscipere crucem suam, & mortificare carnem suam. Hic mos, & si est humanum institutum, tamen si non a Crucis signa accesserit superstitio, fuit adhuc tolerabilis. Alij utuntur hoc signaculo, ut commonefaciant se de beneficijs, quæ nobis ex eo, quod Christus pro nobis crucifixus est, contingunt. Est & hoc, si pro puerili disciplina obseruetur, tolerabile.

Alij autem utuntur hoc signaculo, ut uirtute eius fugent Demones, & illusiones eorum, ac benedicant tam se, quam ea, quæ tali cruce consignat. Hic est magicus, et impius usus, imo abusus signaculi crucis. Olim quidem fieri potuit, ut hi, qui fuerunt diuinitus ornati dono ædendorum miraculorum, fugauerint, facto crucis signo, demones, et restituerint demoniacos, aut alijs morbis affectos, sanitati. Sicut & tales sanarunt multos ægrotos, imposita manu. Et nonnulli ex impositione sudarium Pauli consecuti sunt sanitatem.

Crucis signaculum.
Epiphanius contra Ebrios. Act. 19.

Qui autem suscipiunt signaculo crucis demones aut morbos fugandos, sine singulari uocatione Dei, & sine dono ædendorum miraculorum, & qui faciunt ex hoc signaculo sacramentum, cuius uirtute benedicantur, & aduersus Diabolum muniantur, hi magiam potius, quam pietatem exercent. Et si diabolus, facto hoc signo fugerit, fingit se talē cru-

Vide exemplum Iuliani in Trip. hist. lib. 6. cap. 1. Et in Epiphania.

tem metuere, ut homines hac simulatione seducat,
 & magicam impietatem confirmet. Nam Diabo-
 lus non uerè pellitur signaculo, rucis manu facto,
 nec tale signaculum institutum est diuinitus, ut sit
 Sacramentum, per quod rebus cœlestis benedictio
 conferatur. Sed Diabolus pellitur, & benedictio
 confertur, per ueram crucem Christi, hoc
 est, quia Christus factus est pro nobis in cruce ma-
 ledictio, & uicit cruce ac morte sua Diabolus
 Diabolus quomodo pellatur. Idcirco, si credimus in Christum crucifixum, con-
 tingit nobis per fidem omnis cœlestis benedictio,
 & Diabolus necesse habet nos Christo muni-
 tos metuere ac fugere. Quare non est, ut muniamus
 nos crucibus manu formatis, sed credamus in
 Christum crucifixum, & sufferamus in nomine
 Christi crucem nostram obedienter. Quo fiet, ut
 simus aduersus omnes Diaboli assultus, satis semper
 perq; muniti.

MORTVVS.

NON sentiamus hos articulos de Christo
 Passus, Crucifixus, & Mortuus, frustra et
 ociose, aut ordinis tantum gratia in Sym-
 bolo religionis nostræ, à maioribus nostris colloca-
 tos esse, Sed necessitas exegit, ut hæc in Catechise-
 mo nominatim cōmemorarentur. Nam cum passio,
 Crucifixio & Mors Christi, conferant ad nos
 ueram

ueram salutem & liberationem, Satan in hoc studium maxime omnium incumbit, ut passionem & mortem Christi, aut obscuret aut euacuet.

Ac initio quidem, cum Christus ageret in hac terra corporalem uitam, Satan magnam dedit operam, ut Christus morti traderetur. Postquam autem sensit, quod homines liberentur, beneficio mortis Christi, à peccatis & morte, inuertit studium suum, & dat operam, ut mors Christi aut nulla, aut uana habeatur. Itaque excitauit alios, qui dixerunt, non Iesum Christum, sed Simonem Cyrenaeum, à Iudeis crucifixum, & occisum esse.

Deinde excitauit alios, qui docuerunt Christum non uere mortuum, neque quicquam passum, sed simulasse tantum passionem & mortem.

Excitauit & alios, qui dicunt Christum translatum in Paradisum, Iudam autem Ischarioten passum.

Postremo excitat hypocritas, qui affirmant quidem Christum uere mortuum, Sed non recte sentiunt de applicatione beneficiorum, quae Christus morte sua nobis impetrauit. Quae enim beneficia Christus applicari nobis per praedicationem Euangelij, & dispensationem baptismi ac coenae Dominicae, & per fidem accipienda instituit, ea hypocritae uociferantur applicari nobis nunc

De passione
& morte
Christi Satanae
medacia.

Basilidiani.

Cerdoniani
et Manichaei.

Mahumetiani
sive.

murationibus Missarum, & Meritis aliorum operum.

Passionis &
mortis Chri-
sti ueritas.

Quod cum ita se habeat, necessariū uisum est, ut hi articuli de passione & morte Christi, in Symbolo nostro nominatum recitarentur, quo Ecclesia de Veritate, & Utilitate mortis Christi semper admoneretur, & in officio ueræ fidei contineretur. Dicamus igitur primum de Veritate mortis Christi. Nam Christum uerè passum & mortuum esse testificantur, non solum Sacrificia ueterum, quæ passionem & mortem Christi adumbrârunt, uerum etiam Prophetæ, qui de Passione & morte Christi lögè antè, quàm Christus homo natus esset, naticinati sunt.

In Psalmo uigesimoprimo dicit Christus: *Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea.*

Esaias capite quinquagesimotertio dicit, Christum positurum animam suam, hostiam pro peccato. Ergo manifestè docet eum moriturum. Daniel cap. 9. dicit: *Post hebdomades sexaginta duas, occidetur Christus.* Cum igitur Prophetæ tam clare, tam apertè de morte Christi sint concionatis mirandum est, quòd hi, qui postea ueritatem mortis Christi negauerunt, sperauerint sibi aliquem in Ecclesia populi Dei locum futurum. Deinde testificantur

testificantur Evangelistæ uno ore, quòd Christus uerè passus & mortuus sit, cum in cruce ualido clamore spiritum suum tradidisset. Idem testifi- cantur, interprete Petro, Apostoli omnes, in die Pentecostes. Iesum Nazarenum, inquit Petrus, cum accepissetis per manus iniquorum, crucifi- xum interemistis &c. Quare nullum dubium re- linquitur, quin Iesus Christus uerè passus sit & mortuus. Hoc de ueritate mortis Christi idcirco tam sollicitè recitatur, ne si ueritatem eius amit- timus, etiam utilitatē eius amittamus. Nam si Chri- stus non esset uerè mortuus, mors non esset uerè deuiicta, & oppressa.

Videamus ergo nunc utilitatem mortis Chri- sti. Ac in initio, Christus expiavit, morte sua, peccata nostra. Animam meam, (inquit) pono pro ouibus meis. Et Paulus: Christus, inquit, mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas. Et Roman. 5. Reconciliati sumus Deo per mortem filij eius. Hoc beneficium mortis Christi, etsi paucissimis cõ memoratur, tamen latissimè patet. Expiatis enim peccatis nostris, & reconciliatis nobis cum Deo, quid reliquum est, nisi ut reputemur corā Deo in- sti, ad optemur in filios Dei, & seruemur in om- nibus malis? Deinde Christus morte sua uicit mortem, ut nos credentes in ipsum, seruemur in

Mortis Chri-
sti utilitas.

IOAN. 10.

1. COR. 156

morte. Vnde Paulus de Victoria mortis per Christum parata, ex Esaiâ, et Osea sic concionatur. Tunc fiet sermo, qui scriptus est: Absorpta est mors in
 1. Cor. 15. uictoriam. Vbi tuus, mors, aculeus? ubi tua, inferna victoria? Et 2. Timoth. 1. Iesus Christus aboleuit quidem mortem, uitam autem in lucem produxit, ac immortalitatem per Euangelion. Et ad Hebr. 2. Particeps factus est eorum, ut per mortem aboleret eum, qui mortis habebat imperium, hoc est, Diabolum, & liberos redderet eos, quicumque metu mortis per omnem uitam obnoxij erant seruituti. Ceterum, Christus aboleuit mortem sua morte, non, ut non moriamur corporaliter, sed ut corporalis mors sit interitus eius, qui credit in Christum. Hic enim conseruatur in morte, ad eternam uitam. Sive uiuamus, inquit Paulus, sive moriamur, Domini sumus. In hoc enim Christus & mortuus est, & resurrexit, & reuixit, ut mortuis, ac uiuentibus dominetur.

Mors quomodo sit abolita

Rom. 14.

Postremo, Obseruandum est, quod sicut Mors Christi efficax est ad uiuificandos nos, ne in morte pereamus, ita etiam efficax est, si eam uera fide contemplantur, ad mortificandos nos, ne in peccatis uiuamus, sed in iusticia ambulemus. Nam quod Christus mortuus est pro peccatis nostris, in hoc mortuus est, non solum, ut peccata nostra coram Deo expiantur,

piuntur, uerum etiam, ut nos peccatis moriamur, et iusticie uiuamus. Qui mortui sumus, inquit Paulus, peccato, quomodo adhuc uiuimus in eodem? Nam quemadmodum Christus excitatus à mortuis, non amplius moritur, mors illi non amplius dominatur. Nam quod mortuus fuit, peccato mortuus fuit semel, quod autem uiuit, uiuit Deo. Ita et uos existimate uos ipsos mortuos quidem esse peccato, uiuentes autem Deo per Christum Iesum Dominum nostrum etc. Quare, cum recitamus in Symbolo hunc articulum: **MORTVVS**, cogitemus mortem Christi non solum cōseruare nos in morte ad eternam uitam, sed etiam mortificare peccata nostra, in præsenti uita, ut iusticie obediamus.

ET SEPVLTVS.

Videtur et hoc superuacaneum, in Symbolo commemorare, quippe, quod solene sit mortuos sepelire, nec uideatur opus esse, ut ex eo singularem Religionis articulum faciamus. Sed utcumque prophani homines de hac re sentiant, certè hæc commemoratio de sepultura Christi, habet necessarias causas. Sciamus igitur in historia sepulture Christi. Nam Euangelistæ recensent eam, unà cum circumstantijs suis diligenter

Sepulture
Christi hi
storia.

tissimè . Postq̄ enim Christus in Cruce uerè mortuus erat, petijt Ioseph Senator diues à Pilato, ut liceret ipsi corpus Iesu sepelire. Iosepho adiunxit se Nicodemus, allata mixtura myrrhæ et aloës, ad libras fermè centum . Hi collocant corpus Iesu obuiuctum linteis, cum aromatibus in nouo monumento, quod erat in petra excisum, & in quo nondè quisquam positus fuerat. Aduoluunt etiam ingens saxum ad ostium monumenti . Et postremò munitur sepulcrum obsignato saxo, & adhibitis custodibus . Hæc recitantur ab Euangelistis diligenter & magna cura. Quæso igitur te, quæ est tantæ curæ & sollicitudinis causa ? Certè spiritus sanctus non delectatur multiloquio, ubi non fuerit opus. Cū igitur in describenda Sepultura Christi sit multiloquus, dubium non est, quin res seria agatur.

Primum ergo, sicut recitatione Passionis & mortis Christi, ita & recitatione Sepulture eius commendatur & confirmatur nobis Veritas mortis eius. Ostendimus enim antea, quòd Satan obsecraturus fructum mortis Christi, excitauerit quosdam, qui dicerent eum nec uerè passum, nec uerè mortuum, sed aliò translatum esse. Describitur ergo sepultura eius tam diligèter, ut certo cognosceremus eum uerè mortuum, adeoq; mortem uerè per ipsum deuictam esse.

Deinde

Deinde, tam accurata Sepultura Christi plurimum confert ad testificandam ueritatem Resurrectionis Christi à mortuis. Postquam enim corpus Christi mortuum collocatum est in nouo monumento, in quo nullus unquam antea conditus fuerat, & Sepulchrum munitum fuit saxo, sigillo, & custodibus, et tamen monumentum, facto terræ motu, & fugatis custodibus, admirabiliter patuerit, ac inuentum sit uacuum, positum tantum lintheamentibus, manifestum est, quòd non alius, quàm is Iesus Christus, cuius corpus lintheis obuinctum in hoc monumentum positum erat, à mortuis resurrexit. Cum igitur recitamus in Symbolo, Christum sepultum esse, admonemur ad considerandas circunstantias sepulture eius, ut & Resurrectio eius certior nobis reddatur.

Quæ cum ita se habeant, uideamus nunc, quam rem Christus in sepulcro confecerit. Etsi enim corpus eius uidetur in sepulcro iacere immotum, ipse tamen non fuit in eo inefficax, & ociosus. Visus quidem fuit, cum in sepulcrum conderetur, perisse, sed tunc maxime omnium sepulcrum conserauit, ne homines in eo perirent. Nam si homines in sepulcris corrumpantur, putrescant, & in cinerem, imò in nihilum reuigantur. Sed postquam

Sepulture
Christi cognitio
quod proficit

Christus in sepulcro
quarere
confecerit.

Christus conditus est in sepulchrū, caro eius requieuit, ut Psalmus ait, in Spe, et non est permiffum, ut uideret corruptionem, ideoq; sanctificauit sepulcra, ut nec alios homines possint amplius detinere, & in totum corrumpere. Etsi enim alij homines non resurgūt tertio à sepultura die, sicut Christus resurrexit, tamen necesse habent, uel tandem resurgere, et è sepulchris suis uiuentes prodire, ut maximè in cinerè resoluti, aut etiam dissipati fue-

Ioan. 5.

rint. Veniet hora, inquit Christus, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient uocem filij hominis, & prodibunt, q̄ bona fecerunt, in resurrectionem uitæ, qui uerò mala egerunt, in resurrectionem condemnationis.

Sepulchrorū
consecratio:

Quare mentione Sepulchrorū Christi admoneamur de consecratione Sepulchrorum, q̄ non sint amplius foueæ, in quibus exuuiæ hominum omnino pereant, ac euanescant, Sed sint cistæ, in quibus homines ad resurrectionē certissimè futuram reponantur, & conseruentur.

Deinde, non est sentiendum, q̄ Iesus Christus solus sit in sepulcrum suum conditus. Etsi enim quod ad externam eius personam attinet, non est cum ipso, alterius cuiuspiam hominis corpus sepultum, tamen quemadmodum secum sustulit in crucem & mortem omnes credentes in ipsum, ut peccata eorum in cruce delerentur, & morte expiarentur.

piarentur, ita sustulit etiam eos secum in sepulcrū *Sepultura*
 suum, ut peccata eorum sepelirentur, & ipsi deim- *peccatorum.*
 ceptus iusticia uiuerent. Consepulti, inquit Paulus, *Colo. 2.*
 simul cū illo per baptismum, in quo simul etiam cū
 illo resurrexistis per fidē operationis Dei, qui ex
 citauit illum à mortuis. Et aliās: Sepulti sumus unā *Rom. 6.*
 cum illo per baptismum in mortem, ut quemadmo-
 dum excitatus est Christus ex mortuis per gloriā
 Patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus.
 Quare, is, qui postquam baptisatus est, & baptis-
 mo in sepulturam Christi insitus, obsequitur desis-
 derijs peccati, non alio loco habendus est, quàm q̄
 sit Violator Sepulchri Christi, & faciat, quantum
 in ipso est, sepulturam Christiuanam & irritam.
 Quod cum sit & crudelitatis & impietatis ge-
 nus, summo studio cauendum est, ne post acceptā
 beneficiorum Christi cognitionem, in peccatis am-
 bulemus.

DESCENDIT AD
INFEROS.

Petrus in priori epistola, capite tertio de
 Christo ita scribit: Mortificatus quidē car-
 ne, sed uiuificatus spiritu, in quo etiam a-
 bijt, & spiritibus, qui erant in carcere, prædica-
 uit, qui inobedientes fuerant quondam &c. Ex Locus 1. Pet.
 hoc Petri loco sentiunt nonnulli, quòd Christus, 3. explicatur:

postquam mortuus est in cruce, descenderit spiritu suo ad limbum, quem ita uocant, Patriarcharum, & predicauerit eis Euangelion suum, ut è tenebris liberarentur. Hinc & pictores solent pro sua licentia depingere limbum Patriarcharum, ad quem accedit Christus Triumphator cum uexillo, ac primo educit Adamum cana barba uenerabilis, deinde sequuntur alij Patriarchæ. Sed non sunt tam crassa & carnalia spectacula in spirituali & cœlesti mundo. Et cum Christus iacuerit corpore suo in sepulcro usq; ad tertium diem, manifestum est, quòd interea non descenderit corporaliter ad inferos eo modo, quo corporalibus oculis proponi, aut humano captu cogitari solet. Et tamen, quòd proponit nobis Symbolum de Descensu Christi ad inferos, haudquaquam uanum esse indicandum est: ideoq; danda nobis est opera, ut hunc articulum rectè intelligamus.

Sed priusquam ueram huius articuli sententiã explicemus, obseruanda sunt testimonia scripturæ de hoc articulo. Neesse enim est, ut capita Religionis nostræ sint certissimis & apertissimis sacre scripturæ testimonijs confirmata & stabilita.

Psalms. 15. dicit Christus: Non derelinques animam meã in inferno. Manifestum igitur est, quòd Christus descēderit anima sua in infernum. Nam hunc

Testimonia
de descensu
Christi ad
inferos

hunc Psalmum de Christo intelligendum esse, perspicuum est ex Actis Apostolicis cap. 2. & 13.

Psal. 17. (Nam & hunc Psalmum de Christo intelligendum esse, haud obscure significat Paulus ad Rom. cap. 15.) dicit Christus: Dolores inferni circumdederunt me. Quomodo autem circumdederunt eum, nisi in infernum descendisset?

Act. 2. dicit Petrus: Propheta praescius, locutus est de resurrectione Christi, quod non derelicta sit in inferno anima eius &c.

Eph. 4. Illud ascendit, quid est, nisi quod etiam descenderat prius in infimas partes terrae.

Cum igitur certissimum sit, quod Christus descenderit ad inferos, uideamus nunc quomodo hic descensus sit intelligendus, et quod Christus descensu suo ad inferos effecerit. Sciamus ergo duplicem esse descensum Christi ad inferos. Primus est, quod cum adhuc corporalem in terris uitam ageret, suscepit dolores inferni. Hoc autem praecipue factum est, cum in cruce clamaret, Deus Deus, Deus meus, ut quid me dereliquisti. Hic clamor significat Christum doloribus inferni obrutum, & flammis inferni accensum fuisse. Nam cum Christus suscepisset peccata humani generis expianda, uidit in se grauitatem irae Dei, sic deriuatam, ut non pateret ei ulla est praesenti morte euasio. Vidit se a Deo in extremis uitae suae periculo.

lis ita desertum, ut & si sit filius Dei, non tamen possit à Deo tale aliquod liberationis genus impetrare, quali ueteres Patriarchæ sepe ac multum adiuti & liberati fuerunt. Vnde & in Psal. 21. sequitur: In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt, & liberaisti eos. Ad te clamauerunt, & salui facti sunt: in te sperauerunt, & non sunt confusi. Ego autem sum uermis, & non homo, opprobrium hominum & abiectio plebis. Hoc certe est ad inferos descendisse, & flammis inferni arderi: Sic descenderunt quòdam ad inferos, etiam in hac uita, Iob, David, Ezechias, Ionas & multi alij. Sed longe alia est ratio descensus Christi ad inferos, quàm aliorum Sanctorum. Hi enim descenderunt ad inferos suis ipsorum peccatis oppressi, quibus etiã perisset, nisi alieno auxilio conseruati fuissent. Christus autem descendit ad inferos alienis tantum peccatis oneratus, cum ipse peccatum non fecisset, nec inuentus esset dolus in ore eius, ideoq; tantum absuit, ut perierit, ut potius hoc suo descensu effecerit, ne hi, qui Credunt in ipsum, in talibus doloribus inferni perirent, sed ad cœlestia gaudia conseruarentur. Et hic est primus descensus Christi ad inferos.

Secundus est, cum, postquàm mortuus fuit, deus positus est de cruce, et in terram ita sepultus, ut uideretur

deretur prorsus interijisse. Non habuit amplius uitam corporalem. Non erat ulla spes reuiuiscentiæ eius, sed reponitur in sepulcrum, & relinquitur ab hominibus, quasi occubisset perpetuo interitu. Hoc autem est descendere ad inferos, uidelicet uideri prorsus & omnino interire, Quod Germanice dicimus, Zu grundt gehn. Quare, cū et Christi ad inferos, postq̄ sepeliebatur, uisus fuit prorsus interijisse, rectè dicitur tunc ad inferos descendisse. Non enim sentiendū est, q̄ Christus passus sit post mortem suam aliquem in inferno dolorem. dicit enim ad Latronem: Hodie mecum eris in Paradiso, Sed q̄ uisus fuerit in oculis hominum omni salute destitutus, atq; à Deo ipso maledictus & abiectus. Quid ergo dicemus? Num qualis uisus fuit in oculis hominum, talis etiam fuit in oculis Dei? Nihil certè minus. Descendit quidem coram hominibus ad inferos, sed coram Deo incepit tunc non ipse tantum in cælum ascendere, uerum etiam omnes credentes in ipsum, secum in cælum perducere.

Hoc enim sibi uult, quod Oseas cap. 13. dicit: Ero mors tua, ô mors, morsus tuus ero, Inferne. Siue, ut Paulus legit; Vbi tuus, mors, aculeus? Vbi tua, Inferne, uictoria? Postquam enim Christus descendit ad infernum, extorsit tanta potentia è manibus inferni uictoriam eius, qua hactenus in hu-

manum genus grassabatur, ut nullo modo possit amplius eos, qui in Christum credunt, detinere, sed necesse habeat eos liberos dimittere, & ad ueram ac aeternam coelestis regni salutem transmittere.

Christus quo modo Patriarchas ex inferno eduxerit.

Hoc etiam illud est, quod dicitur Christus Patriarchas ex inferno eduxisse, non quod corporali descensu abierit ad Patriarchas, & eduxerit eos ex inferno corporali manu, sed quod suo interitu liberauerit omnes Patriarchas & pios, in ipsum credentes, ab interitu, & impetrauerit eis sempiternam in coelis foelicitatem. Sicut enim Christus morte sua destruxit mortem, ita & inferno seu interitu suo destruxit infernum seu Interitum, ut quot quot in ipsum credunt, non intereant, sed habeant aeternam uitam. Nam q. Petrus dicit Christum uiuificatum spiritu, in quo abierit, & spiritibus, qui erant in carcere praedicauerit, non concionatur eo loco de descensu Christi ad inferos, sed concionatur e sexto cap. Geneseos, ubi dicitur: Non permanebit spiritus meus in homine in aeternum, quia caro est. Et confert diuulgationem praedicationis de paenitentia, quae diuulgatio facta fuit temporibus Noe, cum ea diuulgatione, quae facta est in orbe terrarum, temporibus Christi filij Dei, post resurrectionem eius a mortuis. Sicut enim filius Dei abierat

rat quondam temporibus Noë, spiritu, hoc est, spi-
 rituali sua prædicatione de pœnitentia, & uocauit
 rat ad pœnitentiam spiritus qui erant in carcere,
 hoc est, homines impios, qui erant conclusi carce-
 re impietatis, et propter impietate obnoxij morti
 & inferno. Vtitur. n. Petrus eadem phrasi qua &
 Esaias cap. 42. q. & ipse uocat impios, conclusione
 uinctos, & sedentes in domo carceris in tenebris.
 Et quod Petrus loquatur de ea pœnitentiæ prædi-
 catione, quæ reuelata fuit tēporibus Noë, & pro-
 posita Impijs, ut resipiscerēt, et futurum supplicij
 diluuij effugerent, perspicue exponit, cum addit:
 Qui inobedientes fuerant quondam, cum expecta-
 batur Dei lenitas in diebus Noë, & cum appara-
 batur arca &c. Sicut ergo filius Dei abierat spiri-
 tu prædicationis suæ ad impios, ut conuerterentur
 & seruariantur, ita & nunc uiuificatus est spiritus,
 & instituit missio spiritus sancto prædicationem Eu-
 angelij sui, in toto orbe terrarum, ut quemadmo-
 dum tunc hi, qui credebant spiritui sancto, seruabā-
 tur à diluuiio per arcam, ita & nunc qui credunt
 Euangelio per spiritum sanctum reuelato seruen-
 tur à uētura ira per baptismū. Hæc est uera sentē-
 tia Petri, in qua etsi nihil dicitur de descensu Chri-
 sti ad inferos, extāt tamē alia testimonia sacræ scri-
 pturæ, quæ suprā enumerauimus, qbus aperte con-

probatur, Christum uerè ad inferos descendisse, & descensu suo ad inferos, ascensum nobis in cœlum impetrasse,

Infernũ Christi
quomodo destruxerit.

Quid ergo dicemus? Num Christus descensu suo infernum ita destruxit, ut non solum pijs, sed etiam nec Impijs & Impœnitentes eo teneri queant? Nihil certè minus. Nam quemadmodum Christus expiavit quidem peccata, hac autè expiatione non omnes fruuntur, sed hi soli, qui credunt in Christum, & sunt membra Christi per fidem: ita destruxit etiam infernum, Quo beneficio omnes quidem homines frui possent, si uellent, Sed quia plurimis libet Christum contènerè, ac ne requirere quidem, soli hi euadunt infernum, qui Christum uera fide amplectuntur. Petrus, in posteriori Epistola capite secundo ita scribit: Deus angelis, qui peccauerant, non pepercit, sed catenis noctis in Tartarum præcipitados, tradidit seruos in iudicium. Sic & omnes impij ac impœnitentes, qui non uoluntati Dei patris Domini nostri Iesu Christi, sed uoluntati Diaboli & Angelorum eius obsequuntur, præcipitantur in Tartarum, & seruantur uincti catenis noctis ad iudicium æternæ damnationis. Et si enim resurgent & ipsi à mortuis, tamen nõ resurgent ad accipiendum cœlestè regnum, sed resurgēt ad sufferendũ sempiternũ gehēnæ ignis supplicium.

Esa. 66. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.

Ioan. 5. Veniet hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient uocem filij hominis, & prodibunt, qui bona fecerunt, in resurrectionem uitae. Qui uero mala egerunt, in resurrectionem condemnationis.

Matth. 25. Discedite a me maledicti in ignem eternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.

2. Thessa. 1. Reuelabitur Dominus Iesus de caelo, cum angelis potentiae suae, cum incendio flammae, qui infligit ultionem his, qui non nouerunt Deum, & qui non obediunt Euangelio Domini nostri Iesu Christi, qui poenam luunt, **INTERITVM AETERNVM**, a facie Domini, & a gloria fortitudinis illius &c.

Cum igitur Christus filius Dei infernum descensus suo ita destruxerit, ut tamen impij, qui in impietate sua moriuntur, non capiant fructum huius beneficij, idque non illiberalitate quadam Christi, aut beneficij imbecillitate, sed uitio suae ipsorum impietatis, conferamus omnem operam nostram in hoc studium, ut Euangelion Domini nostri Iesu Christi recte cognoscamus, & Christum uera fide complectamur, quo unam cum Christo, & in Christo sanctas inferni euadamus, & in caelum ascendamus.

TERTIA DIE RESVRREXIT
A MORTUIS.

QUOD *foelix faustumq; sit, Emerſimus* è Paſſione, Cruce, Morte, Sepulcro & In-
ferno, quæ ſanè triſtiſſima uidebantur. Per-
uenimus autem ad id, quod ſi longè omnium iucis-
ſimum, uidelicet, ad Reſurrectionem Domini
noſtri Ieſu Chriſti, qua effectum eſt, ut illa, quæ ui-
debantur eſſe extrema Internecio, habuerint exit-
tum omni *foelicitatis genere cumulatum*. Quare
nihil nobis maiori curæ eſſe debet, quàm ut cer-
tiſſima & firmiſſima de Reſurrectione Chriſti te-
ſtimonia habeamus, & ueram de ea fidem concip-
iamus. Nam ſi Chriſtus non reſurrexiſſet à mor-
tuis, quid, obſecro, profuiſſet uel ipſi uel nobis tã
horribilem crucis mortem ſubire, & ad Inferos
deſcendere? Inanis, inquit Paulus, eſſet fides no-
ſtra, adhuc eſſemus in peccatis noſtris, & maxime
miſerabiles omnium hominum eſſemus. Nunc au-
tem, quia Chriſtus uerè à mortuis reſurrexit, non
ſolũ ipſe Reſurrectione ſua intrauit in maiestatem
Dei patris ſui, uerumetiam cõtulit ad nos omnem
cœleſtem ſalutem.

Recitabimus igitur initio teſtimonia, ex quibus
certò cognoscamus, quòd Chriſtus iuxta hunc Sym-
boli noſtri articulum, uerè tertia die à mortuis re-
ſurrexit

surrexerit. Deinde exponemus, quantum quidem in præsentia satis uidebitur, quam utilitatem Christus Resurrectione sua Ecclesiæ suæ attulerit.

Ac primum, non est sentiendum, quòd Christus ex improviso, nullo seu testimonio seu uaticinio precedente, ex morte in uitam emergerit, ac mox ex oculis hominum euanuerit, & sese in regnum patris sui, nulla certa Resurrectionis suæ significatione post se relicta, proripuerit: Sed multò antè per Prophetas adnunciatum & prædictum fuit, quòd Christus non solum esset moriturus, uerum etiam, quòd esset à mortuis resurrecturus.

Psal. decimoquinto, Non derelinques animam meam in inferno, nec fines ut sanctus tuus uideat corruptionem. Notas mihi fecisti uias uitæ &c. **Testimonia de resurrectione Christi.** Hæc est Prophetica cōcio de Resurrectione Christi. Nam quòd hic Psalmus doceat Christum à mortuis resurrecturum, testatur Petrus Actorum secundo, & Paulus Actorum decimotertio.

Psal. 21. Adorabunt in conspectu eius uniuersæ familie gentium, Quoniam Domini est regnum & ipse dominabitur gentium. Hic Psalmus cùm antè descripsisset Passionem & Mortem Christi, describit his uersiculis regnum & maiestatem eius. Significat igitur clarè, quòd Christus sit à mortuis resurrecturus.

Esa. 53. Pro eo quod laboravit anima eius, uidebit & saturabitur &c. Hoc certè nihil aliud est, quàm si dixisset Propheta, Pro eo quòd Christus suscipit dolorem mortis, excitabitur iterum à morte, & consequetur summam foelicitatem.

Mich. 2. Ascendit ante eos pandens iter, seu perruptor, ac perrumpent ipsi quoq;, & ingredientur ac egredientur per portam. Rex eorum præibit eis, & Dominus erit dux eorum. Hæc conicio duo docet: Alterum, quòd Christus perruptus sit per crucem & mortem, ad coelestem uitam, hoc est, Resurrecturus à mortuis: Alterum, q; resurrectione sua effecturus sit, ut quotquot in ipsum credunt, perrumpant unà cum ipso per omnia genera malorum, ad uera & perpetua bona.

Quid plura? Vbicunq; Prophetae concionantur de aeterno regno Christi, ibi haud obscure significat, Christum, quem & moriturum uaticinantur, iterum à mortuis resurrecturum. Quomodo enim perpetuo regnaret, si mors eum ita deterneret, ut non resurgeret?

Prophetae autem non solùm docuerunt Christum à morte resurrecturum, uerumetiam determinauerunt Resurrectionis tempus, uidelicet non sit mansurus multis diebus in sepulchro, sed q; sit resurrecturus Tertia Die. Sicut Paulus ait 1. Corinth. 15.

rinh. 15. Resurrexit tertia die secundum Scripturas. Ecquæ sunt illæ scripturæ?

Osee 6. Viuificabit nos post duos dies. In die tertia suscitabit nos, & uiuemus in conspectu eius. Hoc dictum præcipue concionatur de eo, quod Christus resurrecturus sit à morte Tertia die. Sententia enim eius hæc est, Resurrectio Christi, quæ fiet Tertia die, erit & nostra uiuificatio, resuscitatio & redemptio.

Ione 2. Erat ionas in uentre piscis, tribus diebus, & tribus noctibus. Et dixit Dominus pisci, & euomuit Ionam in aridam. Nam quod Ionas hac in parte adumbrauerit Christum in tertium tantum diem usq; in morte mansurum, Christus ipse exposuit apud Matth. capite duodecimo. Sicut Ionas fuit in uentre ceti &c.

Deinde, non Propheta tantum, Sed & Christus, priusquam raptus fuit ad Crucem & mortem, manifeste prædicauit se resurrecturum, idq; tertia die, à mortuis. Destruite, inquit, templum hoc, & in tribus diebus erigam illud. Et iterum: Oportet filium hominis multa pati, & reprobari à Senioribus & Principibus Sacerdotum, & Scribis, & occidi, & TERTIA DIE resurgere. Sed hæc ex historijs Euangelistarum notiora sunt, quam ut pluribus hoc loco commemorari debeant.

IOAN. 2.

Postremò, postquam Christus à mortuis resurrexisset, non statim subduxit se oculis discipulorum suorum, sed elegit sibi quadraginta dies, in quibus testatus est palàm multis clarissimis & evidentiſſimis argumentis, se uerè à mortuis reſurrexiſſe.

Initio, Angeli concionantur Christum resurrexiſſe & uiuere. Excitat etiã secum à mortuis multos sanctos, qui ingreſſi in urbem Hierusalem, ap- paruerunt multis, & testiſicati sunt de resurrex- tione eius.

Deinde reuelat se ipse mulieribus, quæ ipsum à Galilea comitate fuerant. Postea uisus est Cephe, ut Paulus ait, deinde duodecim illis: postea uisus est plusquam quingentis fratribus simul: deinde uisus est iacobo, post Apostolis omnibus. Postremò uero omnium, uisus est & mihi, inquit Paulus, uer- lut abortiuo. Et Petrus Actorum 10. ait: Hunc De- us suscitauit tertio die, & exhibuit eum, ut mani- festus fieret, non toti populo, sed testibus prius ad hoc delectis à Deo, nimirum nobis, qui CO- MEDIMVS & BIBIMVS unà cum illo, po- steaquàm resurrexit à mortuis. Et Paulus iterum, Act. 13. Deus suscitauit eum à mortuis, qui uisus est per dies multos his, qui simul ascenderant cum eo à Galilea ad Hierusalem, qui sunt testes eius apud plebem

plebem &c. Non existimes autem eum per hos
 te dies sic uisum esse, ut cum sese reuelaret, mox e
 conspectu suorum euanuerit, Sed proposuit sese
 tangendum, & instituit cum ipsis iucundissima col
 loquia de regno Dei, & aliquoties uescebatur etiã
 cum eis, donec Spectantibus ipsis in cœlum ascen
 dit, & postea spiritum sanctum eis misit, ut loque
 rentur uarijs linguis, & aderent magna in nomi
 ne eius miracula. Quæ certe omnia manifestè con
 firmant, eum uerè à mortuis resurrexisse, nec quic
 quam certius, aut firmitus esse, quàm quòd deui
 cta morte acceperit cœleste regnum, & dominetur
 ad dextram Dei Patris sui super omnem principa
 tum ac potestatem &c.

Ephes. 2.

Resurrectio
 nis Christi
 utilitas.

Habes resurrectionis Christi Veritatem. Vide a
 mus nunc eius Utilitatem. Hæc autem latissimè pa
 tet, Sed nos conferemus ea in pauca. Christus enim
 Resurrexit à mortuis, ut frueretur quidē ipse cœ
 lesti uita apud Patrem, & dominaretur perpetuo:
 Non enim sic Resurrexit, quemadmodum filius uē
 due & Lazarus excitati fuerunt iterū morituri.
 Nam Christus excitatus à mortuis, ut Paulus ait,
 non amplius moritur, mors illi non amplius domi
 natur. Non autē resurrexit, ut Solus frueretur cœ
 lesti foelicitate, sed ut sua resurrectione cōferret in
 Ecclesiã suam omne genus ueræ & æternæ salutis.

Primum enim, sicut passione & morte sua expiavit coram Deo Patre suo peccata nostra, ita et resurrectione sua impetrauit nobis iusticiam, ut quotquot in eum credimus reputemur propter ipsum, coram Deo Iusti & Sancti. Traditus fuit, inquit Paulus, propter peccata nostra, & excruciatu-
 Rom. 4. tus est propter iustificationem nostri. Postquam enim Christus resurrexit à mortuis, consedit ad dexteram Dei, & intercedit pro nobis, uidelicet, ut Pater, expiatis peccatis nostris, recipiat nos propter ipsum in gratiam, imputet nobis iusticiam ipsius, adoptet nos in filios suos, & agnoscat nos coheredes ipsius. Quis autem dubitaret, num Deus Pater intercessionem unigeniti, & tam obediētis, & iam recens à morte, quam ex uoluntate Patris susceperat, redeuntis filij, exaudiret? Quid tam clemens, tam propicius Pater, filio tam dilecto, tam obsequēti negare posset? Quare, cum Christus resurrectione sua intrauerit in regnum Patris sui, & interpellet pro nobis, dubium non est, quin impetret nobis, credentibus in ipsum, ut Deus reputet nos Iustos, & adoptet in filios suos propter ipsum.

Demde effecit resurrectione sua, ut quotquot in ipsum credunt, non pereant aeterna morte, sed resurgant à morte ad aeternam uitam & felicitatē.
 Resurgent

Resurgent etiam impij è monumentis suis, sed ad sempiternam condemnationem. Pij autem, qui Christum fide sua complectuntur, resurgent in resurrectionem, ut Christus ipse loquitur, uita, & audient: Venite benedicti Patris mei, possidete Regnum paratum uobis ab exordio mundi: Nam, quòd Resurrectio Christi, sit & nostra uita ac resurrectio, Spiritus sanctus in scriptura diligentissime exponit, ut cognoscamus, quo nobis in summis & grauissimis mortis ac inferni tentationibus confidendum sit.

Ioannis undecimo: Ego sum Resurrectio & Vi Christi resurrectio nostra. Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, uiuet. Et omnis qui uiuit & credit in me, non morietur in aeternum.

Priore Corinth. decimoquinto: Christus surrexit ex mortuis, primitiæ eorum, qui dormierant, fuit. Postquàm enim per hominè mors, etiam per hominem Resurrectio mortuorum. Quemadmodum enim per Adam omnes moriuntur, ita et per Christum omnes uiuificabuntur &c.

1. Thessa. 4. Si credimus, quòd Iesus mortuus est & Resurrexit, Sic & Deus eos, qui obdormierunt per Iesum adducet cum illo &c.

Ephe. 2. Cùm essemus mortui per delicta, cõuificauit nos unà cum Christo, (per gratiam estis

seruati) simulq; cum eo resuscitauit, & simul cum eo sedere fecit inter cælestes &c.

Colo. 2. Vos cum essetis mortui per delicta & per præpucium carnis uestre simul cum illo uiuificauit &c. Etsi enim, quamdiu in hac corporali uita sumus, nihil minus apparet, propter uarias afflictiones, & mortem, quibus sumus obnoxij, q̄ q̄ simus unà cum Christo uiuificati, & à mortuis excitati, certissimum tamen est, quòd cum facti simus membra Christi per fidem, acceperimus etiam & possideamus per fidem ius resurrectionis, ut quòd nunc in Spe possidemus, re ipsa suo tempore in nouis **1. Pet. 1.** bis reueletur. Regenuit nos, inquit Petrus, in Spè uiuam, per hoc, quòd resurrexit Iesus Christus ex mortuis, in hereditatem immortalem, & incontaminabilem &c. Et Ioannes: Nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit, quid futuri sumus. Scimus autem, quomòdò si apparuerit, similes ei eximus, quoniam uidebimus eum sicuti est. Et Paulus: Noster nuncicipatus in coelis est, ex quo & Seruatorem expectamus Dominum Iesum Christum, qui transfigurabit corpus nostrum humile, ut conforme reddat corpori suo glorioso, secundum efficaciam, qua potest etiam subijcere sibi omnia.

Quare excitemus, commemoratione huius articuli de Resurrectione Christi, fidem nostram, & confirmemus

confirmemus animum nostrum in omnibus aduersis & doloribus mortis, ut cum cogitamus nos Resurrectioni Christi incorporatos esse, cognoscamus etiam nos non perituros in morte, sed conseruari potentia Resurrectionis Christi, ad hereditatem celestis & perpetuæ uitæ.

Sciamus autem, quod fides de Resurrectione Fidem de re Christi non extendit tantum uires suas in nouissimum huius seculi diem, quo à morte per Christum sequitur no excitabimur, sed etiã exercet, si uera fuerit, uires uitæ uitæ. suas in præsentia uita, ut cum uerè credimus, nos habere ius Resurrectionis, & esse Resurrectionis filios, excitemur per spiritum sanctum, ut ducamus uitam Resurrectione dignam. Nam, qui post acceptam de Resurrectione Christi doctrinam, pergit desiderijs peccati obsequi, & sceleratus esse, & si uerbis hunc articulum recitat, tamen uerè ludibrio habet in latebris cordis sui Resurrectionem Christi, & palàm factis suis testificatur, se potius Condamnationis, quàm Resurrectionis filium esse. Si aut uerè credideris Christum à mortuis resurrexisse, & te resurrectionis eius participem esse, tene non debes, quin nouitate & pietate uitæ tuæ declares te ab operibus mortis, quæ sunt peccata, resurrexisse, et iam eã uitã in terris meditari & exercere, quã sis perpetuo in resurrectione, cū Chri

- Colo. 3.** *sto, & omnibus pijs, in caelo transacturus. Si resurrexistis, inquit Paulus, unà cum Christo, Supernas querite, ubi Christus est ad dextram Dei sedens. Supernas curate, nō terrestria. Siquidem emortui estis, & uita uestra abscondita est in Christo, cum Deo. Quandocunq; Christus manifestatus fuerit, uita uestra, tunc & uos cum illo manifestabimini in gloria. Mortificate igitur mēbra uestra terrestria etc. Et iterum: Sepulti sumus unà cum illo per baptismum in mortem, ut quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis, per gloriam Patris ita & nos in nouitate uitae ambulemus. Ac rursus:*
- Rom. 6.** *Si unus pro omnibus mortuus fuit, ergo omnes mortui fuerunt, & pro omnibus mortuus est, ut qui uiuunt, posthac non sibi uiuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est. Resurrexit &c.*
- 2. Cor. 5.**

ASCENDIT IN
COELVM.

Ascensus Christi in caelum commendatur nobis non tātum solenni recitatione eius in Symbolo, uerum etiam publico & anni uersario die festo, ut cum cognoscimus etiam hoc, quod Prophetae de Ascensu Messiae in caelum uaticinati sunt, in Iesu filio uirginis Mariae impletum esse, certō sciamus hunc solum Iesum esse uerum Messiam, nec alium Messiam ac Seruatorem esse agnoscendum

agnoscendum. Audiamus igitur initio narrationē
 rei gestæ, sicut eam Marcus capite decimosexto, Historia ascē
 & Lucas capite uigesimoquarto, & Actorum pri siōis Christi.
 mo describunt. Postq̄ enim Iesus Christus reuelauē
 rat sese discipulis suis sepe ac multum, per quadra
 ginta dies à Resurrectione, & comprobauerat
 multis, uarijs, & manifestis argumentis, se uerē à
 mortuis resurrexisse, educit quadragesimo die di
 scipulos unā congregatos, cū dedisset eis mandata,
 de expectando sp̄ritu sancto Hierosolymis, & di
 uulgando Euangelio suo in totum orbem terræ,
 ad Bethaniam, in montem Oliueti, & ibi subla
 tis in altum manibus benedixit eis, ac statim uiden
 tibus ipsis sublatus est in altum, in cœlum, et nubes
 subduxit eum ab oculis eorum. Duo autem angeli,
 qui amicti albis uestibus, prope astabant ex impro
 uiso, iubent eos ad Hierosolymam reuerti, et docēt
 eos, q̄ Iesus Christus quem uidissent in altum ferri,
 non sit perditus, sed in cœlum assumptus, & sic re
 uersurus ad iudicandos uiuos & mortuos, quem
 admodum uidissent eum in cœlum euntem.

Hæc est narratio rei gestæ de Ascēsu Iesu Chri
 sti in cœlum. Sciamus autem Prophetas quoq; de
 Ascensu Christi uaticinatos esse, ut manifestum sit
 hoc spectaculum non fuisse temere institutum, sed
 diuinitus ordinatum.

Vaticinia
Prophetarū
de Ascensu
Christi.

Psal. quadragesimosexto: Ascendit Deus in *Tu*
bilo, & Dominus in uoce tubæ. Hic enim Psalmus
concionatur de Christo, & regno eius dilatando
inter omnes gentes. Quare commemorat eum
Ascendere in cœlum, & agere cœlestem trium-
phum, ut fiat rex omnis terræ.

Psal. 67. Ascendisti in altum, cepisti captiuita-
tem, accepisti dona in hominibus. Nam hoc di-
ctum Psalmi intelligendum esse de Ascensu Chri-
sti in cœlum, perspicuè interpretatur Paulus ad
Ephē. cap. 4.

Zacha. 14. Stabunt pedes eius in die illa super
montem Oliuarum, qui est contra Hierusalem, ad
Orientem, & scindetur mons Oliuarum, ex me-
dia parte sui ad Orientem & Occidentem, &c.
Hoc loco Propheta significat Christum non solum
ascensurum in cœlum, sed etiam ascensurum eò, in
monte Oliueti. Et cum addit, Montem Oliueti scin-
dendum ex media parte sui ad Orientem & Occi-
dentem &c. tunc impletum est, cum Apostoli re-
gressi sunt ex monte Oliueti ad Hierusalem, & di-
uulgauerunt inde, accepto spiritu sancto, Euange-
lion Christi in uniuersum orbem, ad Oriētem, Oc-
cidētem, Meridiem & Septentrionem. Sicut Chri-
stus dicit: Eritis mihi testes, non solum Hierosoly-
mis, uerum etiam in uniuersa Iudæa Samariaq; de
nig

niq; usq; ad extrema terræ. Hoc uerè fuit scindi montem Oliueti, ex quo Christus in cœlum ascenderat, ad quatuor partes huius mundi.

Quòd cum ita se habet, uidentium nunc erit, quid sibi uelit hic ascensus Christi in cœlum. Non est autem sentiendum, quòd Christus hoc ascensu significauerit, se hactenus non fuisse in cœlesti regno patris sui. Christus enim statim Resurrectione sua intrauit in gloriam Patris, & accepit cœlesti regnum. Nec est sentiendum, quòd Christus sic ascenderit in cœlum, ut commoretur in hoc exteriori & uisibili cœlo, & habitet ibi localiter. Dicit enim Paulus, Ephe. 4. Ascendit super OMNES COELOS, ut impleret OMNIA, uidelicet, tam infera, quàm supera.

Quid ergo Christus sibi hoc ascensu uoluit? Primum, significauit se deinceps usq; ad nouissimum huius seculi diem non conuersaturum esse Ascensus cum hominibus in hac terra uisibiliter, sicut ante Christi quidam Passionem suam conuersatus est cum eis triginta doccatibus annis, & post resurrectionem, quadraginta diebus. Uoluit enim ante passionem consuetudinem uitæ inter homines agere, ut prædicaret Euāgelion suū, et testificaretur miraculis ueritatē Euāgelij, atq; perficeret mysterium redemptionis nostræ, ad quod peragendum assumpserat humanam

naturam. Post resurrectionem uerò uoluit sese uisibilem & palpabilem discipulis patefacere, ut ueritatem Resurrectionis suæ certissimis argumentis comprobaret. Nunc autem ascendit quadragesimo die à Resurrectione, in cælum, ut significet se post hac, donec nouissimus ueniat dies, non esse in his terris uisibilem & palpabilem querendum. Visus quidem postea est Stephano, & Paulo, non autem corporali modo & conuersatione, sed in cælis, et in maiestate sua, quatenus quidē sese reuelare uoluit, & illi capere potuerunt. Quare, postquam Christus ascendit in cælum, non est nobis amplius uisibile eius colloquium in his terris expectandū. Sed audienda est Apostolica de Christo doctrina, in qua & nobis acquiescendum est. Et rectè intellexit ueram Ascensus Christi rationem senex ille Eremita, cui cum se diabolus in angelum lucis transformatus ostentaret, ac diceret, En respice, Ego sum Christus, confestim clausit oculos, & respondit, Ego hic Christum uidere nolo, sed in alia uita. Et alius quispiam, cum demones pollicerentur se demonstraturos ei Christum, abominatus eos, dixit, Anathema & uobis, & de quo dicitis. Ego autem credo in eo Christo, dicenti: Si quis uobis dixerit, ecce hic Christus, ecce illic, nolite credere.

Deinde Christus significauit ascensu suo in cælum,

lum, quòd & si accepit dominationem cœli & terræ, & omnium quæ in eis sunt, tamè regnum eius non sit mundanum, nec tueatur ac seruet suos mundano more, sed habeat regnum cœlestè & seruet suos spiritualiter, donec aduenerit nouissimus dies, quo reuelabitur uera salus piorum, quæ et per Acto. 5. petuo constabit. Oportet eum, inquit Petrus, cœlū accipere usq; in tempora restitutionis omnium, quæ locutus est Deus per os omnium sanctorum suorum à seculo Prophetarum. Hoc autem de Ascensu Christi in cœlum eo diligentius considerandum est, quo admirabilius uidetur, quòd cum Christus filius Dei possideat regnum cœli & terræ, possit tamen conuiere, non solum, ut Eccl: sia sua grauissimè in hoc seculo affligatur, uerum etiam suum ipsius nomen ab impijs uirulentissimè proscindatur, & extrema contumelia afficiatur. Nam huius conuiuentiæ & tolerantia causam exponit Ascensus Christi in cœlum. Iudæi Stephanum, uirum optimum, lapidibus crudeliter obruunt. Herodes occidit gladio Iacobum Apostolum, Christo dilectissimum. Nero sæuit ense suo in Paulum, electum organo Christi. Ethnici grassantur immanissimè omni suppliciorum genere in eum populum, propter quem Christus filius Dei è cœlo descenderat. Cur ergo Christus tantam crudelitatem & immanitatem

tem tolerat? Cur non statim uindicat eam fulminibus? Causa huius rei est: Quia ascendit in caelum, & accepit regnum Spirituale. Epicurei suauiter secum rident Euangelion Christi. Iudaei & Turcae inuehantur in Christum manifestis blasphemis. Extant & inter Iudaeos uirulentissimi libelli de Iesu Christo. Cur ergo Christus ad haec conuicia & blasphemias conuiuet? Cur non statim mittit ignem de caelo, qui blasphemos unicum scriptis suis deuoret? Causa huius rei est: Quia Christus ascendit in caelum, & administrat regnum suum spiritualiter, uindicaturus quidem suo tempore omnem impietatem & blasphemiam, interea autem expectans, iuxta diuitias bonitatis suae, impiorum poenitentiam. Quid igitur dicemus? Num propter tolerantiam Christi, qua expectat poenitentiam impiorum, pereundum est pijs in hoc seculo, & gloria nominis eius extinguenda? Nihil certe minus. Etsi enim Christus sinit suos affligi, & gloriam nominis sui sordidari, tamen nunquam dormitat, qui custodit Israel. Aut enim liberat aliquoties suos e periculo manifestis miraculis, ut gloriam nominis sui aliquo modo illustret, sicut liberauit, misso Angelo, Apostolos e carcere, Acto. 5. & Petrum Acto. 12. Aut si non liberat eos externis miraculis, tamen mi-

tigat

tibat eis afflictiones, & conseruat eos, etiam in
 media morte, ut accipiant eternam salutem.
 Nam quemadmodum duxit secum Ecclesiam su-
 am, in mortem & sepulturam suam, ut supra in-
 dicauimus, ita eam reduxit etiam secum in ui-
 tam, & auexit ipsam secum in caelum, ut ha-
 beat in ipso & propter ipsum ius caelestis regni.
 Conuiuificauit nos, (inquit Paulus) unà cum Chri-
 sto, simulq; cum eo resuscitauit, & simul cum
 eo sedere fecit inter caelestes. Quare fieri non po-
 test, ut Ecclesia in aduersis, & afflictionibus suis
 pereat, etiamsi uideatur in oculis huius mundi
 diuinitus oppressa & deleta. Postremò hic ar-
 ticulus de Ascensu Christi in caelum, non tan-
 tum est consolationi, ut aduersa quaeq; fortiter se-
 ramus, quòd unà cum Christo ascendimus in cae-
 lum, & habeamus in eo ius caelestis regni, sed eti-
 am est admonitioni, ut cum noster municipatus
 nunc sit in caelo, excitemur ad deserendam terre-
 stris uitam, & ad sectandam uitam caelestem. Ter-
 restris uita est, quae seruit peccato, & obsequitur
 desiderijs peccati. Caelestis uita est, quae seruit ius-
 ticiae, & obsequitur uocationi Dei. Cum igitur
 ascensu Christi facti simus ciues caeli, debemus eti-
 am uitam caelestium ciuium sectari, ut & bonis eo-
 rum perpetuo fruamur,

SEDET AD DEXTERAM
DEI PATRIS OMNI-
POTENTIS.

HIC est observabilis articulus, qui, cum exponat summam & cœlestem maiestatem Domini nostri Iesu Christi, affert nobis magnam in omnibus aduersis, adeoq; in ipsis mortis doloribus consolationem. Quare multa diligentia adhibenda est, ut eum rectè intelligamus, & uerâ atq; constantem ei fidem adhibeamus.

Christum sedere ad dexterâ Patris. Ac in initio percurramus quædam testimonia sacra scripturæ, quibus hic articulus nobis traditur, & comprobatur.

Psal. 2. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam &c. Cum Deus Pater agnoscat Christum filium suum, quem ab æterno, è substantia sua genuerit, haud obscure significat eum sedere ad dexteram suam, & eiusdem cum ipso maiestatis esse.

Psal. 109. Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis.

Matth. 28. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Habere autem potestatem omnem in cœlo & in terra, est ad dextram Dei sedere, ut postea explicabitur.

Mar. 16. *Consedit ad dextram Dei.*

Ephe. 1. *Exercuit efficaciam in Christo, cum sciscitaret eum à mortuis, & sedere fecit ad dextram suam in cœlestibus supra omnem principatum & potestatem &c.*

Philip. 2. *Dedit ei nomen super omne nomen, ut in nomine eius flectant &c.*

1. Pet. 3. *Per Resurrectionem Iesu Christi, qui est ad dexteram Dei profectus in cœlum, subiectis sibi angelis, potestatibus & uirtutibus.*

Act. 7. *Video cœlos apertos, & Iesum stantem à dextris Dei &c.*

Hebra. 1. *Consedit in dextera maiestatis in excelsis. Et capite decimo: Perpetuo sedet ad dextram Dei &c.*

Sed hæc testimonia in presentia sufficiant. Nam omnia enumerare longum esset. Videamus autem nunc, quomodo hic articulus intelligendus sit, ut et usum eius cognoscamus. Non enim sentiendum est, quod Christus filius Dei tunc primum consederit ad dextram Patris sui, cum ascendit in cœlum. Nam, quod ad diuinitatē eius attinet, cōsedit semper ab æterno ad dextram Patris, & sit eiusdem cum ipso essentia, & maiestatis. Quod autem attinet ad humanitatem eius, consedit quidem ipsa reueritate, ad dextram Dei Patris, quamprimum

Christus quādo et quomodo sedeat ad dextram Patris:

Verbum caro factum est . Vna enim est persona,
Deus & homo: reuelatione autem & glorificatio
ne non ante dicitur ad dextram Patris cōsēdīsse,
quā̄m resurrexit à mortuis et ascendit in cœlum.

Acto. 2.

Tunc enim, misso spiritu sancto, declaratum est, q̄
Deus fecerit, quemadmodum Petrus loquitur, Ie
sum, quem iudæi crucifixerunt, Christum & Do
minum, & quod exaltauerit eum supra omnem
principatum, ut Paulus ait, ac potestatem, & uirtu
tem, & dominationem, & omne nomen quod no
minatur non solum in hoc seculo, uerum etiam in

Ephe. 1.

futuro & c. Deinde, non est sentiendum, q̄ in cœlo
sint tam crassa spectacula, ut filius sedeat in exter
no throno, ad externam Patris dexteram, quē ad
modum in hoc seculo filius aliquoties assidet Patri
suo, sed eum dicitur, Christum sedere ad dextram

Sedere quid
significet.

Dei Patris sui, intelligendum est, q̄ Christus filius
Dei, homo factus, regnet in cœlo eadem omnipotē
tia & maiestate cum Deo Patre suo. Sedere enim
in hoc articulo, non est simpliciter sedere, pro ho
minum uulgarium more, sed est Sedere more regio,
hoc est, Regnare & Imperare . Hinc Metropoles
Regum, solent dici Throni aut Sedes Regie. Des

Dextera
quid sit.

xtera aut Dei, nō est corporis ille membrum, sed uir
tus & omnipotentia Dei. Vnde Psal. 117. dicitur:
Dextera Domini fecit uirtutem, dextera Domini
exaltauit

exaltavit me, dextera Domini fecit uirtutem. Hic
uides dextram Dei dici omnipotentem uirtutem
Dei. Quare sedere ad dextram Dei, est regnare
omnipotenti & diuina maiestate. Sic & illud intel
ligendum est, quod Stephanus ait, Iesum à dextris
Dei stare, non quòd Stet crasso modo, sed quòd
habeat unà cum Patre suo regnum stabile, firmū
& nunquam in æternum deiciendum.

Sedere ad de
xteram.

Quod cum ita se habet, considerandum est, quē
usum nobis hic articulus, per fidem acceptus, ex
hibeat. Sciamus igitur, quòd sicut Christus accepit
secum Ecclesiam suam, in crucem, in mortem & se
pulturam, Similiter, ad Resurrectionem, & in cœ
lum, ita accepit etiam eam secum ad dextram Pa
tris sui, ut non solum ipse consederit ad dextram
Patris, & factus sit omnipotens, uerum etiam fece
rit cum ipso & in ipso Ecclesiam suam omnipotē
tem. Sic enim Paulus, ad Ephesios scribens, Deus,
inquit, conuiuificauit nos unà cum Christo, simulq;
cum eo resuscitauit, & simul cum eo sedere fecit
inter cœlestes &c. Etsi enim tantæ sunt ærumnæ
Ecclesiæ in hoc seculo, ut uideatur potius sedere
cum Satana in tenebris inferni, q̄ cum Christo in
maiestate cœlesti, tamē cum certificati simus uerbo
Domini, & sciamus per fidē, q̄ Christus sedeat ad
dextrā Dei Patris sui, et nos simus membra eius,

Utilitas seßi
onis Christi
ad dextram
patris.

Eph. 2.

fieri non potest, ut ærumnæ nos opprimant, & ut
 ctorem è nobis reportent, sed necesse habeant
 nos tam saluos dimittere, quàm Iesum Christum
 Dominum & Caput nostrum dimiserunt. Quare,
 si magnitudo peccati, & grauitas iudicij eius ti-
 bi molesta est, & conatur te in ignem inferni de-
 trudere, tunc sumendus est hic articulus in manus
 fidei. Cogitandum est, quòd Christus, qui est Caro
 & Sanguis noster, sedeat in omnipotentia Dei,
 & collocauerit nos in eadem maiestate. Sicut ergo
 peccatum non potest dominari in Christum, &
 detrahere eum de maiestate sua in infernum: ita
 nec potest nos, qui sumus membra Christi, & habe-
 mus idem cum ipso ius cœlestis maiestatis, in infer-
 num deicere. Et si enim nos hi sumus, qui & pec-
 catum in carne gestamus, & fructum eius protuli-
 mus, tamè Christus expiauit morte sua peccatum
 & impetrauit nobis, ut cum credimus in ipsum,
 peccatum non imputetur nobis. Quòd si uel mor-
 bus, uel exilium, uel alia calamitas siue corporalis
 siue spiritualis minatur nobis exitium, reuocan-
 dum est in animum, quòd Christus sedeat ad dex-
 tram Dei, & collocarit nos, qui credimus in eum,
 in eodem throno, ut quemadmodum nulla afflictio
 potest ei exitio esse, ita nec nobis queat esse detri-
 mentosa. Quòd si Mors minatur nobis aeternam
 intera

interneccionem, ponamus nobis hunc articulum ob oculos, & sentiamus, q̄, sicut mors non amplius dominatur Christo sedenti ad dextram Dei, ita nec nobis, quos Christus secum ad dextram Dei assumpsit, dominari possit. Sive enim uiuimus, inquit Paulus, sive morimur, Domini sumus. Et iterum: Quis est ille, qui condemnet? Christus, qui mortuus est, imo qui et suscitatus est, qui etiam est ad dexteram Dei, qui & intercedit pro nobis.

Rom. 14.

Rom. 8;

INDE VENTVRVS EST AD IV
DICANDVM VIVOS ET
MORTVOS.

AB Ascensu Christi in caelum, & Sessione eius ad dextram Dei Patris sui, peruenimus mox ad commemorationem extremi iudicij, quo Christus uenturus et iudicaturus est uiuos et mortuos. Quid ergo de tanto saltu dicemus? Numerantur hoc anno, quo ista scribimus, à natiuitate Christi, Mille, quingenti & quinquaginta anni. A quibus si detraxeris annos uitae Christi, in hoc seculo, uidelicet, Triginta tres, reliqui erunt Anni Mille quingenti decem et septem à Resurrectione & Ascensu Christi in caelum. Et quis nouit, quot adhuc reliqui erunt usq; ad nouissimum diem? Nichil ne interea temporis, aut factum est, aut adhuc

fiet, quod fide nostra cognoscendum & suscipiendum præscribitur, Sed postquam Christus ascendit in cælum, aliud nihil nobis expectandum erit in terris, præterquam extremum Iudicium, in tot iam annos dilatatum: De hac re quædam, priusquam extremum Iudicium explicamus, dicenda erunt.

**Regnorum
duo genera.** Sunt enim duo genera Regnorū in his terris. Alia sunt Regna huius seculi. Aliud est Regnum Christi, filij Dei. Quod igitur ad regna et imperia huius seculi attinet, nihil aliud Ecclesiæ post ascensum Christi in cælum, & missum spiritum sanctū, præscribitur, quàm ut unusquisque obediatur in rebus civilibus suo Magistratui, & commendet Domino precibus suis publicam regnorum tranquillitatem, quam & alijs, quibus potest, officijs adiuet. Nam priusquam quidem Christus hominem assumpsisset, necessarium erat, ut Prophete docerent Ecclesiam de successione & mutationibus Regnorum huius mundi, ut Israëlita, è quibus Christus uenturus erat, cognoscerent certam durationem politie sue, et certum tempus aduentus Christi. Vnde Hieremias concionatur de septuaginta annis captiuitatis Babilonicæ, et postea Daniel, de successione quatuor Monarchiarum usque ad Christum, ut Ecclesia Domini sciret, in tantis regnorum mundanorum mutationibus, politiam Israëliticam certo

certo conseruandam donec ueniret Christus Erat enim Ecclesie certa, usq; ad Christum, Sedes & Policia promissa.

Sed postquam Christus aduenit, & absoluit in terris ministerium suum, non est nobis opus Prophetis, qui adnunciēt mutationes & successiones regnorum in hoc seculo, propterea q̄ nec Ecclesie certa Sedes in terris sit definita, sed sparsa in totum orbem: nec aliquod mundanum regnum Ecclesie in his terris promissum, nec certum tempus Secundi aduētus Christi ostensum. Quare, cum mutationes & successiones regnorum in terris, post Ascensum Christi in caelum, nihil ad Ecclesiam, & religionem eius pertineant, uisum est nihil de his in Symbolo commemorare. Multum quidē refert, ad Regum & Principum salutem, ut & ipsi agnoscant Christum, & praebeant Ecclesie Christi hospitium: ac promissum quoq; est diuinitus, aliquot Reges & Principes fore Ecclesie nutritores, Sed ad conseruandam Ecclesie salutem, nihil magis refert, quis sit terrae Monarcha, q̄ quis sit unius aut alterius oppiduli praefectus. Quod autem ad regnum Christi attinet, omnia nobis ad salutē cognitiue necessaria patefunt, cum traditur nobis iuxta Symbolon, q̄ ab Ascensu Christi in caelum, usq; ad extremum Iudicium, Christus filius Dei sedeat

ad dextram Dei Patris omnipotentis. In hoc enim comprehenditur, quòd spiritus sanctus missus sit Apostolis in die Pentecostes, quòd Euangelion uulgatum sit per Apostolos in uniuersum orbem terræ, quòd multæ quidem & grauissimæ sint afflictiones Ecclesiæ, quæ inferantur ei partim à tyrannis, partim ab hæreticis, partim ab Antichristo, et satellitibus eius, adeoq; ab omnibus impijs, inter quos commorari solet, Christus autem tueatur eam, & ministerium Euangelij eius, in medio inimicorum eius, & conseruet eam usq; ad nouissimum huius seculi diem, quo pij, perditis omnibus impijs, cœlestem gloriam consequentur. Quare, cum in Symbolo non aliud nobis post Ascensum Christi in cœlum, & ante extremum Iudicium traditur, quàm quòd Christus sedeat ad dextram Dei Patris omnipotentis, sentiamus omnia nobis sufficienter tradi, quæ operæ precium fuerit de rebus usq; ad nouissimum diem in terra euenturis, cognoscere. Sed de his hæctenus.

Videamus nunc de extremo iudicio, de quo hic articulus concionatur. Ac primum, de certitudine huius iudicij. Deinde, quis sit futurus iudex. Præterea, Quos sit iudicaturus. Postremò, secundum quas leges hoc iudicium ferendum sit.

De certitudine extremi iudicij.

Etsi

Et si incertum est, quo tempore, quo die, qua hora futurum sit generale, & extremum iudicium: De die illo, ac tempore, inquit Christus, nemo novit, ne angeli quidem, qui sunt in caelo, nec ipse si Mar. 13. lius (iuxta vocationem videlicet externi sui in hoc seculo ministerii) sed solus Pater, tamen nihil certius est, quàm quòd suo diuinitus definito tempore sit uenturum. Nam res ipsa testatur, quòd non omnia mala in hoc mundo puniantur, & quòd maior sit rerum in hoc mūdo confusio, quàm quae ab hominibus corrigi & componi queat. Fieri autem non potest, ut mala maneant semper impunita, & ut tanta rerum confusio perpetuo constet. Manifestum igitur est, quòd futurum sit generale iudicium, in quo & mala omnia puniantur, & confusa ordinentur, & componantur.

Sed de hac re audienda sunt testimonia sacrae Testimonia
de iudicio
extremo. scripturae, quae sunt certissima oracula spiritus sancti.

Gen. 4. Si bene egeris, erit remissio, si uero non bene egeris, peccatum ad fores cubat. hoc est, si fueris iustus per fidem, habebis remissionem peccati: si autem peccaueris, tunc etiam si peccatum manet aliquandiu sopitum & impunitum, tamen excitabitur uel tandem & punietur, si non in hoc seculo, certe in futuro.

Iudas, de concione Patriarchæ Enoch, in Epistola sua ita scribit: Prophetauit de his septimus ab Adâ, Enoch dicens: Ecce uenit Dominus in sanctis milibus suis, ut faciat iudiciû aduersus omnes, et redarguat omnes ex eis, qui sunt impij, de factis omnibus, quæ impiè patrârunt, deq; omnibus duris, quæ locuti sunt aduersus eum peccatores impij.

Psal. 9. Parauit in iudicio thronum suum. Et ipse iudicabit orbem terræ in æquitate, iudicabit populos in iusticia.

Psal. 62. Semel locutus est Deus, duo hæc audiui, quia potestas Dei est, et tibi Domine misericordia: Quia tu reddis unicuiq; iuxta opera sua.

Esa. 45. In memetipso iuravi, Egre dietur de ore meo uerbum iusticiæ, & non reuertetur, quia mihi curuabitur omne genu, & iurabit omnis lingua. Nam hunc Esaiæ locum Paulus manifestè exponit de extremo iudicio Rom. 14.

Paulus Rom 2. Colligis tibi ipsi iram in die iræ, in quo patefiet iustum iudiciû Dei, qui redditurus est unicuiq; iuxta facta sua.

2. Pet. 3. Haud tardat Dominus, qui promissus quemadmodum nonnulli tarditatem existimant, &c. Et mox: Veniet dies Domini sicut fur in nocte, &c.

Deniq; uniuersa scriptura plena est de iudicio futuro

futuro inter pios & Impios. Hoc autem Iudicium non uidetur perfecte absolui. perdurante adhuc hoc mūdo. Impij enim in hoc mundo dominari, pij autem opprimi solent. Quare futurum sit in fine mundi, neesse est, quo omnia recte ordinentur et componantur.

Quis sit futurus iudex.

Non est obscurum, quod scriptura tribuat Domino Deo nostro epitheton ueri & iusti iudicis, Psal. 7. Deus, inquit Psal. iudex iustus, fortis & patiens. Et iterum: Deus Iudex est, hunc humiliat, & hunc Psal. 74 exaltat, Et Paulus: Coronam iusticie reddet mihi Dominus in illo die, qui est iustus Iudex. Hic autem articulus, in quo dicimus, Inde uenturus est ad iudicandum uiuos & mortuos, clare exponit hunc Dominum Deum, Iustum Iudicem, esse Iesum Christum, sedentem ad dextram Dei Patris sui omnia potentis, Cuius rei manifesta sunt testimonia a poetica scriptura.

Ioan. 5. Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Et mox: Dedit potestatem iudicandi, quia filius hominis est. Christus est iudex orbis totius in die nouissimo.

Matth. 25. Cum uenerit filius hominis in gloria sua & omnes sancti angeli cum eo, tunc sedebit super sedem glorie sue, & congregabuntur ante eum omnes gentes &c.

Acto. 1. Hic Iesus, qui assumptus est à uobis in cœlum, sic ueniet, quæadmodum uidistis eum euntem in cœlum.

Acto. 10. Præcepit nobis, ut prædicaremus populo, ac testificaremur q̄ ipse sit ille, qui constitutus erat à Deo Iudex uiuorum & mortuorum.

Acto. 17. Statuit diem in quo iudicaturus est orbem terrarum cum iusticia, per eum Virum, per quem decreuerat, fide præstita omnibus, cum excitaret illum à mortuis. Vides, Iesum Christum Dominum & Seruatorem nostrum, futurum Iudicem totius orbis terræ in nouissimo Die. Etsi enim cooptat sibi in collegas iudicij, Apostolos suos, & omnes pios: Vos, inquit, qui secuti estis me in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis sue, sedebitis & uos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israël. Et Paulus, An nescitis, quòd Sancti mundum iudicabunt? Et mox: An nescitis, quòd Angelos iudicabimus? tamen summa Iudicij autoritas est penes solum Iesum Christum, cuius assessores, Apostoli & reliqui Sancti idcirco dicuntur, quòd sint membra eius, & quòd iudicium pronuntiabitur iuxta prædicationem Apostolorum & fidem Sanctorum, quemadmodum mox dicetur.

Cum igitur sciamus Iudicem orbis terræ, in nouissimo

**Apostoli &
omnes Sancti
assessores
sunt extremi
iudicij.**

uissimo die futurum, non regem quendam aut Monarcham mundanum, non Pharaonem, non Nabuchodonosorem, non Cambysen, non Alexandrum Magnum, non Antiochum, non Herodem, non Neronem, non Diocletianum, non Caiapham, non Pontificem Romanum, sed Iesum Christum, mediatorem & intercessorem nostrum, non metuamus interitum, etiamsi tyranni nos condemnent & occidant, sed speremus certam & firmam salutem, quod Iesus Christus, caput nostrum, imo & frater noster, pronuntiaturus tandem sit inter nos & illos uerum iudicium, quo illi perpetuo condemnabuntur, nos autem perpetuo saluabimur.

Quos Iesus Christus sit iudicaturus.

Nec hoc silentio praterit Symbolon. Dicit enim: Venturus est ad iudicandum **VIVOS & MORTUOS**. Accedunt autem, & testimonia scripturae.

Petrus Actorum 10. ait: ipse est, qui constitutus est a Deo iudex **VIVORVM & MORTUORVM**.

2. Timoth. 4. Obtestor ego coram Deo, & Domino Iesu Christo, qui iudicaturus est uiuos & mortuos.

Omnes homines esse iudicandos.

1. Pet. 4. Reddaturi sunt rationem ei, qui paratus est ad iudicandum uiuos & mortuos. Cognoscimus igitur quid per Viuos ac Mortuos intelligendum sit. Ac initio Viui dicuntur Iudaei, qui coluerint Viuum ac uerum Deum. Mortui autem dicuntur gentes Incircumcisae, quae coluerunt mortua idola, & mortuos homines pro dijs. Sic enim de mortuis loquitur Christus, Ioan. 5. Veniet hora & nunc est, quando mortui, (hoc est, Gentes colentes deos mortuos) audient uocem filij Dei, & qui audierint, uiuent. Et. 1. Pet. 4. In hoc mortuis, (hoc est Gentes Idolatris) praedicatum est Euangelion & c.

Quare, cum in Symbolo dicitur, Christum iudicaturum Viuos & Mortuos, significat eum iudicaturum omnes homines, siue Iudaeos siue Gentes. Fuerunt quidem in terris potentissimi Monarchae, Nabuchodonosor, Cyrus, Alexander Magnus, Octauus Augustus & alij. Nullus autem eorum fuit Iudex seu Dominus omnium hominum. Solum Iesus Christus iudicat omnes homines, quocumque nomine uocentur, & in quacumque terra habitent.

Viui & mortui qui dicantur. Deinde per Viuos intelligendi sunt hi, quos nouissimus dies adhuc uiuos in terra deprehendit, Per mortuos autem intelligendi sunt hi, qui ante nouissimum diem e uita excesserunt. Non enim

omnes

omnes homines moriētur ante nouissimum diem, sed multi deprehendentur à nouissimo die uiui, qui non morientur, sicut alij homines ante se, sed immutabuntur. Ecce, (inquit Paulus 1. Corint. 15.) mysterium uobis dico. Nō omnes quidem dormiemus, omnes tamen immutabimur in puncto temporis, in momento oculi, per extremam tubam. Casset enim tuba, & mortui resurgent incorruptibiles, & nos immutabimur. Et 1. Thessa. 4. Mortui in Christo resurgent primum: deinde nos, qui uiuimus, qui reliqui erimus, simul cum illis rapiemur in nubibus in occursum Domini in aëra, & sic semper cum Domino erimus.

Cum ergo Symbolon dicit, Christum uenturum ad iudicandum uiuos & mortuos, intelligamus Christum iudicaturum omnes homines siue Iudeos siue gentes, siue ante nouissimum diem mortuos, siue in nouissimo die adhuc uiuos inuentos, nec ullum hominem, quantumuis potentem, aut sapiētem, posse iudicium Christi effugere.

Secundum quam legem Christus pronuntiaturus est sententiam extremi iudicij.

Multae & uariae fuerunt & sunt Leges in terris. Aliae sunt Mosaicae, aliae Atticae, aliae Sparta

ne, alie Romanæ, alie Pontificiæ, quas uocant Cænones, alie Monasticæ, quas uocant Regulas, ac singula imperia, & singuli hominum cœtus, singulas penè Leges habent, iuxta quas in controuersijs et iudicijs eorum sententia pronounciari solet. Quærimus igitur iuxta quam Legem Christus sit pronounciaturus suam sententiam, ut sciamus quam Legem obseruare debeamus, quo uictoriam in iudicio eius reportemus.

Primum ergo Christus non pronounciabit sententiam iudicij sui secundum Leges ciuiles, siue illas Mosaicæ, siue Romanas, siue aliarum Gentium. Quia nec iudicium nec Regnum eius est ciuile. Et in iudicio Dei damnantur non solum ciuilia & externa, uerum etiam spiritualia & interna peccata, quorum in Legibus ciuilibus aut prorsus nullas aut exilis admodum ratio habetur.

Deinde non iudicabit secundum Leges Pontificias aut Monasticas. Hæ enim exigunt & urgent præcipue opera & sacra, non quæ diuinitus sunt mandata, sed quæ humanitus sunt excogitata, & ab hominibus sine uerbo Dei instituta. De ex Esaia: Frustra me colunt docentes doctrinam præcepta hominum &c.

Præterea, etsi decalogus est Diuina sententia, quæ omnes

omnes homines pronunciantur peccatores & dā
nati, tamen quia Pater dedit omne iudicium filio
suo, & filius expiavit peccata humani generis, ac
liberauit Ecclesiam suam à damnatione, idcirco fi
lius non pronunciat sententiam iudicij sui secun
dum Decalogum. Nam si iudicaret de humano ge
nere in nouissimo die iuxta seueritatem Decalo
gi, tunc nullus hominum seruaretur. Omnes enim
peccauerunt, & uiolarunt Decalogum. Quis igitur
posset salutem consequi, si sententia extremi
iudicij iuxta Decalogum ferretur?

Quæ ergo est illa Lex, secundum quam Chri
stus iudex pronunciat iudicij sui sententiā? Cum
enim non sit tyrannus, qui nullas leges sibi sequens
dat putat, sed iustus iudex, qui se æquis legibus
subiectum agnoscit, certe fieri non potest, ut sentē
tiam pro tyrannica licentia, absq; certa aliqua, et
iusta lege ferat. Sciamus igitur quod Christus iudic
turus sit orbem terræ, & pronunciaturus sentē
tiam iudicij sui, secundum suum ipsius Euāgelion, &
& secundum Concionem suorum Apostolorum. Et
si enim Euāgelion Christi, non est proprie talis
Lex, quales sunt Leges ciuiles, aut etiam qualis est
Decalogus, tamen est doctrina docens iusticiam &
damnās iniusticiam, ideoq; idonea, secundū quam
sententia publici iudicij pronūcietur. Docet enim

Christus secū
dum Euange
lion pronun
ciabit senten
tiam iudicij
sui.

fidem in Christum, per quam homines uerè iustificati
cantur. Et damnat incredulitatem, qua homines
perpetuo damnantur. Audiamus igitur testimonia
scripturæ, quibus comprobatur, quòd filius Dei
pronunciaturus sit sententiam extremi iudicij se-
cundum Euangelion suum, quod Apostoli in toto
orbe terrarum diuulgarunt.

Ioan. 3. Deus non misit filium suum in mundum,
ut condemnet mundum, sed ut seruetur mundus
per eum. Qui credit in eum, non condemnatur.
Qui uero non credit, iam condemnatus est, quia
non credit in nomen unigeniti filij Dei. Hic mani-
festè dicitur, quòd salus ueniat ex fide, quæ habetur
in Christum, per Euangelion eius, Et q̄ condem-
natio ueniat ex incredulitate, qua reijcitur Euan-
gelion Christi. Sententia igitur iudicij pronuncia-
bitur iuxta hoc Euangelion, ut qui crediderit ei,
seruetur, qui uero non crediderit, condemnetur.

Ioan. 12. Si quis audierit uerba mea, et non cre-
diderit, ego non iudico eum. Non enim ueni ut iu-
dicem mundum, sed ut seruem mundum. Qui reij-
cit me, nec accipit uerba mea, habet qui iudicet
ipsum. Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum
in extremo die &c. Hic audis, quòd Christus sen-
tentiam iudicij sui tam certo, & tam exactè iuxta
Euangelion suum sit pronunciaturus, ut affirmet
nos

non se ipsum, Sed Euangelion suum, iudicem fore. Quale quid est, quod aliquoties honesti Iudices ad Latronem dicere solent, nō se, sed publicas Leges condemnare eum, significantes, se pronāciare sententiam suam, non pro libidine animi sui, sed iuxta Leges publice confirmatas.

Mar. 16. Prædicare Euangelion omni creaturæ. Qui crediderit (Euangelio) saluus erit. Qui uero non crediderit, condemnabitur. Quid manifestius dici posset, quā quod extremum iudicium ferendum sit iuxta Euangelion, quod Christus iussit Apostolos prædicare in toto orbe terrarum? Vnde et apud Matth. cap. 19. et Lucam cap. 22. dicitur de Apostolis, quod sessuri sint super duodecim Sedes, et iudicaturi duodecim tribus Israël. Et apud Paulum, quod Sancti Iudicaturi sint mundum. Hoc enim idcirco sic dicitur, non quod tam crassa spectacula futura sint in extremo Iudicio, ut Iudex sedeat in editiori tribunali, et habeat ex utroque latere Apostolos, et alios Sanctos assessores, quale solet esse spectaculum humanorum Iudiciorum, Sed quod sententia nouissimi Iudicij pronācianda sit iuxta Euangelion, quod Apostoli prædicauerunt, et cui Sancti fidem adhibuerūt. Nam cū Apostoli et alij Sancti passi sint multa aduersa in hoc mundo, et condemnati sint ab impijs, propter

Apostoli cur
dicatur assessores
iudicij
extremi.

Euangelion, condemnabuntur uicissim impij eterno supplicio in extremo iudicio, quod Euangelio non crediderunt.

Matth. 25. Rex dicet his qui à dextris sibi essunt: Venite benedicti patris mei, possidete regnum paratum uobis ab exordio mundi. Esuriui enim et dedistis mihi edere &c. Dicet & his, qui à sinistris erunt: Discedite à me maledicti in ignem eternum, qui paratus est Diabolo & angelis eius. Esuriui enim & non dedistis mihi cibum &c.

His uerbis non docet Christus, quod pronunciaturus sit iudicij sui sententiam iuxta merita operum, sed iuxta fidem Euangelij, quae si uera fuerit, declarabit sese fructibus caritatis erga eos, qui sunt ministri Christi ac Euangelij eius, etiam si minimi & abiectissimi omnium hominum fuerint. Quare qui cibauerit, potauerit & uestierit ministros Christi, seruabitur, quod Euangelio crediderit. Si autem fides non fuerit uera, nihil conferet beneficij in ministros Christi, sed potius dimittet eos inanes, & persequetur eos. Quare qui ministros Christi non cibauerint, non potauerint, nec uestierint, condemnabuntur, quod hoc suo contemptu perspicue testificati sint, se non uere credere Euangelio.

Reliquum igitur est, quod sententia extremi iudicij

iudicij non pronuncietur, nisi secundum Euang-
gelion Christi filij Dei, ut qui credit filio Dei, sicut
Ioannes Baptista dicit, habeat eternam uitam, qui Ioan. 3.
uero non credit filio, non uideat uitam, sed ira
Dei maneat super eum. Quod cum ita se habet, ma-
xima omnium diligentia adhibenda est, ut Euan-
gelion Christi amemus, discamus, & uocationi ei-
us obediamus. Non dicamus cum seruo malo in cor-
dibus nostris, Cunctatur Dominus meus uenire, Matth. 24.
ideoque incipiamus conseruos percutere edere &
bibere cum ebrijs, Sed simus sobrijs & uigilemus, Luc. 21.
ut cum uenerit iudex, inueniat nos in fide Euan-
gelij sui, & in uocatione eius, ac trāsferat nos pro-
picius in eternam regni sui maiestatem.

Dices autem. Num filius Dei interea tempo- Christus an-
ris, dum nouissimus dies aduenerit, nullum scelera puniat impi-
tum iudicat? nullum impiū punit? Ergone impij, os ante no-
oppressis & conculcatis semper pijs, in hoc secu uissimū diē.
lo, usque ad extremum iudicium, securē & impunē
dominabuntur? De hac re audiendus est Psal. 109.
Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris me-
is, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum
tuorum. hoc est, Deus Pater iussit Christum filium
suum coeleste regnum accipere, donec ueniat nouis-
simus dies, quo subiecturus sit omnes hostes eius
sub pedibus eius. Quid ergo? si filius Dei accepit

à Resurrectione & Ascensu suo in coelum caeleste regnum, nihil ne interea peragit in terra, sed sinit omnia temere ferri.

Sequitur in Psalmo: Virgam uirtutis tuæ emit tet Dominus ex Zion, Dominare in medio inimicorum tuorum. Filius Dei non ociabitur interea temporis in terra. Nam uirga uirtutis eius, hoc est, Euangelion eius uulgabitur in die Pentecostes, ex Zion, ex urbe Hierusalem, in totum orbem terræ. Et ipse dominabitur in medio inimicorum eius.

Inimici Christi. Inimici eius sunt Iudæi & Gentes. Inimici eius sunt Reges, Principes & populi. Quare, inquit, fremunt Gentes, & populi meditantur inania? Cōiungunt se Reges terræ, & Principes conueniunt in unum aduersus Dominum & aduersus Christum eius. Sed Christus dominatur in medio eorū, quia colligit per Euangelion suum, inuitis etiam in ferorum portis, Ecclesiam suam ex omnibus gentibus: & quanquam tyranni minantur Ecclesiæ extremam internecionem, Christus tamen ita tuetur & conseruat eam, ut aut mitiget ei afflictiones in hac terra, aut si quod membrum eius occiditur, accipiat pro terrena uita, caelestem. Nō inuebitur quidem Christus in hostes suos externa, & tali potentia, quam omnes homines manifestè uideant, et iudicent esse potentiam Christi, quia Regnum eius

non

non est de hoc mundo, Non finit autem seipsum te Impij sepe
 simonij expertem, Sed & si reseruat maiore par puniuntur in
 tem impiorum, in extremo iudicio puniendos, ta hoc seculo di
 men animaduertit aliquoties in hoc etiam seculo, uinitus:
 in unum & alterum tyrannum seuerissime, ut pa
 lam testificetur, se nondum esse a dextris Dei ex
 trusum, Sed adhuc omnipotenter regnare, & Ec
 clesiam suam tueri. Non solent quidem impij uide
 re, quod talia supplicia diuinitus propter impieta
 tem tyrannis immittatur, quippe q; in hoc mundo
 soleant plerunq; equalia euenire, ut Ecclesiastes
 ait, iusto & impio, bono & malo, mundo & in
 mundo, immolanti uictimas, & contemnti sacri
 ficia. Pij autem, spiritus sancto præditi, intelligunt
 manifestè, talia tyrannorum supplicia in hac ter
 ra, uerè diuinitus eis immitti, ut multato pestilen
 te, sicut Salomon dicit, stultus sapientior fiat. He
 rodes occidit Iacobum Apostolum, & seuit etiam
 in Petrum, & arrogat sibi diuinum honorem.
 Quid ergo fuit? Etsi erant multi etiam alij persecu
 tores Ecclesie, & arrogatores diuini honoris, qui
 uidebantur in hac terra impunes euadere, tamè fi
 lius Dei uertit sese ad Herodè, & edit in eo exem
 plū seueritatis, quo omnib. impijs tyrānis & Euan
 gelij persecutoribus terrore incutiat. Mittit enim
 angelū, qui Herodem ita percutiat, ut consumptus

Ecclesiast. 9.

Prouerb. 19.
& 21.Herodes con
sumptus à
uermibus.

Act. 12.

Iudæi perie-
runt.

à uermibus, exhalet animam. Iudæi interficiunt
Christum filium Dei, & persequuntur Apostolos
& Ecclesiam eius. Sed post aliquot annos, oppri-
muntur & uastantur à Romanis, tanta crudelita-
te, ut nulla ferè gens in toto orbe immanius perie-
rit, Non omnes homines uiderunt hoc supplicium
Iudæis, propter impietatem, qua grassati erant in
filium Dei & Ecclesiam eius, accidere. Existima-
uerunt enim hoc esse tantum supplicium defectionis
à Romano imperio. Sed p̄ij manifestè è uaticinio
Prophetarum, & Christi uiderunt, quòd Iudæi di-
uinitus propter impietatem suam in filium Dei &
Ecclesiam eius, punirentur. Quo astu, quibus dolis
Iulianus Imperator, cognomine Apostata, Eccle-
siae Christi exitium meditatus sit, historie Ecclesia-
sticæ perspicuè & copiosè tradunt. Cùm igitur su-
sciperet bellum aduersus Persas, usus uictoria,
quam sibi pollicebatur, ad opprimendos Christianos,
uictoriam intantum non reportauit, ut etiam
iaculo confossus occubuerit, & manifestè ipse cog-
nouerit, quòd diuinitus à Christo filio Dei puni-
retur. Cùm enim uulneratus esset, dicitur manum
sanguine suo impleuisse, & proiecto eo in aërem
dixisse: Vicisti Galilæe. Sic enim solebat Christum,
contumeliæ gratia nocare. Videbatur quidem tem-
ere uulneratus, sed non p̄ij tantum, uerum etiam
tyrannus

Iulianus Apo-
stata iaculo
confossus oc-
cubuit
Euseb. &
Trip. histo-
ria.

Trip. hist.
lib. 6. cap. 47

tyrannus ipse cognouit, se diuino supplicio propter impietatem suam affligi. Quare, etsi multitudo impiorum solet ad supplicium extremi iudicij reseruari, non tamen applaudant sibi tyrāni, persecutores Ecclesie, & alij scelerati, sed metuant sibi à filio Dei, quem aut contemnunt aut persequuntur, ne quando irascatur, & incipiat etiam in hoc seculo seueritatem suam erga ipsos reuelare, & corporalibus ac manifestis supplicijs quasi gradibus quibusdam, ad barathrum æternæ damnationis deducendos mandare.

CREDO IN SPIRITVM
SANCTVM.

Perstrinximus articulos, qui docēt nos, quid sit credendum de Deo Patre, & de unigenito filio eius Domino nostro Iesu Christo. Additur ergo articulus de spiritu sancto, ut sciamus quid & de hoc sit credendum. Ostendimus enim supra, q̄ una quidem tātum sit diuina essentia & natura, sed in hac una diuinitate, sunt tres distincte personæ, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Ac de Patre quidē dictum est, quòd sit fons omnipotentiæ, creationis omnium rerum, & salutis humanæ, et quòd genuerit filium ab æterno. De filio autem, quòd sit ab æterno, à Deo Patre suo genitus

tus, & quòd assumpserit hominem, & omnes hu-
manas imbecillitates, ut hominem ab eterno inte-
ritu liberaret, & faceret eum sibi coheredem coe-
lestis regni. Nunc igitur concionatur Symbolò de

**Spiritus quid
significet.**

Spiritu sancto, & docet nos, quòd sicut Credimus
in Patrem & Filium, ita debeamus etiam Credere
in spiritum sanctum. Porrò, nomen Spiritus, cum
significat essentiam spiritualem, commune est sin-
gulis personis diuinitatis, sicut Christus apud Ioã-
nem cap. 4. dicit. Spiritus est Deus. Sed cum signifi-
cat proprietatem, per se quidem subsistentem, pro-
cedentem autem à Patre & filio, tunc conuenit soli
spiritui sancto, & est distincta persona à Patre &
filio. Dicturi ergo de spiritu sancto, duo confide-
remus. Alterum, quæ sit natura seu essentia eius.
Alterum, quæ sint officia, quæ uirtutes seu opera-
tiones eius. Primum igitur, Sciamus spiritum san-
ctum natura sua uerum & æternum esse Deum
unà cum Patre & filio. Nam Christus ipse agnos-
cit eum sibi & Patri in diuinitate esse æqualem,
cum dicit Matth. ultimo: Baptisate in nomine Pa-
tris & Filij & Spiritus sancti. Nisi enim Spiritus
sanctus esset uerus Deus, uerè æternam salutem tri-
buens, non coniungeretur in eadem salutis opera-
tione cum Patre & filio.

**De spiritus
sancti essen-
tia.**

Et apud Ioannem: Cū uenerit ille, (inquit) qui
est

est spiritus ueritatis, ducet uos in omnem ueritatem. Et mox: ille me glorificabit, quia de meo accipiet & c. Cum Christus dicit spiritum sanctum de suo accipere, & alias dicit eum de Patre procedere, haud obscure tribuit ei equalem cum ipso & Patre maiestatem. Ioan. 14.
& 15.

Vnde in Baptismo Christi, cum Pater patefaceret se uoce, filius carne, patefecit spiritus sese specie columbae, ut manifeste significaretur, quod spiritus sanctus, eiusdem quidem esset maiestatis cum Patre & filio, sed distinctam ab eis personam. Idem plane sibi uult, cum patefacit sese linguis igneis, in die Pentecostes.

Paulus 1. Corinth. 12. Diuisiones, inquit, donorum sunt, sed idem spiritus, & diuisiones ministeriorum sunt, & idem Dominus. Et diuisiones operationum sunt, sed idem est Deus efficiens omnia in omnibus. Coniungit Paulus hoc loco spiritum cum Deo Patre, & Domino filio, ut doceat unam & eandem esse naturam & maiestatem Patris, Filij, & Spiritus sancti.

Ac breuiter, Scriptura tribuit spiritui sancto potentiam & autoritatem Creandi, Viuificandi, & Regenerandi, non ut ministro, sed ut auctori Deo. Verbo Dei, inquit Psalmus, coeli firmati sunt, et spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Et iterum: Emittis

spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Et Paulus ad Titum 4. Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis spiritus sancti, quem effudit in nos opulenter per Iesum Christum &c.

Cum igitur spiritus sanctus sit creator, uiuificator, & regenerator, manifestum est, quod natura sua sit uerus & eternus Deus, ideoque sicut credendum est in Deum Patrem & filium, ita etiam credendum est in spiritum sanctum: et quemadmodum Pater inuocatur, ut seruet nos, & filius inuocatur, ut seruet nos, ita & spiritus sanctus inuocandus est, ut nos seruet. Sed de essentia seu natura spiritus sancti hæc in præsentia sufficiunt, quandoquidem hæc diuinitatis mysteria, non possunt ulla humana ratione comprehendere, sed debent fide ex uerbo Domini agnosci, & teneri. Quare cum uerbum Domini, ac præcipue hoc, quod Christus ad Apostolos dicit, Baptisate in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, commendat nobis spiritum sanctum uerum & eternum Deum, eiusdem cum Patre & filio maiestatis, adoremus spiritum sanctum unam cum Patre & filio, & petamus ab eorum & eternam nostram salutem.

Deinde dicendum est de officio, & de actionibus spiritus sancti. Que idcirco nobis scienda proponuntur, ut cognoscamus aliquo modo magnitudinem

tudinem beneficiorum Dei, & agamus ei gratias.
 Præcipuum igitur officium spiritus sancti est, ea, Spiritus san-
 que Pater & filius facienda suscipiunt, mouere et officium
 & agitare, ut consiciantur. Cum enim procedat à
 Patre & filio, confert, ut ita dicam, operam suam,
 ut instituta Patris & filij promoueat, & perfici-
 antur. In rerum creatione, spiritus sancti actio est,
 ut que Pater per filium creat, ea spiritus sanctus
 una cum ipsis, ut uerus Deus creando, foueat, &
 conseruet. Vnde Gen. primo dicitur: spiritus Do-
 mini ferebatur super aquas, hoc est, fouebat & cõ-
 seruabat ea, que erant à Deo per uerbum suum
 creata. Et Psalmus trigesimus secundus: Verbo Do-
 mini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis
 uirtus eorum. In Recreatione autem, seu Regene-
 ratione hominis, ad æternam salutem, multe sunt
 actiones, multa officia spiritus sancti. Pater mittit
 filium suum in hunc mundum. Spiritus sanctus au-
 tem illustrat filium in die Pentecostes multis mira-
 culis, ut filius agnoscat uerus Messias, & uerus
 ab æterno Deus. Pater iubet homines audire Eu-
 angelion filij sui. Spiritus sanctus autem cõseruat
 publicè ministerium Euangelij in orbe terrarũ,
 & priuatim accendit coriã hominum, ut audito
 Euangelio credant ei. Itaq; Fides, que adhibetur
 Euangelio, non est industria carnis, sed est donum

- spiritus sancti. Pater iubet nos inuocare ipsum, in nomine Filij sui, Spiritus sanctus autem excitat & accendit corda ad inuocationem, & conseruat eam in aduersis, ne extinguatur. Pater remittit nobis peccata propter filium suum, & iubet nos a peccatis cauere. Spiritus sanctus autem confirmat fidem in remissionem peccatorum, & mortificat carnem, ne peccatum regnet in nobis, atque excitat bonos motus cordis, ut in operibus iusticie, ambulemus. Pater adoptat nos in filios et heredes suos, propter Christum filium suum. Spiritus sanctus autem efficit ut clamemus Abba Pater, & testificatur una cum spiritu nostro, quod simus filij Dei. Ac breuiter, Pater seruat nos ex mera gratuita caritate sua, in morte, ad eternam uitam, & collocat nos in hereditate omnium caelestium bonorum, propter Christum filium suum. Spiritus sanctus autem diffundit agnitionem huius diuinae caritatis in cordibus nostris, ut certa spe confirmemur & non pudeamus. Diffusa est, (inquit Paulus,) Caritas Dei, (uidelicet, qua Deus nos amplectitur) in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, hoc est, Spiritus sanctus certificat nos, per Euangelion Christi, & per mortem eius, in cordibus nostris, quod Deus tanta dilectione, tanta caritate propter Christum filium suum nos prosequatur, ut te
neri

neri non possit, quin nos in Christum credentes, non solum reputet iustos, sed etiam adoptet in filios, & faciat nos coheredes Christi, unigeniti filij sui.

Hec de spiritu sancto diligenter cognoscenda sunt, ut habeamus ueram & rectam de eo fidem, & officijs eius iuuemur, ac donis eius ornemur, quo accensi in cordibus nostris Deum uere inuocemus, & caelestem hereditatem consequamur.

CREDO SANCTAM ECCLESIAM CATHOLICAM.

Commemorauimus hactenus Articulos fidei de Deo Patre, Filio, & Spiritu sancto. Qui articuli, sunt breue compendium omnium eorum, quae de uero & aeterno Deo in Scriptura sacra continentur, & quae de ipso, ad consequendam ueram & aeternam salutem credenda sunt. Sequuntur nunc in Symbolo alij articuli, qui concionantur de eo hominum coetu, in quo Deus uere agnoscitur, & de beneficijs, quae contingunt his, qui ueram habent fidem in Deum Patrem Domini nostri Iesu Christi, et in spiritu sanctum eius. Quid enim prodesset publica praedicatio et laudatio de Deo, si nullus esset coetus hominum, qui Deum agnosceret, et beneficijs Dei frueretur? Quare additur nunc articulus, de coetu hominum, qui Deum cognoscit, et be-

neficia Dei accipit. Credo, esse Sanctam Ecclesiam catholicam.

Sed priusquam usum huius articuli demonstramus, admonendi sumus de recta sententia uerborum eius. Germanice sic dicimus: Ein heilige Christliche kirch. Hoc rectè quidem dicitur, Sed iuxta uerborum proprietatem sic dicendum esset: Ein heilige gemeine uersammlung, Vcl sic: Ein heiligen gemeiner ausschuß. Nam καθολικὸν Catholicum, significat Generale, seu Vniuersale. Et opponitur αἰρετικὸν, heretico, quod significat singularem seu electicium, cum sectatur quispiam, non quod uniuersi sentiunt, sed quod sibi ipse elegit, & excogitauit. Ecclesia autem significat concionem, seu cœtum populi conuocatum, aut collectam hominũ congregationem. Cuius nominis usus, non tantum est de piorum, uerumetiam de impiorum congregatione. In Psal. 25. fit mentio Ecclesie malignantium. Et in Act. cap. 19. cœtus Ethnicorum uocatur Ecclesia. Primũ igitur hic articulus admonet nos de discrimine huius mundi, & Ecclesie Christi in mundo. Sunt enim qui sentiunt uniuersum mundum, seu omnes homines in mundo esse populum Dei, & Ecclesiam καθολικὴν. Existimant unumquẽque in sua religione, siue Ethnica, siue Iudaica, siue Mahumetica, si modo iuxta externam speciem co-

ram hominibus honestam uitam ducat, cœlestem salutem ac beatitudinem consequi. Sed hic articulus docet nos, quòd non uniuersus mundus sit Ecclesia Domini, sed quòd in uniuerso mundo sit Ecclesia Domini: & quòd non omnes homines sint populus Dei electus, sed quòd inter omnes homines in hoc mundo, sit populus Dei dispersus quidem iuxta externam conuersionem, congregatus autem per idem Euangelion, in una fide. Et sicut uniuersus mundus non est Ecclesia Dei, ita nec tota aliqua ciuitas, nec etiam totus aliquis pagus est uera Ecclesia Dei, sed in ciuitatibus, & in pagis habet Dominus suam ecclesiam. Videamus igitur de hac re testimonia Scripturæ.

Ioan. 1. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Si mundus non cognouit Christum, certe mundus non est ecclesia Christi. Neesse enim est, ut Ecclesia Christi cognoscat Christum.

Ioan. 17. Non pro mūdo rogo, sed pro ijs, quos dedisti mihi.

Matth. 20. Multi uocati, pauci electi.

2. Thessa. 3. Orate ut eripiamur ab importunis & malis hominibus. Non enim est omnium fides.

Acto. 4. Non est aliud nomen sub cœlo datum

hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Si homines in solo Christi nomine per fidem salui fiunt, non autem omnes homines credunt in Christum, quid aliud reliquum est, quàm quòd nō omnes homines sint ecclesia Dei. Sentiamus igitur, non uniuersum mundum esse ecclesiam Dei, sed ecclesiam Dei esse in uniuerso mundo.

Ecclesia seu   Secundo, hic articulus collocatus est in Symbolo
populus Dei lo, ut refutet eos, qui sentiunt nullam prorsus esse
certus in ter   ecclesiam Dei in mundo. Sicut enim alij existimāt
ris.   uniuersum mundū esse ecclesiam Domini, ita sunt
 alij, qui putant nullam esse Domini ecclesiam in mundo. Hi enim cū uident omnia hoc in mundo plena esse confusionis & perturbationis, ac praesertim eum cœtum, qui nomine ecclesie Dei gloriatur, multo grauius & immanius, quàm aliorum hominum congregationem affligi, existimant Deū non habere aliquam curam rerum humanarū, nec habere peculiarem in terris populum, quem respiciat, & cui coelestem hereditatem tribuat. Sed hic articulus damnat eorum opinionem, & docet q̄ etiamsi omnia in his terris susq; deq; serantur, tamen Deus seligat sibi ex hominibus ecclesiam, quam conseruet & tueatur.

In 3. Reg. cap. 19. cū Elias conquereretur se solum ex idolatria, & tyrannide relictum, nec reliquam

liquam esse ecclesiam Domini in regno Israël, au-
dit: Dereliqui mihi in Israël septem millia uirorū,
quorum genua non sunt curuata ante Baal &c.

Esā. 43. Noli timere, quia redemi te, & uocaui
te nomine tuo. Meus es tu. Cūm transieris per a-
quas, tecum ero, & flumina non operient te. Cūm
ambulaueris in igne, non combureris, & flamma
non ardebit in te, etc. Hic docet Esaias filium Dei
habere & seruare ecclesiam suam, in his terris,
etiāsi ea grauissimis aduersis affligatur.

Esā. 49. Dixit Zion: Derelict me Dominus, et
Dominus oblitus est mei. Nunquā obliuisci potest
mulier infantem suū, ut non misereatur filio uterī
sui: et si illa oblita fuerit, ego tamen nō obliuiscar
tui. Zion est ecclesia Domini, quæ nō deseritur a
Domino, etiāsi uideatur corā oculis huius mun-
di negligi, aut nihil prorsus ad Dominū pertinere.

Ioan. 10. Oues mee uocem meam audiunt, &
ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego uitam
æternam do eis, nec peribunt in æternum, neq; rā-
pient eas quisquam de manu mea &c.

Matth. ultimo, Ecce ego uobiscum sum omni-
bus diebus usq; ad consummationem seculi.

2. Timothei 2. Solidum fundamentum Dei
stat, habens signaculum hoc. Nouit Dominus, quō
sint sui.

Matth. 16. Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam.

Quare, & si omnia uidentur in hoc mundo temere ferri, & apparet aut nullam gentem peculiariter, aut quamuis potius, quam eam, quæ uocatur Ecclesia Christi, Deo curæ esse, tamen nihil certius est, quam quòd sit Ecclesia Christi in terris, quam Deus tanta cura respiciat, ut conseruet eam in omnibus afflictionibus, & conseruat in eam cælesti regnum.

Hereticorū
conuenticu
la fugienda.

Tertio, hic articulus collocatus est in Symbolo, ut admoneamur de fugiendis hereticorum conuenticulis. Sunt enim, qui talem requirunt Ecclesiam Dei, in qua nullum prorsus peccatum, aut uitium inueniatur, ideoq; cum in aliquo coetu deprehendant uitia aut infirmitates, solent uniuersum cœtum damnare, & eum deserere, ac propria conuenticula instituire, etiamsi in eo cœtu, quem deserunt, pia sit doctrina, & reclus usus sacramentorum.

Ecclesia quæ
sit deserēda.

Quales olim fuerunt Cathari, Nouatiani, Encratite, & his temporibus Anabaptiste. Necessarium quidem est, ut eam deseramus Ecclesiam, in qua doctrina est impia, & impius sacramentorum usus. Cauete, inquit Christus, à Pseudoprophetis, & à fermento Phariseorum. Et Paulus: Fugite à simulacris

simulacrorum cultu. Et Ioannes: Si quis uenit ad uos, & hanc doctrinam non affert, ne recipiatis eum in domum, nec Aue ei dixeritis. Sed deserere ac damnare eam ecclesiam, in qua, cum uerbum Dei purè docetur, & sacramenta iuxta institutionem Christi rectè dispensantur, quædam adhuc uitia hæreant, & multi mali admixti sint, hoc desumum est hæreticum, aut ut isti loquuntur, schismaticū, et coram Deo detestabile. Nā & in pijs ipsis sue sunt imbecillitates, ut mox dicitur: & quamquam soli uerè pijs sint uera membra Ecclesie, tamen Hypocritæ et multi in usu uerbi Dei ac sacramentorum eius, in Ecclesia multi hypocritæ, & impij admiscere, qui se penumero honestiores uidentur, & de nomine Christi magis gloriantur, quam uerè pijs.

Matth. 13. Assimilatum est regnum coelorum homini seminanti bonum semen in agro suo, sed dormientibus hominibus uenit illius inimicus, & seminauit zizania inter triticum &c.

Et iterum: Simile est regnum coelorum uerricis lo iacto in mare, et ex omni genere cōtrahēti etc.

Hæ parabolæ manifestè significant, quòd prædicatione Euangelij congregentur ad externam societatem Ecclesie boni & mali.

1. Corinth. 10. Patres nostri omnes sub nube

erant, & omnes per mare transferunt. Et mox: Sed plures illorum non approbavit Deus. Prostrati enim sunt in deserto &c. Hoc dictum perspicue docet in externa societate Ecclesie multos esse, qui Deo sunt abominabiles.

Quare, ubicunq; doctrina uerbi Dei pure adnunciatur, & sacramenta rite, iuxta institutionem Christi dispensantur, non est propter malos in priuata conuenticula secedendum, Sed in catholica illa congregatione, in qua pia doctrina sonat, perdurandum, donec messorum in tempore messis colligant primum zizania, et conijciant in ignem, triticum autem congregent in horreum Domini.

*Ecclesia non
alligata ad
certum genus
hominum etc.*

Quarto, hic articulus monet nos, quod Ecclesia non sit alligata, nec ad certum genus hominum, nec ad certum locum, nec ad certum imperium. Hec est necessaria admonitio. Nam postquam reuelatum est Euangelion Christi, & Apostolis mandatum, ut uulgarent Euangelion in orbem terrae, erant multi, qui sentiebant solos circuncisos esse populum & ecclesiam Dei, nec gentes recipiendas esse in communionem Euangelij & catalogum populi Dei, nisi circunciderentur. Sed hic articulus monet nos, quod Ecclesia sit Catholica, hoc est, Vniuersalis, uidelicet, quod pertineat non tantum ad Iudaeos circuncisos, uerumetiam ad gentes in
circuncisas

circuncisas. Quæ sententia probatur tam testimonijis Prophetarum, quæ etiam cœlestibus miraculis. De qua re copiose scriptum est Acto. 13. Et in Epistolis Pauli, præsertim ad Ro. et ad Galat.

Sunt et alij qui sentiunt, ecclesiam alligatã esse ad Romanum Pontificem, et ad Episcopos eius, ac successores eorum, ut quicquid hi statuerint, agnoscendũ sit pro decreto diuino, et qui hos non agnoscat, non sit uerum membrum ecclesiæ. Negari quidem non potest, quin si hi doceant Euangelion Christi, et dispensent Sacramenta Christi iuxta institutionem eius, adeoq; tales agant Episcopos, quales eos describit Paulus ad Timotheum et Titum, agnoscendi sint pro ueris ministris ecclesiæ Dei, et ut ipsi loquuntur, pro Seruis seruorum Dei, et habendi sint duplici honore, ut Paulus ait, digni. Et tamen ne sic quidem alligata est ecclesia ad ipsos, sed potius ipsi alligati sunt ad ecclesiam, uidelicet, ut non statuunt, quod ipsis uidetur, sed faciunt, quod ex uerbo Domini ecclesia statuerit. Omnia uestra sunt, (inquit) siue Paulus, siue Apolos, siue Cephas, siue mundus, siue uita, siue mors, siue præsentia, siue futura, omnia, inquam, uestra sunt, uos autem Christi, Christus autem Dei &c.

Quod si autem non solum non fecerint suum officium, uerum etiam Euangelion Christi perse-

Episcopi alligati ad ecclesiam, non ecclesia ad Episcopos.

1. Cor. 3.

quantur, & idolatriam tueantur, tantum abest, ut Ecclesia sit ad eos alligata, ut potius necesse habeat eos tanquam lupos, & manifestos hostes Dei vitare. Hoc enim sibi uult hic articulus, dum iubet nos credere Ecclesiam Catholicam, hoc est, Vniuersalem, non Pontificalem aut Episcopalem.

Ecclesia non est alligata ad certum locum.

Deinde Ecclesia, cum sit Catholica, non est alligata nec ad certum locum, nec ad certum regnum aut Imperium huius mundi. Neque enim alligata est ad urbem Hierusalem, aut ad urbem Romanam, nec ad Imperium Constantinopolitanum, aut Regnum Romanum. Nam, postquam dictum est ad Apostolos: *ite in uniuersum mundum, & predicare Euangelion omni creature.* Et iterum: *Eritis mihi testes usque ad extrema terrae,* significatur Ecclesiam esse Catholicam, nec esse ad certum aliquem locum, aut Imperium alligatam.

Ecclesia ubi querenda sit.

Ad quid ergo alligata est ecclesia? & ubi querenda est ecclesia, si non habet in terris certum locum aut regnum? Dicemus ne ecclesiam esse inuisibilem, aut imaginariam tantum? Nihil minus. Ecclesia non est inuisibilis et imperceptibilis, sed uisibilis & perceptibilis congregatio hominum. Et habet sua signa, quibus cognoscatur. Consideremus igitur, quod ad uidendam & cognoscendam ecclesiam Christi non sunt circumferendi oculi ad eternam

ternam speciem ceremoniarum, aut ad multitudinem hominum, sed ad Verbum Dei seu ad Euangelion Christi, & ad rectum usum Sacramentorum. Vbicunq; enim predicatur Euangelion Christi syn cere, & dispensantur Sacramenta iuxta institutio Ecclesiæ nem Christi, ibi est Ecclesia Christi, etiamsi non sit signa. externa specie & maiestate illustris. Etsi enim non omnes auditores Euangelij fuerint uera membra Ecclesiæ, tamen, cum uerbum, quod egreditur de ore Domini, non reuertatur ad eum uacuum, ut Esaias dicit, dubium non est, quin ibi sit uera Ecclesia, ubi uerbum Dei pure adnunciatur, & Sacramenta rectè dispensantur. Solet autem hoc fieri, uel publicè in templis, ubi politicus magistratus agnoscit Ecclesiam, uel priuatim tantum in domibus, ubi magistratus est aliena religionis, ut apud Turcas. Vbicunq; uero Euangelion Christi damnatur, & uerus usus Sacramentorum prohibetur, & si in ijs locis potest esse Ecclesia, uidelicet, si ibi fuerint pij, qui non consentiunt cum aliorum impietate, tamen manifestum est, quod ij, qui Euangelion damnant, & uerum usum Sacramentorum prohibent, non sint uera Ecclesia Christi, etiamsi uideantur potestate, dignitate, addo etiam honestate sua præcipue columnæ Ecclesiæ. Nam ueram Ecclesiam alligatam esse ad uerbum Dei, & ibi esse.

ubi uerbum Dei recte prædicatur, manifesta sunt scripturæ testimonia.

Mar. 16. Ite in uniuersum mundum, prædicare Euangelion omni creaturæ. Qui crediderit (Euāgelio) & baptisatus fuerit, saluus erit. Qui uerò non crediderit, condemnabitur. Iubet Apostolos prædicare Euangelion, & pronunciat eos beatos, qui Euangelio credunt. Eos autē damnatos, q̄ Euāgelio non credunt. Alligat ergo ecclesiam suā ad Euangelion, ubicunq; illud prædicatum fuerit.

Matth. 3. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum est, Hunc audite. Iubet nos Deus Pater filium suum audire. Filius autem docet Apostolos Euangelion suum, & iubet nos eos audire. Qui uos audit, inquit, me audit. Qui autem uos spernit, me spernit. Alligat igitur nos ad Euangelion suum.

Rom. 10. Quicumq; inuocauerit nomen Domini saluus erit. Quomodo autem inuocabunt, in quem non credunt? Quomodo credent ei, de quo non audierunt? Et mox: Ergo fides ex auditu est, auditus autem per uerbum Dei.

Gala. 1. Si nos aut angelus è coelo aliud Euāgelion prædicauerit, anathema sit &c.

Ephe. 2. Superstructi super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, hoc est, super Euangelion,

lion, quod Propheta & Apostoli prædicauerunt.

Quare non sentiamus, q̄ cum credimus Ecclesiam esse Catholicam seu Vniuersalem, et dispersam in toto orbe terrarum, idcirco Ecclesia nusquam uerè sit, sed & si non est alligata nec ad certa loca, nec ad certum genus hominum, nec ad certum Imperium huius mundi, tamen sit alligata ad Euangelion Domini nostri Iesu Christi, ut ubicunq; hoc prædicatur, & sinceriter prædicatur, ibi sciamus esse uerè ecclesiam Christi, & debeamus nos fide, caritate, consensu, approbatione & confessione cum ea coniungere, ut ijs beneficijs Christi, quæ ad ueram ecclesiam pertinent, unà cum ipsa fruamur.

Sed nec hoc prætereundū est oscitāter, q̄ ecclesia Christi nō solum uocatur Catholica, uerum etiā Sancta. Videndum igitur est, qua in re consistat Sanctitas ecclesie. Nam cum dicimus nos credere ecclesiam esse Sanctam, non est intelligendum, q̄ populus Dei debeat in terris tā Sāctus esse, ut nullū prorsus uitii in ullo membro eius inueniatur. Omnes enim homines habet natura sua peccatum. Et quanq̄ nonnulli ex hominibus renascuntur per Euangelion, in Christo, & donantur spiritu sancto, manet tamen etiam in his peccatum, non quidem quod dominatur, sed quod tamen aduersus spiritū concupiscit, & cum spiritu pugnat.

Ecclesie Sanctitas.

Peccatum in renatis.

Psal. 142. Non intres in iudiciū cum seruo tuo
quia non iustificatur in cōspectu tuo omnis uiuens.

Et Ecclesia orat in oratione Dominica: Remitte nobis debita nostra.

1. Ioan. 1. Si dixerimus peccatum nō habemus,
nos ipsos fallimus, & ueritas in nobis non est.

Rom. 7. Lex spiritualis est, ego autem carnas
lis, uenditus sub peccatum. Et mox: Noui, q. non
habitet in me, hoc est, in carne mea bonum &c.
Ex his & alijs id genus testimonijs scripturæ ma
nifestum est, quōd pñ, qui sunt uera Ecclesia Chri
sti, & si acceperunt spiritum sanctum, & mortifi
cant facta corporis, tamen gestant adhuc intra se
peccatum, propter quod non possunt ex meritis
operum suæ ipsorum iusticiæ Sancti iudicari.

Ecclesia cur
dicatur San
cta.

Quomodo ergo Ecclesia dicitur Sancta, cum
singula membra eius habeant peccatum?

Primum, Ecclesia dicitur Sancta, non propter
propriam ipsius, aut operum eius sanctitatem, sed
propter sanctitatem Christi filij Dei, qua per fidē
donata est & ornata. Nam Euangelion offert
Ecclesiæ Christum filium Dei, qui solus uerē san
ctus est, & immaculatus coram Deo, et donat eum
omnibus his, qui uerē in ipsam credunt. Quare,
quicumq; accipiunt Christum per fidem, hi repu
tantur tam Sancti coram Deo, non propter sancti
tatem

latem suorum operum, quæ ipsi fecerunt, sed propter sanctitatem Christi, qua donati sunt, & quæ ipsis imputatur.

Rom. 8. Qui filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo fieri potest, ut non cum eodem omnia nobis donet? Si omnia Christi nobis donantur, donatur certè nobis etiam Iusticia & Sanctitas eius.

Ephe. 5. Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum exposuit pro ea, ut illam sanctificaret, mundatam lauacro aquæ per uerbum, ut adhiberet eam sibi ipsi gloriosam, Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut quicquam eiusmodi, sed ut esset Sancta & irreprehensibilis. Fieri autem non potest quin si consideretur Iusticia operum, Ecclesia sit rugosa, & sordidata. Quia homines quantumuis pii, non possunt ullum opus perfectè bonum & iustum, in hac uita facere. Reliquum igitur est, quòd Ecclesia idcirco dicatur non habere rugam aut maculam, quia habet Christum sibi donatum, qui solus est sine ruga & macula.

Deinde Ecclesia dicitur etiam aliquo modo Sancta propter externam uitæ honestatem. Etsi enim hæc externa honestas uitæ, non est perfectæ coram Deo iusticia, tamen necessarium est, ut qui sunt uera membra Ecclesie, hanc honestatem et iusticiam

ex fide in Christum præsent. Nam qui sunt impij,
 & qui sceleratè uiuunt, non sunt uera membra ec-
 clesie. Possunt quidem fieri ecclesie membra per
 fidem, aut si exciderint sceleribus, ad ecclesiã pœ-
 nitentia reueri, sed quod ad præsentem ipsorum
 statum attinet, non sunt uera ecclesie membra.

Roman. 8. Qui in carne sunt, Deo placere
 non possunt.

1. Timoth. 5. Quæ uidua in delicijs uersatur,
 ea uiuens mortua est. Et mox: Si qua suis & maxi-
 mè familiaribus non prouidet, fidem abnegauit,
 & est infideli deterior. Si neglectio familiarium
 excutit fidem, quid non faceret scortatio, aut fur-
 tum, aut adulterium? &c.

1. Ioan. 3. Qui committit peccatum, ex Diabo-
 lo est, quoniam ab initio Diabolus peccat. Et mox:
 Qui non diligit fratrem, manet in morte. Quare
 cum confitemur nos credere esse Ecclesiam Catho-
 licam & Sanctam, admoneamur de nostra uocas-
 tione, & excitemur ad fidem, & honestam uitã,
 ut simus & mereamus membra huius sancte &
 Catholice ecclesie, & accipiamus cœleste re-
 gnum, quod paratum est huic ecclesie ab exor-
 dio mundi.

CREDO COMMVNIONEM
 SANCTORVM.

IN precedenti articulo credimus, quòd sit ecclesia Catholica, hoc est: Vniuersalis, quæ non sit alligata ad unum certum locum, aut Imperium huius mundi, sicut quondam populus Israëliticus, sed dispersa in totum orbem terræ, inter omnes gentes, sicut & Paulus dicit, Euāgelion prædicatum esse apud uniuersam creaturā, quæ sub cælo est, & fructificare in toto mundo. Quæ cum recitantur & explicantur, statim solet auditori in mentem uenire, num sit aliqua huius coetus longè lateq; dispersi coniunctio, qua cōseruetur, & ad posteritatem propagetur. Nam quemadmodum dispersus grex ouium durare non potest, nisi oues à pastore in unum ouile congregentur, ita dispersus coetus hominum non uidetur posse incolumis perdurare, nisi legibus & magistratibus in unum corpus coalescat, et cōmunionem inter se habeat. Quare additur hic articulus de Cōmunionem sanctorū, ut admoneat nos, q. etsi ecclesia Christi dispersa est hinc inde in toto orbe terræ, suā tamen habeat cōiunctionem & communionem, qua non tantū consistet in hoc seculo usq; ad nouissimū diē, uerū etiam cōseruetur perpetuo. Sunt & aliæ causæ, cur hic articulus collocatus sit in symbolo. Magna n. est pessillanimitas, magna est imbecillitas et timiditas piorū præsertim in grauib; tētationib; & afflictionib;

Colo. 28

Ecclesia dispersa habet coniunctionē.

Communionem sanctorum cur doceatur

bus. Etenim pij abijciuntur in hoc mundo, & op-
 primuntur, ac uidentur omnium hominum miser-
 rimi: Et quia uident, se quidem in hoc seculo inhu-
 maniter & crudeliter tractari, ex altera aut par-
 te multos reges, Principes ac diuites esse, qui dus-
 cant uitam in summa maiestate, tranquillitate &
 uoluptate, ad quam foelicitatem ipsi in his terris
 pertingere non queant, etiamsi maximè conetur,
 idcirco existimant se nec in coelo posse parem illis
 consequi foelicitatem, Sed quemadmodum in his
 terris sint contempti & abiecti, ita necesse habe-
 re etiam in coelis abiecti esse. Accedit & huc, qd
 cum initio Ecclesia congregaretur ex Iudæis &
 gentibus, Iudæi uidebatur sibi foeliciores in Chri-
 sto, quia Christus erat Iudæis promissus, et ex Iu-
 dæis natus. Sed & Gentes uidebantur sibi foelicio-
 res Iudæis, quòd Deus, abiecta Iudæorum gente,
 ipsas in populum suum elegisset. Sicut & postea, qui
 ornati erant donis spiritalibus, donis uidelicet
 linguarum, sanationum, & alijs, fastidiebant præ-
 se alios, qui his donis carebant, tanquam in foelicio-
 res in Christo. Postremo, magna prædicatur sancti-
 tas, magna beatitudo Patriarcharum, Prophetarum,
 Apostolorum & Martyrum, qui nunc cum
 Christo uiuunt. Quare, qui adhuc in terris sunt,
 & sentiunt in se magnam carnis sue imbecillita-
 tem,

tem, sollicitantur ut existiment se ad caelestem illam
 vnam felicitatem nunquam peruenturos. Visum
 est igitur maioribus nostris hunc articulum, Com-
 munionem Sanctorum, in Symbolo collocare, ut eo
 admoneremur, de sententiis totius Euangelij Chri-
 sti, quo docetur non unam tantum hominibus ge-
 nus capere in Christo caelestem hereditatem, sed
 omnes Sanctos esse huius hereditatis participes,
 & ut ex eo imbecilles animi piorum confirmaren-
 tur, ac in via Domini alacriter ambulare perges-
 rent, certissimi, quod ipsis eadem gloriae corona,
 cum omnibus Sanctis sit reposita. Sancti qui
dicantur.

In iis autem cognoscendum est, qui dicantur
 hoc loco Sancti. Nam Sancti dicuntur, non quos hy-
 perbolicis commendat, aut quos Pontifices Canonica
 tionibus suis, ut uocant, nobis pro Sanctis obser-
 uant. Horum etsi nonnulli ueri Sancti sunt, tamen
 non sunt illi Sancti, qui sunt publicis caerimonijs
 in Sanctorum catalogo relati. Sed Sancti hoc loco
 dicuntur, hi, qui in Christum credunt, & conse-
 quuntur peccatorum remissionem, ac reputantur
 coram Deo iusti propter Christum, & aduent ex
 hac fide honestam uitam. Sic Paulus in Epistolis suis
 sanctos uocat, uos uidelicet homines, qui in hoc
 mundo adhuc uiuant, & credunt Euangelio Chri-
 sti. Sicut autem uiuentes in hoc mundo dicuntur,

Sancti propter Christum per fidem, ita et ibi, qui
in hac fide ex vita excefferunt, et sunt cum Chri-
sto, dicuntur Sancti, ut tam uiuentes, quam mortui
eognomen Sanctorum reportent, si modo Sancti-
tatis Christi per fidem fuerint participes facti.

Sanctorum
communio
quæ sit.

Quod cum ita se habet, uideamus nunc quæ sit
Sanctorum communio, et in quo consistat. Sed ne-
mo potest nos rectius de hac re erudire, quam Pau-
lus, electum organum Christi. Sic ergo ad Ephesti-
os, capite quarto, de communione Sanctorum scri-
bens, ita inquit,

Vnum corpus, et vnus spiritus, quemadmo-
dum et uocati estis in una Spe uocationis uestræ.
Vnus Dominus, una fides, unum baptisma, unus
Deus et Pater omnium, qui est super omnia, et
per omnia, et in omnibus uobis.

Hec est illustris concio de Communione San-
ctorum, hoc est, omnium credentium in Christum.
Quare perstringemus partes eius ex ordine.

Vnum corpus.

Ecclesia Christi, et si dispersa est inter gentes
in toto orbe terrarum, tamen non sunt diuersa cor-
pora, sed unum est corpus. Si autem Ecclesia est
Vnum corpus, manifesta est communio eius. Et ex-
plicat eam Paulus Rom. 12. Quemadmodum, in-
quiens,

quies, in uno corpore multa membra habemus,
 membra uero omnia non eundem habent actum.
 Sic multi unum corpus sumus in Christo, singula
 tunc autem alij aliorum membra &c. Et 1. Cor. 12.
 Quemadmodum corpus unum est, & membra ha-
 bet multa, omnia uero membra corporis unius,
 multa cum sint, unum sunt corpus, sic & Christus.
 Etenim per unum spiritum nos omnes in unum cor-
 pus baptisati sumus, siue iudei, siue Græci, siue ser-
 ui siue liberi &c. Hic docet Paulus, q. cum ecclesia
 sit unum corpus, multa membra habens, communio
 eius consistat in hoc, q. siue patitur unum mēbrum,
 simul patiantur omnia membra, siue glorificatur
 unum membrum, simul gaudeant omnia membra,
 nec alteram contemnat alterum, sed singulorum
 opera conducant ad totius corporis incolumitatē.
 Quare, si te afflictio ita premit, ut uideatur graui-
 or, q. que ferri queat, noli animum abijcere, sed re-
 fer te ad hunc Symboli articulum, Communionem
 Sanctorum. Non enim tu solus hanc, quam pateris,
 afflictionem suffers, sed sufferunt eam tecum om-
 nes Sancti, uniuersa uidelicet Ecclesia Christi. Cum
 autem afflictio non possit Ecclesiam opprimere,
 ne te quidem unq. est oppressura, si modo huius
 corporis membrum fide permanseris.

Unus spiritus.

Consistit & in hoc Communio Sanctorum, & si diuersa sunt dona spiritus, & alia alijs sunt excellentiora & insigniora, unus tamen est Ecclesie spiritus. Diuisiones, inquit Paulus, donorum sunt, sed idem spiritus. Et mox; Vnicuique datur manifestatio spiritus ad id quod expedit. Nam huic quidem per spiritum datur sermo sapientie, alij uero sermo scientie, secundum eundem spiritum &c. Omnia haec efficit unus ille & idem spiritus, diuidens peculiariter unicuique, sicut uult.

Cum igitur tanta sit communio Sanctorum, ut unus sit eorum spiritus, non habet Propheta aut Apostolus, quod gloriatur aduersus uulgarem pi-um; nec habet uulgaris pius, quo praeter Prophetas & Apostolos despondeat animum suum. Etsi enim Propheta ornatus est tam illustri dono spiritus, ut longe ante praeuideat, quod in his terris futurum est, & Apostolus tanto dono spiritus insignis est, ut loquatur linguis, & excitet mortuos, tamen si uulgaris homo in Christum credit, eundem accipit spiritum, qui non solet quidem in uulgaribus hominibus admiranda sua & illustria illa adendorum miraculorum dona exercere, exercet autem in eis dona generalia & ad ueram & perpetuam salutem necessaria. Excitat enim credentem in Christum, ut inuocet Deum, & clamet

ad eum, Abba Pater. Adhæc mortificat carnē, ne regnet peccatum in corpore eius, & accendit mentem eius ad obediendum uoluntati & uocationi Dei. Vos non estis, inquit Paulus, in carne, sed in spiritu, Siquidem spiritus Dei habitat in uobis. Quod si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et aliàs: An nescitis, quod corpus uestrum templum est, habitantis in uobis spiritus sancti, quem habetis à Deo? Cùm igitur unus sit spiritus omnium in Christum credentium, non contemnamus alter alterum, sed toleremus nos inuicem per caritatem, & studeamus, per uinculum pacis, unitatem spiritus seruare, ut in uera Sanctorum communionem permaneamus.

Vna spes uocationis.

Fidelis Deus, (inquit Paulus) per quem uocati estis in consortium filij ipsius Domini nostri Iesu Christi. Et ad Timotheum, Apprehende, inquit, uitam æternam, ad quam et uocatus es. Vocatio igitur nostra est, ut capiamus unam cum Christo filio Dei, hereditatem æternæ uitæ, & cælestis regni. Et quia non poenitet Deum uocationis & donorum suorum, idcirco certò & indubitatè speramus nos hanc hereditatem propter Christum accepturos. Sed hæc spes, Vna est. Vna enim est uita æterna,

Vna fœlicitas & uita æterna Sanctorum.

Ephc. 2.

nō multæ. Vnum est regnū cœleste, nō multa. Neq; n. aliud est cœleste regnū Patriarcharū, aliud Prophetarū, aliud Martyrū, aliud uulgarium piorū. Neq; aliud est Regū, aliud Principū, aliud diuitū, aliud pauperū, sed omnibus unum est et idem. Vana, inquit, est spes uocationis uestre. Negari quidem non potest, quia in cœlesti regno alia futura sit gloria non quidem Principum mundanorum, & diuitum, sed Patriarcharum, Alia Apostolorū, Alia Martyrum, alia uulgarium piorum. Sic enim Daniel dicit: Qui docti fuerint (uidelicet uerbo Domini, & propagauerint illud prædicatione sua in Ecclesia Domini) fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iusticiam erudiunt multos, quasi stelle in perpetuas æternitates. Et Paulus 1. Cor. 15. Alia gloria solis, alia lune, alia stellarum. Stella siquidem à stella differet in gloria. Sic & resurrectio mortuorum. Sed quemadmodum in humano corpore, & si multa sunt membra, quorum unumquodq; suum habet donum & actionem, tamē una est anima, una uita eorum, ita & in cœlesti regno, & si alia est aliorum gloria, tamen una est æterna uita & fœlicitas, qua non minus fructur in Christo pius opifex, quam Patriarcha aut Apostolus. Habemus, (inquit Paulus) utriq; aditum per illum, in uno spiritu ad Patrē. Iam igitur non estis hospites

hospites & incole, sed Conciues Sanctorum, & Colo. 1.
 domestici Dei. Et iterum: Idoneos nos fecit ad par
 ticipationem sortis Sanctorum in lumine & ce
 Cum igitur una sit Sanctorum eterna vita & scæ
 licitas, non dimoueamur à Spe eius consequen
 da. uel potentia Regum, uel opibus diuitem, uel
 sanctitate Patriarcharum, uel claritudine Aposto
 lorum, uel gloria martyrum, sed potius incumbas
 mus in hoc studium, ut simus in Christo Iesu San
 cti per fidem. Sic enim fruemur etiam Sanctorum
 communione.

Vnus Dominus.

Paulo antè facta est mentio spiritus, & mox
 fiet mentio Patris. Hic ergo per Dominum intelli
 gitur Filius Dei, Dominus noster Iesus Christus,
 quem dedit Pater caput super omnia, Ecclesie,
 que est Corpus illius. Vnus autem tantum est Chri
 stus, non multi Christi, unum tantum est Ecclesie ca
 put, non multa capita. Nec alium Christum habet
 Dauid, nec alium Petrus, nec alium pius quispiam
 è medio uulgi. Quicunq; inquit Paulus, baptisati Galat. 3.
 estis, Christum induistis. Nō est Iudæus, neq; Gre
 cus, non est seruus, neq; liber, non est masculus nec
 foemina. Omnes enim uos unus estis in Christo Ie
 su. Quare, qui est in Christo per fidē, etsi non edit
 miracula, nec est claritudine equalis Esate aut Pe

tro, tamen quia eundem habet Christum, quem illi, & unus est cum illis in Christo, accipiet etiam eandem cum ipsis cœlestem hereditatem.

Vna fides.

Etsi fides ueterum piorum, qui fuerunt ante aduentum Christi, fuit obscurior, quam nostra, qui cognoscimus Christum ex Euangelio reuelato. Nunc propius, inquit Paulus, adest nobis salus, quam tunc cum credebamus. Nox progressa est, dies autem appropinquat. Et quanquam fides solet in alijs robustior, in alijs imbecillior esse, tamen quod ad rem ipsam attinet, Vna est omnium piorum fides. Neq; enim proprie fides est, quam habent uel impij Ethnici de suis dijs, uel Mahumetistæ de suo uno quem fingunt Deo, uel Iudei Thalmudistæ de nugis suis Thalmudicis, uel hypocritæ de meritis suorum operum. Sed ea demum uera fides est, quæ habetur in Iesum Christum filium Dei, quod propter hunc Deus Pater sit nobis propicius, & adoptet nos in filios & heredes regni sui cœlestis. Hanc fidem habuerunt Patriarchæ Hanc fidem predicauerunt Prophetae & Apostoli Hanc fidem professi sunt Martyres. Hæc est fides uniuersæ Ecclesie. Quare qui aliam fidem sectatur, non est in communione Sanctorum.

Vnum

Vnum Baptisma.

Fuerunt quondam nonnulli, qui maluerunt baptisari in Iordane, in quo Christus baptisatus est, quam in alio fluuio. Quod etsi potuit absq; superstitione fieri, tamen sciamus unum tantum esse baptismum totius Ecclesie. Neq; melior est baptismus ex Iordane, quam e Nilo, aut Danubio, aut Neccaro datus. Neq; excellentior, ab Episcopo, quam a Diacono dispensatus. Neq; dignior a Rege aut Principe, quam ab Opifice aut etiam mendico susceptus. Datur enim in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, & datur in remissionem peccatorum, & adoptionem in filios Dei. Non potest autem Episcopus ministerio suo aliud his bonis maius in baptismo offerre, quam Diaconus: nec potest Rex mundanus aliqd maius ex baptismo accipere, q̄ priuatus quispiam. Vnus igitur tantum est baptismus, uniuersae Ecclesie communis.

Vnus Deus & Pater omnium.

Sic Roma. 4. An Iudeorum Deus tantum? an non & Gentium? Certe & gentiu. Quandoquidem unus Deus, qui iustificat circumcisionem ex fide, et prepuccium per fidem. Et Rom. 10. Idem Dominus omnium, diues in omnes Inuocantes se. Quisquis

enim inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

Habes, quibus in rebus consistat Cōmunio Sanctorum, hoc est, omnium eorum, qui credunt in Iesum Christum. Reliquū igitur est, ut siue patimur, aliquid aduersi, bene confidamus, q̄ nobiscum patiatur uniuersa Ecclesia Christi, & cum sit unus spiritus, pro salute nostra intercedat: siue uidemus alios donis uel spiritualibus uel corporalibus orationiores, non inuideamus, nec animum abijciamus, q̄ cum simus unum corpus, aliorū dona, etiam nostra sunt utilitas: & cum sit unus Christus, & una Spes uocationis, non minus iuris ad uerā & eternam fœlicitatem in Christo per fidem possidemus, q̄ illustres quicq; Patriarchæ aut Prophete.

CREDO REMISSIONEM
PECCATORVM.

NON est dubium, quin hic articulus relatus sit singulari maiorum nostrorum consilio, in Symbolo nostræ religionis. Nā, cum antea commemoratum sit, esse Sāctam catholicam Ecclesiam, Et, Sanctorum communionem, sollicitantur imbecilles Christiani existimare, se nec esse membra Ecclesiæ catholice, nec esse in cōmunionem Ecclesiæ, propterea, quod uideant se adhuc profanos esse peccatores, ac indignos, qui recenseantur

seantur in catalogo Săctorum. Quare additus est hic articulus, de Remissione peccatorū, ut cognoscamus, quæ sit Săctorū et piorū omnīū sanctitas.

Præterea, hic articulus exponit nobis uerum usum eorum articulorum, quos antea Symbolo de unigenito filio Dei Domino nostro Iesu Christo commemorauit. Nam quod filius Dei homo conceptus, natus, passus, crucifixus, mortuus, sepultus est, ac descendit ad inferos, & resurrexit à mortuis, in hunc usum & finem factum est, ut habereamus propter ipsum Remissionem peccatorum, & iustificaremur coram Deo. Traditus fuit, (inquit Paulus) propter peccata nostra, & excitatus est propter iustificationem nostri. Quare hic articulus dignissimus est, quem diligenter expendamus.

Dicamus igitur primum, quo merito contingat nobis Remissio peccatorum. Deinde quàm latè pateat. Postremò qua uia, aut quo modo eam consequamur. Nulla enim est gens, quæ cum credit esse Deum, non affirmet etiam Deum esse clementem & misericordem, ac remittentem peccata. Hoc Iudeus, hoc Mœchumetista, hoc Monachus, hoc Hypocrita, hoc & uerè Christianus facietur, uidelicet, si Deus sit clemens, & remittat peccata. Sed hi omnes, præter uere pios, existimant Deum remittere peccata propter merita humane iusticiæ; Vis

Remissio peccatorum quo merito contingat.

Cicero. Deum (inquiunt) placare? Bonus esto, nimirum sentiunt Deum remittere iram suam, & ignoscere peccatis, propter hominum bonitatem. Manifesta autem est doctrina Euangelij de Domino nostro Iesu Christo, quæ perspicue tradit, quod Deus sit misericors, & remittat peccata, non propter ulla humana merita, Sed propter solum Iesum Christum filium suum, qui peccata nostra passione & morte sua expiauit.

Matth. 20. Venit filius hominis, non ut sibi ministraretur, sed ut ipse ministraret, usque daret animam suam ἵνα ἴδωμεν, hoc est, per solutionem seu expiationem peccatorum pro multis.

Ephes. 5. Tradidit semetipsum pro nobis oblationem & uictimam Deo in odorem bonæ fragrantiae &c.

1. Timoth. 2. Unus Deus, unus etiam conciliator Dei & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum ἀντίλυτρον, hoc est, precium redemptionis pro omnibus &c.

Hebr. 9. Christus semel sub consummationem seculorum, ad profligationem peccati, per immolationem sui ipsius apparuit. Et mox: Christus semel oblatus est, ut multorum peccata tolleret.

1. Ioan. 2. Ipse est propiciatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.

Ad

Ad Titum cap. 3. Postquam bonitas et erga homines amor apparuit seruatoris nostri Dei, non ex operibus quæ sunt in iusticia, quæ faciebamus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis ac renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos opulente per Iesum Christum seruatorem nostrum etc.

Quid plura? Cum angelus imponeret Christo nomen Iesu, addit huius nominis rationem, Ipse enim, inquit, saluum faciet populum suum à peccatis suis. Quare nihil certius est, quod Deus remittat peccata, non propter hominum merita, sed tantum propter meritum Domini nostri Iesu Christi, qui solus peccata nostra coram Deo expiauit. Sed de merito remissionis peccatorum hæcenus.

Videamus nunc quæ late pateat peccatorum remissio. Ac primum hic articulus admonet nos, quod qui ad Ecclesiam Christi accedunt, et credunt in Christum, ac baptisantur in nomine eius, siue Iudæi siue Ethnici, siue liberi siue serui, recipiantur in gratiam Dei, et consequantur Remissionem omnium peccatorum suorum, siue Originalis, siue Actuales, ut uocant. In Christo enim et baptismo eius non est discrimen, siue personarum, siue peccatorum. Quicumque siue circumcissus, siue Incircuncissus, crediderit in Christum, et susceperit baptis-

Remissio peccatorum quæ late pateat.

num ex fide Christi recipitur in gratiam Dei, et adoptatur in filium eius. Et, Quaecumq; peccata quocumq; nomine uocentur, siue Originalia, siue actualia, siue uenialia, siue mortalia, siue parua siue magna, remittuntur propter Christum per baptismum.

Peccata omnia remittuntur propter Christum omnibus.

Remittuntur
si per
baptismum

Mat. ultimo. Prædicate Euangelion omni creature. Qui crediderit, & baptisatus fuerit, saluus erit &c.

Act. 2. Delictorum poenitentiam agite, & baptisetur unusquisq; uestrum in nomine Christi, in Remissionem peccatorum, & accipietis donum spiritus sancti.

1^a Corinth. 6. Neq; scortatores, neq; cultores simulacrorum &c. accipient hereditatem caelestis regni. Atq; hæc eratis quidam. Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis, per nomen Domini Iesu, & per spiritum Dei nostri.

Ad Titum 3. Saluos nos fecit secundum suam misericordiam per lauacrum regenerationis, & renouationis spiritus sancti &c.

Sed quid multis opus est? Doctrina Euangelij manifeste tradit, q. homines, quales quales fuerint, siue Iudei, siue Ethnici, siue Reges, siue priuati, siue liberi, siue serui, recipiantur per fidem in Christum, & per baptismum in gratiam Dei, & in numerum Sanctorum, ut quisquis credit in Christum.

& baptisatur in nomine eius, accipiat remissionem
 omnium peccatorum, & ius coelestis hereditatis.
 Deinde hic articulus admonet nos, qd. etsi post
 baptismum remanet adhuc peccatum in carne, nō Peccatum re
 mittatur tamen et non imputetur ei, qui credit in liquum in re
 Christum, & non ambulat iuxta carnem, sed iuxta natis non im
 ta spiritum. Quae quidem res non est oscitanter con putatur.
 sideranda, Sunt enim multi, qui cum praedicatur
 hominem accipere in baptismo remissionem om
 nium peccatorum, existimant, qd. homo efficiatur per
 baptismum tam purus, & tam sanctus, ut nihil am
 plius sordium aut malarum cogitationum in se re
 tineat. Itaq; cum post baptismum sentiunt adhuc
 affectus peccati, et malas ac impias cogitationes in
 carne sua, existimant se non esse ueram peccatorum
 remissionem & sanctitatem per fidem & baptis
 mum consecutos. Sed huic seu opinioni seu tētatio
 ni opponitur hic articulus de peccatorum remissio
 ne. Baptismus, n. non ita tollit peccatum, ut quod no
 bis natura inhaeret, nō remaneat in carne, Sed ita
 tollit, ut quod remanet, non amplius imputetur. Et
 ut ueteres locuti sunt, Peccatum in carne tollitur
 quidem per baptismum Reatu, remanet autem A
 ctu, uidelicet tollitur non ut non sit, sed ut non im
 putetur. Nā hoc peccatum, quod post baptismum in
 carne remanet, etsi cōdonatur propter Christum, ta

dicitur, qd. t
 ois peccata
 tolluntur, i
 ni hōmō q. i
 Baptismus
 quomodo tol
 lat peccatū.

Augustinus.

inuenit effectum, ut homo non perfecte impleat legem
 Dei suis operibus, nec faciat ullam bonum opus tam
 integrè, & tam sanctè, ut possit coram seuerà tri-
 bunalì Dei constare. Itaq; Remissio peccatorum
 semper nobis necessaria est, non solum in perpe-
 tratis actualibus peccatis, uerum etiam in bonis
 operibus, non quòd hæc per se sint peccata,
 sed quòd propter peccatum carni adhuc inhaerens,
 imperfectiora sunt, quàm quæ legi Dei exactè
 satisfaciât. Hinc est quòd Ecclesia semper orat
 Remitte nobis debita nostra. Et Psal. 139 ait: Con-
 fitebor aduersum me iniquitatem meam Domine
 et tu remisisti impietatem peccati mei. Pro hac or-
 rabit te omnis sanctus &c.

Testimonia
 de remissio-
 ne remanen-
 tis peccati in
 renatis.

Quòd autem certa sit remissio huius peccati
 quamuis remanentis in carne usq; ad mortem
 manifesta sunt testimonia scripturæ.

Psal. 129 Si iniquitates obseruaueris Domine
 Domine quis sustinebit Sed apud te est propitius
 tio, ut timearis &c. Putetur se iniquitatibus ita ob-
 ratum, ut semper secum peccatū in carne sua ge-
 stet, alioqui sustinere posset iudicium Dei. Sed con-
 fidit de peccati remissione, quæ apud Deum fit
 misericordia propter Christum filium suum &c.
 Ioan. 1. Si dixerimus, peccatum non habemus,
 nos ipsos fallimus, & ueritas in nobis non est. Si
 confitea

confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus,
ut remittat peccata nostra &c.

Rom. 7. Video aliam legem in membris meis,
rebellantem legi mentis mee, & captiuum reddē-
tem me legi peccati, quæ est in membris meis. Mi-
ser ego homo, quis me eripiet ex hoc corpore
morti obnoxio? Gratias ago Deo per Iesum Chri-
stum Dominum nostrum: hoc est, Etsi peccatum ita
mihi adhuc inhaeret, ut rebellet intra me diuina
legi, & concupiscat aduersus spiritum, tamen ago
gratias Deo Patri, quod hoc peccatum remittat
& condonet mihi propter Iesum Christum filium
suum &c.

Roman. 8. Nulla est condemnatio his, qui insit
sunt Christo Iesu, qui non iuxta carnem uersantur,
sed iuxta spiritum. hoc est: multum quidem pec-
cati haeret adhuc in carne hominis, etiam post ba-
ptismum, sed nulla est condemnatio his qui cre-
dunt in Christum, & mortificant affectus peccati.
Lex enim spiritus uitæ, (ut in Paulo sequitur)
per Christum Iesum, liberum me reddidit à iure
peccati & mortis &c.

Galat. 5. Nos spiritu ex fide, Spem iusticie ex-
pectamus. hoc est: Accepimus quidem iusticiam Chri-
sti in baptismo, per fidem, imputatione, Re ipsa au-
tem nondum est perfecta iusticia in carne nostra,

sed speramus etiam carnem nostram perfecte iustam fore, non in hac corporali, sed in futura celestiu ita. Interea autem temporis, & si manet peccatum in carne, non tamē imputatur nobis propter Christum, quem fide accepimus, & cuius spiritus affectus carnis mortificatur. Quare, cum recitamus in Symbolo, Remissionem peccatorum, nō intelligamus tantū de remissionē eorū peccatorū quae ante baptismum designata sunt, sed etiam de eo peccato, quod post baptismum in carne reliquunt est, ut agnoscamus nos & semper esse peccatores, & continua peccati remissione opus habere.

Lapsos post
baptismum
recipi in gratiam.

Postremò hic articulus admonet nos, quòd etiam lapsis post baptismum, pateat receptus ad recuperandam peccatorum remissionem, & ad redendum cum Deo in gratiam. Fuerunt quondam Nouatiani & Cathari, qui non receperunt in communionem ecclesiae eos, qui post baptismum in manifesta scelera relapsi erant. Et sunt multi tam imbecilles, in consciētia sua, ut cum post baptismum, peccatum aliquoties in corpore ipsorum regnauerit, existiment sibi ianuam salutis oclusam esse, nec recipiantur amplius à Deo in gratiam. Ac omnino quidē studio, & summa diligentia cauendum est, ne carni frenum laxemus, & cupiditati peccati obsequamur. Si autem Satan forte dominatus

nobis

nobis fuerit, & excitauerit nos ad designanda scelera, non est in sceleribus perdurandū, nec spes consequendæ ueniæ abijcienda, Sed intueamur in hunc articulum, de Remissione peccatorum, quo admonemur hanc esse certā & firmam doctrinā Euāgelij. Christi, q̄ his, qui peccauerūt siue antè, siue post baptismum, semper pateat receptus ad remissionem peccatorum propter Iesum Christum, per fidem.

Hier. 3. Vulgo dicitur, Si dimiserit uir uxorem suam, & recedens ab eo duxerit uirum alterum, nunquid reuertetur ad eam ultra? nunquid non polluta & contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me dicit Dominus.

Zach. 1. Conuertimini ad me, dicit Dominus Zebaoth, & ego cōuertar ad uos. Hec dicuntur ad eos, q̄ peccauerūt, postq̄ acceperāt circumcisionē.

Luc. 15. Gaudium est angelis super uno peccatore poenitentiam agente.

Gala. 6. Si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui spirituales estis, instaurate huiusmodi spiritū mansuetudinis &c.

1. Ioan. 2. Scribo uobis, ne peccetis, & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum.

Idem docent etiam exempla uidelicet Petri, Scortatoris Corinthij, quem Paulus iubet recipi in Ecclesiam, & aliorum.

Pœnitentes
non petentes
ueniam.

Dicitur quidem, in epistola ad Hebr. cap. 6. Fieri non potest, ut qui semel fuerint illuminati, si probantur, denuo renouentur per pœnitentiam. Et cap. 10. Si uolentes peccauerimus post acceptam cognitionem ueritatis, non ultra pro peccatis reliqua est hostia &c. Hæc autem non sic intelligenda sunt, quod aut defectores à Christo, non possint amplius reuerti ad Christum, aut sint peccata, quæ ne reuersis quidem ad Christum remittantur. Nullus enim est tam impius defector, cui nō pateat ad huc receptus ad Christum, si resipuerit. Nec ullū est tam horribile peccatum, quod non remittatur ei, qui reuertitur ad Christum per fidem: Sed intelligenda sunt de his, qui Christum ita abijciunt, ut non amplius requirant eum, nec studeant ad eum reuerti. Hi etiamsi pœnituerit eos peccati, sicut & Esau, & Iudam pœnituit, tamen quia non conuertunt sese fide ad Christum, non possunt ullam salutem consequi. Nam quemadmodum filius perditus apud Lucam cap. 15. nunquam rediisset cum patre in gratiam, si non rediisset ad eum, & petiisset ueniam, etiamsi diu ac multum doluisset, quod de lapidatis bonis suis, necesse haberet siliquis porcorum

eorum uescirita & is, qui deficit à Christo, aut qui uolens, & contemnens uerbi Dei sectatur desideria carnis, non potest denuo renouari per pœnitentiam, si non reuertitur fide ad Christum, etiam si maximo dolore propter peccatū à se perpetratum teneatur. Sine Christo enim, & extra Christum, nulla est salus. Quare, & si habet quispiam omnes alias uirtutes, tamen si manet extra Christum, & non habet Christum per Fidem, non potest ullam ueram & æternam salutem consequi.

Qui autem conuertitur per Fidem ad Christum, siue antè, siue post baptismum, obuijs, ut ita dicam, uulnis à Deo Patre, & ab omnibus angelis eius excipiuntur, & in familiam Dei iterum cooptantur. Sed de pœnitentia extant aliàs copiosæ & disertæ explicationes, quæ diligenter sunt legenda.

Nos accedemus nūc ad id, quod tertio loco proposuimus, uidelicet, Qua uia, aut quo modo peccatorum remissionem consequamur. Nam in ecclesia manifestum quidem est & confessum, q̄ Deus sit clemens, & remittat peccata propter meritum leuissimi Christi filij sui, quemadmodum supra exposuimus. Sed ut illo uariant, quòd alij aliter sentiant de modo, quo meritum nobis applicetur, & quo nos Remissionem peccatorum à Christo impetram consequamur. Pontifices enim iactant, quòd

Vide locos
Communes
Philippi, De
pœnitentiæ.

Remissionis
peccatorum
consequendæ
uia.

Pontificum
uana iactan-
tia de remis-
sione pecca-
torum.

Christus Ap-
ostolis quid
commenda-
uerit.

Christus commendauerit ipsis thesaurum suae gra-
tie, & meritum remissionis peccatorum, tali pri-
uilegio, ut cui ipsi uolunt, applicent, & conferant
peccatorum remissionem, cui autem nolunt, retine-
ant. Itaque solent amandare Commissarios ac Lega-
tos, qui dispensent remissionem peccatorum &
gratiã Christi, his, qui sunt, ut ipsi loquuntur, con-
triti & confessi, & qui, quod precipue queritur,
pecuniã numerant. Dicunt enim, q̄ quamprimum
Numus in cista tinnit, peccata sint remissa. Sed hæc
iactantia nihil uariius est. Christus enim, ne Petro
quidem, & alijs Apostolis commendauit thesaurũ
meriti sui, pro ipsorum libidine & pro pecuniã
distribuendum. Quin potius Petrus ad Simonem
Magum dicit, Pecunia tua tecum sit in perditione,
quoniam Donum Dei existimasti pecunijs parari.
Sed Christus commendauit Apostolis ministerium
predicandi Euangelij sui, Qua predicatione dis-
tribueretur & dispensaretur thesaurus eius, &
meritum passionis ipsius. Itē, inquit, in uniuersum
mundum, & predicate Euangelion omni crea-
tura. Qui crediderit & baptisatus fuerit, saluus
erit &c. Et iterũ: Sic oportebat Christum pati &
Resurgere à mortuis tertio die, & predicari no-
mine eius pœnitentiam et remissionẽ peccatorum
in omnes gētes. Ex his et similibus testimonijs scri-
pturæ

ptura manifestum est, q̄ Christus commendauerit thesaurum meriti sui, & Remissionē peccatorum non humane auctoritati, aut potestati, sed tantum prædicationi Euāgelij sui. Quare omnes, qui syn- ceriter prædicāt Iesum Christum, & Euangelion eius, distribuunt meritum passionis Christi, quod est plenaria omnium peccatorum remissio. Vnde & Ministerium prædicandi Euangelij dicitur Clavis regni Cœlorum, sicut infra dicitur.

Deinde Monachi somniāt Christum collocasse thesaurum gratiæ suæ & remissionis peccatorum in meritis suorum ordinum, in gestatione cuculli, in longis suis precibus & ieiunijs, ut quicumque opera Regularum suarum fecerit, redimat & applicet sibi peccatorum remissionem. Fingunt & hypocritæ thesaurum Christi redimendum, & sibi applicandum esse sacrificijs Missarum, & meritis operum suorum. Hæ opinioniones, & si uidentur Christo suum honorem relinquere, tamen quia deprauant ueram doctrinam Euangelij Christi de gratuita peccatorum remissione per fidem accipiendā, non minus impiæ sunt, & contumeliosæ in Christum, quàm si manifestè dicerēt, non mortem Christi, sed merita iusticiæ ipsorum, expiare peccata. Nam thesaurus Christi, & remissio peccatorū per Christum parta, non redimuntur nec Pon-

Regularum
observatio
non redimit
peccatorum
remissionē.

Remissio pec-
catorum quo
modo redi-
matur.

tificijs Indulgentijs, nec meritis humane iusticie,
nec sacrificijs & murmurationibus priuatarum
Missarum, sed redimantur Gratis, ex predicatio-
ne Euangelij, tantum per Fidem. Cum enim audis
Euangelion, & Christus expiauerit passione &
morte sua peccata tua, & accipis hoc Euangelion
Fide, tunc redimis & applicas tibi uere ac certo
thesaurum & meritum Christi, & consequeris co-
ram Deo remissionem omnium peccatorum. Quod
& si pijs manifestius & notius est, quam ut multis
uerbis ostendi & explicari debeat, enumerabi-
mus tamen aliquot scripturæ testimonia, ut quod
cognouimus, & credimus, non temere à nobis
ipsis excogitasse & finxisse uideamur.

Quod remis- Rom. 3. Omnes peccauerunt, & destituuntur
sio peccato gloria Dei iustificantur autem GRATIS, per
rum non ac illius Gratiam, (hoc est, fauorem, seu clementiam)
cipiatur nisi per redemptionem, quæ est in Christo Iesu, quem
per Fidē etc. proposuit Deus reconciliatorem, per FIDEM,
interueniente ipsius sanguine. Hic docentur præ-
cipue Triæ. Vnum est, quod homines sint natura
peccatores, & nihil habeant, de quo possint coram
Deo gloriari. Quare, quod ad ipsos & merita ip-
sorum attinet, obnoxij sunt perpetuæ damnatio-
ni. Alterum est, quod homines iustificantur, hoc
est, recipiuntur à Deo in gratiam, & absoluantur
à pec

à peccatis, mera gratuita clementia, & fauore, tantum propter redemptionem, qua Christus humanum genus à peccatis redemit, & propter reconciliationem, quam Christus impetrauit, nequaquam autem propter meritum aliquod humanum. Tertium, quòd hoc beneficium Dei non accipimus nisi per Fidem, ex prædicatione Euangelij. Etsi enim Christus redemit humanum genus à peccatis, & reconciliauit cum Deo, tamen hoc beneficium nihil prodesset humano generi, nisi ei adnūciaretur Euangelio. Euangelion autem exigit Fidem & accipiendum est FIDE. Qui enim non crediderit, inquit, condēnabitur. Qui autem Crediderit, Euangelio uidelicet, Saluus erit. Quare Remissio peccatorum, per Christum parata, & Euangelio adnunciata, accipitur à nobis, & applicatur nobis non nisi per FIDEM propter Iesum Christum.

Ephe. 2. Gratia, (hoc est, gratuita Dei clementia) estis seruati per FIDEM, idq; non ex uobis. Dei donum est, non ex operibus, ne quis gloriatur. Hic iterum prædicatur Fides, uidelicet, non quòd sit meritum, sed medium seu instrumentum, quo accipitur beneficium Christi, quod est Remissio peccatorum.

Gala. 2. Scimus non iustificari, (hoc est, non ab

solui à peccatis) hominem ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, & nos credimus in Christum Iesum, ut iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus Legis. Dicit hominem accipere absolutionem à peccatis, seu remissionem peccatorum, non propter merita operum, quamuis diuina lege mandatorum, sed per fidem, propter Christum.

Act 10. Huic omnes Prophetae testimonium fuerunt, quòd Remissionem peccatorum accipiat, per nomē eius, quisquis CREDIDERIT in eum. Quare Remissio peccatorum per Christum parta, & Euangelio adnūciata, redimitur et applicatur no-

Fidem sequuntur bona opera.

bis, non meritis nostrorum operum, aut priuatis illis sacrificijs Missarum, Sed tantum per FIDEM, uidelicet, cum Euangelion. Christi accipimus fidem, & credimus nobis peccata uere à Deo remissa propter Iesum Christum unigenitum filium eius, seruatorem nostrum. Quid ergo de bonis operibus dicemus? Nihil ne aliud bonorum operum faciendum est? Imo, cum uera est Fides, teneri non potest, quin quouis bonorum operum genera uberrime proferat. Remissio enim peccatorum non datur, nec accipitur in hunc usum, ut deinceps desiderijs peccati obsequi liceat, sed ut mortificata carne, peccata fugiamus, & in operibus iusticie ambulemus. Quare qui ambulat adhuc secundum carnem, manifeste significat,

significat, se aut nō uerā cōcepisse fidē, aut si uerā cōceperit, iterū eam excussisse et abiēcisse. Sed de bonorū operū ratiōe postea copiose, uolēte Domīno, dicemus.

CREDO CARNIS RES
SVRRECTIONEM.

Sicut in precedēti articulo traditur nobis fr̄ Resurrectio etus passionis & Mortis Christi, qui fructus carnis fructus est, Remissio peccatorum, ita in hoc articulo etus resurre traditur nobis fructus Resurrectionis Christi, qui etionis Christi fructus est huius nostrae carnis Resurrectio. Ac sti.

profecto hic articulus tanto commendatior nobis esse debet, quanto manifestius nobis finem salutis nostrae ostendit. Paulus, ad Corinthios scribens, Si resurrectio, inquit, mortuorum nō est, ne Christus quidem resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, inanis est praedicatio nostra, inanis et super uacanea est fides uestra, reperimur & falsi testes Dei, adhuc estis in peccatis uestris, & q̄ obdormierunt in Christo, perierunt: & si in hac uita spem in Christo tantum fixam habemus, maximē miserabiles omnium hominū sumus. Quare cum ex hoc articulo ueritas Euangelij de Christo, & summa salutis nostrae pendeant, necessarium est ut certissimis & uerissimis argumentis confirmetur.

Debemus autem etiam hac de causa eo certiora huius articuli testimonia habere, quo maioribus

Opiniões uarie & falsæ
 pe resurre
 ctione mor
 tuorum.

semper uiribus Satan conatus est eum infirmare,
 ac prorsus labefactare. Excitauit enim nonnullos,
 qui non sunt ueriti dicere, nullam esse mortuorũ
 resurrectionem, sed hominem interire sicut bruta
 animantia, unã cum corpore & anima. Hi sunt
 Epicurei & Sadducei, de quibus habes Acto. 17.
 & 13. Et 1. Corint. 15. Alij dixerunt, esse quidem
 resurrectionem, sed spiritualem tantum, ac tum fic
 ri, cum homo conuertitur ad uerum Deum, &
 resurgit à peccatis. De his scribit Paulus 2. Timot.
 2. Alij senserunt animam quidem post hanc
 uitam supersitem manere, corpus autem interire,
 nec unquam resurgere. Quæ fuit Ethnicorum quo
 rundam opinio. Alij dixerunt animam, in morte,
 unã cum corpore interire, & iterum cum corpo
 re resurgere. Alij quidam docuerunt, resurgere
 quidem corpus hominis, non autem hoc corpus,
 nec hanc carnem, sed aliam. Vides, quàm uarias
 sententias Satã de Resurrectione mortuorum ex
 citauerit, ut ueritatem huius articuli obscuraret,
 adeoq; ex animis hominum eximeret, & ipsos in
 perpetuum exitium abduceret.

Eusebius in
 Ecclesiasti.
 bisto. lib. 5.
 cap. 27.

De Resurre
 ctione mor
 tuorum uera
 sententia.

Sed uera de Resurrectione fides hæc est, quòd
 moriente homine, anima non moriatur, sed uiuat,
 donec aduenerit nouissimus dies. Tũc enim corpus
 resuscitabitur ex puluere terræ, et unitum animæ
 perpetuo

perpetuo uiuet. Resuscitabitur autem non aliud corpus, aut alia caro, Sed hæc ipsa caro, quam nūc gestamus, & si non est habitura amplius carnales conditiones, sicut in hoc mundo habet, Sed spiri-
 tuales, quemadmodum ex Paulo 1. Corinth. 15. ma-
 nifestum est, ideoq; maluerunt nostri maiores in
 Symbolo dicere, Resurrectionem Carnis, q̄ corpo-
 ris, ut significarent hanc ipsam carnem, sed orna-
 tam cœlestibus donis resurrecturam. Que autem
 nunc cōmemorauimus, quia indubitata fide tene-
 re debemus, testimonijs sacre scripturæ diligenter
 sunt probanda & confirmanda.

Anima humana non interit u-
 nā cum corpore, sed uiuit
 etiam post hominis
 mortem:

Matth. 22. Deus uocatur Deus Abraham, Deus
 Isaac, Deus Iacob. Deus autem non est Deus mor-
 tuorum, hoc est, nihil existentium, sed Deus uiuo-
 rum, Ergo illi uiuunt. Non autem uiuunt cor-
 pore, priusquā excitantur à morte. Viuunt er-
 go anima.

Lu. 23. Dicit Christus ad Latronem. Amen dico
 tibi, hodie mecum eris in Paradiso. Postquā au-
 tem & Christus & Latio eo die mortui sunt, non

ingressi sunt Paradisum corporibus suis, sed potius sepulcrum. Quare animabus suis Paradisum ingressi sint, necesse est.

Matth. 10. Ne metuatis uobis ab his, qui occidunt corpus, Animã autem non possunt occidere.

Acto. 7. Stephanus commendat Iesu spiritum suum. Domine Iesu, inquit, suscipe spiritum meum. Manifestum igitur est spiritum, post hominis mortem, adhuc uiuere.

Philip. 1. Cupio (inquit Paulus) dissolui, & esse cum Christo. Manifestum igitur est, quod anima in morte aut dissolutione hominis non interit, Sed uiuit, pij quidem hominis, cum Christo, impii autem, præcipitata in tartarum, & seruata cætenis noctis, in iudicium, unã cum Satana, sicut Petrus loquitur. Sed quæ sit interea temporis, dum tempus Resurrectionis aduenerit, uel forma, uel uita animæ, nulla humana ratio aut intelligere, aut capere potest, Sed uerbo Dei, affirmanti relictam esse uitam animæ seu spiritus post mortem simpliciter adhibenda est fides, donec rem ipsam in futuro seculo manifestè cognoscamus.

Quòd omnes homines sint in nouissimo die, cum corporibus suis, uerè resurrecturi.

Iob decimonono. Scio, quod Redemptor meus
 uiuit, & in nouissimo die de terra surrecturus
 sum. Et rursum circumdabor pelle mea, & in car-
 ne mea uidebo Deum. Quem uisurus sum ego ip-
 se, & non alius.

Ose. 13. De manu mortis liberabo eos, de mora-
 te redimam eos. Ero mors tua o mors &c.

Esa. 26. Vient mortui tui, interfecti mei resur-
 gent, Expergiscimini & letamini, qui habitatis
 in pulnere &c. Sed testimonia Veteris Testamen-
 ti de Resurrectione mortuorum diligenter colle-
 git Philippus in Locis Communibus.

Testimonia autem noui Testamenti sunt apers-
 sissima & irrefutabilia.

Ioan. 5. Venit hora, cum audiēt uocem filij Dei
 hi, qui in monumentis sunt, & prodibunt, qui bo-
 na egerunt, in resurrectionem uitae, qui uero mala
 egerunt, in resurrectionem condemnationis.

Matth. 25. Cum uenerit Filius hominis in glo-
 ria sua, & omnes sancti angeli cum eo, tunc sedit
 super sedem glorie suae, & congregabuntur
 ante eum omnes gentes &c.

1. Thessa. 4. Ipse Dominus cum hortatu & uo-
 ce archangeli, ac tuba Dei descendet de caelo, &
 mortui in Christo resurgent primū &c.

1. Cor. 15. Christus resurrexit ex mortuis, pri-
 mus

Resurrectio
mortuorum
quomodo
probetur à
Paulo.

mitiæ eorum, qui dormierunt. Postquam enim per
hominem mors, etiam per hominem Resurrectio
mortuorum &c. Sed hoc 15. caput Pauli ad Corin-
thios, continet integram & copiosam doctrinam
de Resurrectione mortuorum, ideoq; sit nobis cõ-
mendatissimum, ut non solum legamus, sed etiam
alta mente reponamus. Probat autem Paulus Res-
urrectionem mortuorum præcipue ex eo, quod
Christus resurrexit à mortuis. Nam Christum à
mortuis resurrexisse, manifestum est certissimis ar-
gumentis, & uerissimis Apostolorum testimonijs.
Manifestum igitur est, quod & Mortui sint resur-
recturi, quia postquam per hominem, (inquit,)
mors, etiam per hominem resurrectio mortuo-
rum. Quemadmodum enim per Adam omnes mo-
riuntur, ita & per Christum Omnes uiuificabun-
tur. Deinde docet. Deum insculpsisse in quoduis
granum testimonium Resurrectionis. Stulte, inquit,
tu quod seminas non uiuificatur, nisi mortu-
um fuerit. Siue igitur grana frumentorum, aut
aliarum rerum inspicias, siue Resurrectionem
Christi intuearis, siue doctrinam tam Prophetica
quàm Apostolica scripturæ consideraueris, ubiq;
offerent sese manifesta & firma testimonia Resur-
rectionis mortuorum, quæ & argumentis, aut po-
tius figmentis humanæ rationis diligenter oppo-
nenda

nenda sunt, ut excusso carnis delirio, ueram de Resurrectione fidem seruemus.

Quali corpori sumus resurrecturi.

Hoc proponitur cognoscendum; non ex superuacanea curiositate, sed ut hac occasione obiectiones humanæ rationis, aduersus resurrectionem, refutentur. Increduli enim homines solent multa absurda allegare, quæ sequuntur, ut ipsi quidem iudicant, si statuatur Resurrectio mortuorum. Dicunt: Orbis terræ constitit iam plusquam quinque milia annos, Et quis scit, quæ multis adhuc annis sit duraturus? In tot annis, quot myriades hominū mortem obierunt? Et quot adhuc morientur? Quanta præterea fuit diuersitas eorum? Alius fuit claudus, alius cæcus, alius gibbosus, alius herniosus, alius luscus, et quis omnia corporum uitia enumerare posset? Si ergo est Resurrectio mortuorū, ubi tantum spaciū locorum erit, in quo tot homines sint commoraturi? Et quæ erit illa deformitas, si alius rectus, alius incuruus, alius claudus, alius cæcus incedat? Accedit et hoc, quod isti existiment magnas fore de Coniugio controuersias. Si Mortui resurgunt, (inquiunt Sadducæi ad Christum) cuius erit uxor illa, quæ septem habuit maritos fratres?

Matth. 22.

Considerandum igitur est, quali corpore mortui sint resurrecturi, & quæ sit futura eorum conditio, post resurrectionem. Hanc autem ipsam questionem Paulus nominatim explicat, in priori epistola ad Corinthios cap. 15. Sunt corpora, inquit, cœlestia, & sunt corpora terrestria. Ac mox: Stella à stella differt in gloria: Sic et Resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, resurgit in incorruptibilitate. Seminatur in ignominia, resurgit in gloria. Seminatur in infirmitate, resurgit in potentia. Seminatur corpus animale, resurgit corpus spirituale. Et paulo post: Quemadmodum gestauimus imaginem terreni, gestabimus & imaginem cœlestis. Hic manifestè docet Paulus, quòd resurgemus corpore spiritali & cœlesti, non animali & terreno. Hoc autem non est intelligendum, quòd in Resurrectione Corpus mutetur in spiritum, sed quòd maneat quidem uera huius corporis substantia, abijciat autem imbecillitates animalis & terreni corporis, & accipiat proprietates & conditiones spiritus. Imbecillitas & proprietas corporis in hoc seculo est, quòd sit corruptibile, quòd sit sordidum, quòd sit subinde infirmius, quòd sit crassum, et tardum, quòd moueatur pedetentim de loco in locum, quòd sit uisibile, quòd indigeat cibo & potu, quòd afficiatur calore, frigore, & alijs qualitatibus.

Corpora resurgentium quare dicantur spiritua-
lia.

bus, ac breuiter, q̄ sit mortale. In Resurrectione aut̄ abijciet oēs illas infirmitates, & assumet proprietates spiritus. Erit enim incorruptibile, erit gloriosum, erit perpetuo firmum & sanum. Non remorabitur ipsum amplius crassities et tarditas, sed erit tam agile, ut in uno momento & ictu oculi moueatur, quocunq; libet, nec quicq; corporale poterit ei obstare, quo minus penetret. Erit et quā docunq; libet, inuisibile, & intangibile. Non indigebit nec cibo nec potu: nō afficietur ullis aduersis rebus, adeoq; prorsus erit immortale. Hoc. n. docet Paulus, cū ait corpus resurrectorum spirituale, & nos gestaturos imaginem coelestis. Et ad Philipenses cap. 3. ait: Noster municipatus est in caelis. Vnde etiam Saluatorē expectamus Dominum nostrum Iesum Christum, qui transfigurabit corpus nostrum humile, ut conforme reddat corpori suo glorioso, secundum efficaciam, qua potest etiam sibi subijcere omnia. Quare, & si habemus uicia corporis, claudicationem, gibbositatē, cecitatem, aut Christi cor aliam deformitatem in hoc seculo, tamen ea non pus post re erunt in futuro seculo, sed omnia erunt in corpori surrectionē bus perfecta & gloriosa. Et quanq̄ in hoc mundo cur ad tem multorum corpora non possunt in uno paruo loci pus uisui & co contineri, tamen cum corpora nostra futura tactui obnoxium. sunt in resurrectione, gloriosa, metuendum non est.

ne alter alterum ex suo loco extrudat. Nam quod Christus post Resurrectionem suam ostenderit uestigia clavorum in manibus, et lanceæ in latere, ac occupauerit Spaciū loci, non fuit corporis sui necessitas, sed dispēsatio, qua Christus hæc uestigia & loci occupationem iterum ad tempus recepit, ut probaret resurrectionis suæ ueritatem. Sicut et sese uisibilem ac palpabilem præbuit, cum tamen corpus gloriosum, non sit corporali nec uisui nec tactui obnoxium, nisi forte sua sponte se uidentium ac tangendum exhibeat. Hoc, inquires, uerum quidem fateor, de corporibus beatorum. Quid autem

Corpora dā
natorum an
resurgant.

resurgent & horum corpora spiritualia. Et sicut beatorum corpora erunt incorruptibilia & immortalia: ita & corpora damnatorum. Sed hoc discrimine, quia corpora beatorum erūt in summo & cœlesti gaudio, damnatorum autem in summo & perpetuo cruciatu.

Coniugium
non pertinet
ad futurum
seculum.

Cæterum, quod ad Coniugium attinet, docet Christus ipse perspicue, apud Matth. cap. 22. quod Coniugium sit genus uitæ pertinēs tantum ad hoc præsens, & non ad futurum seculum. In resurrectione, inquires, neq; matrimonium contrahunt, neq; elocantur, sed sunt sicut angeli Dei in cœso. Nam hæc erit piorum in Resurrectione scœlicitas, quod

Quod liberati omnibus corporalibus et mundanis
 rebus, acturi sint cœlestem cum Christo Domino
 suo uitam, & fruituri uera & perfecta cognitione
 Dei, quæ est summa et perpetua beatitudo. Rapie 1. Thessa. 4.
 mur, inquit Paulus, in nubibus, in occursum Domi
 ni in aëra, & sic Semper cum Domino erimus. Et 1. Cor. 13.
 iterum: Cernimus nunc per speculum in ænigma-
 te, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex
 parte, tunc uero cognoscam, quemadmodum &
 cognitus sum. Et Ioannes: Nunc, inquit, filij Dei su 1. Ioan. 5.
 mus, & nondum apparuit, quod futuri sumus. Sci
 mus autem, quoniam si apparuerit, SIMILES
 ei erimus, quoniam VIDEBIMVS eum sicuti
 EST. Quid plura? Esaias dicit: A seculo non au E/4. 64.
 dierunt, neq; auribus perceperunt, oculus non ui
 dit Deus absq; te, quæ preparasti expectantibus 1. Cor. 2.
 te. hoc est, tanta futura est scœlicitas piorum, ut nec
 humanis uerbis explicari, nec humanis auribus
 percipi, nec humanis oculis conspici, nec humana
 ratione aut intellectu comprehendere queat. Et ta
 men ea nihil est nec uerius, nec certius. Quare
 nullo modo nobis committendum est, ut colloca
 mus spem nostrã in hoc mundo, et in mundana scœ
 licitate, sed pergamus sine intermissione ad accipi
 enda etiam hoc tempore ea bona quæ in resurre
 ctione reuelabuntur. Quæ enim tunc reuelabun-

tur, & re ipsa contingent, ea nunc per fidem ex Euangelio Christi accipienda sunt. Fides autem, si uera fuerit, non potest esse ociosa, sed quia certo confidit futuram esse resurrectionem, & in ea cœlestem scœlicitatem, teneri non potest, quin & in hac uita meditetur resurrectionem, ac testificetur eam totius uitæ suæ nouitate.

CREDO VITAM
AETERNAM.

Religionis
nostræ uerus
fructus tradi
tur in hoc
articulo.

HIC est ultimus fidei nostræ articulus, sed qui duobus uerbis exponit & tradit nobis fructum & utilitatem omnium priorum articulorum. Si enim non esset Vita æterna, quid multum prodesset Creatio huius mundi? quid comodi afferret nobis Incarnatio, Passio, Mors, & Resurrectio filij Dei? Quantilla esset utilitas Remissionis peccatorum, & Resurrectionis mortuorum? Si resurgeremus à morte, iterum morituri, ac perpetuo interituri, sicut iumenta intereunt, at non talis Resurrectio magis esset supplicium, quam beneficium. Tolerabilius enim esset mortem semel subire, quam ad mortem secundo & tertio subeundam iterum resuscitari. Quare hic articulus de æterna uita, necessario in fine Symboli nostri positus est, ut admoneat nos de uero religionis nostræ

stræ fructu. Sunt autem multi, quorum alij uerbis, alij factis negant æternam esse uitam. Inter Ethnicos fuerunt Epicurei, qui palàm negabant reliquam esse uitam post hanc uitam, Inter Christianos, magna quidem hominum pars uerbis dissimulat & celat hanc impietatem, corde autem sentiant, se non credere æternam esse uitam. Quot enim tradunt sese totos huic seculo, & tantum uentri seruiunt, ac non aliud agunt, quàm ut corradant opes terrenas, aut indulgeant genio, et corporis uoluptatibus, aut studeant acquirendæ mundanæ gloriæ ac potentia, nec ullam habeant rationem uerbi Dei, sed pergant in sceleribus suis impoenitenter, hi & si uoce dissimulant, factis tamen negant se credere, quòd sit post hanc uitam, æterna uita. Quare incumbendum est in hoc studium diligentissime, ut certissimam & firmissimam fidem de æterna uita concipiamus.

Quòd autem hæc præsens, & mundana uita non sit uera uita, sed quòd sit alia æterna uita reliqua, non est petendum ex humana ratione, quæ etsi habet quandam naturalem noticiam de Deo, & de uita æterna, tamen tanta est peccati Originalis potentia, ut homo in grauibus tentationibus non satis constanter naturali cognitioni adhareat,

Vitæ æternæ
testimonia un-
de petenda.

sed incertis quasi fluctibus hinc inde impellatur: Sed est petendum e scriptura Prophetica & Apostolica, quæ est cælestibus miraculis & testimonijs ita cõfirmata, ut certo cognoscamus, eam uerè esse spiritus sancti oraculum.

Hæc autem scriptura plena est testimoniorum de æterna uita. Quæ cum sint ubiq; obuia, præsertim in nouo Testamento, quod est Veteris Testamenti Apocalypsis, superuacaneum esset, ea hic copiose recitare. Et tamen quædam sunt recitanda, ut ea in promptu habeamus, & memoriter ediscamus.

Lu. 18. Amen dico uobis, nemo est, qui reliquit domum aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut liberos propter regnum Dei, qui non recepturus sit multò plura, in hoc tempore, & in seculo uenturo VITAM AETERNAM.

Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat VITAM AETERNAM.

Ro. 2. Redditurus est unicuiq; iuxta facta sua, his qui perseverantes in benefaciendo, gloriam et honorem & immortalitatem querunt, VITAM AETERNAM.

Roman. 6. Nunc manumissi à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum uestrum in sanctificationem,

ationem, finem autem VITAM AETER-
NAM.

1. Pet. 1. Regenuit nos in Spem uiuam, per hoc
quòd resurrexit Iesus Christus ex mortuis, in hæ-
reditatem IMMORTALEM, & inconta-
minabilem, atq; IMMARCESSIBILEM,
conseruatam in cœlis erga uos &c.

1. Ioan. 2. Hæc est repromissio, quam ipse polli-
citus est nobis, VITAM AETERNAM.

1. Ioan. 5. Hoc est testimonium, qd uitam eternã
dedit nobis Deus, & hæc uita in filio eius est etc.

Quid pluribus opus? Vniuersa scriptura Pro-
phetica & Apostolica eò tendit, & in hunc finem
properat, ut doceat, quòd qui credunt in filium
Dei, habeant AETERNAM VITAM.

Ex hoc igitur articulo admonemur primum
de uanitate & instabilitate huius corporalis uitæ,
ut discamus nullam fiduciam in hac mortali uita
collocandam esse. Etenim hæc resens corporalis
uita, ut non est uera & cõstans uita, ita breuis est,
& plena omnigenarum ærumnarum. Sumus qui Homo si non
dem initio conditi, non ut moremur, nec tamen peccasset, an-
ut perpetuo in hac externa & corporali uita manisset per-
neremus, Sed ut suam quisq; periodum uitæ in hac petuo in hac
terra absq; omni molestia transigeret, ac postea corporali ui-
transferretur in momento & ictu oculi, ad Spiri ta.

tualem et eternam uitam, idq; absq; omni dolore, sed summa cum uoluptate. Hoc Paulus significat, cum 1. Cor. 15. ex Genesi dicit, Factus est primus homo Adam in animam uiuentem, Extremus Adā in spiritum uiuificantem. At non primum, quod spirituale, sed quod animale, deinde, quod spirituale. Hoc loco docet Paulus non obscure, quod etiamsi Adam non peccasset, tamen uita eius non fuisset perpetua in hac terra, nec tamen mortuus fuisset, sed in momento translatus esset ex hac uita, quæ indiget corporalibus alimentis, ad spirituales & cælestem uitam, in qua nec editur, nec bibitur, nec quicquam rerum corporalium exercetur. Sicut enim Paulus dicit de his, qui in hac corporali uita reliqui erunt, in aduētū Christi, in nouissimo die, Non omnes dormiemus, sed omnes immutabimur, in puncto temporis, in ictu oculi: ita si Adam non fuisset lapsus in peccatum, nullus hominum fuisset mortuus, Sed unusquisq; peracta periodo corporalis seu animalis uitæ suæ, immutatus esset in ictu oculi, in uitam spiritualem. Postquam autem Adam peccauit, introiit propter unum hominem, ut Paulus ait, peccatum

Vita corporalis non uere uita est. in mundum, & per peccatum mors, & sic omnes homines mors peruasit, quatenus oēs peccauimus. Itaq; hæc corporalis uita, cum sit morti obnoxia,

noxia, non est uera uita, sed statim, ut homo nascitur, animam agere incipit. Etsi enim uagatur aliquandiu in terra, & exercet opera corporalis uitae, tamen quia haec uita plena est miserrimarum calamitatum & arunarum, iam inde ab infantia usq; ad horam mortis, idcirco uere dicimur animam semper, quoadiu in hac terra uiuimus, agere.

Gen. 47. dicit Iacob ad Pharaonem. Dies peregrinationis uitae meae centum triginta annorum sunt **PARVI ET MALI** &c.

Iob. 14. Homo natus de muliere, breui uiuens tempore, multis repletur miserijs. Qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit uelut umbra, & nunquam in eodem statu permanet.

Psal. 28. Omnes dies nostri elabuntur per iram tuam. Annos nostros finimus, sicut sermo absuntur. Dies annorum nostrorum sunt septuaginta anni, aut ad summum, octoginta, reliquum uitae est labor & dolor.

Iacobi 4. *Quae est uita uestra?* Vapor est, qui ad exiguum tempus apparet, & deinde euanescit, &c. *Quare cum ita se res habet cum hac corporali uita, non debemus fiduciam nostram in bonis eius collocare, aut nos in negocia eius ita immergere, perinde ac si essemus perpetuo in ea comoraturi. Sed expergiscendum est, et toto animi studio elabo*

vandum, ut consequamur bona aeternae vitae:

Deinde excitemur hoc articulo, ut diligenter consideremus corporalis, & spiritualis ac aeternae vitae discrimen, quo illius fastigiū, & huius desiderium concipiamus, In corporali enim & hac praesenti mundana vita, omnia sunt mutationi obnoxia, ac nihil propemodum suo ordine geritur, aut consistat. In futura autem vita omnia sunt aeterna,

Mundanae vitae confusio. & perpetuo firma. In corporali vita, qui modo Monarcha est, paulo post solet fieri captiuus, aut seruus: qui modo diues est, mox fit pauperrimus: qui modo sanus est corpore, mox affligitur morbo grauissimo: qui modo agit vitam, continuo fit mortuus trucus. Denique quod est maxime mirandū, qui pii sunt, solent in hac corporali vita infelices esse, im-

Vitae aeternae stabilis felicitas. pii autem felices. Haec est huius mundanae vitae vicietas, & confusio. In futura autem vita, & in altero seculo, quod in nouissimo die reuelabitur, omnia sunt fixa, stabilia & aeterna. Qui in Resurrectione semel fit rex caelestis, felix & beatus, is semper & perpetuo talis manet. Neque ulla unquam amplius infelicitas pertinet ad pios, sed fruuntur sempiterna felicitate. Quod cum ita se habet, quid est, quod rebus huius seculi ita studeamus, ut nullam prorsus aut minimam futuri seculi rationem habeamus? Et quid ita ad mentionem mortis,

qua

qua in futurū seculum ingredimur, expallescimus.
 Obijciunt quidem multi, se non illibenter ingressu-
 ros in alterum seculum, si modo cognoscerēt, qua-
 le ipsis hospitium in eo seculo paratum esset, Sed
 hi manifestè significāt, se hoc Apostolicum Symbo-
 lon, quod est Christianorū, ut ita dicam, Alphabe-
 tum, aut nondum didicisse, aut ueram eius senten-
 tiam nunquam adhuc serio considerasse. Et cū
 tanto tempore, & tot annis uersantur in schola
 Christianorum nōdum affecuti sunt ueram Alpha-
 beti eorum cognitionem. Quid potest turpius di-
 ci? Nam hoc Symbolon collectum est ex uniuersis
 Prophetiis & Apostolicis concionibus, & nobis
 traditū in hunc usum, ut doceat, ac certificet nos,
 quōd uerus & æternus Deus Creator cœli & ter-
 ræ complectatur nos paterna pietate, ac miserit
 in hunc mundum, unigenitum filium suum Domi-
 num nostrum Iesum Christum, ut passione & mor-
 te sua expiaret peccata humani generis, & Resur-
 rectione sua conferret iusticiam in omnes eos, qui
 fide sua ipsum agnoscunt, ac misso spiritu sancto
 redderet eos certiores, quōd propter ipsum ado-
 ptentur in filios Dei, & coheredes suos, ac resur-
 recturi sint ex morte, ad æternam uitā, & perpe-
 tuam fœlicitatem. Hoc spectat, huc tendit huius
 Symboli nostri, hoc est, uniuersæ Prophetiæ &

Symbolum
 Apostolicum
 in quē usum
 collectum.

Apostolicæ scripturæ doctrina. Quid ergo adhuc
 de hospittio alterius seculi dubitas? Dubitent, me-
 tuant, trepident, contremiscant hi, qui Euangeli-
 on Christi non agnoscunt, qui doctrinam Euange-
 lij persecuntur, qui in sceleribus suis præ fractis
 impudenter, & impœnitenter ambulare pergunt.
 His Deus non est Pater, Sed hostis: his filius Dei
 non est Seruator, sed seuerus Iudex: his non est re-
 missio peccatorum, nec resurrectio ad eternam
 fœlicitatem, sed ira Dei, & resurrectio ad eter-
 nam damnationem. Deniq; his nō est paratum cœ-
 lum, sed infernus, idq; nec immisericordia, nec cri-
 delitate, nec inuidia Dei, quippe qui uult om-
 nes homines saluos fieri, sed sua ipsorum impieta-
 te, & impœnitentia, quod oblatam & propositā
 in Iesu Christo salutem sua sponte repellant. Nos
 autem, qui, agnitis peccatis, conuersi sumus ad
 Christum, & amplectimur fide Euangelion eius
 ac ambulamus in uocatione eius, nullus est nec di-
 bitationis, nec trepidationis locus relictus. Et si
 enim & nos multa atq; grauius peccata designau-
 imus, & adhuc peccatum in carne gestamus, tamen
 Christus filius Dei expiauit peccata, & nos huius
 expiationis participes sumus, cum omnem fidu-
 ciam nostram collocamus in filio Dei Domino no-
 stro Iesu Christo, & mortificamus spiritu opera
 carnis.

carnis. Abijciamus igitur omnem de alterius secus
 li hospitio dubitationem, & sciamus ex hoc Apo-
 stolico Symbolo, quod quia facti sumus membra
 Christi, & recepti sumus in communionem Eccle-
 siæ per fidem, paratum sit nobis certissimum in
 cœlesti regno hospitium. Et quia, quod gratis das-
 tur, in gratitudine iterum auferri solet, necessaria
 um est, ut obedientia & honestate morum gratia-
 tudinem nostram erga Deum in hoc seculo decla-
 remus, & uitam cœlesti hospitio conuenientem
 summo studio ducamus &c.

Hactenus percurrimus interpretatione nostra
 Symbolon, quod uocant Apostolicum, & quod Ca-
 techumenis ad uerbum ediscendum & recitandū
 proponi solet. Sed extant etiam alia duo Symbola,
 uidelicet, Nicænum, & Athanasij, quæ certe utile
 est aliquoties publicè in Ecclesia de uerbo ad uer-
 bum recitare, ut testimonia ueteris Ecclesiæ, de ar-
 ticulis fidei nostræ conseruentur, & ad posteros
 propagentur. Nos nunc in eo Catechismo, quem
 explicandum suscepimus, procedere pergemus.

Q.

Quæ est huius fidei utilitas?

R.

Hæc est utilitas eius, quæ reputor
 per fidem coram Deo iustus & san-

ctus propter Iesum Christum, & quod donatur mihi Spiritus orandi Deum, & inuocandi eum, ut Patrem, Et uitam meam iuxta mandata Dei institutam.

Necessarium est, ut huius fidei, quam in Symbolo professi sumus, utilitas probè nobis cognita sit & perspecta. Fides enim huius Symboli tanta seueritate nobis commendatur, ut si Angelus aliam fidem seu religionem nobis prædicaret, habendus esset anathema. Sic enim Paulus Gala. 1. ait: Si nos aut angelus è cælo prædicauerit uobis Euāgelium, præter id quod prædicauimus uobis, anathema sit. Hoc autem Symbolon, quod hactenus exposuimus, est epitome seu compendium eius Euāgelij, quod Paulus, et omnes alij ueri Apostoli prædicauerūt, quemadmodum supra ostendimus. Deinde, fides huius Symboli sic nobis commendatur, ut potius debeamus omnes facultates nostras deserere, & uitam nostram in extremum periculum exponere, quàm hanc fidem abnegare. Matt. 10. Ne metuatís uobis ab his, qui occidunt corpus. Et mox: Quisquis negauerit me coram hominibus, negabo eum & ego coram Patre meo qui est in cælis. Et extant exempla Apostolorum & martyrum, qui maluerunt

runt ferre omnia horribilia suppliciorum genera,
quàm hanc fidem abnegare. Quare cognoscenda
est Utilitas eius, ut excitati utilitate, possessioni et
confessioni eius omnia pericula postponamus.

Exposuimus autem supra specialem cuiusq; ar-
ticuli utilitatem, quam nunc singulatim repetere
longum esset. Recensebimus igitur fidei horum
articulorum utilitates. Harum commemorantur
TRES in Catechismo.

Prima est, quòd reputamur per hanc fidem, co-
ram Deo iusti & Sancti, propter Christum. Nam *Fidei in Christi-
sum utilitas.*
hec est summa articulorum huius Symboli, quòd *summa*
Deus Pater Conditor cœli & terre, miserit filiũ *prima.*
suum unigenitum Iesum Christum, ad expianda
peccata nostra, morte sua, & ad iustificandos, ac
uiuificandos nos resurrectione sua, ut donati ac
sanctificati spiritu sancto suo in operibus iustitiæ
ambulemus, & eternam uitam possideamus. *Quis*
quis ergo huic Euangelio ueram adhibet fidem, is
efficitur hac fide membrum Christi, & templum
eius, ut inhabitet in ipso Christus. An nescitis, in-
quit Paulus, quòd corpora uestra sunt membra *1. Cor. 6.*
Christi? Et ad Ephe. Inhabitat Christus per Fidem *Ephe. 3.*
in cordibus uestris, fixis in charitate radicibus,
&c. Et Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem me-
um seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eũ

ueniemus, & mansionem apud eum faciemus. Ita que, qui credit Euangelio Christi, is habet hospitem Christum, unâ cum coelesti Patre, & sancto spiritu. Vbi autem hi habitant, ibi etiam uera iusticia & sanctitas habitent, necesse est. Quare, qui credit in Christum, reputatur hac fide coram Deo iustus & Sanctus.

Ac profecto hæc doctrina de iusticia fidei tanto diligentius est consideranda, & firmitus tenenda, quanto magis impijs aliorum corruptelis obscuratur. Monachi enim & hypocritæ de iustificatione impij ita docent, ut & mirij sint in maiestatem Christi, & faciant ex hominibus magis idolatras, quam ueros Dei cultores, nimirum discipuli & sectatores eorum, qui circumeunt mare & aridam, ut faciant unum proselytum, & cum factus fuerit, faciunt eum filium gehennæ duplo magis, quam antea fuerit. Docent enim, imò somniant, quod cum homo facit, quod in se est, Deus infundat ei has tres uirtutes, Fidem, Spem & Caritatem, quas uocant gratiam. Et per fidem non intelligunt proprie Fiduciam misericordiæ Dei in Christo, sed talem notionem, de quibus Iacobus ait: Etiam demones credunt, & contremiscunt. Cum igitur homo acciperit à Deo has uirtutes, dicunt eum propter ipsas esse
sanctus

Monachorum
doctrina de
iustificatione
impij.

Gratia secundum
Monachos quid.

ribus Legis. Lex enim exigit fidem, spem, & charitatem, cum dicit : Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota fortitudine tua. Hac enim uoce præcipitur nobis, ut credamus sine ulla dubitatione promissis Dei, ut speremus certissimè nobis ea euentura, quæ sunt diuinitus promissa, & ut Deum tota mentis dilectione complectamur. Cui legi & illud de proximi dilectione additur: Diligas proximum sicut teipsum. Manifestum igitur est, quòd hæ tres uirtutes sint opera Legis. Et siue ea suscipiuntur faciendâ humanis uiribus, aut lege cogente, siue gratia diuini spiritus cor accedente, manet tamen semper Legis opera, quippe quæ diuina lege præcepta sunt, et nobis faciendâ per legem imposita. Nisi enim diuina lege præscriberentur & mandarentur, spiritus sanctus non operaretur ea in cordibus nostris. Vniuersa autem doctrina Pauli eò tendit, ut doceat hominè non iustificari ex operibus Legis, quòd manifestius est, quàm ut multis uerbis ostendendum debeat. Quare hoc somnium, quòd homo sit coram Deo, propter tres illas uirtutes iustus, excogitatum est à Satana, ad euertendam uniuersam Pauli, atque uerè Apostolici Euangelij de uera hominis iustificatione doctrinam.

Præterea, Si homo iustus est coram Deo propter

pter has uirtutes, debet & his in iudicio Dei con Fides, spes,
fidere, & propter eas mercedem æternæ salutis caritas sunt
sperare. Hoc autem est manifestam idolatriam do dona Dei, nõ
cere. Considerare enim ad æternam salutem, est cul- Deus ipse.
tus, q̄ soli uero Domino Deo nostro, & nulli crea
turæ debetur. Sic enim credere, est Adorare. Et
Solutus Deus est adorandus. Hæ autem uirtutes, sunt
quidem Dona Dei, non sunt autem Deus ipse, sed
tantum Creaturæ Dei. Quare, qui sentit se pro
pter ipsas esse iustum, & confidit eis ad consequē
dam æternam salutem, adorat eas, tanquam Deum
seruatorem suum, & designat in corde suo mani
festam coram uero Deo idolatriam.

Ahæc, Vniuersa scriptura tribuit filio Dei Fides, spes,
Domino nostro Iesu Christo hunc honorem, quod caritas non
ipse sit uictima pro peccatis nostris, & propicias sunt uictima
tio nostra, nec sit aliud nomē, in quo oporteat nos pro peccatis,
saluos fieri. Si ergo tres illæ uirtutes, de quibus sed Christus.
nunc loquimur, tanti reputantur, quod Deus pro
pter eas remittat nobis peccata, & sit nobis pro
picius, & conferat in nos æternam salutem, quid
aliud agitur, quàm quod honor soli filio Dei de
bitus auferatur ei, & transferatur in creaturas
Dei, quod ut est sacrilegum, ita est & in unigeni
tum & æternum filium Dei contumeliosum.

Solent quidem aduersarij hîc respondere, q̄ sen

etiant & fatrantur solum Christum filium Dei esse
uictimam pro peccatis, ac impetrasse nobis propi-
cium Deum, hoc autem non eo ualere, quod De-
us reputet nos iustos, tantum per fidem, sed quod
donet nobis ex gratia & fauore has tres uirtutes,
propter quas simus iusti. At enim, si Christus imp-
petrauit tantum, ut Deus donet nobis has uirtua-
tes, propter quas iustificemur, certe non impetra-
uit nobis perfectam iusticiam, nec absoluit salutem

Fides, spes, ca
ritas in hac
uita in nobis
nūquam sunt
perfecte.

nostram. Et enim uirtutes, & si donā-
ur nobis à
spiritu sancto, tamen nunquam sunt in nobis
perfecte propter carnem nostram. Nūquam enim
in hac uita tantum credimus, tantum speramus, tan-
tum diligimus, quantum Lex, quæ est diuina uolū-
tas, à nobis exigat, & quantum nos debemus. Ma-
nifestum autem est, quod Christus impetrauerit
nobis perfectam iusticiam, & absoluerit ueram no-

Hebr. 7. stram salutem. Perpetuum (inquit epistola ad Hebr.
7.) sacerdotium habet. Unde et saluos facere ad

Hebr. 10. &c. Et iterum: Una oblatione perfectos efficit
in perpetuum eos, qui sanctificantur.

Quare nihil uanius dici potest, q̄ q̄ Christus
hoc tantum impetrauerit, ut Deus infundat nobis
uirtutes, propter quas coram ipso iustificemur.

Postremo, si sentiendū est, q̄ propter tres illas
uirtutes

uirtutes simus Deo accepti, & coram eo iusti, tunc nunquam possumus certo & firmiter de fauore Dei erga nos confidere, & Deum uera ac firma fiducia inuocare. He enim uirtutes semper sunt in nobis, in hac uita imperfecte, nec unquam satisfaciunt diuinae legi. Quare si Deus iudicaret de nobis secundum has uirtutes, semper dubitaremus de fauore eius erga nos, nec auderemus eum alacri et certa fiducia inuocare, quippe quod conscij imperfectionis nostrae, fugeremus seueritatem iudicij eius. Exigit autem Deus, ut de fauore & clementia ipsius erga nos non dubitemus, & ut certa ac firma fiducia ipsum inuocemus. Promisit enim clementiam suam, propter filium suum Iesum Christum, & recipit se nos exauditurum, quicquid in nomine filij sui petierimus. Cum autem iubeat se diligere ex toto corde et ex tota anima, certe uult etiam ut fidem haudquaquam dubitantem promissioni ipsius adhibeamus. Quantum enim de ueritate promissionis eius dubitamus, tantum eum uanum & mendacem iudicamus. Negari quidem non potest, quin caro nostra multum dubitationis retineat, non est autem huic dubitationi cedendum, sed spiritu contra eundem, ut expurgetur. Necessarium igitur est, ut de clementia Dei erga nos non dubitemus, et ut certa ac firma fiducia eum inuocemus. Quod cum ita se

Fides sit certa, non dubitans.

habet, manifestum est, uanissimum esse, quod Sophistæ docent, hominem propter tres illas uirtutes, Fidem, spem, & caritatem, Deo acceptum fieri, & coram Deo iustum esse.

Iustificatio
nis uera do
ctrina.

Rom. 3.

Quæ est igitur tandem uera De Iustificatione impij Doctrina? Dicam hoc non meis, sed Pauli uerbis, qui ad Romanos scribens: Omnes, inquit, peccauerunt ac desituuntur gloria Dei. Iustificatur autem gratis, per illius gratiam, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus reconciliatorem, per FIDEM, in ipsius sanguine. Et mox: Arbitramur FIDE iustificari hominem absq; operibus legis.

Singula uerba horum dictorum ponderanda sunt.

Iustificari.

IUSTIFICANTVR. Iustificari hoc loco nõ significat ex impio, uerè & perfectè in se fieri iustum, ut nulls in homine reliqua sit iniusticia. Nullus enim hominum in hac coporali uita sic iustus fit, ut peccatũ in carne sua non habeat: Sed significat, Deo acceptum fieri, à peccatis absolui, & reputari iustum, etiamsi habeat adhuc inherentiẽ in iusticiam. Sicut enim in ciuili foro iustificari dicitur is, qui absoluitur ab accusatione aduersarij sui, & pronũciatur honestus: Iustificatis, inquit Esai. 5. Esaias, impium pro muneribus, hoc est, Absolutẽ impium

impium ab accusatione, & pronunciatis eum in-
 sum: ita & in hac disputatione Iustificari est à pec-
 cato absolui, & iudicari iustum, ut aduersarius
 non possit amplius condemnare. Tamen si enim in
 iustificatione impij donatur spiritus sanctus, qui
 incipit cor renouare, & nouas uirtutes infunde-
 re, tamen homo non fit iam primum propter has
 uirtutes Deo acceptus, nec absoluitur propter eas
 à peccatis, sed necesse est, ut antea sit acceptus
 Deo, & habeat peccatorum remissionem. Vnde Iustus:
 Psal. trigesimus primus pronunciat eum beatum
 seu iustum, cui remisse sunt iniquitates, & tecta
 sunt peccata, & cui Dominus non imputat pecca-
 tum, nec est in spiritu eius dolus, hoc est, qui non
 est impius simulator, aliud corde cælans, aliud ore
 loquens, In corde dicens: Non est Deus, Ore di-
 cens se unum solum Deum colere: Sed qui ueram
 habet fidem, peccata sibi remitti, & non imputa-
 ri. Itaq; iusticia nostra, est remissio seu condonatio Iusticia.
 iniusticie nostre.

GRATIS. Recipit enim Deus hominem in
 gratiam suam, & condonat ei peccata, nullo pror-
 sus respectu humanorum meritorum, siue prae-
 dètium, siue præsèntium, siue sequentium, sed gra-
 tuita tantum clementia & misericordia sua. Si en-
 nim remissio peccatorum esset ex operibus, hoz

est, meritis operum, gratia iam non esset gratia, ut aliàs Paulus loquitur. Et si Deus in recipiendo homine in gratiam, & in remittendo ei peccata respiceret humanum meritum, necesse haberemus semper de favore Dei erga nos, & de peccatorum nostrorum remissione dubitare. Quis enim cognoscere posset, quando satis haberet meritum? Necessarium autem est, ut cum Deus promiserit nobis in Christum credentibus certissimam peccatorum remissionem propter Christum, de ueritate & certitudine huius promissionis haudquaquam dubitemus, sed credamus ex toto corde Deum esse ueracem. Quare necessarium etiam est, ut contingat nobis remissio peccatorum gratis, sine ullo meritorum respectu.

PER ILLIUS GRATIAM. Vt hoc, quod dictum est, Gratis, magis perspicue explicetur, additur, Per illius Gratiam. Nomine autem GRATIAE non intelliguntur hic tres illae infusae uirtutes, Fides, Spes, Caritas, quemadmodum supra exposuimus, Et mox sequitur, Per Fidem, quo manifestè significatur, qd hic nomine gratiae non intelligatur uel Fides, uel Caritas, Sed intelligitur Gratuitus Dei fauor, gratuita Dei clemètia & Misericordia, adeoq; planè non intelligitur caritas in nobis, erga Deum, sed potius Caritas in Deo

Deo erga nos. Vnde & Paulus postea capite quim
to dicit: Commendat suam caritatem erga nos De
us, quòd cum adhuc essemus peccatores, Christus
pro nobis mortuus fuit. Et 1. Ioannis 4. In hoc est
charitas, non quòd nos dilexerimus Deum, sed
quòd ipse dilexerit nos, & misit filium suum
propiciationem pro peccatis. Et ad Titum capi
te tertio. Postquam bonitas, & erga homines
amor apparuit Seruatoris nostri, non ex opere
bus, quæ sunt in iusticia, quæ faciebamus nos, sed
secundum suam MISERICORDIAM, mala
nos nos fecit &c.

PER REDEMPTIONEM, quæ est
in CHRISTO IESU, &c. Quid igitur
dicemus? Si Deus recipit hominem gratiam,
& remittit ei peccata, gratis, & gratuita
clementia, ubi manebit ius Satanae, quod pro
pter peccatum legitime in hominem habuit? Vbi
manebit iusta & seuera ira Dei aduersus peccatum?
Num Deus eripit hominem Satanae utolenter,
iniuste & tyrannice? Num mutat iram suam
temere in misericordiam? Nihil certe minus. De
us tam iustus est, ut ne Satanae quidem ullam iniuriam
inferat, & tam constans est in ira sua aduer
sus peccatum, ut ne unigenito quidem filio suo,
qui peccatum expiandum suscepit, pepercerit.

Quare recipit hominem in gratiam, sed non nisi antea redemptum à Satana, cuius homo captiuus & mancipium erat. Et remittit ei peccatum, sed non nisi peccato antea expiato, & ira ipsius iuste placata. Quæ est igitur illa redemptio? Quæ est illa expiatio, & placatio? Num hominis opera? Nil minus. Omnes, inquit, peccauerunt, & destituntur gloria Dei. Num angelorum merita? Sed ecce qui seruiunt ei (inquit) non sunt stabiles, & in angelis suis reperit prauitatem. Non est igitur alia, quàm Redemptio & Placatio, quæ facta est per Iesum Christum filium Dei. Postquam enim, nec in caelis, nec in terris inueniretur satis dignum precium, quo homo redimeretur à captiuitate Satanae, & quo peccata expiarentur, & ira Dei placaretur, obtulit sese filius ipse Dei in precium redemptionis & reconciliationis. Per Redemptionem, (inquit) quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus Reconciliatorem. Duo tribuuntur filio Dei Iesu Christo. Vnum est Redemptio, seu precium redemptionis. Cum enim homo esset factus captiuus et seruus Satanae propter peccatum, nec esset à seruitute illegitimè eximendus, & à Satana domino ipsius tyrannicè aufrendus, quippe quòd suum sit legitimū ius dominorum in seruos, factus est filius Dei homo, ut obijceret sese Satanae tentant

dumo

Iob. 4.

Redemptio
& placatio
vera.

Christo tribuuntur redemptio & propitiatio.

dum, aduersis affligendum, horrore mortis & inferni concutiendum, crucifigendum, occidendum, & in morte aliquandiu detinendum, pro iusto & legitimo precio redimendi humani generis à Satanae seruitute & captiuitate. Filius hominis, (inquit) nō uenit ut sibi ministraretur, sed ut ipse ministraret, utq; daret animam suam Redemptionem, hoc est, precium redemptionis pro multis. *Math. 20. 28*
2. Timoth. 2. 2
 Et Paulus: Unus (inquit) Deus, unus etiam conciliator Dei & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum precium redemptionis pro omnibus. Quare, hoc precio persoluto, Satan non habet amplius, quod de iniuria conqueratur, sed necesse habet hominem liberum dimittere, ut reuertatur ad Dominum Deum suum, & adoptetur ab eo in filium, & heredem honorū suorum. Quòd si filius ipse Dei est precium Redemptionis, qua fronte audebis tribus illis uirtutibus, quarum toties mentionem fecimus, ad consequendam redemptionem consideres.

Alterum, quod tribuitur Christo, est Reconciliator seu Propiciator. Quem proposuit (inquit) Deus Recōciliatorem. Sicut enim pro redemptione à seruitute Satanae persoluendū erat precium, ita ad placandam iram Dei, & Deum propicium reddēdum, necessaria fuit expiatio peccati. *Sap. 11. 16*

Christus re
conciliator.

pit igitur filius Dei peccatum morte sua expiandum, ut placata ira Dei, homo reconciliaretur cū Deo, & Deus fieret homini propicius. Itaq; dicitur reconciliator seu propiciator, aut etiam Propiciatoriū, q̄ sit adumbratus à propiciatorio Moſaico. ipse, inquit Ioannes, est propiciatio pro peccatis nostris &c. Diserte autem dicit Paulus: Quē Deus proposuit in propiciatorem, uidelicet immēsam Dei caritatem erga nos significans. Maluit enim Deus, ne unigenito quidem filio suo parcere, sed tradere ipsum in probrosissimam crucis mortem, quā peccato non expiato, iram suam retinere, & humanum genus in aeterna damnatione relinquare. Si autem Deus ipse proposuit nobis hūc propiciatorem, quid est, quod ei pro propiciatorio tres tuas illas uirtutes obtrudas? Neq; enim fieri potest, ut cum ipse suum ipsius filiū pro propiciatorio nobis exhibet, uirtutes illas, dona quidem sua, sed propter carnem nostram in nobis uiciatas & imperfectas, pro peccatorum expiatione agnoscat.

PER FIDEM. Hic iam manifeste exponitur, quod sit organon seu instrumentum illud, quo clementia Dei, & propiciatio filij Dei fruenda accipiuntur. Etsi enim Deus est Misericors propter unigenitum filium suum, & filius Dei expiauit

pes

peccata nostra, & placavit iram Patris, tamē hæc nihil proderunt homini ad eternam salutem, nisi sibi ea accipiat, applicet & appropriet.

Quo ergo est illud Organon, quo homo ista beneficia Dei & filij eius sibi sumit & applicat? Corruptores piæ doctrinæ uaria fingunt organa, Alius dicit esse Caritatem. Alius, Murmura priuatarum Missarum: alius Redemptionem Indulgentiarum Pontificalium: alius leuonia: alius peregrinationes, alius aliud genus uel boni uel hypocritici operis. Ac suus quidem usus est Caritatis, & eorum operum, quæ à Deo præcepta sunt, Sed nullum horum aptum & idoneum Organon est, quo clementiam Dei, & propiciationem filij eius accipias, & tibi appropries, præterquam FIDES. Nam filius Dei, qui est propiciatio, & propter quem Deus est clemens, reuelatur, proponitur, offertur & donatur nobis non nisi prædicatione Euangelij sui. Nisi enim audieris de Christo, quomodo cognosces eum? Homo enim nullam prorsus habet naturali sua ratione cognitionem Christi filij Dei, Sed necesse est, ut eum ex auditu Euangelij cognoscat. Quomodo autem audies, inquit Paulus, absq; prædicatē? Visum igitur est Deo, prædicationem Euangelij de filio suo, iam inde à condito mundo instituisse, & in mundo conseruare

Fides organon non est quo applicantur beneficia Dei.

Prædicatio
nis Euange-
lij usus.

re. Itaq; initio prædicârunt Euāgelion Christi, Pa-
triarchæ, Deinde Prophetæ, Postremò Christus in
ipse & Apostoli eius, qui & uulgârunt prædica-
tionem Euangelij in totum orbem terre, ut perdis-
ret in eo usq; ad nouissimum huius seculi diem.
Prædicatio autem Euangelij, & si externo auditu
percipitur, tamen, ut sit Salutaris, excipienda est
FIDE, & in eum finem proponitur, ut auditores
non tantum auribus eam capiant, sed ut adhibe-
ant ei FIDEM. Quis enim alius esset prædi-
cationis Euangelij usus? Sicut Christus dicit; Præ-
dicare Euangelion omni creaturæ; Et addit: Qui
crediderit, sentiens uidelicet, Euangelion excipi-
endum esse Fide. Quare manifestum est, quòd &
Christus filius Dei, Redemptio & propiciatio no-
stra, non accipitur nec approprietur nobis nisi
FIDE: Itaq; non est aliud, præter fidem, organum
non, quo beneficia Dei & filij eius fruenda acci-
piamus. Porro, Si Christus, & beneficia eius non
nisi Fide accipiuntur, quid reliquum est, quàm
non nisi Fide iustificemur, hoc est, Deo grati fide-
mus, & à peccatis absoluanur, ac iusti coram Deo
reputemur?

Nō propter, IN IPSIVS SANGVINE. Ne quis
sed per fidē, existimet nos iustificari Fide propter Fidem, seu
propter meritum operis fidei, addit, In ipsius Sā-
guine.

guine, hoc est, Per ipsius Sanguinem. Iustificamur enim Fide, nō propter Fidem, sed propterea quōd Christus expiauit peccata nostra Sanguine suo, & nos Christum per fidem accipimus. Opponit autem hoc dictum Sanguini pecorum, qui in lege pro peccatis effundebatur. Iustificamur (inquit) per IPSIVS Sanguinem, non per sanguinem taurorum & hircorum, qui non potuit auferre peccata, sed per suum ipsius Sanguinem. Ingressus est (inquit epistola ad Hebræos) semel in sancta, æterna redemptione reperta, non per sanguinem hircorum, ac vitulorum, sed per proprium Sanguinem. Et Ephē. 1. Per quem habemus redemptionē, per Sanguinem ipsius. Et 1. Ioan. 1. Sanguis Iesus Christi filij Dei emundat nos ab omni peccato. Hic autem Sanguis non hauritur à nobis uel conspectu Missarum, uel ieiunio, uel peregrinatione, sed cū offeratur nobis prædicatione Euangelij, & Cæna Dominica, hauritur FIDE. Quæ igitur essent illa humana merita, ppter quæ possemus à peccato emundari, et coram Deo iustificari?

Postremò, in altero dicto Pauli, quod supra recitauimus, additur & hoc, ABSQVE OPERIBVS LEGIS. Arbitramur, inquit, Fide iustificari hominē, absq; operibus legis. Obseruabis igitur, quōd Paulus per Opera legis, non intellie

Opera legis
que dicantur.

gat tantum Cerimonialia, sed etiam Moralia, & quaecunq; lege Diuina mandata sunt. Paulò post enim dicit: Lex iram operatur. Hoc autè maximè omnium de Lege Morali intelligendum est. Et ca. 7. proponit exemplum Legis moralis. Peccatum inquit, non cognoui, nisi Lex dixisset: Non concupisces. Quare cum dicit, hominè iustificari fide abiq; operibus legis, excludit à ratione iustificationi non tantum Cerimonialia, sed etiam Moralia opera. Quòd si libet de hac re etiam sententià Au-

Cap. 15. gustini audire, consulat librum eius de litera & spiritu. Sic enim scribit: Legem, ex qua dicit (Apostolus) neminem iustificari, non tantum in illis sacramentis, que habuerunt promissiuas figuras, uerum etiam in illis operibus uult intelligi, que quisquis fecerit

August. Epi.
Stola 200.

iuste uiuit, ubi est & illud, Non concupisces &c. Et aliàs. Non solam autem & illa opera legis, que sunt in ueteribus sacramentis, & nunc reuelato testamento non obseruatur à Christianis, sicut est circuncisio præputij, & sabbati carnalis uacatio, & à quibusdam esca abstinentia, & pecorù in sacrificijs immolatio, & neomenia, & azymum, & cetera huiusmodi, uerum etiam illud, quod in lege dictum est, Non concupisces, quod utiq; & Christianus nullus ambigit esse dicendum, nõ iustificat hunc, nisi per fidem Iesu Christi &c.

Deind

Deinde per Opera legis non solum intelligenda sunt ea opera, quae praecedunt Iustificationem, sed etiã ea, quae uel in iustificatione à spiritu sancto excitantur, uel iustificationem sequuntur. Et si enim spiritus fidei, qua propter Christum reputatur iusti, adducit secum Spem, Caritatem, & alias uirtutes, quae in renatis per spiritum sanctum exerceri solent, & debent, tamẽ hæc uirtutes, non sunt perfecta in homine, propter carnem, nec satisfaciunt per se legi Dei, sed sunt ex peccato originali tam uiciatae, ut omnes sancti necesse habeant semper orare, Dimitte nobis debita nostra. Et, Nõ intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur (uidelicet ex suis ipsius operibus) in conspectu tuo omnis uiuens. Et, Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Si requiris de hac re etiam ueterum sententiam, audi Hieronymum qui sic ait: Tunc iusti sumus, quando nos peccatores fatemur, et iusticia nostra nõ ex proprio, sed ex Dei consistit misericordia. Et Augustinus: Ve, inquit, hominum uita, quamuis laudabili, si remota misericordia iudicetur.

Sentiendum igitur est, q̄ homo reputetur corã Deo iustus per fidem, propter Christum, non tantum in principio iustificationis, sed etiam per omnem uitam suã, & in omnibus siue actionibus siue

passionibus suis, quippe quòd nunquam satisfaciat
 diuinæ legi suis uirtutibus, sed semper opus habe
 at condonatione peccatorum, & gratuita Dei li
 beratione, propter Iesum Christum Dominum
 nostrum.

Percurrimus dicta Apostoli, quæ continent ue
 ram de Iustificatione Impij doctrinam, uidelicet
 quòd homo recipiatur in gratiam Dei, & conse
 quatur remissionem peccatorum, ac reputetur co
 ram Deo iustus, non propter ulla operum aut uirtu
 tutum merita, sed tantum propter Iesum Christum,
 filium Dei, propiciatorem nostrum. Et quia non
 possumus Christum alio organo accipere, nisi per

*Sola fide iusti
 ficamur*

FIDEM, idcirco rectè dicimus, quòd iustifice
 mur coram Deo SOLA Fide. Neq; nos primi
 hanc locutionis formam in Ecclesiam introduxe
 mus, sed hoc ipsum planè uult Apostolus, cum di
 cit: Arbitramur hominem iustificari FIDE, absq;
 operibus legis. Quid est, Fide absq; operibus le
 gis, aliud, quàm SOLA FIDES? Viùtur sepe ac
 multum hac loquendi forma etiam Veteres Scri
 ptores, quorù testimonia in presentia recitare lon
 gum esset. Et tamen, cum dicimus, Nos iustificari

Sola fide, SOLA fide, non sic intelligendum est, quòd reli
 quomodo in que uirtutes non sint factu necessaria: Omnino
 intelligendum, enim necessarium est, ut postquam consecuti sumus
 remissionem

remissionem peccatorum per fidem, peccata fugiamus, & bona opera faciamus, sicut paulo post dicitur. Sed intelligendum est, quod Solus Iesus Christus sit expiatio peccatorum nostrorum, quod Solus Christus sit propiciatio nostra, quod propter solum Christum adoptemur in filios & heredes Dei, Et quod non aliud sit aptum organon, quo accipiamus Christum, quo incorporemur Christo, & fiamus membra Christi, quam FIDES. Hoc igitur sensu, rectè, piè & uerè dicitur, nos SOLA FIDE coram Deo iustificari.

Ac profecto non potest esse alia ratio aut uia, qua iustificemur, hoc est, recipiamur à Deo in gratiam, consequamur peccatorum condonationem, Vera iustificatio. & reputemur iusti, præterquam per fidem propter Christum. Omnia enim hominum opera sunt coram Deo aut simpliciter peccata, aut imperfecte & uiciate bona. Cum igitur talibus operibus lex Dei aut manifestè uiolatur, aut nõ uerè impletur, fieri non potest, ut meritis ipsorum consequamur remissionem peccatorum, & reputemur iusti. Maledictus enim, inquit, omnis, qui non manserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis. Et tamen, si uoluerimus æternæ salutis participes esse, necessarium est, ut condonentur nobis peccata, & si mus Deo accepti. Non autem condonantur peccata

ta, nec sumus Deo accepti, propter merita operum, ut iam ostendimus. Ergo tantum propter Christum, quemadmodum antea exposuimus. Accipimus autem Christum, ex prædicatione Euangelij eius, tantum per fidem. Reliquum igitur est, quod tantum per fidem propter Christum recipiamur in gratiam Dei, & absolvamur ab omnibus peccatis, ut coram Deo iusti reputemur.

Notum est & illud Abacuc: iustus ex fide suavit. iustificatus est & Abraham ex fide, Gene. decimoquinto. Nos autem iustificamur exemplo Abrahæ. Non propter illum tantum, inquit Paulus, scriptum est, Imputatum fuisse illi, sed etiam propter nos, quibus imputabitur credentibus in eum, qui excitavit Iesum Dominum nostrum à mortuis &c. Quare nihil certius, nihil uerius est, quod iustificemur, hoc est, fiat Deo accepti, & accipiamus peccatorum condonationem, ac reputemur iusti tantum propter Iesum Christum per fidem.

Sed respondent aduersarij, nos iustificari quidem per fidem, sed caritate, ut ipsi loquuntur, formata, Paulus enim dicit Galat. 5. Neque circumcisio quicquam ualeat, neque præputium, sed Fides per dilectionem operans. At enim Paulus non dicit, Fides per dilectionem formata, sed per dilectionem operans aut

Fides formata caritate.

efficax.

efficax. Neq; enim dilectio est forma fidei, sed poti
 us fides est forma dilectionis, propterea q̄ cum di
 lectio in homine etiā pio, sit imperfecta, non agno
 scitur à Deo, nisi habeas fidem, & credas, q̄ Deus
 sit tibi propicius tantum propter Iesum Christi.
 Hac fide efficitur, quòd dilectio, quamuis imperfē
 cta, sit Deo grata. Nam si fides respiceretur à
 Deo, & imputaretur credenti, in iusticiam, non
 propter Christum, sed propter dilectionem, quid
 aliud sequeretur, quàm quòd iusticia esset ex ope
 ribus, & meritis eorum? quòd tamen antea perspi
 cuitis argumentis refutatum est. Sciamus igitur esse Fidei officiu
 officium Fidei, aut Fidem habere duplicem, ut ita duplex.
 dicam, manum. Vnam manum porrigit ad accipiē
 dum Christum. Et hoc officio iustificat hominem,
 quia accipit Iesum Christum uerè Iustum, propter
 quem Deus recipit in gratiam omnes eos, in quib
 us ipsum per fidem acceptum inuenit. Alteram
 manum porrigit ad opera, & exercet sese per ca
 ritatem, seu dilectionem & alias uirtutes. Et hoc
 officio nequaquam iustificat hominem, quia nec in
 ipsa est perfecta, nec producit perfectas uirtutes
 propter carnem. Quare, & si fides, nec debet, nec
 si uera est, potest teneri, quin sit efficax per carita
 tem, & exercet sese dilectione, & alijs uirtutib
 us, tamen firmum & fixum est, q̄ homo non sit

acceptus Deo propter uirtutes suas, sed tantum propter Iesum Christum, qui Sola fide accipitur, & nobis appropriatur.

Habes primam utilitatem Fidei in Christum quam fidem Symbolo nostro profiteamur, & qua coram Deo iustificamur. Nec ullus alius populus, siue Ethnicus, siue Turca, siue Iudaeus, siue hypocrita Christianus, quantumuis honestus & sanctus coram mundo, acceptus est Deo, & reputatur in conspectu eius iustus, praeter eos qui ueram adhibent fidem huic Symbolo, de Deo Patre Domini nostri Iesu Christi, sanctificante nos per spiritum sanctum suum.

Fidei in Christum utilitas secunda.

Secunda utilitas fidei est, quod per fidem datur nobis spiritus Orandi, & Inuocandi Deum, ut Patrem. Diximus enim paulo ante, quod fides habeat duas quasi manus, quarum alteram porrigit ad accipiendum Christum, propter quem reputamur iusti, alteram porrigit ad exercenda bona opera, inter quae praecipuum est Inuocatio Dei. Postquam enim iustificati sumus ex Fide, sicut necessarium est, ut Inuocemus Deum, ita & spiritus fidei tene ri non potest, quin Deum, ut Patrem inuocet. Principio enim Deus exigit in secundo praecipito Decalogi, ut nomen eius honoremus. Inter ea autem opera, quibus honoratur nomen Dei, continentur
etiam

etiam Inuocatio Dei. Et Psal. 49. Inuoca me in die tribulationis, erua me & honorificabis me. Et Luca 18. Oportet semper orare, & non defatigari. Deinde uita humana obnoxia est maximis quibusque malis, & Satan semper circuit, rugiens sicut leo, & querens quem deuoret. In tantis periculis nullus hominum potest seipsum iuuare & seruare. Scio Domine, inquit Hieremias, quia non est hominis uia eius, nec uiri est, ut ambulet & dirigat gressus suos, sed necesse habet opem, defensionem & salutem à Deo petere. Petimus autem diuinam opem Oratione seu Inuocatione. Quare necessarium est, ut Deum semper inuocemus.

Sed cum uenit nobis in mentem peccatorum nostrorum, tanta metu concutimur, ut non audeamus ad Deum accedere, & ipsum inuocare. Deterret nos, quod Esaias scribit cap. 1. Cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam, quia manus uestrae sanguine plene sunt. Et cap. 59. Ecce non est aggrauata auris eius, ut non exaudiat. Sed iniquitates nostrae diuiserunt inter uos et Deum uestrum, & peccata uestra absconderunt faciem eius à uobis, ne exaudiret. Manus enim uestrae pollutae sunt sanguine, & digiti uestri iniquitate. Et Ioan. 9. Peccatores Deus non exaudit. Nos autem omnes sumus natura peccatores. Qua igitur fronte,

Quid efficiat
ut inuocemus
Deum ut Pa-
trem.

qua fiducia auderemus Inuocatione nostra ad De-
um accedere? Si autem non accedimus, non hono-
ramus nomen Domini, & necesse habemus in ma-
lis, & aduersis nostris perire. Obsecro igitur te,
quid est, quod efficit, ut audeamus ad Deum acce-
dere, et ipsi supplicationes nostras offerre? Hic re-
spondet Catechismus noster, Secundam fidei in
Christum utilitatem esse, quod efficiat, ut audea-
mus non solum inuocare Deum, sed etiam Inuoca-
re ipsum, ut P A T R E M. Videntur etiam Eth-
nici, & Iudei & Mahumetiste & Hypocrite De-
um inuocare. Nullus autem eorum uerè inuocat
Deum, tantum abest, ut quisquam ipsorum possit
Deum, ut Patrem, inuocare. Solus is, qui uerè in
Christum filium Dei credit, uerè etiam inuocat De-
um, ac uerè potest & audet ex animo dicere: Pa-
ter noster qui es in caelis &c. Nam qui uerè in
Christum credit, accipit etiam remissionem pecca-
torum, & reputatur iustus, atq; adoptatur in fili-
um Dei. Dedit, inquit Ioannes, potestatem filios
Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Qui au-
tem adoptatur, accepta peccatorum remissione, in
filium Dei, donatur etiam spiritu filiali, tali uideli-
cet, qualem gerit filius erga patrem suum. Accepi-
stis, inquit Paulus, spiritum adaptionis, per quem
clamamus Abba Pater. Et iterum: Quoniam estis
filij

Rom. 8.

filij, emisit Deus spiritum filij sui in corda nostra
 clamantem Abba Pater. Hoc idem sibi uult Domi- Gala. 4.
 nus, cum apud Zacha. cap. 12. ait: Effundam super
 domum David, & super habitatores Hierusalem,
 spiritum gratiæ, & precum. Hic loquitur filius
 Dei, & promittit Ecclesie spiritum gratiæ, hoc
 est, certam cognitionem diuinæ erga se clementiæ
 & fauoris. Sicut & Paulus ait: Dilectio Dei effusa
 est in cordibus nostris, per spiritum sanctum,
 qui datus est nobis. Hic enim spiritus, testificatur
 in cordibus nostris, quod quia Deus dedit pro no-
 bis unigenitum filium suum, cum adhuc peccatores
 essemus, ideo diligit nos ardentissime, & con-
 plectatur nos tanta clementia, ut etiam adoptet
 nos in filios suos propter Christum. Effundam eti-
 am, inquit, spiritum precum, hoc est, postquam co-
 gnouerint se in gratiam Dei receptos, & in filios
 Dei adoptatos, per fidem, excitabo eos, ut fidenti
 animo inuocent Deum, ut Patrem, & precentur
 alacri corde: Pater noster qui es in cælis. Quare
 manifestum est, quod per fidem in Christum, acci-
 piamus hoc beneficium, ut audeamus Deum appel-
 lare Patrem, & inuocare ipsum, ut Patrem.

Quid autem boni ex hac inuocatione conse-
 quimur? Multum certe boni, per omnem modum. Inuocationis
 Primum enim, qui Deum sic inuocat, agnoscitur à uere fructus.

Deo Patre, ut filius Dei, & heres omnium cœlestium bonorum. Quanta hec est dignitas, quanta maiestas. Deinde, qui sic Deum inuocat, seruetur in omnibus aduersis, adeoq; in morte ipsa, ne pereat, sed habeat eternam uitam. Inuoca me, (inquit Psal. 49. Psalmus,) in die tribulationis, et eripiam te. Et iterum: Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum, inuocantibus eum in ueritate. Voluntatem mentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet. Et Ioan. 15. Si manseritis in me, & uerba mea in uobis manserint, quicquid uolueritis, petetis, et fiet uobis &c. Discamus igitur Deum, ut Patrem ex fide inuocare, ut agnoscamur filij Dei, & seruemur in omnibus malis.

Fidei in Christum utilitas tertia. Tertia utilitas fidei est, quod fides efficit, ut uitam meam, inquit Catechumenus, iuxta mandata Dei instituiam. Cum enim Deus suscipit hominem spiritu sancto suo iustificandum, non solum donat ei Christum filium suum, per fidem, ut propter eum reputetur coram tribunali Dei iustus, nec solum excitat eum, ut inuocet Deum, Patrem suum, sed etiam accendit cor eius, ut incipiat mortificare desideria carnis, & obedire uocationi Dei, secundum precepta eius. Fieri enim non potest, ut homo in peccato conceptus & natus obsequatur naturae suae uoluntati Dei, quae uerbo eius patefacta est.

est, & quanquā facit nonnunquā opera in speciem bona, tamen cum sit filius iræ, ea opera non sunt nisi opera iræ, quippe quod homo suæ naturæ relictus, non seruit nisi cupiditati carnis, & affectui peccati. Et cum Decalogus initio scriptus sit in tabulas lapideas, significauit spiritus sanctus, humanum cor durius et obstinatus esse, quā quod inflectat se ad præstandam ueram uoluntati Dei obedientiam. Quomodo ergo efficitur, ut præceptis Dei obediamus, & ut obedientia nostra sit Deo grata? Hoc non efficitur, nisi fide in Christum. Fide, inquit Petrus, purificantur corda, hoc est, accipiunt remissionem peccatorum, & renouantur, ut obediāt uocationi Dei. Et Paulus: Fides per dilectionē operatur. Vbi enim uera est fides, teneri non potest, quin effundat se in dilectionē, & exerceat opera caritatis, quæ Deus mandauit. Et iterum Spiritus (uē delictet fidei) ambulat, et desideria carnis non persequietis. Nam, qui uerè credit, qui mors Christi sit mors peccatorum suorum, & qui Resurrectio Christi sit uita & iusticia sua, fieri non potest, quin excitetur ad abiiciendum studium peccandi, et ad sectandum opera iusticie. Hoc Hieremias significauit, cum cap. 31. ait. Post illos dies dicit Dominus, Dabo legem meam in uisceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in po-

Obedientia
nostra quomodo
Deo grata sit.

Act. 15.

Galat. 5.

pulum. Et Ezech. 11. Spiritum novum tribuant in
visceribus eorū, et auferā cor lapideū de carne eo-
rū, et dabo eis cor carneum, ut in praeceptis meis
ambulent, et iudicia mea custodiant, faciantq; ea.

Quod enim fides inflectat cor ad obedientiā, testā-
tur etiam exēpla Patriarcharū, quorū fuit una fides,
cum ea, quam et nos habemus in Iesum Chri-
stum. Per fidē, inquit Epistola ad Hebr. appellatus

Fide cor ho-
minis renoua-
tur.

Abrahā, obediit, ut exiret in locū, quem acceptu-
rus erat in hereditatē, et exiuit, nesciēs quō esset
uenturus. Et iterū: Per fidem obtulit Abraham

Isaacum, cū tentaretur. Ac mox: Per fidem Moses
iam grandis renuit uocari filius filiae Pharaonis.

Per fidē fecit Pascha, et effusionē sanguinis et. Eius-
dem igitur id spūs sancti donum est, quo renouatur
cor hoīs, ut mortificata carnis cupiditate, ambule-
mus in praeceptis Dei, et obediamus uolūtati eius.

Ceterum, cū dicimus, fidē efficere, ut obediamus
praeceptis Dei, non est intelligendum, qd possi-
mus in hac uita praecepta Dei operibus nostris per-
fēcte implere, etiamsi habeamus donum et spiri-
tum fidei, sed quōd habeamus quidem impletionē
legis in Christo per fidem, excitemur autem fide
ad praestandam Deo, qualemcūq; possumus in hac
carne, obedientiam, et legis impletionem. Lex ea
uolū Dei impletur ab ijs, qui per fidem renati sunt,
duobus

duobus modis. Vnos cum totus Christus donatur nobis, & sit noster per fidem, unà cum uniuersa sua iusticia. Non pepercit, inquit Paulus, proprio filio, sed pro nobis omnibus tradidit illum, qui fieri potest, ut non & cum eodē omnia nobis donetur.

Lex à rena-
tis duobus
modis imple-
tur.

Dicimur ergo legem implere per fidem, quia impletio & iusticia Christi imputatur nobis per fidē, quemadmodum postea copiosius, uolente Domino, explicabitur. Altero modo dicimur legem seu mādata Dei implere, cum incipimus ex fide ambulare in praeceptis Dei. Quae ambulatio, & si imbecilis est & imperfecta, ac planē puerilis, & habet adhuc multum uitij, tamen quemadmodum parens non displicet incessus infantis sui, quanq̄ nec sit perfectus nec uirilis, quia infans placet ipsi, & liber condonat ei imbecillitatem: ita placet Deo nostra imperfecta obedientia, & condonat imbecillitates, propterea q̄ receperit nos in gratiam per fidē, propter Iesum Christū filium suū. Quare dicimur & hoc modo praecepta Dei implere per fidem, non quidem perfecta obedientia, sed cōdonatione imbecillitatis nostrae propter Christū. Etsi autē haec obedientia non est per se perfecta iusticia, tamen debet necessario prestari. Et si nō praestatur, nec sequitur fidem, non obscurum argumētum est, quòd fides non sit uera. Aut si uera fuit,

quod abijciatur. Qui enim ambulant secundum cupiditatem carnis, in sceleribus, hi aut non habent ueram fidem, aut si habuerunt, abijciunt eam. Qui peccat, inquit Ioannes, ex Diabolo est. Et Paulus: Si qua uidua suis, & maxime familiaribus non prouidet, fidem abnegauit, & infideli deterior est. Quare ne amittamus fidem, omnino ambulandum est in uocatione & obedientia Dei. Sed de hac re postea pluribus.

Hactenus de utilitatibus Fidei, quas proposuimus, non solum ut ostenderemus uerum usum Symboli, sed etiam ut hoc quasi gradu descendere ad explicationem orationis

Dominice, & De
calogi.

DE ORA

DE ORA TIONE DOMI NICA.

Q.

Qua oratione frequentius alijs
uteris?

R.

Vt oratione, quam docuit Ie-
sus Christus filius Dei, uidelicet, Pa-
ter noster qui es in caelis &c.

INTER utilitates fidei, haec u-
na est, quod fides efficiat, ut au-
deamus Deum inuocare Patrem,
& Orare. Dicamus igitur nunc
de Oratione, seu precatione, cu-
ius cognitio nobis ualde utilis est & necessaria.
Maiores nostri uocauerunt Orationem, arma Chri-
stianorum, & Anchoram, atq; Asylum nostrum.
Et Dominus Deus noster praecipit nobis, ut Ore-
mus. Ac promissit quoq; se ueram & piam orationem
exauditurum. Quare necessarium est, ut ueram sen-
tentiam de Oratione seu precatione cognoscamus.

Oratio Chri-
stianorum, ar-
ma, Ancho-
ra, Asylum.

EXPLICATIO Quid est Oratio?

O Ratio, in genere, est alicuius rei petitio, Symbolū igitur Apostolicū, nō est oratio, quia nihil in eo petitur, sed tantum recitatur, quid credamus. Sic & Salutatio Angelicā nō est oratio, quia nihil in ea petitur, sed tantum commemoratur, quomodo angelus, in adnunciādo cœlesti decreto, de futura conceptione Christi, Mariā salutauerit. Quare ineptissimum est, q̄ hypocritæ obtrudant Deo Symbolum Apostolicum, & salutationem Angelicam, pro Oratione.

Angelica salutatio non est oratio:

Quis est Orandus seu Inuocandus?

In his quidē terris, alter alterius, subditus Principis, filius parentis, amicus amici opem implorat. Sic enim natura cōditionis nostræ fert, & Deus iubet, ut nobis mutuo officia Caritatis, in hac corporali uita, quæ possumus, exhibeamus, in deoq; necessitas ipsa excitat nos, ut proximus proximum interpellat, ac officia illa caritatis sibi præstāda petat. Si autē sustulerimus oculos nostros in cœlū, & ingrediamur precibus ac supplicationibus nostris in cœtum cœlestis regni, non licet nobis uel solum mortuorū hominum, uel etiam Angelorum, sed solum Dominum Deum nostrum ad ferendam nobis

Angeli et homines mortui cur non sint inuocandi.

nobis opem orare & Inuocare. Etsi enim Angeli emittuntur in nostri ministerium, & Propheta Zacharias cap. 1. significat eos pro nobis orare: nec incredibile est, homines Sanctos, qui in Christo obdormierunt, & apud Christum uiuunt, optimè nobis, pro suo modo, precari, solus tamen Deus inuocatione nostra petendus est.

Primum enim, uera inuocatio cælestis opis non constat externa uoce, sed intima mentis cogitatione. Solemus quidem externa uoce in inuocatione uti, sed magis nostra, quàm Dei causa. Necesse igitur est, q̄ is, quem inuocamus cognoscat cogitationes cordis nostri, & impleat omnia. Solus autem Deus est scrutator cordium, & solus Deus implet omnia. Abraham, (inquit Esaias) nescit nos, & Isaac ignorat nos. Tu autem, Domine, Pater noster es, redemptor noster, à seculo nomen tuum. Quare & Inuocatio nostra ad solum Dominum Deum nostrum dirigenda est.

Deinde nullum uel præceptum uel exemplum extat in sacra scriptura, quòd debeamus homines mortuos, aut Angelos inuocare. Non licet autem sacrum cultum, (quo numero etiam inuocatio hominum mortuorum, uel angelorum continetur, si esset cultus legitimus) absq; uerbo Dei institueri & usurpare. Quod enim caret uerbo Dei, non

potest fieri ex fide. Et omne quod non est ex fide, peccatum est. Quare tantum abest, ut Inuocatio hominum mortuorum, aut angelorum sit cultus Deo gratus, ut potius in peccatum reputetur: & manifestum est, quod hic cultus pepererit in Ecclesia abominandam Idolatriam, ideoque diligētissime ab eo cauendum. Extant autem clara dicta scripturæ, quibus Deus iubet seipsum inuocare, & testatur se afflictis prope adesse, ac promittit inuocantibus ipsum cælestem opem.

Testimonia
de inuocatio-
ne solius Dei

Psal. 49. Inuoca me in die tribulationis, & seruauam te, & honorificabis me.

Esai. 45. Nunquid non ego Dominus, & non est ultra Deus absque me? Deus iustus & saluans non est præter me. Conuertimini ad ME, & salui eritis omnes fines terræ.

Psal. 33. Accedite ad eum & illuminamini, & facies uestre non confundentur. Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum &c. Et mox: Oculi Domini super iustos, & aures eius in precatorum.

Psal. 144. Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in ueritate. Ioel. 2. Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

Solus igitur Dominus Deus noster inuocandus est.

est, ut & inuocatio possit ex fide fieri, & queamus certam exauditionem ac salutem sperare.

Quod est opportunum tempus Orandi seu Inuocandi Dei?

IN mundanis regnis, non licet quouis tempore adire regem: Et in Esther, capitale erat regem accedere, nisi forte rex accedenti aureum scriptum, in signū clementiæ porrigeret. In cœlesti aut regno semper quidē & quouis tempore licet Deū orationibus & Supplicationibus adire. Et tamen alterum tempus altero opportunius habetur. Quod ut explicemus, faciemus, docēdi gratia, tria genera Orationis. Vnum est Domesticum, & puerile. Alterum est Ecclesiasticum, & publicum. Tertium est Spirituale & priuatum. Domesticum igitur seu pedagogicum aut puerile uocamus, quo erudiuntur pueri, et quod externis uerbis, extra tērationes et afflictiones recitatur. Ad hoc genus orationis assuefaciēdi sunt pueri ab ineunte etate, idque stans temporibus, Mane, uidelicet, ad prandium, ad coenam, & Vesperis. Debemus & nos ipsos, maiores natu, ad tale genus orationis, certis temporibus assuefacere, etiamsi uidemur extra pericula esse, ut recitatione uerborum orationis excite

Orationis
tria genera.

Oratio dome
stica seu pue
rilis.

mus spiritum sanctum, & accedamus alacriores ad suscipiendam & conficiendam nostram uocationem. Non docemus superstitionem, nec prescribimus ista, ut mandata Dei. Nō enim alligauit nos Deus ad certum orandi tempus, sed hortamur tantum ad disciplinam non inutilem, ut nobis quidem uideatur, & consilium damus, ne ulla in parte ministerio nostro desimus.

Oratio ecclesiastica seu publica.

Alterum genus, Ecclesiasticū seu publicum uocamus, cum publicē in Ecclesia Orationes & Psalmi recitatur, quod fieri solet uel erudiendæ Ecclesiæ gratia, uel ad implorandam diuinam opem in publicis ærumnis & calamitatibus. Et talis recitatio distributa fuit quondam in Septem horas, quas uocârunt Canonicas. Sed nec hæc ordinatio diuinitus instituta est. Nam quod in Psalmo dicitur: Septies dixi tibi laudē, ponitur certus numerus pro incerto. Et toties licet Ecclesiæ ad Orationem, & Concionem publicē conuenire, quoties id utilitas & necessitas exegerit. Et opera danda est, ut in publico conuentu Ecclesiæ omnia fiant ad ueram ædificationem accenter, & secundum ordinem.

Oratio spūalis seu priuata.

Tertium orandi genus uocamus spirituale & priuatum, non quod alia non sint spiritualia, & hoc non etiā publicē suis temporibus fieri soleat, sed quod priuatim quisq; pius ad hoc ex presenti uocatur.

ceffitate, ac dolore uel corporis uel animi, per sp̄ritum sanctam excitetur. De hoc orandi genere necessario admonendi sumus. Imperiti enim homines existimant sibi tantum orandum esse, cum uel Ecclesia publicè conuenerit, uel tempus hora illius, quam sibi ad fundendas preces priuatum selesgerunt, aduenerit, & interea, cum obijciuntur periculis, & torquentur aduersis, non solent orare, sed potius contra Deum & homines murmurare, & maledicere, ac uirulehter in quosuis debacchari. Hic est mos hominum solennis, quòd Orent tantum extra pericula & afflictiones. In periculis autem & afflictionibus uertunt sese ad maledicta & execrationes.

Sed hæc est detestanda consuetudo. Non enim est opportunius tempus orandi, quàm cum aduersis cruciamur, & tunc maximè omnium orandum est, cum afflictiones sunt graues, & minantur nobis exitium. Quo enim aduersa sunt grauiora, & quo magis animo perturbamur, eo propior solet Deus nobis adesse, & opem suam offerre, ut nos in periculis & afflictionibus clementer seruet.

Psal. 33. Iuxta est Dominus his, qui tribulati sunt corde, & humiles spiritu saluabit.

Psal. 51. Sacrificiũ Deo spiritus contribulatus. Cor contritũ & humiliatum Deus non despiciet.

Deum affli-
ctis pres̄to
adesse.

Psal. 112. Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit, in caelo & in terra.

Esa. 57. Dominus in excelsis & in sancto habitat, & cum contrito & humili spiritu, ut uiuificet spiritum humilium, & uiuificet cor contritorum.

Cum igitur Deus perspicue testetur, se, & si omnia semper implet, tamen praecipue afflictis praesto adesse, & eis opem suam offerre, sciamus nullum esse opportunius tempus Orandi, & Inuocandi Dei, quam cum preminur aduersis, & perturbamur ira atq; iudicio Dei. Nam q; Christus & 2. Theß. 5. Paulus dicant, Sine intermissione orandum esse, non hoc sentiunt, quod uerba orationis sine intermissione recitanda sint, sicut superstitiosi interpretantur, sed q; nullo non tempore, quo aduersis percellimur, sit orandum. Deus enim offert nobis opem suam, quouis tempore utendam. Quod si ex fide instiuerimus orationem, non est sentiendum, quod oratio una cum sono uerborum intercidat, sed quod spiritus pergat pro nobis intercedere gemitibus inenarrabilibus, etiamsi sonus uerborum desinat, & nos uel somno uel alijs rebus licitis & honestis occupemur.

Quas res debemus Oratione petere?

Duplicia

Duplicia sunt beneficia Dei, quae precibus à Deo petenda sunt. Alia sunt spiritualia, coelestia & perpetua, quae & sunt propria regni Christi, et ad quae nobis impetranda Christus de caelo descendit, videlicet, Remissio peccatorum, Iustitia, Adoptio in filios Dei, Conseruatio in morte, Aeterna uita & foelicitas. Haec bona filius Dei homo factus, impetravit nobis à Deo Patre suo, & offert ea nobis per Euangelion suum Fide accipienda. Inuocandus igitur est Deus, pro his bonis, sine ulla uel conditione uel dubitatione, sed certa & firma fide, quod nihil certius, nihil firmitus sit Euangelio Christi, quo haec bona omnibus credentibus in Christum promittuntur. Alia sunt beneficia terrena quomodo à Deo petenda. Quae sunt, Sanitas corporis, uictus corporalis, liberatio à morbo, liberatio à periculis mortis, & id genus alia. Haec, & si sunt mundana, tamen sunt & ipsa dona Dei, ideoque à Deo petenda. Sed quia non sunt propria regni Christi, nec possunt per se hominem beatificare, & aliquoties prosunt, aliquoties obsunt, ideo non sunt simpliciter petenda, (nisi certam & determinatam habeas promissionem uerbi Dei) sed addenda est haec clausula, Non sicut ego uolo, sed sicut tu uis. Et, Fiat uoluntas tua, quemadmodum in caelo, sic etiam in terra, Nam in talibus bonis

Beneficia
Dei spiritua
lia quomodo
petenda.

Beneficia ter
rena quomo
do à Deo pe
tenda.

nis petēdis, maximè omnium uerum est, quod Paulus ad Romanos, cap. 8. scribit: Hoc ipsum, inquit, quia oraturi simus, ut oportet, non nouimus. Non nouimus, uidelicet, iuxta humanam rationem, & in bonis terrenis ac perituris. In petendis enim his beneficijs, & si Deus non semper exaudit preces, iuxta uoluntatem precatoris, tamen semper exaudit eas iuxta utilitatem eius, & iuxta uoluntatem spiritus, qui secundum Deum intercedit pro sanctis. Ioannes & Iacobus petebant à Christo, ut alter sederet à dextris, alter à sinistris in regno ipsius mundano, quod futurum somniabant. Hæc erat petitio dominationis mundanæ. Sed audiuit. Nescitis quid petatis, Paulus ter rogauit Dominum, ut Angelus Satanz discederet ab ipso. Hæc erat petitio corporalis tranquillitatis. Sed audiuit. Sufficit tibi gratia mea. Quid ergo dicemus? Num hi passi sunt in precibus suis repulsam? Nihil certè minus. Etsi enim non sunt exauditi iuxta carnalè precum suarum sensum, exauditi tamen sunt iuxta sensum spiritualem. Et interea, dum Dominus negauit eis externa & corporalia beneficia, præparauit eis multo maiora, et excellentiora, adeoq̃ coelestia & aeterna.

Quare non habemus causas, cur aduersus Dominum murmuremus, etiamsi non fiamus in petitioni

tionibus corporalium beneficiorum hōti nostricō
potes, Sed sciamus Deum aliquoties sic negare per
ua & terrena, ut præparet nobis magna & cœ
lestia. Hoc autem non est precēs repellere, sed po
tius uerè exaudire.

Quo merito, & qua fiducia
Orandum est?

Alius orare solet fiducia meritorum suæ
ip̄ius iusticiæ, sicut Phariseus apud Lucā
cap. 18. Alius orat fiducia alienorum me
ritorum, uidelicet eorum, quæ à Monachis rede
mit, aut eorum, quæ sperat sibi à Sanctis in cœlo
communicanda. Esi autem iusticia bonorum ope
rum diligentissimè sectanda est, tamen merita siue
uiuorum siue mortuorum non possunt esse tanti
momenti, ut coram iudicio Dei constent, & red
dant nobis Deum propiciū. Non enim iustifica
tur, inquit Psalmus, in conspectu tuo omnis uiuēs.
Et, Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine
quis sustinebit? itaq; tantum abest, ut aliqua sint hu
mana merita, quorum fiducia inuocemus Deum,
ut potius omnes pīi, quantumuis Sancti, necesse ha
buerint uno ore cū Daniele dicere: Non in iustifi- Daniel 9.
cationibus nostris prosternamus preces ante faciem
tuam, sed in miserationibus tuis multis.

Augustin. in
Manuali ca
pitulo 22.

Libet etiam hic commemorare memorabilem
cōfessionem Augustini de merito suo, ut manifestè
cognoscamus, quòd p̄ij ne quidem ipsi confidant
suis meritis, tantum abest, ut ipsorum meritis alijs
confidere debeant. Sic autem dicit Augustinus. To
ta Spes mea est in morte Domini mei. Mors eius
meritum meum est, refugium meum, salus, uita, &
resurrectio mea. Meritum meum misericordia Domi
ni. Non sum meriti inops, quādiu ille misericordios
num Dominus non defuerit. Et si misericordiae
Domini multae, multus ego sum in meritis. Quan
to ille potentior est ad saluandum, tanto ego secti
rior &c. Haec tenus Augustinus.

Merito soli
us Christi cō
fidendum &
orandum.

Cū igitur nulla sint humana merita, quorum
fiducia possimus Deum precibus & Supplicationib
us nostris accedere, proposuit nobis Deus Me
diatorem et Reconciliatorem, Filium suum Domi
num nostrum Iesum Christum, cuius unius, & soli
us merito sit confidendum, & orandum. Sic enim
dicit Christus ipse Ioan. 16. Amen amen dico uos
bis, Quaecunq; petieritis Patrem in nomine meo
dabit uobis. in NOMINE (inquit) ME O,
hoc est, propter me, et meritum meum. Et Act. 4.
Non est aliud Nomen sub caelo datum hominibus,
in quo oporteat nos saluos fieri &c. Et Roman. 5.
Iustificati ex fide, pacem habemus erga Deum, per
Dominum

Dominum nostrum Iesum Christum, per quem & contigit nobis ut fide perduceremur in gratiam hanc & c. Quare oraturi, accedamus ad Deum, nō fiducia meritorum nostræ iusticiæ, quæ per se aut nulla est, aut imperfecta & uiciata, sed tantum fiducia meriti, & iusticiæ unigeniti filij Dei Domini nostri Iesu Christi, qui Patrem ita placavit, ut si confidamus in ipsum, non solum exaudiat preces nostras, uerumetiam adoptet nos in filios & hæresedes coelestium suorum bonorum.

Quibus uerbis est orandum?

Multa extāt piæ orationes seu precatiōes in sacra scriptura. Extat et Psalteriū, in quo certe meditandū nobis est diu noctuq;. Non. n. continet tantū precationes, sed etiā præcepta bonorū operū, & conciones Euangelij de Iesu Christo. Itaq; continet Tres præcipuas partes Catechismi, uidelicet, Decalogū, Symbolū Apostolicum, & precationem Dominicam. Quare qui in Psalterio uersatur, sciat se in optimo & utilissimo Christianæ doctrinæ Catechismo uersari. Sed quia ille uel Psalterij, uel aliorum locorum scripturæ precatiōes, plures & prolixiores sunt, quàm quæ à quouis memoriâ ad uerbum comprehendi queant, idcirco filius Dei Christus Dominus noster cō-

Orationis
Dominicæ
commendatio.

tulit omnes piæ precationes, quæ in tota scripturâ
ra continentur, in pauca uerba, & in breuem præ-
cationem, quæ extat apud Matthæum cap. 6. Et æ-
pud Lucam cap. 11. Hanc præcationem uocant Or-
rationem Dominicam, uel, Pater Noster, quæ de-
bet nobis esse commendatissima. Primum, quod eam
Christus ipse filius Dei docuerit, & præcandam
proposuerit. Quare cum recitamus eam, non est
dubitandum de exauditione eius, quippe quod filius
Dei agnoscat sua ipsius uerba, & eo ipso ex-
auditionem promiserit, quo sic præcari docuit.
Deinde, quod est epitome & compendium omnium
piarum præcationum, quæ uel in sacra scriptura
cõtinentur, uel aliâs circumferuntur. Postremò, quod
continet in se petitiones omnium beneficiorum,
quæ nobis tam ad corporalem usum, quàm ad cœ-
lestem salutem necessaria sunt. Non hoc agitur,
ut Psalmos, & reliquas piæ præcandi formulas
abijciamus, sed ut sciamus hanc Christi Domini no-
stri præcationem in omnibus primas tenere. Qua-
re sic est memoriter ediscenda, ut non solum uer-
ba ipsa, sed etiam sensum uerborum cognoscamus:
nec sentiamus nos nostro officio defunctos, si uer-
ba eius recitauerimus, sed sententia uerborum
consideranda est, ut excitemus fidem, & ex fide
quod petimus impetremus.

PATER

PATER NOSTER QVI
ES IN COELIS.

Bene igitur uertat. Accedamus nunc ad huius
precationis interpretationem, ut sententiam
eius recte cognoscamus, & teneamus.
Diuiditur autem hæc precatio in duas partes, ut
delicet, in Proœmium, et in Petitiones. Nam quod
dicitur, Pater noster, qui es in cœlis, Proœmium
est. Quæ autem sequuntur, sunt Petitiones, quarum
sunt Septem. De Proœmio primum dicamus.

Initio autem admonendi sumus de phrasi Germanica. Oraturi enim solemus Germanicè dicere, Vatter unser der du bist im himmel. Hoc est ad imitationem Hebræi sermonis, qui solet pronomina suis nominibus postponere & in fine affigere, unde & Affixa uocantur, usitatè dicitur, nec peccatur coram Deo, qui linguam etiam corruptam intelligit, tamen male Germanicè dicitur. Germanica enim lingua non solet pronomina suis nominibus postponere, sed præponere. Dicunt enim, Mein uatter, dein uatter, sein uatter, Mein muter, dein muter, sein muter etc. Nō dicūt, Vatter mein, uatter dein, uatter sein &c. Sic & dici solet. Unser uatter, unser bruder, Euer uatter, euer bruder. Nō dicitur: Vatter unser, bruder unser, uatter euer, bruder euer etc. Hæc idcirco admonere uo

Vatter
unser.

lui, non quòd refrat aliquid coram Deo, dicere, Vatter unfer, uel, Vnfer vatter, Sed ut sciamus hunc usitatum morem dicendi, Vatter unfer, non esse propriè Germanicum, & ut meminerimus ueterem errorem, cui à teneris annis assuescimus, in tantum ualere, ut ne quidem pro errore agnoscamus. Tanta uis est consuetudinis. Quare, non est assuescendum erroribus, quòd ea quæ indurantur consuetudine, etiam nescientes sectemur.

Deinde consideremus horum uerborum sententiam. Tria sunt uerba Pater, Noster, Qui es in cœlis, seu cœlestis. Sic enim Germanicè dicendum esset, Vnfer himmelischer Vatter. Hæc singula uerba continent singula obseruanda documenta.

Pater est nomen essentialē in oratiōe Dominica.

Ac initio, alloquimur Deum, ut Patrem, & uocamus eum Patrem. Sciamus igitur, quòd nomen Patris, hoc loco, non pertineat tantum ad primā personam in trinitate, sed ad omnes personas Patrem, Filium & Spiritum sanctum. In hac enim precatōe, cum nulla fiat expressa personarum distinctio, & precatō ad Deum ipsum simpliciter dirigatur, Pater, non est propriè nomen personale, ut isti loquuntur, sed essentialē. Deus enim Pater, dicitur Pater: Filius dicitur Pater, Spūs sanctus dicitur Pater. Ac si quidem sermo fuerit de ea proprietate in Deo, qua generatur filius ab æterno.

tunc

tunc sola prima persona in diuinitate dicitur Pa-
 ter. Si autē sermo est de operatione & affectu er-
 ga hominē, tunc Deus ipse, hoc est, Pater, filius, & do sit Pater
 spiritus sanctus, uerē dicitur Pater. Deus. n. est Pa-
 ter hominum, primum, Creatiōe, quia creauit ho-
 minem ad imaginem & similitudinem suam. Deum
 de Cōseruatione, quia conseruat hominem in hac
 corporali uita, alioqui crudelitate Satanae mox in-
 teriturum. Postremō, Recreatione, seu Regenera-
 tione & perpetuē salutis donatione, quia Regene-
 rat et sanctificat hominem ad capiendam cœlestis
 regni hereditatem. Et in hac paternitate singulæ
 diuinitatis personæ, singula habent officia, de quibus
 supra, in articulo Symboli; Credo in spiritum
 sanctum. Cum igitur initio Dominicæ precatōnis
 alloquimur Deum, ut Patrem, excitatur fides. nos-
 tra, & confirmatur hac Patris uoce, ut certam
 fiducia concipiamus, preces nostras non fore in
 conspectu Dei irritas, quia Deus, quem Inuoca-
 mus, est noster Pater. Habet erga nos affectum pa-
 ternum, qui est affectus seruandi & beandi. Habet
 firmam uoluntatem nos liberandi ex omnibus pe-
 riculis, & collocandi nos in cœlesti hereditate. Et si
 enim peccata nostra accusant nos, & obstreperunt
 nobis, ne audeamus alacri mente Deum, Patre uo-
 care, tamen confirmanda est mens Euāgelio Chri-

fit, quod promittit nobis certissimam remissionem
 peccatorum nō propter ullam humanum meritū,
 sed gratis, tantum propter Iesum Christum per fi-
 dem. Quis intentabit, inquit Paulus, crimina ad-
 uersus electos Dei? Deus est qui iustificat, (hoc est,
 reputat iustos, propter Christū filium suum) Quis
 ille, qui condemnet? Christus est, qui mortuus est,
 imō qui & suscitatus est, qui etiam est ad dexterā
 Dei, qui & intercedit pro nobis. Sed iterum ob-
 strepit precatori humana cogitatio: Hęc, inq̄rens,
 non de quibusuis, sed de Electis intelligenda sunt
 Paulus enim diserte dicit: Quis intētabit crimina
 aduersus ELECTOS Dei. Ego uero adhuc dubi-
 tō, num & meum nomen in Electorum catalogo
 conscriptum sit. Sed quid de Electione tua dubi-
 tas? An non idem Paulus, paulō antē dixit: Quos
 prædestinavit (hoc est, elegit), eosdē & Vocauit?
 Vides autē manifestē te esse per Euangelion Chri-
 sti uocatum. Electus igitur sis, necesse est. Nā quod
 aliās dicitur: Multi uocati, pauci electi, non intelli-
 gendum est, quōd externa & manifesta Dei Vocā-
 tio irrita fiat interna et occulta eius electione. Ne-
 que enim Deus talis est, qui aliud corde celet, ali-
 ud uerbis promittat, sed intelligēdum est, q̄ firma
 quidē & constans sit Vocatio Dei: Dona, (inquit
 Paulus) & uocatio Dei eiusmodi sunt, ut eorum il-
 lum

De Electio-
 ne.

Rom. 11.

lum pœnitere non possit, homines autem incredulitate sua uocationem Dei aut non agnoscant, aut si agnouerint, iterum reijciant. Itaq; quod ad Diuinam clementiam attinet, Omnes uocati, sunt Electi. Nisi enim electi essent, uocati non essent: sicut & Rex ille Euangelicus, qui fecerat nuptias filio suo: quos ad nuptias uocare iussit, eos antea nominatim selegerat & inuitauerat. Et quanquam postea mittit ad exitus uolarum, ut uocentur, quot quot inueniantur, tamen nisi & hos elegisset, & foelicitatem nuptiarũ suarum eis faueret, non iussisset eos uocare. Quod igitur ad clementiam Dei attinet, omnes uocati, sunt electi. Sed q̄, aliqui uocantur, non tamen fruuntur electione, hoc accidit non Dei, sed ipsorum uitio, qui aut uocantem Deũ contemnunt, aut in uocatione, quam agnouerunt, recepta sua ipsorum impietate & incredulitate, non perseuerant. Vocatus ergo cum sis, de electione non habes quod dubites, nisi tibi ipsi tua incredulitate deesse uolueris. Et quia uocatio demonstrat te esse Electum, & propter Christum in filiũ Dei adoptatum, idcirco attolle alacri mente oculos tuos in cœlum, & inuoca Deum, Patrem, sine ulla hesitatione, ac firmam fiduciam cõcipias, Deum tantum paterno affectu te complecti, ut nec pro pane lapidem, nec pro pisce serpentẽ, nec pro ouo scorpium

Luca ii.

fit daturus, sed omnia salutaria beneficia, iuxta paternam suam clementiam in te collaturus. Nam si Deus, Noster Pater est, (sic enim filius Dei, dicere & orare nos docuit: Nec sentiendum est, quod cum sit eterna ueritas, docuerit nos mendacium) scire nos sumus filij eius. Si filij, ergo & heredes. Heredes quidem Dei, Coheredes autem Christi. Quae maior nobis dignitas, quae maior foelicitas contingere potuisset? Et quis nobis tantae dignitatis & foelicitatis autor est? Num nostra ipsorum iusticia? Num Sanctorum merita? Num angelorum industria? Nihil minus; Sed solius filij Dei, Domini nostri Iesu Christi obediencia, qua impetrauit, ut quot quot recipiunt ipsum per fide, adoptentur a Deo in filios, & fiant heredes coelestis regni.

Agamus igitur tam uerbis quam factis, Domino Deo nostro, summas, quas possumus, gratias, & ducamus coram Deo & hominibus talem uitam, qualem filios Dei ducere decet, ne illud, quod est apud Malachiam audiamus: Si pater ego sum, ubi est honor meus? Et si Dominus ego sum, ubi est timor meus?

Noster. Deinde additur, **NOSTER.** Nec hoc uocabulum oscitanter praeterendum est. Primum enim docet Omnes pios inter se esse Fratres, & tres sunt. **Pii oēs fratres sunt.** unius coelestis Patris heredes. Itaque in Domine precatione

precatione omnes pii, siue Reges, siue opilioes, sunt aequales. In Christo enim Iesu, non est seruus, nec dominus, non uir nec foemina. Deinde admo-
 net nos de Communione Saetorum, quod pro eo, *Sanctorum communio*
 qui est membrum Christi, omnes pii orant, et commendant precibus suis Domino Deo nostro salutem eius itaq; sicut Dominica Oratio omnium aliorum piorum, intercedit pro uno pio, ita dominica unius pii oratio intercedit pro uniuersa Ecclesia. Quare summa opera danda est, ut simus membra Christi & Ecclesiae eius, quo & participes simus eius precationis, quam Deo uniuersa Ecclesia offert.

Præterea hortatur nos hoc uocabulum ad cordiam, ut habeamus inter nos caritatem fraternam. Nam si alter alterum odio prosequitur, non potest ipse hanc dominicam precationem ex uera fide orare, nec sit alterius precu participes. Quid autem horribilius, quam eum esse rerum tuarum statum, ut nec possis. Orationem dominicam pie inchoare, tantum abest, ut eam recte absoluas, nec sis participes precum Ecclesiae. Quare odium et inuidia statim ut in animo oriri incipiunt, compescenda & opprimenda sunt, ne ab Oratione impediatur, & a salute excludamur.

Additur & hoc uocabulum, Caelestis: Quod Caelestis.

dicatur non solum ad differentiam terreni Patris
 sed etiam ad commonefaciendos nos de Potentia
 Dei, qua nos potest iuuare. Nam Patres terreni,
 si uolunt nonnunquam filios suos iuuare, tamē
 non possunt. Pater autem cælestis, uult, quia Pa-
 ter, Et POTEST, quia cælestis, et omnipotēs,
 nos iuuare itaq; cūm dicimus, PATER, admo-
 nemur de Voluntate Dei. Cūm autem dicimus, Cæ-
 lestis, admonemur de Potentia Dei. Reliquum igitur
 est, ut uera & firma fide accedamus ad thronū
 gratiæ, & oremus, quæ nos ipse orare iussit.

Prima Petitio.

SANCTIFICETVR NO-
 MEN TVVM.

Priusquā singulas Petitiones perstringa-
 mus, obseruandum est, Duo esse genera ha-
 rum septem Petitionum. Vnum, quo peti-
 mus ea, quæ gloriam & maiestatem Dei illustrāt.
 Harum sunt tres, quarū singulæ ita recitandæ pro-
 ponuntur, ut quantum petimus gloriam & maiestatem
 Dei illustrari, tantum petamus nomen &
 honorem Nostrum obscurari, ac aboleri. Sic enim
 iubet nos filius Dei dicere:

Sanctificetur nomē TVVM

Veniat regnum TVVM Non

Fiat uoluntas TVA.

NOSTRVM

NOSTRVM

NOSTRA.

Alecrum

Alterum genus est, quo petimus ea, quæ ad salutem nostram tam corporalem quàm spirituale & æternam necessaria sunt. Nec ordo horum generum negligentius considerandus est. Prius enim est, quod ad gloriam Dei attinet, et posterius, quod ad nostram salutem attinet, ut sciamus gloria nominis Dei semper primas deberi. Sequitur ergo Prima petitio, in qua ante omnia considerandum est, quod non petamus, ut nomen Dei in seipso sanctificetur. Quid. n. hoc aliud esset, quàm significare, nomen Dei esse sordidum & prophanum, ac indigere ad sui sanctificationem, & nostra precatione? Quæ esset hæc nostra impudètia, sic de nomine Dei sentire? Nomen. n. Dei, in se ipso sanctum et illustre est ab æterno, nec indiget aliena ope, ut sanctificetur, sed petimus, ut nomen Dei, **Nomen Dei:** inter NOS, publicè, & IN NOBIS, priuatim **Sanctificari.** sanctificetur. Nomen igitur Dei est, Deus ipse, et fama, celebratio, prædicatio seu gloria Dei. Sanctificari autem est Sanctum haberi, & pro diuino agnoscì, coli, et glorificari. Itaque nomen Dei sanctificari, est Deum, ut Deum agnoscì, & prædicatione, inuocatione, ac glorificatione coli, & celebrari. Quod tam publicè quàm priuatim fieri solet ac debet, in cœtu uidelicet Ecclesiæ, in Politia, in œconomia, in priuati cuiusque animo, uita, & operibus.

Primum igitur in hac Dominicæ precationis

parte petimus, ut Verbum Dei in Ecclesia pure
 & sinceriter prædicetur, ut Deus det pios mini-
 stros Ecclesie, qui Legem & Euangelion Dei Pa-
 tris, Domini nostri Iesu Christi recte doceant, &
 explicent.

Petimus etiam, ut Deus tam piam doctrinam
 uerbi sui, quam omnia, que ad explicationem eius
 conferunt, sicut sunt, Scholæ, bonæ artes, linguarum
 studium, & id genus alia, conseruet ac tueatur. Pe-
 timus quoque, ut Deus abroget omnem impiam do-
 ctrinam, omnem heresim, omnem idolatriam, om-
 nes idolatricos & impios cultus Dei, & omnem
 Magiam. Hæc enim omnia pertinent ad Sanctifica-
 tionem nominis Dei, & ad gloriam eius. Hic er-
 go uide mihi, quid mali designent hi, qui solent
 quidem præcationem Dominicam externis uerbis
 recitare, interea autem negligunt sacra, contemnunt
 uerbum Dei, abominantur Euangelio Christi, &
 non uerentur tam ministerium, quam ministros Euan-
 gelij conuictis proscindere. Hoc est uerbis bene
 precari, factis autem maledicere, & ut illi loquun-
 tur, altera manu panem, altera lapidem ferre.

Secundo, Petimus, ut Deus det pium magistra-
 tum Politicum, qui curet ut uerbum Dei recte ad-
 nunciatur, ut impia doctrina, & impia sacra abo-
 leantur, ut blasphemia aduersus Deum, & Abus

ius nominis Dei, in iurationibus & execrationibus, legitima poena prohibeantur, adeoque ut benefacta honorentur, & scelera puniantur. Hæc enim omnia sunt Sanctificatio & gloria nominis Dei.

Tertio petimus, ut in Oeconomia Deus excitet spiritu sancto suo Patres familias, quo familiam suam in uera Dei cognitione erudiant, & curent ne quid à familia designetur, quod cum uerbo Dei pugnet, sed assuefaciant eam ad audiendum uerbum Dei diligenter, & ad facienda ea, quæ uerbo Dei mandantur. Hæc enim sunt gloria, & sanctificatio nominis Dei.

Quarto petimus, ut Deus illustret mentes nostras uera sui cognitione ac fide, & accendat corda nostra, quo ipsum uel in aduersis inuocemus, uel in prosperis laude celebremus. Petimus etiam ut Deus gubernet spiritu sancto suo linguam nostram, ne abutamur nomine ipsius ad execrationes & iurationes. Petimus quoque, ut Deus regat omnes actiones nostras, ne sceleratam, sed piam & honestam uitam ducamus. Videant, (inquit) uestra bona opera, & glorificent Patrem qui est in caelis. Nam qui recitat precepcionem Dominicam, ac præsertim hanc partem de sanctificatione nominis Dei, & ducit interea turpem uitam, an non se cum ipse pugnat, & Deum deridet?

Postremò, cum petimus Sanctificari nomen Dei, sciamus nos eo ipso confiteri, Nostrum nomē esse sordidum ac prophānum, ideoq; petere, ut obscurata & abolita Nostri nominis gloria, Solum Dei nomen sanctificetur & illustretur. Cum enim simus in peccato concepti & nati, pugnat nostrū nomen, cum nomine Dei, ut quantum gloriæ nostro nomini accesserit, tantum gloriæ nomini Dei decedat. Quare detestandum est coram Deo nostrum nomen, ut sola nominis Dei gloria promoveat. Sic Psalmus 113. orat: Non nobis DOMINE non nobis, sed NOMINI TVO da gloriam. Et Dani 9. Nobis confusio faciei, regibus nostris, Principibus nostris, & Patribus nostris, qui peccauerunt. Tibi autem Domino Deo nostro misericordia & propiciatio &c.

Vides ergo, quā late pateat hæc Prima petitio. Statim enim, ut aperis os tuum ad precandum, & dicis, Sanctificetur nomen tuum, ingrederis precatione tua in Ecclesiam, in Politias & Regna, in vicinorum tuorum domos, in tuum ipsius cor, animum, os, manus & opera, & precaris, ut abolita nominis nostri prophānitate, omnia sint Sancta, cœlestia & diuina, quo Deus celebretur, et glorificetur. Hypocrite existimāt pietatem precationis sitam esse in multiloquio, & iudicant eum
pic

piè orare, qui multas dominicas Orationes recitat, ac iterat Sed uides ex huius primæ petitionis interpretatione, quantum negocij sit, uel unam tantum Dominicæ orationis particulam rectè & piè commemorare. Ecclesiasticæ historie tradunt, qd discipulus quispian pius petterit à docto uiro, ut aliquot sibi Psalmos explicaret. Ac libuit ipsis Psalmum 38. Dixi custodiam uias meas, ut non delinquam in lingua mea, explicandum suscipere. Cum igitur præceptor exposuisset discipulo hunc primum Psalmi uersiculum, admonuit eum discipulus, ut reliqua in aliud tempus reijceret exponenda, se interea sententiam huius uersiculi meditaturum. Sed cum discipulus post multas hebdomadas non rediret, admiratus præceptor, rogauit cur tanto tempore, ad reliqua Psalmi cognoscenda non rediisset, Respondit ille, Boni, inquit, consule, mi præceptor hanc meam cunctationem. Cur enim ad reliqua discenda progrederer, cum hunc primum uersiculum non ita didicerim, ut eum opere compleuerim?

An non idem nobis de hac Prima dominicæ Orationis petitione dicere liceret: Qua fronte progrediamur ad reliquas petitiones, cum hanc primam non satis considerauerimus?

Hæc non eò reseruntur, ut in Oratione domi-

nica non progrediamur, sed ut admoneamur, ne ignauder, & quasi aliud agentes particulas Dominicae preceationis percurramus. Magna enim opus est attentione, ut excitemus fidem, & quod petimus, impetremus.

Secunda Petitio.

ADVENIAT REGNUM
TVVM.

DEVS, ut est aeternus, & omnium rerum am visibilium, quam invisibilium omnipotens Creator, ita regnat iam inde, omnipotentia sua, a condito orbe, in caelo et in terra. Scimus igitur, quod in hac petitione, non precemur, ut Deus regnet omnipotentia sua in hoc mundo. Quid enim huic regno non est subiectum? & quod potest huic regno obsistere, ut opus habeat preceatione stabiliri?

Sed alia sunt, quae in hac petitione nobis preceatione proponuntur.

Secunda petitio quas res petat. Principio, Petimus, ut in his terris reveletur, & promoueat regnum Dei, quod Prophetae promiserunt Christum filium Dei administraturum. Nam in Daniele uidet Rex Babylonius in somnis, statuam magnam & sublimem, capite aureo, pectore ac brachijs argenteis, uentre & femore aereo,

Et tibijs partim ferreis partim fictilibus. Hæc sta-
 tua significat regna huius terræ, quæ à Danielis tē-
 poribus, usq; ad incarnationem Christi, sibi inuicē
 successerunt, uidelicet, Babylonicum, Persicum, A-
 lexandri Magni, Et Græcorum, seu successorum
 Alexandri, in quorum catalogo, etiam Romanum
 Regnum continetur. Post hæc regna terræ, pro-
 mittitur Regnum Dei, seu regnum cœli. In die-
 bus, inquit, Regum illorum, (uidelicet Successorū
 Alexandri, hoc est, temporibus Romani regni,
 quod et ipsum uiribus, unā cum alijs regibus, post
 Alexandrum, auctum est) suscitabit Deus Cœli re-
 gnum, quod æternum non dissipabitur, et res-
 gnum eius alteri populo non tradetur &c.

Danielis sta-
 tua terræ re-
 gna signifi-
 cans.

Regnum Dei
 est æternum.

Sunt autem grauissimæ causæ, cur præter re-
 gna ista, terræna, promittatur regnū cœlestē. Quā-
 quā enim regna huius terræ optimè fuerint legi-
 bus et magistratibus constituta, tamen caueri nō
 potest, quin in ipsis multa iniusta et iniqua desit-
 gnentur. Accedit et hoc, quod homines necesse ha-
 beat in regnis terrenis, afflicti, pauperes, et infir-
 mi esse, ac tandem mori, et perire. Nec ullus Rex
 aut Monarcha fuit, qui potuerit uel sapientia om-
 nium amicorum suorum, uel potentia omnium Prin-
 cipum suorum rationem inire, qua efficeret, ut sub-
 diti sui non essent magna ex parte miseri, et non

morerentur. Quare Deus promisit se, in hoc mun-
 do, suum ipsius regnum, per Christum filium suum
 instituturum, ut omnes subditi regni huius sint ue-
 re iusti, & nunquam moriantur, nec pereant. Ita
 que cum Christus docet nos in precatione sua di-
 cere, Adueniat regnum tuum, docet nos petere, ut
 hoc regnum, quod Daniel uidit temporibus nouis-
 simi regni per statuam adumbrati futurum, reue-
 letur, promoueat, propagetur & firmum ac stabi-
 le constet. Ac precatio quidem Apostolorum, qui
 primi fuerunt huius orationis discipuli, & quo te-
 pore Christus nondum ascenderat in Caelum, nec
 dum miserat spiritum sanctum, quo reuelabatur
 regnum Dei, eo respexit, ut Deus glorificet filium
 suum, misso spiritu sancto, quo regnum Dei tam diu
 desideratum, in terris constituatur, & usque ad fines
 orbis terra dilatetur. Postquam autem missus est spiri-
 tus sanctus, et Euangelion diuulgatum est per Apo-
 stolos in totum orbem terre, ac instauratum ac
 constitutum est regnum illud Dei per predicationem
 Euangelij, precamur in hac Petitione, ut hoc
 regnum feliciter in tota terra procedat, et aduer-
 sus omnes portas inferorum constet. Et quod Psal-
 mus de regno Christi dicit: Virgam uirtutis tue
 emittet Dominus ex Zion, Dominare in medio in-
 micorum tuorum, hoc precamur in ista petitione, ut
 filius

filius Dei pergat fortiter in medio inimicorum suorum dominari, donec omnes inimici fiant scabellum pedum suorum. Nam hoc illud regnum est, in quo & si subditi eius nondum sunt iusti & beati reipsa, quippe quod habent adhuc peccatum in carne sua, & sunt obnoxij omnibus calamitatibus huius mundi, adeoq; morti ipsi, tamen habent iustitiam & beatitudinem per fidem, in Christo filio Dei, quæ & tanta certitudine suis temporibus reuelanda possident, ut etiam nunc iusti, & beati dicantur. Omnis, inquit, qui credit in me, non perit, sed habet æternam uitam. Et: Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, uiuet. Et omnis, qui uiuit, & credit in me, non morietur in æternum. Quare summa nobis dāda est opera, ut simus subditi huius regni, per fidem in Christum, & conferamus studium nostrum precatione, ut hoc regnū per prædicationem Euangelij in terris conseruetur, & nos salutem consequamur.

Secundò, Petimus, ut Christus regnet non solū publicè per Euangelion, inter subditos suos, quæ sunt Ecclesia eius, uerumetiam priuatim in unoquoque nostrum, per spiritum sanctum suum.

Habemus enim fortem & uersipellem aduersarium, Satanam, qui, postquàm liberati sumus per Christum tyrannide ipsius, affectat iterum in nos

regnum & dominationem. Itaq; diu noctuq; obambulat, omnia excogitans, ut nos in obedientiam peccati pertrahat, quo iterum fiamus subditi eius, & pereamus in aeternum. Precamur ergo in hac secunda petitione, ut Deus obsistat Satanae, & det nobis spiritum sanctum suum, qui in nobis regnet, & conseruet nos in uera uerbi Dei obedientia. Exempli gratia. Videmus pios in sua pietate esse infœlices, impios autem in sua impietate esse scœlices. Sollicitat ergo nos Satan ad abiiciendum studium pietatis, ut desinamus esse infœlices. In hac tentatione properandum est ad precationem Dominicam, & orandum, ut Adueniat regnum Dei, hoc est, ut detur nobis Spiritus sanctus, quo obsistamus spiritui Satanae, & contineamur in obedientia Dei.

In egestate, & fame, sollicitat Satan homines ad furtas, ad imposturas, & alia mala. In morbo sollicitat ad impatientiam, ad execrationes, & ad desperationem. Petendum igitur est, ut Adueniat regnum Dei, ut donemur spiritu sancto, quo compescamus assaultum Satanae, & pergamus uocationi Christi filij Dei obedire.

Tertio petimus ut filius Dei non differat longo tempore Aduentum suum in maiestate, sed adueniat properè cum Angelis suis, iudicaturus ui-

uos & mortuos, ut cito liberemur tam à peccato,
 quam ab omnibus huius seculi malis. Tametsi enim
 Euangelion Christi prædicatur in mundo, et Chri-
 stus dominatur per Euangelion in Ecclesia, tas-
 men semper adhuc hæret peccatum in carne, &
 necesse habemus multis aduersis in hoc mundo af-
 fligi. Precamur igitur, ut filius Dei nõ solum pro-
 paget & conseruet Euangelion suum in mundo,
 & suscipiat nos priuatim spiritu sancto gubernã-
 dos, sed etiam ut ipse ueniat manifestè in maiestate
 sua, et reuelet regnum suum sempiternum, in quo
 p̃ijs bonis re ipsa perpetuo fruuntur, quæ in hoc
 seculo per Euangelion fide acceperunt, & certa
 spe conseruãrunt. Magna hominum pars reci-
 tant tantum uerba huius Petitionis. Sed non pe-
 tunt rem ipsam serio. Iuuenes pollicentur sibi ad-
 huc magnas in hoc seculo uoluptates. Auari spes-
 rant se adhuc magnam uim pecunie collecturos.
 Scelerati impœnitentes, promittunt sibi multam
 in sceleribus suis fœlicitatē: adeoq; omnes, qui co-
 gnoscunt futurum esse iudicium & suppliciũ pec-
 catorum, & tamen non credunt uerè in Dominiẽ
 nostrum Iesum Christum, trepidant & cohorres-
 cunt mentione aduentus Christi in maiestate, quod
 metuant, ne si Christus cito in maiestate sua uenia-
 at, cito ipsi tradendi sint eterno gehennæ igni. Hi

Solent quidem uerba huius petitionis recitare, sed
 non serio petunt, quod uerbis intelligitur, quia op-
 tant, ut tum primum adueniat regnum Dei, cum post
 triginta, aut quinquaginta annos omnem animi sui
 libidinem in hoc mundo compleuerint. Hoc certe
 non est Orare, sed ridere Deum, Et est Deum ma-
 gis ad iracundiam, quam ad placationem prouoca-
 re. Nam haec oratio non praescribitur nobis, ut sen-
 tiamus ipsa uerborum recitatione satisfieri non-
 stro officio, sed ut quod uerbis dicimus, mente se-
 rio petamus. Tunc autem excitabimur, ut quod in
 hac Dominice orationis particula recitamus, serio
 petamus, primum, cum cogitauerimus, nos perpe-
 tuo circumferre in carne nostra peccatum, quod esse
 condonatur per fidem propter Christum, tamen
 teneri non potest, quoniam tantum nobis negocij faci-
 at, ut nunquam liceat tranquillam uitam ducere,
 nec possumus unquam nisi aut morte nostra, aut aduen-
 tu Christi in maiestate sua excutere. Vnde et Pau-
 lus, ad Rom. cap. 7. exclamat: Miser ego, inquietus
 homo, quis me eripiet ex corpore hoc morti obno-
 xio? Gratias ago Deo per Christum Iesum. hoc est,
 Non alia res liberabit me, quam aduentus Christi.
 Liberatus quidem sum per Christum, Condonatio-
 ne, Sed sentio adhuc peccatum reipsa, e quo tunc
 plene liberabor, cum aduennerit Christus in maiesta-
 te

state sua. Deinde excitabimur ad seriam petitionem, cum cogitauerimus, necesse nobis esse semper in hoc mundo aduersis affligi. In mundo, inquit, afflictionem habebitis. Et, Ecce mitto uos sicut oues in medio luporum. Quem autem delectaret, diu in aduersis & afflictionibus commorari. Postremo, excitabit & hoc seriam petitionem, si considerauerimus paratam nobis esse certam & perpetuam felicitatem in caelesti regno, propter Iesum Christum, cuius facti sumus coheredes, per fidem. Quis autem peccati, & calamitatis mole oppressus, non serio peteret liberationem? Assuefaciamus igitur nos ad tales cogitationes, ut aduentum aduentus Christi in iudicium, non solum non cohorrescamus, sed etiam ingenti desiderio aduentum eius appetamus, & uere ac ex animo dicamus: Adueniat Regnum tuum.

Tertia Petitio.

FIAT VOLUNTAS TUA, QVEM
ADMODVM IN COELO, SIC
ETIAM IN TERRA.

NON est obscurum, quid sacra scriptura de omnipotenti, & arcana atq; imperscrutabili uoluntate Dei edocionetur. in Psal. 113.

Voluntas Dei dicitur; Deus noster in caelo, omnia, quaecumq; VO
 duplex. LVIT, fecit. Et Esa. 24. DOMINVS Zebaoth decreuit, & quis poterit infirmare? Manus eius extenta, & quis auertet eam? Et cap. 47. Consilium Meum stabit, & omnis Voluntas Mea fiet. Quod cum ita se habet, non est sentiendum quod in hac petitione oremus, ut omnipotens uoluntas Dei fiat. Haec enim ita pergit et promouet, ut nulla creatura nec in caelo, nec in terra queat ei obsistere. Sapiens corde est, (inquit Iob,) & fortis robore, quis resistit ei, & pacem habuit? Quare Deus non eget nostra precatione, ut omnipotens ipsius uoluntas foelicem habeat successum. Sed in hac tertia Petitione precamur, ut bona Dei uoluntas, quam nobis uerbo suo reuelauit, in nobis, & per nos, tam publicè quam priuatim fiat. Etsi enim consilium seu institutum, quod suscipit Deus ex omnipotentis suae maiestate, non potest ulla uel humana uel angelica potentia irritum fieri, Sed necesse habet perfici, tamen homines per peccatum ita corrupti sunt, ut huic Dei uoluntati, quam ipse promissionibus & praecipis suis patefecit, non solum non obediunt, uerumetiam natura sua obsistant, & contrarium faciant. Lex (inquit Paulus) spiritualis est, at ego carnalis sum, ueditus sub peccatum. Lex autem est uoluntas Dei. Si ergo Paulus pius conquiritur

ritur se carne sua non obedire legi hoc est, uoluntati Dei, quid de impijs sentiendum erit? Et iterum dicit Paulus: Affectus carnis inimicitia est aduersus Deum, nam legi Dei non subditur. Siquidem ne potest quidem. Et ad Corinthios affirmat De- 2. Cor. 4. um huius seculi, qui est Satan, excæcare sensus incredulorum, ne obediant Euangelio. Cum igitur caro nostra per peccatum corrupta, & per Satanam excæcata, cum ea Dei uoluntate, que promissionibus & præceptis patefacta est, ita pugnet, ut illis non adhibeat fidem, his autem non obediat, docet Christus nos petere spiritum sanctum, ut mortificata carne, & reiecto Satana uoluntas Dei in nobis, & per nos fiat. Et sicut in prioribus petitionibus precati sumus, ut non nostrum nomen, Sed Dei nomen glorificetur, & non nostrum, in carne nostra, Sed Dei regnum adueniat & obtineat, ita in hac tertia petitione iubemur precari, ut non nostra carnalis & mundana, Sed Dei uoluntas spiritualis & cælestis, in nobis perficiatur. *Vi Dei uoluntas deamus ergo, que sit spiritualis et cælestis Dei uoluntas, quatenus quidem promissionibus & præceptis est patefacta, ut & cognoscamus, que in hac Dominice precationis particula petamus.*

Ac primum, postquam corrupti sumus peccato, ac facti sumus propter peccatum obnoxij mor-

ti & perpetuae damnationi, uult Deus, ut agnito
 peccato per Decalogum, audiamus Euangelion filij
 sui, & credamus in filium suum, ut non pereamus
 in peccato, morte, & dānatione, sed reputemur
 iusti per fidem, et seruemur in morte, ad eternam
 uitam. Deus enim patefecit hanc suam uoluntatem,
 cū iubet Moſen de Propheta seu filio suo concio
 nari Deut. 18 IPSVM AUDITE. Et, Non inu-
 iquit Deus, uerba mea in ore eius, loquetur q̄ ad
 eos omnia quae praecepero illi. Qui autem uerba
 eius, quae loquetur in nomine meo, audire noluerit,
 ego ultor existam. Similiter cum Iesus Chris-
 tus filius Dei baptisaretur à Ioāne, dixit Deus de
 Christo: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi be-
 ne complacitum est, HVNC AUDITE. Vides ma-
 nifestam esse uoluntatem Dei, ut audiamus Euan-
 gelion filij sui Domini nostri Iesu Christi, et creda-
 mus in eum, ut conſequamur propter ipsum iustitiam
 & eternam salutem. Hanc uoluntatem Dei,
 nec filius ipse distinetat: Descendi, inquit, de
 caelo, ut faciam, non quod ego uolo, sed quod uult
 is, qui misit me. Hec est autem uoluntas eius qui
 misit me, quid perdam ex omnibus, quae dedit
 mihi, sed resuscitem illi in nouissimo die. Et haec
 est uoluntas eius qui misit me, ut omnis, qui ui-
 det filium, & credit in eum, habeat uitam eter-
 nam

nam &c. Et iterum. Hoc est opus Dei, uidelicet quod Deus à uobis exigit, ut credatis in eum, quem misit ille. Quare, cum manifestè sciamus hanc esse uoluntatem Dei, ut audito Euangelio Christi, credamus in ipsum, & consequamur propter ipsum ueram & æternam salutem, precamur in hac petitione, ut Spiritus sanctus excitet & confirmet in nobis fidem, ac efficiat ut credentes in Christum, non pereamus, sed conseruemur, iuxta uoluntatē eius, perpetua salute.

Deinde uult Deus, ut postquam per fidem renati sumus in Christo, & facti sumus propter Christum, heredes æternæ salutis, non obediamus amplius cupiditati carnis, sed affectui spiritus, Ne reghet. (inquit Paulus,) peccatum in mortali uestro corpore, ut obediatis illi per cupiditates eius. Ne que accommodetis membra uestra, arma iniusticiæ peccato, Sed accommodetis uosmetipsum Deo, uelut ex mortuis uiuentes, & membra uestra arma iusticiæ Deo. Et iterum: Hac est uoluntas Dei, Sanctificatio uestra, ut abstinereis à scortatione, & sciat unusquisque uas suum possidere cum sanctificatione & honore &c. Et Petrus: Sic est, inquit, uoluntas Dei, ut benefaciendo obturetis os hominibus stultis & ignorantibus, tanquam liberi, & non ueluti pretextum habentes maliciæ, libertatem,

Rom. 6.

1. Thessa. 4.

1. Pet. 2.

Sed tanquam serui Dei. Et iterum: Cùm Christus passus sit pro nobis carne, uos quoq; iuxta eandẽ cogitationem armemini, quòd qui patitur in carne, desistit à peccato, in hoc, ut iam non cõcupiscen-
tius hominum, sed uoluntati Dei, quod superest in carne tempus uiuat. Ac breuiter, Christus ipse dicit, Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicẽ, sicut ego dilexi uos. Hec, cùm sit uoluntas filij Dei, dubitari non potest, quin sit etiam uoluntas Dei Patris. Quare, cùm dicimus, Fiat uolũtas tua, petimus ut spiritus sanctus accendat corda nostra, ad præstandam obedientiam Deo ex fide, ut non ambulemus iuxta carnem, sed iuxta spiritum.

Postremò, uult Deus, ut non solum faciamus bona obedienter, uerum etiam seramus mala seu aduersa patienter. Manifestum enim est, q; quacunq; aduersa acciderint hominibus, ac præsertim pijs, non accidant eis temere, aut ignorante Deo, sed ipso sciente & uolente. Vult enim Deus, ut fiamus conformes imaginis filij sui. Non est, inquit Christus, discipulus supra præceptorem, neq; seruus supra dominum suum. Voluit autem Deus, ut filius suus pateretur multa & uaria aduersa, ad deoq; mortem ipsam in hoc mundo. Quam uoluntatem testificatus est Deus iam inde ab initio orbis conditi, & in prima Euangelij concione; Semen
mulieris

Matth. 19.

mulieris conteret caput tuum, & tu mordebis calcaneum eius. Ac postea significauit eam institutio ne sacrificiorum, uaticinijs Prophetiis, & afflictionibus omnium piorum, Hæc enim omnia dicunt testimonium de uoluntate Dei, quod Christus filius eius passurus esset grauissimas in hoc seculo afflictiones, ac subiturus etiam iudicium mortis. Cum igitur Deus uoluerit, ut filius ipsius naturalis Iesus Christus multa aduersa in mundo pateretur, certe uult etiam, ut filij sui adoptiui aduersis afflictantur, ut si cupiunt unà cum Christo glorificari, etiam unà cum ipso in hoc mundo patiantur.

Extant & multa alia scripturæ testimonia, quæ docent, quæ aduersa contingant nobis non temerario casu, sed diuina uoluntate.

Esa. 45. Ego Dominus & non est alius, formans Aduersa non
lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & creans sine uolunta
ans malum, hoc est, bella, & reliquas afflictiones. te diuina no

Hiere. in Thre. cap. 3. Quis est iste, qui dixit bis accidere,
hæc fieri Domino non iubente? Ex ore altissimi,
nec bona nec mala egredientur?

Matth. 10. Nonne duo passeruli minuto asse ueneunt, & unus ex illis non cadit in terram sine Patre uestro? Vestri etiam pili capitis omnes numerati sunt.

Afflictionum ratio.

Sed cur Deus uelit, ut aduersis in hoc mundo

affligamur, multae sunt cause. Nam, præterquam quòd uelit nos afflictionibus conformes fieri filij sui, etiam uult coercere & frenare cupiditatem carnis, continere nos in officio, excitare ad præcationem, & multa alia, quæ hoc loco commemorare longum esset.

Quare cum manifesta Dei uoluntas sit, ut quæ immittuntur nobis afflictiones siue propter iusticiam, siue propter iniusticiam, patienter toleremus, deserimus Deo hac particula, Fiat uoluntas tua, obedientiam nostram, & petimus, ut in suffrendis aduersis conseruet nos in officio uocationis suæ, ne magnitudine afflictionum perturbati officium nostrum deseramus. Ac siquidem Deus ostenderit nobis aliquam piam & legitimam uiam ad rationem, qua possimus aduersa effugere, ut edum est beneficio Dei, cum gratiarum actione. Quale est, si quem morbus inuaserit, qui ordinaria medicina curari possit. Aut si quis captiuus habeat, qui ipsum uel precibus uel precio legitime redimat, non est aspernandum beneficium Dei. Sed si res ita ferat, ut aduersa nõ queas effugere, nisi impietate, & peccato aduersus Deum, ibi tum necesse habet coram Deo procumbere, & dicere: Fiat uoluntas tua. Si placet tibi, ut affligar, placeat sane & mihi. Fiat tua, non mea uoluntas, Tantummodo conserues

Voluntati di
vine prestan
da est obedi
entia.

innoentissim

olunt

seruus me in officio obedientie tue, ne irritatus
grauitate aduersitatum, abijciam uocationem tuam.

Sic Dauid tradit se obedienter in exilium. Repor
ta, (inquiens ad Sadoe,) arcam Dei in urbem. Si in

uenero gratiam in oculis Domini, reducet me, &
ostendet mihi eam, & tabernaculum suum. Si autem

dixerit mihi Non places, preesto sum. Faciat quod
bonum est coram se. Sic tres adulescentes apud Da

nielem, tradunt se obedienter in ignem. Ecce, in
quiunt, Deus noster, quem colimus, potest nos eria

pere de camino ignis ardentis, & de manibus tu
is, o rex, liberare. Quod si noluerit, notum sit tibi,

Rex, quia deos tuos non colimus, & statuam aure
am, quam erexisti non adoramus. Hoc idem est, ac

si dixissent: Si Dominus Deus noster permiserit ti
bi tantum potestatis in nos, ut abijcias nos in cami

num ardentis ignis, Fiat uoluntas Domini. Hoc tan
tum petimus, ut spiritu sancto suo conseruet nos,

ne idolam colamus, & aduersus ipsum peccemus.

Sed Christus ipse filius Dei, non solum uerbo,
uerumetiam suo ipsius exemplo docuit nos sic ora

re. Nam cum in horto deprecaretur mortem cru
cis, Pater (inquirit) si uis, transfer poculum hoc a

me. Veruntamen non mea uoluntas fiat, sed tua.
Quare petamus & nos, ut non fiat Nostra uolun

tas. Hec enim non nisi peccare nouit. Et non sumus,

2. Reg. 13.

ad
idolam
colamus

non
mea
uoluntas

2. Cor. 3. Inquit Paulus, idonei ex nobis ipsis cogitare quicquam (uidelicet Salutare) tanquam ex nobis ipsis, Sed petamus, ut Fiat uoluntas Domini Dei nostri, quæ nos uocando uel ad fidem in Christum, uel ad obedientiam ex fide, uel ad patientiam in aduersis, uocat nos ad ueram iusticiam, & perpetuam salutem.

Qualis obedientia præstāda sit Deo.

Quod autem additur, Quemadmodum in celo, sic etiam in terra, admonet nos qualem obedientiam præstare debeamus Voluntati Dei. Esi autē duplex est cœlum, quorum alterum est corporale, alterum spirituale, Et in corporali, Sol, Luna, & stellæ agnoscunt Imperium Domini obedientissime: Qui præcipit Soli, inquit Iob, & non oritur, & stellæ claudit quasi sub signaculo. Et iterum: in manibus abscondit lucem, et præcipit ei ut rursus adueniat: tamen hic præcipue fit sermo de cœlo spirituali, & de his, qui sunt huius cœli incolæ, uidelicet, de Angelis, ac maxime omnium de filio ipso Dei, Hic enim tāta obedientia gratificatus est uoluntati Dei Patris sui, ut assumpta forma hominis, adeoq; serui, tradiderit sese in mortem crucis: Quæ obedientia non potest nec maior nec perfectior dici. Similiter et Angeli, qui sunt administratores spiritus, è solo Deo ita pendent, ut omnia mandata eius diligentissime exequantur: Benedicite, inquit

Obedientia filij Dei.

Angelorum obedientia.

quit Psalmus, Domino uos angeli eius, potentes Psal. 103.
 uirtute, facientes uerbum illius, ad audiendam uo-
 cent sermonum eius. In secundo libro Reg. cap. 24.
 iubet Dominus angelum percutere Israëlitas pesti-
 lentia, & mortui sunt tribus diebus 70. milia ui-
 rorum. Et postea iubet Angelum abstinere manum
 suam à cæde, & statim abstinet.

Precamur ergo in hac petitione, ut quædamo-
 dum filius Dei & Angeli in cælo exhibent uolun-
 tati Dei summam obedientiam, ita et nos in his ter-
 ris excitentur spiritu sancto, ad gratificandum uo-
 luntati Dei tam in faciendis bonis operibus, quam
 in sufferendis aduersis, obedientissime. Nihil enim
 turpius, nihil scædus est, quam quod filius Dei, &
 cælestes Angeli nullum imperium Dei detrectent,
 sed per omnia obediant uoluntati eius, nos autem
 alioqui perdit, à filio tamen Dei redempti, & in
 fratres ipsius cooptati, non solū non obsequamur
 uoluntati Dei, sed etiam obsistamus ei. Ac uerum
 quidem est, quod non queamus perfectam obedien-
 tiam uoluntati Dei, in hoc seculo præstare, nihilo-
 minus autem exigitur à nobis, ut obedientiam,
 quam Deo debemus, faciendam suscipiamus, &
 Dominum Deum nostrum in nomine Iesu Christi
 inuocemus, ut misso spiritu sancto inspectat ani-
 mos nostros ad gratificandum, quoquo modo pos-

sumus, diuinæ uoluntati, & quod reliquum est
 becillitatis, clementer condonet.

Quarta Petitiō.

PANEM NOSTRVM QVO-
 TIDIANVM DA NO-
 BIS HODIE.

Petitionum
 ordo.

IN hac quarta Dominica precationis particu-
 la petimus omnia ea, quæ nobis ad conseruatio-
 nem huius corporalis uitæ necessaria sunt. Sed
 priusquàm hæc explicemus, admonendi sumus de
 ordine Petitionũ. Nam hæc petitiō, qua petimus
 corporalia bona, non ponitur nec primo nec pos-
 tremo loco, sed in medio aliarum petitionum, &
 recitantur ex utraq; parte petitiones spiritualium
 bonorum. In tribus enim prioribus petimus, ut
 gloria Dei in nobis illustretur, ut Deus in nobis
 spiritu sancto suo regnet, & ut uoluntati ac uoca-
 tioni Dei obediamus. In tribus posterioribus peti-
 mus remissionem peccatorum, conseruationem in-
 tentationibus, & liberationẽ à malo. Hæc sunt spi-
 ritualia bona. In harum autem petitionum medio,
 petimus panem quotidianũ, hoc est, necessaria ad
 sustentationem huius corporalis uitæ. Hic ordo ad-
 monet nos, quòd non simus creati & ordinati in
 hac terra, propter terrenam uitam, & corporalia
 bona.

Homo quare
 creatus.

bona, sed maxime omnium propter bona spiritua-
 lia & æterna. Hæc enim debent esse Alpha & Ω,
 Principium & finis. Vnde & una tantum Petitio
 corporaliū bonorū præscripta est, cum sint sex
 petitiones bonorū spiritualium. Itaq; petimus cor Corporalia
 poralia bona, non tanq̄ principalia, sed tanq̄ acces bona quomo
 soria, ut in hac terra aliquandiu sustentemur, do do petantur,
 nec spiritualia assequamur, donec uidelicet agno
 scamus Iesum Christum filium Dei per fidem, qui
 Christus est Thesaurus omnium spiritualium &
 celestium bonorū. Qui enim Christum didicit &
 cognouit, ac possidet in ipso cœlestia bona, is satis
 superq; in hac terra uixit, et suo officio defunctus
 est, etiamsi nihil prorsus terrenarum opum con-
 gregauit. Sed cum ad consequendam cognitionem
 Christi, opus sit prædicatione Euāgelij, & ad præ-
 dicationem Euāgelij opus sit spacio temporis &
 corporalis uitæ, iubet nos Christus etiam ea pete-
 re, que ad sustentandam uitam corporalem neces-
 saria sunt. Hæc enim omnia nomine PANIS in Panis quid. 2

hac quarta petitione continentur,
 Multa autem necessaria sunt ad huius uitæ sus-
 tentationem, uidelicet,

Magistratus ciuillis, et pax externa, ut trāquil 1.
 ita uitā ducamus, & liceat uictū laboribus parare. 2.
 Corporalis sanitas, ut rebus agēdis sufficiamus. 2.

- 3° Salubritas aëris, Serenitas, pluuia, ut terra det fructum suum in tempore suo.
4. Parentes & Tutores, quorum studio pueri educuntur.
5. Maritus, & uxor, ut res domestica cōseruetur.
6. Serui, Ancillæ, & Mercenarij, quorum opera in conficiendis operibus adiuuamur.
7. Iumenta, quæ inde nomen habent, q̄ suo labore homines iuuent.

Quare cum petimus Panem nostrum quotidianum, Petimus, ut Deus tueatur magistratum nostrum, & det nobis publicam pacem, Petimus, ut Deus det tempora frugifera, ut det nobis fideles seruos & mercenarios, ut tueatur iumēta nostra. Petunt pueri, ut Deus cōseruet parentes & Tutores suos incolumes. Petit maritus, ut Deus custodiat uxorem, & uicissim uxor, ut Deus custodiat maritum. Tam latè enim patent, uocabulum PANIS, & hæc dominice precationis petitio.

Sollicitudo
uictus quo
modo sit pro
bibita.

Sed quid est, inquires, quòd Christus iubet nos petere panem seu uictum corporalem, cum tamē aliàs prohibeat sollicitudinem uictus, Ne sitis, inquit, solliciti dicētes: Quid edemus, aut quid bibemus, aut quibus operiemur? Quis enim sine cura & sollicitudine diligenter orare potest? Nisi enim q̄s excitetur sollicitudine, uidetur frigidè ad modum

modum orare, qualis solet esse puerorum oratio, qui cum sint securi, & sine sollicitudine, recitant orationis Dominicae uerba sine ullo serio affectu. Sollicitudo hic ergo obserua mihi, q̄ duplex sit sollicitudo, duplex. Alia est impia, alia pia. Impia sollicitudo est quæ parâdo uictui sic intenta est, ut abiiciat uocationem Dei, & querat uictum, quoquo iure, quaqua iniuria. Quod exemplis ostendendum est. Deus mandauit Israëlitis, ut egrederentur ex Aegypto, per desertum, in quo nullus erat panis. Si ergo Israëlita sic solliciti pro pane fuissent, ut neglexissent mandatum Dei, & mansissent in Aegypto, impia fuisset sollicitudo, uidelicet eiusmodi, quæ ad peccandum aduersus uerbum Dei uocasset. Sic Christus mandauit Apostolis, ut relictis retibus suis prædicarent Euangelion in uniuerso mûdo. Si ergo quis spiam Apostolorum deseruisset ministerium Euangelij, et secutus esset, sollicitudine uictus, retia sua is fuisset impie sollicitus. Sic opifici mandatur, ut cum operis artis suæ iuslè negocietur. Quod si opifex excitatus sollicitudine uictus parandi exeret imposturam, impie sollicitus est, quia deserit uocationem Dei. Et talis sollicitudo, uidelicet quæ ad peccandum aduersus mandatum & uocationem ducit, prohibita est. Alia est sollicitudo pia, cū quis summo studio curat, ut rectè, diligenter & pie suo

fungatur officio, & paret alimenta iuxta uocationem Dei his, quibus debet, Pater uidelicet liberis & familia, dominus seruo & sibi ipsi quisq;. Hæc sollicitudo proprie uocatur studium, seu diligentia, quam officium exigit, & que excitat pios, ut quos plures uel liberi uel alij familiares, curæ ipsorum commendati sunt, eo ardentius Deum Patrem, ad accipiendum ab ipso panem quotidianum, inuocent.

Sed de sollicitudine hæc tenus. Nos reuertemur ad institutum. Ostendimus enim quid nomine P A N I S petamus, uidelicet omnia ea, quæ nobis ad sustentationem corporalis uitæ utilia & necessaria sunt. Perstringamus igitur & reliqua huius petitionis uocabula. Nihil enim in ea ociose recitatur.

Vitæ necessa-
ria dari à
Deo.

Sequitur ergo: D A, uidelicet, Tu Pater no-
ster cælestis. Hoc D A N D I uerbo, quo petimus
nobis panem quotidianum à Cælesti Patre dari,
manifestè admonemur, ut non sentiamus uictum,
& alia corporalis uitæ necessaria cōtingere nobis
uel casu, uel labore aut industria nostra, sed quod
dentur nobis semper à Deo Patre ex mera clemē-
tia & gratuita misericordia, siue ea contingant
nobis hereditate, siue donatione, siue labore, siue
industria negotiationis.

Psalmus 124. Oculi omnium in te sperant, &
in das escam illorum in tempore opportuno: Apo-
stolis

ris tu manum tuam, & implet omne animal benedictione.

Os. 2. Erit in die illa exaudiam, dicit Dominus, coelos, & illi exaudient terram, & terra exaudiet triticum & uinum & oleum &c.

Acto 14. Deus non sinebat seipsum expertem testimonij, dum beneficia conferret, de coelo nobis dans pluuia, ac tempora fructifera, implens cibo & leticia corda nostra &c. Vnde & in Politeia Mosi instituta fuit cerimonia offerendarum primitiarum. Nam Deut. cap. 26. praecipitur Israelitis, ut primitias frugum offerant in cartallo, & profiteantur se accepisse eas beneficio & clemetia Domini. Quare, cum in hac petitione dicimus, DA, attollamus oculos & mentem nostram in coelum, & cogitemus, quod ea quae accipimus ad sustentandam corporalem uitam nostram necessaria, non sint accepta ferenda uel fortunae, uel industriae nostrae, sed tantum clementiae & liberalitati diuinae. Et quia iubemur ea a Deo petere, manifestum est, quod omnes, siue Reges, siue Principes, siue opulentissimi quique ciues sint coram Deo Mendicari, quod omnes, siquidem filium Dei precatione sua praecuntem sequi uoluerint, necesse habeant a Deo panem quotidianum emendicare. De hoc idcirco admonendi sumus, ut cum scimus

Primitiarum oblatio quid significauerit.

Alimenta sunt Eleemosyna Dei, quare non eis abutamur.

Alimenta dari nobis diuinitus, excitemur ad sobrietatem, ne ijs abutamur ad luxum, ad belluationem, ad impietatem, Sed utamur ipsis iuxta uoluntatem Dei, qui ea dedit, ad gloriam nominis Dei, & non solum ad nostram, sed etiam ad proximi necessitatem. Alimenta enim sunt Eleemosyna Dei. Obsecro autem te, quantum tu indignareris, si defraus dato genio tuo dares panem mendico, quem is statim obijceret porcis, aut conijceret in lutum, & cõculcasset pedibus. Multo certè iniquius, & abominabilius faciunt hi, qui cum acceperunt à Deo honestas facultates, quas turpiter profundunt heluatione, scortatione, & alijs sceleribus. Talibus enim moribus prouocatur Deus, ut mittat aut famem, aut bellum, aut morbum, aut alia maledictionis genera. Deinde admoneamur hoc DANDI uerbo, ne contendamus ad paranda alimenta imposturis, fraudibus, peiurijs, & alijs sceleribus, sed ut sectemur in omnibus negocijs iusticiam, & uocationem Dei, & sciamus melius esse modicum iusto, super diuitias peccatorum multas.

Psal. 36.

Nostrum, & nobis, admo- Tertiò, obseruanda sunt & hæc uocabula **NO**
nent pro to STRVM, & **NOBIS**. Ostemimus enim sua
ta Ecclesia præ, quòd hæc Dominica precatio sit uniuersæ Ec
orandum. clesie communis, & si unus quispiam pius recitat
 hanc precationem, nõ petat beneficia Dei, sibi tan
 tum,

tum, sed etiam uniuersæ Ecclesiæ prestari. Sic enim iussit nos filius Dei orationem inchoare: *Pater NOSTER*. Sic & hoc loco iubet nos dicere; *Panem NOSTRVM, & Da NOBIS*. Sic & in reliquis, quæ sequuntur, petitionibus dicitur, *Debita NOSTRA. Et NE inducas NOS. Et, Libera NOS*. Esi enim licet cuius pio, in singularibus suis tentationibus & afflictionibus, singulariter sibi hanc Dominicam precationem usurpare & appropriare, ac dicere, *Panem MEVM, da MIHI*. Et, *Remitte MIHI debita, Et, Libera ME à malo*, Sicut & iacob abiens in exilium precabatur *Gen. 28. Si fuerit Dominus MECVM, & custodierit ME, & dederit panem MIHI, &c.* tamen filius Dei uoluit nos in precatione sua in unum corpus coniungere, ut ex eo admoneremur, quòd sicut Deus complectitur uniuersam Ecclesiam caritate sua, æqualiter, & offert ei beneficia sua accipienda indiscriminatim, ita debeamus etiam nos ipsos, tanquam fratres, mutuo complecti, & beneficia, quæ possumus, in nos inuicem summo studio conferre. Quare, cum hæc dominica precatio sit communis & generalis, sciamus, quòd cum dicitur, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, unusquisque in Ecclesia petat proximo suo à Deo alimenta, diues

videlicet, pauperi, pauper diuiti, dominus seruo,
 seruus domino, Princeps subdito, subditus princi-
 pi, ac breuiter, alter alteri, cuiuscuq; fuerint sta-
 tus aut conditionis. Quae res diligenter cogitari
 debet, ut excitemur ad timorem Dei, & ut diui-
 tes ac pauperes ducant inter se inuicem piã ac mo-
 destam uitam. Diues, cum audit pauperem implo-
 rantem opem suam, aut cum habet seruos ac mer-
 cenarios, cogitet secum: Habes quidem nonnullas
 opes, sed possides eas diuina clementia, non tuo
 merito. Et possides eas, non tam ex tuis, quam ex
 istorum pauperum & mercenariorum precibus.
 Precantur enim & ipsi orationem Dominicam.
 Quare debes eos liberaliter iuuare, et mercedem
 copiose numerare. Pauper uero & Mercenarius
 cogitent, Quas tu reculas possides, aut quas uires
 ad laborandum habes, eas non habes tuo merito,
 sed gratuita Dei misericordia, & habes eas non tam
 ex tuis, quam ex diuitis precibus. Orat enim &
 ipse dominicam precationem. Quare tuum erit,
 ut officia tua diuiti fideliter praestes. Ex his mani-
 festum est, q. Oratio dominica non tantum sit pre-
 catio, sed etiam nostra quotidiana Concio, ex qua
 ad mutua officia praestanda erudiamur.

Quotidia-
 nus panis.

Quarto dicitur, QVOTIDIANVM, quod
 rectius diceretur Nutritiuum, seu uita conseruati-
 uum.

uum, Nodturffige narunge. Docet enim filius Dei nos petere non immodicas diuitias, sed panem seu uictum ad sustentationem & conseruationem corporalis uitæ necessarium. Nam qui magnas opes possident, & si uidentur uitam alijs lautiores ducere, tamen curarum & negociorum mole ita premuntur, ut nec opibus suis fruantur, nec amplius ex ipsis, præterquam uitæ necessaria reportent. Filij Israël, inquit Moses, collegerunt ailius plus, alius minus. Et mensi sunt ad mensuram Gomor. Nec qui plus collegerat habuit amplius, nec qui minus parauerat, reperit minus, sed singuli iuxta id quod edere poterant, cōgregauerunt. Hæc est descriptio, non tantum, quid Israëlitis in colligendo Manna acciderit, uerumetiam quid in uniuerso mundo inter homines accidere soleat. Alius enim congregat multas diuitias, alius tanta paupertate premiur, ut cum mane è somno surgit, nesciat, unde uel surfuraceum panem, quo uescatur, accipiat, & tamen diuina administratione fit, ut pauper nō minori uoluptate fruatur suo pane, quem uel emendicauerit, uel labore parauerit, q̄ diues conuiuio suo lautissimo. Non addam hic, quãtis periculis sese obijciant hi, qui uolunt diuites fieri. Quæ pericula recenset Paulus in priorē epistola ad Timotheum capite sexto. Quare filius

EXO. 16.

Vita necessaria tantum petenda sunt. Dei non docet nos petere multas diuitias, sed tantum uictum ad conseruationem huius uitae necessarium. Magnus est quaestus, inquit Paulus, pietas cum animo sua sorte contento. Nihil enim intulimus in mundum, uidelicet nec efferre quicquam possumus, sed habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti erimus. Et Prouerb. cap. 30. Mentem dicitatem & diuitias ne dederis mihi, tribue tantum uictui meo uecessaria, ne forte faciat illiciat ad negandum, & dicam, Quis est Dominus? aut egestate compulsus, furer, & perire nomen Dei mei. Vnde cum Elias fugeret Isabellam, & esuriret in deserto, misit ei Deus per angelum, panem subcimericum, et uasculum aquae. Potuisset ei eadem opera mittere cibum & potum selectissimum, sed uoluit ei uulgarem panem & aquam mittere, ut assuefaceret suos, ne in rebus corporalibus peterent superflua & immodica, sed tantum uitae suae necessaria.

Hodie.

Quinto dicitur, **HODIE**. Hoc uocabulo suscipit filius Dei eximendam e cordibus nostris impiam sollicitudinem pro uictu temporis longe post futuri. Sunt enim homines, praesertim senes, de uictu tam solliciti, ut non sint contenti cibo praesentis temporis, sed diu nocturne laborant, ut diuitias tam sibi, quam posteris in multos annos reponant.

nant. Ac tanto studio incumbunt huic rei, ut uideantur existimare, sibi necessarium esse, ut habeant etiam eorum alimentorū curam, quorum post nouissimum huius seculi diem posteri ipsorum frui queant. Nec hoc agunt, ut parent sibi opes iusticia, & pietate, sed iniusticia, imposturis, malis artibus, & quoquo modo, seu iure seu iniuria possunt.

Sed filius Dei, cum iubet nos petere ut cœlestis Pater det nobis panem uitæ conseruatiuum, HO DIE, damnat aperte hanc impiam sollicitudinem, & monet, ut contenti simus alimento hodierno. Ac profecto diligenter hic in admirandā Dei creationem & rerum administrationem intuendum est. Potuisset enim Deus creare, & nobis dare talem cibum, qui semel sumptus, semper, aut saltem multis diebus uitam corporis nostri sustentaret. Si autem & hanc potētiam suam declarauit aliquo modo in Elia, qui cum edisset panem, & bibisset aquam ab Angelo allata, ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus & quadraginta noctibus. Possset etiam sine ullo cibo & potu uitam nostram in hoc mūdo conseruare. Sed qua est summa prudentia, uisum est ei talem nobis cibum porrigere, qui sumptus, statim digeretur, & dimitteret nos famelicos, ut cum singulis diebus esuriremus, singulis etiam diebus inuocaremus Deum, Pa-

trem cœlestem, & expectaremus ab ipso escam in
 tempore opportuno. Ne uero de liberalitate eius
 dubitaremus, filius eius præscripsit nobis hanc for-
 mulam precandi; Panem nostrum quotidianum da
 nobis hodie, quæ formula haud obscure significa-
 uit, adeoq; promisit, Patrem cœlestem tanta esse er-
 ga nos liberalitate, ut offerat nobis non uno tan-
 tum die, sed singulis diebus alimenta ab ipso acci-
 pienda. Et si ager negauerit nobis frumenta, & ar-
 bores poma, possit tamen de cœlo manna dare, ac
 uelit etiam dare, si modo nos uocationem ipsius
 diligenter sectemur, quemadmodum testificatus est
 in Israëlitis, & multis alijs exemplis. Quare, & si
 non habemus multa frumenta in multos annos
 nos reposita, habemus tamen Orationem domini-
 cam, in qua non cœlestes tantum thesauri, sed etiã
 omnia nobis ad sustentationem huius corporalis
 uitæ necessaria, inclusa sunt. Vnde & Christus ali-
 as dicit: Ne sitis solliciti dicentes, Quid edemus?
 aut quid bibemus? aut quibus operiemur? Nam
 omnia ista gentes exquirunt. Nouit enim Pater ue-
 ster cœlestis, q. opus habeatis his omnibus. Et mox:
 Ne sitis solliciti in crastinum. Nam crastinus dies cla-
 ram habebit suspensum. Sufficit sua diei afflictio.

Alimenterũ
 repositio an
 sit illicita.

Quid igitur dicemus? Nihil ne reponendum
 erit in futurum diem aut annuum? Absit. Cũ enim
 prohibetur

prohibetur sollicitudo in crastinum, non est intelli-
 gendum de pia sollicitudine, & de iusta ac neces-
 saria alimentorum repositione, sed de impia solli-
 citudine, qua parando & reponendo alimento ita
 inhiatur, ut uocatio Dei deseratur. Magnum est
 discrimen uocationum Dei. Alius uocatur ad A-
 postolatam, ut adnunciet Euangelion Christi in or-
 be terrarum. Hic si abiecto Apostolatu, studuisset
 parando alimento, fuisset impie sollicitus, & pec-
 casset aduersus Deum. Alius uocatur ad diacona-
 tum, qualis extat uocatio Act. 6. Huius uocationis
 officium erat ministrare mensis, hoc est, curare ali-
 menta his, qui opes suas in commune contulerant.
 Quare si quis horum diaconorum non fuisset solli-
 citus de cibo suis curando & praestando, ac ma-
 luisset securus ad multum usque diem stertere, quam
 suis alimenta parare, hic certe fuisset cessator, &
 officij neglector, ac peccasset non aduersus homi-
 nes tantum, sed etiam aduersus Deum. Paulus ad 2. Cor. 12.
 Corinthios scribens, Non debent, inquit, filij parē-
 tibus recondere, sed filijs parētes. Quibus uerbis
 aperte significat, parentum uocationem & officium
 esse, ut liberis suis de alimentis, quantum per Do-
 minum licet, provideant, & reponant. In Gen. ca.
 41. commendatur Ioseph, quod in rerum abundan-
 tia, cum reliqui Aegyptij aut belluarētur, aut sterite

rent, reposituerit frumenta, & ad uenturam annos
 na caritatem reseruauit. Hæc enim erat uocatio Iosephi,
 & quæ reponebat, nullius aut iniuria aut rapina, sed ex rerum copia atq; abundantia reponebat.
 In Exod. cap. 16. & si ea, quæ alijs, præter sextam
 diebus colligebantur & reponebantur, computruerunt,
 tamen, quæ sexta die in Sabbatum reponebantur,
 non computruerunt. Illa enim repositio prohibita,
 hæc autem mandata erat, ut manifestum sit,
 non quamuis frumētorum aut aliarum rerum repositionem
 esse impiam. In Prouer. ca. 6. dicitur: Vade ad formicam, o piger, & considera uias
 eius, & disce sapientiam, quæ cum non habeat
 duces, nec præceptorem, nec principem, parat in
 æstate cibum sibi, & congregat in messe, quod comedat.
 Et cap. 10. Qui congregat in messe, filius sapiens est.
 Qui autem stertit æstate, filius confusio-
 nis. Quare sentiamus sollicitudinem uictus, & repositionem
 alimentorum tum demum impiam & Deo exosam esse,
 cum homines, deserta uocatione Dei, diuitijs tantum
 cumulandis, & alimentis parandis student. Nam hoc unum
 agendum, huc solum tendendum est, ut uocationi Dei seruiamus.
 Quod si fecerimus, non committet Deus, ut ambulantes
 in uocatione sua, esurire & fame perire sinat. Non in solo pane,
 inquit, uiuit homo, sed in omni

mni uerbo quod procedit ex ore Dei. hoc est, Verbo & uocationi Dei semper est obediendum. Etsi enim Deus aliquoties eò uocat, ubi panis non posse parari uideatur, tamen tãtum abest, ut sinat uocatos uerbo suo, & uocationi seruietes esurire et algere, ut potius rerum natura inuerti, & cœlum manna plueret, & petra aquam effundere, & uesimenta non ueterascere, necesse habeant. Et apud Matthæum, capite sexto. Primum, inquit, quærite regnum Dei, & iusticiam eius, & hæc omnia adijcientur uobis.

Quinta Petitio.

REMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICVT ET NOS REMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS.

In quarta petitione precati sumus ea, quæ nobis ad sustentationem corporalis uitæ necessaria sunt. Ne quis igitur existimet, nos tantum ad corporalia bona paranda, & ijs fruenda natos esse, statim subiicitur petitio de spiritali & cœlesti bono, uidelicet, de remissione peccatorum.

Ac profecto animus ad hanc quintam petitionem magna cura aduertendus est, quia continetur

Debita ciui
lia sunt sol
uenda.

in ea summum beneficium, quod si assequimur; nihil nobis amplius, ad consequendam ueram salutē deesse poterit, quemadmodum alias exposuimus.

Primum igitur, cōsideremus, quod in hac petitione, non petamus remissionem corporalium aut ciuiliū debitorum, qualia sunt debita pecunie, frumenti, uini, & aliarum id genus rerum, quas alter alteri iuxta ciuiles contractus debet. Necessē enim est, ut suo quisq; proximo, quantum fieri potest, soluat, quod ex ciuilibus contractibus legitime debet. Sicut Paulus docet Rom. 13. Reddite, inquit, omnibus, quod debetur, cui tributū, tributum, cui uectigal, uectigal. Et additur: Nemini quicquam debeatis, nisi hoc, ut inuicem diligatis. hoc est. Omnia ciuilia debita ita soluēda sunt, ut nihil cuiquam amplius ciuilitē debeatis. Reliquum autem est aliud debitum, quod & semper debemus, & nūquā in hoc seculo exoluere possumus, uide licet, Diligere proximum, et beneficere ei. Hoc debito semper constricti tenemur, cum ex omnibus alijs exoluere nos debeamus. Huc etiam facit, quod Christus apud Matth. um cap. 5. dicit. Habeto beneuolentiam cum aduersario tuo cito, dum es in uia cum illo. Et mox: Amen dico tibi, non exhibis illi, donec persolueris extremum quadrantem. hoc est, Nemo prætēxtu Christianismi neget, aut

Non reddat alteri, quod ei iuxta ciuiles leges debet. Nisi enim reddiderit, magistratus ciuilis ius habet cogendi eum reddere, quod debet. Hæc autem ciuiliu debitoru solutio pertinet ad panem quotidianum. Quare de his debitis precamur in Petitione de pane quotidiano, ut Deus labores & negociationes nostras clementer fortunet, quo creditoribus nostris satis faciamus, et ciuilia debita exoluamus. In hac autem quinta petitione, in qua dicimus, Remitte nobis debita nostra, nomine debitori intelligimus debita spiritualia, quæ sunt Peccata, & Supplicia, quæ Deo propter peccata debemus. Nam in Gen. cap. 2. dicit Dominus ad Adam: De ligno scientiæ boni & mali ne comedas. Quocumque die comederis ex eo, morte morieris. Adam autem uiolauit hoc præceptum Dei, & comedit. Quare continuo debuit Deo mortem. Et Paulus, Per peccatum, inquit, mors intrauit in mundum, Et iterum: Stipendium peccati mors est, Porro, mortis nomine comprehenduntur omnes corporales & spirituales afflictiones in hac uita, & æterna supplicia post hanc uitam. Quare quisquis hominum est peccator, (Sunt autem omnes homines, non adulti tantum, sed & infantes, peccatoris) debet Domino Deo nostro omnia supplicia, tam corporalia, & temporaria, quàm spiritualia et æter-

Debita spiritalia.

Rom. 6.

Rom. 8.

na. Quid his debitis grauius, aut horribilius? Docet igitur nos filius Dei petere Debitorum remissionem, ut condonatis peccatis, à supplicijs eorum exoluamur.

Ecclesia habet peccata in terris.

Deinde, cum Christus docet non Apostolos tantum, sed etiam uniuersam Ecclesiam petere debitorum seu peccatorum remissionem, eo ipso docet Ecclesiam suam confiteri se esse Peccatricem. Est enim Ecclesia dicitur Sancta, propter Christum, per fidem, tamen habet adhuc in se, quamdiu est in his terris, peccata. Nō omnes quidem p̄ij qui sunt membra Ecclesiæ, peccant externis operibus, omnes tamen habent carnem, in qua habitat adhuc peccatum, etiam post acceptum spiritum sanctum. Vnde Psalmus dicit: Non iustificatur in conspectu tuo omnis uiuens. Et iterum: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Ac rursus, Dixi confitebor aduersum me iniusticiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Pro hac orabit te omnis Sanctus in tempore opportuno, Et Rom. 7. Video aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meæ, (hoc est, Spiritui sancto) & captiuum reddentem me legi peccati, quæ est in membris meis. Et 1. Ioan. 1. Si dixerimus, peccatum non habemus, nos ipsos fallimus, & ueritas in nobis non est &c. Quare cum recitamus

recitamus hanc petitionem, recitamus publicam & priuatam confessionem totius Ecclesie de peccatis suis, que etiam post renascentiam remanet in carne, & quorum reliquie semper debent expurgari.

Postremo, cum filius Dei iubet nos petere remissionem peccatorum, eo ipso admonet nos, ut agnoscamus, quod non possimus debita nostra solvere, & pro peccatis satisfacere, merito nostra ipsorum iusticie, sed necesse habeamus eam remissionem precario accipere, ex mera Dei clementia, tantum propter Iesum Christum per fidem. Nam si possemus peccata nostris meritis expiare, coram Deo, certe filius Dei tam fidelis fuit doctor Ecclesie sue, ut ostendisset ei opera illa, que ad expiationem peccatorum facienda essent. Nunc autem non prescribit nobis triduana, aut quatruiduana ieiunia, aut Chameunias, aut ἀγὸ πνιας, aut alia opera, que ad expianda peccata faciamus. Prescribit quidem nobis omnes honestas uirtutes, quas diuina lex exigit, non autem prescribit eas, ut expiationis peccatorum merita, sed ut uere fidei, & gratitudinis erga Deum testificationes. In consequenda autem peccatorum remissione prescribit nobis precationem illam: Remitte nobis debita nostra. Quare perspicue significat, quod remissionem peccatorum accipiamus precario, hoc est non humano

Remissio peccatorum gratis contingit.

- merito, sed gratuita Dei misericordia, idq; per fide-
dem in Iesum Christum, qui solus est expiatio pec-
 catorum nostrorum. Huic, inquit Petrus, omnes
 Acto. 10. Prophete testimonium dant, quod peccatorum rem-
 missionem accipiat, quisquis crediderit in eum. Et
 Acto. 13. Paulus: Per hunc, inquit, annuncietur uobis
 remissio peccatorum, & ab omnibus, à quibus
 non potuistis per legem Mosi iustificari. Per hunc
 omnis, qui credit, iustificatur, hoc est, absoluitur à
 peccatis.

Meritorum
 humanorum
 abrogatio.

Ex his manifestum est q. filius Dei abrogauerit & refutauerit doctrina prece-
 tionis Dominice, ac præsertim huius petitionis de remissione delictorum,
 ac præsertim huius petitionis de remissione delictorum, primum omnia sacrificia Iudeorum, quæ
 ad expianda peccata fiebant: deinde omnes Missas sacrificulorum, quæ habentur ad satisfaciendum pro peccatis uiuorum & mortuorum. Postremo omnes ordines monasticos, & omnia sacra hypocritarum, quorum meritis pollicentur sibi homines remissionem peccatorum. Rem mirandam Sacrificuli, Monachi, & alij hypocrite solent prece-
 cationem dominicam in omnibus fere sacris suis recitare, & sepe ac multum iterare, eo tamen ipso damnant suam ipsi religionem & sacra. Nã si peccatorum remissio contingit nobis precario, hoc est, gratuito, sola Dei misericordia, per fidem,

ex qua precamur in nomine Christi, certe non potest nobis contingere meritis humanæ iusticiæ. Et qui operatur, inquit Paulus, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Qui autem non operatur, (hoc est, non habet opera, quæ sufficiant ad impletionem legis) sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur fides sua ad iusticiam. Et iterum: Si per gratiam, non iam ex operibus. Quandoquidem gratia, iam non est gratia, videlicet, si consequeremur remissionem peccatorum, & salutem ex meritis operum.

Quare cum hanc particulam Dominicæ precationis recitamus, meminerimus nos confiteri coram Deo peccata & damnationem nostram, confidere autem peccata nobis clementer propter Christum condonari, & æternam damnatione, cui propter peccata obnoxij eramus, gratuita Dei misericordia exolui.

Sed quid sibi uult appendix illa: Sicut & nos remittimus debitoribus nostris? Hæc enim ita sonare uidetur, perinde ac si cælestis Pater deberet nobis peccata tunc demum remittere, cum nos nostra remissione hoc mereremur.

Sed nequaquam sentiendum est, quod Deus collocauerit suam remissionem, in merito aut compensatione nostræ remissionis. Sic enim nunquam

De nostra
remissione:

consequeremur à Deo ueram peccatorum nostrorum remissionem, propterea q̄ nunquam remittimus perfectè proximo nostro iniuriam nobis illatam. Quare necessitas salutis nostræ exigit, ut remissio peccatorum collocata sit in sola Dei misericordia, propter Iesum Christum, per fidem.

Remissio peccatorum non est
collocata in nostra remissione.

QUIA Natura humana peccato Originali sic uiciata est, ut etiã si homo donetur spiritu sancto, tamen caro & sanguis nunquã remittit & condonat ex animo iniuriam, à proximo sibi illatam. Habet enim naturalè à peccato excitatam concupiscentiam sese ulciscendi. Roma. 7. Noui, q̄ nō habitat in me, hoc est, in carne mea bonum. Nam uelle adest mihi, at ut faciam bonum, non reperio, hoc est, cupio non solum abstinere ab externis peccatis, sed etiam concupiscentia peccatorum carere: at re ipsa comperio, q̄ & si possum spiritu sancto concupiscentiæ resistere, non tamen possum eam penitus extirpare donec moriar. Galat. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, Spiritus autem aduersus carnem. Hec autem mutuo inter se aduersantur, ut nō quæcunq; uolueritis, eadem

dem faciatis &c. Videamus aliquot huius rei exempla.

David lesus fuit à Saule grauissimis iniurijs, cui etiam debitum ita remisit, ut etiamsi tenuerit eum manu, et potuerit eum trucidare, pepercerit tamen ei; Propicius, inquit, sit mihi Dominus, ne faciam hanc rem domino meo Christo Domini, ut mittā manum meā in eum. Et tamen David, cum capitalem suum hostem tam beneuolenter dimiserit incolumem, non audet fiduciam suam in hoc remissionis suæ opere collocare, Sed quia sentit secū adhuc rebellionem carnis, & cupiditatem uindictæ, exclamat in Psal. 142. Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificatur in conspectu tuo omnis uiuens. Et in alio Psalmo: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Paulus affectus est maximis iniurijs à Iudæis suis, qui & uitæ ipsius insidiabantur, Sed has iniurias & immanitates sic eis condonauit, ut optauerit pro ipsis anathema esse. Et tamen non audet has sua condonatione coram Deo confidere. Delectat, inquit, in me lex Dei secundum internum hominem, sed uideo aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meæ, & captiuum reddentem me legi peccati, quæ est in membris meis. Et aliàs: Nō habens meam iusticiam ex lege, sed eam quæ per fi

dem est Christi. Nec dubium est, quin quod Ioannes dicit, Si dixerimus, peccatum non habemus, nos ipsos fallimus, & ueritas in nobis non est, hoc idem & Paulus senserit, & de seipso confessus sit. Est enim sancti faciunt bonum opus, tamen quia reliquum adhuc est in carne peccatum originale, fieri non potest, quin bonum opus sordidetur hoc peccato, & reddatur tam imperfectum & impurum, ut eo coram tribunali Dei confidere non queant. Quare hæc appendix, (Sicut & nos remittimus debitoribus nostris) non est sic intelligenda, quæ Deus collocarit suam peccatorum nostrorum remissionem in opere aut merito nostræ remissionis.

Remissio debitorum collocata est tantum in filio Dei Iesu Christo, per fidem accipienda.

ACT. 10. Huic omnes Prophete testimonium perhibent, quod remissionem peccatorum accipiat, quisquis in eum credit.

Eph. 2. Gratia, (hoc est) gratuita clementia, seruari estis per fidem, idque non ex uobis. Dei donum est, non ex operibus, ne quis gloriatur. Possemus autem de nostra iusticia gloriari, si nos remissionem peccatorum propter hanc causam impetraremus.

¶ nos remissemus proximo sua in nos peccata.
Ad Titum 3. Apparuit benignitas & erga ho-
mines amor seruatoris nostri Dei non ex operi-
bus, quæ sunt in iusticia, quæ faciebamus nos, sed se-
cundum suam misericordiam saluos nos fecit &c.

Cum igitur Remissio peccatorum non contin-
gat nobis merito nostræ remissionis, sed tantum
merito Domini nostri Iesu Christi per fidem, quæ
est vera sententia huius appendixis. Sicut & nos
remittimus debitoribus nostris. Hæc appendix nõ
est gloriatio de merito nostræ iusticiæ, sed est pro-
missio gratitudinis, quæ recipimus nos pro bene-
ficio remissionis peccatorum gratos fore. Et est
sensus: Petimus, Cælestis Pater, ut nobis peccata
nostra clementer, propter Christum filium tuum
condones. Nos uicissim recipimus etiam nos con-
donaturos proximis nostris, qui in nos fuerunt
iniuri, omnia sua peccata. Nam quod remissio
alienæ erga nos iniuriæ, non sit meritum, pro-
pter quod consequimur remissionem peccatorum
coram Deo, sed sit fructus, qui debeat sequi fidem
accipiẽtem gratis à Deo peccatorum remissionẽ,
testatur Christus ipse, apud Matthæum capite de-
cimo octauo, in parabola duorum debitorum. Cum
enim Rex, misericordia motus, remisisset uni debi-
tori decem milia talentorum, & hic debitor exi-

Remissio ali-
enæ iniuriæ
non est meri-
tum.

geret à conseruo centum denarios seuerissimè, addit à rege; Serue scelestè, totam debitum illud remisi tibi, cum obsecrasses me, nonne oportuit & te misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus eram? Et additur: Sic & Pater meus cœlestis faciat et uobis, si non remiseritis suo quisq; fratri de cordibus uestris delicta illorum.

Peccatorum
condonatio
gratuita est.

Duo hic docentur. Alterum, qd & si sumus obnoxij seruituti et captiuitati mortis ac inferni propter debita peccatorum nostrorum, tamen si imploramus misericordiam Dei per Christum filium eius, consequimur peccatorum condonationem, gratis, absq; ullo operum merito. Misertus, inquit, dominus serui illius, absoluit eum, & es alieni remisi sit ei. Alterum, qd si post acceptam gratuitam peccatorum remissionem non sequitur caritas erga proximum, sed pergimus esse durissimi exactores nostri iuris, argumentum est, nos aut non habere ueram fidem, aut si uera est, amittere eam. Nam, qui in precatone Dominica hanc particulam recenset, Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris, interea autem meditatur in proximum suam uindictam, & execratur eum omnibus diris, quid hac oratione aliud petit, qd ut Deus ei aculetur in ipsum omnia genera fulminum, & conijciat ipsum in extremas maledictiones?

Et tunc: Talia enim hic precator optat suo proximo
 evenire. Quare salutis nostrae omnino necessarium
 est, ut accepti à Deo gratuita peccatorum
 nostrorum condonatione, condonemus & nos
 proximis nostris sua in nos peccata. Non loquimur
 hic de Ordinaria & Legitima iuris sui peti-
 tione, quae per se licita est. Nam in hunc usum or-
 dinatus est magistratus civilis, ut sit minister Dei,
 tibi in bonum, & ultor ad iram ei, qui quod ma-
 lum est fecerit. Et Paulus petijt legitimam defen-
 sionem à Tribuno, aduersus eos, qui in necem ip-
 sius conspirauerant: Sed loquimur de odio, de inui-
 dia, de carnali cupiditate vindictae, de criminatio-
 nibus, de uirulentia, de maledicentia, ac etiam de
 summi iuris, quod et Ethnicorum literae testantur
 esse summam iniuriam, exactione, deq; alijs sceleri-
 bus, quae in priuata & carnali ultione iniuriae con-
 currere solent. Haec sunt abiicienda, & concipien-
 dus est animus erga proximum candidus, & bene-
 uolus, qui & testificandus est humanitate ac omni-
 bus quibus possumus officijs, ut carbones ignis, quae
 admodum Paulus ex Salomone docet, in caput ini-
 mici coaceruemus, & malum bono uincamus.

Sed quid, inquires, faciam, ut concipiam animum
 erga inimicos beneuolum, & remittentem ipsis ini-
 urias mihi illatas? Primum diligentissime cogites,

Defensio or-
 Acto. 23.

Acto. 23.

Rom. 12.

Talentum at
vicum valet
600. Corona
tis, hac est,
900. aureis.
Rhenanis,
Ergo 10000.
talentorum
faciunt
6000000.
coronatos, et
9000000.
aureos Rhe
nanos. Decem
denarij va
lent uno Co
ronato, Er
go Centum
denarij faci
unt decem
Coronatos.

quod Deus remittat tibi, gratuita clementia, om
nes iniurias, quibus tu ipsum affecisti. Et tamen ha
tantum superant eas iniurias, quibus te proximus
affecit, quantum superant decem milia Talento
rum, centum denarios, hoc est, quantum sexies
millies millia Coronatorum aureorum superant
decem Coronatos. Quæso igitur te, quantum ius
cissim debes Domino Deo tuo, tam clementi pec
catorum condonatori gratitudinem? Exigit autem
tem à te, non ut suscipias longinquam & periculo
losam peregrinationem trans mare, nec exigit à
te triduana aut quatruiduana ieiunia, Sed exigit,
ut ad declarandam gratitudinem tuam condones
proximo sua in te errata, quæ tamen quantilla, ob
secro, sunt præ eis, quæ tu aduersus Deum designa
sti. Deinde cogites, quod si retines cupiditatē uin
dictæ, nec remittis proximo sua errata, non habe
as ius precandi Orationem dominicā, ideoq; non
habeas etiam ius intrandi in regnum cælorum.
Nam si tu retines aliorum peccata, Deus retinet
tua peccata, & exheredit te, ne sis filius, & ha
res bonorum eius. Et quia in regno cælesti summa
est pax & concordia, non permittitur tibi, ut
in hoc regnum intres, si nondum didiceris in tera
ra cum proximo tuo pacificè & concorditer uiue
re. Quid autem horribilius est, quàm non posse
Orationem

Orationem dominicam uerè precari, remissionem peccatorum antea gratis acceptam iterum amittere, & iure coelestis hereditatis priuari.

Hæc & id genus alia, si seriò cogitentur, exhibebimus spiritui sancto organon suum, quo accendat animum nostrum, ut quemadmodum Christus condonauit nobis, ita & nos condonemus nobis mutuo si quis aduersus aliquem habuerit querelam. Col. 3.

Sexta Petitio.

NE NOS INDUCAS IN
TENTATIONEM.

In explicatione huius Petitionis primum omnium considerandū est, q. in hac petitione non arguamus Deum Patrē nostrum coelestem maligni erga nos affectus, qui conijciat nos in tentationes, & pericula, quibus pertrahamur ad peccata & impietatem. Deus enim, ut non est autor ullius peccati, nec est Deus uolens iniquitatem, ita nō obijcit nos tētationibus et periculis, ut pereamus. In quam sententiam rectè dicit Iacobus, Ne quis, cum tentatur, dicat se à Deo tentari. Nam Deus non est tentator ad mala, & neminem tentat.

Tentatio an sit à Deo.

Iacob. 2.

Quid ergo, inq. es, est, quod in Gen. cap. 22. scribitur, Tentauit Deus Abraham? Et Deut. 8. Ad

duxit te Dominus Deus tuus 40. annis per desertum, ut affligeret te atq; TENTARET, & nota fierent, quæ in animo tuo uersabantur. Et Deut. 13. Tentat uos Dominus Deus uester, ut patet sciam fiat, utrum diligatis eum an non? Hæc igitur sic distinguenda sunt, ut sentiamus Deum neminem quidem tentare, ut pertrahat eum ad peccata, & perdat eum: Hoc enim est consilium Satanae in tentationibus, Sed Tentare homines, ut probet fidem ipsorum, & reddat eos sibi ipsis notiores, & in uirtutibus exercitiores. Quod cum sit optimum consilium, tentatio Dei non est maliciæ arguenda.

Tentationes Deinde, nõ precamur hac petitione, ut non accidant nobis tētationes. Non enim docet nos Christus sic orare: Ne immittas in nos tentationē. Tentatio enim pijs non est inutilis. Vasa figuli, inquit Eccle. 37. Ecclesiasticus, probat fornax, & homines iustos tētatio tribulationis. Et iterum: Qui non est tentatus, quid scit? Et Psalmus orat, Proba me Domine, Psal. 25. inquit, & tenta me, ure renes meos, et cor meum, Non petimus igitur, ut nullam habeamus tentationem, Sed petimus, ut Deus non inducat nos in tentationem, hoc est, ut tueatur nos, et conseruet, ne tentatione ruamus in peccata, in impietatem, & ne sinat nos in tentatione perire, sed det unā

cum tentatione euentum, quo posimus ferre. In priori enim petitione precati sumus, ut remittantur nobis peccata. Non sufficit autem, ut remittantur nobis peccata, quæ actione præterierunt, & quæ carni adhuc inhaerent, ac præsentia sunt, sed necessarium quoque est, ut peccatum adhuc in carne præsens, non regnet in mortali nostro corpore, & ut à futuris peccatis caueamus. Precamur igitur Dominum, in hac petitione, ut Deus defendat nos in tentationibus, ne cum acceperimus peccatorum remissionem, iterum in peccata relabamur, & sicut canis ad uomitum, ac sus lota ad uomitabrum cœni, reuertamur.

Sed ut rectius intelligamus, quid nobis in hac particula petendum præscribatur, considerandum est, quod homo solet tentari non tantum aduersis, uerum etiam prosperis, et ut ab humano captu iudicantur, bene fortunatis. Etsi autem Dominus Deus noster autor est horum utrorumque: (Non enim cadit capillus de capite, sine uoluntate Dei) & siue aduersa, siue prospera immittat, optimo & nobis salutari consilio immittit, tamen Satan, qui uictus quidem est, sed nondum mortuus, & qui circuit sicut leo rugiens, querens quem deuoret, teneri non potest, nisi diuinitus cohibeatur, quin conferat omne studium suum, ut quæcumque Deus immiserit homini, in exitum

**Prospera quo
cōsilio Deus
concedat.**

**Aduersa quo
cōsilio De
us immittat.**

**Satanæ in
die in tenta
do homine.**

tium ei cedant. Nam si Deus prospera dederit, qualia sunt, Sanitas corporis, diuitiæ, publica pax & tranquillitas, benedictio frugum, Victoria sua per hostes, & id genus alia, facit id hoc consilio, ut homines excitet ad agnoscendam clementiam suam, & ad agendas ipsi gratias, & ut aut scelera- ti resipiscant, aut p̄ in officio pietatis contineantur. Sic etiam, si Dominus immiserit aduersa, qualia sunt aegritudo corporis, paupertas, infamia, penuria rerum, bellum, pestilentia, captiuitas, & id genus alia, facit id hoc consilio, non ut perdat hominem, sed ut uel admoneat eum peccati sui, uel probet fidem ac obedientiam eius, uel efficiat, ne magnitudine donorum Dei extollatur, uel alijs de causis. Sunt enim multe cause afflictionum, quibus Deus non exitium hominis, sed salutem eius meditatatur. Quemadmodum autem Deus cupit homini, siue donandis prosperis, siue immittendis aduersis, optimè consulere, ita Satan cupit iisdem rebus hominem perdere, & in peccatum ac perpetuum exitium pertrahere. Si Deus dederit diuitias, ut benevolentiam ipsius agnoscas, & ope tua proximum egentē adiuues, Satan hortatur ut uel bellueris, uel diuitias imposturis augeas, ac præ te alios ita fistidias, ut ne teruncio quidem inopie eorum succurras. Si Deus dederit magistratum,

magistratum, ut bonos tuearis, & malos punias, hortatur Satan, ut abutaris magistratu ad opprimendos bonos, & ad explendam tuam libidinem. Si uero Deus immiserit aduersa, mox confert se eò etiam Satan, & ut maxime Deus cupiat salutem hominis per aduersa consulere, tamen Satan accipit ex his occasionem suscitandi in homine omnem impietatem, impatientiam, uirulentiam, contemptum Dei, blasphemiam, & desperationem. Quod cum ita se habeat, iubet filius Dei petere, ne Deus inducat nos in tentationem, hoc est, ne sinat nos seduci à Satana, siue in prosperis, siue in aduersis, sed ut conseruet ac tueatur nos in omnibus, que nobis acciderint, ne pietatis officium deseramus.

In Prouerbiorum cap. trigesimo extat talis precatio: Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi. Tribue tantum uictui meo necessaria, ne forte satiatus, illiciat ad negandum, & dicam, Quis est Dominus Dei mei. Agnoscit imbecillitatem suam. Sed quid, si Dominus aut mendicitatem, aut diuitias dederit, num ad furta et periuria, aut ad contemptum Dei ruendum est? Nihil certe minus. Sed precandum est, quod hic prescribitur: Ne nos inducas in tentationem, & confidendum in Dominum, q. tam fide

lis sit, ut non sinat nos tentari ultra id quod possumus, sed daturus sit unà cum tentatione euentum, ut possimus sufferre.

Periculis nō
temere nos
obijciamus.

Deus quomodo
tentetur.

Ceterum hæc petitio non præscribitur nobis in hūc usum, ut exponamus nos temere ac sine uocatione Dei tentationibus & periculis. Et si enim etiam in ijs periculis, quibus obijciamus nos temere, inuocandus est Deus, ne sinat nos in ipsis perire, sed tum demum sperare possumus conseruationem & liberationem Dei, cum agimus pœnitentiam propter temeritatem, & conuertimur ad uocationem Domini, tamen non est spe suscipienda cum libet, pœnitentiæ, & conuersionis, temere in tentationes & pericula irruendum, sed est perseruandum in uocatione Dei, & prece. Dicit enim scriptura: Non tentabis Dominum Deum tuum. Tentatur autem Deus, cum uarijs modis, tum præcipue temeritate aduendorum periculorum, sine certa Dei uocatione. Sic Satan iussit Christum tentare Deum, cum iuberet eum, præcipitare se de pinnaculo templi. Christus enim non uocabatur ad hoc periculum diuinitus, & habebat scalas, per quas licebat descendere. Sic homo quispiam, qui re ipsa sæpe ac multum expertus est, se familiaritate compotorum inebriari, & nimio uini usu ad insonditos mores, & ad scelerata tum dicta tum facta

ita excitari & accendi, necesse habet familiarita-
 tem compotōrū, & publica cōuiuia uitare. Quod
 si ea accesserit, tentat Deum, quia obijcit sese, sine
 uocatione Dei, manifestis periculis. Sic tentant De-
 um adolescentes & iuuenes, qui choreas illas, quæ
 sunt impudicitie schola, uisitant. Sic Dina filia Pa-
 triarchæ iacob tentauit Deū, quod egressa patera-
 nam domum, quærebat familiaritatem cum alienis
 mulieribus, & sese omnibus spectandam obijcie-
 bat. Vnde & uirginitatem suam inter alienos an-
 misit, & facta est non tam dedecori uniuersæ do-
 mi sui, quam ruina totius urbis Salem. Non est
 igitur committendum, ut exponamus nos pericu-
 lis temere, sine uocatione Dei, ne tentando Deū,
 in periculis & tentationibus pereamus.

Quod si uero Deus uocat nos ad subeunda pe-
 ricula, ibi tum haudquaquam stertendum est, sed peri-
 cula forti animo expectanda & adeunda sunt, &
 orandum est, ne inducamur in tentationem, hoc
 est, ne desituamur diuina ope in periculis. Vigila-
 te, inquit Christus, & orate, ne intretis in tentatio-
 nem. Quod præceptum, cum discipuli negligerēt,
 ac dormitarent, in tentationem ita intrauerūt, ut
 omnes Christum desererent, ac fuga sibi consulen-
 dum susceperent. Cum igitur Satan semper insidie-
 tur nobis, et magna sit imbecillitas nostra, semper

nobis sit in ore, in corde, in fide, hæc petitio, Ne nos inducas in tentationem, ut quibuscunq; periculis obijcitur, diuina clementia conseruemur.

*Patentia in
aduersis,*

Postremò hæc petitio admonet nos etiam patientie in aduersis. Scimus enim nos Deo tanta clementie esse, ut omnes pili capitis nostri sint numerati, nec possunt nobis ulla aduersa, sine bona eius uoluntate accidere. Itaq; si, postq̄ precati sumus, Ne nos inducas in tentationem, aduersa in nos insurgunt, & cumulatur, sentiendum est ea nobis idcirco à Deo immitti, q̄ sint nobis salutaria. Videt enim Deus id esse ingenium, eam esse imbecillitatem nostram, ut si rebus prosperis fruere mur, intraremur in tentationem et periremur. Quare ne in tentationem inducamur, immittit in nos aduersa. Quid ergo in aduersis murmuramus? quid conquerimur? Nihil. n. aliud nobis accidit, q̄ quod precati sumus ipsi. Orauimus, Ne nos inducas in tentationem. Videt aut̄ Deus futurum, ut sanitate corporis, aut diuitijs, aut amplis honoribus induceremur in tentationem. Obijcit ergo nos morbis, paupertati, & abiectioni, ut prosperis non seducamur, sed aduersis in officio & uocatione Dei conseruemur. Quare hæc petitio admonet nos patientie, ut cogitemus ea nobis maxime omnium esse salutaria, quæ nobis post hanc petitionem diuinitus euenire solent.

Septi

Septima Petitio.

SED LIBERA NOS
A MALO.

Sequitur ultima petitio, qua finiuntur quidem uerba petitionum in hac Dominica precatione, sed qua non finienda est ipsa precatio, quæpe qua in huius uitæ curriculo perpetua esse debet. Comprehenduntur autem in hac ultima petitione summam in uno & altero uerbo omnia, quæ nobis ad salutem necessaria sunt. Et sicut præcedentes sex petitiones sunt epitome & compendium omnium Psalmorum & precationum, quæ in sacra scriptura continentur, ita hæc ultima petitio est compendium præcedentiũ petitionum, ac præsertim illarum triũ, quas proximè explicuimus. Porro autem filius Dei non nos tantum docuit sic orare,

Epitome
præcedentiũ
petitionum.

Ioan. 17.

Libera nos à malo, uerum etiam ipse met eodem modo pro uniuersa Ecclesia orauit. Nõ rogo, inquit, ut tollas eos de mũdo, sed ut serues eos à malo. Sciamus igitur, quæ sit huius petitionis sententia.

Ac initio obseruandum est, quòd nihil referat utrum Germanica lingua dicas, Erlöse uns uon dem ubel, oder, Erlöse uns uon dem bosen: utrum uis recte dicitur, modo rectè intelligitur. Consideremus igitur Triplex esse malum. Vnum est Satan

seu diabolus ipse, qui est omnis mali autor. Non enim Deus est mali autor, sed diabolus, sicut alias ostendimus. Alterum malum, est Peccatum, cuius parens est diabolus, & quod uocant Malum culpæ. Tertium malum est afflictio, quam uocant Malum pœnæ, & qua Diabolus ad impellendum & pertrahendum homines in peccata & exitium uti solet. Quare petimus primum, ut Deus liberet nos à Diabolo, ne dominetur nobis, & pertrahat nos in peccata. Non possumus autem à Diabolo liberari, nisi per filiū Dei Dominū nostrum Iesum Christum, qui Diabolum uicit, ac de ipso triumphauit. Petimus igitur, ut Christus suscipiat curam nostrā, & tueatur nos ab impetu & assultu diaboli. Patericeps factus est, (inquit epistola ad Hebræos) puerorum, ut per mortem aboleret eum, qui mortis habebat imperium, hoc est, diabolum, & liberos redderet eos, quicumq; metu mortis per omnem uitam obnoxij erant seruituti. Et 1. Ioan. 3. Ad hoc apparuit filius Dei, ut dissoluat opera diaboli. Deinde petimus, ut Deus Pater seruet nos à peccato. Peccatum enim est, quod nos reddit Satanae, morti & inferno captiuos. Postremo petimus, ut Pater cœlestis liberet nos ab afflictionibus, quæ & ipse dicuntur Malum, non quidem culpæ, sed pœnæ. Non petimus autē, ut omnino non affigamur, quia

Hebræ. 2.

Mala quomodo deprece
mur.

quia quamdiu agimus in hoc mundo uitam, ob nos
 xij sumus afflictionibus, & quo quis magis pius
 fuerit, eo maiores afflictiones sufferre solet, Sed
 petimus, ut in afflictionibus non destituamur diui
 no auxilio, & non pereamus. Sicut & Christus in
 p̄ se alijs interpretatur: Non rogo, inquiens, ut tol
 las eos de mundo, sed ut serues eos à malo. hoc est,
 Non hoc peto, ut discipulos meos liberes omni
 bus aduersis huius mundi, Sed ut in aduersis, quæ
 ris solent in hoc mundo accidere, clementer tuea
 ris, & ne pereant, conserues.

Habes huius Petitionis sententiam. Nunc eu
 randum est, ne nos ipsi nostra incuria & negli
 gentia obstemus, quo minus exaudiamur. Nam si
 petimus, ut liberemur diuinitus à malo, cauendum
 est summo studio à peccatis, ne nos ipsos per pec
 cata tradamus Satanae captiuos. Quid enim pro
 desset, si quis imploraret opem Principis, ut defen
 deret ipsum ab hoste, interea aut fieret ipse trans
 fuga, & traderet sese hosti captiuum: ita nihil pro
 derit, si quis uerba huius petitionis ore numeret,
 interea autem pergat in peccatis & sceleribus su
 is ambulare. Deinde cauendum est diligenter, ne
 quis conijciat sese temere & sine uocatione Dei
 in aduersa seu afflictiones. An non ridiculum, imo
 insanum esset, si quis temerario ausu susceperet in

aqua maris, sine certa uocatione Dei ambulandū,
ac interea uociferaretur ad Deum, Libera me à ma-
lo. Quare hoc unum nobis semper agendum est,
ut postquam agnouimus seruatores nostrum Ie-
sum Christum per fidem, ambulemus in uocatione
eius, qua una re fiet, ut non ab uno tantum, & al-
tero, sed etiam ab omnibus generibus mali per Ie-
sum Christum liberemur.

QVIA TVVM EST REGNVM
ET POTENTIA ET GLO-
RIA IN SECVLA.

IN fine septem petitionū dominicæ precatio-
nis addi solet hæc appendix, Tuū est regnum
& Potētia, & gloria in secula. Sentiunt autem
nonnulli, q. appendix addita sit orationi Domini-
cæ à Christo ipso. Alij autem, quia nec Lucas in de-
L. 11. scriptione huius orationis addit eam, nec inueni-
tur in omnibus exemplaribus apud Mattheū, exis-
timant eam à ueteribus orationi Dominicæ pro so-
leni more Ecclesiastico adiectam esse, sicut ad fis-
nem Psalmorū addi solet, Gloria Patri et filio etc.
Sed hoc utcūq; se habeat, certe pia & utilis est
appendix, ac sumpta est ex 1. Paral. 29. & 2. Para-
lip. 20. Dauid ait: Tua est Domine magnificētia, &
potentia, & gloria & c. Et mox: Tuum Domine
regnum, & tu es super omnes Principes & c. Ios
saphat

Saphat ait: Tu dominaris cunctis regnis gentium.

In manu tua est fortitudo & potentia & c.

Recitatur autem hæc appendix in fine oratio **Deus cur in**
nis dominicæ, ut admoneamur de causis, cur Deū uocandus.

coelestem Patrem inuocemus. Nō enim inuocamus
 angelos, quia & si Angeli sunt potentissimi spiri-
 tus, tamen non sunt Deus ipse Dominus, sed tan-
 tum serui & ministri. Nec inuocamus regem
 Babylonicum, aut Persicum, aut Romanum, aut
 ullum alium hominem, uel Patriarcham, uel Pro-
 phetam, siue in his terris, siue in cœlis, quia & si
 nonnulli eorum fuerunt aut sunt reges in terris,
 tamen non possunt nos in ueris tentationibus, &
 in extremis periculis iuuare. Et quanquā mul-
 ti sunt Sancti, hi tamen intantum non possunt ali-
 os, in periculis mortis et inferni iuuare, ut ipsi ne-
 cesse habuerint in his periculis sola clemētia Dei
 confidere, & solam Dei opem implorare.

Inuocamus autem Deum Patrem coelestem ob
 has causas. Primum, quia ipsius est Regnum, So-
 lus enim Deus est Rex cœli & terræ. Et sicut so-
 lus creauit omnia, ita etiam solus sua potestate con-
 seruat, & gubernat omnia, tam corporalia quā
 spiritalia, & tam terrena quā cœlestia. Sunt &
 in hominibus Reges, sed tātum in terris, & admi-
 nistrant tantū terrena. Solus autem Deus est Rex

Deus Rex
cœli et terræ

cœli & terræ, ac administrat omnia. Quare hunc solum rectè & piè Inuocamus, ut conferat in nos tam huius terræ necessaria, quàm regni cœlestis bona.

Deinde, ipsius est Potētia. Sunt quidē & homines, et angeli potētes, sed nec sunt ἀποκράτες, hoc est, per se potentes, nec sunt omnipotentes, quod tamen necessarium esset, si uerè nos in omnibus periculis iuuare possent, & inuocari deberēt. Solus autem Deus ita potens est, ut ex seipso omnia possit, ideoq; uerè Omnipotens dicatur. In manu enim sua & potestate omnia habet tam terræ, na quàm cœlestia. Cœlum, inquit, sedes mihi est, & terra scabellum pedum meorum. Et iterum: Cœlum & terram ego impleo.

In Oratione dominica petimus panem quotidianum. Etsi autem possunt etiam homines diuites panem nobis dare, tamen uera necessitate, cum cœlum sit æneum, ut Moses loquitur, & terra ferrea, aut cū hostes uastant agros, & diripiunt quæcunq; reposita erant, diuites ne seipso quidem iuuare possunt, adeoq; omnes tam diuites quàm pauperes è cœlesti ope pendent. Nam frustra etiam aratur & seminatur, nisi Deus incrementum dederit. Petimus Remissionem peccatorum, Sed quis, præter Deum, potest eam nobis, autoritate & ueritate

Dei potētia.

Esa. 66.

ritate dare? Datur quidem nobis peccatorum remissio, etiam per Pastores, & per Concionatores Evangelij, hoc autem fit tantum ministerio ipsorum, potestate uero, & mandato solius Dei. Peti Gloria Dei, ne inducamur in tentationem, sed liberemur à malo, à Satana, à morte, & ab inferno. Hoc præter solum Deum, nemo præstare potest. Quare necesse habemus ista nec ab angelis nec ab hominibus, sed à solo Deo petere.

Postremò. Ipsius est gloria. Gloria paratur sapienter, iuste, constanter, fortiter, moderatè & clementer factis. Quis autem in administrandis rebus sapientior? quis in seruandis pactis & promissis constantior ac ueratior? quis in condonandis peccatis propter Christum filium suum clementior est Domino Deo nostro?

Cùm igitur gloria sapientiæ, ueritatis, & clementiæ soli Domino Deo uerè competat, possumus eum securissimè inuocare, & certissimam ab ipso exauditionem ac salutem sperare, quippe qui & sapientia sua nouerit, quid nobis expediat, & ueritate sua promissiones suas seruet, & clementia sua adiuuare nos promptissimè uelit.

Quod autem additur: IN SECVLA, non est ociose adiectum. Significat enim perpetuitatè, & opponitur humanæ potentiæ & gloriæ. Habèt

enim & homines potentiam & regna, habent
 quandam rerum gestarum aut uirtutum gloriam,
 non autem perpetuam, sed terrenam & momenta-
 taneam. Solus Dominus Deus noster is est, cuius re-
 gnum, potentia, & gloria sunt perpetua. Quare
 solus ipse uerè inuocari potest & debet, ut & uer-
 ra ac cœlestia bona consequamur.

A M E N.

Etsi hæc dictio, Amen, quæ solet in fine domini-
 cæ precationis adijci, nullius penè momenti esse
 uidetur, tamen nequaquã committendum est, ut eam
 oscitanter prætereamus. Nam quòd pauci uideantur
 impetrare ea, quæ in hac aut alijs precationibus
 recitant, inde adeo accidit, quia non concludunt
 preces suas per Amen. Non est nobis sermo de uocali
 conclusione. Facillimum enim est ore dicere,
 Amen. Sed loquimur de uera huius uocabuli
 recitatione per Fidem. Si enim hoc uocabulo
 precationem Dominicam uerè concludamus, con-
 sequimur tam corpore, quàm animo perpetuam salu-
 tatem. Si autem non possumus uerè dicere Amen,
 nihil aliud reliquum est, quàm quòd necesse habet
 mus omnium rerum indigere. Quod ut rectè in-
 telligamus, dicendum erit, quid hoc uocabulum,
 Amē, significet. Neq; enim est uocabulum Germa-
 nicum, neq; Græcum, neq; Latinum, sed Hebraicū,
 &

Amen quid
 significet.

significat idem quod Verū fiat, seu, Certum & firmū sit, aut efficiatur. Itaq; cū dicitur in fine dominicæ precatiōis, Amē, idē est ac si diceretur, Credo firmiter, q; fiat, et impleatur, sicut precatus sum.

Sed dubitas fortassis, qua fiducia audeas sperare, q; certō fiant, & implicantur petitiones, quas in hac oratione recitasti. Hic ergo necessarium est, ut & nos ipsos, & Iesum Christum filium Dei recte cognoscamus. Nihil enim beneficiorum Dei vere sperare possumus fiducia nostræ ipsorum iusticiæ, & dignitatis. Tanta enim est potentia peccati nostri Originalis, ut etiamsi sumus spiritu sancto renati, & facimus bona opera quæ Deus præcepit, tamen ea semper habeant aliquid vicij, ut non sint perfecte bona, nec impleant per se legem Dei.

Quare nemo potest fiducia suæ ipsius iusticiæ certo sperare, quòd preces eius exaudiantur. Quid igitur faciamus? Postquam agnouimus nostram iniquitatem & indignitatem, agnoscenda etiam est iusticia & dignitas Iesu Christi filij Dei. Ac primum, cogitandum est, quòd Deus sit nobis placatus per Iesum Christum filium suum, & q; exaudiat omnes inuocantes ipsum ex fide Christi. In locō enim dicitur: Omnis, qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Nemo autem potest Deum vere inuocare, nisi credat in Christum, quòd Deus

Cuius fiducia
orandum sit.

sit per Christum propicius et clemens. Non est, in
 quit Petrus, aliud nomē datum hominibus, in quo
 Ioan. 16. oporteat nos saluos fieri. Et Christus ipse: Amen
 amen (inquit) dico uobis, quaecunq; petieritis Pa-
 trem in nomine meo dabit uobis. Quare sciamus,
 q̄ Deus tunc certo exaudiat preces nostras, cum
 inuocamus eum, non fiducia nostrae aut aliorum,
 quamuis sanctorum hominum iusticiae, Sed fiducia
 solius iusticiae Domini nostri Iesu Christi, propter
 quem Pater factus est nobis propicius. Deinde co-
 gitandum est, quod hanc, quam uocamus, Domini
 tam precationem, docuerit nos non Spermologus
 quispiam, aut Somniator, non sacrificulus quispiam
 aut Monachus, imo nec Patriarcha quispiam, aut
 Prophetas, aut Apostolus, Sed Christus ipse filius
 Dei. Hic apud Matthaeum perspicue dicit. Ad hūc
 modum orate: Pater noster &c. Et apud Lucam:
 Cum oratis, dicite: Pater noster &c. Filius autem
 Dei non docuisset nos sic orare, nisi certo co-
 gnouisset, quod haec esset sententia Dei Patris sui,
 & quod Pater uellet omnes inuocantes ipsum, ad
 hunc modum, ex fide, exaudire. Ethnici & alij
 impij homines ignorant uoluntatem Dei, quia iga-
 norant filium Dei, & contemnunt uerbum eius.
 Quare cum incidissent in ipsos graues erumnas,
 & sentirent re ipsa diuinam iram, nescierunt quo
 modo

Orationis do-
 minicae au-
 tor.

modo deberent inuocare Deum, ut placaretur, sed miserunt ad oracula Delphica, aut alia idola trica, ut sciscitarentur quibus uerbis aut supplicationibus mitigarent iram diuinam & liberarentur ab aduersis. Hæc autem est impietas & idolatria. Nobiscum multo melius agitur. Non enim opus est, ut mittamus legatos trās mare, aut in cælum, qui exquirant, quibus supplicationibus Deus sit inuocandus, ut sit nobis propicius. Sed iuxta nos est Oratio dominica in ore & in corde nostro, quam orationem docuit nos unigenitus filius Dei. Nihil autem certius est, quam quod doctrina filij Dei exponat nobis ipsissimam Dei sententiã ac uoluntatem. Ad Moysen enim de Christo filio suo dicit Pater: Ponam uerba mea in ore eius. Et in bapitismo ac in transfiguratione dicit Pater de Christo. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum est, **HUNC AVDITE.** Et Ioannes, Pater, (inquit) diligit filium, & omnia ei demonstrat quæ ipse facit. Quare, nullum dubium est, quin quæ Christus docuit nos in precatione Dominica petere, ea certissimè uelit Deus Pater ex fide inuocatus, prestare ac implere.

Hic nunc sit finis explicandæ Dominicæ precationis. Nobis autem nullus sit precandi finis. Si ne intermissione, inquit Paulus, orate. Et Chri-

ORAT. DOMIN.

432

re. cum suscipimus recitanda uerba huius precat
tionis, incumbamus maxime omnium in hoc studi
um, ut non solum uerba ipsa recte intelligamus, &
ad sententiam eorum animaduertamus, sed etiam
ex uera in Iesum Christum filium Dei fide com
memoremus, ut spiritus oratione excitatus
pergat, nobis etiam tacentibus, &
aliud agentibus, in conspectu
Dei orare.

DE DEGA

Semper ora-
randum.

flus ipse, Oportet, inquit, semper orare, & non
defatigari. Etsi autem uerba ipsa precationis
non possunt semper sine ulla intermissione recita-
ri, nec hoc diuinitus exigitur, tamen summa danda
est opera, ut cum uerba suis temporibus recita-
mus, recitemus ea non aliud agentes, nec de de-
sentia Dei dubitantes, sed in uerba precationis
intenti, & sine hesitatione credentes, quod Deus
sit nobis propicius propter Iesum Christum filium
suum, Sic enim fiet, ut & si non semper reci-
tamus uerba, semper tamen in conspectu Dei
oremus, siue edimus, siue dormimus, siue aliud opus
facimus, tantummodo ut nihil scelerate agamus,
sed in uocatione Dei maneamus & pergeamus.
Nam quemadmodum globus ligneus aut lapideus,
si collocatus fuerit in precipitio excessi
& decliui montis, & impulsus, ut incipiat deorsum
decurrere, solet preceps de monte rueri, etiam si
is qui impulit eum non sequatur, sed maneat
in suo loco, nec attingat eum amplius, ita si
quis suis temporibus, recitauerit uerba precationis
ex fide, & excitauerit spiritum precandi,
semper promouet coram Deo precatio, etiam si
precator, finita uerborum recitatione, aliud agere
uideatur. Spiritus enim, inquit Paulus, intercedit
pro nobis, gemitibus inenarrabilibus. Qua
re,

DE DECA LOGO.

Q.
QVOD EST COMPENDIVM, IN
QVO CONTINENTVR PRAE
CEPTA DEI?

R.

DECALOGVS.

RECITA DECALOGVM.

R.

EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS,
QVI TE EDVXI. NON HA
BEAS ALIENOS DEOS
CORAM ME.

OST QVAM percurrimus
interpretatione nostra Domini
cam precationem, accedendum
nunc est ad explicationem De
calogi, in quo continentur pra
cepta Dei. Nam ad eam questionem, in qua queri
tur, quae sit utilitas fidei Sympoli Apostolici re
spondetur, hanc esse utilitatem, quod reputemus
iusti coram Deo per fidem propter Christum, &
quod

& donemur spiritu sancto, qui excitat nos ad inuo-
 cationem Dei, et ad obsequium preceptorum Dei.
 Cum igitur exposuerimus pro nostra mediocrita-
 te Orationem dominicam, qua Deum Patrem pro
 omnibus ad ueram salutem necessarijs inuocamus,
 exigit hic noster ordo docedi, ut suscipiamus nu-
 pracepta Dei exponenda. Sumamus ergo in ma-
 nus Tabulam Decalogi. Nam Decalogus est epito-
 me seu compendium omnium preceptorum Dei,
 que in tota sacra scriptura continentur.

Dicturi autem de Decalogo, ostendemus primu
 omnium, Quis Decalogum dederit aut promulga-
 uerit. Deinde, quibus miraculis, quibusue ritibus
 ac ceremonijs datus sit et promulgatus. Tertio, in
 quem usum sit datus. Quarto, Num Decalogus
 pertineat etiam ad nouum Testamentum, & quo-
 modo seruari ac impleri possit & debeat.

**Quis Decalogum
 dederit.**

Decalogus non est excogitatus humano som-
 nio, sed est promulgatus a Domino ipso
 Deo nostro. Et si dicendum est, quod res
 est, Christus ipse filius Dei, nondum quidem tunc
 homo factus, sed uerus ab aeterno Deus, & praeter
 quem non est alius Deus, recitauit Mosi Decalogu-
 m.

Christus pro libus hominum, & dedit eum postea inscriptum
 mulgavit De in tabula lapidea, quae duobus folijs constabat. Nam
 calogum. quod Christus ipse filius Dei Decalogum promul-

gauerit, manifestum est, cum ex praefatione Decalogi, tum ex alijs locis scripturae. Praefatio enim Decalogi sic habet. Ego sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi de terra Aegypti, de domo seruitutis. Quicquid autem creat aut facit Deus Pater, hoc creat aut facit per Filium suum. In principio creauit coelum & terram, sed per filium, Postea elegit & conseruauit Patriarchas, & Ecclesiam suam, sed per filium. Omnia enim, inquit Ioannes de filio, per ipsam facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Manifestum igitur est, quod Deus Pater eduxerit Israelitas ex Aegypto, per filium, ut sicut filius uere dicitur & est Creator caeli & terra, ita etiam sit Eductor & Liberator israelitarum ex Aegypto. Si autem est liberator ex Aegypto, certe est etiam promulgator Decalogi, cum initio Decalogi dicatur, Ego sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi de Aegypto.

Et Paulus 1. Cor. 10. ait: Bibebant de spirituali petra, quae illos comitabatur. Petra autem fuit Christus. Et mox. Neque tentemus Christum, sicut & quidam illorum tentauerunt, et extincti sunt a serpentibus.

In Exodo aut et in Numeris dicitur, q̄ tētauerint Exod. 17.
 uerum Dominum Deum, q̄ ipsos ē terra Aegypti Num. 14.
 eduxit. Cum igitur Paulus perspicuē dicit, q̄ Chri-
 stus comitatus sit Israëlitas in deserto, & q̄ Israël-
 ita tētauerint Christum, perspicuē etiam docet, q̄
 Christus sit Dominus ille Deus, q̄ Israëlitas ex Aeg-
 ypto eduxerit, et Decalogū promulgauerit. Qua-
 re Decalogus nō. est habendus pro humano som-
 nio, sed pro diuino oraculo, obseruatu dignissimo.

Sed cum Decalogus ostendas iram Dei & occi-
 dat, sicut postea explicabitur, & Christus sit ada-
 nunciator gratiæ Dei, & administer uitæ, sicut Io-
 annes dicit, Lex per Moſen data est, Gratiæ &
 ueritas per Iesum Christum facta est, quomodo con-
 uenit, ut faciamus ex Christo promulgatorem Dec-
 calogi? Distinguamus igitur Christum iuxta maie-
 statem & ministerium suum. Nam quod attinet
 ad maiestatem diuinitatis eius, sicut omnia creauit,
 & eduxit Israëlitas ex Aegypto, ita fuit etiam
 promulgator Decalogi. Nec id solum, uerum etiam
 am promissor gratiæ Dei, per Patriarchas et Pro-
 phetas. Omnia, inquit Paulus, per illum & in il-
 lum creata sunt. Et ipse est ante omnia, & omnia
 per illum consistunt, & ipse est caput corporis Ec-
 clesie. Quare, si maiestatem diuinitatis eius consi-
 deraueris, denunciat per ministros suos tam iram

Colo. i.

propter peccata, quàm gratiam & clementiam
propter iusticiam. Sicut & in Decalogo utrumque
que coniungitur: Visitans iniquitatem patrum
in filios. Et: Faciens misericordiam in milia his qui
diligunt me.

Sed si respexeris Ministerium humanitatis eius,
tunc recte opponitur Mosi & ministerio eius.
Moses, ut nihil dicam de politica gubernatione eius,
qualem Christus in terris non suscepit, attulit
ad Israëlitas suos Decalogum iam promulgatum
& in lapidea tabula inscriptum, ideoque dicitur attulisse
iram Dei, & dānationem, propterea quod
Decalogus ostendat, homines, cum sint uiolatores
legis, obnoxios esse iræ diuinæ, & damnationi.
Christus autem cum suscepisset hominem, non fuit
prædicator Decalogi, quo reuelatur ira Dei, et de
nunciatur supplicium æternæ mortis, sed fuit præ
dicator Euāgelij sui, quo reuelatur gratia Dei, et
denūciatur hereditas æternæ uitæ. Etsi enim Chri
stus suscepit etiam aliquoties in concionibus suis
Decalogum explicandum, tamē hoc non fuit prin
cipale officium, propter quod in hunc mundum uenit,
sed principale officium eius fuit, prædicare Eu

Christi officium
um principa
le.

angelion de gratia Dei, & placare iram Dei mor
te sua. Ad Euangelisandum, inquit, pauperibus mi
sit me. Et, Non misit Deus filium suum in mundum
ut

ut condemnet mundum, sed ut seruetur mundus per eum. Ac profecto congruenter factum est, ut eadem persona, quæ antea promulgauerat Decalogum, hoc est, iram Dei, per Moſen, poſtea coram uisibiliter, promulgaret, aſſumpto homine, Euan- **Christus De**
gelion, hoc est, gratiam Dei, ut perſpicue cognos- **calogi & Eu**
ceremus, quod quæ de ira Dei dicta ſunt, non huc **angelij pro**
reſpicerent, ut homines manerent in ira Dei, & **mulgator.**
condemnarentur perpetuo, ſed ut excitati agnitio
ne iræ Dei, conſerrent ſeſe ad agnoſcendum Chri
ſtum, & conſequerentur per ipſum gratiam Dei,
& æternam uitam. Dominus, inquit, mortificat &
uiuificat, deducit ad inferos & reducit. Et iterum: **Oſc. 2.**
Ipſe diſcerpsit nos, & ſanabit, percusſit, & cura-
bit nos. Ac rurſus: **Viuo ego, nolo mortem peccato-**
ris, ſed magis ut conuertatur & uiuat. Sed de
hac re infra copioſius.

Quibus miraculis promulgatus II.
ſit Decalogus.

Decalogus non eſt coram uno tantum, & al-
tero homine, clam, in ſilëtio noctis, reue-
latus, ſed eſt publice, inter diu, audiëtibus
plusquam ſexcentis millibus hominum, recitatus.
Et ut autoritas eius confirmaretur, non ſolum ex-
ſta ſunt miracula in ipſa recitatione eius, uerum &

Exod. 16.

etiam multa & magna miracula precesserunt & secuta sunt eius promulgationē. Nam priusquam Decalogus recitaretur, edidit Deus miracula in Aegypto, & in mari rubro, in quo et mirabiliter obruti sunt Pharaos & exercitus eius. itaque promulgatio Decalogi constitit interitu potentiissimi regis, quia cum Moses et Israëlita petissent antea à Rege, ut concederet ipsis profectioem in desertum, ad sacrificandum Deo, & ad audiendam concionem Decalogi, Rex autem obsisteret huic instituto, ac uocationi Dei, maluit Deus, ut Rex unā cū exercitu suo in mari rubro periret, quā ut ecclesiā Dei ab audiēda concione Decalogi prohiberetur. Dedit etiam Deus Mannā de cœlo, ut Israëlita hoc miraculo excitati, fierent ad audiendum Decalogum attentiores Et hæc quidem precesserunt promulgationē Decalogi. In ipsa autem promulgatione hæc contigerunt. Postquam uniuersus populus, (cuius numerus excedebat sexcenta milia hominum, non connumeratis pueris, mulierculis, & his, qui erant infimæ sortis, quemadmodum testatur Exodus, cap. 12.) constitit ad radicem montis Sinai, statim audiebantur de cœlo tonitrua, micabant fulgura, operiebat montem nubes densissima, sonabat clangor buccinæ, ac totus mōs fumiabat. Voluit enim Dominus his signis testificari

ri maiestatis suae presentiam. Quare, cum haec ita fierent, coepit filius Dei, Christus Dominus noster recitare Decalogum tam horribili & grandi uoce, ut non solum omnes, qui praesto adstabant eam audirent. (Necesse autem est, quod fuerit uox altissima, & ualde sonora, quam tot millia hominum audire potuerint) uerum etiam horrore eius ita obstupescerent, ut retrocederent. Hec uerba, inquit Moses, locutus est Dominus ad omnem multitudinem uestram de medio ignis, & nubis & caliginis uoce magna, nihil addens amplius. Post hanc autem Decalogi promulgationem edita sunt alia multa & magna miracula in deserto, & in ingresso in terram Canaan. Quae omnia eò respiciunt, ut praeter alia, commendarent etiam auctoritatem Decalogi, & admonerent Decalogum esse caelestem ac diuinam cõtionem. Ac profecto ante Christum, hominem natum, nullum unquam nec maius, nec illustrius, nec manifestius miraculũ in toto orbe terrarum editum est, quàm promulgatio Decalogi, quem filius ipse Dei, audientibus tot millibus hominum, tanta maiestate recitauit. Nec dubium est, quin Israélite, populus durissimus, ac plane incuruiceruicus, repudiassent iugum Legis Moysi, nisi coram, suis ipsorum oculis, tanta miracula uidissent, & uocem tam horribilem de caelo au-

Exod. 19.

& 21.

Deut. 5.

118

diuissent. Et quia statim post hanc Decalogi recitationem additur promissio de Propheta, qui sit sicut Moses audiendus, et qui est Dominus noster Iesus Christus, quemadmodum in Deut. cap. 18. scriptum est, idcirco sentiamus hæc miracula esse celestia testimonia non tantum autoritatis Decalogi, uerumetiam ueritatis Euangelij de Domino nostro Iesu Christo, ad quem cognoscendum Decalogus nos urget, & e quo solo omnis salus nostra est petenda.

III.

Quis sit usus Decalogi.

ETSI in Catechismo post recitationem Decalogi sequitur singularis questio de usu eius, quo in loco hæc materia copiosius explicanda erit, tamen quia cognitio ueri usus Decalogi plurimum confert ad rectam singulorum præceptorum intelligentiam, quam nunc perstringendam suscipimus, idcirco pauca quedam de hoc argumento præmittemus. Nam Decalogus non est propter hanc causam, in monte Sinai multis miraculis promulgatus, ut significetur, quod nulla antea fuerit cognitio eius in terris. Hic enim mundus creatus est ante Moysen, duobus, plus minus, millibus annorum: & cognitio eorum, quæ in Decalogo præcipiuntur, insculpta est diuinitus humane rationi, ab initio

initio creationis eius. Ac non fuit quidem Decalogus ab initio mundi literis mandatus, fuit autem mandatus humane rationi, ut quæ postea literis sunt comprehensa, detenta fuerint antea cognitio ne. Paulus enim ad Roma scribens: Quod de Deo, inquit, cognosci potest, manifestum est in illis, Deus enim illis patefecit. Si autem humane rationi fuerint patefacta ea, quæ de Deo possunt cognosci, multo certe magis nota fuerunt illi, quæ homini præstari debent. Vnde & illud, quod Matth. 7. scribitur, Omnia, quaecumque uolueritis, ut faciant uobis homines, sic & uos facite illis, rectè solet uocari Lex naturalis, quæ natura seu ratione humana cognoscatur. Nã ab initio orbis cognitum et prædicatum est, quod unus tantum uerus Deus, creator coeli & terre, colendus sit. Et apparet ex Gen. cap. 2. quod et Sabbathum sit à Patriarchis obseruatum. De dilectione autem proximi, hoc est, de non occidendo homine, de non committendo adulterium, de non furando, de honorandis parentibus, non dubium est, quin à cõdito orbe, in familijs Patriarcharum sit prædicatum, quemadmodum apparet ex ea concione, quæ extat Gen. 4. ad Caim, & Gen. 9. ad Noham, de non committendo homicidio, Sic extant exempla de non committendo stupro seu adulterio, Gen. 20. Gen. 34. & in alijs locis. Quare manifestum est, quod Deca 30. 39.

Decalogus
ante promul
gationem ra
tioni huma
næ cognitus.

Rom. 12

logus non sit promulgatus, ut significaretur, cognitionem eius non fuisse antea inter homines. Deinde, nec ideo promulgatus est, ut significaretur, & homines possint eum, natura sua implere, & operibus Decalogi mereri peccatorum remissionem, & uitam eternam. Ac uerum quidem est, quod si Adam constitisset in ea integra natura, in qua initio conditus erat, possent homines Decalogum implere, & meritis suis eternam uitam consequi. Sed postquam Adam peccauit, & propagatum est peccatum in omnes homines, tanta est humane nature corruptio, ut iam nemo ab Adamo natus possit operibus suis Decalogo satisfacere. Non iustificatur, inquit Psalmus, in conspectu tuo omnis uiuens. Et: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Quare decalogus non est nobis datus, ut significet naturam nostram ad satisfaciendum ei integram esse, sed potius datus est, ut significet diuersum, uidelicet naturam nostram esse corruptiorem, quam ut possit Decalogo satisfacere. Testificatur enim Decalogus in quem usum homines sint à Deo conditi, & qualem inter se uitam in terris duxissent, si Adam non fuisset lapsus in peccatum. Nam & homines in hunc usum conditi sunt, ut ea faciant, quæ Decalogus præscribit, & fecissent etiam ea perfecta obedientia, nisi peccatum

I.
Legis siue
Decalogi
usus.

tum intrasset in mundum Dilexissent enim Deum *Vita hoim*
 ex toto corde, & proximum quisq; sicut seipsum. *qualis fuisset*
 Nulla fuisset idolatria, nulla de religione conten- *si homo non*
 tio, nullum homicidium, nullum adulterium, nul- *peccasset.*
 lum furtum, nullum falsum testimonium. Homines
 conuenissent suis temporibus ad cultum Dei, inte-
 rea coluissent etiam terram summa iucunditate,
 concordia & tranquillitate, donec sua cuiq; cor-
 poralis uitae periodus aduenisset, qua translatus
 esset summa suauitate de hac corporali, ad coele-
 stem uitam. Sed postquam homo corruptus est pec-
 cato, proponitur ei Decalogus, ut admoneatur de
 amissa sua foelicitate, et ducatur in cognitione pec-
 cati sui, ac diuinae irae, quam propter peccatu me-
 retur. Nam quemadmodum speculum oppositum
 sordidate faciei hominis, representat sordis, &
 maculas faciei, ita & Decalogus nobis propo-
 situs ostendit, quantum sordidati simus peccato, &
 quantum a uera iusticia & foelicitate absumus. De *Rom. 3.*
 hoc legis usu Paulus diligenter docet in epistola *Rom. 4.*
 ad Romanos, Per legem, inquit, agnitio pecca- *Rom. 7.*
 ti. Et, Lex iram operatur. Ac rursus: Peccatum no- *1. Cor. 15.*
 cognoui nisi per legem. Et alijs: Aculeus mortis,
 peccatum, Potentia peccati, Lex. Nam Decalogus
 exigit ea opera, quae natura humana peccato
 corrupta, non solum prestare non potest, ue-

rum etiam corruptionem suam non uerè agnoscit. Et tamen solet, præsertim in rerum scelicitate, de integritate sua etiamnum gloriari & contendere. Quare, quemadmodum, si medicus ægroto contententi se sanum esse, diceret, Agedum, si sanus es, surge, ambula, egredere, ingredi, cole agrum. His uerbis non significaret ægrotum esse sanum, sed potius indicaret ei morbum: ita & decalogus, cum dicit ad hominem, Non habeas alienos deos coram me, hoc est, dilige Deum ex toto corde etc. non significat hominem hoc præstare posse, sed ostendit ei peccatum suum, & significat, quòd cum non possit hoc præstare, sit maledictus. Maledictus enim, inquit Lex, qui non permanserit in uerbis legis huius. Quid ergo? Num irridet nos Decalogus, quòd præcipiat nobis ea, quæ optime nouit nos nò posse præstare? Aut quia pronūciat in nos sententiam maledictionis, significat nos perpetua maledictione detinendos, nec unquam liberandos? Non certe irridet nos futiliter, sed exigit seriu, quæ à nobis præstanda essent. Cum autem nò possimus ea præstare, pronūciat in nos maledictionis sententiam, non ut nos in maledictione perpetuo detineat, sed ut ostensione peccati & maledictionis excitet & cogat nos iusticiam & benedictionem, extra se inquirere, uidelicet, in Iesu Christi

sto filio Dei per fidem, q̄ & solus is est, in quo Gen-
tes benedictionem consequuntur. Nec est aliud no-
men datum inter homines, in quo oporteat eos sal-
uos fieri. Quare etsi decalogus nihil expresse dis-
cit de Christo seruatore nostro, tamē quia reuelat
peccatum, & ostendit nobis nostram maledictio-
nem, amandat nos à se, ut Christum, ueram iustici-
am, & benedictionem, inquiramus. Sed de hoc usu
decalogi postea pluribus. Audiamus nunc &
decalogi postea pluribus. Audiamus nunc &
alium eius usum. Nam & propter hanc causam
datus est decalogus, ut discamus ex eo quæ opera
Deo placeant, & quæ, postquam renati sumus per
fidem, in Christo, facienda sunt. Etsi enim sententi-
æ præceptorum decalogi cognoscitur aliqua ex par-
te ab humana ratione, tamen quia corrupti sumus
peccato, solet hæc cognitio in nobis obscurari, &
falsis persuasionibus excuti. Quare necessarius est
decalogus, ut hanc naturalem cognitionem exci-
tet et illustret, ac perspicuè doceat, quæ opera Deo
placeant, et quæ ad testificandam animi nostri gra-
titudinem facere debeamus. Testantur rerum ges-
tarum scriptores, nonnullas fuisse gentes, quarum
naturale iudicium ita deprauatum fuerit, q̄ existi-
mauerint, non esse inhonestum carnibus parens-
tum & cognatorum suorum uesci. Nec esse inho-
nestum Furari, Scortari, prædari, latrocinari. Et

I I.
Legis seu De-
calogi usus.

inter Christianos, cum Magistratus non punit blasphemias, adulteria, ebrietates, & alia scelera, existimant homines, quod his factis, aduersus Deum non peccetur. Et tamen hæc sunt peccata crassissima. Quid autem dicemus de peccatis subtilioribus, & spiritualibus, ut uocant, qualia sunt, Contemptus Dei, Odium Dei, concupiscentia, & alia que in recessibus cordium, honestissimorum etiam & sapientissimorum hominum ita latent, ut non nisi per Decalogum, diuina reuelatione cerni queant? Concupiscentiam, inquit Paulus, non nouissem, nisi Lex dixisset, Non concupisces. Et mox: Absque lege peccatum erat mortuum. Quare datus & promulgatus est Decalogus, ut corrigat falsas persuasiones humane rationis, & prauas consuetudines, & ut sciamus, quod quicquid aduersus Decalogum peccatur, hoc uerè aduersus Deum ipsum peccetur, & quod obedientia horum operum, que nobis in Decalogo prescribuntur, debeamus nos gratos erga Dominum Deum nostrum, qui nos per Christum filium suum à maledictione Decalogi redemit, declarare.

III: Pertineat ne Decalogus etiam ad nouum Testamentum, & quomodo impleri debeat & possit. In

In commemoratione usus Decalogi, uenit au-
 ditori in mentem, quid sibi uelit, quod nobis
 Christianis obtrudatur Decalogus, & commem-
 detur usus eius, cum tamen Apostolica scriptura
 toties testetur, Legem, cuius præcipua pars est De-
 calogus, abrogatam esse. Non estis, inquit Paulus,
 sub lege, sed sub gratia. Et iterum: Postquam ue-
 nit fides, non amplius sumus sub pedagogo. Ac
 rursum: ubi uenit plenitudo temporis, misit Deus
 filium suum factum ex muliere, factum legi obno-
 xium, ut eos, qui legi erant obnoxij, redimeret.
 Si ergo sumus liberi à lege, cuius præcipua pars
 est Decalogus, cur adhuc obtrudatur nobis Decalo-
 gus? & cur exigitur à nobis obedientia eius?
 Longum esset nunc de Abrogatione uniuersæ le-
 gis Mosi dicere. Nos dicemus nunc tantum pauca
 quedam, quantum quidem ad præsens institutum
 satis uidebitur, de Abrogatione Decalogi. Nam
 in Decalogo duo continentur, uidelicet, *Moralia*, *Cerimonie*
 & *Cerimonialia*. Ac duæ quidem tantum *Cerimonie*
 & *Cerimonialia* recitantur in decalogo. Vna est de statu & et
 simulacris, seu sculptilibus, in primo præcepto. Al-
 tera est de obseruatione diei Sabbati, in tertio præ-
 cepto. Hæ duæ *Cerimonie*, quia fuerunt *Mosaicæ*,
 seu *Iudaicæ*, abrogatæ sunt in nouo Testamento, una
 cum reliquis *Politicis* & *Ecclésiasticis* sacris, quæ

Rom. 6.

Galat. 3.

Galat. 4.

Decalogi
abrogatio.Cerimonie
Decalogi.

*Imagines an
prohibita.*

*Sabbati ob-
seruatio.*

per Moſen inſtituta fuerant. Neq; enim nobis pro-
hibitum eſt habere effigies Chriſti & Sanctorum,
niſi colerentur, & adorarentur. Hic enim eſt im-
pius ſtatuarum & imaginum uſus. Itaq; eſi nobis
Chriſtianis per ſe liberum eſt, habere aut non ha-
bere ſtatuas Sanctorum, tamen utilius uidetur, nul-
las proſtare ſtatuas in Eccleſia, ne adueſcant im-
periti eas colere et adorare. Sic nec exigitur à no-
bis, ut Sabbatum, Moſaico more, obſeruemus, quæ
admodum poſtea in illis duobus præceptis copioſi-
us explicabitur. Reliqua uero omnia in Decalogo
ſunt Moralia, & Naturalia, quæ certe in tantum
non ſunt abrogata, ut Deus obedientiam & imple-
tionem eorum, non ſolum exegerit ante legem
Moſi, & ſub lege eius, uerum etiam exigat eam
nunc, ſub Euangelio, in Chriſtianiſmo, multo ſeue-
rius, quàm antea exigere uiſus eſt. Vnde Chriſtus
Matth. 5. ait: Non ueni, ut deſtruam legem, ſed ut
compleam. Amen quippe dico uobis, donec præte-
reat cælum & terra, iota unū aut apex unus non
præteribit ex lege, donec omnia facta fuerint. hoc
eſt, Lex exigit ſemper tam exactam obedientiam,
ut ſi unum iota prætergreſſus fueris, nõ iudicet ſi-
bi ſatisfactum. Et mox: Niſi iuſticia ueſtra abunde
uerit pluſ quàm Scribarum & Phariſæorum, non
poteris ingredi in regnum cælorum. Et Matth. 19.
ſi

Si uis ingredi in uitã, serua mandata Dei. Et Paulus Rom. 2.
 Non qui audiunt legem, (inquit) iusti sunt apud
 Deum, sed qui legem factis exprimunt, iusti habea-
 buntur. Et iterum: Circumcisio nihil est, præpuci-
 um nihil est, Sed obseruatio mandatorum Dei. 1. Cor. 7.

Sed redeamus ad concionem Christi, ut cogno-
 scamus obseruationem Decalogi tanta seueritate
 à nobis exigi, ut nisi ei uerè obediamus, eternæ
 maledictioni obnoxij simus. Postquam enim Chris-
 tus apud Matthæum interpretatus esset aliquot
 præcepta Decalogi, addit: Qui audit sermones
 hos, & non facit eos, assimilabitur uiro fatuo, qui
 edificat domũ suam super arenam etc. Et iterũ:
 Qui dixerit fratri suo, fatue, obnoxius erit gehem-
 ne incendio. Et Paulus ex Mose: Maledictus om-
 nis qui non permanserit in omnibus, quæ scripta
 sunt in libro legis, ut faciat ea etc. Galat. 3.

Vides quanta seueritate impletio Decalogi, eti-
 am à nobis Christianis exigatur. Quid ergo de
 Abrogatione decalogi sentiendum est? Hoc uideli-
 tet sentiendum est, quòd in Christianismo abroga-
 tur quidem decalogus, non autem quo ad obedien-
 tiam, sed quo ad Maledictionem. Nam decalogus
 exigit ab omnibus hominibus perfectam impletio-
 nem. Et cum homines eam non præstent, (Propter
 imbecillitatem enim carnis præstare eam nõ pos-

sunt) tunc decalogus maledicit & execratur eos
 ac pronunciat eos tradendos Satanae, morti & in
 ferno. Sententia enim decalogi aduersus peccato-
 rem, haec est: Quia non seruas legem, nec imple-
 eam perfecte, idcirco maledico & execror te, ac
 iudico te dignum, quem diabolus auferat, & conij-
 ciat in mortem, ac perpetuum ignem inferni. Haec
 est maledictio, qua decalogus peccatorem execra-
 tur. Quae certè non est iocosa, sed seria, animam
 simul & corpus hominis aeternae morti ac infero
 no addicens. Postquam autem homo agnoscit
 Christum per fidem, & credit, quòd Christus
 sit reconciliator ipsius, & condonet ipsi peccato-
 re ac imputet ipsi suam iusticiam, tunc liberatur
 non quidem ab obedientia Decalogi, quem sem-
 per prestare debemus, sed liberatur ab hac decal-
 ologi maledictione, ut etiamsi non implemus decal-
 ologum perfecte, non tamen possit nos amplius tra-
 dere Diabolo, & addicere morti ac inferno, pro-
 pter Christum, in quem credimus. Christus, (in-
 quit Paulus) redemit nos à maledictione legis,
 dum pro nobis factus est maledictio. Non dicit: Re-
 demit nos ab obedientia, Sed à MALEDI-
 CTIONE Legis.

Ex his patet nunc, quomodo decalogum implea-
 mus, & ei satisfaciamus. Non enim possumus eum
 implere

implere nostris operibus, siue ante fidem in Christum, siue post fidem in Christum factis, quia etiamsi donatur nobis spiritus sanctus, tamen caro semper manet corrupta & infirma, nec permittit, ut spiritus sanctus opus suum perfecte in nobis impleat. Sicut Paulus docet Rom. 7. Velle, inquit, adesse mihi, at ut faciam, (seu perficiam) bonum, non reperio &c.

Decalogi impletio.

Potest autem impleri hoc modo, uidelicet, cum credimus in Iesum Christum, quod ipse sit propitiator noster, tunc Deus remittit nobis peccatum: & quia facti sumus membra Christi per fidem, imputat nobis iusticiam Christi, quae est perfecta iusticia, ut hac coram tribunali eius ita fidamus, perinde ac si nos ipsi nostris operibus Decalogum impleuissemus. itaque efficimur iusti coram Deo, non nostra, sed aliena iusticia per fidem. Christus enim, inquit Paulus, est sapientia, iusticia & sanctificatio nostra. Hoc autem, quod de iusticia, quam Deus nobis propter Christum imputat, dicitur, non eo respicit, ut nihil boni operis faciamus, sed ut eo amplius uocationi Dei per bona opera obediamus. Cum enim credimus in Christum, donatur nobis spiritus sanctus, ut incipiamus accendi amore Dei & proximi, & compescamus carnem, quo subiiciatur spiritui, ad eumque in uocatione Dei obedienter, iuxta Decalogi doctrinam, ambule-

Bona opera non prohibentur.

mus. Quae obedientia & si per se non est impletio Decalogi, tamen accepta est Deo propter Christum, & uocatur aliquoties impletio decalogi, non suo merito, sed propter Christum, in quem credimus, & in quo solo ueram Decalogi impletionem possidemus. Sed de Decalogi impletione postea in singulorum praeceptorum explicatione copiosius dicetur.

Præfatio Decalogi.

Postquam percurrimus ea, quae in suscipienda explicatione Decalogi præmittere uisum est, accedamus nunc, diuina adiuuante clementia, ad ipsam Decalogi interpretationem.

Ac initio præfatur Dominus ad hunc modum.
 EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS,
 QVI TE EDVXI DE TERRA AEGYPTI,
 DE DOMO SERVITVTIS. Hæc est præfatio, quæ idcirco præponitur decalogo, ut sciamus, quis decalogum promulgauerit. Decalogus enim promulgatus est, non ab homine quopiam uel Principe, uel Rege, uel Monarcha terreno, sed ab ipsomet filio Dei Domino nostro Iesu Christo. Filius enim Dei est Dominus Deus ille, qui eduxit seu liberauit israelitas ex Aegypto.

pto, quem admodum supra ostendimus.

Assumit autem filius Dei in titulum seu epithe Filij Dei epi-
ton suum beneficium illud, quod paulo ante in po theton.

pulum suum contulerat, uidelicet, Liberationem
ex Aegypto: Qui eduxi te, inquit, ex Aegypto.

Assumit autem hunc titulum, non q beneficium li-
berationis ex Aegypto fuerit summum ac preci-

pium, sed quod fuerit proximum, & re ipsa iam
primum ab omnibus compertum, atq; recens ad-

huc memorie infixum. Nam si promulgasset deca-
logum, statim post conditum coelum & terram, ac

post promissionem seminis mulieris, dubium non
est, quin ita praefatus esset: Ego sum Dominus De-

us tuus, qui creavi coelum & terram, & qui crea-
u te ad similitudinem et imaginem meam, & qui,

postquam lapsus es in peccatum, promisi me nasci-
turum ex muliere, ut conteram caput Satanae, &

liberem te a tyrannide eius.

Eodem modo, si filius Dei promulgasset Deca-
logum, statim postquam eduxit Abrahamum e pa-

tria sua, & promisit ei semen benedictum, tunc as-
sumpsisset hunc titulum: Ego sum Dominus Deus

tuus, qui te uocaui e patria tua, & promisi me na-
sciturum e semine tuo, ut in me benedicantur uni-

uersae gentes. Certe tale quid est, quod Gen. 28 ad
Iacob dicitur: Ego sum Dominus Deus Abraham

patris tui, & Deus Isaac. Ad eundem modum, si se
 lius Dei promulgasset Decalogum, postquam na-
 tus esset homo, & resurrexisset à mortuis, assum-
 psisset hunc titulum, Ego sum Dominus Deus tuus,
 qui ad liberandum te ex potestate Sathane, &
 ad expianda peccata tua, factus sum homo, ac susce-
 pi mortem, et resurrexi iterum à morte, ut te in
 ueram uitam assererem &c. Ac profecto Hieremi-
 as haud obscure significat, quòd Christus sumptus
 rus sit sibi alium titulum, quàm quem proposuit
 quondam decalogo, hoc est, quòd longe maius be-
 neficium collaturus sit in Ecclesiam, quàm sit libe-
 ratio ex Aegypto. Sic enim scribit cap. 16. Ecce di-
 es uenient, dicit Dominus, & non dicent ultra: Vi-
 uit Dominus, qui eduxit filios Israël de terra Aegy-
 pti, Sed, Viuit Dominus, qui eduxit filios Israël de
 terra Aquilonis, & de uniuersis terris ad quas eu-
 ieceram eos. hoc est, Viuit Dominus, qui uulgauit
 Euangelion suum in uniuersam terram, & uocat
 omnes gentes ad communionem beneficiorum suo-
 rum, quae parauit nobis morte & Resurrectione
 sua. Et cap. 31. Ecce dies ueniet dicit Dominus, &
 feriam domui Israël, & domui Iuda sedus nouum.
 Non secundum pactum, quod pepigi cum Patri-
 bus uestris in die, qua apprehendi manum eorum, ut
 educerem eos de terra Aegypti &c. Sed hoc erit
 pactum

pactum, quod feriam cum domo Israël. Post dies il-
 los, dicit Dominus, dabo legem meam in uisceri-
 bus eorum &c. Quod Hieremie dictum intelligen-
 dum est de liberatione, & de donatione spiritus
 sancti, per Christum. Quare his Prophetis dictis
 admoniti rectè & piè faceremus, si hoc tempore
 præponeremus Decalogo talem præfationem: E-
 go sum Dominus Deus tuus, qui suscepi propter
 te hominem, & expiaui peccata tua morte mea,
 & contuli ad te iusticiam & uitam, Resurrex-
 itione mea, &c. Sed quia sumimus uerba decalogi
 ex Mose, retinetur etiam uulgo præfatio Mosi. Et
 tamen sentiendum est, quòd in hac Mosi præfatio-
 ne loquatur filius Dei Iesus Christus, qui est uer-
 rus & æternus Dominus Deus noster.

Posset autem filius Dei longissimum domina-
 tionis & maiestatis sue catalogum in titulo recē-
 sere, uidelicet: Ego sum Dominus Deus tuus, qui
 creauit coelum & terram, qui creauit te ad similitu-
 dinem et imaginem meam, qui subieci terram sub
 pedibus tuis, qui seruaui Noam in diluuiio, qui
 elegi Abrahamum & posteros eius in populum
 meum: breuiter, qui habeo potestatem in coelo, in
 terra, in mari, in omnibus rebus, inter Angelos,
 homines & demones &c. Hæc, inquam, omnia
 & multa id genus alia potuisset enumerare, idq;

uerissimè. Sed pauca uerba dicit: Ego, inquit, sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis. Sunt autem sue causæ, cur maluit breui, quàm proluxo proœmio uti, inter quas & hæc una est, quòd hæc tituli sui breuitate significare uelit, odiosam sibi esse arrogantiam Monarcharũ huius terræ, qui in promulgandis edictis & mandatis suis solent nonnunquam aliquot pagellas suis tantum titulis complere. Discamus igitur statim in initio & præfatione decalogi modestiam, ut quemadmodum Deus pauca de se gloriatur, sed multa præstat, ita nos non gloriemur de nostris meritis, sed exhibeamus nos Deo obsequentes, ut spiritu sancto donati, & adiuti, multa & magna faciamus.

De diuisione Decalogi.

IN Exodo cap. 31. dedit Dominus Mosi in monte Sinai duas tabulas testimonij lapideas, scriptas digito Dei. Hoc si pro nostro more explicandum esset, diceremus Mosi datam esse Tabulam Duo folia continentem. Sed hæc tabule confirmantur Exod. 32. iubet igitur Dominus Mosen alias tabulas parare, in quas inscripsit decalogum, quemadmodum Deut. 10. dicitur. Quare cum duas tabule, seu duo folia tabule fuerint, solent decalogum

gum in duas partes diuidere. Vna pars continet Decalogi
 ea præcepta, quæ præscribunt immediatum cul- pars primæ
 tum Dei, & ea opera, quibus immediatè & pro-
 priè cum Deo agimus. Et hæc pars descripta est in
 primo folio tabule, & constat tribus præceptis.
 Quæquam sunt, qui primum præceptum, uideli-
 cet, de non habendis dijs alienis, & de non habet-
 dis & colendis simulacris, diuidūt in duo, ut fiant
 quatuor præcepta primi folij. Hi necesse habent
 duo ultima præcepta de concupiscentia, quæ nos Decalogi
 uulgo diuidimus, in unū coniungere. Altera pars pars secūda.
 continet ea præcepta, quæ præscribunt mutua in-
 ter homines opera. Quæ pars descripta est in secū-
 do folio, & constat septem, aut sex præceptis. Sen-
 tiendum autem est, q̄ non tantum illa priora ope-
 ra, quibus immediatè cum Deo agimus, sint cultus
 Dei, uidelicet, Fides, Dilectio Dei, Inuocatio Dei,
 auditus uerbi Dei, & id genus alia, sed etiam ea
 sunt cultus Dei, quæ in secundo folio præcipiuntur,
 & quæ præstanda sunt hominibus, ut sunt, Hono-
 rare parentes, Non furari, iuste negociari, non cō-
 mittere adulterium, sectari pudicitiam &c. Vnde
 Esa. 2. dicitur: Querite iudiciū, subuenite oppres-
 so, defendite uiduam, & uenite & arguite me, di-
 cit Dominus. Hic exigit Deus opera secundi folij,
 & significat ea sibi placere. Ose. 6. Misericordiam

uolo, & non sacrificiū. Nomine autē misericordiæ
 intelligitur beneficentia erga homines miseros, &
 alia caritatis opera, quæ secundum solum decalogi
 exigat. Mich. s. indicabo tibi homo, quid sit bo-
 num, & quid Dominus requirat à te, utiq; facere
 iudicium, diligere misericordiam, hoc est, misere-
 corditer & clementer alijs hominibus benefacere.
 &c. Vides igitur perspicuè, q. opera in secundo
 decalogi folio præcepta, quanq̃ homini exhibita,
 sint tamen ueri cultus Dei. Sed de hac re postea in
 explicatione secundi folij copiosius.

Primum Præceptum.

NON HABEAS ALIENOS
 DEOS CORAM ME.

QUAE sit propria huius præcepti sensu-
 tentia Moses ipse interpretatur Deut. 6.
 dicens, Audi Israël, Dominus Deus uer-
 ster, Deus unus est. Diligas Dominum Deum tuum
 ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex tota
 fortitudine tua, &c.

Sed priusq̃ pergamus in interpretatione huius
 præcepti, admirabitur quispiam, qui fiat, q. uerus
 Deus tam sollicitè exigat, ut non habeamus con-
 ram ipso alienos deos, cum tamen nulla ferè gens,
 et ne Ethnici quidē senserint, se alienos deos, sed
 tantum uerum Deum, administratorem & conser-
 uato-

uatore[m] coeli ac terræ colere. Non loquor nūc de
 crasso uulgo, sed de sapientibus inter Ethnicos. Hi
 uisi sunt sibi credere Deum esse mentē sum[m]am,
 eternam, omnipotentem, incōprehensibilem, quā
 nihil melius, nihil maius possit cogitari, creatricē
 & gubernatricem rerum omnium, remuneratricem
 pietatis, ultricem impietatis. Quod cum ita
 sentire uidentur, existimant parum referre, quo
 nomine mens illa appelletur, Mundus, Natura, Iu-
 piter, aut alio quocunq; nomine.

Iosephus, Iudaicarum Antiquitatum scriptor,
 dicit Aristæum pro Iudæis apud Regem Philadel-
 phum de Deo ita cōcionatum esse. Cognoui q, tam
 Iudæi q̄ nos colamus eum Deum, qui omnia condi-
 dit, quem uocamus Ζῦντα, hoc est, uiuificatorē, ap-
 to admodum uocabulo, q, omnibus largiatur uitā.
 Hactenus Aristæus. Ex hac concione uides, Sapien-
 tes Ethnicorū existimasse, q, colant uerū Deum,
 qui non re, sed nomine tamū à Deo Iudæorū disse-
 rat. Quòd si uocabuli differentia faceret alienum
 Deum, tunc et hi Christiani, quorum alij essent He-
 bræi, alij Græci aut Latini, alij Germani colerent
 diuersos deos, q, alij aliter Deum appellent.

Apud Eusebium extat decretum Maximini,
 in quo ita legitur: Nullus Christianorum cogatur
 inuitus ad Deorum cultum, sed habeat in arbitrio decretum.

Ioseph. lib. 12
 cap. 1. de An-
 tiqui.

Euseb. in Ec-
 cle. hist. li. 9.
 cap. 9.

suo, quo quisq; uelit ritu Deum colere &c. Ex hu-
 ius Decreti uerbis non est obscurum, quòd Maxi-
 minus existimauerit eundem Deum à Christianis
 & Ethnicis coli, differre autem tantum in modo
 seu ritu colendi. Cùm igitur hæc ita se habent, exi-
 stimare quispiam posset, quòd superuacaneum sit
 præcipere, ne quis habeat alienos deos, cùm om-
 nes eundem Deum, quamuis alijs alijs nominibus
 & ritibus, colant. Sicut & his temporibus, Mon-
 chi putant se eundem Christum agnoscere, quem
 & uerè p̄ij agnoscunt, & esse tantum discrimen
 in aliquibus Ecclesiasticis cærimonijs. Sed res lon-
 ge aliter se habet, id quod tum perspicuū fiet, cùm
 ueram sententiã huius præcepti, Euangelio Chris-
 sti traditam & illustratam, perceperimus. Expo-
 suimus enim supra, quòd cùm in præfatione decalo-
 gi dicatur: (Ego sum Dominus Deus tuus, qui te
 eduxi de terra Aegypti) loquatur Christus filius
 Dei, qui sicut omnia creauit, & Patriarchas seles-
 git ac defendit, ita eduxit etiam Israëlitas ex Aeg-
 ypto. Cùm igitur hæc decalogi præfatio sint uera
 ha filij Dei, dubium non est, quin & uerba præce-
 pti sententiã. **lio Dei, ut hæc sit sententiã eorum. Non habebis
 alienos deos coram me, hoc est, Non habeas, non
 agnoscas, non credas alios, præter me, Christos, si-
 lios**

lios Dei, ac seruatores. Hæc est propria, & uerè
 Apostolica sententia huius primi præcepti, uidelè
 cet, q̄ mandatur nobis, ne alium agnoscamus De-
 um, seu Christum, seu Saluatorem, præter Iesum
 Christum, unigenitum filium Dei. Certissimum es-
 nim est, q̄ in hoc primo præcepto prohibeatur I-
 dolatria. Summa autem, & maxima omnium ido-
 latria est, cœlestē salutem in alia re, querere, præ-
 terq̄ in Iesu Christo filio Dei, per fidē. Quare ma-
 nifestum est, q̄ in hoc præcepto maximè omnium
 prohibetur, ne alium saluatorem, præter Iesum
 Christum, queramus, colamus & adoremus. Quid
 ergo? An non & Pater adorādus est, & Spiritus
 sanctus? Maximè. Et si enim sunt tres distinctæ per-
 sone in diuinitate, Pater, Filius et spiritus sanctus:
 & q̄ filius adorandus sit, habet à Patre, tamen hæ-
 tres persone sunt essentia sua unus tantum uerus
 ab æterno Deus, ideoq̄; sicut Pater, ita & filius,
 & sicut Pater & filius, ita & Spiritus sanctus est
 adorandus. Sed quia Pater non cognoscitur, nisi
 per filium, & Spiritus sanctus non datur, nisi
 propter filium, idcirco ignorato filio, ignoratur
 & Pater & Spiritus sanctus. Et quesita salute ex
 tra filium, queritur & salus extra Patrem & spi-
 ritum sanctum. Itaq̄; in hoc primo præcepto præ-
 cipue exigitur, ut non agnoscamus alium saluato-

rem, præter Christum filium Dei, ut cum hunc uere agnoscimus, agnoscamus etiam uere Patrem & spiritum sanctum, ne designemus Idolatriam.

Sed percurramus autores, propagatores, & sectatores idolatriæ, ut manifestè intelligamus quid tum demum uera designetur idolatria, cum coelestis salus in alia re, præterquam in Christo filio Dei per fidem queritur.

**Idolatrarum
catalogus.**

Satan, Primus Idolatra, est Satan cum angelis suis, qui etiam est primus autor & inuentor idolatriæ. Hic enim, cum esset creatus per filiū Dei, ut ipsum agnosceret suū creatorem, et Seruatorē, & adoraret eum uerum Deū suum, auertit se ab eo, admiratione suæ ipsius nobilitatis, et maluit ex se ipso suam salutē petere, hoc est, sibi ipsi Deus esse, quā filiū Dei pro autore salutis suæ agnoscere & adorare. Diabolus, inquit Ioannes, ab initio peccat. Et, ille homicida erat, (inquit Christus) & mendax ab initio. Atque hæc quidē peccata designauit Satan ab initio humani generis. Decepit enim Adamū mendacio, & occidit eum peccato. Sed erat & antes peccator, ab initio creatiōis suæ. Queramus igitur quod fuerit illud peccati genus, quod Satan designauit, priusquā Adamū decepit et in mortem coniecit. Hoc autē haud difficulter deprehendere licet, si ingeniam, naturam, & opera Satanae considerauerimus.

Summum

Summum enim studium Satanae iam inde ab initio mundi semper fuit, et adhuc est, semperque erit, ut pugnet cum filio Dei, & persequatur eum, siue in ipsius persona, siue in membris eius, hoc est, hominibus credentibus in filium Dei. In Gen. capite tertio, dicitur ad serpentem, hoc est, ad Satanam: Semen mulieris (quod est Christus,) mordebit calcaneum tuum, & tu uicissim mordebis calcaneum eius. Quo significatur, quod Satan hoc unum nocturneque agat, ut cum uideat se opprimi a filio Dei, uicissim ipse filium Dei opprimat, & omnino, si queat, exstinguat.

In Apocalypsi, Draco stat ante mulierem, quae erat paritura, ut cum peperisset, filium eius deuoret. Hic est Satan, qui in hoc solam studium incumbit, ut deuoret Christum, & deturbet eum, quantum in ipso est, e throno maiestatis suae. Cum igitur semper ab initio humani generis, declarauerit odium suum aduersus filium Dei, et conatus sit homines a filio Dei, ad sui obsequium abducere, ut non in filio Dei, sed in seipso salutem quaerant, dubium non est, quin hoc primum, adeoque perpetuum sit peccatum Satanae, quod seipsum, contempto Christo fratris Dei, admiretur, & ex se ipso omnem salutem petere, ac sibi ipsi Deus Seruator esse uelit. Itaque Satan fuit primus autor & inuentor idolatriae, quod

Satanae peccatum ab initio

obscuro

maiestatem, quæ debetur filio Dei, ad seipsum red-
pere, & seipsum Deum facere studuerit.

Adam quo
modo factus
sit idolatra.

Secundus idolatra est Adam. Hic factus est ido-
latra tali modo. Initio Adam creatus est, in uera fi-
lij Dei cognitione. Agnoscebat enim se non solum
à Patre per filium creatum, sed etiam filium Dei
esse suam iusticiam, sapientiam, salutem & scelici-
tatem, quippe q̄ ad imaginem & similitudinem
eius creatus esset. Agnoscebat filium Dei esse uer-
um & unicum caput Ecclesiæ, & Ecclesiam esse
carnem & ossa, hoc est, Corpus eius, ut tota Eccle-
siæ salus à filio Dei pendeat. Nam de hac re con-
cionatur Adam, cum uideret Euam è costâ sua for-
matam: Hoc nunc, inquit, os ex ossibus meis, &
caro de carne mea. Et mox: Erunt duo in carne
unam. Hac uerba dixit Adam, præditus adhuc spi-
ritu sancto. Non sunt autem intelligenda de ex-
terno tantum coniugio, sed maximè omnium de con-
iugio inter Christum & Ecclesiam. Sic enim Pau-
lus ad Ephesios scribens, *Mysterium, inquit, hoc
magnum est, Ego autem loquor de Christo & Ec-
clesia eius.* Quare cum Adam habuerit adhuc, cū
uerba illa loqueretur, spiritum sanctum, dubium
nō est, quin hoc mysterium perspicuè intellexerit.
Itaq; uerè cognouit, quòd uera sapientia, iusticia,
salus, & ueritas hominis tota à solo filio Dei, per
quem

quem, & ad cuius imaginem ac similitudinem
creatus est, pendeat.

Postquam autem Adam magis præbisset au-
res mulieri à Satana deceptæ, quàm obediret uer-
bo Dei, quod antea audiuerat, elegit sibi pomum,
cuius esu consequeretur ueram sapientiam, ac sic
ret sicut Deus, sciens bonum & malum. Itaq; præ-
tulit pomum filio Dei, & factus est idolatra in po-
mo, propterea quòd maluit sapientiam, salutem, ac
diuinitatem suam ex pomo, quàm ex filio Dei ac-
cipere, & plus confisus est pomo, quàm filio Dei.

Quia Idolatria non solum amisit spiritum sanctum,
& ueram cognitionem filij Dei, sed etiam amisit
omnem salutem, & coniectus est in summam igno-
rantiam, & impietatem. Etsi enim relicta fuit in
eo nonnulla cognitio Dei, tamen sicut reliqua uita
post peccatum in Adamo, nō est uera & constans
uita, sed potius progressus ad mortem, & conti-
nua exhalatio uitæ, ita et reliqua cognitio Dei in
Adamo post peccatum, non est uera & firma cog-
nitio, sed tam imbecillis est, ut una, eaq; leui ad-
modum tentatione excutiat. Habes igitur nunc
secundum Idolatram, Adamum, qui tamen postea
egit pœnitentiam, & recepit cognitionem filij
Dei, ex promissione, quæ dicta fuit de semine mu-
lieris, seu filio Virginis, cōtrituro caput serpentis.

Omnes homi-
nes idolatræ.

Rom. 5.

Porro, quia in lumbis Adæ omnes posterius
suerunt, idcirco, non est sibi ipsi tantum in sua per-
sona Idolatræ factus, sed propagavit Idolatriam in
omnes posteros suos, ut quotquot homines ex ipso
descendant, sint natura Idolatræ. Propter unum ho-
minem, inquit Paulus, peccatum in mundum intrave-
nit. Et, Per unius delictum propagatum est malum
in omnes homines ad condemnationem. Primum
autem omnium, & præcipuum peccatum Adæ fuit
idolatria. Omnes igitur homines nascuntur ab
Adamo idolatræ. Vbi cunq; enim queritur iustitia,
salus & redemptio, præterquam in Christo
filio Dei per fidem, ibi designatur Idolatria. So-
lus enim Christus filius Dei, factus est, ut Paulus
ait, nobis à Deo sapientia, iustificatio & redem-
ptio. Et Petrus, Non est aliud nomen hominibus
datum, in quo oporteat nos saluos fieri. Homines
autem ab Adamo propagati, ignorant naturam sui
filium Dei, & querunt sapientiam, iusticiam, ac sa-
lutem suam, non in ipso filio Dei, sed in alijs re-
bus, ut cunq; oblati, & aliquam diuinitatis speciem
habentibus. Omnes igitur homines ab Adamo pro-
pagati sunt natura Idolatræ.

Sed descendamus ad posteros Adæ, ut manifeste
cognoscamus idolatriam in ipsis propagatam esse.
Ab Adamo nati sunt Cain, & Abel. His Idolatriam
naturam

naturaliter inbæsit, fueruntq; idolatræ natura, ex
 propagatione Adami, quia natura ignorauerunt
 filium Dei, ideoq; nõ potuerunt in eo quærere sa-
 lutem suam. Sed Adam docuit eos Euangelion de
 femine multeris, seu de filio Virginis, (qui est Chr̃s
 filius Dei) contrituro potentiam Satanæ, et in-
 stituit Sacrificia, tanq̃ sacramenta, quibus admo-
 nentur de futuro sacrificio filij Dei, quo expian-
 dum esset peccatum, & iusticia impetranda. Inter
 hos igitur duos fratres, Abel credidit Euangelio
 de filio Dei, & sacrificauit ex hac fide, de primo-
 genitis gregis sui, ut fidem suam tam declararet, q̃
 confirmaret. Cain autem mäsit impius et idolatra, Cain idd
latra.
 non credidit Euangelio, non agnouit filium Dei
 per fidem. Itaq; non quæsiuit in eo salutem suam,
 sed potius in se ipso, & in sacrificio suo. Confusus
 enim merito suæ iustitiæ & sacrificij, promisit si-
 bi non tantum terreni, uerum etiam cælestis regnæ
 hereditatem. Quare, & si Adam recte docuit de
 sacrificio, tamen Cain, non renatus per Euangeli-
 on, abusus est eo ad suam impietatem, & fecit ex
 eo idolum, de quo multo honorificentius, q̃ de fi-
 lio Dei, quem non uoluit agnoscere, sensit.
 Deinde secuta est Idolatria, in toto orbe terra
 rum, usq; ad Diluuium. Etsi enim nullum scri-
 ptum, quod ego sciam, extat, quod testificetur in
 diluuium.

tutas fuisse ante diluuium statuas in diuinum cultum, & homines adorasse externo cultu alienos deos, tamē naturalis idolatria propagata fuit iam inde ab Adamo in omnes posteros eius, quæ allata ad sacrificia etiam diuinitus instituta, fecit ex ipse Idola, seu alienos deos. Postquam enim amissa esset, abiecto filio Dei, iusticia & salus, nihilominus autem tenerentur homines iusticiae & salutis desiderio, arripuerunt quoduis obuium, quod saltem aliquam diuinitatis speciem haberet, & selegerunt sibi illud in hunc usum, ut in eo uel faciendo, uel colendo iusticiam & salutem consequerentur. Nec quisquam potuit hanc naturalem idolatriam carnē inherentem compescere, nisi qui in familijs Patriarcharum crediderunt in semen mulieris, hoc esse in filium Dei, ex qua etiam fide usi sunt sacrificijs (quæ quidem tunc fuerunt diuinus cultus) non ut meritis eorum seruariētur, sed ut fidem suam confirmarent & testificarentur, & his sacrīs concionem de futuro sacrificio filij Dei ad posteros propagarent. Sicut ergo Adam seductus, exercuit inuitio Idolatriam in pomo, ita posteri eius, quibus natura inhererat Idolatria, & qui non renascebatur per fidem, exercuerunt eam in sacrificijs, & reliquis sacrīs, quæ inter Patriarchas fuerunt usitatae. Nec adeo mirum est, q̄ Idolatria exerceatur non

non tantum in Idolis, qualia Gentes habuerunt, uerum etiam in ueris & legitimis sacris diuinitus institutis. Nam pollutis, inquit Paulus, & infidelibus nihil est purum, Sed polluta est illorum mens & conscientia. Sic & Idolatris omnia sunt Idola. Quemadmodum enim is, cui dominatur affectus auaricie, exercet auariciam suam non tam mille aureis ad usuram collocandis, quam decem aut uiginti ouis uendendis: ita & is, qui non est regeneratus per fidem, exercet Idolatriam suam tam in sacris diuinitus institutis, quam in cultibus à se ipso excogitatis. Propterea quòd cum quærat iusticiam & salutem, ignoret uero, aut contemnat filium Dei, fieri nò possit, quin ex quauis re, quæ modo aliquid in se diuinitatis habere uidetur, iusticiam & salutem suam petat.

Sed persequamur etiam paucis ea quæ post diluuium gesta sunt. Noha enim, cum filijs suis ex Arca egressus, statim obtulit sacrificia. Ac Noha, & si etiam ipse habuit in carne sua naturalem Idolatriam, tamen renatus per fidem usus est sacrificijs pie, uidelicet non ut reportaret ex operibus & meritis sacrificiorum suorum salutem, sed ut sacrificijs confirmaret fidem suam in filium Dei, futurum sacrificium pro peccatis nostris, & declararet his sacris suam erga filium Dei obedientiam, et

Idolatria
post diluuium

propagaret concionem de filio Dei ad posteros suos. Nam hæc sola est uera religio, & uera fides, agnoscere Christum filium Dei, quod propter hunc solum habeamus uitam, sapientiam, iusticiam, sanctitatem & salutem, quæ etiam non in alijs rebus, siue terrenis siue coelestibus, siue infernis. Sed in solo Christo filio Dei querenda sunt per Fidem. Et hanc religionem professus est Noha sacrificijs suis.

Ex filijs autem Noha, & posteris eorum orti sunt per successionem duo ordines hominum. Alter est populus Gëtiū incircuncisarum, alter idæorum circuncisorum. Manserunt autem apud utrumq; populum sacrificia. Propagata est etiam in utriusq; populi carne naturalis Idolatria. Sed in posteris Sem & Abrahæ instaurata est Concio de filio Dei, qui uocatus est Semen mulieris, & semen Abrahæ. Itaq; nonnulli ex his facti sunt ueri cultores Dei per fidem. In posteris autem Cham & Iaphet manserunt tantum sacrificia, à Patri archis accepta, sed concio de filio Dei et contempta fuit inter ipsos, & amissa. Quare, cum non renouerentur per fidem in filium Dei, non solum attulerunt naturalem suam Idolatriam ad sacrificia à Patribus accepta, uerum etiam excogitauerunt noua sacrificia, & nouos cultus Dei, Præterea, stultitiam

Cham & Iaphet
Idolatrias.

quas, & absurdissimos quosdam ritus religionis, quibus sperauerunt se consecuturos iusticiam & salutem. Eusebius scribit, Antiquissimis temporibus effigies animalium ab Aegyptijs, in galeis gestari solitas, ac fuisse signa imperij. Parta autem victoria, ea animalia, quorum effigies à ducibus gestate fuissent, consecrata esse in deos. Hinc est, quod Aegyptus impleta fuerit absurdissima idolatria, & coluerit pro dijs bestias etiam abiectissimas. Paulus ad Romanos scribens, de gentibus dicit: Mutauerunt gloriam immortalis Dei per imaginem non solum ad mortalis hominis similitudinem, sed etiam uolatilium, & quadrupedum, & reptilium. Considerandum autem est, quod gentes non fuerint tam rudes, ut senserint ipsa animalia uerè esse deos, sed dicuntur ea pro dijs coluisse, quod existimauerint se cultu horum animalium consequi apud uerum Deum salutem & felicitatem. Atque hæc quidem de gentibus.

Euse. de præpara. Euangeli. lib. 2.º cap. 1.º

Inter Iudeos autem, & si manserunt sacrificia à Patriarchis accepta, & predicatio de filio Dei, nec fuerunt publicis legibus permittæ statue, quæ colerentur, in maxima tamè parte Iudeorum hæc sit naturalis idolatria, quam afferentes siue ad sacrificia legitima, siue ad alia sacra à seipsis excogitata et usurpata, facti sunt idolatræ, quæ quæ fuerunt

Iudeorum idolatria.

salutem suam non in filio Dei per fidem, sed uel in ordinarijs sacris, uel in ficticijs cultibus Dei.

Veniamus ad Christianos, Postquam enim Christus natus est, & uulgauit Euangelion suum in orbem terræ, desijt quidem paulatim externa Idolatria Gentium & Iudeorum, mansit tamen naturalis Idolatria, sicut erat ab Adamo propagata, in carne totius humani generis. Diuisum autem est humanū genus in tres partes, In Iudeos, In Christianos, & in Mahumetistas. Ac apud Iudeos quidem & Mahumetistas, penitus extincta est uera cognitio filij Dei. Quare hi asserentes naturalem suam Idolatriam ad sacra sua, & si gloriantur de cultu ueri Dei, tamen non sunt, nisi Idolatra, q̄ existiment se merito suorum sacrorum consequi apud Deum salutē. Inter Christianos autem, manet quidem prædicatio Euangelij de Christo, paucissimi tamen sunt, qui discunt ueram cognitionem Christi. Reliqui omnes, retinentes suam naturalem Idolatriam, & asserentes eam non tantum ad ficticia sua, uerumetiam ad ordinaria et legitima in Christianismo sacra, designant coram Deo Idolatriam. Hinc sunt Ordines Monastici, Discrimen ciborum, Sacrificia Missarum, Cultus sanctorum, & infinita alia, quæ Hypocrite faciunt, ut meritis talium operum consequantur à Deo salutem.

Humani generis tres partes.

Christianorū Idolatria.

Hæc ideo tam copiose recēsuimus, ut cognoscere non solum originem Idolatriæ, uerum etiam quæ proprie sit uera Idolatria. Hæc enim tum designatur, cum aut ignorato aut contempto filio Dei, queritur cœlestis salus in alijs rebus siue cœlestibus, siue terrenis, siue infernis. Sicut & hæc sola uera est religio & fides, cum agnoscimus Christum filium Dei, & credimus, quod propter hunc solum Deus sit nobis propicius, remittat nobis peccata, adoptet nos in filios suos, & seruet nos in morte, ad æternam uitam. Non enim aliud est nobis datum nomē, in quo oporteat nos saluos fieri. Et: Sic dilexit Deus hunc mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in eum non pereat, sed habeat æternam uitam.

Quæ in primo præcepto prohibeantur.

Postquam exposuimus, quæ sit Idolatria, & unde initio orta sit, aggrediemur nunc, diuina clementia adiuti, ad exponēda ea quæ sunt in hoc primo præcepto prohibita. Ac manifestum quidē est ex ijs, quæ iam cōmemorauimus, & in hoc præcepto generaliter prohibita sit Idolatria, uidelicet, quod non debeamus alium Christum, aliam seruatores & liberatores à peccatis

Idolatriæ
prohibita.

Et morte agnoscere, præter unigenitum filiū Dei, per quem orbis conditus est, Et Israëlita ex Aegypto liberati sunt, Et qui in plenitudine temporis assumpsit hominem, ut homines in ipsum credentes transferret in regnum Patris sui. Sed hæc Idolatria, qua uel nulli uel alieni seruatores in celo quaeruntur, et quæ naturaliter homini inheret, solet sese in ijs hominibus, qui non sunt ex Euangelio per spiritum sanctum renati, uarijs modis et speciebus prodere, et in carne dominari. Recitabimus igitur Idolatriæ species, ut intelligamus quælate hoc præceptum pateat.

Idolatriæ species.

Epicurei. Prima species Idolatriæ, est impietas Epicureorum, et Pyrrhonorum, eorum uidelicet, qui sentiunt aut nullum esse Deum, nullum esse filium Dei Seruatorem, aut si quis est, nullam eum habere curam et providentiam rerum humanarum. De quibus Psal. 13. ait: Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus. Et Thre. 3. Quis est iste, qui dixit, ut fieret Domino non iubentes? Ex ore altissimi non egredientur nec bona nec mala &c. Tales impios, etiam honestæ Gentes damnarunt.

Ethnici.

Secunda species, est impietas Ethnicorum, qui etsi senserunt esse Deum uerum, tamen non agnouerunt uerum Christum filium Dei, sed excogitarunt sibi multos deos, et uaria idola, quorum cultu

que consequerentur iusticiam & salutem. Hi quia
 fixerunt uarios Christos, hoc est, Seruatores &
 iustificatores, & non agnouerunt uerum Christum,
 fuerunt impij Idolatræ.

Tertia species, est impietas eorum Iudeorum, Iudei
 qui ignorato aut contempto filio Dei per Prophe-
 tas promisso, & legitimis sacris adumbrato, insti-
 tuerunt noua sacra in excelsis, in Lucis, & in ual-
 libus, ac sperauerunt se meritis horum sacrorum
 consequi iusticiam & salutem coram Deo. Hi ha-
 buerunt coram uero Christo, tot alienos Christos,
 quot sacra ad expianda peccata sua fecerunt.

Pharisei.

Quarta species, est impietas Phariseorū et hy-
 pocritarum inter Iudeos, qui & si non instituerūt
 illegitima sacra in excelsis & uallibus, sed fuerunt
 contenti legitimis sacrificijs, excogitauerunt tamē
 alios cultus Dei, uidelicet, certa ieiunia, certas pre-
 culas, simbrias ut stumentorum, lauaciones manūū
 & alia, quibus tribuerunt meritū expiationis pes-
 catorum, & perpetuæ salutis. Hi quia non quesue-
 runt iusticiam & salutem in uero Christo filio Dei,
 per fidem, sed in meritis suorum sacrorum & o-
 perum, fuerunt Idolatræ, non cultores ueri Dei.

Hereticis

Quinta species, est impietas hereticorum, qui
 non recte senserunt de Deo Patre & filio & spi-
 ritu sancto. Longum autē esset omnes hereticorum

species enumerare. Attingamus nunc duas tantissimas species. Alij enim Heretici dicti fuerunt Marcionitæ, qui senserunt Christum non esse uerum hominem. Alij dicti sunt Ariomanitæ, qui senserunt Christum non esse uerum ab eterno Deum. De quibus cõsulendi sunt ueteres auctores, Tertullianus, Athanasius, Epiphanius, Hilarius, & alij.

Mahumetista. Sexta species est Impietas Mahumetistarum, seu Turcarum. Hi & si fatentur unum uerum Deum, & sentiunt Christum uenisse in hunc mundum, ac edidisse magna miracula, quem & uerbum Dei uocant, tamen sunt Idolatræ, quia non tribuunt Christo ueram suam maiestatem. Sentiunt eum tantum legislatorem fuisse, & non esse pro peccatis nostris mortuum. Tribuunt autem expiationem peccatorum & æternam salutem meritis suorum operum, quæ ipsi sine uerbo Dei excogitant. Quare, cum habeant alienos Christos coram uero Christo, sunt Idolatræ.

Missifices. Septima species Idolatriæ est eorum Christianorum, qui faciunt & audiunt sacrificia Missarum, pro peccatis uiuorũ et mortuorũ, ac p̄ consequentia felicitate rerum terrenarũ & coelestium. Solent enim sacrificia Missarũ celebrari pro felici fortuna omnium rerum, siue in hoc siue in futuro seculo. Hoc est uera Idolatria, quia quod in Deo quaerendum

vendum et accipiendū est per fidem propter solū
Iesum Christū filium Dei, hoc isti quarunt & acci-
pere cupiunt per Missam, propter opus meritum
& sacrificium Missæ. Vides ergo omnia sacrificia
lorū & Monachorū templa plena esse Idolatria:

Octava species, est impietas Monachorum, qui **Monachi**
sentiunt Opera ordinum suorum esse expiationes
peccatorum & merita perpetuæ salutis.

Nona species, est impietas inuocantium san-
ctos mortuos, quia unus solus Deus in nomine Ie-
su Christi, non in nomine Sanctorum inuocan-
dus est.

Decima, est impietas eorum, qui colunt & as Imaginū
adorant statuas seu Imagines Sanctorum, & putant cultores
se precibus suis apud statuas effusis, benedictionē
Dei consequi. Hi tot Christos sibi faciunt, quot sta-
tuas colunt & uenerantur.

Undecima, est impietas omnium hypocritarū **Hypocritæ**
in Christianismo, qui pollicentur sibi remissionem **Christiani**
peccatorum, & propiciū Deum, propter merita
suorum operum, quæ opera uel ex lege Dei, uel
ex suis ipsorum aduentionibus faciunt.

Duodecima, est impietas omnium arrogantium
& superbiorum hominum, qui rerum scelicitatem **Superbia**
tribuunt suæ Sapientiæ & Virtuti, sicut Nabucho
donosor Dani. 4. & Herodes Act. 12.

Auari. Decimatertia, est Impietas omnium auarorum
hominum. Nam auaricia est Idolatria. Ephe. quin-
to, & Colo. tertio.

Magi. Decimaquarta, est Impietas Magorum, Malefi-
carum, augurum, & id genus aliorum, qui sentiunt
suas incantatiões esse causas fœlicitatis rerum. Vn-
de Deut. 18. dicitur, non Angures, & incantato-
res, sed Prophetam, Christum, audiendum esse.

Etsi aut̄ possunt plures species enumerari, qui
bus naturalis nostra Idolatria sese prodit, tamen
quia quæ reliquæ sunt, sub his cõimentur, progre-
diamur ad explicationem eorũ, quæ hîc de usu Sa-
cramentorum obijci possunt. Si enim Idolatria est,
petere salutem suam ex alijs rebus, præterquam
ex Christo per fidem, cur iubemur uti Sacramen-
tis? Cur ueteres usi sunt Circuncisione & Sacrifi-
cijs? cur nos utimur baptismo, Cœna Dominica, &
prædicatione Euangelij? Nam qui cupiunt remis-
sionem peccatorum, consolationem in aduersis, li-
berationem à malis, & salutem, conferunt sese ad
auditum Euangelij, & ad usum Sacramentorum.
Si ergo remissio peccatorum, & uera ac æterna sa-
lus, tantũ in Christo quærenda sunt, quomodo utẽ-
dum est sacramentis, ne designemus Idolatriam?

Negari certe non potest, quin impij Israëlita
designauerint Idolatriam non in excelsis tantum,
sed

sed etiam in legitimis sacrificijs, quemadmodum te-
stantur Esa. cap. 1. & 66. Et Hierem. cap. 7. Sic non
est inusitatum, quod & impij Christiani faciant ex-
conione Euangelij, & Coena Dominica, idolum,
& designent in horum usu idolatriam. Quemad-
modum enim accidere potest, ut quispiam fiat ad-
duler in sua propria uxore, & fur in suis pro-
prij facultatibus, uidelicet, cum retinet facultates,
ubi debet & potest egentem iuuare, ita accidere
solet, ut homo exerceat idolatriam in ueris ac le-
gitimis sacris. Quod ut recte intelligamus, conside-
remus iterum, quæ sit uera religio, & quis uerus
Dei cultus, quo iustificamur & saluamur. Nam ue-
ra Religio hæc est, ut credamus, quod Iesus Naza-
renus, filius Virginis Mariæ sit uerus Messias, seu
Christus, æternus filius Dei, Et q̄ propter hunc so-
lum, si credimus in eum, consequimur à Deo Patre
remissionem peccatorum, reputemur iusti, adopte-
mur in filios Dei, & fiamus heredes æternæ salu-
tis. Hæc religio, non tunc primum exorta est, cum
Iesus Christus natus est homo, sed prædicata fuit
ab initio orbis terræ. Cum. n. homo peccato in-
uisset, recepit Deus se missurū filium suum in hūc
mundū, qui expiaturus sit sacrificio suo peccatum
mundi, ut omnis, qui credit in eum, nō pereat, sed
habeat æternā uitā. Quare priusquam filius Dei

Religio
uera.

**Sacrificia
sunt instituta.**

homo fieret, instituta est Circumcisio, instituta sunt sacrificia, non ut homines crederent, se propter ipsas horum sacrorum actiones, aut propter merita eorum consequi remissionem peccatorum & salutem, Sed ut essent Sacramenta, & signa, quibus excitaretur, confirmaretur, & conseruaretur Fides in promissum Christum filium Dei. Quae fides, si uera est, credit, quod iustificemur coram Deo, seu absoluiamur à peccatis, tantum propter Christum.

**Prædicatio
Euangelij &
Sacramenta
sunt instituta.**

Similiter, postquam Christus filius Dei natus est homo, instituta est prædicatio Euangelij, instituta sunt Sacramenta, uidelicet Baptismus & Coena Domini, non ut hoies sentirent, quod absoluerentur coram Deo à peccatis, hoc est, iustificarètur, propter usum harum rerum per se, & propter meritum actionis earum, Sed ut usu earum cognoscerent Christum, conciperent Fidem in Christum, confirmarent & conseruarent fidem in Christum, quae fides eò respicit, quod contingat nobis salus tantum propter Christum. Ex hac sola fide pendet tota salus nostra tantum, sed etiam Patriarcharum. Neque enim alia fuit salutis uia Patriarchis, quam nobis proposita. Sed una omnium est, uidelicet fides in Christum, quod propter hunc solum absoluiamur à peccatis, & seruemur. Quid tentatis Deum, inquit

**Fides Patri
archarum et
nostra, una
est.**

que enim alia fuit salutis uia Patriarchis, quam nobis proposita. Sed una omnium est, uidelicet fides in Christum, quod propter hunc solum absoluiamur à peccatis, & seruemur. Quid tentatis Deum, inquit

quit Petrus, ut imponatis iugum super ceruices discipulorum, quod neq; patres nostri, neq; nos potuimus portare, sed per gratiam Domini nostri Iesu Christi credimus nos saluos futuros, quemadmodum & illi. Quare si quis utitur Euangelij auditu, baptismo, et cœna Dominica, ut cognoscat Christum, & confirmet fidem suam, is non committit idolatriam, quia non querit alienum Christum, sed utitur ordinatione & instituto Christi ad confirmandam fidem in uerum Christum.

Falsa autem religio, seu idolatria est, cum homo sentit se consequi à Deo remissionem peccatorum, iusticiam & salutem propter actiones & merita suorum operũ. Hic enim querit aliud nomen, in quo saluus fiat, præter Christum per fidẽ. Quare qui sic affectus est, designat idolatriam, in quocumq; opere, quod tali opinione faciẽdum suscipit. Itaq; Iudæus afferens hanc opinionem ad opera circuncisionis & legitimorum sacrificiorum, designat idolatriam. Etsi enim nõ potuit coram humano iudicio accusari idolatrie, tamen coram Deo fuit uerus idolatra, q̄ abusus sit Sacramentis fidei contra fidem. Sic etiam Christianus afferens talem opinionem ad auditum Euangelij, ad baptismum & Cœnam Domini, & confidens se iustum fieri propter ierita horum operum, seu actionũ,

Religio falsa
seu idolatria.

is abutitur sacramentis fidei contra fidem, & est idolatra, etiamsi non potest coram hominibus idolatrie accusari, nisi cum aut impietatem suam manifeste confitetur, aut illegitima sacra, & prohibitos cultus Dei sectatur. Nam quemadmodum, si quis spm̄am gestat in pede, quacunq; incedit, calcet spm̄am, non quod uia sit plena spm̄is, sed quod ipse spm̄am secum afferat, ita is, cui naturalis idolatria sic dominatur, ut non nisi ex meritis sue ipsius iusticie salutem petat, semper designat idolatriam, quodcunq; opus, quantumcunq; alioqui honestum & bonum fecerit.

Sed hæc de idolatria, & speciebus eius, quæ in primo præcepto prohibita sunt, sufficiant.

Quæ in primo Præcepto mandentur.

EXponamus igitur nunc, quæ in hoc primo Præcepto sint madata. Sed hæc facile cognosci possunt, si recte cognouerimus, quæ sint prohibita. Nam quæ prohibentur uitia, horum contrariæ uirtutes mandantur. Quare si prohibetur idolatria, haud difficile cognoscitur, quæ mandentur uer: Dei cultus, seu religio: Et si prohibetur, ne in alio, præterquam in Christo, quaeramus iusticiam & salutem per ^{selem} ~~iuu~~, manifestum est, quod

quod mandetur nobis, ut credamus solum Iesum Christum filium Dei esse uerum & eternum Deum Seruatorem nostrum.

Primum igitur, quia ostendimus supra, quod filius Dei commemorauerit Decalogum in mente Sinaï & dixerit: Non habebis alienos Deos coram me, idcirco precipit, mandat & exigit, ut solum ipsum, uerum Deum Saluatorem nostrum agnoscamus. Et quia Pater, à quo filius ab eterno genitus est, & postea in hunc mundum missus, & spiritus sanctus, qui à Patre et filio procedit, sunt eiusdem essentie cum filio, idcirco precipitur nobis, ut Patrem & spiritum sanctum, unà cum filio, solum uerum & eternum Deum agnoscamus. Nam si in diuinitate consideraueris personas, Tres sunt distincte personæ. Si autem consideraueris in diuinitate, essentiam & maiestatem, unus tantum est uerus & eternus Deus, omni officio à nobis colendus & adorandus, quemadmodum aliàs copiosè demonstratum est. Cum igitur precipitur nobis, ut solum Christum filium Dei, pro uero Deo & Seruatore nostro habeamus, precipitur etiam, ut solum Patrem Christi & spiritum sanctum eius pro uero Deo & Seruatore nostro habeamus, quia hæ tres personæ sunt essentia sua tantum Vnus Deus.

Deinde precipitur, ut hunc Deum Patrem, & si

lium, & spiritum sanctum diligamus, colamus, timēamus, ueneremur: adoremus & inuocemus ex toto corde, ex tota anima, & ex tota fortitudine nostra. Sic enim Moses ipse interpretatur hoc præceptum Deut. 6. Et Christus eo. firmat hanc interpretationem Matth. 22.

Præterea, præcipitur, ut omnia bona opera, quæ hic uerus Deus uerbo suo mandat, faciamus sine ulla tergiuersatione, tota mentis propensione, nulla carnis repugnantia, & sine ullo uitio. Mandatur enim dilectio Dei, non ex dimidio, sed ex toto corde, & non ex dimidia, sed .x. i. anima et fortitudine. Vnde & Moses Deut. 6. adait: Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies.

Postremò præcipitur, ut omnia mala, seu afflictiones, quas nobis uerus Deus imponit, obedienter, sine ullo murmure, sine ulla rebellionē, sine ullis conuicijs, seramus. Non simus impatientes, non accusemus Deum iniquitatis, nō inuehamur in Deum impijs, cōtumeliosis & blasphemis, seu cogitationibus, seu uerbis, Sed toleremus omnia aduersa tam patienter, ut nobis omne afflictionis meritum & omnem iniusticiam, Deo autem omnem iusticiam & æquitatem adscribamus. Etsi enim Deus non semper immittit afflictiones in homines pios, propter certum peccatum, & p̄j patiuntur sæpētimes
mero

mero persecutionem propter iusticiam, & nomen Christi, tamen semper nobis coram Deo confitendum est illud Psalmi: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Et illud: Si iniquitates obseruaueris **E** mine, Domine quis sustinebit? Et illud: Tibi tantum pecco, & malum coram te facio, ut iustificeris in sermonibus tuis & uincas cum iudicaris. Nam q̄ hoc preceptum Dei exigit tam perfectam, & absolutam in omnibus tam actionibus q̄ passionibus obedientiam, non solum docet hoc dictum. Diliges Dominum Deum tuum ex **TOTO** corde, uerum etiam illud Pauli Rom. 7. Lex est spiritualis. hoc est, Lex non exigit tantum externa opera, sed exigit in homine spiritum sanctum, qui perfecte omnia sine ullo uitio impleat.

Premia seruati, & supplicia uiolati
huius primi precepti, ac
totius Decalogi,

In commemoratione primi Precepti decalogi additur Exod. 20. & Deut. 5. hæc appendix. Ego Dominus Deus tuus, Deus sum Zelotes, seu emulador, uisitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderunt me, & faciens misericordiam in milia, his q̄ diligunt me, & custodiunt mandata mea. His uerbis do-

et Dominus, quæ præmia maneant eum, qui seruat Decalogum, et quæ supplicia maneant uiolatorum & præuaricatoreum Decalogi. Ego, inquit, Dominus Deus tuus, sum zelotes, sum zelotypus sum æmulator. Sicut enim honestus maritus ferre non potest, ut uxor eius exerceat cum alio impudicitiam, ita ego non possum ferre, ut alium Deum contra me habeas, ut in alio, præterquam in meipso, quæras iusticiam & salutem. Ferre non possum, ut partim me, partim alios adores, Volo & exigo totam adorationem. Volo et exigo dilectionem totius cordis & omnium uirium tuarum Diligas, uolo, me ex toto corde, ex tota anima, et ex tota fortitudine tua.

Quid ergo supplicij manet eum, qui uerum Deum, uerum Christum filium Dei deserit, & quaerit alios deos, alios Christos, ac Seruatores, & exercet Idolatriam? Visito, inquit, iniquitatem patrum, in posteritate eorum.

Primum enim, Deus punit autores & Magistros Idolatriæ, non uno tantum genere corporalis afflictionis, sed ablatione omnis scælicitatis eorum in hoc mundo. Deinde pœna non resistit tantum autoribus Idolatriæ, sed propagatur & grassatur etiam in posteros eorum, usque ad tertiam, adeoque quartam generationem. hoc est, Deus solet idolatriam punire interuencione totius familie. Ac alia quidem

quidem scelera, uidelicet Ebrietas, scortatio, impo-
 stura, alijs pœnis in hoc seculo puniri solent, uide-
 licet penuria rerum, pestilentia, incursionibus ho-
 stium, &c. Idolatria autem solet puniri totius gen-
 tis deuastatione. Exemplum habes in Adam, qui
 cum designaret idolatriam in pomo, & quæreret
 in eo suam diuinitatem & scælicitatem, non ipse
 tantum punitus est sententia mortis, hoc est, exter-
 minio euita, sed etiam uniuersa posteritas eius,
 quia in Adam omnes moriuntur.

Deut. s. Si oblitus Domini Dei tui, secutus fue-
 ris deos alienos, coluerisq; illos & adoraueris, ec-
 ce nunc prædico tibi, q; omnino dispereas. Sicut gē-
 tes, quas deleuit Dominus in introitu tuo &c. Do-
 cet Moses, q; & Gentes terræ Canaan delete sint,
 propter idolatriam, & Iudæi sint delendi, si &
 ipsi exemplo gentium idolatriam sectentur.

Judic. s. Instituit Gideon Ephod, quo desi-
 gnauit idolatriam omnis Israel. Dicit ergo scriptu-
 ra: Factum est Gideoni & OMNI domui eius
 in ruina.

1. Reg. 13. Saul designat idolatriam, non qui-
 dem externa idoli adoratione, sed interna men-
 tis impietate, propterea quòd sacrificaret Samuele
 non expectato, iuxta mandatum Dei. Audit ergo:
 nequaquam consurget regnum tuum. Et postea: Pro-

Exempla puni-
 te Idolatriæ.

eo quòd abieciſti ſermonem Domini, abiecit te Dominus, ne ſis rex &c.

3. Reg. 14. Hierobeam inſtituit duos vitulos aureos. Quare dicitur ad eum: Quia feciſti tibi deos alienos conſtatiles, ut me ad iracundiam provocares, me autem proieciſti poſt tergum, ideo ego inducam mala ſuper domum Hierobeam, & percutiam de domo eius mingentem ad parietem, &c.

4. Reg. 17. Totus Iſraël abiicitur & vaſtatur propter Idolatriam.

2. Paralip. 36. Abiicitur, & in captiuitatem abducitur etiam Iuda propter Idolatriam.

Ac poſtremo, abiiciuntur Iudæi non ſolum à regno ſuo terreno, ſed etiam ex hereditate regni cœleſtis, propterea, quòd contempto & abiecto Chriſto ſectabantur Phariſaicam Idolatriam.

Poſtquam autem diuulgatum eſt Euangelion Chriſti in orbē terræ, & Chriſtiani conſecuti ſunt regna Syriae, Aegypti, Græciæ, & alia, uidebatur Eccleſia Chriſti ſœliciſſima. Sed cum amplecterentur impietatem Arrianam, & ſectarentur Idolatriam monaſticam, amiſerunt iterum regna, & deuaſtata ſunt Eccleſiæ ſurore Mahumetico.

In Romano regno non ſolum exercetur Idolatria Sacrificijs Miſſarum pro peccatis uiuorum et mortuorum,

mortuorum, Inuocationibus Sanctorum, & multis alijs sacris, uerum etiam defenditur edictis, gladijs, ignibus, & omnibus ferè suppliciorum generibus. Quid igitur de Romano Imperio futurum sit, manifeste significare possunt exempla, quæ hæcenus commemorauimus.

Postremò, si homines externis supplicijs admitti, non resipiscunt, & non cõuertuntur ad Christum filium Dei, nec in ipso solo iusticiam & salutem per fidem querunt, nihil aliud reliquum est, quàm ut puniantur eterno supplicio inextinguibilis ignis. Hæcenus de pœna Idolatriæ.

Dicendum etiã est de præmio pietatis, & ueri cultus Dei. Faciès, inquit, misericordiam, seu præstans beneficia, uidelicet terrestria & cœlestia, innumeris, nimirum his, qui diligunt me, & custodiunt mandata mea. Sicut enim Deus punit Idolatriam non in autoribus tantum, sed etiã in posteris, & quidem punit eam tam corporalibus, quàm æternis supplicijs, ita etiam præstat beneficia corporalia & æterna non solum patribus, qui uerè ipsum colunt & ex toto corde diligunt, uerum etiam posteris eorum, si patrum pietatem sectantur.

Hic ergo dicet quispiam: Quis ille est, qui hoc præceptum Dei implet perfecte, sicut exigitur? Quis diligit Deum ex toto corde, & ex tota anî-

Pietatis
premiu

mae: Nullus certe hominum est, qui hoc primum praeceptum tanta perfectione seruauit unquam, quantam spiritus sanctus in eo requirit. Quis ergo poterit à Deo expectare misericordiam, seu beneficia, siue corporalia, siue aeterna? Respondeo. Sicut nullus unquam hominum impleuit hoc de dilectione Dei praeceptum, operibus suae ipsius iusticiae, ita nullus etiam dignus est beneficijs Dei. Maledictus enim omnis, qui non permanet in omnibus uerbis legis huius.

Quis ergo seruatur? Respondeo iterum: Nullus hominum seruatur, siquidem respexeris humana ipsorum merita. Et tamen, ne genus humanum in uniuersum interiret, inuenta est ratio qua & hoc praeceptum, & totus Decalogus impleatur, & homines ueram ac aeternam salutem consequantur.

Quomodo primum praeceptum impleatur.

Priusq̄ hoc exponamus, iterum admonendi sumus de nostra imbecillitate, qua fit, ut legem Dei nostris operibus nunquam perfecte impleamus. De qua re idcirco tam diligenter admonendi sumus, non ut abijciamus omnem spem impletionis, sed ut excitemur ad quarēdam uerā impletionis rationem. Nam primum praeceptum exigit,

exigit, ut diligamus Deum ex toto corde, ex tota anima, & ex omni fortitudine. Vera igitur & perfecta dilectio Dei, est impletio primi præcepti. Nullus autem hominum est, qui Deum ex toto corde natura sua diligat. Primum enim, Ad dilectionem Dei perfectam requiritur spiritus sanctus, quia Lex, quæ hanc dilectionem præcipit, est spiritalis. Homo autem natura sua caret spiritu sancto, quia concipitur, & nascitur in peccato. Et quanquam pijs donantur spiritu sancto per fidem, tamen cum caro adhuc uiuit, spiritus sanctus non potest opus suum etiam in pijs plenè perficere propter carnem. Nam quemadmodum artifex, quanquam optimus & maxime industrius fuerit, tamen si utitur uicioso instrumento, facit et opus uitiosum, ita spiritus sanctus perfectus quidem artifex est, sed quia instrumentum eius, uidelicet Caro per peccatum deprauata, est uitiosum, idcirco fit & opus uitiosum & imperfectum. Lex, inquit Paulus, imbecillis est per carnem. Manifestum igitur est, quod dilectio Dei, quæ est impletio primi præcepti, nunquam sit perfecta in homine, in hac quidem corporali uita.

Deinde, & si homo habet natura sua aliquam cognitionem Dei, sicut Paulus Rom. 1. docet, tamè quia homo corruptus est per peccatum, naturalis illa cognitio Dei ita obscurata & deprauata est, ut

Rom. 8.

non solum non sit perfecta, uerum etiam euanescat
 in grauius tentationibus. Homo enim uiribus suis
 relictus, & grauius præter meritum, ut sibi uide
 tur, afflictus, dicit uel tandem in corde suo, quod
 in Psalmo extat, Non est Deus. Itaq; si dicendum
 est, quod res est, Deus homini magis est ignotus q̄
 cognitus. Ignoti autem, ut nulla est cupido, ita nul
 la est uera dilectio. Quare nullus hominū, implet
 natura sua hoc primum præceptum. Ac somniant
 quidem hypocritæ se tanto amore Dei ardere, ut
 huic præcepto plenè satisficiant. Sed Paulus Ro
 manis scribens cap. 9. retundit arrogantiam &
 presumptionem eorum, Dicit enim: Israël se haba
 tur legem iusticiæ, sed ad legem iusticiæ non perue
 nit. Propter quid? quia non ex fide, sed tanquam
 ex operibus legis. Voluerunt enim Israëlites hanc
 legem implere suis operibus. Paulus autem perspi
 cue docet, quod non impleatur operibus. inuestige
 mus ergo, quomodo impleatur. Nisi enim implea
 tur, non possumus salui fieri, quia dicit Christus,
 Amen amen dico uobis, donec prætereat cælum
 & terra, iota unum & unus apex non præteries
 rit ex lege, quoad omnia facta fuerint. hoc est, De
 us tam seueriter exigit legis impletionem, ut citis
 us permetteret cælum & terram ruere, ac interi
 re, quam ut remitteret uacuum saltem iota, aut api
 cem

Matth. 5.

sem de lege sua, quem non exigeret. Et mox: Nisi abundauerit iusticia uestra plusquam Scribarum & Phariseorum, non potestis ingredi in regnum caelorum. Discamus igitur, quomodo Lex uere a nobis impleri possit. Dicamus autem nunc de impletione huius Præcepti. Potest enim, ei satisfieri, ac debet impleri, duobus modis. Vno modo, Fide in Christum. Alio modo, Obedientia ex fide.

Quomodo primum Præceptum impleatur
Fide.

Initio explanationis Decalogi ostendimus, quod Christus filius Dei promulgauerit Decalogum, & ipse sit, qui dixerit: Ego sum Dominus Deus tuus. Non habeas alienos deos coram me. Hoc idem etiam nunc, cum agitur de dilectione Dei, qua primum præceptum impletur, considerandum est. Deus enim non agnoscitur, nisi per Christum filium suum.

Ioan. 1. Deum nemo uidit unquam, filius unigenitus, qui est in sinu patris, ipse exposuit:

Ioan. 14. Nemo uenit ad Patrem, nisi per me:

Et mox: Philippe, qui uidet me, uidet & Patrem meum.

Matthæi undecimo : Nemo nouit Patrem nisi
 filius, & cuiusq; uoluerit filius reuelare.

Ex hoc sequitur, quòd qui uoluerit uerum De-
 um cognoscere, in uerum Deum credere, uerum
 Deum diligere, & huic primo præcepto satisfac-
 re, necesse habeat, Christum filium Dei cognosce-
 re, in Christum credere, ac eum diligere. Esi autem
 Fides in Christum, quam per spiritum sanctum
 ex Euangelio concipimus, imbecillus est in hac
 carne, tamen Christus, qui per fidem accipitur, &
 quo per fidem induimur, non est imbecillus, sed
 perfectus, & omni perfecta iusticia præditus. Va-
 nus enim & solus Christus inter omnes homines
 inuentus est, qui Deum uerè ex toto corde, & ex
 tota anima dilexit, & hoc mandatum perfecte cu-
 stodiuit, nec ullum unquam genus Idolatriæ desin-
 gnauit. Donatur autem Christus unà cum omni sua
 iusticia ei, qui credit in ipsum.

Roman. octauo : Qui proprio Filio suo non
 pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit ipsum,
 qui fieri potest, ut non cum eodem OMNIA NO-
 bis donet?

Galat. 3. Omnes filij Dei estis, eo quòd credidi-
 distis Christo Iesu. Nam quicumq; baptisati estis,
 Christum induistis, hoc est, donati estis Christo, &
 omnibus bonis eius.

Ioan. 1. De plenitudine eius nos omnes accepimus, Gratiam pro gratia.

Quare, cum Christus impleuerit primum preceptum perfectissime, & donetur cum omni sua iusticia credenti in ipsum, manifestum est, quod qui credit in Christum, habeat omnem iusticiam primi precepti in Christo, & imputetur ei propter Christum tota & perfecta huius precepti impletio. Et hoc

illud est, quod dicere solemus, Mandata Dei impleri a nobis FIDE. Hoc enim non sic intelligendum est, quod fides hominem ita mutet ac transformet, ut suis operibus perfecte impleat mandata Dei. Fieri enim non potest, ut in hac carne opera diuinitus precepta sint perfecta, sed intelligendum est, quod cum credimus in Christum, imputetur nobis tota iusticia Christi, quae est mandatorum Dei impletio.

Rom. 8. Quod lex prestare non poterat ea parte, qua imbecillis erat per carnem, hoc Deus proprio filio misso, sub specie carnis peccato obnoxia, prestavit, ac de peccato condemnauit peccatum per carnem, ut iustificatio legis impleretur in nobis. (hoc est) Quia Deus uidit nos non posse legi suae satisfacere perfecte, misit filium suum, qui expiauit peccata nostra, & fecit omnem iusticiam, ut cum credimus in eum, imputetur nobis omnis illa iusticia, quam lex exigit, & quam Christus prestavit.

Fide implemus mandata Dei, quomodo intelligendum.

Rom. 5. Sicut per unius delictum propagatum est malum in omnes homines ad cōdemnationem, ita & per unius iustificationem propagatur bonū in omnes homines, (videlicet credentes) ad iustificationem. (hoc est) omnes, qui credunt in Christum, reputantur coram Deo iusti, propter Christum iustum, in quem credunt.

Hoc ipsum significat etiam appendix huius præcepti, in qua dicitur: Faciens misericordiam in milia, his qui diligunt me, & custodiunt mandata mea. Solus autem Christus uerè & ex toto corde dilexit Deum, et perfecte custodiuit mandata eius. Quare Deus omnibus posteris Christi, qui sunt credentes in ipsum, hanc misericordiam facit, & hoc beneficium præstat, ut imputet ipsis omnem iusticiam Christi, & reputet eos coram se iustos propter Christum. Habes primum modum impletionis huius præcepti, qui nobis ad salutem necessarius est.

Quomodo impleatur primum præceptum obedientia operum.

EST & secundus modus necessarius, qui est obedientia operum ex fide. Postquam enim credimus in Christum, et imputatur nobis iusticia

iusticia Christi per fidem, nō debemus cōmittere,
 ut iusticia Christi, quæ nobis donata est, sit in no-
 bis ignaua, et ociosa, sed exigitur, ut sit actiuosa &
 fructuosa. Debet, n. excitare in nobis uerā dilectio-
 nē Dei, uidelicet, ut incipiamus Deum ex animo dī-
 ligere. In hoc, inquit Ioānes, est caritas, non q̄ nos
 dilexerimus Deum, sed q̄ ipse dilexerit nos, et mi-
 sit filium suum propiciationem pro peccatis no-
 stris. hoc est, Deus complexus est nos tanto amore,
 ut & si nos non dileximus eum, tamen donauit no-
 bis filium suum, ut esset expiator peccatorum no-
 strorum. Quis ergo tam durus, tam crudelis, tam
 immanis esset, qui tam gratuitum & clementem
 benefactorem non uicissim diligeret? Quis diligen-
 ter considerans, quantis beneficijs ornatur à Deo
 Patre per unigenitum filium suum, teneri posset,
 quia ad mutuum Dei amorem inflammaretur? Et
 si autem is amor & ea dilectio, qua Deum in hac
 uita complectimur, adhuc est imperfecta, (quippe
 quod in futura demum uita perficiatur) nec mere-
 tur per se nomen impletionis præcepti Dei, & re-
 ceat. Dilectio no-
 stra quomo-
 do Deo pla-
 ceat.
 etus uocatur Obedientia, quam impletio aut satis-
 factio, tamen præstanda est Deo, & placet ei, pro-
 pterea q̄ placeat ei Christus filius suus, ex cuius
 fide hæc dilectio præstat. Nam qui sunt osiores
 Dei, qua impudentia profiteri possunt, se credere

in Christum, & confidere iusticia Christi? At eum, nemo uult uideri Osor Dei, sed gloriantur omnes se diligere Deum, adeoq; prædones etiam ipsi, solent se iactare inimicos quidem totius mundi, amicos autem Dei. Necessarium igitur est, ut unusquisq; diligenter se probeat, num Deum uerè & serò diligat, sicut uerbis gloriatur. Sed quo modo, inquires, hoc probabimus? Hic considerandum est, quod Ioannes in priori sua epistola capite quinto, scribit. Hæc est, inquit, caritas Dei, ut præcepta eius seruemus. (hoc est) In hoc cognoscimus, num Deum uerè diligamus, si obedierimus præceptis eius. Deus autem præcepit nobis præcipuè duo. Alterum est, ut Christum filium suum agnosciamus, HVNC inquit, audite. Ergo nec Ethnici, nec Iudei, nec Turca, nec hypocritæ colantes spem salutis suæ in meritis suæ ipsorum iusticie, diligunt Deum, quia non audiunt Christum filium Dei, nec detestantur ex animo idolatriam, sed potius amplectuntur eam cupidissime. Sunt inter homines, qui existimant nullum debere alterius religionem reprehendere & damnare. Hi dicere solent: Quis scit, quis nostrum sit altero melior? Hi sentiunt, unumquemq; in sua religione saluum fieri, si modo honestam uitam duxerit. Sed hi nequaquam diligunt Deum, quia non obediunt

diuina

Dilectio uera erga Deum quomodo probetur.

Duo à Deo præcipuè præcepta:

sunt mandato eius, quo iussit nos solum Chri-
 stum filium suum audire, & omnem Idolatriam
 & Religionem pugnantem cum Euangelio Chri-
 sti, ex animo detestari. Alterum est, ut proximum
 etiam inimicum diligamus, & ei beneficiamus.
 Nam qui odio habet proximum, & invidet ei
 carnali affectu, & si gloriatur se Deum diligere,
 tamen fieri non potest, ut unà cum carnali odio
 proximi habeat dilectionem Dei. Si quis dixerit, 2. IOAN. 44
 (inquit Iohannes) Diligo Deum, & oderit fratrem
 suum, mendax est. Qui enim non diligit fratrem
 suum, quem uidet, Deum, quem non uidet, quo-
 modo potest diligere? Et hoc præceptum habe-
 mus ab eo, ut qui diligit Deum, diligat & fra-
 trem suum. Vide mihi nunc, quot sint dilectores
 Dei inter homines. Nihil enim usitatus est, quam
 se homines se inuicem odio habeant, iniurijs affi-
 ciant, conuicijs proscindant. Quomodo igitur
 fieri potest, ut sint dilectores Dei? Paulus ad Timotheum
 scribens, Deum, inquit, profitentur se scire, scilicet
 illis autem negant, cum sint abominabiles, dicto-
 ri non audientes, & ad omne bonum opus repro-
 bi. Non clarè testatur Paulus, nullam ibi esse
 uel cognitionem uel dilectionem Dei, ubi est tur-
 pis & scelerata uita, ac odium proximi? Quare
 necessarium est, ut postquam credis in Christum,

& reputaris iustus ac impletor legis propter
 Christum, incipias Deum uerè & ex animo dilige-
 gere, id quod tum probabis, non cum persuaseris
 te cogitationibus tuis, quòd Deum diligas, sed cum
 fugis & detestaris omnem idolatriam pugnantem
 cum Euangelio Christi, & diligis proximum tuum
 ac benefacis ei, etiamsi tu male ab eo affectus fue-
 ris. Hac obedientia non mereris quidem remissionem
 peccatorum, quam iam ante habes in Christo
 per fidem, attamen cõseruas Christum per fidem
 acceptum, & testificaris gratitudinem tuam, quæ
 inuitas Deum, ut subinde magis & magis liberali-
 tatem suã in te declaret. Habes quibus modis pri-
 mum præceptum impleri à nobis queat, Fide, uis
 delictet, & obedientia, quorum alterum est aliena
 impletio, sed nobis per fidem applicata, alterum
 est nostra impletio, seu ut rectius loquar, obedien-
 tia, quæ & si per se indigna est nomine impletio-
 nis, tamen exigitur, ut uerè illius alienæ & non
 bis applicatæ impletionis fructus, donec perueni-
 mus ad cœlestem uitam, in qua ornabimur perfec-
 ta dilectione Dei, & æterna iusticia.

NON FACIAS TIBI SCVLA-
 PTILE, NEQVE OM-
 NEM SIMILITVDI-
 NEM, &c.

Prusquam

Priusquam pergamus ad explicationem aliorum præceptorum Decalogi, perstringenda paucis est hæc appendix, quæ additur primo præcepto, quâquam sint, qui ex hac singulari præceptum faciant. Non facias, inquit, tibi sculptile, neq; omnem similitudinem, quæ est in cælo desuper, & quæ in terra deorsum, non eorum, quæ sunt in aquis sub terra. Non adores, neque colas ea.

Sciamus igitur, quòd non omnia, quæ in hac appendice continentur, pertineant ad nos Christianos. Sicut nec præceptum de Sabbato, ex omni parte ad nos pertinet. Nam in hac appendice duo Imaginũ usus quatenus præcipue prohibentur, quorum alterum est Cerimoniale, seu Leviticum, aut Iudaicum. Alterum est Naturale seu Morale. Illud enim est cerimoniale seu Iudaicum, quòd prohibetur externus usus imaginum in Ecclesia Iudeorum. Nam quemadmodũ non licuit Iudeis per legem Mosi, uesti carnis, aut uti ueste ex lana & lino contexta, ita non licuit eis ullas imagines, in templo suo habere. Ac manifestum quidem est, quòd Iudei non omnino nullis imaginibus usi fuerint.

Exod. trigesimo quinto, duo Cherubim, quæ fuerunt imagines alatae, collocantur super arcos propitiatorij.

in Ierosolymis tempore Pilati, ita tutati sunt, ut in duce
 rime trucidari, quàm in imaginem Cæsaris in ciuitate
 Hierusalem ferre, quemadmodum Iosephus scri-
 bit. Sed hæc Leuitico seu Iudaica pars huius præ-
 cepti nihil ad nos Christianos, qui sicut liberi su-
 mus à circuncisione, à sacrificijs, & alijs sacris Le-
 uiticis, ita et liberi sumus ab hac parte huius præ-
 cepti de imaginibus. Quamquàm enim utilius es-
 set, propter multas causas, et nullæ imagines, pu-
 blicè in templis nostris prostarent, tamen per se
 non est peccatum, sed liberum habere imagines,
 præsertim in rerum gestarum monumentum.

Naturale seu Morale, quod in hac appendi-
 ce prohibetur, est Adoratio & cultus imaginum.
 Hoc prohibetur non Iudæis tantum, sed omni-
 bus Gentibus. Et prohibetur non scripta tan-
 tum Lege, sed etiam naturali Lege, quæ est
 omnibus hominibus insculpta. Cùm enim natura
 cognitum sit quòd sit Deus, & quòd hic Deus sit
 mens uisibilis, superans omnium rerum sub-
 stantiam & imaginem, necessario ex hac cogniti-
 one sequitur, quòd debeamus hunc solum Deum co-
 lere & adorare, non idola, non imagines, non
 simulacra. Itaq; & si Christianis non est prohibi-
 tum, habere imagines Christi & Sanctorum, ad mo-
 numentum rerum gestarum, tamen prohibitum

Ioseph. lib. 18.
 cap. 5. Antiq.

Imaginū ado-
 ratio omnib.
 prohibita.

Plutarchus
 in uita Ni-
 mæ.

est eis ne has imagines colant, neq; adorent.

1. Cor. 10. Fugite à cultu simulacrorum.

1. Ioan. 5. Cauete à simulacris.

Quare apud Christianos Imagines tantisper sunt tolerabiles, dum nec coluntur, nec adorantur. Postquam autem usurpantur in cultum & adorationem, tunc fiunt impia idola, & debent ab ijs quorum interest, abrogari. In Num. cap. 21. instituitur aeneus serpens uerbo Domini, in deserto, ut quotquot ab ignitis serpentibus infecti essent, & aspicerent serpentem Aeneum, recuperarent sanitatem. Hic Aeneus serpens conseruatus fuit à maioribus in monumentum rerum gestarum. Sed cum postea Israëlita abuterentur eo in cultum, & adolerent coram eo incensum, confregit eum Ezechias pio certe & heroico spiritu, ac uocauit eum Nebusthan, hoc est, Aes. q. d. Quid aliud est hic serpens, nisi aes? Cur igitur prostaret in cultum diuinum? Sic et de Imaginibus apud Christianos sentiendum est, quòd & si possunt haberi pro monumentis rerum gestarum, tamen cum incipiunt coli & adorari, non sunt amplius approbandæ. Exstat apud Scholasticos doctores impia propositio de imaginibus, uidelicet, q. Imagines rerum adorum, sint eadem specie adorationis adorandæ, quares ipse significat &c. Hoc uerè est docere idolatriam.

Gen. lib. 3.

Gen. dist. 10.

Idolatriam, Quare fugienda est talis doctrina, ut
 que ad impietatem abducatur. Sectanda autem est so-
 la Evangelij Christi doctrina, quæ rectè ad Chris-
 tum, ac ueram salutem ducit. Nam si uolueris ima-
 ginem Christi & Sanctorum eius uisibiliter inspi-
 cere, ac rectè colere, inspicendus & colendus
 est pius homo, qui in Christum credit. Colendus, in-
 quam, est non adoratione sed dilectione, & bene-
 ficij. Ille enim mure & lignee & lapidee, aut
 etiam argentee & auree Imagines, nihil habent
 de Christo, præter externam quandam hominis fi-
 guram. Homo autem pius ob oculos positus, pri-
 mum Creatus est ad Imaginem Dei. Deinde, quia
 credit in Christum, factus seu potius renouatus est
 in Imaginem Christi. Quare si hunc hominem di-
 lectione & officijs humanitatis colueris, sentien-
 dum est te uerè Imaginem Christi colere, Quod
 enim, inquit, uni ex minimis meis fecistis, mihi fra-
 cistis, &c.

Secundum præceptum.

NON ASSUMAS NOMEN DO-
 MINI DEI TUI INVANVM,
 NON ENIM HABEBIT
 DOMINVS &c.

Primum præceptum instituit & erudit corda hominum, quid de Deo sentire debeant. Prohibet omnem idolatriam, ne agnoscamus falsum Deum, falsum Christum, pro uero. Mandat autem uerum Deum, uerum Christum agnoscamus & in ipsum credamus, ac ipsum ex toto corde, ex tota anima, ex tota fortitudine diligamus.

Nunc sequitur Secundum præceptum, quod instituit & erudit linguam, uidelicet quid sermonibus nostris de uero Deo loquendum sit.

Nomē Dei: Cum igitur præceptum prohibet nobis, ne in uanum assumamus Nomen Domini, consideremus initio, quid sit Nomen Domini. Nam, cum de nomine Domini hoc loco sermo est, non intelligamus has tantum literas & Syllabas, Deus, aut aliud uocabulum Dei, sed per Nomen Dei intelligitur Deus ipse. Similiter, Gloria Dei, Verbum Dei, Doctrina Dei, & id genus alia. Omnis, inquit Iohes. qui inuocauerit nomē Domini, saluus erit. hoc est, qui inuocauerit Dominum Deum ipsum. Et apud Malachiam: Magnum est nomen meum, hoc est, gloria & maiestas mea. Et apud Ioannem: Manifestaui nomen tuum hominibus, hoc est, te ipsum & gloriam tuam & c.

Quod cum ita se habet, uidendum nunc erit, quæ hoc præcepto prohibeantur.

Quæ secundum præceptum
prohibeat.

PRIMO, prohibet blasphemiam & ma-
ledicentiam de Deo, de filio Dei, de spiri-
tu sancto, de uerbo & doctrina Dei. Quæ Sermones
les solent esse sermones prophanorum hominum, prophanis
& Epicureorum, qui non uerentur palam dicere:
Quid ad me Deus in cælo? quid ad me doctrina et
scriptura Dei? Quis scit, num ea uera sunt, quæ
scriptura, quam isti uocant sacram, de Deo, & de
alijs cælestibus rebus tradit. Alij dicunt: Quid scur-
adhiberem fidem Prophetis, & Apostolis, cum &
ipsi fuerint homines, qui et fallere & falli possunt?
Hæc & similes uoces, sunt blasphemæ, & in nomen
seu gloriam Dei contumeliosæ, atq; hoc secundo
præcepto prohibite.

Secundo, prohibet omnem hæreticam doctrinam, & omnes corruptelas uerbi Dei, ut Cerin-
thi, Marcionis, Arii, & aliorum hæreticorum.

Tertio, prohibet abusum nominis Dei, ut sacræ Magiæ
scripturæ, aut uerborum eius ad Magiam & Incan-
tationem. Sunt, qui scribunt initium Euangelij lo-
annis in schedam, & suspēdunt ex collo, ut sint ab
incantationibus, & ab impetu aduersariorum tu-
ti. Alij utuntur uerbis sacris ad consecrationes, in

medendis morbis hominum & bestiarum. Quam
Magiam excusare solent, quod non nisi bonis &
p̄is uerbis utantur. At enim, quo uerba, in Incan-
tationibus magis sunt pia, eo maior est istorum ho-
minum impietas. Nam quo res est melior, & diui-
nior, eo peior & damnabilior est abusus eius. An
non Vinum bona Dei Creatura est? Quis ergo
ferret ebrium suam ebrietatem sic excusantem,
quod uinum sit bona Dei creatura? Quo enim uinum
melior creatura Dei est, eo peius est abuti uino
ad ebrietatem. Sic etiam, quo sanctius est nomen
Dei, & quo sacratiora sunt uerba diuinæ Scriptu-
ræ, eo sceleratius est, tam sacra prophanare, & in

Abusus dicto p̄is ad impias Incantationes abuti.

**rum sacræ
scripturæ ad
scommata:**

Quartò prohibet ridiculas usurpationes di-
ctorum Sacræ scripturæ, quales solent fieri in Pass-
quillis, & familiaribus prophanorum hominum
sermonibus. Tradita enim nobis est Sacra scriptu-
ra, non ad risum, & scommata, sed ad seriam per-
petuæ salutis acquisitionem. Omnis scriptura, in-
quit Paulus, diuinitus inspirata, et utilis ad doctri-
nam, ad redargutionem, ad correctionem, ad insti-
tutionem, quæ est in iusticia &c.

**Abusus nomi-
nis Dei &
uulnerû eius.**

Quintò prohibet abusum Nominis Dei, Sans-
ctorum, Sacramentorum, Elementorû, Vulnerum
Christi, Membrorum eius, & aliarum id genus re-
rum,

rum, ad execrationes, maledicentiam, & virulentas imprecationes. Hic abusus nominis Dei, & Vulnerum eius, quo vulgarior est inter homines, eo abominabilior & detestabilior est coram Deo: Primum, quia in tali abusu nomen Dei, quod est sanctum, irreuerenter usurpatur. Deinde, quia in maledicentia & execratione Deus inuocatur, ut noceat ijs, quos debemus amare, iuuare, & eis bene precari. Deus autem non vult inuocari ut noceat. Sed ut iuuat, ut defendat, & tueatur. Et filius Dei suscepit passionem & vulnere sua, non ut perdat, sed ut seruet homines. Quare tales execrationes sunt horribiles blasphemie aduersus Deum, & maxima contumelia nominis eius. Negari quidem non potest, quin & Prophete aliquoties execrentur impios, Sed quod hi faciunt, mandato spiritus sancti faciunt, & sunt exempla personalia, quae nobis sine certa Dei uocatione imitari non licet. Nostri enim officij est, ut maneamus in obedientia generalis praeccepti, quod est, ut non usurpemus nomen Dei ad maledicentiam, sed ut bene precemur etiam inimicis.

Sexto prohibet uulgaria iuramenta, quibus solemus ueritatem sermonis nostri per nomen Dei, aut per alias res diuinas testificari. Quale est, quod iuramentum uulgo dici solet: Quod loquor, uerum est, per Deum, uulgaria.

Et, Nisi uerum sit, confundat me Deus, aut Diabolus auferat me. Item: Es ist Marter groß, Es ist leiden vill &c. hoc est, multum & magnum est, per martyrium, per Passionem Christi. Hi sunt prophanissimi sermones, & Deo ualde abominabiles. Ne omnino, inquit Christus, iuretis, neque per cælum, quia thronus Dei est &c. Et mox: Seruo uester sic Est, Est, Non, Non. Quod ultra hæc adiungitur, ex malo proficiscitur, Et tamen hoc dicto Christi non prohibentur legitima iuramenta, quæ Magistratus iuxta publicas ordinationes exigit, aut alia iuramenta, quæ singulari uocatione Dei sunt, sed prohibentur tantum uulgaria illa & priuata iuramenta, quæ sine ulla Dei uocatione suscipiuntur. Sed de licitis & illicitis iuramentis extant aliàs erudita scripta.

Matth. 5:

Vide Cato
chesin Phi
lippi.

Periuria.

Septimò, prohibet peiuria, & uiolationes iuramentorum. Non loquimur autem nunc de uiolationibus impiorum iuramentorum. Nam ut impia iuramenta nullo modo fieri debent, ita si quis sine errore, sine ignorantia, sine uiolenta coactione, siue alio quodam modo impia iurauerit, peccauit quidem iuratiõne sua grauissimè, Sed multo grauius peccaret, si quod impiè iurauit, seruare pertinaciter pergeret. Vocamus autem impium iuramentum, quo quis iurat se impiè facturum, contra mæ-

data

data Dei, & peccaturū aduersus Deū, ut si quis iurauerit se adoraturū in idolum, aut interfectorū hominem innocentem. Quale sentiebat se iurasse Herodes Matthæi decimoquarto, aut quale fuit iuramentum Dauidis, qui iurabat se uindictarum contumeliosa uerba in Nabal, sicut scriptum est. Regum uigesimo quinto. Debisset enim Dauid talem contumeliam equo animo ferre, & Domino uindictam relinquere. Tale genus iuramenti, sicut nequaquam faciendum est, ita factum nequaquam præstandum est. Non enim sunt faciendæ mala, ut eueniant bona. Bonum est seruare iuramentum, sed malū est peccare aduersus Deum. Non est igitur peccandum, ut serues iuramentum. Impiè fecit Herodes, quod seruando iuramento, uocauerit Ioannem Baptistam. Impiè fecit Dauid, quod precipitanter iurasset, se ulturum contumeliosa uerba Nabalis, postea persuasus uerbis Abiathis, remisit ultionem. Testantur etiam ciuiles Leges, quod impiorum iuramentorum præuaricationes Deo magis placeant, quàm accuratæ eorum obseruationes.

Sed hic obseruemus, necesse est, quod magnum sit iuramenti immoderatum inter iuramentum impium, & iuramentum piū & iustum. Nam iuramentum impium est, discrimen quod sine peccato præstari non potest. Iuramen-

ad hoc debet
abstinere

ad hoc debet
abstinere

tum autem iniquum est, quod & si inique & uio-
lenter extorquetur, & seruatum affert magnam
dammum siue facultatum, siue etiam uitæ corpora-
lis, tamen potest præstari sine peccato, ut si hostis,
qui te cepit, extorqueat à te Iuramentum per no-
men Dei, te numeraturum ipsi de facultatibus tuis
ducentos, aut plures aureos, aut te seruiturum ip-
si perpetuis uitæ tuæ temporibus, seruandum est
iuramentum, et honorandum est nomen Domini,
per quod præstitum est iuramentum. Nam huma-
næ quoque rationi cognitum est, quod fides etiã
hosti seruanda sit.

Fides hosti da-
ta, seruanda.

Iuramenta
cum condi-
tione.

Deinde, non loquimur de uiolatione eorum iu-
ramentorum & pactorum, quæ fiunt cum condi-
tione, quale fuit iuramentum serui Abrahæ Gene-
24. De quo iuramento Abraham ipse dicit: Si mu-
lier noluerit te sequi, non teneberis iuramento, fi-
lium meum tantum ne reducas illuc. Talia solent
esse iuramenta & pacta, quæ fiunt in fœderibus
principum. Nam si altera pars in ijs fidem suam
uiolauerit, altera non tenetur amplius sua fide
aut iuramento.

Sed loquimur simpliciter de uiolatione eor-
um iuramentorum, quæ fiunt per nomen Domini,
sine conditione, & quæ possunt præstari, sine
peccato, etiã si grauiã sint & difficilia. In hac autem
tem

sui, contemnit, & ludibrio exponit fideiussorem suum, DEVM. Deinde, qui per nomen Dei iurat, deuouet se per iuramentum diuina ira & supplicio, si fallat. Quare si fefellerit, pereundum est ipsi suo ipsius iudicio & sententia. Huc accedit, & Deus iurauit per semetipsum, se uelle nos ad ipsum conuersos iuuare et tueri, etiã in morte. Viuo ego, (inquiens) nolo mortem peccatoris, sed magis ut cõuertatur & uiuat. Hoc iuramentum Dei magnã affert consolationem afflictis, & mortis horrore obrutis. Si ergo uiolaueris iuramentum per nomẽ Dei factum, fieri non potest, ut in afflictione tua Deum iuramenti sui, quo se recepit nobis affuturũ, alacri & fidenti animo admonere queas. Mox nã audies, Cur tibi serualetur iuramentum Dei, cum tu iuramentũ per nomen Dei factum, non seruet. Et tamen si conuersus fueris pœnitentia ad Christum, etiamsi tu fueris mendax, Deus tamen manet uerax, seipsum negare nec uult, tam clemens, nec potest, tam seruã promissi. Sed de supplicijs, quib; peiuris diuinitus immittuntur, postea.

Iactantia &
gloriatio de
donis Dei.

Octauo, prohibet omnem iactantiam & gloriationem de sua iusticia, Sapientia, potentia, eruditione, diuitijs, pulcritudine, & alijs donis Dei. Quicquid enim bonorum habemus, non habemus nostro merito, sed tantum clementia Dei, & quicquid

quid boni est, ab autore Deo proficiscitur. Quare, qui ea sibi arrogat, & suis meritis aut uirtutibus adscribit, contumeliosus est in nomen Dei, pro-
 ptereaque, quae Dei sunt, sibi ipsi tribuit. Non glorie-
 tur, inquit, sapiens in sapientia sua, & non glorie-
 tur fortis in fortitudine sua &c. Et Paulus: Quid
 habes, inquit, quod non accepisti? Quod si accepi-
 sis, quid gloriaris, quasi non acceperis?

Nono, Prohibet omnes sermones, ex impati-
 entia proficiscentes. Sunt enim contumeliosi in
 nomen Dei. Deus enim iustus est, & non facit ini-
 iuste, etiam si immiserit tibi aduersa. Qui autem in
 aduersis impatiens & querulus est, is significat se
 in recessu cordis sui accusare Deam aut iniustitiam,
 aut incogitantiam, aut neglectioem. Quare contumeliosus
 est in nomen Dei. Sic impatienter lo-
 quitur Iob, cum ait: Pereat dies, in qua natus sum.
 Et Hieremias, Maledicta dies, in qua peperit me
 mater mea, &c.

Decimo, Prohibet prae texere diuinum nomē
 aut legem priuato odio, auariciae, ambitioni, & aliis
 iniustis cupiditatibus. Ut si ciuis quispiam leuiter
 peccet, Magistratus autem flagrauerit priuato
 eius odio, & exaggeret peccatum ciuis, prae texēs
 legem Dei, & officiū magistratus, cum tamen non
 tam odio habeat peccatū, quod in altero, cui fauet,

Hier. 9.

Sermones im-
patientium.

Iob. 4.

Hier. 20.

Nomen diuini
num prae tex-
tus iniustarū
cupiditatum.

ne reprehensione quidem dignum iudicaret, quàm inuideat ciui, & cupiat supplicio eius odium suum exaciare. Aut si quispiam instituat publicam elemosynam ex ambitione, et cupiditate humane laudis, prætexat tamen fauorem erga pauperes, & gratitudinem suam erga Deum.

Scelerati.

Vndecimo, assumunt nomen Domini inuaniunt quotquot uerbis quidē iactant se agnoscere Christum & ueritatem Euangelij eius, interea autem sordidant nomen Christi & Euangelij eius sceleribus, ebrietate, scortatione, imposturis, quibus non solum ipsorum, sed etiam Domini Dei nostri, & Euangelij eius nomen pessimè inter homines audire faciunt. De his Paulus Romanorum secundo dicit: Nomen Dei per uos malè audit inter gentes &c.

Quæ in secundo præcepto mandentur.

Etsi ex his, quæ in hoc secundo præcepto prohibentur, facile intelligi pōt, quæ nobis in eo mandentur & præcipiantur, uidelicet omnia ea, quibus nomen Dei uerè honoratur, & illustratur, enumerabimus tamē aliquot species honoris nominis Dei, ut hoc præceptū de uero usu diuini nominis rectius intelligatur, & obseruetur.

Primam

Primum igitur mandatur in hoc præcepto uera & sincera prædicatio uerbi Dei, uidelicet, Decalogi, & Euangelij de Iesu Christo. Hic autem cultus Dei late patet. Non enim concluditur intra unum tantum genus hominum, nec pertinet ad solos publicos Ecclesiæ ministros, sed spargitur in omnes hominum status & ordines. Et unusquisq; debet operam dare, ut hunc cultum Dei pro sua uirili & uocatione adiuuet. Magistratus interest curare, ut Verbum Dei in Ditione sua rectè & piè adnuncietur. Paterfamilias studere debet, ut familia eius Deo piè seruiat, & ueram doctrinam sectetur. Priuatus quisq; studium suum in hoc conferre debet, ut quocūq; officio potest, ministerium uerbi Dei adiuuet, ac ipse quoq; uera, pia, honesta de Deo, de uerbo eius, de sacramentis eius, deq; omnibus diuinis rebus loquatur.

Secundò, Mandatur uera Inuocatio Dei, uidelicet, ne Inuocemus mortuos, sed solum uerum Dominum Deum nostrum, qui misit filium suum Iesum Christum in hunc mundum, & donauit Apolo Spiritu sancto suo. Non loquimur autem nunc de Inuocatione Dei, quæ sit in corde seu cogitatione hominis, quæ Inuocatio pertinet ad Primum præceptum, & cum fidem necessario sequatur, solet sic ac intermissione coram Deo sonare, sicut et fides

Vera inuocatio,

ipsa semper coram Deo patet, etiã cum pius somno obrutus iacet, Sed loquimur de externa recitatione precum. Hanc nonnulli existimant esse superuacaneam. Dicunt: Quid pluribus uerbis opus est, cum Deus etiam me tacente, cognoscat quid cogitem, & quid mihi opus sit? Sed hi sunt neglectores & uiolatores huius secundi præcepti. Deus enim in hoc præcepto exigit ut nomen eius etiam externis uerbis ueneremus & Inuocemus. Exempla talium precum multa extant in sacra scriptura. Extant & Psalmi. Sed & Christus ipse tradidit externam formam orãdi, ac ipse quoq; non cogitatione tantum, sed etiam externis et claris uerbis orauit. Exigitur autẽ externa Inuocatio, primo propter nos ipsos, partim ut recitatione precum excitetur & accendatur in nobis fides. Fides enim ex auditu est. Auditus autem per uerbum Dei, quod precibus recitatur; partim, ut recitatione contineatur animus in attentione, ne cogitationibus suis uagetur ad res alienas. Deinde exigitur propter proximum, ut simus ei bono exemplo, & testemur proximo, quem Deum Inuocamus, & colamus, quo & ipse ad Inuocationem ueri Dei prouocetur. Huius generis inuocationes sunt publicæ preces & Cantica in Ecclesia.

Gratiarum
actio.

Tertiò, mandatur nobis Gratiarum actio pro beneficijs

beneficijs à Deo acceptis. Hic enim est honor nominis Dei, si accepta serimus ei beneficia, quæ nos contulit.

Quartò, Mandatur confessio Christi, confessio Euangelij eius seu uerè piæ doctrinæ in persecutionibus. Sic honorauerunt nomen Dei Martyres, qui maluerunt mortem perferre, quàm Deum, filium Dei, & Euangelion eius negare. Sic omnes homines honorare debent Nomen Dei. Nam quæ Deum sic honorat, uicissim ab ipso multis & magnis beneficijs honoratur. Iuxta illud 1. Regum 2. Quicumq; honorificauerit me, glorificabo eum. Et Matth. 10. Qui me confessus fuerit coram hominibus &c.

Supplicium uiolati secundum di Præcepti.

HOC secundum præceptum non simpliciter proponitur, sed additur grauissima cõminatio: Non habebit Dominus infontem eum, qui assumpserit nomen Domini in uanum. Hæc appendix manifeste significat, quod Deus uindictæ seuerissime uiolationem huius præcepti. Magistratus civilis solet quidem madata sua aliquoties magna seueritate ciuibus proponere, sed rarissime tuetur ipsa eadem seueritate & constantia, quæ proposuit. Deo autem, ut in

proponendis seu promulgandis mandatis suis nihil est seuerius, ita in tuendis ipsis nihil est constantius. Sciamus igitur iram & minas Dei haudquaquam esse uanas.

Ac primū, Deus solet uiolationem huius præcepti punire externa & corporali maledictione. In Deut. enim cap. 28 et Leui. cap. 26. dicitur. Si nō audieris uerbum Domini Dei tui, maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro, maledictus in domo &c. Inter uerba autē seu præcepta Dei hoc præceptum de non assumendo nomine Dei inuanius tenet secundum locum in Decalogo. Quare, qui uel temere iurat per nomen Dei, uel iurat falso, uel perierat, uel ridicule aut scurriliter loquitur de uerbo Dei, uel prophanat alio modo nomen Dei, obnoxius est corā Deo omnibus corporalibus maledictionibus. Vnde extant in sacris literis horribilia exempla, quibus Deus declarauit quanta serueritate uindictet prophanationem nominis sui.

Leui. 24. Vir quispiam Aegyptius abutitur inter Israëlitas nomine Dei ad maledicta, & execrationes. Iubet igitur Deus obruere eum lapidibus. Et addit generalem legem: Homo, qui blasphemauerit nomen Domini, morte moriatur. Lapidibus opprimat eum omnis multitudo populi &c.

2. Reg. 19. Sancherib Rex Assyriorū blasphemauit

mat nomen Domini, dicens ad Ezechiam: Non te
 seducat Deus tuus, in quo fiduciam habes &c.
 Quare Deus punit blasphemiam eius tanta seueri-
 tate, ut in exercitu eius, una nocte intereant cen-
 tum octoginta quinque millia uirorum, & ipse pas-
 lo post à suis ipsius filijs trucidetur.

Danie. 4. Nabuchodonosor assumit nomen Do-
 mini inuicium, cum maiestatem regni à Deo sibi
 traditi, adscribit suis uirtutibus. Nonne hæc est, ut
 quiens, Babylon ciuitas magna, quam EGO edi-
 ficauit in domum regni, in robore fortitudinis
 mee? &c. Sed non longe post punitur septem an-
 nis insania.

Actorum duodecimo, Herodes concionatur Ty-
 rijs, qui acclamant ei: Vox Dei & non hominis.
 Hanc acclamationem cum Herodes agnosceret,
 ac non tribueret Deo gloriam, confestim percussus
 est ab Angelo Dei, & consumptus à uermibus
 expirauit.

Euseb. in Ecclesiast. histo. commemorat ex Ire-
 neo quòd Ioannes Apostolus, cum apud Ephesum Lib. 4. ca. 14.
 balneas lauandi gratia intrasset, & uidisset Cerin-
 thum ibi lauare, ac blasphema discipulis suis de
 Christo concionari, continuo abierit illotus, dicens
 ad comites suos: Fugiamus hinc, ne & Balnea ipse
 super nos corruant, in quibus Cerinthus lauat, &

nam blasphema euomit. Itaq; Ioannes Apostolus
perspicue significauit, Deum blasphemos in nomē
suum horribiliter punire.

Deinde Deus uindicat prophanationem nomi-
nis sui, non tantum externis pœnis, sed etiam, nisi
pœnitentia agatur, perpetuo igni inferni. Qui ma-
la, inquit Christus, egerunt, ibunt in resurrectione
condemnationis. Et Ioannes Baptista: Palee com-
burentur igni inextinguibili. Inter paleas autem
precipui sunt blasphemi & prophanatores nomi-
nis Dei. Infligit, inquit Paulus, ultionem his, qui
non nouerunt Deum, & qui non obediunt Euan-
gelio Domini nostri Iesu Christi, qui pœnam iustitiae
interitum eternum à facie Domini &c.

2. Theß. 1.

De Impletione Secun- di præcepti.

IN primo præcepto formantur affectus cordis
et omnes interiores uires hominis, ut de uero
Deo recte sentiant, Deum uere timeant, Deo
uere credant, ac uoluntati Dei uerè obediunt. In se-
cundo autem præcepto formatur lingua seu sermo
de uero Deo. Non potest autem fieri, ut lingua re-
ctè et piè loquatur de Deo, nisi cor rectè & piè de
Deo sentiat, Deum uerè timeat, & ei uerè credat.
Sunt quidem, qui aliud corde sentiunt, aliud ore
loquuntur.

loquuntur. Hæc autem est hypocrisis, de qua nunc non loquimur, sed loquimur de sermone consentiēte cū corde, & placēte Domino Deo nostro. Quare, ut hoc secundū præceptum impleatur, necessarium est, ut ante omnia, primum præceptum sit impletū. Nam ut rectē et piē de Deo & nomine eius loquaris, necesse est ut diligas Deū ex toto corde, ex tota anima, & ex omnibus uiribus tuis &c.

Nisi enim hoc affectu erga Deū ardeas, nullus sermo de Deo, ac nomine eius potest ei placere, et gratus esse. Ostendimus autem supra, q̄ non sit uultus in terris homo, qui primo præcepto operibus suis perfectē satisfaciat. Quare, & si multi, etiam impij possunt de Deo honestissimē ac piissimē loqui, tamen quia hi non diligunt Deum uerē, sermo eorum non est Deo acceptus, nec implet hoc secundū præceptum: & quanq̄ pius piorum de Deo sermo, acceptus est ei, tamen quia nec ipsi satisfaciunt sua ipsorum iusticia primo præcepto perfectē, idcirco nec hinc secundo ad plenū satisfacere possunt. Et tamen exigitur à nobis impletio & satisfactio eius. Nisi enim satisfecerimus ei, non possumus ueram salutem consequi.

Quid ergo faciamus? Hoc secundū præceptū, non impletur quidem à nobis perfectē & integrā operum interiorum & exteriorum obedientia

ria, Potest autem impleri alijs modis, sicut supra
 in primo præcepto exposuimus. Nam primo mo-
 do impletur fide, seu imputatione per fidem. Chri-
 stus enim, qui donatur nobis à Deo Patre nostror
 est perfecta iusticia, innocentia & sanctitas, ac im-
 pleuit uniuersam legem perfectissime & obediens-
 tissime. Quare si in hunc credimus, tunc imputa-
 tur nobis à Deo omnis iusticia & sanctitas eius. Ita-
 que efficiamur per fidem in Christum iusti & san-
 cti coram Deo, non quidem operibus nostris, sed
 imputatione.

Secundo modo dicitur hoc præceptum imple-
 ri nostra Obedientia. Esi enim ipsa obedientia op-
 era non sunt tam perfecta, ut per se sint præcepti
 diuini impletio, tamè quia habemus Impletionem
 in Christo per fidem, & obedientia oritur ex fi-
 de, ideo licet hanc obedientiam uocare alia
 quo modo Impletionem præcepti. Obedientia autem
 constat ijs operibus, quæ antea recensuimus,
 ac præcipue in eo ut inuocemus & cõfiteamur no-
 men Domini, ac honeste loquamur de Deo, deq;
 omnibus rebus diuinis. Fides enim in Christum, si
 uera est, non est ociosa. Et manifestum est, qd honeste
 loquaris de eo, cui ex animo faues. Quare si ue-
 re credis in Deum Patrè Domini nostri Iesu Chri-
 sti fieri nõ potest, ut nec de ipso, nec de uerbo eius
 loquaris

loquaris uel inhonestè, uel contumeliosè, uel scurrè
liter. Etsi enim homo, quãuis pius, suam habet im
perfectionem propter carnem, propter quam etiã
ne sermo quidem oris omnino purus est corã Deo.
tamen cum spiritus dominatur carni, non imputa
tur quod reliquum est imperfectionis.

Sed cum ad præstandam obedientiam huic se
cundo præcepto necessarius nobis sit spiritus san
ctus, non debemus spiritui sancto deesse, sed quan
tum in nobis est, porrigere ei organa seu instrua
menta, quibus sit in nobis efficax. Sumus enim, ut
Paulus ait, cooperarij Dei. 2. Cor. 30

Primum ergo ad obediendum secundo præce
pto necesse habemus diligentes esse auditores Eu
angelij Christi, ut ex eo cõfirmemus fidem nostrã,
& concipiamus uerum timorem Dei. Nam recta
fides, & uerus timor Dei, rectificabit etiam ling
uam de sermonem de Deo & nomine eius.

Deinde necesse habemus Inuocare Deum, ut
ipse gubernet linguam & sermonem nostrum. Et
si enim uidemur linguam maxime omnium in po
testate nostra habere, tamen tanta est corruptio
nostra, ut nisi Deus gubernauerit linguam, fieri
non possit, quin aberret.

Proverb. 6. Homo proponit quidem, sed Do
mini est etiam linguam gubernare.

Psal. 140. sic orat. Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantie labijs meis.

Psal. 50. Domine labia mea aperias, & os meum annuntiabit laudem tuam.

Non precaretur autem David pro custodia oris, & apertione labiorum, nisi Dominus sermonem nostrum gubernaret.

Præterea necesse habemus nos ipsos à multiloquio, & à temeritate loquendi abducere, & assuefacere aut taciturnitati, aut sermoni utili ad edificationem. Non debemus cor habere in lingua, sed linguam in corde, hoc est, antea meditari & diligenter providere, quid sit loquendum. Psal. 38. Dixi custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea, &c. Proverb. 10. In multiloquio non deerit peccatum. Qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est, Ephe. 4. Omnis sermo spurcus ex ore uestro non procedat, sed si quis est bonus ad edificationem. Dixit quispiam apud Ethnicos: Nunquam pœnituit me tacuisse, sed pœnituit sæpe locutum esse. Hoc admoneamur & nos, ut assuesciamus nos ad pauciloquium, & ad loquendum ea quæ sunt pia, utilia, ac faciunt ad edificationem, & gloriam nominis Dei.

Ahæc necesse habemus vitare & fugere et contubernia & conuiuia, in quibus scimus Deum blasphemari

blasphemia affici nomen Domini, & Euangelion
 eius contumeliose tractari, & multa impie & bla
 sphemie aduersus Deum & Sacramenta eius dicta.
 Esi enim cogitas fortassis te non ingressurum ta
 lia contubernia & conuiuia, ut tu ipse discas ibi
 aut exerceas blasphema & impia, tamen si frequens
 fueris auditor eorum, fies tandem et tu pro
 phanior, nec fieri potest ut a talibus conuiujs re
 deas domum tuam melior, quam exieras. Sicut et
 nim, qui ingreditur in solem, non ideo ingreditur,
 ut referat nigrorē, sed ut in luce ambulet, ne offensa
 dat pedem suum ad lapidem, & tamē fieri non po
 test, quin si diutius in sole ambulaueris, contrahas
 aliquam nigredinē. Et qui ingreditur in Pharms
 copolion, & si non ingreditur ob hanc causam, ut
 reportet aliquem aromaticum odorem, tamen hic
 etiam nolentem comitatur: ita qui frequens est con
 uictor hominum blasphemorum, & eorum, qui impie
 aut scurriliter de Deo, de nomine Dei, de uer
 bo eius loquuntur, contrahit tandē etiam ipse hoc
 uitium. Vetus dictum est: Qui iuxta claudum hē
 bitat, disoit & ipse claudicare. Quare, si uolueris,
 ut debes, obedientiam tuam Domino Deo nostro
 in hoc secundo præcepto probare, uitanda sunt
 conuiuia & contubernia eorum, quos reipsa con
 peristi esse impios & blasphemos.

Deinde necesse habemus vitare heuuationem
 & ebrietatem, quam experientia docet esse occa-
 sionem ad abutendum nomine Dei, & ad euomen-
 das blasphemias erga Deum. Ephe. 5. Ne inebria-
 mini uino, in quo est luxus, sed impleamini spi-
 ritu sancto, loquentes uobismetipsis per Psal-
 mos &c.

Postremo meminisse debemus, quanta pœna
 Deus uindictet prophanationem nominis sui, quem
 admodum supra ostendimus, & quàm grata sit
 Deo, imo quàm utilis sit nobis honesta nominis
 Dei mentio, ut hac cogitatione excitemus cor no-
 strum ad regendam linguam, & gubernandam
 spiritu sancto omnem sermonem nostrum, quo
 non nisi uera, & pia de Deo, ac omnibus rebus
 diuinis loquamur.

Tertium præceptum.

MEMENTO UT DIEM SABA-
 BATI SANCTIFICES &c.

HOC est Tertium, & postremum præcep-
 tum primi folij in tabula decalogi. Et cū
 in primo præcepto informetur mens, uo-
 luntas & cor hominis de Deo, in secundo, lingua
 & sermo, ut singuli homines priuatim rectè de
 Deo

Deo sentiant & loquantur, Nunc in hoc tertio ac
 postremo primi soli præcepto instituntur publi-
 ci coetus, publicæ hominum congregationes, insti-
 tuuntur Ecclesiastica Comicia seu Concilia, seu Sy-
 nodi, seu Diætesim quibus de uero Deo, ac diuinis
 rebus publicè colloquendum, prædicandum, & tra-
 ctandum est, ut nō solum præsens Ecclesia de uera
 erga Deum pietate erudiat, ac in uera fide con-
 firmetur, & conseruetur, sed etiam, ut uera doctri-
 na de Deo ad posteros propagetur. Natura enim
 ipsa monet, ut postquam ueram & salutarem de
 Deo cognitionem affecutus fueris, constanter eam
 retineas, & ea posteros tuos imbuas, ut & ipsi his
 tuis ueræ & æternæ salutis participes fiant. Cum
 igitur in Ecclesiastico Conuentu publicè tractari
 soleat doctrina religionis, qua doctrina alij ad con-
 cipiendam ueram fidem de Deo erudiuntur &
 excitantur, alij in fide confirmantur, manifestum
 est institutionem horum Conuentuum esse utilem
 & necessariam. Nam, quemadmodum ad conser-
 uandum statum Politicorum Regnorum, suus est
 Comitiorum & Diætarum usus, ita etiam ad con-
 seruandum & propagandum Regnum, quod ha-
 bet Christus filius Dei in his terris, suam habent
 utilitatem publici coetus & conuentus in Eccle-
 sia. De his ergo Ecclesiasticis seu Comicijs, seu Diæ-

tis, quæ aliàs dies Fosti uocantur, institutum est
 hoc Tertium præceptum: **MEMENTO VT
 DIEM SABBATI SANCTIFICES.**
 Sed quomodo hoc intelligendum sit, explicant ea,
 quæ in Mose sequuntur. Sic enim dicit Moses in
 Decalogo. Sex diebus opereris, & facias omnia
 opera tua. Septimo autem die Sabbatum Domini
 Dei tui est. Non facias ullum opus in eo, tu & fili
 us tuus &c. hoc est, Ordinavi sex dies, ut in his fa
 cias Oeconomica & Politica negocia, Septimum
 autem diem sanctificauit & ordinavi, ut intermis
 sis Oeconomicis & Politicis operibus, uaces præ
 dicando, audiendo, & discendo uerbo Dei, &
 peragendis Cerimonijs diuinitus institutis & com
 mendatis. Sicut enim horæ diei solent pueris dis
 tribui, ut alia hora sumant cibum, alia dent ope
 ram literis, alia exerceant aliquem honestum lau
 sum, ita & uniuersæ Ecclesiæ Dei distribuuntur
 in hebdomada dies, ut sex impendantur Oecono
 micis & Politicis operibus, septimus autem dies
 impendatur operibus Ecclesiasticis.

In hoc autem præcepto, de Sabbato, comprehe
 duntur duo. Alterum est Mosaicum seu Iudaicum,
 uidelicet, qd ad peragenda publica sacra, nomina
 tenus præce
 ptia.

tim septimus hebdomadæ dies, quem Sabbatum uo
 cant, consecratus sit & definitus. Hac pars præce
 pti

DECALOGI

932

pti non pertinet ad nos Christianos, sed pertinuit
 tantum ad Politeian Iudeorum Deus enim instituit
 in Politeian Iudeorum, seu posterorū Abrahæ, ut
 in ea conseruaretur doctrina de initio et creatio
 ne mūdi, et de lapsu hominis, ac de p̄missionibus
 reparāde salutis per semen mulieris, et per semē
 Abrahæ. Futurū enim erat, ut Gentes in orbē ter-
 rarū disse, uariē disputarēt de initio mundi, et
 uel negarent mundū aliquando incepisse, uel affir-
 marent multas annorū myriades, quibus mundus
 inceperit, pertransisse. Futurū etiam erat, ut Gen-
 tes terrenis rebus immerse nō haberent ullam cu-
 rā de lapsu hominis, et de promissionibus recupe-
 rande salutis per filiū uirginis, quē scriptura pro
 sua phrasi uocat Semen Mulieris. Quare Deus san-
 ctificauit et ordinauit Sabbatū, ut esset memoria
 le, quo admonerētur homines de creatione mūdi,
 et de rebus gestis ab homine, cum in Paradiso col-
 locatus esset, uidelicet, q̄ statim uiolauerit præce-
 ptū Dei, et factus sit obnoxius eterne morti ac
 dānationis, sed et mox acceperit promissionem de
 uenturo Salvatore Christo, cuius fide iustificemur,
 et seruemur. Nam q̄ Sabbatum in hunc usum ini-
 tio institutum fuerit, uerba ipsa, quæ in hoc præce-
 pto apud Moſen sequuntur, perspicue significant.
 Sex, (inquit) diebus fecit Deus cœlum et terram,

Et mare, & omnia que in eis sunt. Et requieuit die septimo. Idcirco benedixit Dominus diei Sabbati, & sanctificauit eum.

Sed quia post aduentum Christi, noticia de initio mudi satis confirmata est per Euangelion Christi, & promissio de Christo impleta est, ideo Christiani non obligantur ad obseruationem Mosaiici Sabbati. Vnde Paulus ad Colo. cap. 2. scribens: Nemo uos, inquit, iudicet in cibo aut potu, aut in parte diei festi, aut neomenia, aut Sabbatorum &c. Alterum in hoc precepto, est Morale, seu Naturale. Natura enim ipsa, sicut supra diximus, monet nos, ut quem Deum colimus & adoramus, eius noticiam in nobis ipsis conseruamus, & ad nostros posteros propagemus. Conseruatio autem & propagatio noticie Dei, fit per doctrinam uerbi Dei. Ut autem alij alios uerbum Dei doceant, necessarius est Conuentus, & necessarium est certum conueniendi tempus. Quare res ipsa iubet certum diem definire, quo ad docendum & discendum uerbum Dei, & ad peragenda sacra diuinitus instituta congregemur. Licuisset autem maioribus nostris Sabbatum retinere, Sed bonæ sunt causæ, cur non agnouerint Sabbatum pro publico et solenni die festo in Christianismo. Licuisset etiam uel feriam secundam, uel feriam tertiam, uel quartam, uel etiam nonam aut decimam

decimam pro publico festo die ordinare. Christus enim non dedit Ecclesie suæ madata de certis diebus festis, sed uocauit eam in libertatem, tātum ne abutatur libertate ad uerbi Dei neglectiōnem, & ad carnis licentiam. Iuxta hanc igitur libertatem, uisum est maioribus nostris diem à Sabbato proximum, quem Dominicum uocamus, & quosdam alios dies in festos dies consecrare. Quare, cum hi dies recepti sint in solennes dies festos, publico Ecclesie consensu, & confirmati publicis legibus, recte intelligemus in hoc præcepto, nomine Sabbati, diem Dominicum, et alios quosdam festos dies, qui non ad confirmandam Idolatriam, sed ad cognoscendam uerè piā doctrinam celebrantur.

Quæ hoc tertio præcepto prohibentur? Quæ mandantur?

Percurramus ergo, quæ, postquàm diuulgatum est Euangelion in orbem terræ, hoc præcepto, de sabbato, prohibeātur, & quæ exigantur. Priusquàm autem ea recenseamus, considerandum est, quòd hoc præceptum non est institutum, ut faciat aliquod dierum discrimen per se. Nullus enim dies altero, per se, sanctior est. Omnes dies sunt coram Deo æquales & sancti, imo in con-

Psal. 138.

spectu Dei mille dies sunt sicut unus dies, aut potius
 unum horæ momentum, & si quid minutius dici
 potest. Sed & nox coram Deo, dies est. Tenebræ
 inquit, non obscurabuntur à te, & nox sicut
 dies illuminabitur. Sicut tenebræ, ita & lumen eius.
 Quare ex hac institutione Sabbatum seu Festi
 dies, non mutatur per se in diuersam ab alijs die
 bus naturam. Deinde, insituntur dies Festi, non
 quòd his tantum diebus debeat pie uiuere, alijs
 aut in diebus liceat scelerate uiuere. Omnibus eni
 in uita nostra diebus, sectanda est pietas, obse
 quendum est uocationi Dei, et honeste uiuendum.
 Nullo die licet Deo diffidere, nomine Dei ad exe
 crationes abuti, parentes contumeliose tractare,
 aut furari, aut adulterium committere, sed quouis
 die ambulandum est in præceptis Dei. Hoc autem
 præcepto de Sabbato, insituitur tantum ordo in
 Politicis, et Ecclesiasticis negocijs, atq; actionibus.
 Sunt enim duplices hominum actiones in hac ex
 terna uita. Aliæ sunt, quæ pertinent ad necessitatē
 corporalem. Quod genus sunt, Colere agros, ex
 exercere opificia, exercere mercaturam, tractare ne
 gicia forensia. Has actiones scriptura uocat Seru
 les. Aliæ sunt, quæ pertinent ad discendam doctrin
 nam religionis, ad celebrandum nomen Domini
 publicè in cœtu ecclesie. Hæ sunt actiones Ecclesia
 sticæ.

Actiones ho
 minum du
 plices.

sticæ. Inter has ergo tam diuersi generis actiones instituitur hoc præcepto ordo, uidelicet, ut alijs diebus colamus agros, & exerceamus opificia, alijs autem diebus cõueniamus publicè ad discendã religionem, & ad celebrãdum nomen Domini in Ecclesia. A quibus ergo actionibus abstinendum sit festis diebus docent nos uerba ipsa Decalogi.

Sex, inquit, diebus opereris, & facias omnia opera tua, hoc est, ijs operibus, quæ ad communem corporalem necessitatem pertinent, destinati sunt sui dies, quos uocamus uel prophanos, uel profanos, uel Seruiles. In diebus autem Festis nullum facias opus, nec tu, nec filius tuus &c. Hæc pericope non loquitur de omnibus operibus indiscriminatim, sicut Iudei hypocritæ interpretantur, qui sentiunt, in Sabbatho, ne quidem super gramine ambulandum, ne euellas, et nec pulicem occidendum, nisi te mordeat, & multa alia deliria. Sed loquitur de operibus Seruilibus, hoc est, uel agriculturæ, uel opificij, uel mercaturæ. Ac nec hoc quidem superstitiose intelligendum est. Non enim imponitur nobis Iudaicum iugum, sed hæc opera sic intermittenda sunt, ut non abrogetur autoritas publicorum festorum, & non negligatur doctrina uerbi Dei. Sicut enim in politicis, ita & in hac Ecclesiastica ordinatione locum habet illud uulgo in

statum: Neceſſitas non habet legem, vt ſi, exempli gratia, in meſſe, tota hebdomada pluerit, dies autem dominicus fuerit ſerenus & aptus ad conuebenda frumenta in horreum, non deberet eſſe illicitum in tali neceſſitate frumenta, ne perirent, conuehere. Adhuc, ſi ſemel aut iterum in anno acciderit, ut alicubi in vicinia fuerint feſtis diebus publice nondinae, impune eſſe deberet, has nondinas familiaris ſuae neceſſitatis gratia uſitare. Neque enim in Chriſtianismo probanda eſt in dierum feſtorum obſervatione uel hypocritica ſuperſtitio, uel Iudaica ſeueritas.

Sed cum haec Chriſti miſeri libertas docetur, uide, obſecro, quae ſceleratae uulgi hac libertate abuta-
tur. Cum enim permittitur, ut aliquoties in feſtis diebus conuehant frumenta, & uſitent Nondinas, incipiunt hoc tempore quibusuis feſtis diebus ſua agriculturae & mercaturae negotia exercere. Itaque iam non hoc agitur, ut aliquoties neceſſitati pareatur, ſed ut dies feſti omnino aut e medio tollantur, aut ſiant Nondinae, ac Dies Seruiles. Alij legitimum feſti diei uſum inuertunt, & mutant. Ante meridiem, contempto auditu uerbi Dei, negotiantur. Poſt meridiem, intermiſſis negocijs, uſitant publica conuiuia. Alij pergunt ſemper, ſine ulla intermiſſione, ſeruilia ſua opera, ſiue feſtis, ſiue
Seruis

seruilibus diebus, exercere.

Hi non simpliciter peccant aduersus hoc preceptum, sed etiam abolent, quantum in ipsis est, preceptum, & tollunt e' repub. omnem religionis doctrinam. Nam, cum Paterfamilias negligit Sacra, & exercet seruilia tantum opera, sequitur exemplum eius uniuersa familia, quæ cum assuescit ad uerbi Dei neglectiõnem, & dierum festorum uiolatiõnem, propagare solet hoc exemplum etiam in suos posteros, donec in ea successione omnis ueræ religionis cognitio prorsus extingatur. Quare tales festorum dierum prophanatores grauissimè peccant, & horribiliter punientur, quemadmodum postea indicabitur.

Sed ut sciamus, quàm latè pateat uis huius precepti, singula uerba eius diligenter expendenda sunt. Lex enim non simpliciter dicit, Non facias in eo ullum opus, sed explicat etiam nominatim, à quibus personis hoc religiosum ocium requirat.

T V, inquit. Alloquitur patrẽfamilias, & uxorem eius, quia Marius et uxor sunt unum corpus. Patres igitur & matresfamilias debent primi intermittere diebus festis opera seruilia, non in hunc usum, ut uisitèt conuiuia & belluentur, sed ut uisitent cõciones, & non tam exẽplo, quàm etiã doctrinã suã familiã in ueræ pietatis cognitione erudiant.

FILIVS TVVS, ET FILIA TVA

Non existimat Lex sibi satisfactum, si pater familias intermiserit opera seruitia, sed exigit, ut etiam liberi ea intermittant, quo possint operam dare audiendo uerbo Dei, & celebrando nomini Domini in Ecclesia.

SERVVS TVVS ET ANCI-

LA TVA. Deus habet etiam seruorum & ancillarum curam. Non enim est personarum respector. Et in Christo non est liber nec seruus, non mas nec femina. Et uult Deus omnes, siue liberos siue seruos, ad agnitionem ueritatis uenire. Quare concedit hoc præcepto seruis & ancillis prerogatiuam, quod diebus festis non debeant operibus seruilibus grauari, quo & ipsis liceat uacare sacris concionibus, & cognoscere ueram doctrinam pietatis. Nec committere debent, ut finant sibi hanc prerogatiuam diuinitus concessam, ab impijs & auarjs Patribus familias eripi.

IUMENTVM TVVM. Quid hoc

Num & boues Deo cura sunt? Deus omnia quidem non iumenta tantum, sed & agros, curat & administrat. Qui dat, inquit Psalmus, iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Et in

Leuit. 26.

Leuitico desinit agris sua sabbata. Sed in hoc præcepto suscipit specialem curam iumentorum, non tantum

tam propter ipsa iumēta, q̄ propter homines. Nā si festis diebus non imponuntur onera & opera iumentis, integrum est familiæ, ut uacent studio piæ doctrinæ, & publicæ orationi. Sed & iumenta redeunt post mediocre ocium uegetiora et alacriora ad sua opera. Durare enim non potest, quod caret requie alterna. Quare pater familiæ, qui tam crudelis est, ut adimat iumento suam à Deo cōcessam libertatem, et cogat ipsum etiam festis diebus laborare, indignus est, cui iumentum seruiat, & qui ullam ex laboribus eius benedictionem cōsequatur.

ET ADVENA, QUI EST INTRA PORTAS TVAS. Nomine Advenæ intelligamus nunc Mercenarium. Sicut enim nec serui, ita nec Mercenarij opera licet in festis diebus, ad seruilia negotia uti.

Dices igitur. Si non licet in festis diebus seruilia opera exercere, quid faciendum est? Suprà enim dictum est, quòd quouis die debeamus sacrosancta opera, quæ nobis diuinitus sunt præcepta, facere. Qualia sunt: Non esse nomine Dei ad execrationes abutendum, Honorandos parentes, Non occidendum, Non inuidendum, non adulterandum, non belluandum, & si qui sunt alij id genus cultus, qui quouis die præstandi sunt. Quid ergo proprie & singulariter exigitur, quod fas

Opera sab
bati.

ciendum sit festis diebus? Num tantum ocium agendum est? Non est obscurum, quod sapientes Ethnici rixerint sabbata et festos dies populi Dei. Apud Augustinum reprehendit sapiens quispiam huius mundi Iudeos, quod quouis septimo die ocium agant, affirmans eos inutiliter facere, quod per illos singulos septem interpositos dies, septimam fere partem ætatis suæ perdant uacando. Sed ille nã sapiendo facit ut nihil sapiat. Festi enim dies in populo Dei instituti sunt, non ut omnino nihil agatur, sed ut summum & præcipuum negocium conficiatur. Non enim creati sumus, & collocati in hac terra præcipue propter hunc usum, ut terram colamus & seruilis opera exerceamus, sed ut Dominum Deum nostrum cognoscamus, uerbum Dei discamus, Deum inuocemus, nomen Dei tam publicè quàm priuatim celebremus. Festi autem dies instituti sunt, ut in ijs uacemus prædicando & audiendo uerbo Dei, ex quo uerum Deum cognoscere, uerum Deum inuocare, et alios ueros cultus Deo præstare discamus. Quare Festis diebus præcipuum, & maximum omnium negocium conficitur. Apud Lucam dicit Christus ad Martham: Vnum est necessarium. Sunt igitur & festi dies necessarii. Quid itaq; quia hi dies ad hunc usum instituti sunt, ut unum illud necessarium, quod est, Audire uerbum Dei, peragatur.

Sunt

August. de Ci-
ui. Dei, lib. 6.
cap. 11.

Luc. 10.

Sunt & ea opera, quæ uocamus seruilia et ciuilia, necessaria, ad corporalem uidelicet salutem. Hoc unum autem, quod est Audire & discere uerbum Dei, necessarium est ad ueram, spiritualem, cœlestem, & æternam salutem. Quare, cum festi dies sanctificati sint ad prædicandum & audiendum uerbum Dei, manifestum est, q̄ observatione horum operum peragatur negotium longè omnium optimum & excellentissimum.

Quòd autem Sapientes huius mundi rideant ocia Sabbatorum, ac cēseant ea nō solum esse inutilia, uerum etiam detrimentosa, habet quidē nonnullam Sapientiæ speciem. Solent enim singulis annis, octoginta, plus minus, festi dies obseruari, quæ est quarta serè pars anni. Quantum igitur lucri, quantum commodi, ex tot dierum ocio, & negotiorum intermissione, agricolis, opificibus, & negotiatoribus decedere uidetur? Sed hæc mundi sapientia, uerè est coram Deo stulticia. Non enim potest esse detrimentosum ocium, quod collocatur in eo officio, ad quod maxime omnium diuinitus uocati sumus. Etenim Deus creauit nos ad suam ipsius imaginem & similitudinem, ut ipsum agnoscamus, & nomen eius celebremus, ac ut confugiamus ad ipsum, & inuocemus ipsum ex fide, in omnibus nostris siue actionibus siue passionibus: dea

niq; ut iusticia filij eius donati, ambulemus in uocacionis sue obedientia, & accipiamus propter filium suum, hereditatem eorum estis regni. Hoc est proprium officium, hic est uerus finis hominis. De hoc autem officio & sine crudimur ex uerbo Dei. Ad hoc officium faciendum, & hunc finem adsequendum excitamur & inflānamur uerbo Dei. Ocium autem dierum festorum ad hunc proprie usum sanctificatur, ut uerbum Dei prædicetur, audiatur, & cognoscatur. Quare fieri non potest, quin hoc ocium, si in ijs rebus, ad quas consociendas ordinatum est, collocetur, sit negocium Deo acceptissimum, ideoq; longe omnium utilissimum.

Testatur etiam Deus in scriptura tam promissionibus, quam exemplis, quod tali ocio ita faueat, ut benedicat ei non solum spiritualibus, uerum etiam terrenis commodis & lucris.

In Exodo cap. 16. Israëlita colligebant Manā, sex diebus. Et quicquid reponebant in alterum diem, cepit uermibus scaterere, & computrescere, præterquam ea, quæ die sexto, quo etiam singuli duplicem colligebant mensuram, ad Sabbatum reponerentur.

Quo miraculo testificatus est Deus, ocium Sabbati seu festorum dierum intantum non esse detrimens, ut propter hoc, benedicat, conseruet et augeat

augeat ea, quæ negocijs dierum seruilium parantur, alioqui futura inœlicia, & putrida.

In exodo capite trigesimo quarto, iubentur israelitæ ter in anno, nō solum negocia sua seruilis intermittere, uerum etiam relictis sedibus suis ad locum tabernaculi seu templi Dei proficisci, & ibi dies festos agere. Quis ergo interea tuebitur urbes, & pagos à ciuibus suis desertos? Cùm tulerō, inquit Dominus, gentes à facie tua, & dilata uero terminos tuos, nullus insidiabitur terræ tuæ, ascendente te, & apparente in conspectu Domini Dei tui ter in anno. Hic recipit Deus, seipsum fore urbium & pagorum tutorem, dum ciues officium festorum dierum peragant.

In Leuitico cap. 26. Custodite Sabbata mea, & pauete ad Sanctuarium meum. Ego Dominus. Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea custodieritis, & feceritis ea, dabo uobis pluias temporibus suis, & terra gignet germen suum, et arbores pomis replebuntur. Hic promittit Deus seipsum propter aliorum suorum mandatorum, tum etiam propter Sabbati obseruationem daturum tempora frugifera & annos fertiles. Ocium igitur Sabbati maius affert agris incrementum, quam ipsum per se negocium agricolationis.

Esa. 58. Si auerteris in Sabbato pedem tuum fa

Vetus Rhythmus. Almo sen gebens arme nit / Predig hore saumpenit / Betem verschleit die zeē nit / Wagen = Schmeren hindert nit.

cere uoluntatem tuam in die Sancto mea, cibabo te hereditate patris tui, hoc est, dabo tibi in terra tua tranquillitatem & rerum abundantiam.

Hiere. 17. Si sanctificaueritis diem Sabbati, ne faciatis in eo ullum opus, ingredientur per portas ciuitatis huius reges & Principes. Et mox: Venient de ciuitatibus Iuda, & de circuitu Hierusalem portantes holocausta. &c. hoc est, erunt tempora tranquilla & fructifera. Quare & si uidemur ocio Festorum dierum aliquam rerum iacturam facere, tamen si hoc ocium iuxta uocationem Dei peragimus, Deus iacturam illam tam liberali omnium rerum & facultatum nostrarum benedictione compensat, ut humane rationi nihil uideatur admirabilius.

Supplicia uiolati Sabbati, seu Diei festi.

IN Num. cap. 15. deprehendunt Israelite hominem colligentem in Sabbato ligna. Itaque obruitur, iubente Domino, lapidibus. Etsi autem colligere in Sabbato ligna, uidetur peccatum uix reprehensione, nedum tanta poena dignum, uoluit tamen Deus, ut hoc peccatum tanta seueritate puniretur, propterea quod hac uiolatione periclitabatur ipsa Sabbati institutio. Nam si is euassisset im-

punit.

punis, deliqui, exemplo eius, Sabbatum ita violare, perrexissent, ut tandem omnino fuisset neglectum & abrogatum. Vt non & hoc addam, q. hic homo collegerit ligna in sabbato, magis ex contumacia & contemptu legis, quam ex necessitate, quemadmodum ea, quæ in illo 15. capite præcedunt, haud obscure significant.

Leuit. 26. Placebunt, inquit, terræ Sabbata sua eundis diebus solitudinis sue. Quando fuerit in terra hostili sabbatisabit, et requiescet in sabbatis solitudinis sue, eo quod non requieverit in sabbatis uestris, quando habitabatis in ea. Hic perspicue docet scriptura, quod propter Sabbati uiolationem regio deuastetur, et habitatores captiui in hostilem terram abducantur.

Hiere 17. Si non audieritis me, ut sanctificetis diem Sabbati, & ne portetis onus, & ne inferatis per portas Hierusalem in die Sabbati, succendam ignem in portis eius, & deuorabit domos Hierusalem, et non extinguetur. Hic iterum uidet, quod urbes destruantur & deuastentur propter Sabbati uiolationem.

Nehemie 13. Vidit Nehemias calcantes torcularia in Sabbato &c. Et dixit. Que est hæc res mala, quam facitis, & prophanatis diem Sabbati? Nunquid non hæc fecerunt patres nostri, & ad

duxit Deus noster super nos omnem malum hoc, &
super ciuitatem hanc &c.

Etsi autem Sabbatum Iudaicum abrogatum est
in Christianismo, quemadmodum supra exposui-
mus, disciplina tamen dierum festorum, qui ad do-
sendam ueram religionem, & celebrandum in pu-
blico coetu nomen Domini, publico consensu iusti-
tuti sunt, non est abrogata. Quare neglectus &
contemptus pie doctrine, in diebus festis, non mi-
noris supplicio uindicabitur à Domino, quam olim
uindicata est prophanatio Sabbati. Hic enim ne-
glectus & contemptus uerbi Dei, quod Festis die-
bus publicè in Ecclesia adnunciari solet, dignus
est non tantum maledictione terrenorum bono-
rum, uerumetiam supplicio eterno. Non est osci-
tanter considerandum, quod Christus apud Ioan-
nem cap. 8. dicit: Qui ex Deo est, uerbum Dei au-
dit. Ergo, qui contemnunt uerbum Dei, & ex con-
temptu non audiunt, hi non sunt ex Deo. Itaq; no-
cesse habent perpetuo interire.

Quid faciendum, ut dies festi
uere & pie obseruentur.

Ad huius tertij præcepti impletionem, &
ueram ac piam festorum dierum obserua-
tionem, uò est satis, ut intermissis scrupuli
614

bus operibus occurris, & accommodes ad dimidia-
 tom horas, aut etiam amplius, aures tuas audiēdo
 uerbo Dei, sed multa alia requiruntur.

Primo requiritur, ut Dominum Deum diligas
 ex toto corde, ex tota anima, et omnibus uiribus
 tuis. Hoc enim primum mandatum, est fundamen-
 tum omnium reliquorum mandatorum Dei. Ostem-
 dimus autem supra, q̄ hoc mandatum non impleat̄
 tur à nobis, nostra dilectione, sed Fide in Iesum
 Christum, qui est tota nostra iusticia, & dat spiritum
 sanctum, ut incipiamus aliquo modo Deum di-
 ligere & uoluntati eius obsequi.

Secundo requiritur, ut festis diebus, quò proprie
 hoc præceptum respicit, tradamus nos totos eris-
 diendos pia doctrina Et quemadmodum Scholasti-
 ci habent certas horas, quibus toti intenti sunt
 ad discendas bonas artes, etiam si ne alijs quidem
 horis studium discendi abijciendum est, si datur oc-
 casio: ita & si semper debemus studio cognoscen-
 di uerbi Dei intenti esse, tamē sentiamus Festos di-
 es nobis definitos esse, tanquam certa tempora, qui-
 bus uni audiendi uerbi Dei, & celebrandi nominis
 eius operi uacemus. Non hoc iugum imponitur no-
 bis, ut ab initio diei Festi, continenter usq; ad uespere
 ram in templis uersemur. Sed quemadmodum cũ
 præcipitur, ut sine intermissione oremus, relinq̄tur

precatori sua externa quies, nesciat ex ipso Euehi-
tes, ita discipulo & auditori uerbi Dei sua datur,
pro temporis opportunitate, intermissio, tantum
ut maxime omnium id agat, ad quod institutione
dier festi uocatur.

Tertio, requiritur, ut operam & sumptum ad
conseruandum & tuendum in Ecclesia ministeriū
uerbi Dei conferas. In Exodo cap. 23. dicit Domi-
nus. Non apparebis in cōspectu meo uacuus. Quo
precepto non exigitur quidem, abrogato iam Le-
uitico cultu, ut offeras in tēpla Leuiticas oblatio-
nes, exigitur aut, ut conseruationem ministerij in
Ecclesia, consilijs, impendijs, collationibus, & quo
quo modo potes, adiuues. In Aggea dicit Domi-
nus: Quia domus mea deserta est, & uos festinatis
unusquisq; in domū suam, propter hoc super uos
prohibiti sunt cœli, ne darent rorē, et terra prohi-
bita est, ne daret germen suum. Auari existimant
ea perire, quæ conseruntur ad conseruanda Eccle-
siae ministeria, sed spiritus sanctus affirmat, maledi-
ctionem frugum, et rerum penuriam diuinitus im-
mitti, si neglecta Ecclesiastici ministerij cōseruatio-
ne, solam tue ipsius domus curam habeas. Signifi-
cat igitur tantum abesse, ut ea, quæ ad tuendum mi-
nisteriū uerbi Dei cōfers, pereant, ut potius omnium
rerum benedictionē & incrementum secū afferat,

In Nehemia cap. 12 grauiter reprehenduntur
Magistratus, q; Leuita necesse habuissent desere-
re sua ministeria, & fugere ad suam quisq; regio-
nem, propterea q; sue partes nō fuissent eis datæ:
Quare ad obseruationem Festorum dierum etiam
hoc officium pertinet, ut liberaliter de facultati-
bus tuis, ad conseruandam & propagandam in
Ecclesia piam doctrinam conseruas.

Quarto, cum crapula et ebrietate corda homi-
num ita grauentur, ut nec opera nec uerba Domi-
ni recte obseruent & percipiāt, requiritur, ut ad
custodiendos festos dies, Sobrietatem diligenter se-
cteris. *Vetus dictum est: Plenus uenter non gignit
sensum tenuem.* Quare ut sis apertus & docilis ad
percipiendam piam doctrinam, sobrius sis, necesse
est. *Verisimile autē est, quod initio aliquot p̄j sua
sponte abstinerunt se ab esu carnis duobus die-
bus ante diem Dominicum, non quod discrimen ci-
borum, ad salutem necessarium esset, & q; talis
abstinentia esset peccatorum expiatio, Haec enim
sunt impia opinionēs, sed ut hac cōsuetudine prae-
cideretur occasio publicorum conuiuiorum, &
comestationum, & homines duobus diebus ad so-
brietatem aduefacti, conuenirent die Dominico,
ad percipiendam doctrinam religionis, aptiores,
et dociliores.* *Que consuetudo, si absit superstitio,*

Luc. 2°

Esa. 5.

Sobrietat.

Plenus uen-
ter, non fru-
det libenter.

tanto magis laudanda est, quanto plus uicuperanda est licentia uulgi, quæ his temporibus late uulgari incipit. Postquam enim per doctrinam de libertate Christiana, sublatum est discrimen ciborum, solum uulgus conuiuia sua in uesperam diei Sabbati reuocare, ut prius lauent, deinde belluantur, quo liceat ipsis post crapulam, sequenti die dominica per otium, quamdiu libet, stertere. Atque aut omnino uerbum uerbi Dei negligunt, aut si in cætu Ecclesie uenerint, adstant surdi, hesternæ crapulae grauari. Quibus moribus dies festi multo magis profanatur, quam exercitijs opificum, aut agriculturn. Quare, ad ueram dierum Festorum obseruationem requiritur, ut semper quidem, præcipue aut cum instat festus dies sobrietatem sectentur.

Quinto, Paterfamilias non existimet se festum diem uere custodire, si cum ipse solus e domo sua, uerbum Dei, ante meridiem, audierit, post meridiem, ineat, neglecta domestica familia, conuiuia & belluationes. Sed requiritur, ut & curet de erudenda familia sua, in doctrina uerbi Dei, & exorat ab ea rationem eorum, quæ publicè in Ecclesia docentur & tractantur. Hoc uult spiritus sanctus, cum iussit Moſen in Exodo sic scribere: Cum introieritis terram, quam Dominus Deus daturus est uobis, ut pollicitus est, obseruabitis & rimonias istas,

Exod. 12.

Et cum dixerint, uobis filij uestri; que est ista religio? dicetis eis, Victimam, transitus Domini est &c. Et Deut. 6. Erunt uerba hæc, que ego precipio tibi hodie, in corde tuo, & uarrabis ea filijs tuis, & meditaberis sedens in domo tua &c. Et Psalm. 77. Suscitauit testimonium in Iacob, & legem posuit in Israël. Que mandauit Patribus, notis, nota facere ea filijs suis, ut agnoscat generatio altera &c. Videmur nimis magna, & à presentibus hominum moribus multum abhorrentia exigere. Existimant enim dies festos eò institutos, ut belluentur, & uociferantur talibus præscriptis fieri e ciuitatibus Monasteria. Verum hæc doctrina non eò respicit, ut faciat Hypocritas Monachos, sed ut faciat pios, honestos & sobrios Christianos. Memnisse enim debemus, in hunc usum nos & creatos esse, & in hoc præsentis seculo uitam agere, ut discamus Deum cognoscere, & celebremus nomen eius, ac propagemus cognitionem eius ad posteros. Nam et hic est uerus ac legitimus conjugij usus, ut uera doctrina & noticia Dei propagetur per liberos ad posteritatem, & conseruetur de generatione in generationem, donec redeat filius Dei de cælo in sua maiestate, & assumat nos, ut semper cum ipso in cælesti regno uiuamus. Quare qui neglecta familia sua, in diebus Ec

Dz gemein
volck wirt
am feyr
tag / mors
gens vom
branten
wein toll/
Nachmit
tag / vom
andern
wein vol/
Zu abends
aber ein
Enoll.

stis belluantur tantum, aut ludis & spectaculis uacant, hi ut grauius peccant, ita sunt obnoxij maledictioni tam corporali, q̄ spiritali.

Non minus de feyrtag am werck tag haltē. Sexto, ad absoluendam Festorum dierum obseruationē, requiritur, ut pie doctrina, quam in diebus Festis didiceris, semper obedias, in diebus etiam seruilibus. Si enim rem recte expendaris, necesse habes dies Festos diebus seruilibus custodire, & implere. Nā diebus Festis solet explicari tam decalogus, quam Euangelion Christi, quorū hoc exigit fidem, ille autem bona opera. Semper autem, omnibusq; diebus siue Festis siue seruilibus credendum est Domino Deo nostro, & iuxta precepta eius bene operandum. Quare necessarium est, ut dies Festos diebus seruilibus impleas, hoc est, ut quod Festo die ex uerbo Domini didiceris, hoc seruilis die facias, & pro uirili, adiuuante spiritu sancto, adimplere studeas.

Quartum preceptum.

HONORA PATREM TVVM,
ET MATREM TVAM, &c.

O Stendimus supra, quod decalogus initio scriptus fuerit in tabulam lapideam, quae habuit duo folia. In priorj folio scripta fuerunt

fuerunt tria prima præcepta, quæ immediate ad cultum Dei pertinent, Et quorum epitome seu cõpendium est: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota fortitudine tua. In posteriori folio scripta fuerunt reliqua præcepta, quæ pertinent ad dilectionem proximi, & quorum compendium est, Diliges proximum sicut teipsum. Cùm igitur percurrimus qualicũq; interpretatione præcepta prioris folij, accedamus nũc ad interpretanda posterioris folij præcepta.

Sed priusquàm ea singulatim persequamur, cõsiderandum est, quòd & si secundum folium Decalogi præcipit tantum de ijs operibus, quibus homines sunt colendi, & quæ pertinent ad conseruandam in hac terra humanam societate, tamen sunt etiam mediate uerus cultus Dei. Et quĩ ea sectatur, is exhibet Deo cultum gratissimũ. Cùm enima Deus ea opera seueriter præcipiat & exigat, ac inobediencia horum præceptorum grauissimè puniat, cultus Deo acceptissimi sunt, necesse est. Et ea præcipite. Querite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite uiduam, & uenite & arguite me dicit Dominus. Hic non solum significat Deum placere sibi hæc opera, uerumetiam promittit se compensaturum ea magnis beneficijs. Et Mich. sexto, iudicabo tibi, o homo, quid sit bonum, &

quid Dominus requirat à te. Vtiq; facere iudici-
um, diligere misericordiam, seu beneficentiam er-
ga proximum &c.

Et, ut opera horum preceptorum maiori auto-
ritate nobis commendarentur, Spiritus sanctus an-
tefert ea sacrificijs, & alijs operibus Cerimonias
libus. Sic enim dicit; Ose. 6. Misericordiam, seu be-
neficentiam erga proximum, uolo, & non sacrifi-
cium. Et Christus ipse, Matth. 23. Si obtuleris, (ingit)
munus tuum ad altare, & illic recordatus fueris,
& frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque
hic munus tuum coram altari, & abi prius recon-
ciliaberis fratri tuo &c. Accedit & hoc, quod Chri-
stus apud Matth. cap. 22. affirmat hoc preceptum
de Dilectione proximi, esse simile precepto pri-
mo de dilectione Dei. Quare & si opera, quæ in
posteriori folio Decalogi exigantur, uidentur tan-
tum ad hominis proximi utilitatem pertinere, ta-
men sunt & ipsa cultus Deo gratissimus, & quod
Paulus de seruis dicit, officia ipsorum non homini-
bus tantum, sed etiam Domino Christo exhiberis
ita sentiamus nos tum Domino Deo nostro seruis-
re, cum iuxta regulam horum preceptorum bene-
ficia in proximum conferre studemus.

Orditur autem Deus secundum folium Decalo-
gi ab honore parentibus prestando, quia post De-
um,

Eph. 6.

um, nulla creatura, nullus hominum nobis coniun-
ctor est parentibus nostris, & ijs, qui sunt loco pa-
rentum, quantum quidem ad ascendente[m] consan-
guinitatis lineam attinet.

Sciamus ergo, qui ueniant, & comprehendantur nomine parentum.

Primo, Nomine parentum comprehenduntur
a quibus nati sumus. Esi enim Christus apud Mat-
theum cap. 23. dicit, Patrem nolite uocare uobis in
terra. Unus est enim Pater uester, qui est in caelis,
tamen non sentiamus hoc dicto tolli preceptum
istud de honorandis parentibus, & mandari non
his contemptum & abnegationem naturalium no-
strorum parentum. Sed Christus perstringit hoc di-
cto Pharisaeos, qui Patris uocabulum sibi ita usur-
pabant, ut sentirent se esse traditionibus suis ue-
rae salutis hominum autores, & caelestia beneficia e-
sola sua potestate pendere, ut possent, quem uela-
rent, coram Deo, beare, & quem uellet, damnare.

Hanc Pharisaeorum sententiam reijcit Chris-
tus, & docet, q. non debeamus alium uitae & sala-
tis nostrae perpetuae autorem agnoscere, praeter
Dominum Deum nostrum in caelis. Hic enim so-
lus est uerus noster Pater, cuius etiam solius benefi-
cio accepimus hanc corporalem uitam. Sed quia de-
dit eam nobis, ministerio corporalium parentum,

ideo commendat nobis hos parentes diligentissimè, ut ad declarandam gratitudinem nostram Patri cœlesti, ueneremur & honoremus Patrem terrestrem.

Parētum uocabulum qui Secundò, Parentum nomine comprehenduntur, Tutores, & Curatores nostri, qui uel à parentibus cōueniat. tibus, uel à Magistratu ad hoc uocati sunt, ut nostri curam habeant.

Tertiò, Parentum nomine uenit Magistratus ciuilis, qui est Pater patriæ. Nam quod est Pater familias in priuata domo, hoc est Magistratus in ciuitate aut Regione.

Quartò, Parentum nomine comprehenduntur Domini familiarum erga seruos, ancillas, & omnes domesticos.

Quintò, Parentes sunt Pastores Ecclesiæ & concionatores Euangelij Christi. Hi sunt spirituales patres, quorum ministerio, Christus colligit filios Dei, qui unà cum ipso accipiant cœlestem hereditatem. Sic Paulus uocat se patrem Galatarum. Filioli mei, inquit, quos iterum parturio, donec formetur in uobis Christus.

Sextò, Parentes sunt doctores literarum & artium, & Magistri opificiorum.

Septimò, reputantur pro parētibus omnes maiores natu, præsertim hi, qui sunt canicie & honestate

neſtate inſignes, de quibus Leuit. 19. dicitur: Ho-
nora perſonam ſenis, & coram cano capite con-
ſurge &c.

Habet, quos pro Parentibus agnoſcere de-
beas. Nunc uidendum erit, quid per Honorem
ſit intelligendum, cum dicitur: HONORA Pa-
trem, &c.

Primo, per Honorem intelligamus Reueren-
tiam, & exiſtimationē, quæ de diuinis Ordinatio-
nibus Coniugij, Magiſtratus, & Miniſterij Eccleſiæ
ſiti tenenda eſt, De qua re neceſſarium eſt, ut ad-
moneamur. Sunt enim homines tam prophani, qui
ſentiant rebus humanis melius conſuli, ſi haberen-
tur hominum inter ſe æqualitas, & ſi nullum eſſet
coniugium, ſed eſſent mulieres communes. Hi exi-
ſtiant coniugium ortum Zelotypia: magiſtratū
ambitione aut tyrannide: & Miniſterium Eccle-
ſiæ conſuetudine magis, quam neceſſitate. Solēt et
contemptiſſimē dicere, Quid? Si ab hoc non eſſem
genitus, genuiſſet me alius quiſpiam, fortāſſit ditia-
or aut nobilior. Quid? Etiamſi nullus eſſet Prin-
ceps, nullusq; Eccleſiæ miniſter, num putas potum
mini idcirco mihi inuicundioſorem & inſuauioſorem
fore? Sed hic cōtempus eſt grauiſſimū peccatum
aduerſus hoc quartum præceptum. Debemus enim
agnoſcere hanc Coniugij, Parentum, Magiſtratus,

& Ministrorum Ecclesie ordinationem, diuinitus ad conseruandam humanam societatem & propagandam Ecclesiam Dei ad posterum, institutam esse. Debemus item gratias agere Deo pro hac sua ordinatione, & orare Deum, ut conseruet eam in humano genere. Nisi enim haec ordinatio diuinitus conseruaretur, Satan uniuersa ita turbaret, ut nec seniores sua officia facere, nec iuniores in uestra pietate erudiri possent. Sciamus igitur in hoc precepto primum omnium hunc honorem requiri, ut non sentiamus hoc discrimen parentum & liberorum, Magistratus & Subditorum, & aliarum id genus rerum, esse temere ortum, sed diuina sapientia sic ordinatum, ideoque conseruamus studium & operam nostram, quo conseruetur. Et si enim multi parentes & Magistratus sunt crudeles & impij, tamen ipsa ordinatio est diuina. Ac uitia quidem impiorum parentum & Magistratum non sunt approbanda, nec impietas eorum est sectanda, ipsa autem Dei ordinatio non est damnanda et abroganda, sed reuerenter colenda & uendenda.

Secundo, Per honorem intelligenda sunt externa officia beneficentiae & obedientiae, uidelicet, ut bene ac honeste de parentibus & Magistratibus loquamur, ac preceptis & ordinationibus eorum. Si non pugauerint cum preceptis Dei, reuerentem

ter obediam, Et ut conferamus quoque in eos alia
 menta, tributa, census, uectigalia, & id genus relin
 qua. Nam honor, qui hoc loco precipitur, non cō
 prehendit tantum Genuclationes, Cessiones de
 uia, Reuerentes allocutiones, quas uulgo uocant
 Vobilationes, & alia subiectionis signa, Sed com
 prehendit etiam collationem alimentorum & tri
 butarum. Sic enim Paulus docet uocabulum hono
 ris intelligendum, cum dicit, Timoth. 5. Qui be
 ne presunt presbyteris, digni sunt duplici honore,
 hoc est duplici supēdio, seu duplicibus honorarijs
 maneribus. (Zweifacher uereerung in eodem si
 gnificato utitur etiam Salomon uerbo honorandi.
 Prouerb. 3. Honora Deū de tua substantia, hoc est,
 confer aliquid de tuis facultatibus in diuinum cul
 tum. Exigit ergo hoc preceptum de honorandis
 parentibus, ut liberi honorent parentes suos qui
 uiscumq; possunt donis, & alant eos egenos. Quia
 in parte uarie solet à liberis peccari, praesertim
 ubi liberorū fuerit multitudo. In beneficiendis en
 nim & alendis parentibus alter liberorum, alten
 rum sic expectat, ut interea temporis parētes ne
 esse habeant esurire & algere. Quae ergo suppli
 ca tam impios liberos maneat, postea sequitur.
 Tertiō, honor, quo parentes afficiendū sunt, pa
 tet etiā ad eam Reuerentiam, & obedientiam, quā

Honorare
 ueretur.

liberi debent parentibus in contrahendo matrimo-
 monio. Non enim licet liberis pro sua libidine, ma-
 trimonium, absq; autoritate & consensu parentū,
 cōtrahere. Et tamen, quo minus id licet, eo frequē-
 tius hac in parte à liberis peccari solet. Quod si
 reprehenduntur neglecti officij sui, consistunt res-
 ponsant: Quid mihi, non Parenti accipio coniu-
 gem. Et, An non, (inquiunt) quos Deus cōiunxit,
 homo ne separet. Sed facilis est & prompta ad
 utrumq; responsio. Accipis quidem coniugem tibi,
 non parenti, & ea est tua libertas, ut non debe-
 at tibi inuito coniunx à parentibus obtrudi. Nec
 cessarius enim est tuus ipsius Consensus, Sed non
 est tibi concessum, ut hac tua libertate abutaris
 ad licentiam, ad temeritatem, & contra Dei ordi-
 nationem. Dei autem ordinatio est, ut honores pa-
 rentes, & autoritatem atq; uoluntatem eorum in
 contrahendo coniugio sequaris. Quam ordinatio-
 nem non solum docent sacræ literæ, & exempla
 earum, uerumetiam Politicæ leges, quæ perspicuè
 tradunt, q; in contrahendo coniugio consensus pa-
 rentum præcedere debeat.

Nam, quod ex Euāgelio commemorant: Quos
 Deus coniunxit, homo non separet, rectè quidem
 à Christo dicitur, sed non rectè ab istis ad tuendā
 suam licentiam & temeritatem accommodatur.
 Dicitur

Dicitur enim disertè : Quos DEVS, DEVS in-
 quam, coniunxit. At enim Deus non coniungit eos,
 qui contempta parentum suorum autoritate, ine-
 unt fœdera coniugij temere, uimolentia, impostu-
 ris, aut alijs id genus sceleribus. Nam hos Satan
 potius, quàm Deus coniungit, quia Deus nō est uo-
 lens iniquitatem. Quare, ut recte dictū est: Quos
 Deus coniunxit, homo non separet, ita etiam re-
 cte dicitur: Quos Satan coniunxit, homo ritè sepa-
 rare potest. Graviſsimè igitur peccant liberi, si cō-
 tempta parentum autoritate coniugia ineant.

Quod si uero mutuum fœdus coniugij, sine parē
 non consensu fuerit iam initum, referendum erit,
 priusquàm uel dissoluatur uel confirmetur, ad pu-
 blicum & Ordinarium iudiciū, ut de fœderis fir-
 mitate uel infirmitate legitime cognoscatur. Et si
 enim generalis regula est, q. Liberi debeant inire
 coniugia cum parentum consensu, tamen nonnulli
 sunt casus, quos iurisconsultorum est enumerare,
 in quibus licet liberis absq; parentum autoritate
 matrimonium contrahere. Quare de his coniugij
 fœderibus, quibus parentes contradicūt, legitimo
 iudicio cognoscendum est.

Quartò, Per honorem intelligenda etiam est
 patientia, & equanimitas in ferendis uitijs paren-
 tum aut Magistratus. Parentes aliquoties sunt mo-

rosi, & inepti, ac prae senio deliry. Habet & Magistratus sua uitia. Quae non sunt à Liberis & subditis traducenda in omnibus cōstrinis, sicut Cham traducebat parentis sui ebrietatem et nuditatem, sed sunt, quo ad eius fieri potest, celandā, dissimulanda, & equo animo ferenda. Exposuimus breuiter, quo honore Parentes & Magistratus afficiendi sunt. Audiamus nunc praemia seruati, & supplicia uiolati huius quarti praeccepti.

Præmia seruati, & supplicia uiolati quarti praeccepti.

LEX ipsa in Decalogo facit mentionem praemij, quod in hos, qui hoc quartum praecceptum seruant, confertur. Eius enim nullum est humanum opus, quod dignitate sua mereatur diuina beneficia, Deus tamē tam beneficus & liberalis est, ut etiam immeritis & indignis, obedientiam suam aliquo saltem modo declarantibus, sua praemia largiatur. Sic ergo dicit Lex: Honora Patrem tuum & matrem tuam, ut SIS LONGAEVVS super terram, quam Dominus Deus daturus est tibi. Vides hic promitti his, qui honorant parentes, longeuitatem. Hoc idem repetit Paulus ad Ephe. 6 Honora, inquit, Patrem & Matrem, quod est praecceptum primum

primam in promissione, ut bene sit tibi, & sis longeuus super terram. Nullum enim præceptum in Decalogo præcedit, quod habeat adiectam singularem promissionem, præter hoc quartum præceptum. Nam quod hic dicitur in primo præcepto, Faciens misericordiam in millia, his qui diligunt me, & custodiunt mandata mea, generalis est promissio, pertinens ad omnia præcepta.

Obserua autem, q̄ nomine Longeuitatis non solum intelligatur diuturnitas dierum, sed etiam tranquillitas huius corporalis uitæ, & siquidem ex fide in Christum iustificatus fueris, sælicitas fiet tæ uitæ. Vide mihi exemplum Sem & Iaphet filiorum Noë, qui cum honorassent patrem suum, consequuntur magnam benedictionem. Gen. 9.

In Hiere. cap. 35. Rehabitæ seruant constantissimè præcepta patris ipsorum Ionadab, nec patiuntur ullis illecebris sese ab obedientia abstrahi, idcirco audiunt: Pro eo, quod obedistis præcepto Ionadab patris uestri, & custodistis omnia mandata eius, & fecistis uniuersa, quæ præcepit uobis, Propterea hæc dicit Dominus Zebaoth, Deus Israël, Non deficiet uir de stirpe Ionadab filij Rehabitans in conspectu meo cunctis diebus.

Sed econtrâ, Magna & grauiâ supplicia impendent his, qui hoc præceptum uiolant, & sunt cons

Longeuitas.

tumeliosi in parentes ac maiores, & seditiosi in Magistratum. Exemplo est Cham filius Nohe, qui & parentem suum Noham derisui habuisset, male dictus est unâ cum tota sua posteritate, Gen. 9.

Item 2. Reg. 18. Absalom fuit seditiosus aduersus parentem suum David, & pependit.

Et 4. Reg. 2. Pueri deriserunt Prophetam Eliazum, & dixerunt Ascende Calue, Ascende Calue & c. itaq; duo ursi discerpsērunt quadraginta duos pueros. Quo miraculo Deus perspicuè testificatus est seueritatem iræ suæ aduersus cōtemptores parentum & seniorum.

Extant & Leges de liberis conuicatoribus & percussoribus parentum Exod. 21. Qui percussērit Patrem suum aut matrem, morte moriatur. Et, Qui maledixerit patri suo uel matri, morte moriatur. Et hæc quidem de corporali tantum pœna dici solent. Longe autem grauior & horribilior est æterna pœna, quæ proculdubio manet eos liberos, qui sunt erga parentes suos ingrati, contumeliosi & impij, nec agunt pœnitentiam. Nam & Paulus ad Romanos scribens, recenset immorgeros parentibus inter eos, qui dati sunt in reprobam mentem, & digni æterna morte.

Vide Cicero
nem pro Se
xto Roscio
de pœna par
ricidarum.

Rom. 1:

Quid

Quid faciendum sit, ut hoc quartum præceptum seruetur
& impleatur.

Sicut in alijs præceptis ostendimus necessariū esse, ut ad seruāda et implenda ea seruemus & impleamus primum præceptum: Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde, ex tota anima & c. ita & in implendo hoc præcepto necessarium est, ut ante omnia diligamus Deum ex toto corde & c. Nisi enim uerè diligamus Deum, fieri non potest, ut alia opera nostra Deo uerè placeāt: Sunt quidem inter impias gentes, qui et ipsi benefaciunt parentibus, quæ officia, & si commendatione digna sunt, & Deo ita placent, ut compēset ea corporalibus beneficijs, tamen non agnoscuntur à Deo pro tantis bonis, ut propter ipsa iudicet factores iustos, & compēset ea beneficijs æternis. Quare, nisi primum præceptum de Dilectione Dei perfecte impleueris, nullum beneficium parenti præstitum iudicatur coram tribunali Dei esse huius præcepti de diligendis & honorandis parentibus uera & perfecta impletio. Exposuimus autem supra, quòd nullus hominum possit præceptum de dilectione Dei, in hac uita perfecte implere, sed q̄ impletio eius imputetur nobis, si cre-

dimus in Iesum Christum, & agnoscimus eum per fidem. Saluatorem et Redemptorem nostrum. Per fidem enim reputamur iusti propter Christum, cuius iusticia ita donamur, ut possimus ea in conspectu Dei non aliter confidere, quàm si legem perfecte impleuissemus. Quare, ut hoc quartum præceptum de honorandis parentibus uerè impleas, primum omnium exigitur, ut sis Christianus, hoc est, ut credas in Christum, & confidas, quòd propter Christum sis cum Deo reconciliatus, & Deus imputet tibi iusticiam Christi.

Deinde, plurimum in parentibus situm est, ut liberi huic præcepto obediant. Nam, cum Deus præcipit, ut liberi honorent parentes, eo ipso præcipit etiam, ut parentes faciant suum officium, doceant liberos ueram agnitionem Dei, & educent eos in timore Domini. Quomodo enim liberi faciunt suum erga parentes officium, si parentes suum erga liberos officium non fecerint? Etsi autè parentum ignauia non excusat coram Deo liberorum impietatem, tamen parentes debent hoc officium liberis suis, ut non tantum prouideant de corpora libus eorum alimentis, uerum multo magis de alimentis spiritualibus. Ideo enim institutum est coniugium, ut parentes doceant pueros suos ueram religionem, & transmittant in liberis suis Ecclesi

um Dei ad posteros. Hoc autem non fit doctrina tantum oris, sed etiam exemplo uitæ. Exigitur enim ut parentes ducant coram liberis suis honestissimam uitam. Non loquantur ridicule de Deo, & rebus diuinis. Non belluentur, non abutantur nomine Dei ad execrationes, non faciant alia scelera, quibus pueritia offendatur. Si quis, inquit Christus, offenderit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collum eius, & demergatur in profundum maris. Quid ergo horribilius est, quod magna pars parentum, non solum pessimis exemplis uniuersam domum suam corrumpant, uerum etiam multo maiorem curam et rationem porcorum, quam liberorum suorum habeant? Melius certe esset eis, si nunquam nati fuissent. Etsi enim fieri solet, ut liberi etiam ijs parentibus, qui eos omni cura & studio ad ueram pietatem educauerint, degenerent, quem admodum testantur exempla summorum Patriarcharum & heroum, Iacob, Sacerdotis Eli, Samuelem, Davidis, & aliorum, quorum aliquot liberi ab optima parentum institutione & educatione ita degenerarunt, ut manifeste uideas, liberos, non quem admodum generi, sic & pietati parentum naturaliter succedere, tamen parentes suum officium facere, & nihil curæ, nihil studij, nihil diligentie in libe-

ris suis rectè & piè educandis remittere debent,
ut si non liberorum, saltem suam ipsorum animam

Deut. 6. seruent. Erunt uerba hæc, (inquit) quæ ego præci-
pio tibi hodie in corde tuo, et Narrabis seu acies
ea filijs tuis. Et iterum cap. 12. Deut. Docete filios
uestros ut illa meditentur. Et Ephe. 6. Patres, ne
prouocetis ad iram liberos uestros, hoc est, ne trã-
ctetis eos tyrannicè, sicut ebriosi & morosi pa-
tres familias, qui non castigant familiam, nisi aut es-
brii, aut ira inflammati. Sed eduçetis eos eruditio-
ne & correptione Domini, hoc est, erudiatis &
castigetis eos, ex uerbo Dei, moderatè, & piè. Ad
quod officium uocat Deus parentes non solum ex
presso uerbo suo, uerum etiam ingenio humana ra-
tionis. Veteres scriptores tradunt Solonem iulisse
se legem Atheniensibus, filium non debere alimen-
ta patri, à quo nullam didicisset artem. Quæ Lex
& si satis dura est, tamen rectè significat, naturale
hominis iudicium detestari eos parentes, qui non
habent honestam liberorum suorum rationem.
Quòd si hi parentes, qui nec docent ipsi, nec do-
ceri curant liberos artem ad Politicam aut cecos
nomiam utilem, detestandi sunt, quanto magis
sunt detestandi, & honore indigni, qui liberos
suos nõ solum nõ imbuunt arte cognoscendi Dei,
ex uerbo eius, uerum etiam pessimis suis exem-
plis

Plutarchus
in uita Solo-
nis.

plis ita corrumpunt, ut perpetuo intereant. Nam hi ferè sunt his temporibus mores parentum, ut, neglecta familia, diebus præsertim Festis belluentur, & ebrij facti tumultuentur, nec audias ex eis uel honestam aliquam doctrinam, uel utilem aut iucundam alicuius rei gestæ commemorationē, sed tantum Satanas, Diabolos, conuicia, execrationes, scurrilia, blaspheia, scæda, sordida et turpia quæque. Itaq; & reddunt se eo honore, què hoc præceptum à liberis exigit, indignos, & abducunt secum exemplis suis liberos in æternum barathum.

Quare, si parentes expectant à liberis suis officium diuinitus mandatum, debent ipsi primi omnium suum erga liberos officium facere, ut ipsos tantæ doctrina quæ exemplis ad amplectendam ueram pietatem assuefaciant.

Postremò, ut liberi excitentur ad obedientiam huius præcepti, & ad præstandum parentibus suum honorem, meminisse debent, quanto labore, cura, sollicitudine, & sumptu ab infantia, & puericia ad hoc usq; ætatis, à parentibus sint educati, id quod ex aliorum infantium educatione colligere possunt. Meminisse item debent, tales sibi parentibus liberos futuros, quales ipsi se erga suos parentes exhibent. Sed hoc adhuc parum est. Diligenter enim considerare debent, quòd honorare parè

Ves sit cultus Deo gratissimus, & quòd quæ officia
 præstiteris parentibus, ea Deus sibi præstari iudi-
 cet, quæ et uelit multis ac magnis beneficijs cõpen-
 sare, cum econtrà grauibus maledictionibus, &
 supplicijs uindictet liberorum erga parentes suos
 impietatem. De qua re extat utilis conicio in libro
 Iesu Sirach, quem librum Ecclesiasticum uocant, ca-
 pite tertio. Ponendum est etiam liberis ob oculos
 exemplum Iesu Christi filij Dei, qui & si erat in for-
 ma Dei, tamen factus est patri suo obediens usque
 ad mortem crucis. Quòd si liberi, cum sint propter
 Christum adoptati in filios Dei, cupiunt esse cohe-
 redes Christi in cœlis, certe officium exigit, ut etiã
 exemplum obedientiæ Christi, imitentur pro sua
 uocatione in terris. Nam sunt & inter animantia
 bruta, quæ parentibus suis seruo confectis uicissitu-
 dinem alendi repondunt. Quanta igitur turpitu-
 do, quanta sceditas, quanta detestatio est, si is, qui
 se non hominem tantum ratione præditum iactat,
 sed etiam in filium Dei adoptatum esse credit, gra-
 titudine erga parentes, à bestijs uincatur? Hæc &
 id genus alia cogitanda, et meditanda sunt,
 ut ad præstandam huic præcepto
 obedientiam excitemur.

Quintum

Quintum Præceptum.
NON OCCIDAS.

Quid in hoc præcepto prohibeat.

NON est nobis multum ac longè circūspiciendum, & discurrendū, ut ueram huius præcepti sententiam cognoscamus. Filius enim ipse Dei, Iesus Christus, exposuit apud Mattheum, cap. 5. hoc præceptum perspicuè, et docuit, clare quid in eo diuinitus prohibeatur. Suscipimus igitur in manus interpretationem Christi, ut que sint homicidij genera uerè intelligamus. Sic autem dicit Christus: Audistis, quod dictum sit ueteribus, Non occidas. Quisquis autem occiderit, obnoxius erit iudicio. At ego dico uobis, quod quisquis trahitur fratri suo, obnoxius erit iudicio &c. In initio, Christus his uerbis & hac expositione, non fert nouam legem, sed tantum interpretatur ueterem, quemadmodum aliàs copiose dictum est. Deinde Christus his uerbis non abrogat officium ciuilibus magistratus, cuius interest, latrones & homicidas morte, iuxta leges, punire et occidere. Sed loquitur de illegitimis homicidijs eorum hominum, Pharisaica qui aut nullum habent legitimum ius utèdi gladij, quinti præcepti aut obutuntur gladio illegitimè, adeoque reprehensibili interpretatio. Nam Iudæi tatio.

Pharisæi eorum sentiebant hac lege prohiberi externum tantum homicidium, quod uel gladio, uel fuste, uel ueneno, uel alio externo instrumento perpetraretur. Etsi enim non fuerunt fortassis tam impudentes, ut laudarent Inuidiam, aut maledictiã, tamen non referebant ea in genus homicidij, nec iudicabant Inuidios aut maledicos dignos esse coram iudicio Dei morte, hoc est, supplicio homicidarum. Christus autem interpretatur hanc legem uere, rectè, & iuxta sensum spiritus sancti. Et ponit quatuor gradus homicidiorum, quæ hac lege prohibentur.

**Homicidarum
gradus quatuor.**

Primus gradus est, Externum homicidium, quod sine ulla controuersia & dubitatione, in hac lege prohibetur. Et quisquis tale homicidium designauerit, obnoxius est iudicio tam politici quam cœlestis tribunalis. Excipitur ciuilis magistratus, cum

**Homicidium
externum.**

legitimè occidit nocentes, quemadmodum paulo ante dictum est. Excipiuntur & hi, quibus Leges gladium ad propulsandam manifestam & notoriã iniuriam porrigunt. Magistratus enim & Leges ciuiles sunt Ordinationes Dei. Excipiuntur etiam hi, qui singulari seu personali uocatione Dei excitantur, ut interficiant impios & sceleratos. Exempli sunt, Leuitæ Exo. 32. Phinees Num. 25. Elias 3. Reg. 18. et multi alij. Quare qui iuxta has ordina-
tiones

tionem & uocationem Dei occiduntur, hi diuina ordinatione, non priuata temeritate occiduntur.

Secundus gradus homicidij est uirulenta ira, et inuidia cordis aduersus proximum. De hoc gradu ira uirulenta dicit Christus. Quisquis irascitur fratri suo, obnoxius est iudicio. Loquitur autem Christus, non de quauis ira, sed de uirulentia, cupiens proximi interitum. Nam est & ira bona ac diuina, quam uocant Zelus seu iracundiam, & qua boni & pii solent peccatis irasci. Sicut & Deus ipse aduersus peccatores irascitur. Talis fuit ira Moysi aduersus cultores uitulæ rei in deserto. Et ira Phinees, aduersus scortatorem Israëlitam. Hæc ira non est impia & à Deo prohibita, sed est flamma excitata à spiritu sancto, & habet magnam coram Deo laudem. Prohibetur autem ira illa uulgaris, quæ è carne nata, non afficitur proprie peccato, sed suo incommodo, quæ & inuidet proximo, & meditatur uindictam. Qualis fuit ira Cain aduersus Abelem, Esau aduersus Iacob, Saulis aduersus Dauidem, Phariseorum aduersus Christum &c. Hæc ira non est tam leue peccatū, quam iudicabatur à Phariseis, sed est species homicidij, eterno supplicio digni. Vnde 1. Ioannis tertio dicitur: Omnis qui odit fratrem suum homicida est. Et scitis, quod omnis homicida non habet uitam æternam in se manentem.

Nec hæc est noua doctrina, sed est ipsa uetus Legis doctrina, obscurata quidem Pharisaicis delatorijs, sed per Christum iterum illustrata. Nam in Leuit. capite decimonono, sic scribitur. Non odieris fratrem tuum in corde tuo. Et iterum: Non queras ultionem, nec memor sis iniuriæ ciuū tuorum. Diligas proximum sicut teipsum &c.

**Maledicum
uerbum.**

Tertius gradus homicidij est maledicum uerbum aduersus proximū suum. De hoc gradu dicit Christus: Qui dixerit fratri suo **Ῥαῖ**, hoc est, malum, seu maledicum Verbum, obnoxius est Concilio. Vocamus autem maledicum uerbū, cum alter alteri male precatur, exēpli gratia, uel morbum, uel pestem, uel ignem inferni, uel supplicia Diaboli. Quod cum sit uulgare inter homines, manifestum est, homicidium quoq; uulgare esse, adeoque omnia inter homines homicidiorū plena esse. Deinde maledicum uerbum uocamus Detractionem de honesta alterius fama. Maiores nostri dixerunt, quod susurro seu detractor sit triplex homicida. Occidit enim tres, uno ictu. Primò seipsum. Secundò, eum coram quo recitat detractio nem, uidelicet, cum hic statim adhibet detractori fidem. Tertiò illum, cui de honesta sua fama detrahit. Vnde & iterum ac uerè dictum est, & Detractor habeat Diabolum in lingua, auditor in aure.

**Detractor
homicida
triplex.**

Consentiens & delectans in corde. Quod autem
 Detractio sit species homicidij, testur etiam Psal-
 mus 58. Filij hominum, dentes eorum arma & sa-
 gitta, & lingua eorum gladius acutus. Et Prouer-
 as. Iaculum, gladius, & sagitta acuta, homo qui lo-
 quitur contra proximum suum falsum testimoni-
 um. Et Hieronimo nono, Sagitta uulnerans, seu mortife-
 ra, lingua loquens dolosa.

Contumeliosum uerbum.

Quartus gradus homicidij est uerbum contu-
 meliosum, aut signum uirulentæ iræ, seu contume-
 lie, id quod uocari solet Aspectus Basilisci. De hoc
 dicit Christus: Quisquis dixerit fratri suo, Fatue-
 reus erit gehennæ incendio. Talis homicida fuit
 Simeon, qui uocabatur Dauidem, Virum sanguinum
 & Virum Belial. Hi postremi homicide, & si non
 semper solent humano iudicio puniri, obnoxij ta-
 men sunt æternæ pœnæ.

Quæ hoc Præcepto mandentur.

Paulus ad Romanos scribens: Qui diligit ad Rom. 13.
 terum, (inquit), legem, uidelicet Caritatis, ex-
 pleuit. Siquidem illa, Non committas adulterium,
 Non occidas &c. in hoc sermone summam cõpre-
 henditur, nempe, Diligas proximum tuum, sicut teip-
 sum. Manifestum igitur est, quod hæc lex, Non occidas,

contineatur in hac generali Lege, Diligas proximum tuum, sicut teipsum. Itaq; cum iubemur, non occidere, iubemur proximos nostros, sicut nos ipsos diligere. Quod cum ita se habet, considerandum est, quid nomine proximi, quid & nomine dilectionis intelligatur, ut cognoscamus, quid nobis propriè, in hac lege, Non occidas, mandetur.

Proximus quis sit. Nam proximus est, quemadmodum Christus ipse apud Lucam cap. 10. interpretatur, non solum amicus & benefactor, sed etiam inimicus, & is, qui nobis malefecit. Dilectioni autem non satisfacit, uel leui

Dilectio proximi qualis sit. cordis cogitatione, uel humanis & amicis uerbis. Sed necessarium est, ut animus, lingua, oculus, manus, opera omnia sint erga proximum pura, sincera, candida, serio summoq; caritatis ardore accensa. Filioli, inquit Ioannes, ne diligamus uerbo

2. Ioh. 3. (tantum) neq; lingua, sed opere & ueritate. Quare in hac lege, Non occidas, præcipitur primo, ut tam amicis quam inimicis ex animo faueamus, & candidum erga ipsos animum, absq; omni odio et inuidia geramus.

Secundò præcipitur, ut tam de amicis quam inimicis bene loquamur, & pro salute eorum Deum inuocemus.

Tertiò præcipitur, ut & amicis & inimicis re ipsa, & quibus possumus officijs, ac operibus benefaciamus.

ne faciamus. Non enim sufficit, ut sinas inimicis
 suas vias, ut loqui solent, ire, et suas res agere, hoc
 est, nullam salutis eius rationem habere, sed neces-
 se habes, iuxta hoc præceptum, inimico uere bene
 facere, & rebus eius, quoquo modo potes, consule-
 re. Sic enim Christus hanc legem interpretatur apud
 Matthæum cap. 5. Diligite, inquit, inimicos
 uestros, bene precemini deuouentibus uos, bene-
 facite ijs, qui uos odio prosequuntur, orate pro
 ijs, qui ledunt uos, & insectantur, ut sitis filij pa-
 tris uestri, &c.

Inimici dilige-
 gendi.

Quarto, mandatur etiam in hoc præcepto, ut
 pro proximo, siue amico, siue inimico, ponamus,
 iuxta uocationem Dei, animam seu uitam nostram.
 Hoc uidetur quidem hominibus huius seculi dua-
 risimam, ideoque existimant, consuli tantum, non au-
 tem præcepti, aut serio à nobis exigi. Sed profecto
 seuerissimum est mandatum, & uere ac serio à no-
 bis exigitur. Dicit enim Christus Ioannis 15. Hoc
 est præceptum meum, ut diligatis inuicem, sicut
 ego dilexi uos. Et ut exponat, quomodo nos dile-
 xerit, addit: Maiorē hac dilectionem nemo habet,
 ut quis animam suam ponat pro amicis suis, uideli-
 cet, quos agnoscit & amplectitur pro amicis, etiā
 si ipsi fuerint adhuc inimici. Sic enim Paulus ad
 Roman. capite quinto interpretatur Christus, in-

Anima pro
 proximo po-
 nenda.

quiens, cum adhuc essemus infirmi, iuxta temporis
 rationem, pro impijs mortuus est. Et mox: Cum
 inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per mor-
 tem filij eius. Et Ioannes, in prima epistola, capite
 quarto. In hoc est caritas, non quod nos dilexeris-
 mus Deum, sed quod ipse dilexerit nos, & misit
 filium suum propitiationem pro peccatis nostris.
 Carissimi, si sic Deus dilexit nos, & nos debemus
 nos mutuo diligere. Et iterum: Per hoc cognouis-
 mus caritatem, quoniam ille animam suam pro no-
 bis posuit, & nos debemus pro fratribus animas
 ponere. Habes dilectionis praeceptum. Habes &
 in hominibus pijs huius dilectionis exempla. Mo-
 ses sic dilexit populum suum, ut maluerit deleri
 ex libro uiuentium, quam permittere, quantum
 in ipso erat, ut populus a Deo abiceretur, Exod.
 trigesimo secundo. Et Paulus optauit esse anathema
 pro fratribus suis, qui tamen erant capitales es-
 ius hostes, Romanorum nono. Hoc autem non sic
 intelligendum est, quod debeamus uitam nostram
 ad redimendam alterius uitam, temere, & sine le-
 gitima uocatione exponere. Non enim licet, ut
 cum manifestus latro damnatur morte, publico &
 ordinario iudicio, tu te in locum eius substituas,
 & petas trucidari, ut ipse liberetur. Haec enim
 non est legitima tua uocatio, quia ordinarium

allibitum

ibid

Mosi dilectio

Pauli dilectio

Legitimum, hoc est, diuinum iudicium in tali ca-
 su, non te, sed Latronem illum, ad supplicium mor-
 tis uocat. Exigitur autem, ut uitam tuam extre-
 mis potius periculis obijcias, quam ut aduersus
 Deum pecces, & tuum officium, in adiuuando
 & beneficiendo proximo, quocumq; modo id le-
 gitime & pie fieri potest, deseras. David nullū Fu-
 rem, nullam Latronem è uinculis sic exemit, ut
 substituerit se in locum eius, Sed potius affecit eos,
 iuxta Magistratus sui uocationem, supplicio. Et ta-
 men posuit animam suam pro proximis suis, qui
 maluit propter populum suum adire extrema pe-
 ricula, quam eos hostibus diripiendos obijcere. De
 Paulo nihil tale extat, quòd substituerit se in lo-
 cum latronis ad mortem condemnati. Et tamen
 posuit animam suam pro amicis & inimicis, quia
 maluit predicando Euangelio, quæ erat legitima
 eius uocatio, grauisima pericula subire, quam de-
 sertæ suæ uocatione salutem hominum, quantum
 in ipso erat, negligere. Quare, cum dicitur, ponē-
 dam esse pro proximo animam, intelligen-
 dum est, pie, legitime, & iuxta uocatio-
 nem Dei, cui semper, siue uiuendo,
 siue moriendo, obediē-
 tiam debemus.

Davidis
 dilectio.

EXPLICATIO
Impletio Quinti
præcepti.

A Vdiuimus magna, & ut uidetur, grauidè
in hoc præcepto: Non occidas, exigis
Quis igitur potest ea implere? Respon-
deo. Nullus hominum siue impiorum, siue piorum,
siquidem perfecta dilectionis opera, quæ hoc præ-
cepto exiguntur, respexeris. Nullus enim, quamuis
spiritu sancto præditus, potest in hac uita, suis ipsi-
us operibus, perfecte, & sine omni uitio, satisfacere
Legi, coram iudicio Dei. Non iustificabitur, in-
quit Psalmus, in conspectu tuo omnis uiuens. Et
Paulus: Caro, inquit, Legi Dei non subditur, siqui-
dem ne potest quidem. Quis ergo saluabitur? Re-
spondeo iterum, Nullus hominum, siquidem huma-
na merita respexeris. Hæc enim, quia non sunt per-
fecte bona, non possunt in iudicio Dei constare,
nec iram Dei placare. Sed si respexeris Christum
filium Dei, & merita eius, tunc homines possunt
tam legem implere, quàm saluari. Audiamus igitur
de impletione huius legis, Non occidas, impletur
enim primum, Imputatione. Nam si credideris in
Christum quod ipse sit propiciatio tua, tunc dona-
tur tibi Christus, & imputatur tibi iusticia eius.
Cum igitur Christus impleuerit uniuersam legem
perfectè,

perfecte, imputatur & tibi in Christum credenti
hec impletio, ut non secus ea in conspectu Dei con-
fidere audeas q̄ si tu legem tuis operibus, sine om-
ni uitio impleuisses.

Deinde impletur obedientia ex fide. Et si enim
nullum obedientiæ opus perfectum est in homine
coram tribunali Dei, nihilominus tamen faciendum
est opus, quantum per spiritum sanctum, in hac mor-
tali, & peccato uitiosa carne fieri potest. Et quia
tale opus proficiscitur ex fide Iesu Christi, idcirco
dicitur & ipsum, aliquo modo, impletio legis, pro-
pterea q̄ antea imputetur nobis legis impletio
per fidem, propter Christum.

Sed si uoluerimus huic Legi, Non occidas, obe-
dire, necesse habemus spiritui sancto, qui est huius
obedientiæ autor & magister, sua instrumenta
quibus in nobis sit efficax, porrigere.

Primum igitur cogitemus, & memoria repeta-
mus, quæ supplicia spiritus sanctus minatur uiola-
tori huius Legis. Apud Mattheum cap. 5. dicit
Christus: Quisquis irascitur fratri suo, obnoxius
erit Iudicio. Quisquis dixerit fratri suo Raha, ob-
noxius erit Concilio. Quisquis dixerit, Fatue, ob-
noxius erit gehennæ incendio. Hic equatur in sup-
plicio Homicida, & Iratus. De homicida enim di-
citur: Quisquis occiderit, obnoxius erit Iudicio,

Cooperarij
spiritus san-
cti quomodo
efficiamur.

hoc est, supplicio mortis, quod à uulgaribus iudicibus inferri solet. Idem etiam dicitur de Irato: Quisquis irascitur fratri suo, obnoxius erit iudicio. Et hoc quidem graue est supplicium. Sed multo grauius est, quod pronuntiatur aduersus eum, qui dicit fratri suo R. h. a. Obnoxius, inquit, est Synedrio, hoc est, Concilio, quod Iudei corrupte uocant, Sanhedrim. Hoc enim erat apud Iudeos summum iudicium, quod nos uocamus Consistorium, aut Cameram, aut Parliamentum, in quo iudicio, non nisi de grauissimis causis tractabatur, & pronuntiabatur, quales sunt blasphemie in Deum, & Crimen lese maiestatis uel diuinae, uel Regie. Læge autem omnium grauissimum supplicium est, quod pronuntiatur aduersus eum, qui dicit fratri suo, fatue. Obnoxius, inquit, erit Gebenne incendio. Et tamen hoc peccatum uidetur omnium leuissimum, ac uix reprehensione, nedum pœna æterni ignis dignum. Sed cum hoc leue, ut uidetur, peccatum, tam horribili supplicio obnoxium est, quam pœnam, quæso, merentur peccata multo grauiora? Admonet nos etiam Ioannes, u. Ioannis tertio, de supplicio homicidarum, & eorum, qui hoc nomine, sicut supra exposuimus, comprehenduntur. Qui non diligit, (inquit) fratrem, manet in morte. Omnis, qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis.

scitis, quod omnis homicida, non habet uitam eternam in se manentem. Et Paulus. Galat. 5. Manifesta sunt opera carnis, Inimicitie, iras, emulationes, ire, concertationes, Inuidie, caedes &c. Et mox: De quibus praedixi, quod, qui talia agunt, non erunt regni Dei heredes. Cuius ergo heredes erunt? Non certe, nisi Satanae & ignis inferni. Haec & huiusmodi diligenter meditata sunt Organon Spiritus sancti, quo excitat in nobis obedientiam huius praeccepti.

Secundo, Reuocemus in mentem beneficia, quae praestitit nobis Deus per filium suum, idque cum adhuc essemus inimici Dei, & pessima quaeque meriti. Filius enim Dei suscepit, non sua aliqua necessitate, sed ad procurandam nostram salutem omnes humanas imbecillitates, omnia genera afflictionum, adeoque mortem ipsam, ut nostra peccata expiaret, et nos cum Deo pacificaret. Postulat autem uicissim a nobis hoc officium, ut nos etiam nostris inimicis sua errata remittamus, & eis beneficiamus. Sic. n. docet parabola de duob. debitorib. apud Mat. cap. 18. Serue scelesti, totum debitum illud remisi tibi, cum obsecrasses me: nonne oportuit et te misereri conserui tui, sicut & ego tui miserus eram? Detestanda igitur ingratitude est, si nos, cum tanta beneficia imueriti & adhuc inimici acceperimus a Filio Dei,

non uicissim uoluntati eius gratificamur, qua nos ad remittendam aduersario nostro suam iniuriam, & ad beneficiendum ei uocat. Hæc cogitatio, si diligenter in corde uoluatur & exagitetur, instrumentum est, quo spiritus sanctus accendit animum nostrum, ut excutiamus odium & inuidiã in proximum, & incipiamus ei benefacere. Vnde & Ioannes nos in prima sua epistola ad hanc cogitationem hortatur: Per hoc, inquit, cognouimus caritatem, quoniam ille animã suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. Et iterum: Deus misit filium suum, propiciationem pro peccatis nostris. Carissimi, si sic Deus dilexit nos, & nos debemus nos mutuo diligere.

Tertiõ, Ponamus nobis ob oculos mentis nostre promissiones Dei, de beneficijs quæ proximo præstantur, de condonatione iniuriæ à proximo illate, de remissione alieni in nos peccati, de abiectione odij & inuidiæ, & de alijs, quæ in hoc præcepto, Non occidas, comprehenduntur.

I. Ioan. 4. Deus Caritas est, & qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in ipso.

Matth. 25. Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.

Matth. 6. Si remiseritis hominibus errata sua, remittet & uobis Pater uester cœlestis, hoc est, confirmabit

confirmabit & ratam habebit eam remissionem, quam accepistis per fidem propter Iesum Christum, filium suum.

Matth. 5. Beati mites, (hoc est, non ulciscentes semetipsos, sed condonantes benigniter alijs sua errata) quoniam hereditabunt terram.

Proverbiorum 25. Si esurierit inimicus tuus, tibi illam, si sitierit, da ei aquam bibere. Prutius enim congregabis super caput eius, & Dominus reddet tibi.

Extant id genus multae promissiones Dei in scriptura, quae si cogitationibus nostris expendantur, porrigunt spiritui sancto seu organon seu occasionem, ut inflammet cor nostrum, ne occidat, hoc est, ut diligat, & beneficiat etiam inimico.

Quarto, Cogitemus, quod hi, qui retinent odium ac inuidiam, & non remittunt, non possunt uere precari orationem Dominicam, in qua dicitur: Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Nam qui non remittunt, sed retinent iram erga proximum, hi praescribunt Deo regulam iuris, quod quemadmodum ipsi non remittunt proximo sua errata, ita nec Deus debet ut ipsis sua remittere. Haec est horribilis crudelitas, & immanitas aduersus seipsum. Quod si te

hoc diligenter cogitatum non excitat ad abijciendum odium, & recipiendum candorem animi, quis lapis, quis Adamas te durior esse potest?

Quinto, Cauenda & uitanda erunt omnia illa, que nobis manifeste præbent occasionem ad odium, inuidiam, maledicentiam, rixas, & id genus alia. Itaque cauendum est ab arrogãtia & superbia. Nam hæc est causa odij & inuidie. Cauendum est ab auaricia. Nam & hæc, ut est omnium malorum radix, ita & suscitatur odia, contentiones & rixas. Cauendum est à temulentia, imo etiam à conuiujs. Sunt enim multi eo ingenio præditi, ut cum nõ ad modum multum uini biberint, inflammetur ad maledicentiam, ad rixas, ad contentiones, & ad cædes. Hi dicuntur bibere sanguinem Ursorum & Leonum. Præcipitur ergo eis hæc lege, Non occidas, ut uitent conuiuia, & temulentiam, quo pateat spiritui sancto per sobrietatem ipsorum, aditus ad compescendam carnis licentiam, ne seruiant peccato.

Sexto, Inuocemus Deum, & precemur eum sine intermissione, cum Psal. Vias tuas demonstramihi, & semitas tuas edoce me. Dirige me in ueritate tua, & doce me. Et iterum: Ne projicias me à facie tua, et spiritum sanctum tuum ne auferas à me, uidelicet, ut spiritus sanctus compescat motus iræ, inuidie & inuidie, & ut peccatum non regnet in mortali

mortali nostro corpore. Hoc si fecerimus, efficiamur cooperarii spiritus sancti, ut inclinet & accendat corda nostra, ad suscipiendam obedientiam, ad quã hac lege, Non occidas, uocamur.

Sextum Præceptum.

NON COMMITTAS
ADULTERIVM.

Quæ hoc Præcepto prohibeantur.

Interpretatur & hoc præceptum Christus filius Dei apud Mattheum capite quinto. Audi stis, inquit, quòd dictum fuerit antiquis: Nò committas adulterium. At ego dico uobis, q. quis tanq; aspexerit uxorem alterius ad concupiscendum eam, iam adulterium cum ea commisit in corde suo. Nec hæc interpretatio, noua est Lex, sed tantum ueteris legis expositio, quemadmodum Decalogus ipse exponit, cum sequitur: Non concupiscas uxorem proximi tui. Suscepit aut Christus eam interpretandam, q. sententia eius fuerit Pharisæicis corruptelis obscurata. Sentiebant. n. Pharisæi, hoc solum adulterium diuino supplicio dignum esse, quod opere ipso, cū alterius uxore designaretur. Præuam autem alienæ mulieris concupiscentiam, & impudicum aspectum, aut turpiloquium, non

admodum damnabant. Quare necessariam est, ut vera huius præcepti sententia illustretur. Quæ igitur in eo prohibeantur, hæc ferme sunt.

Adulterium. Primò, prohibetur externū adulterium, quod cum alterius uxore committitur. De huius adulterij prohibitione nullum est dubium, ne apud gentes quidem. Nam humanæ rationi natura insculptum est, q̄ cognoscat, tale adulterium esse detestandum scelus.

Scortatio. Secundò, Prohibetur omnis scortatio, quæ committitur cum muliere libera, siue hæc sit uirgo, siue uidua, siue consanguinea, siue aliena, siue scortum. Quorum alterum, altero grauius quidem est. Vnde & diuersa sunt nomina, Stuprum, incestus, fornicatio simplex, Continentur autem hoc uno præcepto, & sunt singula peccata mortalia, hoc est, æterna morte digna.

Fornicatio simplex an sit peccatum. Porro, de simplici, ut uocant, fornicatione senterunt Ethnici, q̄ non sit flagitium, Sed longe aliter sentit pia doctrina.

Paulus ad Corinthios scribens 1. Cor. 6. manifestè docet, q̄ simplex scortatio, hoc est, ea, quæ designatur cū aliena, & libera, & corrupta, sit peccatum æternæ damnatione dignum. An nescitis, inquit, q̄ corpora uestra, sint membra Christi? Num igitur tollēs mēbra Christi, faciam membra scortis? Et

Et mox: Omne peccatum, quodcumq; fecerit homo, extra corpus est, Sed qui scortatur, in proprium corpus peccat, hoc est, adimit corpori suum honorem, & dignitatem. Corporis enim honor est, Castitas et mundities. Qui ergo se coinquinat scortatione, amittit honorem corporis. Itaq; peccat in suum ipsius corpus, q; corpus tali luto sordidat, quo & ipsum, & anima contaminatur.

Et iterum: An nescitis, quod corpus uestrum est templum habitantis in uobis spiritus sancti, quem habetis à Deo, & non estis ipsi uestri iuris? Quare, qui scortatur, prophanat templum spiritus sancti, & expellit eum.

Et paulo ante: Ne erretis. Neq; scortatores, neque adulteri, neq; molles &c. regni Dei hereditatem accipient.

Et Galat. 5. Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt hæc, adulterium, scortatio, immundicia &c. Qui talia agunt, regni Dei heredes non erunt.

Ephe. 5. Omnis scortator aut immundus non habet hereditatem in regno Christi & Dei.

Ex his manifestum est, q; scortatio sit peccati eterna pœna dignum. Hoc cum omnes, tum præcipue iuuenes diligenter considerare debent, ut cogitatione magnitudinis peccati, & grauitalis supplicij assuescant turpes motus cordis compefcere.

Mollicies.

Tertio, Prohibentur Mollicies, & nefanda libidines contra naturam. Sed prudens Catechista non debet in explicatione huius particule immorari, ne adolefcetes, aut etiam alij auditores curiositate excitati, magis de tam foeda & immani libidine cogitare incipiant, q̄ ab ea deterreantur.

Verba obscena.

Quarto, Prohibentur turpia lasciuia, obscena atq; scurrilia uerba. Ephe. 4. Omnis sermo spurcus ex ore uestro ne procedat, sed si quis est bonus ad edificationem, quoties opus est, ut det gratiam audientibus, & ne contristetis spiritum sanctum Dei &c.

Impudicus aspectus.

Quinto, Prohibetur lasciuus & impudicus aspectus. Sic enim Christus aperte dicit: Quicumq; aspexerit uxorem alterius ad concupiscendam eam, iam adulteriũ commisit cum ea in corde suo. Et Ecclesiastici cap. 9. Auerte faciem tuam a muliere compta, & ne circumspicias speciem alienã. Propter speciem mulieris multi perierunt, & ex hoc concupiscentia, quasi ignis exardescit &c.

Vestitus impudicus.

Sexto, Prohibetur impudicus uestitus. Gratiã ter ergo pescat hi, qui ingressuri in Ecclesiam Domini, aut etiam in cœtum politicum, ornant se tantum ut uideantur & concupiscantur. Solenne quidē est, ut puellæ ingressuræ templum, ornent sese, non ut honeste incedant, sed ut placeant iuuentibus.

VIbus. Habent & iuvenes impudicæ suas uestes, quæ publicè ostentant, quibus & Ecclesiis uisitat, non ut discant piâ doctrinâ, sed ut intueantur pael- las. Hi non simpliciter peccant, sed prophanæ tē- plum Dei, q. faciunt ex tēplo Dei, domū amatoriâ.

Septimò, Prohibetur impudicæ Chorea, impu- dice saltationes & gestus. Publicæ quidē chorea, in honesto honestorum hominum cōuentu, ad testi- monium publici gaudij instituta, per se licitè fieri possunt. Ista autē conuenticula, in quibus soli iuue- nes et puellæ, aliquoties etiam noctu conuenire so- lent, omnino detestanda & fugienda sunt.

Octauò, Prohibetur turpis & sœda concupiscen- tia. Sed de hac infra, in Lege, Non cōcupiscas.

Nonò, prohibetur consensus, hospitatio, consi- liū, auxiliū, copulatio, quibus impudicitia, scor- tatio, adulterium, adiuuatur, & defenditur. Non solum, inquit Paulus, qui ea faciunt, uerumetiam qui consentiunt, digni sunt morte. Et Psal. 49. Si uidebas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas &c.

Quæ in hoc præcepto mandentur.

Mandantur in hoc præcepto uirtutes ho- nestissime.

**Virtutes
quinti præ-
cepti.**

150
192
EXPLICATIO

Pudicitia. Primum, mandatur Pudicitia, seu Castitas & Continentia. Pudicitia autem est Cordis, uerborum, gestuum, oculorum, uestitus et aliarum rerum, Sed precipua omnium est pudicitia cordis. Nam si cor pudicum fuerit, reliqua facile ad pudicitiam assue fieri possunt. Ex Corde, inquit Christus, exeunt cogitationes male, adulteria, stupra &c. Quare in hoc precepto mandatur precipue omnium Pudicitia cordis. Estote, inquit, perfecti, sicut Pater uester caelestis perfectus est. Deus autem, caelestis Pater, est animus pudicissimus, & mens castissima. Quare exigitur hoc precepto, ut simus mente castissima, & corde pudicissimo.

Sobrietas.

Fullerey
bringt bü
bercy,

Secundo mandatur temperantia & sobrietas. Vetus dictum est, Sine Cerere et Baccho frigit Venus. Et Prouerb. 23, dicitur: Ne intuearis uinum quando flauescit, cum splenduerit in uetro color eius. Ingredditur blandè, sed in nouissimo mordebit ut coluber, & sicut Regulus uenena diffundet. Oculi tui uidebunt extraneas, etc. Exemplum extat in Loth, quem ebrietas coniecit in horribile & immane genus libidinis. Filiae enim eius, ut scriptura Gen. 19, dicit, dederunt ei uinam, & conceperunt ex eo. Etsi autem Loth fuit Patriarcha sanctus, qui antea mirabiliter seruatus fuerat per angelos, ex incendio Zodomæ, & seruauerat ipse precia

bus suis oppidum Segor, tamen uino obrutus labi-
 tur in scelus tam horrendum, ut uiciet suas ipsius
 filias. Manifestum igitur est, uel hoc uno exēplo,
 quod ebrietas sit mater omnis turpitudinis. Nam
 si ebrietas tam sanctum utrū, in tam detestandam
 flagitium traxit, quis securē posset operam dare
 ebrietati? Non dubitamus quidem quin Loth ege-
 rit poenitentiam, & acceperit cōdonationem pec-
 cati per fidem in semē, Abraamo patruo suo pro-
 pitium. Si autem quispiam non deterretur, exem-
 plo Patriarchæ, ab ebrietate, sed pergit ei, spe con-
 sequende ueniæ, cum ipsi libuerit, studere, is expo-
 nit se certo periculo & ueniæ indignissimus iudi-
 catur. Hieronymus dicit: Nunquam ebrium, puta-
 bo castum. Impudica enim concupiscentia homini
 natura sic agnata est, ut accepta occasione exarde-
 scat in ipso tanquā flamma ignis. Vinum autem
 natura calefacit. Quare si naturali impudicitie
 superinfundas uinum, quid aliud sit, quā quōd
 duplicetur flamma? Præterea ebrietas facit homi-
 nes securos, & tollit e corde timorem Dei. Sic ex
 num Esa. cap. 5. dicit: Cithara, Lyra, tympanum, ti-
 bia & uinum in conuiujs uestris, & opus Domini
 non respicitis, nec opera manuum eius conside-
 ratis. Vbi autem pellitur timor Domini, & reddi-
 tur cor securum, ibi relaxantur frena naturali im-

pudicitia, ut ruat in omnia genera sceleratissimarum
libidinum. Quare cum ebrietas excitet impudici-
tia, perspicuum est, quod hoc præcepto exigatur
magna piorum hominum sobrietas et temperantia.

Coniugium.

Tertio, hoc præcepto commendatur Coniugium.
Nisi enim honestum coniugium placeret Deo,
non instituisset Legem, quæ prohiberet coniu-
gii uiolationem. Commendatur etiam Virginitas,
& Viduitas. Nisi enim hæc uite genera Deo
placerent, non prohibuisset uagas libidines &
impudicitias.

Impletio sexti Præcepti.

Diximus, quod hoc sexto præcepto exigantur
honestissima uirtutes, ac præsertim
summa & castissima cordis pudicitia. Sed
quis est, qui uerè dicere posset, castum & mundum
est cor meum? Etsi enim nonnunquam corpus castum
est & pudicum, tamen animus natura est impudicus.
Quæ impudicitia prodit se maxime omnium
in iuuentute, & occasionum opportunitate.
Quid ergo faciamus, ut hoc præceptum impleamus?
Sicut non possumus perfecte implere alia præcepta,
ita nec hoc possumus in hac carne implere. Et
tamen propositæ sunt nobis aliquot rationes, quibus
præceptum hoc ita implere possumus, ut co-
ram

ram Deo uere pudici iudicemur. Primum, agens
 a est poenitentia, quae duabus partibus constat.
 Vna est, quod debeamus agnoscere nostram im-
 puritatem & impudicitiam, & fateri, quod pro-
 pter eam simus meriti eternam interuentionem.
 Altera est, quod debeamus agnoscere Iesum Chri-
 stum, & credere, quod expiauerit nostram impurita-
 tem, & reconciliauerit nos cum Deo. Hac fide, Chri-
 stus filius Dei, qui nullam unquam ne cogitationem
 quidem impudicam habuit, donatur nobis cum o-
 mni sua iusticia & pudicitia. Quare, cum credi-
 mus in eum, reputat nos Deus propter ipsum, tam
 castos & pudicos, quam si nos hanc legem perfecte
 impleuissemus. De qua re supra, cum de impletio-
 ne Decalogi loqueremur, copiose dictum est.

Deinde, non est sentiendum, quod Deus donet no-
 bis pudicitiam Christi in hunc usum, ut liceat no-
 bis deinceps impudice uiuere, sed ut operam de-
 mus, quo naturalem nostram impudicitiam spiritu
 Christi compeſcamus, & non praebeamus membra
 nostra serua immundicie. Etsi enim talis compeſcen-
 tia non est per se perfecta impletio huius legis, ta-
 men Deus exigit eam, & delectatur ea propter
 Christum filium suum. Cum enim ipse sit mens ca-
 sissima, uult etiam ut nos castitati studeamus. Quare
 necessitas urget, ut exhibeamus nos ipsos organa

spiritu sancto, quo cōpescat impudicos motus cordis, & excitet in nobis pudicitiam. Recenseamus ergo, quæ nobis faciēda uideantur, ut spiritus sanctus habeat organa excitandæ in nobis pudicitie.

Organum spiritus sancti quo modo efficiamur.
 Orandum est Deus, ut spiritu sancto suo nos adiuuet, ad compescendos impuros motus cordis, & gubernet uniuersam uitam nostrā. Pudicitia enim est singulare donum Dei. Paulus Galat. 5. numerat *ἡμεῖς τὴν αἰσχύνην*, hoc est, Continentiam, quæ est genus pudicitie, inter fructus spiritus. Dona autem Dei impetranda sunt ab ipso precibus. Quare, cum tēlamur affectu impudicitie, properandū est ad preces, & orandum, ne in tentatione inducamur, iam & hoc affectu in nobis exardescēte non minus nobis periculi instat, quā si capitalis hostis staret ante nos uibrato gladio, & minaretur nobis presentem mortem. Sicut ergo in tali periculo opportunissimum tempus est exclamandi ad Deum, & inuocandi cœlestē auxilium, ita etiam in exardescēte impudicitie affectu necessitas urgere nos debet, ut attollamus oculos nostros ad Deum Patrem Domini nostri Iesu Christi, & petamus, ut inter hæc Satane iacula nos illesos conseruet.

Secundò, repetendum est memoria quāto odio Deus hoc impudicitie peccatum prosequatur.

Quoniam enim Deus omnia peccata odio habeat, hoc peccatum ita detestatur, & abominatur, ut puniat ipsum tam corporalibus, in hoc seculo, quam spiritalibus, & aeternis, in altero seculo, supplicijs. Itaque Deus punit hoc peccatum, Morbis, Inopia, infamia, & multis id genus alijs malis. Homines ante diluuium, cum designarent uaria scelera, magnam dabant operam impudicitiae, Itaque necesse habuerunt diluuiio perire.

In Sodoma ciues erant impurissimi. Perierunt igitur incendio. Samson studuit impudicitiae. Quare non solum fortitudinem suam amisit, uerum etiam captus est ab hostibus & cecatus. Beniamita defendunt impudicos adolescentes, qui concubina Leuite turpissime abusi fuerant. Quare uniuersa pene tribus deleta est. Vide mihi Davidem. Quam horribiliter punitum est diuinitus adulterium eius.

Nec tantum in populo Dei extant talia exempla, uerum etiam in historijs Gentium, quae testantur sepe Politicas, & Regna propter impudicitiam, non solum mutata esse, uerum etiam omnino deleta.

Sed nec hoc praetereundum est, quod scribitur Proverb. 6. Praecium scorti, uix est unius panis, hoc est, Scortatio tam maledicta est, ut scortatori, quam uis dixit, uix relinquat panem, sed coniciat eum

in extremam paupertatem. Et cap. 29. Socius scortorum perdet substantiam.

Huc pertinet etiam, quod Iesus Sirach in Ecclesiastico cap. 19. scribit: Vnum & mulieres apostatate faciunt sapientes &c. Et cap. 21. Omnis homo, qui transgreditur lectum suum &c.

Deinde, Impudicitia puniatur supplicio aeterni ignis, nisi in Christo resipiscas.

Paulus, 1. Cor. 6. Neque scortatores, neque adulteri, neque molles accipient regni Dei hereditatem.

Galat. 5. Manifesta sunt opera carnis, adulterium, Scortatio, Immundicia. Qui talia agunt, non erunt heredes regni Dei.

Hebr. 12. Scortatores & adulteros iudicabit Deus. Haec diligenter sunt meditando, ut commonefaciamus nos, quod stultum, quod insanum, quod furiosum sit, propter voluptuositatem non admodum diuiciam abijcere felicitatem aeternam.

Tertio, ducenda est sobria vita, ne intemperantia nostra porrigamus arma Satanae, ut nos cogitationibus impudicitiae uicet. Ebrietas, non subministrat impuritati alimenta, quae admodum supra offendimus.

Quarto, fugiendum est Ocium, et suscipiendus labor honestus & utilis. Notus est uersiculus: Ocium si tollas, periere cupidinis arcus.

Et Ecclesi. 10. 33. dicitur: Multa malitiam docet ociositas.

Ergo
Ocium si dede-
ris, ualere
cupidinis ar-
cus.

Quinto,

Quintò, fugienda sunt contubernia & colloquia hominum impudicorum. Corruptant, inquit Paulus, bonos mores, colloquia mala. Et uetus dictum est, Si iuxta claudum habitaueris, discies & ipse claudicare. In Gen. cap. 34. Dina filia Iacob, non continet se domi suæ, sed euagatur ad alienas mulieres, itaq; amittit suam pudicitiam.

In Num. cap. 25. Israëlites conveniunt cum filiabus Moab. Quare primum scortantur cum eis, deinde abducuntur ab ipsis in Idolatriam. Et statim sequitur supplicium, quia multi milia interficiuntur.

Pertinent autem hæc non tantum ad Cælibes, Virgines, et Viduas, sed etiam ad coniuges. Unusquisq; enim in suo ordine, & ultæ genere sectari & seruare debet pudicitiam & castitatem. Cælibes & Virgines, studeant castitati, & seruent suam uirginitatem, donec tempus & occasio fuerit contrahendi legitimi coniugij. Tunc enim licet eis matrimonium legitime contrahere, nunquam autem licet eis scortari. Est & sua in coniugio castitas. Sed & Viduitas habet suam castitatem, uide licet, ut Vidui uel contrahant legitimum coniugium, uel ducant pudicam uitam in uiduitate. Omni no enim ab omnibus hominib. exigitur, siue in cælibatu, siue in coniugio honesta pudicitia. Non ignoramus quidem, q. non omnes huic doctrine obe-

diant. Scimus multos conqueri se his doctrinis redigi in ordines Monasticos. Sed sciamus etiam non omnes consequi hereditatem celestis regni. Multi, inquit Christus, uocati, Sed pauci electi. Et iterum: Lata est uia & spaciofa, quæ abducit in exitium, multiq; sunt, qui ingrediuntur per illam. Et Paulus: Non est omnium fides. Etsi enim Lex Domini, & Euangelion filij eius prædicanda sunt uniuersæ creature, tamen hi soli capiunt uerum & celestem fructum eius, qui ex fide in filium Dei respiciunt, & ad celestem hereditatem tota mente atq; omni animo aspirant. Et hi, sicut necessarium est eis, ut obediant huic legi, & ducant semper honestam ac pudicam uitam, ita etiam omne studium suum in hoc conferunt, ut obedientiam suam Domino Seruatori ipsorum probent. Reliqua turba præceptum in suum ipsa exitium, furioso impetu ruit. Quare in tanta hominum, inter quos & aliquot heredes celestis regni admixti sunt, colluuiæ & impudicitia, danda nobis est opera, ut cum non possimus omnes eripere, saltem eos, qui uerè & ex animo tenentur studio pietatis, eripiamus. Propheta Amos dicit: Quomodo si seruat pastor de ore Leonis duo crura & extremum auriculæ, sic eruentur filij Israël. Et iterum: Facti estis sicut torris raptus ab incendio. Sic & nobis nostro ministerio conandum est.

Amos cap. 3.

Cap. 4.

est, ut in tanta morum corruptione, si non omnes, at saltem aliquos ex incendio, & ab ore Leonis, rapiamus.

Septimum Præceptum.

NON FVRERIS.

Quæ hoc præcepto prohibeantur.

Sicut aliæ Leges in Decalogo, ita & hæc Lex est spiritualis. Non enim exigit tantum manum à contrectatione alienæ rei, inuito Domino, puram & mundam, sed exigit etiam cor, & animum & spiritum ab omni avaricia, & iniusta alienæ rei cupiditate purum & sanctum.

Principio igitur, Prohibetur hac lege vulgare illud furtum, & vulgaris rapina, quæ & ipsi Politici homines non solum detestantur, uerum etiam seueriter puniunt. Designatur autem hoc furtum, cum quis intercipiendi causa rem alienam aueruer, & generaliter cum quis alienam rem inuito Domino contrectat. De hoc furti genere, non dubitant, quotquot sana mente predicti sunt, quin graue sit peccatum, etiam si nulla scripta lege prohiberetur.

Furtum uul
gare.

in tota
libra

Impostura in
contractibus.

Secundo, Prohibetur omnis impostura in con-

tractibus, in emptione & uenditione, in negocijs, in pondere, in mensura, in numero, in debitorum solutione &c. Vnde Proverb. 20. dicitur. Abominatio est apud Deum pondus & pondus. Statera dolosa non est bona. Et paulo antè Pondus & pondus, mensura et mensura, utrumq; abominabile coram Deo, Et Zachæus Luc. 19. recipit se quadruplum redditurum, si quempiã defraudauerit. Quo manifestè significat, imposturam seu defraudationem esse furtum, quia in lege multabatur furtum quas druplo. Et 1. Theß. 4. Ne quis opprimat ac fraudet in negotio fratrem suum, propterea quod ultor est Dominus de his omnibus. Et Michæ. 6. Nunquã iustificabo steteram impiam, & saccelli pondera dolosa? Quicquid ergo acquiritur imposturis, iniquis contractibus, iniquis ponderibus aut mensuris, hoc computatur in iudicio Dei pro furto.

**Labor in
fidclis.**

Tertiò, Prohibetur omnis infidelis labor, pro quo tamen merces exigitur. Hoc enim non est iustam mercedem exigere, sed est furari.

Quartò, Prohibetur temeraria corruptio rei locatæ. Qui enim rem locatam, cùm integrã seruare posset, temere corrumpit, furti genus committit.

**Usura illi
cita.**

Quintò, Prohibetur omnis illegitima & illicita usura. Scriptura autem sacra, non definit, quæ sit illicita usura, sed relinquit hoc definiendum Legis

gibus

gibus ciuilibus. Quod ergo Leges ciuiles damnant in contractibus, & pronunciant esse illegitimam usuram, hoc in genere furti, hac lege prohiberi, conuenitur. Tales sunt usurae iudeorum, & eorum Christianorum, qui exempla iudeorum imitantur. Nam Censur, quo pro sorte centum aureorum numerantur, singulis annis ex agro aut domo, quinque aurei, habetur in politicis Ordinationibus pro legitimo contractu, non mutui, sed emptionis & redemptionis. Quare talis legitimus census non comprehenditur nomine furti.

Census legitimus non est furtum.

illegitimus

Sexto, Prohibetur etiam hac lege suffuratio, qua solent famuli & famulae res dominorum suorum, ipsis inscijs & inuitis subtrahere. De qua suffuratione loquitur Paulus ad Titum, cap. 2. Serui non sint suffurantes, seu defraudates. Nam haec suffuratio eo grauius genus furti est, quo plus domino fidei seruorum commendatum est. Huius suffurationis nomine comprehenditur etiam ea liberalitas, quam serui ex bonis dominorum, ipsis inscijs & inuitis exercere solent. Quis furtus, iniquus ille uillicus, cui fit mentio apud Lucam cap. 6.

Suffuratio.

Septimo, Prohibetur Ignauia, & ea, quae exigentia uenit, mendicitas. Nam mendicitas, ad quam te famis necessitas uocat, non est furatio, sed

Ignauia & mendicitas

miseria equo animo ferenda sicut & mortuus corporis. Mendicare autem sano corpore, ex ignavia, cum posses tibi iusto labore alimenta parare, est furari. De hoc furati genere loquitur Paulus Ephe. 4. Qui furabatur, non amplius furetur, magis autem laboret operando manibus, quod bonum est. Et 2^a Thessa. 3. Cum essemus apud uos, hoc precipiebamus uobis, ut si quis nollet operari, nec ederet &c.

Prodigalitas

Octavo, Prohibetur profusio, seu prodigalitas. Nisi enim aut proprias facultates inutiliter profundas, quod & ipsum est furari, aut ex alieno rapias, non sufficis profusioni.

Lusus.

Nono, Prohibetur Lusus in alterius damnum & perniciem susceptus. Nam is lusus, qui ab honestis hominibus recreandi aut fallendi temporis gratia suscipitur, tolerabilis est, quo & bonus bene uti potest. Mali autem, quibus omnia sunt mala, eo tantum affectu lulum suscipere solent, ut collusoris pecuniam ad se rapiant, nec ulla tangantur misericordia, etiamsi collusor ad inopiam redigatur, & familia eius necesse habeat esurire & algere. Hoc certe non est ludere, sed rem seriam agere, & furari, & quicquid tali lusu acquiris, furati ac rapinae nomine coram Deo continetur.

Auaricia.

Decimo, Prohibetur auaricia, & iniusta alio

re rei cupiditas. Longe autem inter se differunt, rerum necessariorum appetitio, & auaricia. Natura enim appetimus ea, quæ ad conseruationem salutis nostre pertinent: & quanquam solemus de iectu errare, & affectum carnali ac iniusta cupiditate uiciare, tamen affectus per se naturalis est, & a Deo conditus, ideoq; non illicitus. Auaricia autem est is habendi amor, quo necessarijs & presentibus non contenti, plura appetimus, quibus etiam siue iure siue iniuria, siue licite siue illicite acquirendis studemus. Nam quemadmodum canis, qui cum deuorat unam carnis particulam, uidet alteram sibi proiectam, ita in propositam particulam inhiat, ut ea, quam habet in ore, non fruatur, sed trahat, alienato ab ea sensu, in uentrem, ut proiectam arripiat: ita auarus non fruatur presentibus suis rebus, sed inhiat tantum in alienas, ut rectissime dictum sit, Auaro tam deesse quod habet, quam quod non habet.

Ex his manifestum est, quod cum omnes homines, a minimo, ut Propheta ait, usq; ad maximum, auariciam sequuntur, & student opes parare furtis, rapinis, imposturis, dolosis ponderibus, iniquis mensuris, & alijs fraudibus ac deceptio- nibus, hic mundus non sit nisi officina furtorum, & spelunca raptorum. Quare monemur hoc pre-

cepto, ut caveamus à moribus huius mundi, ne unum cum mundo pereamus.

Quæ hac lege præcipiantur.

Initio, Sciamus, quòd hac lege de furto, confirmetur distinctio dominiorum, & proprietates rerum ac facultatum terrenarum. De qua re necessarium est, ut admoneamur. Alij enim ex Gen. cap. 1. ubi dicitur ad Adam, Replete terram & subjicite eam, & dominamini piscibus maris &c. arguantur, quòd omnia inter homines debeant esse communia. Alij ex Actis Apostolicis cap. 2. & 4. ubi dicitur, Ne quisquam aliquid eorum quod possidebat, suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia, docent Christianos debere omnia in commune conferre.

Sed hæc Lex de non furando, perspicue significat, quòd distinctio dominiorum, & proprietates facultatum inter homines sit diuina ordinatio. Nullus enim furto locus esset, si omnia, diuina ordinatione essent communia. Nam q. in Genesi homo ordinatur in dominum terræ, non est intelligendum, quod liceat homini exercere in terra tyrannidem secundum suam libidinem, sed quòd liceat ei, iuxta diuinam ordinationem, iuxta legem naturalem, & Positivam

Proprietates
facultatum di-
uina est ordi-
natio.

Nativam seu civilem, terra ac terrenis rebus uti.
 Ac siquidem Adam non peccasset, tunc homines
 vixissent in terra tranquilli, sine rapina, furto &
 impostura, ac unicuique tam curae fuisset alienarum,
 quam suarum rerum custodia. Nunc, postquam
 per unum hominem peccatum intrauit in mundum,
 necessariae sunt leges & publicae ordinationes,
 quibus furta & rapinae coercentur, & rerum
 proprietates conseruetur. Nam quemadmodum in-
 fanti, qui adhuc est sub tutoribus, & si dominus est
 omnium paternarum facultatum, non tamen licet
 facultatibus pro sua libidine uti, sed necesse habet
 administrationem earum tutoribus permittere,
 donec ad iustam et legitimam etatem peruenierit.
 Ita constituti sumus domini terrae, sed hac condi-
 tione, ut cum peccatum intrauerit in mundum,
 coniecti simus sub leges, tanquam sub tutores, ut
 rebus huius terrae, secundum publicas Leges uti-
 mur. Itaque si quid acquirimus aut legitimis con-
 tractibus, aut hereditate, aut donatione, aut alijs
 iustis & legitimis rationibus, eo licebit nobis,
 pro nostro arbitrio, sed in Domino, & secundum
 voluntatem Dei, uti.

Quod autem in Actis Apostolicis omnia inter
 discipulos Evangelij fuerint communia, non est ge-
 nerale praecipuum, sed personale exemplum, quod

ut non potuit esse inter discipulos diuturnum, ita non debet uniuersae Ecclesiae imitandum obtrudi. Sed de hoc loco alias copiosius.

Communitas rerum qualis sit.

Ecclesiast. 4.

Secundo, Et tamen precipitur in hac lege, etiam sua quaedam rerum communitas, uidelicet ea, quam exigit caritas proximi, ut opibus tuis liber aliter subuenias egenti, & largi ris elemosynam, uel mutuum dando, uel donando, propter Deum. Non sit porrecta, inquit Ecclesiasticus, manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta. Nam qui egentem non iuuat, cum possit, designat in suis propriis facultatibus furtum, non quidem coram hominibus, sed coram Deo. Subueniendum autem est egenti, iuxta regulam Pauli, qui 2. Corint. 4 sic ait: si prius adsit animi propertudo, ea quicquid illud est, quod possidet aliquis, accepta est, non iuxta id quod non possidet. Non enim ut alijs sit relaxatio, uobis autem angustia, sed ut ex equabilitate in presenti tempore &c. Et capite nono, Vnus qui quod secundum propositum cordis, non ex molestia, aut ex necessitate. Nam hilarem datorem diligit Deus.

Iusticia in contractibus.

Tertio, mandatur iusticia in contractibus, in emptione & uenditione. Hec iusticia est cultus Dei, & officium Deo gratum. Constat autem iusticia in eo, ut reddas unicuique quod suum est, ut legitime negocieris, sine dolo malo, sine imposturis. Hic locus

eus late patet. Complectitur debitorum solutionem definito suo tempore et promisso. Nam, cum non solueris, cum possis, debita, aut non curaueris pro tua uirili, ut sis soluendo, ac defraudaueris tua negligentia & socordia creditorem, designas furtum. Complectitur etiam solutionem tributorum & uestigalium, quæ pendi solent Magistratui. Reddite, inquit Paulus, omnibus quod debetur, cui tributum, tributum, cui uestigal, uestigal, &c. Quare qui ex his quippiam contra publicam ordinationem subtrahunt, committunt furtum. Complectitur quoque restitutionem rerum depositarum.

Quarto, mandatur Parsimonia, ut facultates tuas, nec ignaua, nec prodigalitate profundas.

Parsimonia.

Quinto, mandatur Gratiitudo et beneficentia, ut rependas, quantum fieri potest, beneficia amicis & benefactoribus. Et tamen non benefactoribus tantum, sed etiam malefactoribus, si nostra ope indigeant, benefaciendum est. Vnde Christus Matth. 5. dicit: Si dilexeritis eos, qui diligunt uos, quid præmij habetis? nonne & publicani idem faciunt? Et Lu. 6. Si mutuam dederitis his, à quibus speratis uos recepturos &c.

Gratiitudo et beneficentia.

Sexto, mandatur Restitutio ablatorum per inuersionem. Vnde Zach. 8. recipit se his, quos defrauda uerat, redditurum quadruplum. Et Ezech. 33. 114.

Q

August. To.
9. epistola 54.

meratur inter opera pœnitentiæ restitutio pignoris, & rapinæ. De hac restitutione Augustinus ita scribit: Si res aliena, propter quam peccatum est, cum reddi possit, non redditur, non agitur pœnitentiæ, sed fingitur. Si autem agitur, non remittetur peccatum, nisi restituatur ablatum: Sed ut dixi, cum restitui potest. Plerumque enim qui aufert, amittit, siue alios patiendo malos, siue ipse male uiuendo, nec aliud habeat, unde restituat &c.

Patientia in
paupertate.

Septimò, mandatur obedientia & patientia in paupertate. Qui enim paupertate premitur, & prohibetur, ne committat furtum, ut ditescat, paupertatem æquo animo seruat, & à Deo opem petit, necesse est.

Octauò, mandatur generaliter in hac lege, ut diligas proximum sicut teipsum. Et, quod tibi non uis fieri, alteri ne feceris.

Impletio septimi præcepti.

Ro. 7. & 8.

Paulus docet, Legem esse spirituale, nos autem carnales. Et, Carnem non subdi Legi Dei, imò ne posse quidem subdi. Lex enim Dei non est contenta exteriori specie operis, Sed exigit perfectam dilectionem Dei & proximi. Præterea dictum est paulo antè, & in hoc septimo præcepto prohibeatur Auaricia, & alienarum rerum

rum cupiditas, exigatur autem pura & sincera
 caritas erga proximum. Cum igitur natura homi-
 nis ita corrupta sit, ut non nisi sua querat, & in-
 pudenter dicere soleat, Proximus egomet sum
 tibi, fieri non potest, ut hanc legem nostris opere-
 bus perfecte impleamus. Et tamen exigatur a nos-
 bis impletio. Nisi enim impleuerimus, salui fieri
 non possumus. Quid ergo faciendum, ut implea-
 mus eam? Quod in superioribus præceptis dictum
 est, idem etiam in hoc præcepto repetendum erit.
 Impletur enim hæc Lex duobus modis. Vno modo
 per fidem in Iesum Christum. Nam quod hypo-
 critæ non recte impleant, nec hanc, nec aliam le-
 gem, hinc adeo euenit, quia ignorant aut con-
 temnunt hanc impletionem, quæ est per fidem.
 Vnde Paulus Romanis scribens: Israël (inquit) qui
 sectabatur legem iusticiæ, ad legem iusticiæ non
 peruenit, hoc est, legem non uerè impleuit. Pro-
 pter quid? Quia non ex fide, sed tanquam ex
 operibus legis, hoc est, Voluerunt legem suis ipso-
 rum operibus implere, & non agnoscere iusticiam
 Christi, idcirco legem nunquam impleuerunt.

Quid ergo est legem de facto, (in hac enim expli-
 canda nunc uersamur) implere per fidem? Non cer-
 te aliud est, quàm Credere in Iesum Christum filium
 Dei, & considerare, quod ipse expiauerit peccata

nostra, & quòd Deus reputet nos iustos propter Christum, cum credimus in eum, ac donet nobis iusticiam eius, ut ea considerare & in iudicio Dei consistere queamus. Postquam enim Christus implevit hanc legem Non fureris, sicut & omnes alias leges, perfectissime, & donatur his, qui credunt in ipsum, ut adoptentur propter eum in filios Dei et in coheredes eius, fieri non potest, ut non una cum ipso donetur eis impletio & iusticia Christi. Itaque fit, ut hi, qui credunt in Christum, impletionem legis, quam non habent suis operibus, habeant imputatione propter Christum. Quare hæc Lex præcipue à nobis impletur per fidem, uidelicet, cum credimus, & reputentur iusti propter Christum, & iusticia Christi nobis coram Deo imputetur.

Alio modo impletur per Obedientiam ex fide, uidelicet, ut accepto spiritu sancto propter Christum, incipiamus proximum diligere, & ei sua intantum non auferre, ut etiam nostra ei candidè impertiamur. Quæ obedientia, & si non est perfecta operis, tamen dicitur Legis impletio, propterea quòd sit fructus eius impletiois, quam habemus in Christo, & quæ imputatur nobis propter Christum per fidem. De hac legis impletionem eruditè dicit Augustinus: Omnia mandata, facta deputantur, quando quicquid non fit, ignoscitur.

August. lib.
2. Retract. ca
p. 19.

Porro

Porro autem, quedam necessario consideranda & faciendâ sunt, ut exhibeamus nos spiritui sancto organa, & cooperarios ad prestandâ hanc obedientiam.

Primò, admoncamus nos ipsos de supplicijs, que spiritus sanctus minatur impostoribus, & his, qui iniuste negociantur, & sunt duri ac immiseri cordes erga proximos egenos & supplices. Cooperarij spiritus sancti quomodo sumus.

Prouerb. 20. Ponderus & pondus, mensura & mensura, utrumq; abominabile est apud Deum. Si iniqua pondera sunt coram Deo abominabilia, fieri non potest, quin afferant secum maledictionem, hoc est, rerum damna & detrimenta.

Prouerbiorum 21. Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, clamabit & ipse, & non exaudietur.

Esa. trigesimo tertio. Ve prædanti, quia uicissim spoliaberis.

Hier. decimo septimo. Sicut auis fouet, & nõ excludit, ita qui facit diuitias, nullo iudicio. In dimisso dierum suorum derelinquit eas, & in nouissimo suo erit despectus.

Mich. 6. Nonne adhuc ignis in domo impij, thesauri impietatis, & modius macilentus ira plebis? Dicit opes fraude & imposturis partas esse tanquam ignem, quo conflagraturi sunt ij, qui eas

Unrecht
gewonnē/
Fompt an
die sonnē.

1657900

1657900

1657900

1657900

possident. Vnde & uulgo dici solet: Male parta,
male dilabuntur. Et iterum: De male qua suis non
gaudet tertius heres. An non corroborares, si ui-
deres facem ardentem admoueri tecto tuo? Cur er-
go non eodem modo abhorres ab opibus male par-
tis, quia sunt ignis & sax accensa, quibus assumuntur
& deuorantur etiam reliquæ facultates, quam-
uis iuste parte?

Ecclesiastici capite uigesimoprimo: Qui adifica-
uit domum suam alienis impendijs, colligit sibi la-
pides ad sepulturam suam.

1. Thessa. 4. Ne quis opprimat ac fraudet in ne-
gocio fratrem suum, propterea quod **ULTOR**
est **DOMINVS** de his omnibus &c.

1. Corinth. 6. Neq; auari, neq; fures, neq; rapa-
ces regni Dei hereditatem accipient. itaq; uides,
& furtis, hoc est, imposturis, & dolis malis, quibus
diuitie parantur, decernitur diuinitus supplicia-
um, non solum corporalis & externe, uerum
etiam, quod maximum est, spiritualis & sempi-
terne maledictionis. Hæc diligenter nobis in
mentem reuocanda sunt, ut excitemur ad obedi-
entiam huius legis, & caueamus ab imposturis &
iniquitatibus.

Secundò, Consideremus promissiones, quæ dicitur
cantur de his, qui non furantur, hoc est, non nego-
ciantur.

clantur iniuste, sed seruant iusticiã in omnibus contractibus ac negocijs, ac præterea etiam de suis opibus egentem adiuant.

Deut. 25. Pondus habebis iustum & uerum, & modius æqualis & uerus erit tibi, ut **MULTO VIVAS TEMPORE** super terram &c.

Esa. 58. Frange esurienti panem tuum, & ege nos uagosq; induc in domũ tuam, cum uideris nudum, operiet eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sanitas tua citius orietur, hoc est, eris fortunatus in negocijs tuis & sanus in corpore tuo &c.

Proverb. 19. Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis, & uicissitudinem suam reddet illi. Huc pertinet etiam concio de elemosyna, quæ extat Ecclesiast. cap. 4.

Luc. 6. Date & dabitur uobis. Mensuram bonam confertam & concussam, atq; exundantem dabunt in sinum uestrum. Eadem quippe mensura, qua metimini, metientur alij uobis.

Lu. 16. Facite uobis amicos ex mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula.

2. Cor. 9. Qui sementem facit libenter ac benigne largiendo, copiose messurus est etc. Quid plura? Multa id genus promissiones extat in scriptis

ra, quibus Deus recipit se liberalissime compensaturum piam erga proximum caritatem, & liberalitatem, atq; in negocijs & contractibus iusticiam. Quae promissiones serio animaduersae porrigunt spiritui sancto organon, quo accedat cor nostrum ad huius legis obedientiam.

Tertio, Proponamus nobis cōcionem Christi, quam habuit apud Matthaeum capite sexto, de abijcienda sollicitudine acquirendi uictus, & **Præbenda eius** **pfrund.** Quae concio, cum confirmet pios, ambulantes in uocatione Domini, quod Præbenda ipsorum sit coram Deo certissima, eò præcipue respicit, ut ducat nos in obedientiam huius legis, ne suremur, hoc est, ne ad paranda alimenta deseramus uocationem Dei. Querite, inquit, primum regnum Dei, & iusticiam eius, & hæc omnia adijcientur uobis.

Quarto, Memores simus exempli Christi, qui cum diues esset, factus est propter nos pauper, ut uocationi Dei patris sui obediret: ita & nos debemus malle cum filio Dei, piè faciendo, pauperes esse, quàm cum Satana, impiè faciendo, & furando, diuites esse. Prouerbiorum 15. Melius est parum cum timore Domini, quàm thesauri magni et insatiabiles &c. Et de exemplo Christi dicit Paulus 2. Corinth. 8. Nostis beneficentiam Domini

ni nostri Iesu Christi, quod propter nos pauper factus sit, cum esset diues, ut uos illius paupertate detestaretis.

Quinò, fugiamus ignauium ocium, & demus operam honesto labori. Huc nos uocat Paulus ad Ephe. cap. 4. sic scribens: Qui furabatur, non amplius furetur, magis autem laboret operando manibus, quod bonum est. In quem usum? Num ut habeat, quod diebus festis helluetur? Nequaquam, Sed ut possit impartiri ei, qui opus habuerit, Et 2. Theß. 3. Cùm essemus apud uos, hoc precipiebamus uobis, ut si quis nollet operari, is nec ederet. Sed de hoc etiam supra dictum est.

Postremò, inuocemus Dominum sine intermissione, & intueamur diligenter in hanc particulam Dominicæ orationis, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Nisi enim Deus clementer recepisset se inuocantibus daturum panem quotidianum, filius eius non præscripsisset nobis talem precandam formam. Huc etiã pertinet Psalmus 36. Noli emulari. Et Psal. 144. Exaltabo te Deus meus. Et precatio que extat Prouerb. 30. Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi. Tribue tantum uictui meo necessaria, ne forte satiatus illiciar ad negandum Dominum, et dicam, Quis est Dominus? aut egestate compulsus furer. & perisrem nomen Dei mei.

Octauum præceptum.

NON LOQVARIS FALSVM TESTIMONIVM ADVERSVS PROXIMVM TVVM.

Quæ hoc præcepto prohibeantur.

Testimonium
falsum coram
iudicio.

PRIMO, Prohibetur execrabile & detestabile illud testimonium, quod falso & mendaciter coram iudicio aduersus proximum fertur. Hoc genus mendacij Dominus Deus noster extremo odio prosequitur, quippe quod cum peccato coniunctum esse soleat. Vnde et declarauit Deus perspicue in lege Mosi Deut. 19. quatum abominetur hoc genus mendacij, cum seueriter exigat, ut mendaci testi ea inferatur poena, qua uoluit per falsum suum testimonium proximum grauare. Si sciterit, inquit, testis mendax contra hominem, accusans eum prauaricationis &c. Et sequitur: Reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit, & aufres malum de medio tui &c. Et ut manifestè uideas seueritatem Dei aduersus tale mendacium, additur: NON MISEREBERIS EIVS, Sed animam pro animo, oculum pro oculo, manum pro manu, pedem pro pede exiges. Deus precipit alias, ut simus er

ga proximum misericordes. Hic autem seueriter
exigit, ut Magistratus nullam misericordiam men-
daci testi exhibeat, sed sumat ab ipso legitimam pœ-
nam. Etsi aut Magistratus aliquoties cessat, & nō
inquirat in testem mendacem, tamen certissimum
est, q̄ Deus nō seruet fallum testimonium inultum.

Testis falsus, inquit Salomon, non erit impuni-
tus, & qui mendacia loquitur, non effugiet. Effu-
git quidem aliquoties hominum iudicium, non efs-
fugiet autem iudicium Dei. Prouerb. 19.

Secundò, Prohibetur falsa doctrina, & deprava-
uatio sacre scripture. Cuius peccati rei sunt heretici,
tici, & hypocrite, qui ad stabilendam suam im-
pietatem, abutuntur dictis sacre scripture. Falsa do-
ctrina.

Tertiò, Prohibetur hypocrisis, ea uidelicet, qua
quis uult uideri honestus & pius, interea tamen
agit turpem & sceleratā uitam, & malefacit pro-
ximo. Vnde 1. Ioan. 1. dicitur: Si dixerimus, q̄ socie-
tate habemus cū eo, & in tenebris ambulamus, mē-
timur & ueritatem non facimus. Et 1. Ioan. 2. Qui
dicit, Noui eum, & præcepta eius non seruat, mē-
dax est, & in eo ueritas non est. Et iterū 1. Ioan. 4.
Si quis dixerit, diligo Deum, & fratrem suum ode-
rit, mendax est. Vides igitur, q̄ hic mundus plenus
sit mendacium testium, quia omnes ferè homines ta-
les sunt hypocrite, quales Ioannes describit. Hypocrisis.

Quartò, Prohibentur Calumnie, & deprauationes alienorum dictorū aut factorum, siue corā iudicio, siue extra iudicium. Hoc enim planè est Satanicum, seu diabolicum. Nam Satan hinc nomē & Βόλος habet, & calumniatur & deprauet hominum dicta & facta coram Deo. Diabolus enim significat Calumniatorem. Talis calumniator fuit Doeg 1. Reg. 22. Tales calumniatores fuerunt testes contra Christum, qui dixerunt, Audiuius & hic dixerit, Destruam templum, & in tribus diebus reedificabo illud. Et Pontifices, qui accusabant Christum, Deprehendimus (inquiunt) hunc uetantem dare Cesari tributa.

Quintò, Prohibentur Detractiones de aliena Detractiones bona fama, non ille solum, quæ sunt falsæ & mendace bona fama daces, uerum etiā iste, quæ sunt ueræ, ut si quis conscius alieni delicti, uulgauerit hoc publicè in consuijs et constrinis, peccat contra hoc præceptum, ac dicit falsum testimoniū aduersus proximum suum. Quid ita? inquires. An non uera recito? An non uerè ille hoc delictum designauit? Respondeo. Fieri quidem potest, & recites rem uerè gestam, sed quia non recitas piè, non recitas ordinariè, non recitas legitimè, non recitas candido animo, ideo peccas contra hoc præceptum. Peccatum enim est non solum dicere mendacium aduersus proximum, sed

sed etiam dicere ueritatem illegitimè, odiose, & sceleratè, id quod Detractor aut Susurro facere solet. Nam quemadmodum is designat homicidium, qui occidit Latronè sine iudicio, sine legitima uocatione, sed priuata tantum temeritate & libidine, ita is peccat falso testimonio, qui de proximi fama detrahit impudenter & odiose, etiamsi proximus id delictum, quod detractor uociferationibus suis spargit, commisit.

Sextò, Prohibentur malæ suspiciones de proximo in corde, quia Caritas, inquit Paulus, non est suspicax.

Suspiciones
malæ.

Septimò, Prohibetur in genere omne mendacium, siue in contractibus, siue in colloquijs familiaribus, siue in alijs negocijs. Sed ne hic erremus, sciamus uaria esse mendaciorum genera. Aliud enim est mendacium, quod non ex malicia, sed ex ignorantia aut incogitãtia dicitur: Quale est, quod alter ex alterius falso sermone, quem uerum existimat esse, commemorat. Aliud est mendacium Ironicum, quale est mendacium Prophetæ Michæ ad Regem Ahab. 3. Reg. 22. Ascende & uade prospere, & tradet Dominus in manus Regis. Extant et quædã Sanctorum mendacia in sacris literis, quale est Iacob, cum diceret ad Patrem, Ego sum primogenitus tuus Esau, Gen. 27. Et obstetricum he-

Mendacium:

Mendacium
ignorantiæ.

Mendacium
Ironicum.

Mendacia
Sanctorum?

brearum, Exod. 1. Et Rahab Hierichuntine, Ios. 2.
 & aliorum. Quæ sanctorum mendacia, alij repre-
 bendunt, alij defendunt, & dicunt esse singulares
 spiritus sancti impetus. Non enim dicta sunt aduer-
 sus proximum iniquè, sed dicta sunt ad satisfaci-
 dum ordinationi ac mandato Dei, & ad tuendos
 innocentes. De his & similibus mendaciorum ge-
 neribus non est nobis nunc in explicacione huius
 octavi Præcepti sermo: Sed de mendacijs, quæ ad
 fallendos & decipiendos, quos minime oportet
 contra mandatum & ordinationem Dei excogitari
 solent. Quo mendaciorum genere nihil magis cum
 Deo pugnat, & nihil magis cum ingenio Satane
 conuenit. Deus enim ueritas ipsa est. Satan autem me-
 dacio est, & pater mendacis. Et Satan coniecit men-
 dacio humanum genus in omnes tam corporales,
 quàm spirituales ærumnas. Quare tali mendacio nihil
 detestabilius, nihilque coram Deo est abominabilius.

Quæ hoc Præcepto mandentur.

DICAM quidem hoc, uno uerbo: Mandatur enim VERITAS, Sed uide mihi, quàm latè ueritas pateat.

Veritas quæ late pateat.

Primum enim exigitur & mandatur Veritas in doctrina religionis. De qua ueritate dicit Chri-
 stus

Itus ad Pilatum. Ego in hoc natus sum, & ad hoc
 ueni in mundum, ut testimonium feram Veritati, hoc
 est, ut doceam ueram religionem. Omnis qui est ex
 ueritate, hoc est, omnis qui amat et cupit cognitio
 nem uere religionis ac pietatis, audit uocem meam.

Deinde mandatur Veritas non solum in dicen
 dis testimonijs coram iudicio, uerumetiam in dice
 dis sententijs iudicij. Vnde Iethro ad Moſen de
 constituendis iudicibus dixit. Prouide de omni ple
 be uiros sapientes & timentes Deum, in quibus
 sit Veritas, & qui oderint auariciam &c.

Exod. 18.

Adhuc mandatur Veritas in contractibus, quã
 non seruari in humana societate conqueritur Hie
 re. cap. 9. Vnusquisq; se à proximo suo custodiat,
 & in omni fratre suo non habeat fiduciam: quia
 omnis frater supplantans supplantabit. Et mox:
 Veritatem non loquuntur, docuerunt lingua
 suam loqui mendacium, ut inique agerent, labora
 rauerunt.

Præterea mandatur Veritas, fides & constan
 tia in pactis & conuentis. Conqueritur Hieremias
 & hanc ueritatem, seu fidem inter homines periſſe
 se. Dicit enim cap. 5. Circuite uias Hierusalem, &
 aspiciate et considerate & quærite in plateis eius,
 an inueniatis uirum facientem iudiciũ, & quæren
 tem fidem etc. Et Paulus, Galat. 5. numerat hanc fidem

inter fructus spiritus, cum Roman. 1. numeret eos, qui non sunt tenaces pactorum, inter illos, qui dati sunt in reprobam mentem.

Deniq; mandatur Veritas in omni sermone, & omnibus negocijs. Deposito mendacio, inquit Paulus, loquamini ueritatem quisq; proximo suo, quoniam nam sumus inuicem membra.

Iudiciorum publicorum confirmatio de non ferendo falso testimonio aduersus proximum, confirmatur autoritas publicorum iudiciorum. Nisi enim ea placeret Deo, & his liceret periti, Deus non constituisset legem de testimonijs coram publicis iudicijs, Sed potius abrogasset omnem iudiciorum & testimoniorum usum.

Impletio octauæ Præcepti.

EGO dixi, inquit Psalmus, in excessu meo omnis homo mendax. Et uerum: Veruntamen uniuersa uanitas, omnis homo uiuens. Quis igitur est, qui hanc legem de non dicendo mendacio uerè adimpleat? Nullus certe hominum, siquidem naturam ipsorum consideraueris, implet eam perfecte. Sumus enim natura subiecti tyranni di Satanae propter peccatum. Cum autem Satana sit mendax, & pater mendacis, committere non potest

test, qu' n & mancipium suum reddat mendax, ac delineat ipsum, pro sua uirili, in mendacio. Et tamē necesse habemus, si modo ueram & aeternam salutem uoluerimus consequi, hanc legem implere, & deposito mendacio, ueraces fieri. Quare, si cū in implendis alijs praeceptis, ita & in hoc praecepto implendo, duæ impletionis uiae nobis sunt propositae. Vna est, ut adoptemur in filios Dei propter Iesum Christum Dominum nostrum. Hoc autē fit per fidem in Christum. Quotquot, inquit, receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his q̄ credunt in eum. Porro, Christus uerus & aeternus filius Dei, non solum est uerax, sed & Veritas ipsa. Et tantæ est autoritatis apud Deum Patrem suum, ut impetret omnibus in ipsum credentibus tam remissionem peccati, & mendacij, quod natura adheret carni nostræ, quàm imputationem suæ ipsius iusticiæ & ueritatis, ut sicut ipse est coram Deo uerè uerax, ita reputetur etiam credentes in ipsum ueraces. Quare quotquot adoptantur per Christum in filios Dei, reputantur quoq; impletores huius legis, propter Christum, qui est iustus unà cum omni sua iusticia et ueritate donatus.

Alter a uia est, ut postquam adoptati sumus in filios Dei per fidem, & reputamur coram Deo ueraces propter Christum, incipiamus mendacium

in carne nostra mortificare, & expurgare, de tam
 cogitationibus, quàm sermonibus & operibus ue-
 ritati studere. Non enim imputatur nobis ueritas
 Christi in hunc usum, ut liceat nobis impune men-
 dacio seruire, sed ut mendacium in carne nostra
 compeſcamus, & ueritati obediamus. Hoc autem
 non potest recte fieri carnali potentia, sed necessa-
 ria est potentia spiritus sancti. Si secundum car-
 nem, inquit Paulus, uixeritis, moriemini. Quòd si
 spiritu facta corporis mortificetis, uiuetis. Spiritus
 sanctus autem exigit, ut nos simus cooperarij
 eius, & porrigamus ei arma, seu instrumenta, qui-
 bus suum opus in nobis, quantum in hac carne fie-
 ri potest, absoluat.

Cooperarij
 spiritus san-
 cti quomodo
 fiamus.
 Ecclesia. 20.

Primum igitur cogitemus, quòd scòda, quàm tur-
 pis, quàm abominanda, quàm pernicioſa res sit mèn-
 daciũ. Furem omnes homines detestantur, & ta-
 men Ecclesiasticus dicit, furem potiore[m] seu tolea-
 rabilio[re]m, quàm uirum assidue mendacem. Nam
 cum Deus, qui est Veritas, sit pulcherrimum, uenu-
 stissimum, & exoptatissimum bonum, mendacium
 autem ex diametro cum Deo pugnet, perspicuum
 est, mendacium esse turpissimum & scòdisimum
 malum. Et cum Satan sit mendax, ac pater menda-
 cis, quemadmodum Christus apud Ioannem dicitur
 sit, mēdax filius Satane sit, necesse est, si autem fa-
 lius,

lius, ergo et heres, heres quidem diaboli, coheres
 aut omnium Impiorum. Quid hac hereditate hor-
 ribilius, aut abominabilius? Hec enim hereditas
 non aliud est, q̄ ignis inferni, & perpetuus crucia-
 tus. Nam ut rectius cognoscas mendacij naturā, tanta
 est huius mali magnitudo, ut non solū autorem
 eius, uerum etiam eum, qui auctori et mendacio eius
 fidē adhibet, conijciat in extremam interuencionē.
 Initio enim Satā, qui est mendacij autor, perijt suo
 ipsius figmento. Postea, cum homo adhiberet fidem
 mendacio Satane, perijt & ipse, & tota eius po-
 steritas: ac tanta est huius mali contagio, ut huma-
 num genus necesse haberet in perpetua esse inter-
 uicione, nisi filius Dei redemisset ipsum ueritate.
 Os, quod mentitur, inquit Sapiētia, occidit animam.
 Cum igitur mendacium afferat, mendaci presens
 exitium, insania est & furor, mendacio delectari:

Sed ueritas, inquit, sepe est detrimentosa, &
 mendacium utile. Si quis alteri clam suas res surri-
 puerit, & accusatus furti, confiteatur ueritatem,
 pendebit. Si mercator nō addiderit uiciosis merci-
 bus suis orationis uanitatē, magnā faciet rerum
 suarum iacturam. In Iosua capite septimo, Acham
 confitetur ueritatem, & indicat, quō deposuerit
 furtium. Itaq; obijci confessione ueritatis tam se-
 quā uniuersam familiam suam extremis pericula

Sapientie 14

Commodi &
incommodi
ex ueritate
& mendacio
collatio.

lis. Si coram tyranno Euangelij Christi persecuto-
 re fateris te Euangelion agnoscere, & probare,
 amittis uitam. Si uero negaueris ueritatē, & dixe-
 ris mendacium, seruas uitam. Quid ergo dicemus?
 An in talibus casibus non licet uti mendacio? Ni-
 hil certē minus. Nam & ipsa naturalis hominum
 ratio recte iudicat, non statim honestum esse, quod
 uidetur utile. Et diligenter expendendum est, quæ
 sit uera utilitas, aut inutilitas. Vera enim utilitas
 aut inutilitas est, non quæ est corporalis aut mun-
 dana, & ad tempus tantum durat, sed quarum illa
 affert cœlestem & eternam benedictionem, etiam
 si aliquandiu uideatur infelix, hæc autem affert
 perpetuam maledictionē & damnationem, etiam
 si aliquandiu uideatur felix. Sic enim Christus filius
 Dei definit utilitatem & inutilitatem. Quid
 prodest, inquit, homini, si totum mūdum lucrā-
 tus fuerit, animæ uero suæ iacturam fecerit? Et ite-
 rum: Ne metuatis uobis ab his, qui occidunt cor-
 pus, animam autem non possunt occidere, sed me-
 tuite magis illum, qui potest & animā & corpus
 perdere in gehenna. Ac rursus: Si manus tua uel
 pes tuus obstaculo est tibi, ab/cinde eum & projice
 abs te. Bonū est tibi ad uitam ingredi claudum
 & mutillum, potius, quàm duas manus uel duos pe-
 des habentem mitti in ignem eternum. Et epistola

Matth. 16.

Matth. 10.

Matth. 18.

ad Hebr. de Mose. Eligens potius, (inquit) simul
 malis affici cum populo Dei, quam temporarijs
 peccati commodis frui, maiores arbitratus diui-
 tias probrum Christi, quam Aegyptiorum thesau-
 ros. Respectum enim habebat remunerationis. Vi-
 det id demum uere utile esse, quod & si initio est
 infelix postea tamen affert certam et firmam se-
 licitatem. Quicquid autem commodi, quicquid lu-
 cri paratur mendacio, prima quidem fronte uide-
 tur esse felix & faustum, sed paulo post reipsa de-
 claratur infelicissimum & infauissimum esse. Et
 quicquid incommodi aut damni propter ueritate
 suscipitur, uidetur quidem initio maledictum esse,
 sed tandem reuelatur diuinitus summa & eterna
 eius benedictio.

De confessione Christi, & abnegatione eius d-
 citur: Omnis, qui confitebitur me coram homini-
 bus, confitebor et ego illum coram Patre meo, qui
 est in caelis. Et quisquis negauerit me coram homi-
 nibus, negabo eum & ego coram Patre meo, qui
 in caelis est. Habes hic, quod ueritatem dicere de
 Christo, & si apud homines est ignominiosum &
 detrimens, tamen summa sit coram Deo glo-
 ria. Et mendacium dicere de Christo, & si uidetur
 in hoc seculo asserre aliquam securitatem, tamen
 offerat coram Deo sempiternam ignominiam, &

damnationem. Extant et de alijs mendaciorum generibus multa dicta in sacra scriptura, quibus mendacij maledictio, et ueritatis benedictio probatur.

Prouerb. 12. Abominatio Deo, labia mendacia. Que autem potest esse constans corum scelicitas, quos abominatur Deus? Prouerb. 19. Qui mendacia loquitur, non effugiet.

Prouerb. 21. Qui congregat thesauros lingua mendacij, uanus & excors est, & impingetur ad laqueos mortis.

Psal. 5. Perdes omnes, qui loquuntur mendacium.

Et in Act. cap. 5. Ananias & Sapphira repentina morte percunt, quia mentiebantur coram Apostolis de pretio agri sui. Est autem hoc tempore mendaces, non statim a mendacio subita corporis morte percunt: Si enim hoc fieret, quis hominum superstes maneret: tamen illo exemplo declarat Deus iram suam aduersus mendacium, & significat mendaces statim mori eterna morte, etiam si pereant adhuc aliquandiu corporali uita frui.

Sed quanta est mendacij maledictio, tanta est ueritatis benedictio. Nam sicut Deus est Caritas, ut Iohannes dicit, ita & Deus est Veritas. Quemadmodum ergo is qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo, ita & is qui manet in ueritate, in Deo

Deo manet, et Deus in eo. Quid autem benedictio
 nis, quid commodi et lucri ei deesse potest, qui ma-
 net in Deo, & in quo manet Deus, etiamsi aliquā
 diu infœlix esse uideatur? hæc & his similia dili-
 genter cogitanda sunt, ut excitemur ad uitanda
 mendacia, & ad dicendam ueritatem.

Deinde, inuocemus Dominum Deum patrem
 in nomine Iesu Christi, ut ipse gubernet spiritus
 sancto suo mentem & linguam nostram, ac toto
 cordis desiderio illud Psalmi 140. oremus: Pone
 Domine custodiam ori meo, & ostium circumstan-
 tiæ labijs meis.

Postremo assuefaciamus nos ad pauciloquium,
 & expendamus uerba in corde, priusquam ea
 loquamur. Ecclesiasticus dicit: In ore fatuorum,
 cor eorum: & in corde Sapientum, os illorum.
 Non igitur gestemus cor in lingua, sed linguam
 in corde, ut nullum uerbum, nisi probe expen-
 dum, emittamus. Nam iterum dicit Ecclesiasticus:
 Aurum tuum & argentum tuum ponderas, cur
 non & uerba tua in statera ponderas, ne labaris
 & cadas coram inimicis tuis, qui tibi insidiantur?
 Hæc pertinent omnia præcepta, quæ sapientes ho-
 mines de moderatione lingue collegerunt. Quæ
 & si non sunt tanti momenti, (sicut nec Lex ipsa
 Dei) ut possint hominẽ regenerare, et ex ueteri, &

carnali homine, nouū ac spiritualem facere, tamen si homo iam per spiritum sanctum renatus fuerit, (id quod fit ex Euangelio Christi, per fidem) & ea præcepta, quæ de moderatione lingue tam in sacris, quàm in alijs scriptis aut dictis extant, diligenter considerauerit, porrigit spiritui sancto organon, quo compescat linguam ab effutiendo mendacis, & ad suefaciat eam ad dicendam ueritatem.

Nonum & decimum
Præceptum.

Deut. 5.
NON CONCVPISCAS VXOREM
PROXIMI TVI, NON DO
MVM, NON AGRVM, &c.

QUI ex primo præcepto Decalogi de nō adorandis alienis dijs, & idolis seu simulacris, faciūt duo præcepta, hi necesse habent ex Nono & Decimo unum præceptum facere, ut denarius numerus sibi in Decalogo consistat. Qui uero primum præceptum non diuidunt, sed pro uno tantum computant, hi ex hoc postrema faciunt duo. Nos, & si uulgatum morem sequimur, & Nonum ac Decimum de concupiscentiis pro duobus præceptis computamus, tamen quia unum tantum genus peccati in ipsis cōtinetur, coniungimus

ingemus etiam ea una interpretatione.

Porro, quia sententia huius Legis de Concupiscentia, valde obscurata, ac penè obliterata erat Pharisæicis traditionibus, ideo Christus & Paulus illustrant eam sua explicatione, & significant ex hac pendere etiam aliarum legum sententiam. Dicit enim Christus apud Mattheum cap. 5. Qui cumq; aspexerit uxorem alterius, ad concupiscendam eam, iam adulterium cum ea commisit in corde suo. Et Paulus Rom. 7. Concupiscentiam non nouissem, nisi Lex dixisset, Non concupiscas. Sed occasione accepta peccatū per præceptum genuit in me omnem concupiscentiam &c. Quare consideremus & intueamur in hanc legem diligenter, ut cognoscamus, diuinam legem exigere non solum manum, & externa opera, sed etiam omnes motus, omnes cogitatus mentis, puros, sanctos, & ab omni vitio alienos. Id si nobis, qui sumus peccato corrupti, factū difficile, imo impossibile uidetur, sciamus tamen in sententia diuinæ legis positum esse. Accedit & hoc, quòd cognitio huius legis, non solum tradita est diuina uoce in Decalogo, uerum etiam insculpta est diuinitus natura in bonum in rationi. Etsi enim ratio hominis non cognoscit magnitudinem peccati concupiscentie Cice. de Oratione lib. 1.

res, & ab alienis abstinendas non manibus tantum, uerumetiam oculos & mentes. Et Aristides interrogatus, quid esset iustum, respondit, Aliena non appetere. Et alius quispiam dixit: Quod factum est turpe sit, cogitatum etiam turpe esse. Quare sentiamus Decalogum, non esse nouam Legem, cum primum à Deo excogitatum & constitutum, cum Israëlita ad radices montis Sinai starent, & audirent horrenda tonitrua, quibus Decalogus à Deo promulgabatur, sed esse explicationem & approbationem eius legis, quam Deus humane rationi naturaliter insculpsit, quemadmodum Paulus Roman. 2. docet.

Quæ his duobus præceptis prohibeantur.

Homo creatus est à Deo in hunc usum, ut diligat Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota fortitudine sua, Et proximum sicut seipsum. Sed postquam peccatum intrauit per unum hominem in mundum, & propagatum est malum per unius delictum, in omnes homines, ad condemnationem, non solum auersi sumus à dilectione ueri Dei, & conuersi ad impietatem et cultum alienorum deorum, uerumetiam auersi sumus à uera dilectione proximi, et conuersi ad solius sui ipsius

quisque dilectionem. Quare sicut primum præceptum in priori folio Decalogi admonet nos de auersione nostri à dilectione ueri Dei, & iubet nos ad eam reuerti: ita & hec duo ultima præcepta in posteriori folio Decalogi admonent nos de auersione nostri à uera dilectione proximi, & iubent nos, abiecta peruersa alienarum rerum cupiditate, proximum sincera caritate complecti.

Ac primum, Prohibetur desiderium, et appetitum alienarum rerum, siue uxoris, siue seruorum, siue aliarum facultatum. Et si enim diuinitus ita conditi sumus, ut appetamus bona, iucunda, & utilia, qui affectus per se, conditione sua, non est malus, tamen postquam sumus corrupti peccato, & priuati spiritu sancto, ut nō diligamus proximum puro & sincero amore, non appetimus ea, que in se ipsius rebus, nobis iucunda & utilia uidentur, suo bono, sed nostro tantum commodo, & sine ullo diuine uoluntatis respectu. Qui illegitimus affectus, & si carni semper inhæret, nec potest ab ea, nisi morte, auelli, tamen solet sese tam occulte in latebras animi condere, ut nullus hominum, nisi Lege Dei excitatus, & suis occasionibus irritatus cognoscat se natura esse proximi osorem, & rerum eius raptorem. Præuim enim, inquit Propheta, est

Concupiscen
tia alienarū
rerum.

cor hominis, & imperscrutabile. Et: Ab occultis meis munda me. Quare proponuntur nobis hæc duo præcepta, ut sciamus naturam nostram esse in terro odio proximi deprauatam, & hanc deprauationem esse peccatum diuina lege prohibitum, ac æterna ira Dei, & damnatione dignum.

**Cupiditatum
assensus.**

Deinde prohibetur Assensus, qui præberi solet appetitioni, seu cupiditati. Sunt enim diuersi gradus peccati, Appetitio, & Assensus. Quod enim ad illegitimam alienarum rerum appetitionem attinet, oēs homines, siue p̄j, siue impij, ex equo sunt peccatores. Quod autem attinet ad Assensum, magnum est discrimen piorum & impiorum. In his enim, quia caro dominatur, assensus facile accedit ad appetitionem. In illis autem, quia spiritus dominatur carni, assensus mortificatur, etiam si appetitio pergat in carne perdurare.

Gestus appetitus seu cupiditatum.

Postremo, Prohibentur omnes nutus, gestus, & aspectus, quibus significas te alienam mulierem appetere. Omnes item deliberationes, omnia consilia, omnes sermones, quibus conaris alienas res ad te illegitime, & dāno proximi attrahere. Quare, qui uel uanitate orationis laudant merces suas, ut eo carius ipsas extrudant, & alienam pecuniā accipiant: uel reprehendunt alienas merces, ut eo uilius emant; uel blanditijs aut pollicitis alienos seruos

seruos aut ancillas ad se, in suum famulatum alliciant, hi uiolant hæc præcepta, & designant peccata, eterno supplicio digna. Cum autem hi sint uulgares hominum mores, ut nec quæ Christi, nec quæ proximi, sed tantum quæ sua sunt, querant, miramur ne adhuc, cur Deus grauius irascatur, & nobis bella, pestes, rerum penuriam, & alia supplicia immittat? Quin potius hoc magis mirandum est, quòd non iam dudum in terris Politia & Regna hominum prostrata iaceant: Sed uiuo ego, inquit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur & uiuat.

Quæ his præceptis mandantur.

PAUCIS quidem id recenseri potest, sed ut facias, & re ipsa præstes, nulla lege, nulla cohortatione, nullis minis, nullis promissionibus à te impetrari potest.

Mandatur enim breuiter, ut proximum diligas, sicut te ipsum. Et, Omnia, quaecumque uolueritis, ut faciant uobis homines, sic & uos faciatis illis. Hæc enim non solum sunt duo illa postrema, uerum etiam uniuersa præcepta, quæ in posteriori folio Decalogi continentur. Itaque exigitur his præceptis, ut non

minori cura cupias res proximi saluas & incoltas
 mes, q̄ tuas: nec minorem operam & studium con-
 seras ad conseruandas res proximi siue amici, siue
 inimici, q̄ tuas. Caritas enim, quæ hic exigitur,
 non inuidet, non inflatur, non querit quæ sua sunt,
 non irritatur, non cogitat malum, non gaudet de
 iniusticia, sed congaudet ueritati, omnia suffert,
 omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.

Impletio duorum præceptorum de concupiscentia.

ETSI, quemadmodum cupiditas alienarum
 rerum uidetur hominibus esse peccatū le-
 uissimum, ac uix reprehensione, nedum pœ-
 na dignum: Dicit enim solet, Cogitationes à uectigali
 liberat esse, ita sentiunt multi, Deum non admo-
 dum seueriter impletionem horum præceptorum
 exigere, nec magnopere, quid animo de alienis re-
 bus cogites aut statuas, curare, tantummodo ne co-
 gitatio rem et institutū animi externo opere pers-
 ficias, tamē certissimum est, quòd illegitima aliena-
 rum rerum cupiditas sit peccatum eterno suppli-
 cio dignum, & nisi hæc præcepta impleueris, man-
 cipium fias gehennæ ignis. In iudicio quidem hu-
 mano solent cogitationes, ut dicitur, à uectigali li-
 berat esse, in iudicio autem diuino res longe aliter
 esse

Gedancke
 sine zoll
 frey.

se habet. Maledictus, inquit Lex, qui non perma Deut. 27.
 net in sermonibus legis huius, nec eos opere per Galat. 3.
 ficat. In sermonibus autem legis etiam hoc præce
 ptum continetur, Non concupiscas rem alienam.
 Et Paulus dicit: Concupiscentiam non nouissem, Rom. 7.
 (videlicet in me herere, & esse peccatum eter
 na Dei ira dignum) nisi Lex diceret, Non concu
 piscas. Et Christus. Quicumq; inquit, aspexerit Matth. 5.
 uxorem alterius, ad concupiscendam eam, iam a
 dulterium cum ea commisit in corde suo. Mani
 festum autem est, quòd adulteri non habeant here
 ditatem coelestis regni. At paulò post dicit Chri
 stus, quòd qui non facit hos sermones, quos in con
 tione de uera legis sententia commemorauit, assi
 miletur uiro fatuo, qui aedificauit domum suam su
 per arenam, quam domum flatus uentorum deici
 at. Quare non est dubium, quin in eternum pereat
 is, qui hæc præcepta de uitanda alienarum rerum
 cupiditate non uerè implet.

Sed quomodo, inquires, implebimus ea, cum il
 legitima alienarum rerum cupiditas ita nobis in
 hereat, ut non nisi cum carne nostra intermoria
 tur? Sicut de alijs præceptis Decalogi diximus, ita
 et de his duobus ultimis sentiendum est, quòd cum
 non possimus ea nostris operibus, & nostra perse
 cta iusticia implere, proposita sunt nobis dua

alię uie, quibus ad implenda ea accedamus. Una est, Fides in Iesum Christum. Altera est, Obedientia ex fide. Nam Christus filius Dei tam perfecta fuit iusticia, ut non solum non concupiuerit aliena, sed etiã sua, ad redimendos tam amicos quã inimicos impenderit, adeoq; animam suam pro salute proximorum suorum, sine omni uiciosa rebellionē posuerit. Hęc est uera & perfecta horũ præceptorum impletio. Cum igitur credimus in Christum, & efficimur per fidem membra Christi, tunc peccatum concupiscentię, etiã si inhereat carni, tamen condonatur nobis propter Christum: & iusticia Christi, qua hęc præcepta impleuit, ita imputatur nobis, ut ea coram iudicio Dei, non secus, q̃ si nos eam nostris operibus perfecissemus, confidere audeamus, & debeamus. Sed de hac legis impletione paulõ post copiosius.

Postquã autem sumus imputatione iusti, tunc aggredienda est concupiscentia uirtutis spiritus sancti, quo per fidem donamur, ut compescamus eam, & non obediamus affectui eius, sed affectui spiritus. Non enim ideo licet cupiditati carnis assentiri, & obsequi, quia ea condonatur nobis propter Christum, & imputatur nobis iusticia Christi per fidem. Sed potius, quia reputamur iusti propter Christum, & donamur per eũ spiritu sancto
ideo

ideo pugnandum est cum cupiditate carnis, & resistendum est affectui eius, ut uocationi spiritus obediamus, & non minus proximum, quam nos ipsos diligamus, nec minus ea, quae ad proximi salutem, quam quae ad nostram pertinent, queramus.

Primum igitur cogitemus, quanto nostro commodo ab alienis rebus mentem & oculos abstinemus, & quanto nostro incommodo alienis rebus inhiemus. Nam si crediderimus in Christum, & non praebeamus cupiditati alienarum rerum assensum, nec obediamus affectui eius, tunc manet in nobis fides, manet Christus, propter quem peccatum cupiditatis, & si adhuc in carne heret, non tamen imputatur, sed condonatur. Nulla, inquit Paulus, est condemnatio his, qui insiti sunt Christo Iesu, qui non iuxta carnem uersantur, sed iuxta spiritum. Et mox: Si spiritu facta corporis mortificetis, uiuetis. Si autem laxauerimus cupiditati frenos, et permiserimus ut dominetur in corpore nostro, ac obedierimus affectui eius, ut & assensimus ei, & suscipiamus consilia ad inuadendas, & compilandas res alienas, tunc & fides opprimetur, & Christus eijcitur, & Satan dominatur. Ita que fit, ut cupiditas carni inherens, quae ante per fidem non imputabatur, nunc iterum impatetur, & conijciat hominem in perpetuum exitium. Si

Rom. 8.

secundum carnem, inquit Paulus, uixeritis, morietur mihi. Hic nunc expende mihi, quanta sit petulantia eorum, qui cum audiunt cupiditatem alienarum rerum, tam esse coram Deo peccatum, quam opus ipsam, adulterium uidelicet, aut imposturam, aut rapinam, impudenter respondere solent: Si ad hunc modum, inquit, res se habet, cur non expleatatem opere expleam? Video enim iam peccatum cupiditate designatum esse. Pergam igitur et opus perficere, quando intermissione eius, nihil ad imi culpae peccati intelligam. Sed tu ne erres, Deus non tridetur. Testatur etiam Lex ipsa Dei, quod non solum externum opus adulterij, imposturae, furti, rapinae, homicidij, et aliarum iniquitatum, uelrumetiam concupiscentia, quae carni usque ad mortem inhaeret, sit peccatum aeterno supplicio dignum.

Concupiscentiae et ipsius operis discrimen. Sed hoc est discrimen inter concupiscentiam et opus eius, ut si credideris in Christum, et domine ris concupiscentiae, non imputetur tibi. Si autem permiseris, ut concupiscentia tibi dominetur, et tu seruias affectui eius, ac opus perficias, non aliud reliquum est, quam quod abnegato et repulso Christo, propter quem antea concupiscentia condonabatur, tradas te tyrannidat Satanae, et obijcias te aeternae damnationi. Qui committit, inquit Iohannes, peccatum, ex Diabolo est, quoniam ab ini

Diabolus peccat. Et Paulus: Manifesta, inquit, sunt opera carnis, Adulterium, scortatio, immundicia, lasciuia, simulacrorum cultus, ueneficium, & his similia, de quibus prædico uobis, quemadmodum prædixi, quod qui talia agunt, regni Dei heredes non erunt. Quare & si praua concupiscentia est peccatum, eterna morte dignum, tamen non iuxta refert utrum affectui eius obsequeris an non, sed resistendum est ei, ut quam habemus peccati condonationem, in Christo per fidem, semper conseruemus.

Deinde, consideres Deum esse omnium rerum optimum dispensatorem, sapientissimum administratorem, & potentissimum administrationis suæ tutorem. Hæc consideratio, si seria fuerit, porrigit spiritui sancto occasionem, qua compescat in corde nostro prauas alienarum rerum appetitiones, & subijciat eas suæ dominationi. Quid enim appeteres aliena? an nescis Deum tam bonum, & tibi propter Christum filium suum, in quem credis, tam clementem & propiciam, ut si cognouisset aliena tibi commoda et utilia, iam antea tibi ea tradidisset? Nunc, cum ea alteri, non tibi, dederit, perspicue significauit, ea tibi, si contigissent, detrimetosa fuisse. Et, an ignoras, Deum esse tam sapientem, ut quæ ipse disposuit et ordinauit, melius et re-

Etius disponi ac ordinari non potuerint? Non est inuestigatio, inquit Propheta, sapientie eius. Et iudicia tua, abyssus multa. Cum igitur affectas aliena, queso te, quid aliud facis, quam quod accuset Deum stulticia, quippe qui existimes Deum tum demum sapienter res suas administrasse, si aliena illa, que tu appetis, ad te potius, quam ad alterum contulisset? Quis autem pius ad talem cogitationem non cohorresceret, & non statim a tene rei appetitione a se excutere, si posset, aut saltem compescere studeret?

Sed nec pretereunda est consideratio potentie Dei. Sicut enim Deus est optimus & sapientissimus rerum administrator, ita est & omnipotens administrationis sue defensor. Si ergo libuit ei conferre in alterum bona, que in te non contulit, satis etiam potens est, ut ea apud alterum defendat ac tueatur, ne tibi ea contingant, etiamsi steterit uniuersus a te mundus. Quid igitur uana & irrita consilia, & conatus, de alienis rebus ad te transferendis susciperes?

Præterea, cum afficeris cupiditate alienarum rerum, memoria repetas ea beneficia, que Deus in te ipsum contulit. Num existimas te ijs dignum? Num unquam Deo benefactori pro ijs gratias satis dignas retulisti? Quod si nō es tam impudens, ut
hoc

hoc ex animo affirmare queas, quid est, quod cum Deo nondum pro ijs, quæ iam possides, satisfeceris, nec dum ijs satis iuste, & pie, iuxta uocationem Dei usus fueris, aliena appetere audeas?

Est et hoc considerandum, quod cum Deus donauit nobis Christum filiū suum, per fidem, donauerit etiam cum eodē nobis omnia, ut Paulus ait. Itaq; possidemus in Christo, primum, omnia, quæ nobis ad cœlestem & æternam salutem necessaria sunt: deinde omnia, quæ ad corporalem pertinent salutem. Quasi pauperes, inquit Paulus, multos tamen ditantes, ut nihil habentes, & tamen omnia possidentes. Et si enim non possidemus omnia mundana, pro ratione huius mundi, possidemus tamen omnia ea in Christo filio Dei, per fidem, qui, cum ipsi omnia sint subiecta, oues & boues, & uniuersa pecora campi, teneri non potest, quin credentis in ipsum saluti, etiam corporali, in necessitate subueniat. Nouit Dominus, inquit Psalmus, dies imitatorum, & hereditas eorum in æternum erit. Non confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur. Et Christus, Primum, inquit, querite regnum Dei, & iusticiam eius, et hæc omnia adijcientur uobis. Quod cum ita se habeat, quid opus est alienis, cum apud Christum habeas reposita, quæcumq; tibi tam ad cœlestem, quam ad

2. Cor. 6.

Psal. 36.

terrenam salutem necessaria fuerint. Hæc & similia à pijs serio cogitata & expensa, haud dubie efficiunt, ut, auctore spiritu sancto, cupiditati alienarum rerum frena injiciantur, & corda nostra in officio contineantur.

Percurramus hæcenus interpretatione nostra singula præcepta Decalogi, & ostendimus, quæ in singulis prohibeantur, & mandentur, & quibus modis impleantur. Sed nunc uerus & legitimus usus Decalogi explicandus erit, ne si usum ignoremus, Decalogus cedat nobis magis ad interitum, quàm ad salutem.

Catechista igitur docturus Catechumenum de uero usu Decalogi, interrogat eum:

In quem usum datus est nobis Decalogus?

Et iubet ipsum sic respondere.

Decalogus datus est nobis primum, Ut per ipsum agnoscamus coram Deo peccata nostra. Deinde, ut ex ipso discamus, quæ sint uerè bona opera, ut ea facièda suscipiamus, & honestam uitam ducamus.

Plurimum

Purimum refert, uerum & legitimum usum
 Decalogi recte cognoscere. Et si aut supra
 in principio explicationis Decalogi, qua-
 dam de usu eius dicta sunt tamen hic locus exigit,
 ut paulo copiosius de usu eius dicamus. Sunt enim,
 qui cum audiunt Decalogum magna maiestate di-
 uinitus promulgatum esse, & bona opera à nobis
 seuerissime exigere, sent. ut Deum hac promulga-
 tione & seueritate significare, naturam nostram
 adhuc tam integram esse, ut possit, praesertim si ad-
 iuuetur uirtute spiritus sancti, opera, quae Decalo-
 gus exigit, in hac uita perfecte prestare, & meri-
 tis eorū uerā coram Deo iusticiam, ac caelestem sa-
 licitatē consequi. Ad quid enim, inquit, tot ac tō
 bona opera nobis praeciperentur, si nō possemus
 ea nostro studio & industria perficere? Alij sen-
 tiunt, nos non solum posse ea opera, quae Decalo-
 gus exigit, uerum etiā multo plura q̄ mādāta sunt,
 prestare, quae uocant opera supererogationis. Sed
 hi omnes toto caelo errant. Tametsi enim, si natu-
 ra nostra, ut est à Deo condita, sic integra mansis-
 set, nec fuisset peccato corrupta, potuissimus ea
 bona opera, quae Decalogus exigit, perfecte fice-
 re, & nostra ipsorum iusticia hereditatem cele-
 stis regni accipere, tamen, postquam Adam corru-
 ptus est peccato, & propagatus malum in omnes

hominet, non est amplius in nobis positum, ut Decalogum nostris operibus perfecte impleamus, tantum abest, ut possimus opera, quæ uocant, supererogationis addere. Non iustificabitur, inquit Psalmus, in conspectu tuo omnis uiuens. Et Paulus: Vi deo aliam legem in membris meis, rebellantem legi mentis meæ, & captiuum reddentem me legi peccati, quæ est in membris meis. Ac iterum: Affectus carnis inimicitia est aduersus Deum, Nã legi Dei nõ subditur, siquidem ne potest quidem. Quare Decalogus non est in hunc usum datus, ut significet naturam nostram adhuc integram esse, & posse legem Dei implere, sed est nobis in longe alium usum propositus.

Non est autem nobis nunc sermo, de tota lege Mosi, aut de Politicis legibus, quæ habet etiam suum politicum seu ciuilẽ usum, uidelicet ut his scelerati coërceantur, & contineantur, quoad eius in Repub. fieri potest, in officio externæ honestatis & tranquillitatis. De quo ciuili usu legis Paulus 1. Timoth. 1. dicit: iusto Lex non est posita, sed iniustis, & inobsequentibus, impijs, & peccatoribus, irreuerentibus & prophanis &c. De tali igitur Lege & usu eius, in presentia non est dicendi locus, Sed loquimur de Decalogo, qui magis est Ethicus, quàm Politicus. Huius duplex usus in Casu
 techismo

Legis usus
 ciuilis.

techiſmo recensetur. Prior pertinet propriè ad
iustificandos, posterior ad iustificatos. Prius igitur
de priori usu dicamus.

Decalogus, inquit Catechista, datus est ut per Decalogi us-
um agnoscamus peccata nostra coram Deo. Hic sus spiritus
est spiritualis usus Decalogi, & necessarius omni-
bus, qui sunt coram Deo iustificandi. Non enim da-
tus est Decalogus, ut ipse per se nos iustificet. Non
enim inuenit nos ad faciendam ueram & perfe-
ctam iusticiã integros, Sed datus est potius, ut no-
bis reuelet ac patefaciat nostrã iniusticiam. Etenim Decalogi
quod ad Decalogum ipsum attinet, nihil est in eo perfectio,
aut imperfectionis, sed præscribit, præcipit,
& exigit opera tam iusta, tam sancta, tam perfe-
cta, ut hominem uerè coram Deo iustificarèi, si ea
iuxta sententiam Decalogi perficeret. Nam quid
maius, quid perfectius potest aut præcipi, aut Deo
prestari, quàm quod in priori folio Decalogi exi-
gitur, uidelicet, ut diligamus Deum ex toto corde,
ex tota anima, & ex tota fortitudine? Hoc enim
est compendium prioris folij in Decalogo. Et quæ
humaniora, quæ excellentiora officia possunt pro-
ximo exhiberi, quàm quæ posterius folium Decalo-
gi præscribit, cuius compendium est, Diliges pro-
ximum sicut teipsum? Hinc est, quod Moses, postq̃
promulgasset, & explicuisset Decalogũ, dicit: Te Deut. 30.

stis inuoco hodie caelum & terram, quod proposuerim uobis uitam & bonum. Et Paulus: Lex, inquit, sancta est, praeceptum sanctum, ac iustum & bonum. Quare, si Decalogum recte intuearis, & expendas, inuenies in eo perfectam & absolutam iustitiam atq; sanctitatem.

Decalogi doctrinam non sufficere ad iustitiam.

Quod autem ad nos homines attinet, & si Adam initio conditus est à Deo bonus, iustus & sanctus, tamen postquam magis obsecutus est uoluntati Satanae, quam uoluntati Dei, non ipse tantum priuatus est spiritu sancto, et coniectus in seruitutem peccati, uerum etiam traxit secum uniuersum humanum genus, quod tum erat in lumbis eius, & ab ipso propagandum erat, in tantam ruinam, ut nec mente sua de Deo recte sentiat, nec uoluntate sua Deo obediat. Homo enim, spiritu sancto priuatus, & potestati Satanae traditus, non solum auertit uoluntatem suam à Deo, sed etiam non uere cognoscit Deum. Itaq; nec diligit Deum ex toto corde, nec diligit proximum, ut seipsum, sed potius odio habet Deum & proximum, natura sua, ac etiamnum dubitat de Deo, praesertim considerans rerum huius mundi confusionem, & obiectus graui calamitati. Per unius delictum, inquit Paulus, propagatum est malum in omnes homines ad condemnationem. Et Gen. 6. Cogitatio humani cordis mala

la est ab adolescentia. Et iterum Paulus Roma. 7.
 Video aliam legem in membris meis repugnantē
 legi mentis meae. Hæc Lex in membris, est tyrana
 nis peccati, cui homo corrupta sua natura ita sub-
 iectus est, ut & in impijs regnet, & in pijs, etiã si
 non regnat, tamen perpetuo cū Lege Dei, & cum
 spiritu sancto pugnet. Accedit & hoc malum, q̄
 mens hominis peccato ita cæcata est, ut nec magni-
 tudinem peccati sui per se ipsa uideat, nec gruita-
 tem iræ Dei, & uenturi supplicij propter pecca-
 tum, intelligat, sed existimet, præsertim, si sano cor-
 pore, & externa sælicitate fruitur, sanam etiam
 mentem esse, & posse se suis uiribus ad consequen-
 dam iusticiam et sælicitatem attollere. Dei uitam,
 (inquit) dei opes, animum mi æquum ipse parabo. **Mi promibi.**
 Nam quemadmodum Phrenetici eò dementiæ per-
 uenire solent, ut cum maximè agrotant, se tamen
 agrotare negent, sed ualde sanos se esse contem-
 dant: ita & humana natura peccato tam grauiter
 est afflicta & corrupta, ut magnitudinem afflictio-
 nis & corruptionis suæ nõ amplius intelligat, sed
 potius contendat se esse sanam & integram. Vnde
 Paulus ad Ephesios scribens, Ne possibat, inquit, **Ephe. 2.**
 ambuletis, quemadmodum & reliquæ gētesambu-
 lant in uanitate mentis suæ, dum mentē habent ob-
 tenebratā, ab alienati à uita Dei, propter ignorati-

am, que est in illis, & execrationem cordis eorum, qui postquam peruenerunt eò, ut dolere desierint, dederunt semetipsos lasciuie ad patrandam immundiciem omnem cum auiditate. Describit autem Paulus nomine Gentium naturalem humani generis cecitatem, ut sciamus homines habere natura sua ex peccato mentem sic obtenebratam, ut sua ipsorum uitia recte uiderent & intelligere non queant. Etsi enim naturalis Lex accusat & excusat aliquo modo actiones hominum, in conscientia ipsorum, quemadmodum Paulus Roma. 2. scribit, tamen quemadmodum naturalis cognitio Dei in hominibus obscurata est propter peccatum, ita & Lex naturalis obscurata est. Quare reuelatus, & promulgatus est Decalogus de cælo, ut & illustraret naturalem legem, homini diuinitus insculptam, & tam publicum quam priuatum testimonium ferret de corrupta natura humani generis, ac ducceret homines in ueram peccatorum suorum agnitionem. Itaque tantum abest, ut Decalogus afferat per se homini iusticiam, & salutem, ut potius patefaciat ei suam iniusticiam, & testificetur, eum omnino salutis expertem, ac perpetua damnationi obnoxium esse.

De qua re tanto diligentius obseruanda sunt Apostolica testimonia, quanto perniciosius errant hypocritas

Hypocrite, qui sentiunt doctrinam Decalogi suffere sibi ad iusticiam, et se operibus Decalogi, quæ ipsi faciunt, mereri eternam salutem.

Rom. 3. dicit Paulus, Ex operibus Legis, (uide licet Decalogi, qui est fons omnium legum) non iustificabitur in conspectu eius omnis caro. Per Legem enim agnitio peccati. Non dicit, Per legem est iusticia, Sed potius contrarium. Ex operibus Legis nemo coram Deo iustificatur, quia per legem non est operatio ueræ iusticiæ in homine, sed est agnitio peccati. Nam quemadmodum homo non uidet corporales sordes, quæ sub oculis in maxilla sua imberent, nisi proponat sibi speculum, cuius obiectu faciem suam contempletur, ita nec uidet spirituales suas sordes, quæ natura menti sue imberent, nisi obijciatur ei speculum Decalogi, ex quo cognoscat, quantum sit peccato turpificatus. Et sicut speculum non detergit sordes faciei, nec reddit faciem puriorem, sed potius, quo plus inspectum intueris, eo manifestiores fiunt tibi sordes, ita Decalogus non expurgat peccatum, nec efficit in homine iusticiam, sed quo diligentius sententiam Decalogi expendis, eo manifestior redditur tibi nature tue corruptio, et iniusticia.

Romanorum quarto, Lex iram operatur. Si quidem ubi non est Lex, ibi nec transgressio est.

Decalogus
peccatū red
dit illustrius.

(hoc est) Decalogus accusat omnes homines transgressionis. Ex quo nō solum cognoscitur ira Dei propter trāsgressionem, & grauitas supplicij, quod trāsgressioni debetur. (Solet enim & supplicium seu poena dici ira, ut Roman. 13. Oportet subditos esse propter iram, hoc est. pœnā) uerum etiam excitatur in animo hominis ira seu indignatio, aduersus Deum & legem eius, quod tantum supplicium, propter trāsgressionem expectandum & subeundum sit. Si autem Decalogus efficeret in homine iusticiam, tunc nō ostenderet iram Dei, sed potius fauorem eius, nec denunciarct poenam, sed potius mercedem felicitatis: nec operaretur aut excitaret in homine iram erga Deum & Legem, sed potius beneuolentiam & fauorem.

Roman. 7. Peccatum non cognoui, nisi per Legem. Et mox: Peccatū, occasione accepta per preceptum, genuit in me omnem concupiscentiam. Alterum: Peccatum, occasione accepta per preceptum, decipit me, & per illud occidit. Et rursum: Peccatum factum est magis peccās, hoc est, illustrius, per preceptū. Hic docet Paulus disertè, quod Decalogus non solum non auferat peccatum, & afferat iusticiam, sed etiam reddat peccatum illustrius & manifestius, idq; non suo ipsius uitio, quippe qd precipiat opera sanctissima, quemadmodū supra ostendimus.

ostendimus, sed uitio peccati, quod homini inhae-
ret. Si enim peccatum non esset in homine, Deca-
logus non patefaceret illud, sed potius ferret de
iusticia testimonium. Nam sicut in calce nondum
extincta latet calor ignis tantisper, dum calx aqua
perfunditur. Aqua autem infusa, non quidem nou-
us calor inferitur calci, sed qui ante latebat, per
aquam excitatur, & erumpit, ita peccatum tantis-
per in homine latet, dum non obijcitur ei Decalo-
gus. Postquam autem Decalogus fuerit reuelatus
& obiectus, non inijcitur nouum peccatum in ho-
minem, sed uetus peccatum, quod hactenus latuit,
ita patet, ut quo propius admoueat Decalogum,
eo saeuius & horribilius appareat.

1. Cor. 15. Aculeus mortis peccatum, potentia
uero peccati, Lex. Si Lex, hoc est, Decalogus est
potentia peccati, non certe erit potentia iusticiae.

2. Cor. 3. Litera occidit, spiritus autem uiuificat.
Per literam autem intelligit Decalogum, (sicut
ipse interpretatur) inscriptum in tabulis lapideis.
Si ergo Decalogus in hunc usum datus esset, ut ho-
mo peccato corruptus posset meritis operis eius
peccatum expiare, & perfectam iusticiam facere,
tunc non occideret hominem, sed uiuificaret eum.
Cum autem patefaciat peccatum, sicut Apostolica
doctrina, & ipsa rerum experientia testificantur,

Calcis & aquae
que similitudo
do.

igalores
ingiuuonq
mentis la
necessaria

perspicuum est, q̄ occidat, hoc est, iudicet hominē dignum esse, propter peccatum, aeterna morte & damnatione, tantum abest, ut efficiat per se in homine iusticiam & salutem.

Decalogi
promulgatio
ad salutem
necessaria:

Quid igitur dicemus? Si ad istum modum habet Decalogus cum homine, nunquid prestaret eum nūquā promulgatum? Nihil minus. Promulgatio enim, & doctrina eius omnino nobis ad uitam iusticiam & salutem necessaria est. Etsi, n. nō efficit per se iusticiam & salutem, sed tantum ostēdit nobis iniusticiam, mortē & damnationem nostram, tamen ostendit hęc, non ad hunc finem, ut detineat nos perpetuo in peccato, morte & damnatione, sed ut urgeat nos ad querendam alibi uitam iusticiam, uitam & salutem, & ut amandat nos à se ad Iesum Christum filium Dei, in quo & iusticiam & uitam & omnia cœlestia bona per seidem assequamur. Hic est uerus usus, hic est uerus finis Decalogi, uidelicet, ut agnito peccato, & damnatione nostra per Decalogum, queramus in Christo filio Dei remissionem peccati, et liberationem ex omnibus malis. Nisi enim grauitas peccati, & maledictionis, quam propter peccatum meriti sumus, cognita nobis fuerit, non tenemur aliquo desiderio cognoscendi Christi, & credendi in eum. Doctrina igitur Decalogi necessaria est, ut ex eo ducamur

ducamur in agnitionem peccati, & sic ad quæren-
dum Christum excitemur.

Exech. 18. & 33. Viuo ego dicit Dominus Deus
Israel, nolo mortem impij, sed magis ut conuertatur
& uiuat. Mors autem denunciatur Decalogo, &
infertur supplicijs. Iurat igitur Deus, se denuncia-
tione & illatione mortis non hoc uelle, ut peccas-
tor pereat, sed ut excitetur ad conuersionem, &
conuertat se per fidem ad Christum filium suum,
in quo solo habemus condonationem peccati, & li-
berationem à morte.

Osee 11. Quomodo dabo te Ephraim? Quomo-
do tradam te Israël? An non ponerem te sicut A-
damam? & constituerem te sicut Seboim? Sed con-
uersus es in me cor meum, accensa est in me cle-
mentia mea, non faciam furorem iræ mee, non con-
uertar ut disperdam Ephraim, quando Deus ego
sum & non homo, In medio tui sanctus. Prior pars
huius concionis est accusatio peccati, & significa-
tio iræ Dei propter peccatum, quæ sunt officium
Decalogi. Posterior autem pars est explicatio ac-
cusationis et iræ Dei, uidelicet, quod Deus non id
circo accuset & irascatur Ecclesie suæ, quod cupi-
at ipsam perdere, sed potius quæ cupiat ipsam clæ-
menter seruare, uidelicet ut excitata per accusatio-
nem peccati, & iram Dei, agat poenitentiam, agno-

scat peccatum, & querat remissionem peccati ad
ueram iusticiam in Christo filio Dei per fidem. Unde
de eo sequitur statim in eadem concione: Post Do-
minum, (uidelicet Christum) ambulabunt, quasi
Leo rugiet &c.

Rom. 11. Conclufit Deus omnes sub incredulita-
tem, (id quod ostenditur per Decalogum) Sed in
quem finem? Num ut homines maneat, & pere-
ant in incredulitate? Nihil minus, sed additur: Ut
OMNIUM MISERERE TUR. In hunc
enim usum reuelatur Decalogo incredulitas non
fra, non ut pereamus, sed ut cognoscamus nos gra-
tuita tantum misericordia propter Christum, non
meritis nostris, ipsorum iusticia seruari.

Galat. 3. Conclufit scriptura omnia sub pecca-
tum, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur cre-
dentibus. Et mox: Lex pedagogus noster fuit ad
Christum ut ex fide iustificaremur. Hic manifesta
uides, q. Decalogus concludat nos sub peccatum,
& mortem, non ut in peccato & morte pereamus,
sed ut ad Iesum Christum deducamur, & accipiamus
gratiam per fidem ex ipso iusticiam & uitam.

Hic facit, quod Moses Deut. decimo octavo scri-
bit, Israëlitas territos horribili uoce Dei in pro-
mulgatione Decalogi, petiisse, ut deinceps non loqua-
tur sibi ipsis Deus sua ipse uoce: Vltra non audiamus
quiunt,

quāt, uocem Domini Dei mei, & ignem hunc ma-
 gnum amplius non uidebo, ne moriar. Dominum
 autem promississe eis Propetā, qui est Iesus Chri-
 stus, quem audire debeant. Quo israhelitarum, Mo-
 si & Dei colloquio perspicue significatur, quod
 Decalogus ira, seueritate, & maledictione sua, nō
 eō respiciat, ut detineat homines in maledictione,
 sed ut excitet eos ad querendam benedictionem
 in Christo, quam non possunt, prae peccato suo, in
 Decalogi operibus consequi. Quare, cum Decalo-
 gus recitatur, non sentiamus nobis proponi talis
 praecepta, quae possimus operibus nostris implere,
 & meritis horum operum uerā iusticiam ac salu-
 tē reportare, sed potius proponi nobis catalogū,
 elenchum seu registrum peccatorum nostrorum,
 propter quae obnoxij simus ire Dei, & aeternae
 morti ac damnationi. Et tamen non in hoc propo-
 ni, ut maneamus in ira Dei & in morte, sed ut ac-
 cedamus per fidē ad Iesum Christum, filium Dei,
 propter quem Deus non solum sit nobis propici-
 us, sed etiam donat nos eius iusticiae, & seruat nos
 in morte, ut uita in aeternum foeliciter fruamur.

Habes priorē usum Decalogi, uidelicet, q̄ ipse
 per se non iustificet hominem suis operibus, sed
 iustificandis ostendat peccata, ut horum magnitu-
 dine & grauitate territi confitent se ad Christū

Act. 10. filium Dei, cui omnes Prophetæ, ut Petrus ait, testimo-
nium ferunt, & peccatorum remissionem acci-
piat per nomen eius, quisquis in eum crediderit.

Acto. 13. Et quod per hunc, ut Paulus dicit, omnis qui cre-
dit in eum, iustificetur.

Decalogi us-
sus ad iustifi-
catos perti-
net.

Rom. 8.

Accedamus & ad alterum Decalogi usum, qui
in Catechismo proponitur, uidelicet, quod Decalo-
gus datus sit, ut ex ipso discamus, quæ sint hæc bo-
na opera, ut ea suscipiamus faciendâ, & honestam
ducamus uitam. Hic usus proprie pertinet ad
eos, qui tam agnito peccato, reputantur corâ Deo
iusti propter Christum per fidem. Et tamen ita ad
iustificatos pertinet, ut nec prior suum in ipsis, quon-
iam ad in hoc mortali corpore uitam egerint, officium
intermittat. Etsi enim iustificatis per fidem nulla
est condemnatio, quemadmodum Paulus ait, tamẽ
adhuc multum est eis peccati, quod & perpetuos
in hac uita, per Decalogum ita agnoscendum est,
ut semper confiteamur quod est in Psalmo: Non in-
tres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustifica-
bitur in conspectu tuo omnis uiuens. Et: Si iniqui-
tates obseruaueris Domine, Domine quis sustine-
bit? Et illud in oratione Dominica: Remitte nobis
debita nostra.

Hæc igitur priori usui Decalogi accedit poste-
rior, qui magis ad iustificatos, quàm iustificandos refer-
t.

ri solet, propterea q̄ ex his, qui nondum sunt per
fidem iustificati, magis hypocrisis faciat, q̄ ueram
in ipsis pietatem testificetur.

Est autem hic posterior Decalogi usus, cognitio
et consideratu ualde necessarius. Etsi enim p̄i ac
renati in Christo, acceperunt spiritum sanctum,
qui illustrat mentem uera cognitione diuine uo-
luntatis, tamen sicut ex corruptione nature ha-
bent adhuc peccatum in carne sua, ita eò etiam
propendunt, ut cupiant Deo magis seruire his op-
eribus, quæ ipsi excogitant, et sibi præscribunt,
quàm quæ Deus uerbo suo præscribit, et mandat.
Itaq; fieri solet, ut nisi maxims omnium diligentia
in uerbum Dei respiciant, et ad regulam eius uia-
tam suam instituant, delabantur ad ea opera faci-
da, et Deo pro uero cultu obtrudenda, quæ sunt
ab hominibus excogitata, et habent aliquam sapi-
entiae ac pietatis speciem: ea autem, quæ Deus præ-
cepit, et seueriter exigit, aut frigidissimè faciunt,
aut prorsus negligunt. De qua re Christus ipse ex
Esaiæ concionatur: Hypocrite, inquit, recte de
uobis prædixit Esaias, dicens Appropinquauit mihi
hic populus hic ore suo, et labijs me honorat, ceterum
cor eorum procul abest à me. Sed frustra me
colunt, docentes doctrinas, præcepta hominum.
Et Paulus, et opera, quæ ad cultum Dei, iuxta præ Colo. 2.

cepta & doctrinas hominum suscipiuntur, uocatur
 ἑὸς λογισμίας, hoc est, cultum humana uolunta-
 te & superstitione excogitatum. Quem cultum
 significat habere quidem uerbo tenus speciem
 Sapientie, sed esse inutilem & Deo ingratum.
 Quare promulgatur & proponitur nobis
 Decalogus de caelo, ut sciamus quae opera Deo
 uerè placeant, & quibus Deus coli uelit. Deus
 enim patefecit Decalogo uoluntatem suam, ut con-
 gnoscamus, nos tunc in uera uocatione & obedi-
 entia uerbi Dei uersari, cum in faciendis opera-
 ribus, quae Decalogus exigit, uersamur. Nā quod
 in cultu Deo prestando non permittat nobis spi-
 ritus sanctus, ut nostram humanam prudentiam,
 aut aliena exempla sectemur, sed alliget nos
 ad certum uerbum Dei, manifesta sunt testimonia
 scripturae.

Opera que
 placeat Deo.

Deuter. 12. Non facietis singuli, quod sibi res-
 ctum uidetur.

Et iterum eodem loco: Caute ne imiteris gen-
 tes, dicens: sicut coluerunt gentes istae deos suos,
 ita & ego colam. Non facies similiter Domino
 Deo tuo.

Ac mox: Quod precipio tibi, hoc tantum facias
 Domino Deo tuo, nec addas quicquid, nec minuas.

iosue. 23. Confortamini & estote solliciti ut cu-
 stodiatis

studiat cuncta, quæ scripta sunt in volumine legis
Mosi, & : Non declinetis ab eis, neq; ad dexteram,
neq; ad sinistram.

Esa. 6. Nunquid non populus à Deo suo requi-
ret usionem? Pro uiuis ne, ad mortuos? Ad legem
magis & ad testimonium.

Esa. 29. Ego, hic populus appropinquat ore suo,
& labijs suis glorificat me, cor aut eius lōge est à
me, Et timent me mādato hominū et doctrinis, pe-
ribit sapiētia à sapiētibus eius, & intellectus pru-
dentū eius abscondetur. Hic Ecclesia Dei non so-
lum alligatur ad uerbū Domini, & abducitur ab
humana traditionibus in præstando cultu Dei, ut
rumentiā denunciatur ei graue suppitiū, nisi abie-
ctis humanis doctrinis, selectetur regulā uerbi Dei.

Vnde & Propheta in docēdo uero cultu Dei,
& in describēdis officijs, quæ Deo grata sunt, tāta
seueritate exigunt opera Decalogi, ut præ ijs rei-
ciant non solum sacra hominū traditionibus institu-
ta, uerumetiam ceremonias diuinitus ordīnatas.
Etsi enim & hæc institute atq; commendate erant
uero Dei, non tamen in hoc erant commendate,
ut ipse per se essent cultus Dei, sed ut docerent eū
cultum, quem Decalogus exigit, hoc est, dilectionē
Dei & proximi, seu fidem & caritatem. Quia
ut cum abusu & impietate hypocritarum, trans-

Cerimonie
diuinitus or-
dinate quare
à Prophetis
reiciantur.

ferrentur magis ad obscurandum, quàm ad illu-
strandum cultum Dei in Decalogo traditum, mea-
rito reijciuntur & damnantur. 1. Reg. 15. Num-
quid uult Dominus holocausta, & uictimas, &
non potius ut obediatur uoci Domini? Melior est
enim obedientia quàm uictimæ.

Esa. Cap. 1. Quo mihi multitudo uictimarum ue-
strarum dicit Dominus? Plenus sum. Holocausta ca-
rietum, & adipem pinguium, & sanguinem uitu-
lorum & agnorum & hircorum nolui. Habes re-
jectionem cultus in ceremonijs. Audi nunc exactio-
nem eius cultus, qui in Decalogo prescribitur.
Quiescite agere peruerse, discite benefacere. Que-
rite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo,
defendite uiduam. Hoc enim est, quod Decalogo
exigit, presertim in posteriori tabula folio, ut
delicet, ut Diligas proximum sicut teipsum.

Hier. 7. Non sum locutus cum patribus uestris,
& non precepi eis, in die qua eduxi eos de terra
Aegypti, de uerbo holocaustorum &c.

Ose. 6. Misericordiam (hoc est) beneficentiam
erga proximum, quæ in Decalogo exigitur, uolo,
& non sacrificium, &c.

Mich. 6. Quid dignum offeram Domino? Cur-
uabo genu Deo excelso. Nunquid offeram ei holo-
cautamata, & uitulos anniculos. Et mox iudica-
bo

bo tibi, o homo, quid sit bonum, & quid Dominus
requirat à te, utiq; facere iudicium, diligere mise-
ricordiam, & sollicitè ambulare cum Deo tuo.

Et Christus ipse Matth. 5. dicit: Si obtuleris mu-
nus tuum ad aram, et illic recordatus fueris, quòd
frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque
hic munus tuum coram altari, & abi prius recon-
cileris fratri tuo &c. Vides hic caritatem proxi-
mi, qui est cultus Dei in Decalogo præscriptus, ma-
nifeste præferri non solum operibus humana super-
stitione susceptis, uerumetiam cærimonijs aut obla-
tionibus diuinitus præscriptis.

Et Paulus, postquam in epistolis suis docuit ues-
tam fidem in Christum, & iusticiam fidei, solet ad-
dere doctrinam de operibus. Exigit autem ea ope-
ra, non quæ supersticio excogitat, sed quæ Decalo-
gus mandat. Ad Rom. cap. 13. dicit: Nemini quic-
quam debeatis, nisi hoc, ut inuicem diligatis. Nam
qui diligit alterum, legem expleuit. Siquidem illa,
Non adulterabis, non occides, non furaberis, non
falsum testimonium dices, non concupisces, & si
quod aliud præceptum, in hoc sermone summa-
tim comprehenditur, Diliges proximum tuum sicut
teipsum. Et ad Galatas cap. 5. Ne detis liberta-
tem in occasionem carni, sed per caritatem seruite
nobis inuicem. Nam tota lex, (uidelicet posterio-

ris solij in Decalogo) in uno uerbo completur, utempe hoc: Diliges proximum tuum, ut teipsum. Et 1. Corinth. 13. Si linguis hominum loquar & angelorum, Caritatem autem, (quam precepta Decalogi prescribunt) non habeam, factus sum es resonans, aut cymbalum tinniens etc. Et Eph. 4. Reuouemini spiritu mentis uestre, & induatis nouum hominem, qui iuxta Deum conditus est, per iustitiam & sanctitatem ueritatis. Quapropter deposito mendacio, loquimini ueritatem quisque proximo suo &c. Et mox: Omnis amarulentia & tumor et ira & uociferatio & maledicentia tollatur à uobis, cum omni malicia. Ostendimus autem supra, quod hæc peccata prohibeantur in Decalogo, et uicissim exigantur uirtutes, quæ in Paulo sequuntur. Dicit enim, Sitis inuicem alius in alium comes, misericordes, largientes uobis inuicem &c. Quare, cum de liberamus de præstandis Deo ueris cultibus, & de faciendis uerè bonis operibus, adhibendus est in consilium Decalogus, qui est uox Dei, ut cognoscamus, quibus officijs Deo seruire, & obedientiam, fidem atque gratitudinem nostram testificari debeamus.

Possumus ne operibus nostris
decalogo perfecte satisfacere,

ETSI exposuimus quædam de impletione decalogi, in singulis præceptis, tamen uisum est Catechumenum de eadè re iterum admonere, ne falsa persuasione de operum nostrorum iusticia deceptus, beneficium Christi non admodum requirat. Quanto enim certiores habemus notitiam de imbecillitate nostræ iusticiæ, tanto illustrius & desiderabilius redditur beneficium Christi. Et ea est humani ingenij infirmitas, ut paruo momento à uera fiducia in Christum, ad fiduciam in humana sua opera impellatur. Quod cum sit crimen læsæ maiestatis filij Dei, & horribilis idolatria, omne studium nostrum in hoc collocandum est, ut Ecclesia, ab ineunte ætate, de Decalogo & impietate eius rectè erudiatur, & uerâ operum nostrorum noticiam consequatur. Proponi igitur Catechista discendum Catechumeno, An possimus his operibus, quæ nos facimus, Decalogum perfectè implere, & ei integrè satisfacere.

tubet autem eum respondere, Nos id non posse, Et addit rationem.

Quia bona nostra opera (inquit) non sunt integrè & perfectè bona, idcirco propter peccatum, in quo concepti sumus & nati.

Decalogi &
operum no
strorum col
latio.

Construamus igitur inter se Decalogum, et
opera nostra, ut perspicue cognoscamus,
& non possimus operibus nostris Decalo
go perfecte satisfacere. Nam Decalogus, quæadmo
dum supra demonstrauimus, non exigit tantum
externa bona opera, sed exigit omnia in homine
pura, sancta, integra & perfecta. Non tantum uult,
ut Deum uerbis celebres, & gestu corporis adon
res, sed uult ut Diligas Deum ex toto corde, ex to
ta anima, & ex tota fortitudine tua. Hæc enim sunt
uerba Legis, quibus exigitur, ut non solum non fa
cias, nec loquaris impia aduersus Deum, sed etiam,
non dubites de ipso, ne diffidas ipsi, nec irascaris
contra ipsum, ac ne quidem aliquid impij aut inia
qui aduersus ipsum cogites. Nec uult tantum, ut di
ligas proximum amicum, sed uult, ut diligas proxi
mum tam inimicum, quam amicum, idq; non uer
bis tantum, sed sicut teipsum, opere & ueritate.
Itaq; Decalogus non iudicat sibi satisfactum, cum
agis coram hominibus uitã irreprehensibilem, &
expendis aliquoties pauperi eleemosynam unius
& alterius numi, Sed cum in mente hominis nulla
fuerit falsa de Deo sententia, in uoluntate nulla re
bellio, aut repugnantia, in uerbis aut factis nulla
prorsus impietas, aut inobediẽtia. Finis præcepti
inquit Paulus, est Caritas ex puro corde, & conscien
scientia

scientia bona, & fide non simulata

Quod cum ita se habeat Decalogus, uideamus
 nunc de homine, de peccato, & de bonis operibus
 hominis. Homo enim & si initio creationis suæ or
 ditio post te
 natus fuit spiritu sancto, tam in mente, quam in uo
 psum
 luntate sua, tamen postquam fuit uerbo Dei inobe
 diens, amisit spiritum sanctum, & propagauit
 hanc amissionem & iacturam in omnes posteros
 suos, ut nec mens recte de Deo sentiat, nec uolun
 tas perfecte Deo obediat. Vbi enim non est spiri
 tus sanctus, quæ potest ibi esse uerè sancta de Deo
 cogitatio, & obediètia? Hoc autem uitium, seu pec
 catum, quod uocât, Originale, homini natura post
 lapsum ita inheret, ut donec in hoc seculo uixe
 rit, à carne eius euelli, & penitus eradicari nõ que
 at. Tæctsi enim p̄i homines renascuntur in Christo,
 & recipiunt iterum spiritum sanctum, non tamen
 ita eum recipiunt, ut mutetur caro in spiritum,
 sed ut spiritus aduersus carnem pugnet. Sic enim
 Paulus Romanis scribens, Affectu (inquit) carnis
 inimicitia est aduersus Deum. Nam legi Dei non
 subditur, siquidem ne potest quidem. Cum igitur
 homo semper secum gestet carnem, & in carne
 peccatum originale fieri non potest, ut bona ope
 ra, quæ facit, sint perfecte bona, & satisficiant De
 calogo. Quod ut recte intelligamus, dicemus ordi

Homini con
 ditio post te
 psum

in
 lig
 on
 d

ne, primum quidem de operibus impiorum, deinde de de operibus piorum.

Opera impiorum an satisfaciunt legi.
 Nam quod ad impiorum opera attinet, manifestum est, quod non perfecte satisfaciunt Decalogo. Quae enim opera faciunt impij, et si habent aliquam speciem honestatis, tamen quia pleni sunt impietate, nec renati in Christo, non faciunt ea ex fide in Iesum Christum. Omne autem, quod non est ex fide, inquit Paulus, peccatum est. Et: Sine fide impossibile est Deo placere. Et in Psalm. Oratio eius sicut in peccatum. Et Esaias. Cum extenderitis manus uestras, auertam oculos meos a uobis, et cum multiplicaueritis orationem non exaudiam. Manus enim uestrae sanguine plene sunt. Quare bona opera impiorum, quantumuis honesta uideantur, non sunt uera et perfecta impletio Decalogi.

Opera piorum quomodo placeant Deo.
 Sed nec piorum opera satisfaciunt Decalogo. Tamen si enim pii habent spiritum sanctum, et opera eorum placent Deo, tamen opera non ideo ei placent, quod sint impletio Decalogi, sed quod pii placeant ipsi propter Christum, in quem credunt. Nam opera eorum, sunt quidem opera spiritus sancti, sed quia adhuc inheret eis peccatum originale, non donatum quidem propter Christum per fidem, pugnant autem cum spiritu, non sunt tam perfecta, tam integra, et absoluta, ut per se satisfaciunt Decalogo.
 Rom. 7.

Rom. 7. Scimus, q. Lex est spiritualis, at ego carnalis sum uēditus sub peccatum. Hic perspicue docet Paulus, q. Et si homo renatus est ex spiritus sancto, tamen quia manet carne seruus peccati, nō possit Decalogo, qui uere spirituales et perfectam obedientiam exigit, satisfacere.

Et iterum Reperio per legem uolenti mihi scire uere bonum, q. malum mihi adiunctum sit. Delectat enim me Lex Dei secundum internum hominem, sed uideo aliam legem in mēbris meis, rebellantem legi mentis meae, et captiuū reddētem me legi peccati, quae est in membris meis. Non est dubium, quia Paulus loquatur hic, non de impiorū autem impoenitentium, sed de piorum et Sanctorum conditione. Impij enim, cum careant spiritu sancto, nō habent intra se pugnam carnis et spiritus, sed sunt toti captiui carnis et peccati. Piorum autem conditio est, q. unā cum bono habeant etiam malum adiunctum, et spiritus pugnet in eis cum carne.

Deinde Paulus non loquitur de diuersis Sanctorum operibus, ut cū Dauid alias pepercit capitalē hosti, Sauli, alias designauit adulteriū et homicidā unum: inter haec n. opera manifestū est discrimē, sed loquitur de uno et eodē opere, et q. bono, et cum lege Dei congruenti. In hoc bono opere, adiunctū mihi est, inquit, malum. Sancti enim cum faciunt

bonum opus iuxta præceptum Dei, optat & præcantur spiritu, quem ex Euangelio Christi acceperunt, ut faciant opus illud perfecte secundum sententiam Dei & Regis eius, Delectat etiam eos tam absoluta iusticia, sicut est lege Dei præscripta, uidelicet, ut diligerent Deum ex toto corde, & proximum sicut se ipsos, Sed sentiunt se gestare intra se aliam Legem, aliam doctrinam, aliam præceptorum, uidelicet peccatum originale, qui præceptorum exigit, ut cum bonum opus facis, non facias toto corde, & inicit tristitiam animi, ac excitat rebellionem cordis, ut malles aliud & plane diuersum præceptum esse, & Lex Dei exigit.

Uide mihi Pauli ipsius exemplum. Paulus ad nuntiavit Euangelion Christi, & quâquam in hac functione obijceretur sæpe ac multum extremis periculis, in ciuitate, in deserto, ex genere, ex gentibus, in mari, inter falsos fratres, quemadmodum ad Corinthios scribit, tamen non abiicit uocationem suam, sed perrexit rectâ, per tela, per ignes uocationi Christi obedire.

Quid igitur dicemus? Quid aliud diceremus quàm quod ipse consuetur, Reperio, inquit, per legem uolenti mihi facere bonum, quod mihi malum adiunctum sit. Optarim quidem, ut in hac obedientia, quam præsto uocationi Christi, nulla esset prorsum

prosum carnis mee repugnantia, etiamsi fractus
 illaberetur orbis sed cum incidunt graues afflictio-
 nes, uarie afficior. & sentio malum mihi adiun-
 ctum esse, ac me carne seruire legi peccati. Itaq; ni-
 hil quidem mihi, quod ad conficiendā uocationem
 meam attinet, conscius sum, sed quia reipsa compe-
 rio intra me carnis rebellionem, sollicitantem me
 uel ad dubitationem de presenti auxilio Dei, uel
 saltem ad animi tristitiam, non sum in hoc meo or-
 bere iustificatus, & non impleo legē Dei perfecte.

Galat. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum,
 & spiritus aduersus carnem. Hec autem inter se
 mutuo aduersantur, ut non quaecūq; uolueritis, ea
 dem faciatis. Vides in hominibus pijs perpetuam
 esse pugnam carnis & spiritus, in qua pugna, etsi
 spiritus uincit carnem, & ducit eam captiuam ad
 obediendum Christo, tamen quia caro retinet ad-
 huc affectus suos, quibus resistit legi Dei, in causa
 est, cur piorum etiam opera Decalogo non perfe-
 cte satisfaciunt. Vnde & Rom. cap. 8. dicit, Legem
 esse imbecillem per carnem, hoc est, quia carni in-
 heret peccatum originale, ideo efficit, ut homo
 quamuis spiritus renatus, non impleat Legem Dei
 perfecte. Hinc sunt & illa in Psalmis: Non intres
 in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificatur
 in conspectu tuo omnis uiuens. Et: Peccatū meum

coram me est semper. Tibi solum pecco, et malum
 coram te facio. hoc est, in quouis etiam bono ope-
 re, sentio mihi adherere peccatū, ut quicquid co-
 ram te ago, semper peccem, & malū faciam. Itaq;
 si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis
 sustinebit? Etsi enim opera hominis pijs, exempli
 gratia, Inuocatio nominis Dei, condonatio iniuriæ
 à proximo illate, Elcemofyna; & id genus alia,
 non sunt peccata, quæ sint Lege Dei prohibita,
 quale est adulterium, aut homicidium, sed sunt bo-
 na opera Lege Dei mandata, tamen quia non sunt
 propter adiunctum peccatum, integrè bona, affir-
 mat Dauid se coram Deo, non nisi peccare & ma-
 lum facere. Quare cum Decalogus exigat perfe-
 ctam dilectionem Dei & proximi, homo autem
 corruptus sit peccato originali, quod & si pijs cō-
 donatur propter Christum per fidem, tamen sem-
 per manet in carne, quoad uitam in terris corpo-
 ralē agimus, manifestum est, q. ut nec impij, ita nec
 pijs possint operibus suis Decalogo perfecte satisfac-
 cere, & legem Dei integrè implere.

Quid igitur dicemus? Cū non possumus De-
 calogo nostris operibus perfecte satisfacere, an nō
 reliqua est alia uia, qua Decalogo satisfaciamus?

Deut. 27. Nisi enim ei satisfecerimus, salui esse non possumus.
 Gal. 3. Maledictus, inquit Moses, qui non permanet

*In sermonibus Legis huius, nec eos opere perficitur
De hac igitur uia admonetur Catechumenus, cum
in Catechismo additur.*

SED DEVS Pater DOMI
NI nostri Iesu Christi donauit nobis
filium suum Iesum Christum, qui
nullum peccatum fecit, & qui Deca
logo perfecte satisfecit. Cum igitur
in hunc Iesum Christum credimus,
imputat nobis Deus iusticiam eius,
& iudicat de nobis propter ipsum tā
clementer & misericorditer, perin-
de ac si nos nostris operibus Deca-
logo satisfecissemus.

HAEC est memorabilis appendix, quam
sciamus continere praecipuum statum ve-
ritatis religionis ac salutis nostrae. Docet e-
nim, quomodo Decalogum impleamus, & coram
Deo iustificemur. Quod cum assequimur, nihil ali-
ud reliquum est, quod nobis ad consequendam ue-
ram & aeternam salutem desit.

Primum ergo dicitur, quod Iesus Christus fili-
us Dei nullum peccatum fecerit, sed Decalogum
perfecte impleuerit. Hoc spiritus sanctus signifi-
cauit de Christo longe antequam hominem assumeret, peccato.

*Decalogi im-
pletio & ius-
tificatio cor-
ram Deo.*

Benedicentur, inquit, in semine tuo, (qui est Christus) omnes gentes. Si Christus tam benedictus est, ut propter ipsum benedicantur alij, qui credant in ipsum, necesse est, qd ipse sit absq; omni peccato, ne quicquam maledictionis in ipso hæreat. Hoc idem & de Christo significatum est, cum Israëlitis mandatur, ut de grege agnum absq; macula, seu integrum, in uictimam Pasche accipiant. Hoc idem de Christo concionatus est Esa. cap. 53. Iniquitate, inquit, non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Hoc idem epistola ad Hebræos de ipso cõcio natur, cum ait eum per omnia têtatum iuxta similitudinem, **ABSQVE PECCATO.** Quid pluribus opus? Cum Pater ipse è cælo de Christo filio suo clamat: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitũ est, manifestè significat, eum nullum prorsus peccatum habere, sed esse ex omni parte iustum, & Sanctum.

Christi iusticia in ipsum credentium iusticia

Deinde dicitur, quod Deus nobis hunc Christum filium suum ita donauerit, ut imputet omnibus, qui in ipsum credunt, iusticiam eius, et iudicet de his, propter ipsum tam clemēter, perinde ac si suis ipsorum operibus Decalogum perfectè impleuissent. Hoc autem non uerbis tantum recensendum est, sed etiam certis sacre scripturæ testimonijs confirmandum, ut uerè cognoscamus, qua iusticia

cia coram tribunali Dei considerare, & æternam salutem consequi possimus.

Psalm. 31. Beati, quorum remisse sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus uir cui non imputat Dominus peccatum, nec est in spiritu eius dolus. Si remissio iniquitatum, & nõ imputatio peccati est beatitudo, erit certè & iusticia. Beatitudinis enim pars est iusticia. Cum igitur Remissio iniquitatum non contingat nisi propter Christum, his qui credunt in eum; Dicit enim Petrus: Huic omnes Prophetæ testimonium ferunt, qd remissionẽ peccatorum accipiat per nomen eius, quisquis credit in eum, manifestum est, quod & propter Christum imputetur his, qui credunt in ipsum, iusticia. Act. 10.

Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut unigenitũ filium suum daret, ut omnis qui credit in eum, nõ pereat, sed habeat æternam uitam. Si Deus dat credentibus in Christum, æternã uitam, propter Christum, perspicuum est, qd imputet eis iusticiam Christi, qua ipse æternam uitam meritus est.

Rom. 8. Quod Lex præstare non poterat, ea parte, qua imbecillis erat per carnem, hoc Deus proprio filio misso sub specie carnis peccato obnoxie præstitit, ac de peccato condemnauit peccatũ per carnem, ut iustificatio legis impleretur in nõs

bis. Memorabile dictū, quo manifeste docetur nos tantum iusticie possidere in Christo per fidem, quantum Decalogus exigit. Cū enim, inquit, non possumus legem seu Decalogum implere iusto carnis nostre, quæ est peccato obruta, misit Deus filium suum, ut suscepta carne, fieret uictima pro peccato, & efficeret, ut quam iustificationem Decalogus requirit, ea credentibus in ipsum imputaretur, atq; ita impleretur in eis iustificatio Decalogi, per fidem propter Christum, non minus quàm si Decalogum operibus suis impleuissent.

Roman. 8. Si Deus pro nobis, quis contra nos? qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, qui fieri potest, ut non et cum eodem omnia nobis donet? Ergo donat etiam nobis cum ipso iusticiam eius, qua coram Deo reputemur iusti.

Rom. 10. Perfectio Legis, Christus, ad iustificationem omni credenti. Breuissima sententia, sed quæ complectitur uniuersam Euangelij de Christo doctrinā, & proponit nobis quantum thesaurum cælestem in Christo consequamur per fidem. Quod enim dicit, hunc sensum habet. Qui accipit Christum per fidem, is accipit in Christo totum illud, quod Decalogus exigit. Decalogus autem exigit perfectam dilectionem Dei, exigit perfectam dilectionem

tionem proximi, exigit perfectam iusticiam, quæ
 sit sine ullo uicio peccati, qualem & quantam iusti-
 ciam nullus unquam hominum præstitit. Solus Chri-
 stus filius Dei implevit eam perfectissimè. Quare,
 cum Christus donetur nobis totus cum omnibus
 bonis suis, per fidem, manifestum est, quòd cum ha-
 bebimus Christum, habemus etiam perfectionem, cõ-
 summationem, & finem Decalogi, in Christo, quia
 reputamur coram Deo propter Christum per fi-
 dem tam iusti, quàm si nos ipsi opera Decalogi, no-
 stra ipsorum iusticia præstissemus. Quo thesauro
 nihil potuit nobis preciosius contingere.

Rom. 9. Gentes, quæ non sectabantur iusticiam,
 apprehenderunt iusticiam. iusticiam autem eam,
 quæ est ex fide. Contrà Israël, qui sectabatur legem
 iusticiæ, ad legem iusticiæ non peruenit. Propter
 quid? Quia non ex fide, sed tanquàm ex operibus
 legis. Hic manifestè docetur, quòd iusticia non com-
 tingat nobis merito nostrorum operum, quæ ex
 præscripto decalogi facimus, sicut iudei senserunt,
 sed quæ iusticia imputetur nobis per fidem propter
 Christum, sicut gentes, quæ nulla habuerunt ope-
 rum merita, iustificate sunt.

I. Corint. 1. Christus factus est nobis sapientia à
 Deo iusticiæq; & sanctificatio, & redemptio, ut
 quædamodum scriptum est, qui gloriatur in Domini

no gloriatur. Si Christus factus est nostra iusticia consequens est, quod nec Decalogus, nec opera nostra iuxta Decalogi prescriptum facta, sint iusticia nostra, ne in nobis, sed tantum in Christo gloria mur.

2. Cor. 5. Eum, qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iusticia Dei per illum, (hoc est) Christus, qui est totus iustus, factus est uictima pro peccato, ut nos iusticia eius reputaremur iusti coram Deo.

Et quid pluribus opus? Præcipuus status epistolæ Pauli ad Romanos & ad Galatas eò tantum tendit, ut doceat, nos non esse Deo acceptos, nec reputari iustos coram Deo, propter merita nostrorum operum, sed tantum propter Christum, si credimus in eum. Quare, si quidem nostra opera respexeris, fieri non potest, ut Decalogum perfecte impleamus. Si autem respexeris Iesum Christum filium Dei, quem fide accipimus, tunc quia totus Christus, noster est, erit & iusticia eius nostra, qua Decalogum perfecte impleuit, ut & nos propter ipsius iusticiam & Decalogi impletionem reputemur coram Deo iusti, ac Decalogi impletores.

Sed cum hæc de iusticia fidei docentur, statim solet imperitis in mentem uenire, Si non possumus bonis nostris operibus nec Decalogum implere

nec

nec coram Deo iustificari, quid sibi uult sereritas illa, qua bona opera à Deo exiguntur? Et quis est horum operum usus? Quin potius uiuamus pro libidine nostra, & sequamur concupiscentiam carnis nostræ, cum non propria operum nostrorum iusticia, sed aliena tantum, uidelicet, Christi iusticia per fidem fiamus Deo accepti, & reputemur coram eo iusti. Hæc non est nota hominum, in doctrina Euangelij, cogitatio, sed iam inde ab Apostolicis temporibus ad nos usq; propagata. Cum enim Paulus doceret ibi exuberare gratiam, ubi exuberaret peccatum, & nos non amplius esse sub lege, sed sub gratia, continuo audit; Quid igitur dicemus? Manebimus in peccato, ut gratia abundet? Et: Peccabimus, quod non simus sub lege sed sub gratia? Sequitur ergo in Catechismo alia questio, de necessitate & utilitate bonorum operum, ut cognoscamus, quod & si bona nostra opera non satis faciunt Decalogo, nec iustificat nos coram Deo, tamen necessario sint facienda.

Quam ob causam faciēda sunt bona opera?

Respondeo.

Facienda sunt nō propter hanc causam, ut meritis ipsorum expie

mus peccata nostra & consequamur æternam uitam. Solus enim Christus expiauit peccata, & meritus est nobis æternam uitam. Sed facienda sunt bona opera propter alias causas, uidelicet ut bonis operibus testemur fidem nostram, & declaremus gratitudinem nostram, quam DOMINO Deo nostro pro beneficijs eius debemus.

DVO in hoc responso cognoscenda proponuntur. Alterū, quis honor Christo, alterum, quis honor operibus sit tribuendus: Doctrina enim de iusticia Christi, quæ imputatur nobis per fidem, non abolet bona opera, nec tollit ab eis suum, qui ipsis debetur, honorem, Sed facit discrimen inter Christum & bona nostra opera: & quanquàm auferat ab operibus eum honorem, qui soli Christo debetur, tamen tribuit operibus, quæ ipsis uerè tribuenda sunt. Non facimus, inquit Paulus, legem irritam per fidem, sed potius legem stabilimus. Consideremus igitur quid Christo & quid operibus tribuendum sit, ut sciamus, quæ intantum absit, ut propter iusticiam Christi, quæ nobis imputatur per fidem, non sit ambulandum in bonis

his operibus, ut potius, quia imputatur nobis iustitia Christi, bene sit operandum.

Solus Christus, inquit Catechismus, expiauit peccata, & meritis est nobis eternam uitam. Nam expiare peccata, placare iram Dei, reconciliare cum Deo peccatorem, uincere mortem, & mereri eternam uitam, ac celestis regni hereditatem, maioris sunt uirtutis, & dignitatis, quæ quæ possint competere uel in angelum, uel in hominē in peccato conceptum et natum, uel in hominis actiones aut passionēs carne sordidatas, sed competunt in solum filium Dei, Dominum nostrum Iesum Christum, qui cum sit conceptus de spiritu sancto, nec peccatum fecerit unquam, nec inuentus sit dolus in ore eius, de quo & Pater de cælo dixerit: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complaceui, & obedierit Patri suo usque ad mortem, mortem autē crucis. Solus reportat hanc laudem, quæ sit peccatorum nostrorum expiator, & ira diuine placator, ac mortis uictor, & dignus eterne uitæ ac celestis regni hæres. Tametsi enim Leuitica sacrificia dicuntur etiam expiassē peccata, & placasse iram Dei, tamen partim expiābant tantum Leuitica peccata, idque coram hominibus tantum, partim adumbrauerunt et significauerunt uerā illarum peccatorum expiationem coram Deo, quæ

Honor Christi
debitus.

Hebr. 10.

per solum Christum filium Dei tunc quidem facienda erat, nunc autem facta & impleta est. Non potest, inquit epistola ad Hebr. sanguis taurorum & hircorum auferre peccata. Et mox: Omnis quidem sacerdos assistit quotidie sacra peragens, & easdem sepius offerens hostias, quæ nunquam possint auferre peccata. Hic uero, una pro peccatis oblata uictima, perpetuo sedet ad dextram Dei &c.

Et Esa. 53. Ipse uulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Et mox: Posuit animam suam uictimam pro peccato.

Ephe. 5. Tradidit semetipsum pro nobis, oblationem & uictimam Deo, in odorem bonæ fragrance.

Colo. 1. Eripuit nos à potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij sibi dilecti, per quem habemus redemptionem, per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum.

1. Timothei 2. Unus Deus, Unus etiam conciliator Dei & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum precium redemptionis pro omnibus.

Ad Titum 2. Dedit semetipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate &c.

Ex his & id genus alijs testimonijs scripturæ perspicuum est, quòd honor expiandi peccata, & placandi

placandi iram Dei, ac merendi hereditatem eter-
 ne uitæ, pertineat ad solum Iesum Christum, unige-
 nitum filium Dei. Perspicuum etiam est, quod hy-
 pocritæ tot sibi Christos fingant, quot faciunt ope-
 ra, ad expianda peccata sua. Hac enim persuasio-
 ne, transferunt eum honorem, qui soli Christo de-
 betur, ad sua opera: & quanquam sentiunt se præ-
 stare his operibus cultum Deo gratissimum, ta-
 men designant uerè coram Deo horribilem blas-
 phemiam & idolatriam.

Abijciamus igitur (inquit) bona opera, & *su* Bonorum os-
 tiamus mala, ne designemus idolatriam. Nihil mi-
 nus. Bona opera, quæ Deus præcepit, non sunt abij-
 cienda, sed potius sectanda. Etsi enim ea opera,
 quatenus quidem per nos peccato corruptos fuit,
 non habent honorem expiandi peccati, & placã
 de iræ Dei, tamen habent alium honorem & us-
 sum, propter quem omnino necessarium est, ut ea
 faciamus. Commemorat autem Catechismus dupli-
 cem eorum usum. Horum alter est, ut bonis operi-
 bus testemur fidem nostram in Iesum Christum si duplex.
 lium Dei. Ostendimus enim supra, quod fiamus Deo
 accepti, & reputemur coram Deo iusti per fidem
 in Christum. Fides autem non est opus carnis, sed
 est opus spiritus sancti, qui ut est spiritus opero-
 sus & potens, non sinit fidem esse ociosam, sed ex

citat & inflammatur eam, ut omnia genera honorum
 fructuum proferat, ac precipue per caritatem sese
 sanam erga Deum, quam erga proximum declarat.
 Nam quemadmodum lumen accense candelæ non
 solum calet, sed etiam splendet, ac proxima loca il-
 lustrat: & sicut bona arboris radix, ac medulla
 non conseruant tantum internam arboris bonita-
 tem, verum etiam producant externos bonos frus-
 ctus: et ut anima humana, si uere in homine fuerit,
 teneri non potest, quia exerceat uitæ operata &
 fides, quæ est anima iusti, teneri non potest, quia
 proferat ea opera, quæ intelligit à Deo esse præce-
 pta, & Deo placere. Et si enim bona opera non
 possunt propter carnem perfecte iuxta exactam
 regulam diuini præcepti, ab homine abolui, quæ
 admodum ante demonstrauimus, tamen fides, si ue-
 ra est, tantæ est diligentie & studij, ut non desinat,
 quoquo modo potest, obedientiam suam declarare.

Rom. 6. Sepulti sumus unam cum illo per bap-
 tismum in mortem, ut quemadmodum excitatus est
 Christus ex mortuis, per gloriam Patris, ita &
 nos in nouitate uitæ ambulemus. hoc est, si uere
 credimus Christum pro peccatis nostris mortuum,
 & propter iustificationem nostram à mortuis resur-
 rexisse, ea fides tam efficax erit, ut posthac non ui-
 uamus peccato, sed iusticia, &c.

Rom. 8. Si Christus in uobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, Spiritus autem uiuus, propter iustificationem. hoc est, si uera est in uobis fides in Christum, tunc carnalis homo mortificatur, ut & peccatum agnoscat, & non proficiat fructus peccati. Spiritus autem homo uiuificatur, ut habeat pacem & gaudium coram Deo, & faciat opera uite, quæ sunt opera iusticie.

Ephe. secundo, Gratia estis seruati PER FIDEM, id est, non ex uobis. Dei donum est, non ex operibus, ne quis gloriatur. Nam ipsius opus sumus conditi per Christum Iesum, ad opera bona, quæ preparauit Deus, ut in eis ambulemus. Hic præcipue duo docet. Alterum est, quod seruemur per fidem, non ex meritis nostrorum operum, sed tantum ex gratia, seu clementia & misericordia Dei propter Christum. Alterum, quod non in hoc datur nobis salus per fidem, ut aut occidemus, aut iniqua faciamus, sed ut in bonis operibus ambulemus. Fides enim, quæ salutem per Christum accipit, accipit etiam spiritum sanctum, qui credentem ad bona opera inflammat.

Ad Titum 2. Iesus Christus dedit semetipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret sibi ipsi populum peculiarem, Zealum bonorum operum, hoc est, non simpliciter &

oscitanter bona opera facientem, sed ardenti zelo ea sectantē. Etsi enim magna est etiam fidei imperfectio in homine, tamen si uera est fides, non est omnino ignaua, & somnolenta, sed habet suum ardorem & zelum, qui & subinde uerbo Domini magis ac magis excitandus & inflammandus erit.

Opera debent sequi fidem.

Porro, bona opera tanta necessitate sequuntur fidem in Christum, ut si non sequuntur, fides aut non sit uera, aut si uera fuerit, abijciatur.

Romanorum octauo: Si secundum carnem uixeritis, moriemini.

1. Cor. 6. Ne erretis. Neque scortatores, neque cultores simulacrorum, neque adulteri, &c. regni Dei hereditatem accipient. Ergo neque fidem retinebunt. Nam si eam retinerent, fierent etiam salui. Iuxta illud: Omnis qui credit in eum, non perit, sed habet uitam aeternam.

1. Timoth. 5. Si quis suis, & maxime familiaribus non prouidet, fidem abnegauit, & est infidelis deterior.

1. Ioannis 2. Qui dicit, Noui eum, & precepta eius non seruat, mendax est, & ueritas in eo non est.

Et iterum, capite tertio: Qui committit peccatum, ex Diabolo est.

Et rursus capite quarto: Si quis dixerit, diligo Deum,

Deum, & fratrem suum odierit, mendax est.

Quare, & si bona opera, à Deo præcepta, non sunt à nobis in hoc facienda, ut meritis eorum expiemus peccata, & consequamur æternam uitam, hæc enim maiestas soli Christo filio Dei competit, tamen necessario facienda sunt, ut testemur nos uerè in Christum credere, & obediamus uocationi Spiritus fidei, ne si cupiditati peccati obsequamur, excutiamus è nobis fidem, Christum, spiritum sanctum, & omnia cœlestia bona.

Alter usus bonorum operum est, quòd declararent gratitudinem nostram, quam debemus Deo declaratio pro beneficijs eius. Nam, quæ beneficia Deus in nostræ gratiæ nos contulit, maiora sunt, quàm quæ agnoscere tudinis, possumus. Longum esset summatim tantum perstringere ea beneficia, quæ Deus contulit in nos creatione, & conseruatione huius corporalis uitæ. Considera mihi saltem ea beneficia, quæ præstitit nobis Redemptione, & donatione æternæ salutis. Cum enim peccato ita obruti eramus, ut necesse habuerimus perpetuo interire, nec ulla creatura uel cœlestis uel terrestris potuerit nos ab interitu uindicare, maluit Deus unigenitum filium suum in humanas imbecillitates, & in mortem ipsam conijcere, quàm ferre, ut nos in peccato & morte periremus. Proprio, inquit Paulus, filio

suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit
 illum. Et iterum. Commendat suam caritatem erga
 nos Deus, q̄ cum adhuc essemus peccatores, Chri-
 stus pro nobis mortuus est. Et Ioannes: In hoc (in-
 quit) est caritas, non quod nos dilexerimus De-
 um, sed quod ipse dilexerit nos, & misit filium su-
 um propiciationem pro peccatis nostris. Et Chri-
 stus ipse. Sic Deus dilexit mundum, ut unigenitum
 filium suum daret, ut omnis qui credit in eum nō
 pereat, sed habeat eternam uitam. Non autem exi-
 stimes, quod quia paucis uerbis dicitur, Deum ex
 caritate misisse filium suum in hunc mundum, &
 tradidisse eum pro nobis in mortem, pauca aut
 parua beneficia significantur.

Dei benefi-
 cia erga nos.

Primum enim, accipimus à Deo propter filiū
 eius, remissionem peccatorum, per fidem. Quo
 uno beneficio continetur innumerabilium bono-
 rum thesaurus. Deinde reputamur propter filium
 Dei coram Deo iusti. Adhuc adoptamur in filios
 Dei. Deinde conseruamur in morte. Postremo
 accipimus unā cum Christo ius hereditatis cœles-
 tis regni. Possumus ne uel plura uel maiora bene-
 ficia optare? Et hæc omnia cōtingunt nobis, sine ul-
 lis operum nostrorum meritis, sed gratis, sola Dei
 clementia, propter Christum filiū suum, si in eum
 crediderimus. Quid ergo retribuimus Domino,
 pro

pro omnibus quæ retribuit nobis? Et quid uicissim
 Dominus à nobis exigit? Non possumus pro tot ac-
 tantis beneficijs dignas referre gratias. Et tamen,
 quia beneficia agnoscenda sunt gratitudine, exigit
 & Deus à nobis gratitudinem. Non permisit autē
 nobis liberum, ut quibus nos uelimus operibus, hu-
 mana ratione excogitatis, gratitudinem nostram
 declaremus. Frustra. n. (inquit) colunt me, docētes
 doctrinas, præcepta hominū. Sed proposuit nobis
 uerbum suū, proposuit præcepta sua, ut ijs obedia-
 mus, & operibus eorum gratitudinem nostrā pro-
 bebimus. Eisi. n. ea opera, quæ iuxta præcepta Dei fa-
 cimus, nō sunt perfecte bona, quæ admodum supra
 docuimus, tamē sicut parēs, mallet quidē, ut puer
 statim in primo ætatis suæ anno pedibus suis perfe-
 cte incederet, conscius autē imbecillitatis eius, con-
 tentus est qualicumq; pueri incessu, donec membra
 eius progressu ætatis confirmantur. Ita & Domi-
 nus Deus, parens noster cælestis, uidet nos per car-
 nem tam imbecilles esse, ut etiāsi acceperimus spi-
 ritum sanctum, tamen nō possimus in hac uita per-
 fecte in præceptis eius ambulare. Cum igitur agno-
 scit nos pro filijs suis, propter Christū, in quē cre-
 dimus, contentus est obediētia nostra, quāuis imper-
 fecta, ut intelligat beneficia sua nobis grata esse, et
 uideat nos, quanq̄ ualde claudicantes & tardigra

dos, in ea ambulare uia, quam ipse uerbo suo nobis indicauit. Et quia gratitudo solet benefactorem excitare, ut plura beneficia largiatur, idcirco Deus non solum boni consulit imbecillitatem nostram, uerum etiam in tantum delectatur nostra obedientia, qua declaramus erga eum gratitudinem animi nostri, ut compenset eam multis beneficijs. Sicut enim terrenus parens, non agnoscit quidem balbutientem & uacillantem incessum pueri sui, pro merito hereditatis paternorum bonorum: Puer enim iam ante, natiuitate sua, factus est eorum heres, hac autem pueri balbutie & incessu, presertim, si uerbis suis puero preceat, aut manu sua ducat, sic delectatur, ut puerum singularibus premiolis donet, ac quodammodo ad maiora excitet: ita & Deus, cœlestis parens noster, nouit quidem nostra bona opera non esse tanti meriti, ut propter ipsa consequamur hereditatem cœlestis regni: Accipimus enim ius cœlestis hereditatis, ex adoptione, & renascentia, propter Christum filium Dei, per fidei operibus, quæ mandato eius preceuntes ad declarandam obedientiam & gratitudinem nostram faciamus, ita delectatur, ut teneri non possit, quin ea suis quibusdam beneficijs prosequatur, & uicissim paternum suum affectum erga filium tam obedientem testificetur. Hinc est & sacra scriptura testis

tes meminit mercedis pro bonis operibus, uideli **Mercedis aē**
 cet, non hoc significans, quòd nostra iusticia me- **cabulum.**
 reamur remissionem peccatorum, & uitam eter-
 nam, sed docens eos, qui iam in Christo sunt rena-
 ti, & acceperunt ius cœlestis hereditatis per fi-
 dem, quibus operibus debeant gratitudinem suam
 erga Deum declarare, & quibus uicissim benefi-
 cius Deus clementiam suam erga obediētes suos
 filios probet.

Leui. 26. Si in præceptis meis ambulaueritis,
 & mandata mea custodieritis, & feceritis ea, dabo
 uobis pluuias temporibus suis, & terra gignet
 germen suum, & arbores pomis replebuntur.

Exo. 20. Honora patrem tuum & matrem tuā,
 ut sis longæuus super terram.

Esa. 58. Frange esurienti panem tuum, & ege-
 nos uagosq; induc in domum tuam. Cum uideris
 nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexe-
 ris. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sa-
 nitas tua citius orietur &c.

Matth. 5. Gaudete & exultate, quia merces ue-
 stra copiosa est in cœlis.

Matth. 10. Quicumq; ad bibendum dederit uni
 ex pusillis his poculum aque frigide tantum, no-
 mine discipuli, amē dico uobis, non perditurus est
 mercedem suam.

2. Cor. 9. Qui sementem facit parce, is parce
messurus est. Qui sementem facit libenter & be-
nigne largiendo, copiose messurus est.

Sunt et multa alia id genus testimonia in sacris
litteris, quibus docemur, quod debeamus Deo gra-
titudinem animi nostri operibus uerbo eius pre-
ceptis declarare, & quod uicissim Deus testifica-
tur uarijs beneficijs ac premijs paternum suum er-
ga nos affectum, ut nos beneficentia sua in officio
contineat. Tametsi igitur bona opera, quae nos fa-
cere possumus, non habent hunc usum, ut merca-
tur remissionem peccatorum, & uitam aeternam,
tamen quia sunt testificationes fidei, & gratitudi-
nis nostrae, necessario sunt facienda, ac summo
zelo sectanda, ut maneamus in Christo filio
Dei, & excitemus Deum, ut benefi-
centia sua nos clementer
prosequi pergat.

DE COE

NA DOMINICA.

VLTA haecenus dicta
sunt de fide in Iesum Chri-
stum, & magna sunt bene-
ficia, quae per fidem acci-
pimus. Per fidem enim reci-
pimus in gratia Dei. Per
fidem adoptamur in filios

Dei. Per fidem reputamur iusti coram Deo. Per fi-
dem inuocamus Deum, ut Patrem. Per fidem acci-
pimus spiritum sanctum Dei, ut in praecipis eius
ambulemus. Per fidem uincimus omnia aduersa et
mortem. Denique per fidem consequimur omnia coe-
lestia bona, propter Iesum Christum filium Dei. Ca-
ro autem nostra, peccato cecata, pugnat cum fide: &
multa solent nobis aduersa in hoc seculo accidere,
quae non solum reddunt fidem imbecillam, uerum
etiam eam tendunt, ut fidem in nobis extinguant.
Quare in hoc studium nobis incumbendum est,
ut quae accepimus fidem dono spiritus sancti, non
tantum conseruemus, sed etiam in aduersis confir-
memus, ut quanto plus augetur fides, tanto certior
nobis fiat salus nostra. Sequitur ergo alia questio.

qua Catechumenus ducitur ad cognoscendam ueram rationem Cœne Dominicæ, cuius usu fides nostra confirmatur.

Quid est faciendum, ut confirmemus fidem nostram in aduersis, & accipiamus consolationem in afflictionibus?

Magna est fidei nostræ, præsertim aduersus concussæ, imbecillitas. Quare opus habet cõtinua confirmatione et cõsolatione spiritus sancti. Confirmatur autem fides per spiritum sanctum uarijs modis. Primum enim omniam cõfirmatur auditu uerbi Dei. Sicut enim fides est ex auditu, quemadmodum Paulus ait, ita etiam confirmatio fidei est ex auditu. Vnde ad Petrum dicit Christus: Et tu conuersus, confirma (uidelicet, prædicatione Euangelij, cuius finitio ei commẽdata erat) fratres tuos. Et Psal. 116. Dormitauit præ tædio anima mea, confirma me uerbis tuis. Et Act. 15. Iudas et Silas, cum essent et ipsi Prophete, sermõe copioso adhortati sunt fratres, confirmaueruntq; . Deinde fides confirmatur etiam precibus. Hinc sunt preces illæ, apud Lucam cap. 17. Domine adauge nobis fidem, Et apud Mar. ca. 9. Credo Domine, succurre incredulitati

Rom. 10.

Luc. 22.

litati mee. In presentia autem non querimus de *Auditus*
 simplici auditu uerbi Dei aut de precibus, Sed de *uerbi:*
 eo uerbi Dei Sacramento, quod, postquam per ba-
 ptismum renati sumus, confirmare solet fidem
 nostram.

Respondetur ergo sic.

Vtendum est Coena Dominica.

Et ut aerus usus Coenae Dominicae explicetur,
 iterum queritur.

Quid est Coena Dominica?

Respon.

COENA DOMINICA est
 Sacramentum, seu diuinum signacu-
 lum, quo Christus uere praesens, do-
 nat nobis pane et uino corpus et san-
 guinē suum, & certificat nos, quod
 remittantur nobis peccata, & perti-
 neat ad nos ius aeternae uitae.

HAEC est descriptio Coenae Dominicae, quae
 ideo proponitur iuuentuti ediscenda, ut
 breuissimis & de substantia, & de uero
 usu Coenae Dominicae admoneatur. Percurramus
 igitur singulas huius descriptiois partes, ut qd de
 Coena dominica uere sentiendū sit, cognoscamus.

Ac primum, Cum Coena Dominica dicitur esse

Sacramentū
quid.

Sacramentum, considerandum est, quòd nomen Sa-
cramenti, usitatum quidem est in Ecclesia, sed non
cuius ex uulgo, quid sibi uelit, cognitum. Nam in-
terpretes solent aliàs nomen Mysterij, nomine Sa-
cramenti exponere. In hac autem descriptione ui-
mur uocabulo Sacramenti, pro sacro seu diuino si-
gnaculo aut sigillo. Vnde cum in descriptione di-
citur, Cœna Dominica est Sacramentum, additur
uice interpretationis, Diuinum signaculum. Hoc
autem genus sumptum est ex Paulo, qui cum ad
Rom. 4. Circūcisionem uocat $\sigma\phi\alpha\rho\gamma\iota\delta\alpha$, hoc est,
sigillum, haud obscure significat, etiam reliqua sa-
cra signa, quæ Deus addit promissionibus suis, di-
cēda esse sigilla. Etsi enim uerbum diuinae promissu-
sionis per se certissima sua ueritate constat, et ab
omnibus obedienti fide sine ulli tergiversatione
suscipiendum est, tamen ea est diuinae bonitatis ele-
mētia, ut summas ac præcipuas salutis nostræ pro-
missiones non proponat nobis nudas, sed adijciat
externa sigilla, quæ uocamus Sacramenta, quo quæ
uerbis promittuntur, sigillis certiora nobis reddā-
tur, et firmiter memoriæ infixantur. Nam quem
admodum uenditor agri testatur quidem publicis
suis literis, se possessionem agri emptori tradere,
Sed quo certior habeatur literis fides, solēt literæ
sigillis muniri: ita et Deus recepturus populū in
gratiam,

gratiam, testificatur quidem uoluntatem suam manifestis promissionibus, Sed addit praeterea externa signa, quae sunt promissionum sigilla, hoc est, sigilla, ut certitudo & ueritas earum nobis illustrior reddatur.

Sic, cum reciperet Abrahamum & posteritatem eius, in populum & Ecclesiam suam, ac promitteret se semen eius multiplicaturum, ac ex posteritate sua missurum Christum, addit pro sigillo, Circumcisionem. Sic cum promitteret tam Iudaeis quam Gentibus adoptionem in filios Dei, per Iesum Christum, addit pro sigillo, Baptismum, ut qui sumunt Baptismum, certificentur de adoptione in filios Dei. Sic etiam, cum Christus traditurus & donaturus esset Ecclesiae suum corpus & suum sanguinem, ut Ecclesia fieret una cum ipso caro & unus sanguis, ac frueretur omnibus beneficijs, quae ipse morte corporis sui & effusione sanguinis sui à Deo Patre impetraret, addit pro sigillo, Panem & uinum, ut non tantum auditu uerbi, sed etiam esu Panis & potu uini, de certitudine huius promissionis aut potius donationis admoneremur, & confirmaremur. Quare, cum Coena Domini dicitur esse Sacramentum, intelligamus panem & uinum in hac Coena, esse Sigillum, quo donatio corporis & sanguinis Christi, uerbo promissa, confirmatur.

etiam esu & potu accipienda proponitur.

Dicitur autem Coena Dominica, Sacramentum, aut Sigillum, non simpliciter, sed Diuinum, seu diuinitus institutum & ordinatum. Non enim licet hominibus pro sua libidine, uerbo Dei affingere Sacramenta, sed quo sint efficacia, necessarium est, ut Diuinitus instituantur. Quare ea Sacramenta, quae hypocrisae humana superstitione & sola imitatione excogitant, non sunt uera, & efficacia, sed ficticia & uana Sacramenta.

Panis & uinum in Coena dominica.

Deinde sequitur in descriptione, quod Christus hoc signaculo uere nobis offerat ac donet praesens suum corpus & sanguinem. Haec descriptionis particula admonet nos, quod Coena Dominica, seu Panis & uinum in hac Coena, non tantum significet corpus & sanguinem Christi absentis, sicut statua hominis representat hominem uel longe absentem, uel diu ante mortuum, sed quod sint signa, quibus uere praesens corpus & sanguis Christi nobis donantur, & pane ac uino sumenda traduntur. Christus enim in institutione Coenae suae non simpliciter dedit panem & uinum, sed dixit de pane: Hoc est corpus meum, & de uino: Hic est Sanguis meus. Videtur quidem humanae rationi absurdum, quod Christi in Coena dominica, disse in caelum, ac sedere ad dextram Dei Patris, sit

Ascensus Christi non impedit praesentiam Christi in Coena dominica.

citer dedit panem & uinum, sed dixit de pane: Hoc est corpus meum, & de uino: Hic est Sanguis meus. Videtur quidem humanae rationi absurdum, quod Christi in Coena dominica, disse in caelum, ac sedere ad dextram Dei Patris, sit

fit etiam cum corpore & sanguine suo praesens in hac Coena, quae in terris peragitur. Sed cogitationes humanae rationis compescendae & corrigendae sunt uerbo Dei. Etsi enim haec Coena in terris peragitur, tamen non est terrestris, sed caelestis Coena. Et tantum abest, quod Christus ideo absit cum corpore & sanguine suo ab hac Coena, quia ascenderit in caelum, & sedeat ad dextram Dei Patris sui, ut potius, quia in caelum ascendit, & ad dextram Dei Patris sedet, praesens sit una cum corpore & sanguine suo in hac Coena. Nam & hic est caelum, in quod Christus ascendit, & hic est dextera Dei, ad quam Christus confedit. Sic enim Paulus ad Ephe. cap. 4. scribens, Qui descendit, inquit, idem ille est, qui etiam ascendit super omnes caelos, ut omnia impleret. Neque enim sentiendum est, quod cum Christus eleuatus est ascensu suo uersus hoc uisibile & externum caelum, manserit corporali modo in hoc caelo, & sedeat in corporali aliquo loco, qui dicatur dextera Dei Patris. Haec carnales & crassae cogitationes de maiestate, Christi, longe a nobis abijciendae sunt. Sed sentiamus Christum ascensu suo ingressum esse in regnum patris sui, & accepisse maiestatem omnipotentiae Dei. Cum autem regnum Dei, & omnia potentia eius, non sint conclusa in aliquem angus

lum huius externi cœli, sed multo latius pateant, q̄
 cœlum & terra, & omnia quæ in eis sunt, manife-
 stum est, quòd nec Christus cum corpore & sa-
 guine suo conclusus sit in aliquem cœli angulum,
 sed quòd superet, seu ut Paulus loquitur, impleat
 presentia & maiestate sua omnia, tam supera, q̄
 infra, tam cœlum, q̄ terram.

Obscurum quidem non est, quòd humanum cor-
 pus natura sua in uno tantum loco esse possit, hoc
 autem intelligendum est, iuxta huius externi mun-
 di rationem. Vnde & Christus ipse, & si post res
 resurrectionem suam erat in regno Patris, tamen cū
 appareret discipulis in hoc mundo, in uno tantum
 loco apparuit. Sed longe alia est ratio cœlestis re-
 gni. In hoc enim, ut nullū est discrimen tēporum,
 sed omnia sunt unum & æternum momentum, ita
 nullum est discrimen locorum, sed omnia sunt un-
 nus locus, imo nullus locus, imo nihil earum rea-
 rum, quas humana ratio cogitare potest. Que
 oculus, (inquit) non uidit, nec auris audiuit, nec
 in cor hominis ascenderunt. Cū igitur Christus
 sit in regno cœlesti, & hæc etiam Christi Cœna sit
 cœlestis, non est in celebratione huius Cœnæ cogi-
 tanda aliqua corporis Christi uel magnitudo uel
 paruitas, uel etiam localis positio, aut circumscri-
 ptio, sed, excussa omni carnali imaginatione, ac
 quiescendum

quiescendum est obedienti fide in uerbo CHRISTI, & agnoscendum beneficium eius, ut hoc sigillo confirmati, bene in omnibus aduersis de remissione peccatorum, & eterna uita confidamus. Sed de uera praesentia Corporis & Sanguinis CHRISTI in Coena Dominica aliàs copiosius.

Disertè autem & hoc in descriptione dicitur, quòd Christus in Coena NOBIS, Nobis, inquam, offerat & donet corpus & sanguinem suum. Nā enim instituta est Coena, ut in ea sacrificuli offerat corpus & sanguinem Christi DEO Patri, ad expianda peccata uiuorum & mortuorum, Sed potius ut corpus & sanguis Christi NOBIS, Nobis, inquam, offerantur & sumenda tradantur. De qua re paulopost in explicatione uerborum Coenae dominicae quaedam dicenda erunt.

Postremò additur, hoc signaculo nos certificari, quòd remittantur nobis peccata, & pertineat ad nos ius coelestis hereditatis & aeternae uitae. Hic est principalis usus institutionis huius Coenae.

Cum enim Christus esset moriturus, suscepit prius, pro publico more, consiciendum testamentum suum, in quo bona sua amicis, heredibus, seu Ecclesiae suae legaret. Non possedit autem mundana regna, nec magnam uim pecuniae, nec alia ter-

Oblatio sacrificulorum nō instituta.

Coenae Dominicae usus principalis.

rena bona, quæ heredibus suis relinqueret, sed ha-
 buit corpus, quod tradit pro peccatis nostris in
 mortem, & sanguinem, quem effudit ad peccato-
 rum nostrorum emundationem. Quare iam mori-
 turus conficit testamentum, in quo legat Ecclesie,
 quæ est hæres eius, corpus & sanguinem suum, et
 hoc ipso legat ei remissionem peccatorum, iusticiam
 & uitam. Quibus bonis non potuisset Ecclesie
 uel maiora, uel excellentiora, uel utiliora legasset.
 Noluit autem hoc suum Testamentum nudis tan-
 tum uerbis instituire, sed quo certitudo uerborum
 magis illustraretur, adiecit etiam Sigillum, uideli-
 cet Panem & uinum, in corpus & sanguinem suum
 sanctificata. Sic enim apud Matthæum dicit: Hic
 est sanguis meus, qui est noui Testamenti, qui pro
 multis effunditur in remissionem peccatorum. Et
 apud Paulum: Hoc poculum, nouum Testamentum
 est in meo sanguine. Quare, sicut hæres terrenos
 rum bonorum, certificatur de hereditate sibi ab
 amico relicta, cum legit literas testamēti, & inspi-
 cit sigillum, quo literæ sunt roboratæ: ita & hæres
 Christi certificatur de hereditate cælestium bono-
 rum, quæ sunt, Remissio peccatorum, & æterna
 uita, cum audit commemorationem seu predica-
 tionem mortis Christi, & sumit Cœnam Domini-
 cam, hoc est, Panem & uinum in corpus et sangui-
 nem

Nem Christi sanctificat. Merentur sunt literae, & haec sunt sigilla, quibus Christus iam moriturus testamentum suum instituit, & confecit. Habes quid sit Coena Dominica. Sed Catechumenus libetur etiam ipsa uerba, quibus Euangelistae & Paulus institutionem Coenae descripserunt, ediscere, ut literas Testamenti Christi semper secum animo inclusas circumferat, ex quibus certo cognoscat, hanc Coenam non esse humanum inuentum, sed coeleste & diuinum institutum, ac ex ipsis sacrae scripturae uerbis, de uero & legitimo usu huius Coenae erudiatur.

RECITA uerba, quibus Euangelistae & Paulus describunt institutionem Coenae Dominicae.

Respon.

Dominus Iesus in ea nocte, qua traditus est, & cum discipulis suis cenauit, accepit panem, & cum benedixisset ac egisset gratias, fregit, deditque discipulis, & ait, Accipite, comedite, Hoc est corpus meum, quod pro uobis datur. Hoc facite in mei commemorationem. Et accepto po

culo, postq̄ cenauit, gratias egit,
et dedit illis, dicens, Bibite ex hoc
oēs. Hic est enim sanguis meus,
qui est noui Testamēti, qui pro
multis effundit̄ in remissionē pec
catorū. Hoc facite quotiescūq; bi
beritis in mei cōmemorationem.

MULTA his uerbis obseruanda & cog
noscenda proponuntur.

*Cœna Domi
nica à quo in
stituta.*

Primò, obseruandū est, q̄ Cœna Do
minica, nō sit humano cōsilio excogitata, sed à Iesu
Christo filio ipso Dei instituta, idq; eo tpe, quo sus
cepturus erat crucē et mortē, ut humanū genus cū
Deo patre suo recōciliaret. Perspicuē. n. scribunt
Euāgeliste et Paulus, q̄ Christus in ea Cœna, quā
in nocte, qua traditus est, cū discipulis habuit, dede
rit eis Pane corpus suū uestendū, & uino sangui
nē suū bibendū. De hoc idcirco admonendi sunt,
ut cogitemus usum Cœnæ non esse superuacancū,
& excitemur ad frequentioremeius usum.

*Cœna Domi
nica instituta
pro tota Ec
clesia.*

Secundò obserua, quòd Cœna Dominica trad
ita sit à Christo in usum, non tantum Apostolorum,
sed etiam uniuersæ Ecclesiæ, usq; ad nouissimū
huius mundi diem. Sic enim Paulus de Cœna, dī
cit

tit. 11. Corinth. 11. Ego accepi à Domino, quod &
 tradidi uobis. Et mox: Quotiescunq; comederitis,
 Panem hunc, & de poculo hoc biberitis, mortem
 Domini adnunciatis, donec uenerit. Hic docet Pau-
 lus, quòd Coena Domini non debeat unà cum Apo-
 stolis abrogari, sed conseruanda sit in Ecclesia usq;
 ad aduentum Christi in maiestate sua, ad iudicandis
 uiuos & mortuos. Hoc ideo obseruandum est, ut
 discernamus Coenam Dominicam ab alijs quibus-
 dam ritibus, qui & si Apostolis à Christo commen-
 dati, & Apostolicis temporibus usitati fuerunt, ta-
 men non fuerunt, ad propagandum in Ecclesia
 mandati, sed ad tempus tantum ordinati, donec ue-
 ritas Euangelij Christi confirmaretur & illustra-
 retur. Talis est Vnctio, qua Apostoli egrotos sana Vnctio.
 bant, de qua Mar. 6. & Iaco. 5. Talis est etiã Impositio
 manuum, qua Apostoli conferebant credenti-
 bus Euangelio admiranda dona spiritus sancti. De
 qua Act. 8. Sicut enim nec confectio luti è sputo, Cōfectio luti.
 quo ritu Christus cæco restituit usum, nec imposi-
 tio sudariorū Pauli, quibus morbi & spiritus ma-
 li fugati fuerunt, ita nec Vnctio, nec impositio ma-
 nuum tradita & commendata sunt diuinitus, ad
 perpetuum usum in Ecclesia, sed tantum pro tēpo-
 rarijs ritibus usitata, dum opus, ad quod ordinata
 erant, conficeretur. Coena autem Dominica, qua

dispensantur corpus et sanguis Christi, instituta est, non ut esset temporarius ritus, una cum Apostolis abolendus, sed ut usus eius esset in Ecclesia perpetuus. Quare, si hæc Cœna observatur iuxta mandatum, institutionem & ordinationem Christi, tunc Christus, qui primam Cœnam coram visibilibus assidens, sanctificauit, idem ipse in Ecclesia sua semper inuisibilis præsens, sanctificat, ministerio eorum, qui hoc officio funguntur, omnes Dominicas Cœnas, quæ usq; ad nouissimum diem habentur. Dicit enim: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationem seculi.

Cœna Domini
cæ obserua
tio non ad tē
pus certum
alligata.

Tertiò considera, quod obseruatio Cœnæ Domini alligata quidem est ad institutionem & ordinationem Christi, non autem ad certum obseruationis tempus. Dicit enim: Quotiescunq; comederitis, & biberitis. Non dicit: Quoties semper die, quauis hora comedendum & bibendum est. Sed relinquit Ecclesiæ hac in re libertatem, modo non uertant libertatem in licentiam. Cum enim frequenter tam prosperis quàm aduersis tentemur, & indigeamus confirmatione fidei, atq; consolatione, frequenter, si fieri potest, utendum est Cœna Domini.

Panis & uinum
Cœnæ
Domini.

Quartò, cognoscendum est, quod Panis & uinum Cœnæ Domini non sint nuda absentis, sed uerè

Verè presentis corporis & sanguinis Christi si-
 gna, Christus enim porrigendo panem, dicit, Edi-
 te, hoc est corpus meum. Et porrigendo poculum,
 dicit, Bibite ex eo omnes, Hic est sanguis meus. Nō
 est hīc uel magnitudo, uel paruitas, uel longitudo,
 uel crassities, uel tenuitas aliqua carnalis imaginā-
 da, quemadmodum paulō antē attigimus, sed obe-
 dienti fide sentiendum est, quōd Christus pane &
 uino uerè porrigat & donet conuictoribus suis
 corpus & sanguinem suum, ut qui ea accipiunt fi-
 de, fiant cum ipso una caro, & unus sanguis, hoc
 est, uera membra corporis sui, & fruantur omni-
 bus ijs beneficijs, quæ Christus morte corporis sui,
 & effusione sanguinis sui impetrauit. Dicit enim
 Paulus 1. Corint. 10. Poculum benedictionis, cui be-
 nedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi
 est? Panis, quem frangimus, nonne communicatio
 corporis Christi est? Si in Cœna Dominica com-
 municatur nobis, poculo, sanguis Christi, & panis,
 corpus eius, certe ut uerè presentia sunt panis et
 uinum, ita etiā corpus & sanguis Christi uerè præ-
 sentia sint, necesse est, sed suo quæq; illa quidem ui-
 sibili & corporali, hæc autem inuisibili, spiritalia,
 & cœlestia, ac humane rationi imperscrutabili
 modo. Nam quemadmodum humanus captus com-
 prehendere non potest, quomodo Christus, uerus

Deus, & uerus homo, cum ascenderit super omnes caelos, omnia impleat, ita non potest suis cogitationibus assequi, quomodo presentia sint in Coena corpus & sanguis Christi, sed quod uerbum Christi perspicue dicit, hoc obedienti fide suscipiendum est, ut & hac obedientia testemur nos sapientiam carnis nostrae subicere, & captiuam ducere in obsequium sapientiae spiritus.

Coenae Domini
species
utraq; instituta
est.

Quinto, discamus etiã ex his uerbis Coenae, & Christus instituerit in Coena sua usum non tantum panis, sed etiam uini. Non hoc uoluit Christus, ut uulgari plebi, in Ecclesia, una tantum pars huius sacramenti daretur, altera autem auferretur, aut negaretur. Cùm enim iussisset conuictores suos panem, quo porrigebat corpus suum, edere, de poculo disertè dicit: Bibite ex eo omnes. Et Paulus ad Corinthios scribens, affirmat se usum Coenae ita ipsis tradidisse, quemadmodum à Domino accepisset. Tradidit autem Corinthijs, ijsq; non ministris tantum Ecclesiae, sed ipsi etiam uniuersae Ecclesiae, non panis tantum, sed & uini usum. Dicit enim: Quotiescunq; comederitis panem hunc, & de poculo biberitis &c. Coniungit Panem & uinum, esum & potum. Quare dubium non est, quomodo & Christus usum tam Panis quam uini uniuersae Ecclesiae suae, in Coena commendauerit. Nec

est obscurum, aut ignotum, quod hic mos utendi, in Coena, Pane & uino, fuerit iam inde ab institutione eius in Ecclesia, plusquam septingentis annis usitatus. Magna igitur & sacrilega temeritas est, quod nonnulli ausi fuerint institutionem Christi, ac uetustioris & adhuc purioris Ecclesiae morem, pro sua libidine mutare. Dicunt quidem, quod totus Christus sub pane accipiatur. Quasi uero non etiam sine Pane, per fidem tantum, ex auditu Euangelij, totus Christus accipiatur. Cum autem uolueris Christum, non tantum auditu Euangelij, sed etiam Sacramento accipere, ibi tamen necesse habes praescriptam Christi ipsius sequi, & Pane corpus, uino autem sanguinem eius sumere. Sic enim & ipse diuisit, & sic diuisa, nobis sumenda instituit. Quare, & si humana sapientia iudicat nullum uiuum corpus esse sine sanguine, tamen quia diuina Sapientia commendauit nobis seorsim in Pane, corpus Christi, & seorsim in uino, Sanguinem eius, ducenda est captiua omnis humana cogitatio, ut diuinae sapientiae uerum obsequium exhibeamus.

Sexto, ex uerbis Coenae discendum est, quis sit proprius & immediatus finis, propter quem Coena a Christo instituta est. Sunt enim, qui sentiunt, quod Coena instituta sit, ut sit Missa, in qua offerantur

Coenae Domini
nice finis
proprius.

sacrificulis Deo Patri corpus & sanguis Christi,
ad expianda peccata uiuorum & mortuorum.

Et cum hac sententia refutatur testimonio scri-
pturae, & praesertim epistolae ad Hebraeos, quod
Christus expiauerit peccata nostra, non in Coena,
Hebr. 10, sed in cruce, & quod unica oblatione, (uidelicet
ea, quae in cruce peracta est) perfectos effecerit in
perpetuum eos, qui sanctificantur, ut cum his tem-
poribus, quo Euangelion uulgatum est in orbem
terrae, sit remissio peccati, non sit amplius oblatio
pro peccato, respondere illi solent, quod sacrifi-
cent in Coena corpus & sanguinem Christi, non ut
nam primum remissionem peccatorum, et salutem
animarum mercantur, (Vnicum enim tantum esse
sacrificium expiatorium et meritorium, quod Chri-
stus in cruce peregit, etiam ipsi fatentur illudentur)
sed ut sacrificio Coenae remissionem peccatorum
in cruce impetratam, sibi & alijs applicent, et tam
in uiuos, quam in mortuos transferant. Interea ta-
men sacrificulus iubetur uerba Coenae clam secum
missae Papi-
starum.
musitare, ne publica eorum uerborum recitatio-
ne tantum mysterium, ut ipsi loquuntur, probane-
tur, ac praeterea non dispensat Ecclesiae Coenam,
seu panem & uinum Coenae sed us solus ipse frui-
tur. Sed haec omnia sacrificulorum commenta clas-
srs refutantur, cum ex multis sacrae Scripturae lo-
olss

tis, tum præcipue ex uerbis ipsis Cœnæ. Tametsi
 enim in lege Mosi institutum fuit singulare Sacrifi-
 ciorum, & Sacrificulorum genus, tamen postquam
 uenit Christus, & expiavit sacrificio corporis &
 sanguinis sui in cruce peccata humani generis, im-
 pleta sunt omnia Leuitica sacrificia, et abrogatum
 est officium Leuiticorum Sacrificulorum. Nec sen-
 tiendum est, quod Christus, instituendo Cœnam, in-
 stituerit nouum sacrificium, & novos sacrificulos
 in locum ueterum sacrificiorum & sacrificulorum.
 Cum enim institueretur Cœna, accepit Iesus, (in-
 quiunt Euangelista) Panem. Et non addunt, Obtulit,
 uel sacrificauit, Sed, Gratias egit, Fregit, hoc
 est, dissipatus est, & dedit discipulis edendum,
 Hoc est, inquit, Corpus meum, quod pro uobis
 datur, uidelicet in mortem, seu ut Paulus habet,
 frangitur, hoc est, dissipatur. Similiter accepit et
 poculum, inquit. Nec addunt, Obtulit, sicut de
 Leuitico holocausto scriptum est, Offerent filij Aar
 non sacerdotis sanguinem eius, Sed dicunt, Gratijs
 actis, dedit illis, uidelicet, ut biberent, Hic est, in-
 quiens, sanguis meus, qui pro uobis effunditur, nõ
 iam in Cœna, alioqui poculum euertendũ fuisset,
 sed postea in cruce. Manifestum igitur est, ex ipsis
 Cœnæ uerbis, quod Christus non obtulerit in Cœ-
 nâ corpus & sanguinem suum Deo Patri, ad ex-

pianda peccata nostra, sed potius quod obtulerit
 Pane & uino corpus & sanguinem suum conui-
 uio. ibus suis ad edendum & bibendum. Deinde
 addit: Hoc facite in mei commemorationem. Cum
 autem dicit, HOC facite, certe iubet hoc ipsum,
 quod ipse fecit, & non aliud facere. Quid autem
 fecerit, iam dictum est. Accepit panem, gratias egit, di-
 stribuit, dedit discipulis. Accipite, inquit, come-
 dite, hoc est corpus meum. Accipiamus igitur &
 nos Panem, non ut sacrificemus pro peccatis uiu-
 rum & mortuorum, sed ut gratias agamus Deo,
 & distribuamus Ecclesie ad edendum Panem cor-
 pus Christi. Nec simpliciter dicit, Hoc facite, sed
 addit, in mei commemorationem. Quæro ergo ita
 quid est Mei commemoratio? Num est Corporis
 & sanguinis mei sacrificium? Nihil certe minus.
 Qui enim statuerat semel tantum corpus & san-
 guinem suum pro peccatis nostris Deo patri in
 cruce offerre, & unica oblatione expiationem pec-
 catorum absoluere, non instituit frequentes in cœ-
 na oblationes et sacrificia, ne hoc ipso significaret,
 unicam suam oblationem in cruce, non fuisse satis
 sufficientem peccatorum expiationem. Sic enim
 Hebr. 10. epistola ad Hebr. de Leuiticis hostijs argumetur,
 & ideo singulis annis repetite sint, quia non potue-
 runt accidentes perfectos reddere. Quare, si Chri-
 stus

Christi com-
 memoratio
 quid sit.

tus instituisse in Coena sua sacrificium pro peccatis
 semper in Ecclesia repetendum, quid aliud iudi-
 cari posset, q̄ q̄ sacrificium in cruce semel peractū
 non fuisse perfectū pro peccatis nostris coram
 Deo Pure satisfactio? sed quid uerè sit illud, quod
 dicit Christus, Hoc facite in mei commemorationem,
 Paulus, Apostolus ille, qui institutionem Coe-
 nae à Domino ipso accepit, tam perspicue interpre-
 tatur, ut qui ex uerbis eius sententiam huius dicti
 non intelligit, plane cecatus, & stupidus sit, neces-
 se est. Postq̄ enim recensuit uerba Christi, Hoc faci-
 te in mei commemorationem, mox subiungit inter-
 pretationem eorum, & ait. Quotiescunq; comede-
 ritis Panem hunc, & de poculo biberitis, mortem
 Domini annunciate, donec uenerit. Cōmemoratio
 igitur Christi, ad quam faciendam Christus coenam
 suā instituit, interprete Paulo, hoc est, organo spiri-
 tus sancti, nihil aliud in praesentia est, q̄ annuncia-
 tio mortis Christi. Hoc, & si paucissimis dicitur, ta-
 men quæso te, diligentius cogites, q̄ late pateat.
 Mors enim Christi, quid est, nisi expiatio peccati,
 placatio iræ Dei, reconciliatio humani generis cū
 Deo, uictoria mortis, & abolitio potestatis Sat-
 nae? Haec enim omnia mors Christi effecit. Reconci-
 liati sumus Deo, inquit Apostolus, per mortem filij
 eius. Et iterum: Mortuus est pro peccatis nostris.

Mors Christi
 quid sit.

Rom. 5.

1. Cor. 15.

Et ad Hebr. Per mortem aboleuit eum, qui mortis habebat imperiū, hoc est, diabolum. Et quia Christus non tantum mortuus est, uerum etiam resurrexit à mortuis, nec sibi tantum resurrexit, sed sicut nobis mortuus est, ita & nobis resurrexit, ut nos unā cum ipso conuiuificaret, & simul cum ipso sedere faceret inter cœlestes, quemadmodum Paulus loquitur, idcirco mentione mortis Christi comprehenditur etiam Resurrectio eius à mortuis, & beneficium, quod Resurrectione sua in nos contulit. Sicut enim mors eius est expiatio peccati nostri, & placatio iræ Dei, ita & Resurrectio eius, est iusticia nostra, & gratia Dei, qua Deus credentes in Christum ita complectitur, ut reputet eos unam carnem et unum sanguinem cum Christo filio suo, & adoptet eos in filios, & coheredes Christi, ut unā cum ipso accipiant hereditatē cœlestis regni.

Adnunciare
quid sit.

Habes quid sit mors Domini, & quid nomine mortis Domini contineatur. Cogita nunc mihi quid sit Adnunciare. Nam adnunciare non est sese in angulum domus proripere, & ibi clam secum, nescio quæ, musitare, sed est aliqd alteri publice seu manifeste predicare, & explicare, ut audiatur, ut cognoscat, ut intelligat id quod adnunciatur. Cum igitur commemoratio Domini in Cantu sit, ut interprete Paulo, adnunciatio mortis eius per

spicuum

spicuum est, quod non sit, nisi publica praedicatione,
 & manifesta explicatio eorum beneficiorum, quae
 Christus Morte & Resurrectione sua nobis impetrauit,
 uidelicet, quod Christus effecerit morte & Resurrectione
 sua, ut qui credunt in eum, fiant una cum ipso caro & sanguis,
 fiant membra eius, & habeant remissionem peccatorum,
 reputentur iusti, sint adoptati filij Dei, & heredes caelestium
 bonorum, propter Christum. Ex his nunc clarissime patet,
 quod Christus instituerit Coenam suam, non in hunc finem,
 ut corpus et sanguis eius offerrentur in ea Deo Patri,
 ad expianda peccata uiuorum & mortuorum,
 sed ut adiuuaretur & predicaretur mors eius uiuis,
 ut cognoscant, quanta beneficia mors Christi
 credentibus in ipsum impetrauerit. Vnde & Veteres uocauerunt
 quidem Coenam Dominicam, Sacrificium, non autem hoc
 sensu, quod in ea offerantur Deo Patri corpus & sanguis
 Christi ad expianda peccata nostra, sed quia in ea fit
 publica mentio seu praedicatione unius illius sacrificij
 expiatorij, quod Christus semel pro nobis in cruce peregit.

Dices autem, An non & mors Christi praedicari potest,
 & beneficia eius explicari etiam absque hac Coena? Certe hoc et potest et debet fieri. Semper enim & publice & priuatum celebranda sunt.

Coena quare
 dicatur sacrificium.

beneficia Christi, & gratiæ ipsi agenda. Sed hoc maxime omnium in Cœna Domini fieri debet, propterea quod Christus Cœnam suam in hoc instituerit, ut in ea conuictoribus suis corpus suum pane edendum, & sanguinem suum uino bibendum daret. Quare res ipsa exigit, ut explicetur, quid morte corporis Christi, & effusione sanguinis eius sit effectum.

Ac profecto, necessario & aptissime coniunguntur in Cœna Domini, dispensatio corporis & sanguinis eius, & adnunciatio seu prædicatio mortis eius. Nisi enim mors Domini prædicetur in Cœna, non est publica Domini Cœna, sed priuata hominis actio, de qua, quia musitando peragitur, dubites, num sit ioculatoria, an magica. Nam Christus instituendo Cœnam suam, instituit Sacramentum, seu sigillum, quo singulis corpus & sanguinem suum, ac beneficia eorum offert, tradit, donat, & applicat, que adnunciatione & prædicatione Euangelij uniuersis promittuntur. Clare enim dicit, Accipite, edite, hoc est corpus meum. Et: Bibite ex eo omnes, hic est sanguis meus. Hic autem conuictoribus Christi Sacramento Panis & uini dari, donari, & applicari, quod uerbo Euangelij publice omnibus promittitur, uidelicet, Credentes in Christum fieri cum ipso unam car-
nem

nem & unum sanguinem, & habere in ipso rea-
 missionem peccatorum, & eternam uitam. Nunc
 ergo considera, quæso, mihi, quàm impiè mutent
 ac peruertent Cœnam Dominicam hi, qui faciunt
 ex ea priuatam sacrificuli actionem, in qua sacrifi-
 culus offerat Deo Patri corpus & sanguinẽ Chrì-
 sti, & applicet ea oblatione meritum Christi uiuis
 ac mortuis. Nam quod ad ministerium Ecclesiæ at-
 tinet, uera applicatio meriti Christi sit adnuncia-
 tione seu prædicatione Euangelij, & dispensatio *Missariorum*
 ne Cœnæ Dominicæ, ut quod prædicatione Euan- *sacrificulorum*
 gelij publicè uniuersis promittitur, hoc sacramen *impietas,*
 to Paris & uini singulis sumentibus applicetur.
 Quod tum demum suũ offert fructum, cum uera
 fide sumitur, quemadmodum paulò post dicemus.
 Quid autem sacrificuli Missarij & Primum
 non adnunciant, non prædicant Ecclesiæ in priua-
 tis suis Missis mortem Domini, imo quod horri-
 bilius est, prohibetur eis seueriter, ne uerba Cœ-
 næ Domini, quæ sunt ipsa mortis Domini adnun-
 catio & prædication, publicè, & lingua uulgo
 nota recitent. Deinde ostentant tantum, non autem
 dispensant Ecclesiæ panem & uinum Cœnæ,
 sed ipsi soli ipsi uescuntur. Cum igitur planè ea in
 priuatis suis Missis faciunt, quæ cum uero modo
 applicandi pugnant, qua fronte audent iactare.

sacrificio suo applicare meritum Christi uiuis ac mortuis?

Accedit & hoc, quod sicut Christus non instituit, ut in coena sua offerantur Deo Patri corpus et sanguis ipsius, sed instituit, ut offerantur Ecclesiae ad edendum & bibendum ea, & ut annuncietur Euangelion de beneficijs mortis eius, ita non instituit in Ecclesia singulare genus hominum, quod ad sacrificandum corpus & sanguinem ipsius consecratur, & Missas expiatorias celebret, quod genus est Sacrificulorum Missariorum, sed instituit ministros, qui doceant Ecclesiam Euangelion Christi, & dispensent Sacramenta eius, uidelicet baptismum, & Coenam Dominicam, iuxta Christi ipsius ordinationem, ut Ecclesia Euangelio erudita, & Sacramentis infide nutrita, honestam uitam in hoc seculo ducat, & in futuro, hereditate caelestis regni fruatur. Sic enim dicit, cum emitteret Apostolos suos in orbem terrarum, praedicate Euangelion omni creature. Qui crediderit & baptisatus fuerit &c. iubet eos Euangelion praedicare, & quid Euangelio continetur Baptismus et Coena Domini ca, iubet etiam eos baptismum & Coenam Dominicam, iuxta Euangelij praescriptum dispensare. Nulla hic fit uel Missarum, uel sacrificiorum missa mentio. Et Paulus scribens ad Ephesios, recenset

Missarum sacrificuli a Christo non instituti.

uera genera ministrorum Ecclesie cap. 4. Dedit, inquit, alios quidem Apostolos, alios uero Prophetas, alios autem Euangelistas, alios pastores ac doctores, ad instaurationem sanctorum, in opus administrationis, in edificationem corporis Christi, donec perueniamus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filij Dei. Vides inter eos, qui instituti sunt ad edificandum corpus Christi, quae est Ecclesia, nullum locum sacrificiis Missarijs concessum. Quod si hi fuissent à Christo instituti, & necessarij ad edificationem corporis Christi, quae esset illa Pauli uel ignorantia, uel obliuio, quod eos in catalogo uerorum ministrorum Ecclesie non numerasset. Quare caueamus à Missarijs Sacrificiis, & à sacrificijs eorum, audiamus autem ueros Ecclesie ministros, qui & Euangelion Christi adnuntiant, & Sacramenta iuxta ordinationem Christi dispensant, ut ministerio eorum Christum rectè cognoscamus, & cognitione eius hereditatem caelestium bonorum consequamur.

Septimò, de Sanctificatione, seu Consecratione, ut uocant, Panis & uini in corpus & sanguinem Christi, obseruandum est, & si uerba, quibus Euangeliste describunt institutionem Coenae Domini, omnino recitanda sunt in Coena, quia sunt commemoratio seu praedicatio mortis Christi

Panis & uini consecratio.

Illi, quæ commemoratio in cœna necessaria est, &
 clarè exponunt, quid nobis pane & uino in Cœna
 porrigatur, tamen nō est imaginandum, quod
 ipsa externa horum uerborū recitatio aut musica
 cantatio, corpus & sanguinem Christi, & conclus
 dat ea intra species Panis & uini. Sed sciendum
 est, quod hæc uerba significant quidem & doce
 ant, corpus & sanguinem Christi, Pane & uino in
 Cœna nobis dispensari, ipsa autem infusio, quæ
 Christus initio Cœnam ordinauit, & Ecclesie us
 tendam mandauit, adhuc hodieq; durat, ac sanctifi
 cat Panem & uinum in corpus & sanguinem
 eius, quoties ad celebrandam Cœnam, in nomine
 eius conuenimus, & mortem ipsius adnunciamus.
 Nam quemadmodum hoc uerbum, quod Deus
 initio dixit: Germinet terra herbam uirentem, et
 lignum pomiferum, non sic transijt, sicut hominis
 uerbum transire solet, sed adhuc sonat in terra,
 & efficit singulis annis, & suis à Deo definitis tē
 poribus ac medijs, omnia ea, ad quæ efficienda ini
 tio ordinatum fuit: ita & hoc uerbum, quod filius
 Dei de Pane & uino in prima Cœna dixit, Edite,
 hoc est corpus meum, Bibite, hic est sanguis meus,
 nondum diuturnitate tēporis obsoleuit, sed adhuc
 semper, etiamsi non secundum literas et syllabas it
 144

ha recitatur, efficax est in Coena, quoties ad sumē
 dam Coenam in nomine eius conuenimus, & mor-
 tem eius adnunciamus. Et sicut aqua tunc ad bap-
 tismum consecrata est, cum & Christus ipse bap-
 tizatus est, & iussit Apostolos baptizare in nomi-
 ne Patris & filij & spiritus sancti, nunc autem,
 cum baptismus datur, non fit noua aquae consecra-
 tio, sed fit tantum prioris consecrationis reuelatio
 & usus, ita & tunc Panis & uinum sanctificati
 sunt in corpus & sanguinem Christi, cum Christus
 Coenam in ea nocte, qua traditus est, instituit, nunc
 autem, cum coena Domini celebratur, non fit noua
 ab homine sanctificatio, sed reuelatur prior san-
 ctificatio, & transfertur in eum usum, ad quē Chrē-
 stus ordinauit. Quare cum audimus in Coena uer-
 ba institutionis coenae recitari, reframur nos cogi-
 tatione nostra ad primā Coenā Christi, & sciamus
 ab ea omnem sanctificationem in nostram hanc
 presentem Coenam diuina ordinatione deriuari.

Octauo, facessant à spiritibus, à hac et coelesti Coe-
 na nimis crasse & carnales cogitationes, quibus
 imperiti hypocritae coramenti sunt conuersionem
 substantiae Panis in corpus Christi, & substantiae
 uini, in sanguinem Christi. Christus enim porris-
 gens panem, non dicit, Ego muto substantiam his-
 us Panis in corpus meū, sed dicit, Hoc est corpus

Transubstā-
 tiationis er-
 ror.

meum, significans se hoc pane, quem porrigit, corpus suum sumendum offerre. Vnde & Paulus relinquit ei panis nomen, etiam postquam in corpus Christi sanctificatus est. Quotiescunq; inquit, comederitis panem hunc, Et mox: Probet seipsum homo, & sic de Pane illo edat. Sicut enim aqua non esset idoneum sacramentum regenerationis in baptismo, si non maneret uera substantia aqua, ita Panis in cœna Dominica non esset idoneum sacramentum corporis Christi, si non remaneret etiam post Sanctificationem, uera substantia panis. In Actis Apostolicis, conferunt Apostoli Samaritanis spiritum sanctum impositione manuum, & tamen non fuit necesse, ut substantia manus conuerteretur in spiritum. Quod si quis tale quid fingeret, quid eo uanius esset? Sic nulla plane est uel necessitas uel utilitas, ut sine ullo certo uerbo Dei, in Cœna fingatur, substantiã Panis mutari in corpus Christi, & remanere tantum ibi accidentia panis. præsertim cum corpus Christi sit in Cœna, non ut reponatur aut circumferatur ad adorandum, sed ut dispensetur, & sumatur ad mortem Christi commemorandam, & ad fidem confirmandam, atq; ad gratias Deo pro beneficijs suis agendas. Quare fingamus uariissimas illas hypocritarum nugas de conuersione substantiæ panis in corpus Christi, & retineamus

retineamus simplicem ac ueram sententiam de
Cœna Dominicâ, ut & uerum fructum eius ca-
piamus.

Atq; hæc quidem dicta sunt, de Cœna ipsâ Do- De sumentibus Cœnam
mini, & de ministerio dispensandæ Cœnæ. Nunc bus Cœnam
erit etiam dicendum de ijs, qui Cœnam Domini ac Dominicam.
cipiunt. Paulus enim de Cœna scribens, Quisquis
ederit, inquit, panem hunc, aut biberit de poculo
DOMINI, INDIGNE, reus erit corporis
et sanguinis. Et mox: Qui edit aut bibit indigne,
iudicium sibi ipsi edit ac bibit, non dijudicans cor-
pus Domini. Et addit: Probet autem seipsum ho-
mo, & sic de Pane illo edat, & de poculo illo bi-
bat. Quid ergo faciendum, ut probemus nos, &
non indigne sumamus Cœnam Domini? Hic iterum
ad institutionem Cœnæ nos referamus, necesse est. Christus in
Christus enim instituendo Cœnam suam, duo præ- institutione
cipue fecit. Alterum est, quod concionatus sit de Cœnæque
morte sua. Alterum, quod distribuendo panem & præcipue sibi
winum, tradiderit discipulis corpus & sanguinem
suum sumendum. Et hæc quidem, etsi paucissimis
confici & absolui uidentur, sciamus tamen ea esse
Testamentum filij Dei, & cõprehendere summam
totius Euangelij, unâ cum cœlesti suo sigillo, adeoq;
Christum in hac Cœna patefacere, & donare dis-
cipulis suis uniuersum bonorum suorum thesaurum.

rum. Cum enim de corpore suo cōcionatur, quōd
 detur pro ipsis, & de sanguine suo, quōd effundat
 tur pro ipsis in remissionem peccatorum, ac prae-
 terea hoc corpus & hunc sanguinem suum pane
 & uino edendum ac bibendum tradat, quid aliud
 facit, quā quōd testificetur, se morte sua expiare
 peccata suorum, & placare iram Dei, ut non solū
 habeant peccatorum remissionem, & reputentur
 coram Deo iusti, uerum etiam fiant caro & sangui-
 nis eius, & adoptentur in filios Dei, ut sint unū
 cum ipso heredes omnium cōlestium suorum bono-
 rum. Nec haec ad Apostolos tantum, qui tunc
 praesentes erant, sed etiam ad uniuersam Ecclesi-
 am pertinent. Cum enim Christus de sanguine di-
 ceret: Qui pro uobis, addit & hoc, PRO
 MULTIS, uidelicet, non pro iudaeis tantum,
 sed etiam pro Gentibus, ex quibus Ecclesia collig-
 genda erat, effunditur.

Deinde iubet hanc suam Cœnā propagare ad
 omnē Ecclesiae posteritatem, ut memoria, seu prae-
 dicatio mortis suae & beneficii eius cōseruetur in
 Ecclesia usq; ad nouissimum diem. Hoc facite, inqui-
 ens, in mei commemorationem, uidelicet, ut benefi-
 cium mortis meae cōseruetur semper in Ecclesia,
 & propagetur ad posteros. Exigit. n. praedicatio-
 nem & celebrationē mortis suae in Cœnā, nō pro-
 pter

pter se, quippe qui humanis prædicationibus & laudibus nihil iuuatur, sed propter Ecclesiam, ut quæ præsens est, accepto suo fructu è cœna transmittat eam ad posteritatem. Cum igitur Christus ea, quæ nunc exposuimus, faciat in cœna, cõsideremus ex ipsis, quid nobis faciendũ sit, ut probemus nos, & ut cœnam hanc non indignè accipiamus:

Ac primum, audimus in concione Cœnæ, quòd Christus dederit pro nobis corpus suum, & effuderit ad expianda peccata nostra sanguinem suum, adeoq; tradiderit seipsum in mortem, ut placaret iram Dei, propter peccata nostra. Hæc autem concio manifestè admonet nos de magnitudine & grauitate peccatorum nostrorum. Quanta enim, putas, ea esse peccata, quæ nemo alius, præterquàm filius ipse Dei, suo ipsius sanguine potuit explare? Et quanta est hæc ira Dei aduersus peccata, quam nemo alius, præterquàm filius ipse Dei morte sua potuit placare? Extant quidem multa alia argumeta, quibus declarauit Deus iræ suæ grauitatem aduersus peccata, Exempli gratia: Eiectio hominis è Paradiso, in omnia genera afflictionum, Diluuium, Incendium Zodomiticum, Babylonica uastatio urbis Hierusalem, & id genus alia. Sed nullam est illustrius argumentũ grauitatis iræ Dei aduersus peccata, quàm quòd Deus ad remittendam iram

Peccatorum
magnitudo
& grauitas.

suam, ne unigenito quidē filio suo pepercerit, sed tradiderit eum ad expiāda peccata, in crucis, hoc est, grauiissimi & probrosissimi generis mortem.

Cœnam Do Quare, ut probemus nos, & Cœnam Domini di-
mini sumere gnē accipiamus, primum omnium agnoscēda sunt
uolentes quo peccata nostra, agnoscenda est grauitas ire Dei,
modo seipso agnoscendum est, quod propter peccata nostra
proben.

meriti simus, non tantum corporalia sed etiam æ-
terna supplicia, ut incipiamus peccata odisse &
fugere, ac excitemur ad quærendam ueram pecca-
torum remissionem. Itaq; nec hypocrite, qui exi-
stimant se uel non habere peccatum, uel non esse
propter peccatum æternæ dānatione dignos, nec
impœnitentes, qui non afficiuntur uel grauitate
peccati, uel minis iræ Dei, sed pergunt impudent-
ter peccare non probant seipso, & si sumpserint
Cœnam, sumunt eam indignè. Deinde, Concio Cœ-
næ est concio Euangelij, quod Christus non solum
expiauerit corpore & sanguine suo peccata nos-
tra, et reconciliauerit nos cum Deo Patre suo, sed
etiam donet nobis corpus & sanguinem suum, ut
fiamus cognati & consanguinei aut uterini, ut ita
dicam, fratres ipsius, & accipiamus unā cum ipso
cœlestem hereditatem. Euangelion autem, cuius
hæc concio epitome est, exigit fidem, & accipien-
dum est fide. Pœnitentiam, inquit Christus apud
Marcum,

Marcum, agite, & credite Euāgelio. Et aliās: Prædicare Euāgelion omni creaturæ. Qui crediderit, uidelicet Euāgelio, Saluus erit.

Quare ad probandos nos ipsos, & ad dignè sumendam Cœnam Dominicam, non solum agnosceda est grauitas peccati nostri et ira Dei aduersus peccata, sed etiam adhibenda est fides Euāgelio Christi, quod in Cœna adnunciatur, ut credamus & corpore ac sanguine Christi peccata nobis expiata esse, & nos corpore & sanguine Christi donari, quò siamus uera membra Christi, & participes cœlestis eius hereditatis. Vnde iterum, nec hypocrite, nec scelerati impœnitentes, si sumpserint Cœnam Dominicam, dignè eam sumunt, propterea quòd illi non credūt se propter Christum, ex gratia, sed propter opera sua, ex meritis, habere peccatorum remissionem, hi autem, quia ambulauit secundum carnem, & obsequuntur cupiditati carnis, defituti sint tam Christo, quàm fide in Christum. Soli autem poenitentes, & credentes Euāgelio, dignè accipiunt Cœnam Domini. Hi enim soli probant seipsos, dum & peccata sua agnoscunt, et querunt in solo Christo filio Dei remissionem peccatorum suorum per fidem.

Dignè sumen
tium Cœnam

Sciamus ergo nunc, quid utilitatis capiant hi, qui Cœnam Domini dignè, hoc est, ex poenitentia, utilitas.

in agnitione peccati, & fide remissionis peccati propter Christum, accipiunt. Hoc facile intelligi potest, si considerauerimus, quid inutilitatis, quid damni, quid supplicij accidat ijs, qui Coenam Domini sumunt indignè. Dicit igitur Paulus: Quisquis ederet Panem hunc, aut biberit de poculo Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Et mox: Qui edit aut bibit indignè, iudiciū sibi ipsi edit & bibit. Hinc sequitur, quod qui ederet ac biberit DIGNÈ, particeps erit bonorum corporis & sanguinis Christi, & edit ac bibit sibi salutem. In corpore enim Christi & sanguine eius est peccatorum expiatio, iusticia, uita & aeterna salus. Quare qui corpus & sanguinem Christi DIGNÈ edit ac bibit, accipit peccatorum remissionem, iusticiam, & salutem aeternam. Quibus bonis, quid potest maius aut excellentius cogitari? Nam his continetur adoptio in filios Dei, & haereditas caelestis regni.

Quid ergo dicemus? Num sumptio Coenae Domini, sua per se actione, tantae est dignitatis, ut mereatur caelestem haereditatem? Nihil certe minus. Alioqui enim & hypocritae & scelerati impenitentes, fierent ex ipsa Coenae sumptione haeredes caelestis regni. Sed sentiendum est, quod per huius Coenae usum seu sumptionem, fides in Christi

sumo

stum, qua antea quidē adoptati sumus in filios & heredes Dei, sed quæ paulò est infirmior & imbecillior, ita certificetur & confirmetur, ut tum primū ius coelestis hereditatis accipere uideamur, & coelestibus bonis in animo nostro sensibiliter frui incipiamus. Nam in Coena non solum prædicatur Euangelion de morte Christi, & beneficijs eius, uerum etiam dantur & donantur nobis sigillo Panis & uini, corpus & sanguis Christi. ut in Coena non sit simplex & nuda prædicatio Euāgelij, sed quo uisibili Sacramento comprehendatur, & sacro sigillo nobis applicetur. Non est autem obscurum, quòd Euangelion sit organon seu instrumentum spiritus sancti, quo effundat in nos dona sua, & conferat in nos fidem, & omnem salutem. Euangelion, inquit Paulus, est potentia Dei ad salutem omni credenti. Et iterum: Fides ex auditu est, auditus autem per uerbum Dei, Ac 1. Cor. 13
 rursum: Per Euangelion ego genui uos in Christo Iesu. Et aliàs dicit Galatas accepisse spiritum Galat. 3
 non ex operibus legis, sed ex prædicatione fidei: quibus uerbis manifestè significat prædicationem Euangelij esse organon, quo spiritus sanctus conferat dona sua in Ecclesiam Christi. Et in Actis Apostolicis, cum Petrus Gentibus adhuc loqueretur, Act. 13
 (Loquebatur autem Euangelion Christi)

cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebāt
 sermonem. Et si enim hæc intelligenda sunt de ad
 mirandis donis spiritus sancti, quæ & in die Pen
 tecostes, in Apostolos collata erant, tamen hæc mi
 racula in hunc præcipuè usum ædita sunt, ut præ
 dicatio Euangelij consecraretur & confirmare
 tur in organon, quo spiritus sanctus conferret in
 nos ea cœlestia dona, quæ nobis ad ueram & eter
 nam salutē sunt necessaria, qualia sunt, fides, spes,
 patientia, obedientia, constantia, caritas, & innu
 mera alia. Quod si simplex prædicatio Euangelij
 tanti usus est, ut spiritus sanctus per eam regene
 ret, non renatos, & faciat credentes eos, qui non
 credebant, quī fieri posset, quod idem per eam, nō
 iam simplicem & nudam, sed sacro Cœnæ Domi
 nicæ sigillo compræhensam & applicatam, renā
 tos in renascentia, & credentes, in fide non cons
 firmaret & nō stabiliret? Et si enim donati sumus
 Fide, & renati sumus per fidē, tamen ea fides uā
 rias habet tentationes, quibus concuti, labefactari
 & infirmari solet. Aliās, grauis est paupertas, ali
 ās molestus est morbus corporis, aliās onerosa est
 ignominia, aliās irruit horror mortis. Quibus sol
 licitamur, ut existimemus nos Deo non esse curæ,
 & nos à Deo abiectos esse. Quod certè est fidem
 concutere. & imbecilliozem reddere. Sed quod
 maximum

maximum est, si quando reuelantur in nobis magnitudo peccati, & grauitas irae Dei propter peccata, tunc tantae tenebrae nobis ob oculos mentis suffundi solent, ut paululum absit, quin fides omnino extingatur. Instituta est igitur Cœna Domini, ut usu eius fidē de remissione peccatorum propter Christum, & de cura Dei Patris erga nos in omnibus aduersis, confirmemus, & accendamus. Quare, & si Cœna Dominica non implet pauperis marsupium pecunia, nec affert è Pharmacopolio externā in morbo medicinam, nec collocat hominem in throno regio huius mundi, nec confert morti destinato corporalem uitam, nec donat alia corporalia bona, tamen quia aduersa, quae nobis in hoc seculo accidunt, admonent nos peccati, & incutiunt nobis metum, ne propter peccatum simus à Deo abiecti, ac perpetuo damnati, Cœna autem Dominica reddit nos certiores de remissione peccati, & de aeterna salute propter Christum, idcirco properandū est in omnibus aduersis siue corporalibus siue spiritualibus ad utendam Cœnam Dominicam, ut per eam in fide corroborati, caelestem consolationem accipiamus. Quid enim, si ex Cœna certitudinem fidei & spiritualem consolationem reportaueris, tibi defuturum est, etiam si mundana omnia tibi defuerint? Non reportas ex

Cæna marsupium pecunia plenum, sed reportā
 mentem Christo, filio Dei, uidelicet thesauro om-
 nium coelestium bonorum, plenam. Nō accipis me-
 dicinam in morbo corporalem, sed accipis medici-
 nam coelestem. Non collocaris in throno regni mū-
 dani, sed collocaris in throno regni coelestis. Non
 retines ex sumptione Cæne uitā corporis in hoc
 mundo, sed retines uitam animæ in mundo eter-
 no. Quid plura? Certificat te Cæna, q̄ Deus pro
 sequatur te propter Christum filium suum tanto
 fauore, ut & te agnoscat suum filium, et fecerit te
 Christi filij sui coheredem. Quid nunc tibi, à Deo
 in tantam gratiam recepto deesse poterit? Si enim
 Deus, qui nunc te paterno affectu complectitur, uē-
 derit te aliqua etiam corporali re, ad salutē tuam
 opus habere, teneri non potest, quin & hoc bene-
 ficium in te conferat. Nam cum potentia eius tibi
 non sit ignota, quid est, quod nunc, cum tibi cæna
 filij eius sumenda proponitur, de uoluntate eius
 adhuc dubites? Speras fortassis te magnā & robu-
 stam fidem concepturum, si Deus mitteret tibi ē
 cælo angelum, aut excitaret ex mortuis Patriar-
 cham, uel Prophetam, uel Apostolum aliquem, quō
 te corā alloqueretur, & promitteret tibi nomi-
 ne Dei remissionem peccatorum, & hereditatem
 coelestis regni. At in cæna Christus ipse filius Dei
 non

non solum coram te alloquitur, sed etiam pascit te suo corpore, & potat te suo sanguine, ut certus fias, te eiusdem cum ipso carnis & sanguinis, ideoque coheredem esse. Quod si ex hoc colloquio non concipis fidei certitudinem & fortitudinem, nihil certe te iuaret, etiamsi angelus de caelo, aut Propheta quispiam, uel Esaias ipse aut Hieremias ex mortuis resuscitatus tibi Euangelion coram concio naretur. Quare assuefaciamus nos ad caenam Dominicam frequenter & digne utendam, ut confirmata per eam fide, impleamur spiritu sancto, et fruamur ijs beneficijs, quae Christus nobis corpore & sanguine suo accipienda tradit.

Sed quid turpius, quid scelerius in gratitudine? *Filio Dei quae*
 Postquam igitur discedis à Cæna, pascus corpore *debeamus*
 Christi, & potatus sanguine eius, memineris officij *gratitudinis.*
 tui esse, ut gratum te erga tantum benefactorè declares. Ac si quidem generali dicto officium gratitudinis indicandum est, declarabis te tum gratum, cum id praestiteris, quod Christus apud Ioannem cap. 5. ad eum, qui ex morbo, quo triginta & octo annos laborauerat, sanitati restitutus erat, dixit. Ecce sanus factus es, Ne posthac pecces, ne quid deterius tibi contingat.

Si autem libet partes officij gratitudinis aliquo modo explicare, primùm id praestes filio Dei, quocumque

- Luc. 8.** iubet ipse facere eum, à quo apud Lucā demonia eiecerat. Redi, inquit, in domum tuam, & narra quaecunq; tibi fecerit Deus. Postquam enim accipimus à Deo propter filium eius Iesum, maiora beneficia, quam quæ rependere queamus, celebranda & commendanda est à nobis immensa eius bonitas & clementia, & exponenda est filiis nostris, ut cognoscat, quemadmodum Psalmus ait, generatio altera, filij qui nascentur, & exurgent, ut & ipsi narrēt suis filiis, ut ponā in Deo spem suam, & non obliuiscantur operum Dei, & mandata eius exquirant. Sic & alius Psalmus recipit se pro immensis beneficijs Deum laudando celebraturum. Ego sum, inquit, pauper & dolens. Salus tua Deus suscepit me. Laudabo nomen Dei cū canticis, & magnificabo eum in laude, et placebit Deo super uitulum nouellum, cornua producentem & ungulas.
- 2. Cor. 10.** Deinde, cum ex uno pane, ut Paulus ait, omnes participamus, & unus panis, unum corpus multi sumus, excitemur ad mutuam inter nos caritatem & concordiam, ut idem sit affectus in nobis, qui fuit & in Christo Iesu, qui cum esset in forma Dei, coniecit se ad redimendos homines in humanas imbecillitates, adeoq; in mortem crucis. Et si Deus sic nos dilexit, ut miserit filium suum, propiciationem
- Phil. 2.**

nem pro peccatis nostris, debemus et nos, ut Ioan. 1. Ioan. 4.
 nes ait, mutuo diligere, idq; non uerbo tantum, 1. Ioan. 30
 non lingua tantum, sed opere et ueritate. Que
 gratitudinis officia, si prestanda susceperimus,
 non solum conseruabimus accepta beneficia, ne
 sumetiam excitabimus Deum, ut bene
 ficia beneficijs cumulet, et nos
 caelesti ac eterna gloria
 ornent.

DE CLAVI BUS REGNI COELORVM.

NECESSARIUM est,
 ut postquam precipua ca-
 pita Catechismi perstrin-
 ximus, doceamus iuuentu-
 tem etiam de Clauibus re-
 gni caelestis recte sentire.
 Nam ignorantia uera de

his Clauibus sententiae peperit multiplices in Ec-
 clesis errores. Cum enim Christus apud Matthea-
 um promittit se daturum Petro Clauem regni cae-

lorū, ut quicquid alligat in terra, sit et in caelo alligatum, & quicquid soluit in terra, sit & in caelo solutum, interpretantur nonnulli, quod nomine harum Clauium concessa sit Romanis Pōtificibus tam libera & absoluta potestas, ut quicquid pro suo arbitrio statuerint, hoc sit, ut caeleste oraculum, ab uniuersa Ecclesia agnoscendum. Tribuunt & hoc eis, ut possint non solum in his terris Reges et regna pro suo arbitratu constituere, uerumetiam in caelis, alios, quos libet, beare, alios, quos uisum est, perpetuo damnare. Hic error, cum & contumeliosus sit in Christum, & obscuret ministerium Euangelij, quod est uera Clauis regni caelorum, quemadmodum paulo post explicabitur, merito corrigendus est, & ex Ecclesia profligandus. Sunt alij, partim superstitione, partim omnium diuinarum rerum contēptu ita cæcati, ut sentiant se, etiā sine harum Clauium usu, posse in regnum caelorum intrare. Quare necessaria est pia doctrina de his Clauibus, ne si ueram earum rationē ignoremus, statim in ipsa ianua à caelesti regno aberremus.

Huc accedit, quod Euangelion remissionis peccatorum propter Christum, non sit publicè tantū in Ecclesia, sed etiam priuatim unicuius poenitenti & petenti adnunciandum, quam adnunciationē uocant Absolutionem. In doctrina autem de Clauibus

nibus ostendi solet, quæ sit uis, aut quis sit uerus usus
 absolutiois. Ostendi item solet, q. pœnitentes recipiatur à Deo in gratiam. Quare doctrina de
 Clauibus etiam hoc nomine necessaria est, ut discamus piè & rectè de pœnitentia & de Absolutio-
 ne sentire.

Doctrina de
 Clauibus qd
 tradat.

Q. Quæ sunt Claues regni cœlorum?

R.

Ministerium, seu prædicatio
 Euangelij de Iesu Christo.

Sicut magnum est discrimen inter regnum terrenum, & inter regnum cœlestis, ita magnum est discrimen inter Claues huius & illius regni. Nam si quis principum cupiat sibi aditum & fores ad mundanum regnum patefacere, fortem militum exercitum, et multa bellica tormēta habeat, necesse est. Hæ sunt Claues, quibus mundanorū regnorū portæ aperiri solent. Longe autē aliæ sunt claues, quibus portæ regni cœlestis aperitur. Hæc. n. portæ nō aperitur externis regū exercitibus, aut armis, sed aperitur Ministerio prædicandi Euangelij de Iesu Christo. Nec est aliud, præter hoc ministerium, in terris institutū, ac ordinatum, quo spiritus sanctus portā cœlestis regni patefacit.

Regni cœle-
stis ostium.

Quare præter doctrinam Euangelij de Iesu Chri-
sto, nõ sunt aliæ huius regni Claves dicendæ. Quod
ut recte intelligamus, cognoscendum est, quod sit
ostium, quæ sit porta aut ianua cœli, ut ex eo, etiã
quæ sint cœli Claves cognoscamus. Quod igitur
sit cœlestis regni ostium, Christus ipse apud Ioan-
nem, cap. 10. perspicue docet. Ego, inquit, sum
ostium, Per me si quis introierit, seruetur. Unde
& in Gene. cap. 28. cum Iacob uidisset in somnis
scalam attingentem cœlum, & angelos Dei ascen-
dentes, ac descendentes per eam, ac Dominum in-
nixum scalæ, quæ est reuelatio gloriæ & maiesta-
tis Christi, sicut manifeste apud Ioannem cap. 1. de-
claratur, exclamat, Quam terribilis est, inquit, iste
locus iste. Non est hic aliud nisi domus Dei, & Por-
ta cœli, significans uidelicet Christum, per scalam
adumbratum esse uerum Dominum Deum, et por-
tam cœlestis regni. In Apocalypsi recensentur duo
decim portæ cœlestis Hierusale. Et tamen his por-
tis, unus tantum Christus, qui solus est uera porta
cœli, significatur, idq; hanc ob causam, quod
sit prædicatione Duodecim Apostolorum in toto
orbe terrarum patefactus. Cum igitur manifestum
sit, Christum filium Dei esse ostium & portam cœ-
lestis regni, manifestum etiam erit, id demum huius
regni ueram & propriam Clauem esse, quod Chri-
stus

Scala cœli
Christus.

Clavis regni
cœlestis.

stum aperit, explicat, & illustrat. Aperitur autem
 & illustratur Christus prædicatione Euāgelij sui. 1. Cor. 1.
 Nos non spiritum mundi (inquit Paulus) accepimus, sed spiritum qui est ex Deo, ut sciamus, quæ à
 Christo donata sint nobis. Quæ & loquimur, non
 sermonibus, quos docet humana sapiētia, sed quos
 docet spiritus sanctus. Si sermones, quos Apostoli
 loquuntur, ostendunt, & exponūt ea, quæ à Chri-
 sto nobis donata sunt, certè aperiunt & illustrant
 Christum. Et aliàs: Mihi, inquit, minimo omnium
 sanctorum data est gratia hæc, ut inter gentes Eu-
 angelizem imperuestigabiles diuitias Christi. Euā-
 gelion igitur aperit & patefacit Christum. Quid
 plura? Prædicatione Euāgelij de Iesu Christo in
 hunc usum est initio patefacta, & in die Penteco-
 stes maximis miraculis confirmata, ut patefaceret,
 reuelaret & illustraret Iesum Christum, et ut cre-
 dentes in ipsum ueram & æternam salutem conse-
 queremur. Quare perspicuum est, hanc Euāgelij
 de Christo prædicationem esse ueram illam Clau-
 uem, qua aperitur porta cælestis regni.

Euāgelij præ-
 dicatio Cla-
 uis est regni
 cælorum.

Præterea, negari non potest, quin ea sit Clauis
 cœli, qua nobis patefit aditus ad reconciliationem
 cum Deo, et ad accipiendam æternā salutem. Hæc
 enim sunt cælestis regni bona. Ostenditur autem
 & reuelatur nobis reconciliatio cum Deo, & æter

na salus per ministerium prædicandi Euangelij de Iesu Christo. Omnia, inquit Paulus, ex Deo, qui reconciliauit nos sibi per Iesum Christum, deditq; nobis Ministerium reconciliationis. Et aliàs: Euangelion est potentia Dei, ad salutem omni credenti. Manifestum igitur est, q; prædicatio Euangelij sit Clauis cœlestis regni.

Deniq; dubium non est, quin Clauis regni cœlorum commendate sint à Christo Apostolis suis. Etsi enim cum Christus apud Mattheum dicit, Tibi dabo Clauis regni cœlorum, nominatim alloquitur Petrum, tamen, quod ad Petrum dicitur, ad uniuersum Apostolicum ordinem pertinet, quemadmodum postea indicabimus. Quo autem alio officio, quo alio ministerio in his terris functi sunt Apostoli, quam prædicando Euangelio Iesu Christi? Susceperant quidem initio, post Pentecosten, administrandas quoq; terrenas facultates, quas p̄ in cõmune contulerant, sed cum ea administratio impedimento esset ministerio prædicandi Euangelij, statim se ab ea abdicarunt: Nõ est placitum, inquiẽtes, ut nos derelicto sermone Dei, ministremus mœni incumbemus. Aediderunt etiam miracula, sed in hunc præcipuẽ usum ea ediderunt, ut his auctoritas & ueritas Euangelij, quod de Iesu Christo prædicabatur,

dicabant, confirmarentur. Egressi, inquit Marcus, predicauerunt ubiq; Domino cooperante, & sermone confirmante per signa subsequencia. Quare, cum Apostolis commendata sint à Christo Claves regni caelestis, & manifestum sit, Apostolos, nō alio, quantum quidem ad Apostolicam uocationē attinet, ministerio, praequam predicando Euangelio, functos esse, manifestum etiam est, q̄ Claves caelestis regni non sint aliae, q̄ ministerium praedicandi Euangelij de Iesu Christo.

Sed quis sit uerus harum Clauium & huius ministerij usus, & si aliqua ex parte iam indicatū est, tamen postea pluribus explicabitur, cum ea dicta scripturae, quibus institutio huius ministerij comprobatur, perstrinxerimus.

RECITA e scriptis Euangelistarum aliquot dicta, quibus Iesus Christus instituit ministeriū praedicandi Euangelij.

R.

Apud Lucā, cap. x. dicit Christus ad discipulos, q̄s ad praedicandum regnū Dei emittebat. Qui uos audit, me audit, & quos sper-

*Ministerij Eu
angelici insti
tutio.*

nit, me spernit. Qui autē me sper
nit, spernit eum, qui misit me. Et
apud Matthæum capite decimo/
sexto, Tibi dabo Claves regni cœ
lorū. Quicquid alligaueris in ter
ris, erit alligatū in cœlis. Et quic
quid solueris in terra, erit solutū
in cœlis. Et apud Ioannem capite
ingesimo: Accipite Spiritum san
ctum. Quorumcunq; remiseritis
peccata, remittuntur eis, quorum
cunq; retinueritis, retenta sunt.

TRIA recitatur dicta Christi, quibus Mini
sterium predicandi Euāgelij instituitur. &
autoritas eius confirmatur. Et si enim sunt
& alia multa dicta, & hoc, quod apud Marcum
ad Apostolos dicitur. Ite in uniuersum mundū, pre
dicate Euāgelion omni Creaturæ, unū sit ē preci
pui testimonijs, yhus institutio huius ministerij cō
probatur, tamē q̄a hoc dictū suprā in Baptismo re
citātū et explicatū est, uoluimus tribus illis dictis
in presentia cōtenti esse, ne longa testimoniōrū re
citatione Catechumenū d̄ memoriter discendo de
terr eremus

Primum

Primum est. Qui uos audit, me audit &c. Ministri Ec-
 Hac uoce multi abutuntur ad stabiliendam suam ecclesie quate-
 licentiam & tyrannidem in Ecclesia. Et addunt nus audiendi.
 etiam illud apud Mattheum, cap. 23. In cathedra
 Mosi sedent Scribe & Pharisei. Omnia ergo,
 quaecumq; iusserint uos seruare, seruate & facia-
 te. Quibus testimonijs exigunt, ut Ecclesia om-
 nia ipsorum decreta & mandata, pro diuinis ora-
 culis agnoscat.

Sciamus ergo, quod Christus his dictis non tri-
 buerit Apostolis & doctoribus Ecclesie, liberam
 potestatem quiduis, pro ipsorum arbitratu in Eccle-
 sia docere, statuere & mandare; nec significauerit,
 omnia eorum uerba, pro uerbis Dei habenda esse.
 Neq; enim audis uerbum Dei ex Petro, cum incre-
 pat Christum, & hortatur eum ne suscipiat cruce-
 cem, Propitius, inquit, tibi sis Domine, nequaquam
 erit tibi hoc. Aut cum in atrio Pontificis ait:
 Non noui hominem. Aut cum cogit gentes Iudai-
 sare, quemadmodum est in epistola ad Galat. cap.
 2. Nec audis uerbum Dei ex Ioanne & fratre ei-
 us Iacobo, cum apud Marcum dicunt ad Christum:
 De nobis, ut unus tibi a dextris, et alter a sinistris
 sedeamus in gloria tua. Aut cum apud Lucam di-
 cunt: Domine, uis dicamus, ut ignis descendat de
 caelo, & consumat illos, quemadmodum & Elias

Act. 15.

fecit. Nec audis uerbum Dei ex Paulo & Barnaba, cū in Actis Apostolicis tam acris inter ipsos oritur contentio, ut alter ab altero seungeretur. Quare, cū Christus dicit ad Apostolos suos: Qui uos audit, me audit, non approbat, nec consecrat quemuis sermonem eorum in uerbum Dei, Sed tantum ea approbat & commendat, quæ ex mandato & præscripto suo docent. Cū enim emitteret eos ad suscipiendum ministerium prædicandi, præscribit antea eis, quid prædicare, quid docere deberent. Profecti, inquit, prædicate dicentes: Appropinquauit regnum cælorum. Et iterum: Quod dico uobis in tenebris, dicite in luce, & quod in aurem auditis, prædicate in tectis. Quod DICO uobis, inquit Christus, & quod auditis, hoc prædicete, non quod uos ipsi excogitatis, aut somniatis. Et alias: Itc & prædicate. Quid? nū quodcūq; uobis in mentem aut buccā uenerit? Nequāq; sed prædicate Euangelion. Quod autem sit hoc Euangelion, Christus antea saepe ac multū explicauerat. Et apud Ioannem cap 14. Paracletus, qui est spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille docebit uos omnia, & suggeret uobis omnia. Quæ omnia? Num quæcūq; ipsi excogitauerint. Nihil minus, Sed. Quæcūq; DIXI uobis. Vnde & Paulus ait: Si nos aut angelus e Cælo prædicauerit uobis

bis Euangelion præter id quod prædicauimus uobis, anathema sit. Quare sentiamus tum nos audire ex Apostolis, & reliquis doctoribus Ecclesie, cœlestem ac diuinam uocem, cum adnunciant nobis Euangelion illud, quod est ipsis à Filio Dei Domino nostro Iesu Christo demandatum.

Idē dicendū est de hoc dicto: in cathedra Moysi sedēt Scribæ et Pharisei. Omnia quæcūq; iusserint uos seruare, seruate, et facite. Quæ? Num etiā cum dixerint, (quod est apud Matt. cap. 15.) Patri aut matri, quicquid doni à me profecturū erat, id in tuū ueritur cōmodum? Aut corā Pilato de Christo uociferantur: Tolle, tolle, crucifige eum. Et: Nos lege habemus, & secundum legem nostram debet mori, quia filium Dei se fecit? Aut cum in Actis Apostolicis præceperunt Apostolis, ne omnino loqueretur, neq; doceret in nomine Iesu? Nihil certe minus seruandū & faciendum erat. Sed tum demum audiendi sunt Scribæ & doctores, cum sedent in Cathedra Moysi, hoc est, cum docent ea, quæ Moses à Deo docenda accepit, & præscripsit. Nam si sua somnia, cōtra Mosen aut Prophetas docuerint, uobet Christus eos cauere. Cauete, inquit, uobis à pseudopphetis. Et, Videte & cauete à fermento Phariseorum & Saduceorum. Et ut certò sciamus hoc intelligenda esse de doctrina illorū, additur. *Matth. 23*

Scribæ & doctores quando audiendū

Tūc intellexerunt, q. nō iussisset cauere à fermēto panis, sed à doctrina Phariseorū & Saduceorū.

Sed quis, inquires, reddit nos certiores, quādo Scribæ uerē sedent in cathedra Mosi, & quando doctores in Ecclesia uerē docent Euangelion Christi? Sciamus igitur duo esse genera sacre scripturæ, quemadmodum etiam suprā indicauimus. Alterum genus dicitur Propheticum, Alterum Apostolicum. Hæc scripta sunt uelut Lydius lapis, ad quæ omnis doctrina exigenda est. Ac prius quidem illud præcipue docet Legem, & promittit Christum uenturum. Posterius autem præcipue docet Euangelion, uidelicet quòd Christus iam aduenerit, & cœperit ea implere, quæ antea de regno eius promissa erant. Eisi enim in priori scripto continentur & sua Euangelia, hoc est, Promissiones Dei, & in posteriori continentur & sua doctrina de Lege Dei, imo ut dicamus, quod res est, tam Prophetica, quàm Apostolica scripta respiciunt maximè omnium in Iesum Christum, unicum Seruatorem nostrum, tamen quia illa promittunt Christum uenturum, hæc testantur eum iam aduuisse, haud immerito facimus ex eis duo diuersa genera scriptorum. Sunt autem ea cœlestibus ac diuinis miraculis ita confirmata, ut qui de certitudine & ueritate ipsorum dubitat.

aut ea dānat, habeat sensus uerē à Satana excēdō-
 tos. Quantis enim miraculis illustres fuerunt Mo-
 ses, et Prophetæ? Et hi tradiderunt nobis scripta
 Prophetica. Quantis item miraculis illustris fuit
 Iesus Christus, & in nomine eius, Apostoli? Et per
 hos tradita nobis sunt Apostolica scripta. Quare
 si quod genus doctrine in Ecclesia proponitur, sta-
 tim exigendum est ad hæc scripta, ut si conueni-
 rit, agnoscamus, si autem cum ipsis pugnaverit, re-
 ijctamus, etiamsi angelus doceret. Nec hoc tātum
 doctorum est officium, sed etiam cuiusuis p̄j in Ec-
 clesia. Vniuersis enim dicitur: Cavete à Pseudop-
 prophetis. Vniuersis dicitur: Omnia probate,
 quod bonum est, tenete. Et: Probate spiritus num
 ex Deo sint. Tametsi enim nō omnes eruditi sunt
 in his scriptis secundum literam, tamen omnes in
 Christo uerē renati, & adulti norunt summam eo-
 rum sententiam, cum norunt Decalogum, & Sym-
 bolon Apostolicū. Hæc enim sunt epitome scripto-
 rum tam Prophetarum, quàm Apostolicorum,
 & paucissimis comprehendunt, quicquid in his
 scriptis late explicatur. Inuocemus igitur singuli,
 siue docti, siue indocti, Deum Patrem Domini no-
 stri Iesu Christi, ut illustret spiritu sancto suo men-
 tes nostras, quò Decalogum & Symbolum Apo-
 stolicum rectē intelligamus, & ad ea omnem do-

doctrinam exigere ac probare sciamus.

Secundum dictum extat apud Matth. 16. Dicit
 Christus Petro: Tibi dabo Claves regni cælorum
 Quicquid alligaueris &c. Abutuntur & hæc
 Potifices Ro. Quicquid alligaueris &c. Abutuntur & hæc
 mani abutun uoce adultores Romanorum Pontificum, & sen
 tur clauibus. tiunt, quòd his uerbis promissa sit Petro prerog
 gatiua Clauium cælestis regni, præ omnibus alijs
 Apostolis. Et quia sentiunt Romanos Pontifices
 esse successores Petri, existimant ijs quoq; prerog
 gatiuam harum Clauium, præ omnibus alijs Episc
 copis & Pastoribus à Christo concessam esse. Sed
 obseruandum est, quòd & si Christus Petrum his
 uerbis nominatim alloquitur, tamen uult ea ad sin
 gulos Apostolos, imò & ad singulos Euangelij do
 ctiores ac ueros Ecclesie pastores pertinere. Cum
 enim Christus ueram de se confessionem interro
 garet, non unum tantum Petrum, sed omnes Apo
 stolos, qui tum præsto aderant, interrogauit: At
 uos, inquit, quem me esse dicitis? Ac respondet
 quidem solus Petrus: Tu es Christus filius Dei ui
 uentis, non autem respondet solo suo nomine, sed
 nomine omnium collegarum suorum. Hec enim
 Act. 34 non est unius tantum Petri, sed omnium Apostolo
 rum confessio. Et quemadmodum Petrus in die
 Pentecostes, solus quidem primam habet concio
 nem, in qua recitat præcipuos articulos fidei non
 sra

stre de Iesu Christo uerè à mortuis resuscitato, &
 in dextra Dei collocato, hęc autem concio nō est
 solius Petri, sed omnium Apostolorum, qui & ipsi
 coram astabant, & ea, quę Petrus commemorauit,
 testificabantur. Vnde & hi articuli fidei nō
 stre, dicuntur Symbolum, non Petri tantum, sed
 omnium Apostolorum: ita & hoc loco, unus qui-
 dem Petrus loquitur, Tu es, inquit, Christus fi-
 lius Dei uiuentis, sed quod loquitur, confessio est
 omnium Apostolorum. Christus autem uicissim
 promittit Petro Clauis regni cęlestis, non pro-
 pter personalem Petri sanctitatem, cum paulo
 post uocet eum Satanam, sed propter huius con-
 fessionis ueritatem, quę & in se complectitur
 summam totius Euangelij de Christo. Quare pro
 missio Christi ad eos quoq; pertinet, quos & Chri-
 stus antea interrogauerat, & qui uoce Petri de-
 Christo eadem confitebantur. Sed quid multis os
 pertinet, Clauium pro
 missio nō ad
 solum Petrū
 pertinet,
 Christus ipse postea in exhibendis his Clau-
 bus exęquat inter se omnes Apostolos. Cum enim
 resurrexisset à mortuis, & resitueret Aposto-
 los suo ministerio, è quo fuga & abnegatione ex-
 ciderant, non ad unum tantum Petrum, sed ad om-
 nes Apostolos dicit: Accipite spiritum sanctum:
 Quorumcunq; remiseritis peccata, remittuntur
 eis etc. Quare, quod attinet ad Clauis regni cęlo

rum, quibus homines coram Deo & ligantur & soluantur, nulla est Petro, præ alijs Apostolis, data prerogatiua.

Alligare qd.
Soluere qd.

Sed uidendum nunc est, quid sit alligare, & soluere, quæ per Clauis cœlestis regni efficiuntur.

Quid enim? Num alligare est novas Leges condere, quibus sanciantur, ut ea quæ diuina Lege sunt iusta aut libera, fiat iniusta, & ligata, seu prohibita? Et, Soluere est pronũciare ea esse iusta & pia, quæ diuina lege iudicantur iniusta & impia? Negari non potest, quin Ciuilis magistratus habeat ius condendarum Legum, etiam in his rebus, quæ per se sunt libera, aut indifferentes, ut publica cõseruetur honestas & tranquillitas, Quibus etiam Legibus obedendũ est, non solum propter iram, ut Paulus loquitur, uerum etiam propter conscientiam. Cũ autem hic fiat mentio, non de Clauibus terreni, sed cœlestis regni, nihil agitur hic de Legibus ciuilibus, sed de Legibus regni cœlorum. In hoc igitur regno, quod est Ecclesia Dei, non licet cuiquam hominum, imo ne angelorum quidem, cõdere Leges, quibus, quod est diuina Lege iustum, aut liberum, decernatur iniustum & iniquum, & quod est diuina Lege iniustum, ac prohibitum, decernatur iustum, ac liberum. Neque enim Christus ipse, talem sibi unquam potestatem, in ministerio suo,

suo, quo in his terris sanctus est, sumpsit. Multo minus eam Apostolis suis tradidit. Quare Ligare & Soluere in hoc loco, longe aliud, quam tales leges condere, significant, necesse est. Quid autem vere significant, haud obscure interpretatur Christus ipse, cum in die Paschæ dicit ad Apostolos: Accipite spiritum sanctum, Quorumcumque remiseritis peccata, remittentur eis, Quorumcumque retinueritis, retenta sunt. Hic enim clare significatur, & Ligare sit Retinere peccata, Soluere autem sit peccata remittere. Quid ergo dicemus? Num Apostolis talis potestas concessa est, ut possint pro suo ipsorum arbitrio, peccata cui uelint retinere aut remittere? Nunc si cui impio Ethnico, & suæ idololatricæ adhaerenti, dixerit Petrus in terris, Ego remitto tibi peccata, solutus erit is Ethnicus in caelis, & non amplius imputabuntur ei peccata? Aut si cui pio uiro, adhibenti ueram fidem Euangelio, dixerit Petrus: Ego retineo tibi peccata, retenta erunt? Nihil certe minus. Talis potestas non est à Christo concessa nec Petro, nec collegis eius, ut pro ipsorum libidine, quos uelint, aut in caelo, aut in inferno collocent. Sed commendat eis ministerium predicandi Euangelij de remissione peccatorum propter Christum, ut qui accipiunt Euangelionem fide, accipiant etiam peccatorum remissionem. Qui

uero contemnunt Euangelion incredulitate, alligantur, & peccata eis retineantur. Nam quod Christus ait: Quicquid alligaueris, Et: Quorumcumque remiseritis peccata &c. prorsus nihil aliud est, quam quod apud Marcum dicit: Ite in uniuersum mundum, predicare Euangelion omni Creaturae. Qui crediderit (uidelicet Euangelio) saluus erit: Qui uero non crediderit, condemnabitur. Quod ante uocauit Alligare & Soluere, ac Peccata retinere & remittere, hoc nunc uocat, Predicare Euangelion, ut qui credit, saluus fiat, qui non credit condemnetur. Quare Apostoli tunc alligant & soluunt homines, cum remittunt et retinent eis peccata. Tunc autem remittunt, ac retinent peccata eorum, cum predicant Euangelion de Iesu Christo, quod propter hunc solum habeamus peccatorum remissionem. Ex tali predicatione, alligantur, quotquot non adhibent ei fidem. Soluuntur autem, et accipiunt peccatorum remissionem, quotquot huic Euangelio credunt, & Christum fide amplectuntur. Quod ut rectius intelligatur, proponamus nobis Apostolica exempla. Vide mihi Petrum. Hic, cum acceperit una cum collegis suis, Claves regni caelestis, ut alliget et soluat, ut remittat et retineat peccata, et quando opportunius ac iustius debuit has Claves expedire, & eis uti, quae in die Pentecostes, quo spiritus

tum sanctum accepit? Amabo igitur te, considera mi-
 hi, quid Petrus eo die, quod quidē ad ministerium
 et uocationē suam attinet, fecerit. Ecce autē tibi, cō-
 tionatur Euangelion de Iesu Christo, & postq̄ ar-
 guisset auditores suos peccati, & impietatis, quod
 Iesum interemissent, commemorat præcipuos arti-
 culos Symboli Apostolici de Iesu Christo, et horta-
 tur totā domū Israël, ut eū Dominū, ac uerū Mes-
 siam agnoscant. Deinde, cum quidā auditores com-
 pungerentur corde, & quærerent uiam salutis, di-
 cit Petrus: Delictorum pœnitentiā agite, & bapti-
 setur unusquisq; uestrum in nomine Iesu Christi in
 remissionem peccatorū, & accipietis donum spiri-
 tus sancti. Quid ergo dicemus? Nū Petrus his con-
 tionibus, non est usus clauibus regni cœlestis? Cer-
 te his eum usum esse negari non potest. Et tamen
 non uidemus aliud eū egisse, q̄ q̄ concionatus est
 Euangelion de Iesu Christo, ac baptisauerit eos
 qui sermonem eius libenter acceperunt, in nomi-
 ne Christi, in remissionem peccatorū, ut hi quidē,
 qui crediderunt Euāgelio, & baptisati sunt, abso-
 luti fuerint à peccatis suis, q̄ autē non crediderūt,
 alligati sint in peccatis suis. Vnde & hortatur su-
 os ne sequantur incredulorum & impiorum Pha-
 risæorum exēpla; Seruemini, inquit, à praua ista
 Generatione. Soluere igitur ac Ligare, et remittere

Act. 10.

peccata ac retinere, non est, nisi prædicare Euangelion de Iesu Christo ut qui credit Euangelio, accipiat remissionem peccatorum, qui autem non credit, alligetur in peccatis suis. Et hæc quidem actus sunt à Petro inter Iudeos. Consideremus autem, quid etiam inter gentes egerit, cum suscepit ipsas ad cælestis regnum uocandas & perducendas. Postquam enim iussus fuit à Cornelio Ebræico, diceret quæ mandata à Deo acceperit, concionatur de Iesu Christo, & commemorat doctrinam, miracula mortem & resurrectionem eius, & postremo addit: Hæc omnes Prophetæ (inquiens) testimonium ferunt, quòd remissionem peccatorum accepturus sit per nomen eius, quisquis crediderit in eum. Quo dicto fores cælestis regni gentibus ita patefactæ sunt, ut non solum auditores huius concionis ingressi sint in cælum, uerum etiam spiritus sanctus è cælo, ut ita dicam, egressus, & ceciderit super eos, ac dederit eis, ut loquerentur uarijs linguis, ac magnificarēt Deum. Quis igitur negaret, uel hoc unum dictum Petri, Clauem esse cælestis regni? Et tamē non est, nisi prædicatio de Christo, quòd qui in ipsum credit, habet peccatorum remissionem. Vide mihi etiam Pauli exemplum, qui etsi non cõtinetur in catalogo duodecim Apostolorum, fuit tamen uerus Apostolus Christi, admirabilis

bili uocatione in Apostolum selectus. Hic cum in Act. 13
 Antiochia Pisidiæ susciperet ianuam cœlestis re-
 gni aperiendam, & Iudeos à peccatis soluendos,
 concionatur Euangelion Christi, & addit: Notum
 sit uobis, uiri fratres, quòd per hūc uobis remissio
 peccatorum annuntiatur, et ab omnibus, à quibus
 non potuistis per legem Mosi iustificari, Per hunc
 omnis qui credit, iustificatur. Quæ Pauli concione
 factum est, ut alij quidem, qui credebant in Chris-
 tum, soluerentur à peccatis, & haberent remissio-
 nem peccatorum, alij autem, qui non credebant, al-
 ligarentur, & in peccatis suis retinerentur. Mani-
 festum igitur est, quòd Apostoli tunc utuntur Cla-
 uibus regni cœlorum & soluunt ac ligant, cū con-
 cionantur Euangelion de Iesu Christo, quòd pro-
 pter hunc solum habeamus peccatorum remissio-
 nem, Soluunt aut credentes, & ligant incredulos.
 Itaq; Soluere ac Ligare, & Remittere peccata, ac
 retinere, nihil aliud est, quàm prædicare Euange-
 lion de Iesu Christo, ut qui huic credit, soluat et
 liberetur, qui autem non credit, ligetur, & in uin-
 culis retineatur. Hinc & illud manifestum est, q-
 cum Christus promisit se daturum Petro Clauis
 regni cœlorum, ut quicquid in terris alligauerit,
 sit & in cœlo alligatum, & quicquid in terra sol-
 uerit, sit & in cœlo solutum, promiserit se instita-

turum prædicationem Euangelij sui, quòd ipse uer-
 rus sit Christus filius Dei uuentis, ut qui credit,
 soluatur & saluus fiat, qui autem non credit, lige-
 tur & condemnetur.

Tertium dictum extat Ioan. 20. Accipite spiri-
 tum sanctum: Quorumcumq; remiseritis peccata
 &c. Etsi autem hoc in declaratione prioris dicti
 satis explicatum uidetur, tamen perstringemus
 & nunc paucis, ut institutio ministerij prædicandi
 Euangelij nobis illustrior reddatur. Ac primum,
 considera mihi, quo tempore Christus hoc ad A-
 postolos suos dixerit. Obscurum autem non est, &
 nõ dixerit hoc in die Pentecostes, nec Apostoli, au-
 dito hoc uerbo, statim locuti sint uarijs linguis, sed
 dixerit hoc in die Pasche, cum primum sese, post
 resurrectionem suam, Apostolis unà congregatis
 reuelaret. Quare, quod dicit, Accipite spiritum
 sanctum, non intelligit, de admirandis illis donis
 spiritus sancti, quæ effusa sunt in Apostolos in die
 Pentecostes, sed de alijs donis, uidelicet, de gaudio,
 de pace conscientie, post tantam animi moesticiã
 & perturbationem, de certiori fide, post tantam
 dubitationem ac penè desperationem, præsertim
 autem de Ministerio spiritus sancti, quod est Mini-
 sterium prædicandi Euangelij. Postquàm enim A-
 postoli in passione Christi, alij abnegauerant Chri-
 stum,

sum, alij suzerant, uidebantur omnes ex eo ministerio, ad quod antea uocati erant, excidisse. Christus igitur restituit eos statim in prima apparitione, ministerio suo, ut excitaret eos ad recipiendam pristinam Apostolatus uocationem, & ad ferendum testimonium de Resurrectione & Euangelio eius in toto orbe terrarum. Vnde & addit: Sicut misit me pater, ita & ego mitto uos.

Deinde, Remittere & Retinere peccata, non Remittere est condere nouas Leges, & exercere mundanam & retinere Monarchiam, nec est pro sua libidine alterum à peccata quidam peccatis absolueret, alterum autem in peccatis detinere, quemadmodum antea ostendimus, sed est predicare nomine Christi poenitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes. Quae praedicatio tantae est, autore spiritu sancto, efficacia, ut omnibus ijs, siue Iudeis, siue gentibus, qui credunt ei, remittatur peccata, omnibus autem ijs, siue Iudeis, siue gentibus, qui non credunt ei, peccata retineantur. Sumus, inquit Paulus, Deo bona fragrantia Christi, in his, qui salui sunt, & in his, qui pereunt. His quidem odor mortis, ad mortem, illis uero odor uitae ad uitam. In quauis igitur concione Euangelij remittunt Apostoli peccata, & restitunt iusticiam ac aeternam uitam, ijs uidelicet, qui credunt Euangelio, retinent autem peccata, & inijciunt aeternam mortem ijs, qui non credunt.

Que cum ita se habent, non est nunc difficile
de peruerso abusu, & de recto usu clauium seu mi-
nisterij remittendi & retinendi peccata, iudicare.

Ministerij re-
mittendi &
retinendi pec-
cata abusus.

Sunt enim qui sentiunt Ministerium remittendi
& retinendi peccata, in manu & potestate Ponti-
ficum ac sacerdotum ita collocatum, ut quando,
& quibus uolunt, aut remittant, aut retineant pec-
cata. Nam existimant his thesaurum meriti Christi
sic commendatum, ut sint *αὐτῶν κρῶσις* dispen-
satores eius: & quemadmodum moriturus quispiam
commendat testamentarijs suis cistam plenam pe-
cunia, ut post mortem ipsius distribuant eam pecu-
niam pauperibus, quibus ipsis usum est, ita putant
Christum tradidisse thesaurum meriti Passionis &
mortis sue Pontificibus ac sacerdotibus eorum, hanc
prærogatiua, ut liceat ipsis ex eo thesauro depro-
mere, quantum uelint, & dispensare quibus, siue
mortuis, siue uiuentibus, uelint, idque non aliqua Eu-
uangelij commemoratione, sed tacita murmuratio-
ne Absolutionis, quam auditor aliquoties nec per-
cipit nec intelligit. Sed hæc sententia merito est re-
futanda. Christus enim non commendauit Aposto-
lis meritum Passionis & mortis sue, pro libero
ipsorum arbitrio dispensandum, sed commendauit
eis Euangelion suum omnibus gentibus predican-
dum. ite, inquit, in uniuersum mundum, & præ-
dicare

dicatē Euāgelion omni Creaturæ. Quod officium
 Christus tam ſeueriter Apoſtoliſ commēdauit, ut Ioan. 15.
 minetur eis abiectiōem, niſi hoc præſtiterint. Si
 quis, inquit, in me non maſerit, (hoc eſt) ſi quis
 ueſtrum deſeruerit me, & Euāgelion meum non
 adnunciauerit, eiectus eſt foras ſicut palme, &
 exaruit, & colligunt eos, & in ignem conijciunt,
 & ardent. Et Paulus, Si Euangelizem, non eſt q. 1. Cor. 9.
 glorier. Neceſſitas enim mihi incumbit. Væ autē
 mihi eſt, niſi Euangelizem. Nam ſi uolens hoc ſa
 ciam, præmiū habeo, ſin inuitus, diſpēſatio com
 miſſa eſt mihi.

Ipa autem Euangelij prædicatio, continet the
 ſaurum meriti Chriſti, & non in hoc conſiſtit, q.
 Deus remittat peccata, propter merita humanæ
 iuſtiæ, aut propter pecuniam, quam Pontifices
 exigunt, ſed quōd remittat ea, gratuito fauore, &
 clementia, tantum propter Ieſum Chriſtum filium
 ſuum, unicū peccatorum expiatorem, hiſ nimit
 rum, qui credunt in Chriſtum, ut & ſi Apoſtoli
 prædicando Euāgelio diſpenſant remiſſionem pec
 catorum, tamē, ut auditor Euangelij capiat huius
 diſpenſationis fructum, magis in ipſius, quā in
 Apoſtoli arbitrio ſitum ſit. Si enim auditor acci
 pit Euangelion fide, fruitur peccatorum remiſſio
 ne. Si autem reijcit incredulitate, retinetur & in

Lu. ultimo. peccatis suis. Oportet, inquit, prædicari nomine
 eius penitentiam, & remissionem peccatorum in
 omnes gentes. Iubet Christus prædicare peccato-
 rum remissionem, non nomine humanorum meri-
 torum, sed **NOMINE SVO**, hoc est, gratui-
 to, propter ipsius passionem & mortem, qua pec-
 cata expiavit, & iram Dei placavit. Et Petrus: Hinc
Act. 10. omnes Prophetæ, (inquit) testimonium ferunt, &
 remissionem peccatorum accipiat per nomē eius,
 quisquis crediderit in eum. Cum Petrus paulo an-
 te dixisset, & Christus præceperit Apostolis, ut
Remissio pec- prædicarent populo & testificarētur, hunc Iesum
catorum per constitutum esse à Deo iudicem uiuorum & mor-
quid & qui- tuorū, statim addit duo insigniter obseruanda: Al-
bus cōtingat. terum est, & remissio peccatorum contingat per
NOMEN Christi, hoc est, non propter humanam
 iusticiam, sed tantum propter Christum: Alterū, &
 remissio peccatorū contingat indiscriminatim om-
 nibus his, qui credunt in Christum. Et quidem alle-
 gat testimonium omnium Prophetarū. Quare cum
 in Euangelio Christi, quod Apostoli necesse habēt
 prædicare, contineatur thesaurus meriti Christi, et
 donatio gratuita remissionis peccatorum, manife-
 stum est, quod & dispensatio eius thesauri non sit
 concessa libero arbitrio Apostolorum, multo mi-
 nus Pontificum, & quod qui non prædicant Euan-
 gelion

gelion Christi, etiamsi Apostoli, etiamsi Pontifices, etiamsi Episcopi uocentur, non tamen sint dispensatores thesauri Christi, nec peccatorum uel remissores uel retentores.

Sed postquam refutatus est, quantum quidem in presentia satis uidetur, abusus Clauium, seu ministerij dispensandæ remissionis peccatorum, uideamus nunc quis sit uerus & legitimus huius ministerij usus, ac finis.

Ministerij ad

Ac primum, non est sentiendum, quod sicut de dispensandæ renum linguarum, & aliorum miraculorum fuit in missionis peccatorum ueritate una cum personis ipsorum, ita & ministerium renum usus, mittendi ac retinendi peccata, quod est ministerium prædicandi Euangelij, intercedit in Ecclesia una cum Apostolorum & οὐ γέγονεν eorum personis, sed conseruatur & propagatur, diuina clementia & potentia, in Ecclesia usq; ad extremum huius mundi diem. Nam quæ miracula edita sunt per Apostolos in nomine Christi, in hoc sunt edita, ut ueritas Euangelij confirmaretur, & ministerium eius ad omnem posteritatem propagaretur. Non, ut uoluit Christus tale ministerium institueret, quod esset tantum Apostolorum, sed quod esset totius Ecclesie usq; ad cōsummationem seculi. Unde, quod ad Petrum nomine Apostolorum dicit: Matt. 18.

Quicquid alligaueris in terra &c. hoc idem pos-
 sita ad Ecclesiam dicit: Amen dico uobis, quaecun-
 que alligaueritis super terram, &c. Et Paulus,
 Quotiescunq; inquit, comederitis panem hunc, &
 de poculo biberitis, mortem Domini adnunciat,
 donec ueniat. Donec, inquit, ueniat. Significat igitur
 haud obscure ministerium praedicandi Euange-
 lij perduraturum usq; ad nouissimum diem huius
 mundi. Quod & Christus ipse aperte docet,
 cum ait: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus
 usq; ad consummationem huius seculi. Accedit hoc,
 quod in oratione sua apud Ioannem, non tantum
 precatur pro Apostolis, uerum etiam pro ijs, qui
 per ministerium eorum credituri sunt in ipsum, si-
 gnificans fore, quod & si Apostoli corporali uita
 defunguntur, ministerium tamen eorum sit in Ec-
 clesia duraturum. Et ad Thomam ait: Beati, qui non
 uident, & tamen credunt. Quibus uerbis indicat
 futurum, ut multi, etiam posterioribus temporibus
 credituri sint ministerio Euangelij, & consecuti-
 ri ueram ac eternam salutem. Ministerium igitur
 Euangelij non erat unum cum Apostolis abrogan-
 dum, sed in Ecclesia propagandum. Hinc est, quod
 Paulus scribit Christum ad edificandam Ecclesiam
 suam non dedisse tantum Apostolos, sed etiam Pa-
 stores & Doctores. Et iubet Titum oppidatum
 constituere

constituere presbyteros seu Episcopos, qui fideliter doceant, & possint Ecclesiam sana doctrina erudire, & contradicentes convincere. De hac autem re non admonemur otiose, sed necessario, ut delictet, ut sciamus, quod cum ministri Ecclesie huius temporis adnunciant nobis Euangelion Christi, quod Apostoli adnunciarunt, & nos credimus huic Euangelio, non minus accipiamus remissionem peccatorum, nec minus, si non credimus, retineantur peccata nostra, quam si ipsorum lorum fuissetus auditores.

Deinde institutio huius ministerij est clarum & apertum testimonium, quod Deus det ueniam lapsis, & recipiat poenitentes in gratia. lubet enim predicari nomine suo remissionem peccatorum. Sicut autem Christus ait, sanos non habere opus medico, & se non uenisse ad uocandos iustos, sed peccatores ad poenitentiam, ita & peccatorum remissio, non pertinet ad iustos, qui aut nulli sunt aut hypocrite sunt, quibus peccatorum remissio non est cura, sed pertinet ad peccatores seu lapsos, qui peccata sua agnoscunt, & cupiunt liberationem. Quare, cum Christus instituit hoc ministerium in Ecclesia, manifeste significat lapsos posse ueniam peccatorum consequi, & poenitentes recipi a Deo in gratiam. Neque id semel tantum, sed quos

Lapsi ueniam
consequi possunt.

ties peccator lapsus, cōuertitur pœnitentia ad Dō-
 minum. Etsi enim is, q̄ postq̄ renatus est in Christo
 per baptismū, relabitur in ea peccata, quæ uastant
 conscientiam, tētat Deum periculosissime, & red-
 dit sese ipse diuina clemētia indignum, Deus tamē
 tantæ est misericordiæ & bonitatis, ut non solum
 reuocet eum ministerio Euangelij sui ad pœniten-
 tiam, uerum etiam recipiat & complectatur pœni-
 tentem summa animi beneuolentia & promptita-
 dine, adeoq̄ iuramento confirmet clementem suā
 uoluntatem. Sic enim dicit apud Ezechielem cap.
 33. *Viuo ego, nolo mortem impij, sed ut conuertatur
 impius à uia sua & uiuat.* Et apud Lucam cap.
 15, testatur tribus memorabilibus parabolis, quan-
 ta Dei clementia peccator ab impietate reuertēs
 recipiatur. Et additur: *Gaudium erit coram ange-
 lis Dei super uno peccatore agente pœnitentiam.*

Et 2. Timot. 2. *Si negamus, et ille negabit nos. Si
 increduli sumus ille fidelis manet, negare se ipsum
 non potest. Hoc est. Si deficiamus uel manifesta abne-
 gatione, uel sceleribus, à Christo, negat et ipse nos
 corā Deo Patre suo, nec agnoscit nos amplius pro
 membris suis.* Et tamen tanta est ueritas Euāgelij
 eius, tanta est fides eius in seruandis pactis suis, ut
 cum semel inierit nobiscum sœdus in baptismo, se
 esse mediatorem & reconciliatorem nostrum cog-
 rans

nam Deo Patre suo, maneat fidelis & firmus in hoc fœdere, ut nos quouis tempore, quavis hora, pœnitentia reuertentes recipiat. Seipsum enim, inquit Paulus, negare non potest. Et aliàs, Rom. 11: Dona & uocatio Dei eiusmodi sunt, ut eorum illum pœnitere non possit. Quare, & si summa cura, studio & uigilantia opus est, ne post acceptam cognitionem Euāgelij Christi, & remissionem peccatorum per fidem, relabamur in peccata, & obsequamur cupiditati carnis, tamen si quis præoccupatus fuerit, ut Paulus loquitur, in aliquo delicto, non abiiciat curam salutis suæ, sed reuertatur ad Dominum pœnitentia, & consequetur per Christum reconciliationem.

Præterea, Ministerium prædicandi Euāgelij & dispensandæ remissionis peccatorum, institutum est, non solum in hunc usum, ut testificetur lapsis & pœnitentibus patere receptum ad Christum, & gratiam Dei, uerum etiā, ut sit organon seu instrumentum, quo spiritus sanctus utitur ad effundenda & communicanda dona sua, quæ ad agendam pœnitentiam, & ad consequendam salutem sunt necessaria. Nam ad agendam ueram pœnitentiam, initio necessaria est agnitio peccati, ut agnita seueritate iræ Dei, et grauitate æterni supplicij, propter peccatū, exciteris ad ingrediendā remissionē

nem peccati & liberationem. Peccatū enim tanto favore à carne detinetur, ut homo nō possit ad odium eius, & ad querendam remissionem eius excitari, nisi agnitione iræ Dei, et gravitatis supplicij, quod peccato debetur. Nec magnitudo beneficij

Ad agendam Christi, quod est remissio peccati, rectè cognosci
pœnitentiam potest, nisi antea magnitudo peccati, & damnatio
que necessa- nis nostræ propter peccatū, cognoscatur. Quare
ria. ad agendā ueram pœnitentiā, primum omnium ne-

cessaria est agnitio peccati. Deinde necessaria est Fides in Iesum Christum, uidelicet, ut postquam agnoueris peccati magnitudinem, credas te propter Iesum Christum habere peccati remissionē, & te propter Christum Deo reconciliatum esse.

Ioan. 3.

Qui enim non credit, inquit Ioannes, filio Dei, non uidet uitam, sed iræ Dei manet super eum. Et

Act. 13.

Paulus: Per hunc adnūciatur uobis remissio peccatorum, & ab omnibus, à quibus non potuistis per Legem Mosi iustificari. Per hunc omnis, qui

Act. 10.

CREDIT, iustificatur. Et Petrus: Huic omnes Prophete testimonium ferunt, quod remissionem peccatorum accipiat per nomen eius, quisquis crediderit in eum. Quare fides in Christum necessaria est ad agendam ueram pœnitentiam. Sed postquam consecutus es remissionem peccatorum per fidem, & reputaris iam iustus propter Christum, necessarium

necessarium etiam est, ut hanc fidem conserues, & ut proferas fructus qui deceant poenitentiam, & ambules constanter in uocatione Dei, siue faciendo bona, quæ Deus præcepit, siue ferendo mala, quæ Deus immittit. Quare necessaria est confirmatio fidei, necessariae sunt aliæ uirtutes, uidelicet spes, caritas, castitas, temperantia, mansuetudo, patientia, tolerantia, & si quæ sunt id genus aliæ. Etsi autem Euangelion per se non est indicatio peccati, sed iusticiæ, nec est nuncium iræ Dei, sed gratiæ eius: Nam peccatum indicare, & iram Dei nunciare, proprium est officium Legis, quænam admodum supra exposuimus, tamen sicut Christus ipse, qui est Euangelij autor, suscepit ministerio suo, quo in his terris functus est, etiam Legem explicandam, (quod propriè fuerat officium Mosi) ut ostensione peccati ad suum ipsius proprium officium, quod erat prædicare peccati remissionem, perueniret: ita ministerium prædicandi Euangelij ordinatum est ad hunc usum, ut spiritus sanctus habeat organon seu instrumentum, quo excitet in homine agnitionem peccati, & fidem, & spem, & caritatem, & obedientiam, & patientiam, & omnes reliquas uirtutes, quæ ad ueram & æternam salutem sunt necessariae. Nam quod hic sit usus huius ministerij, certa

Et manifesta sunt scripturae testimonia.

Ioannis 16 Spiritus, cum uenerit, arguet mundum de peccato, Arguet uidelicet, ministerio prædicandi Euangelij, quod ministerium in die Pentecostes magnis miraculis instituit et confirmauit.

Rom. 10. Fides ex auditu, auditus autem per uerbum Dei. Verbum igitur Dei, hoc est, Ministerium Euangelij, organon est, quo Spiritus sanctus effundit in hominem donum fidei.

Ioannis decimosextimo. Non pro eis tantum rogo, sed et pro ijs, qui credituri sunt per sermonem eorum. Sermo igitur Apostolicus, hoc est, Ministerium prædicandi Euangelij est instrumentum, quo utitur Spiritus sanctus ad excitandos homines, ut credant Euangelio, et habeant remissionem peccatorum per fidem.

1. Thessa. 2. Agimus gratias Deo indefinenter, quod cum acciperetis sermonem à nobis, quo Deum disceratis, accepistis non sermonem hominum, sed sicut uere erat, sermonem Dei, qui et AGIT in uobis credentibus. Dicit sermonem Dei, qui est Euangelion de Christo, esse efficacem in credentibus. Significat igitur, prædicationem Euangelij esse instrumentum, quo Spiritus sanctus efficax est in cordibus piorum.

1. Cor. 3. Dei sumus Cooperarij. Et paulo ante
Quis

Quis est Paulus? quis Apollo? nisi Ministri, per quos credidistis? Per quos, inquit, credidistis. Fides igitur, quæ est donū spiritus sancti, datur per Ministerium Euangelij. Vnde & sequitur: Ego plantavi, Apollo rigauit. Sed qui dat incrementum, Deus est. Et additur quidem: Neque qui plantat est aliquid, neq; qui rigat.

Hoc autem non sic intelligendum est, quod in conferendis arboribus Paradisi, hoc est, Ecclesiæ, plantator & rigator omnino nihil faciant, sed q; incrementum non sit ipsis acceptum ferendum. Hoc enim si respexeris, nihil sunt plantator & rigator. Sed si respexeris organon, quo Deus solet incrementum suum effundere, certe multum sunt, & opera eorum necessaria est.

1. Cor. 5. Ego genui uos in Christo Iesu per Euangelion. Significat ergo Paulus quod ministerium Euangelij sit illud medium, quo spiritus sanctus nos regenerat.

1. Petri 1. Renati non ex semine mortali, sed ex immortalis, per sermonem Dei uiuentis, & manentis in æternum. Et mox: Hic est sermo, qui per Euangelion delatus est ad uos. Si renascimur per sermonem Euangelij, & renascentia est opus spiritus sancti, sermo Euangelij sit spiritus sancti instrumentum necesse est.

Ministerio
Euangelij cō
fertur salus
uera.

Sed quid multa? Paulus ad Romanos scribens clarè docet, Ministerium Euangelij esse organon illud, quo Deus confert in eos, qui credunt Euangelio, ueram & perpetuam salutem: Euangelion, inquit, est potentia Dei ad salutem omni credenti. Etsi enim Deus est liberrimum agens, nec est necessario alligatus ad externam Apostoli, aut alterius ministri Ecclesie uocem, tamen quia ipse instituit hoc externum prædicandi Euangelij ministerium, utitur eo ordinariè, ad conferenda in homines ea dona, quæ ad salutem necessaria sunt, cum nihilo minus liceat ei, quando uisum fuerit, pro omnipotenti sua maiestate, etiam sine hoc instrumento, salutem conferre. Et tamen hæc est ordinaria conferenda salutis uia. Sicut & aliàs, cum Deus possit admirabiliter, sine agro, sine aratione, sine sementi, frumenta creare, solet tamen ea nobis officio agricolarum, & operibus agriculturæ conferre. Quare, qui ministerium prædicandi Euangelij contemnunt, & sperant se sine huius usu, consecuturos ex alto dona spiritus sancti, hi tentant Deum, & peccant in ordinationem ac institutionem Dei, & non solum non assequuntur dona spiritus sancti, uerum etiam traduntur tyranni spiritus mali.

Postremò, hoc ministerium non tantū ad hunc usum

usum est institutum, ut adnunciet Euangelion de remissione peccatorum, publicè tantum, & uniuersis, sed etiam priuatim & singulis id petentibus. Quam̄ autem omnes hi, qui credunt Euangelio, cum publicè uniuersis adnunciatur, absoluuntur à peccatis suis, tamen usus obtinuit, ut ea Euangelij adnunciatio, quæ fit priuatim, uocetur Absolutio priuata.

Sic Christus absoluit priuatim Paralyticum, apud Matth. cap. 9. Bono, inquiens, animo esto, fili: Remittuntur tibi peccata. Sic absoluit mulierem peccatricem apud Lucam cap. 7. Remittuntur, inquiens, tibi peccata. Fides tua te saluam fecit, uade in pace. Sic absoluit Latronem in cruce: Hodie, inquiens, mecum eris in Paradiso. Sic & Philippus absoluit Eunuchum Act. 8. Si credis ex toto corde, licet, hoc est si uerè credis in Iesum Christum, pro-mitto tibi per baptismum, in nomine Christi certissimam peccatorum remissionem.

Nec committendum est, ut ex Ecclesia morem priuatim absoluendi pœnitentes & petentes abijciamus. Etsi enim Sacramenta quæ sunt Baptismus & Cœna Dominica, in hoc sunt instituta, ut usu eorum singulis applicetur, quod sola prædicatione uniuersis offertur, tamè quia Christus discrete dicit, & quicquid ministerio Euangelij soluitur in terra, soluatur etiã in caelo, & ad se quisq; mul-

to magis pertinere existimat, quod priuatim ipsi
 adnunciatur, q̄ quod publice uulgatur, ideo usus
 priuatæ Absolutionis in Ecclesia reuendus est.

Nec est, quòd obijcias, Solius Dei, non hominis
 esse peccata remittere. Nam solus quidem Deus
 remittit peccata, sua autoritate, propter Christū
 filium suum, sed ministerium commendauit Eccles-
 iæ & ministris eius. Sicut enim Solus Deus con-
 fert in nos corporalia alimenta, & publicam pa-
 cem, utitur tamen ad dispensanda hæc beneficia
 agricolis & Magistratibus, ita & solus ipse re-
 mittit peccata, utitur tamen ad adnunciandam,
 & certificandam in nobis peccatorum remissionem
 ministerio uerbi et sacramentorum suorum,
 quorum functionē Ecclesiæ & eius ministris man-
 dauit. Nam, quòd debeamus prædicationem Euan-
 gelij de Iesu Christo, siue publicè siue priuatim, nõ
 tanq̄ humanã, sed tanquã cœlestem uocem agno-
 scere & excipere, testatus est Deus multis euiden-
 tibus argumentis, & magnis etiam miraculis

Cum enim Deus mitteret unigenitū filium suū
 Dominum nostrum Iesum Christum in has terras,
 ut expiaret peccata nostra, et placaret iram eius,
 non fecit ex eo terrenum Monarcham, sed Con-
 cionatorem Euangelij. Spiritus Domini, inquit, su-
 per me, eo q̄ unxerit me, ad prædicandū Euan-
 gelion

Christus fuit
 concionator,
 non Monar-
 cha.

lion pauperibus misit me. Et iterū: Ego in hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimonium feram ueritati, hoc est, ut predicem ueram religionem, uerum Euangelion. Existimas autem, si quod ministeriū in terris aut dignius, aut utilius, aut magis salutare esset, quàm ministeriū prædicandi Euāgelij, Deū Patrē id filio suo non mandaturū fuisse? Nunc igitur, cum mandauerit ei hoc, de quo nunc loquimur ministerium, perspicuum est, nullū esse aliud, quod hoc uel dignitate uel utilitate excellat. Nec mandauit ei hoc ministerium simpliciter, sed mandauit etiam nobis uoce de cælo sonanti, ut ipsum audiamus: Hic est, inquit, filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitū est, HVNC AVDITE. Deniq; iussit eū edere talia miracula, qualia nunquā in terris nec uisa nec audita erāt, ut his Euangelion, quod prædicabat, confirmaretur.

Deinde, cum filius Dei ascenderet in cælum, & emitteret Apostolos in orbē terræ, ut in nomine eius, ministerio, quod ipse obierat, fungerentur, ornauit eos tanta edendorū miraculorum claritudine, ut non solū loquerentur diuersis linguis, uerum etiā in nomine eius demonia eijcerent, egros sanarent, ac mortuos quoq; suscitarent. Quod idcirco factum est, non ut his miraculis personis Apostolorum sanctitas comprobaretur, sed ut ipsorum.

Miracula Apostolorum confirmant ministerium ipsorum.

autoritas ministerij eorum confirmaretur, & nos certiores redderemur, q̄ cum audimus uocē eius Euāgelij, quod Christus et Apostoli, nomine Christi, prædicauerunt, et in toto orbe uulgauerunt, nō audiamus humanā, sed cœlestem uocē, cui non minore fidem adhibere debeamus, q̄ si Christus ad huc corā uisibilis adstaret, & nobis Euangelion de peccatorum remissione adnunciaret. Ac uide mihi, quæso te, q̄ serio alligauerit nos Deus ad usum huius Apostolici ministerij, q̄ ne angelis quidem permiserit, ut eo fungerentur, sed necesse habuerint eos, qui salutem essent consecuturi, ad Apostolos, & ad eorum Euangelion remittere.

Angelis quare nō utatur Deus in adnunciando Euangelio.

In Actis Apostolicis cap. 5. cōiunguntur Apostoli in carceres. Sed angelus Domini aperit nocturnas carcerum, eductisq; illis, dixit: Ite & stantes loquamini in templo populo omnia uerba uite huius. Quid? An non potuit Angelus ipse in templo concionari, ut non fuisset opus ministerio Apostolorum, & fortassis angelus pius fidei apud populum habuisset? Si potuit fores carceris aperire, & Apostolos educere, ac dare eis mandata prædicandi, potuisset etiam ipse Euāgelion prædicare. Sed ita uisum est Domino, ut Apostoli, nō angeli prædicarent Euangelion, uidelicet ut sciremus nobis non esse expectandas Angelicas reuelationes, sed audiendum

audiendum esse Euangelion, quod Apostoli ad-
nunciarunt, & quod ad posteros in Ecclesia
transmiserunt.

In Actis Apostolicis capite octauo, Angelus
Domini iubet Philippum ad Eunuchum Aethio-
pem accedere, & ei Euangelion de Christo ad-
nunciare.

Capite decimo, iubet Angelus Cornelium uo-
care ad se Petrum, ut discat ex ipso, quid oportet
facere.

Capite decimo sexto, Vir Macedo, quem non
dubium est Angelum Domini fuisse, stabat ante
Paulum, et deprecabatur eum, ut profectus in Ma-
cedoniam succurreret ipsis. Quid, obsecro, haec an-
gelorum mandata sibi uolunt? An non potuerunt
ipsi, ministerio praedicandi Euangelij fungi? Quid
est, quod hoc ministerium a se, in Apostolos reijci-
unt? Hoc uidelicet est, quod uoluerunt significare,
ad quaerendam ueram & aeternam salutem, non
esse necessarium, ut dicamus, quis nostrum ualet
ad coelum conscendere, aut mare transfretare, ut
inde afferat nobis uerbum Dei: sed iuxta nos esse,
in Euangelio, quod Apostoli praedicarunt, posi-
tum, ut quod ore Apostolorum praedicatum est,
hodieq; adhuc ex ore eorum praedicatur, corde
credamus, & ore confiteamur.

Agamus igitur, quas possumus gratias Deo Pa-
tri Domini nostri Iesu Christi, pro beneficio hu-
ius Apostolici ministerij, ac utamur eo summa di-
ligentia, & conseruamus ad conseruationem eius in
Ecclesia omnem operam nostram, ut cœlestem fru-
ctum eius, per spiritum sanctum capiamus.

Τῶν θεῶν χάρις, ἡ ἐν παντί τε δευραμβεύον
τι ἡμᾶς ἐν ἡμεῖς, ἡ ἐν τῇ ὁσμῇ τῆς γνῶ-
σεως αὐτῆς φανερῶντι δὲ ἡμῶν ἐν
παντί τὸ ὄψω.

FINIS.

INDEX IN EXPLICA-
TIONEM CATECHISMI D.
IOANNIS BRENTII.

A.

A blatorum restitutio	Aduersa non sine uoluntate		
609	Dei nobis accidunt	377	
Abrogatio cultus le	Aduersa quo consilio Deus		
uitici	68.713	immittat	414
Absolutio priuata	773	Adulterium	588
Abstinentia ab esu carnum	Aegyptus repleta	Idolaz	
duorū dierum unde	549	tria	472
Abusus nominis Dei & uul	Aegyptius nomine Dei abis		
nerum eius	508	tens	520
Abusus dictorum sacræ scri	Aequalitas hominum impro		
pturæ ad scommata ibid.	batur	557	
Abuentiū nomine Dei sup	Affectus Dei paternus	105	
plicia	520	Afflictis Deus præsto adest	
Actiones hominum dupli	Afflictionū ratio	377	(342
ces	534	Afflictiones non sunt temere	
Adā traxit secū in ruinā uni	accersendæ	422	
uersum genus humanū	74	Afflictionum nostrarum &	
Adā quomodo factus sit ido	passionis utilitas	156	
latra	464	ἀραδὸν Goth . idem	
Adnunciare quid sit	716	Guth	92
Aduersa exemplo Christi pa		ἀγῶνία	166
tienter ferenda	255		

INDEX.

Auditus uerbi	697	In Baptismo Dei negociū	47
B.		In Baptismo Deus presentia	
Baalitarum crux	165	suam reuelat uerbo & si	
Baptismus quid sit	46	gno	50
Baptismus ad salutem quo		Baptisati, frequēter erudiēdi	
modo necessarius sit	34. 35	sunt concione Euāgelij	62
Baptismus propter duas cau		Baptisare quid sit.	59
sas accipiendus	36	Baptisare in nomine Christi,	
Baptismus quando profit	30	sive in nomen Christi	46
Baptismus quomodo tollat		Basilidiani	175
peccatum	271	Beneficia Dei spūalia, item	
Baptismus semel acceptus		terrena, quō petenda	345
ualet	40	Beneficia Dei erga nos	690
Baptismi cerimonia explica		Bona opera non prohiben-	
tur exēplis quibusdam	38	tur	459
Baptismi maiestas	52	Bonorum operum honor, et	
Baptismi usus i tētationib.	53	usus duplex	685
Baptismi institutio	55	C.	
Baptismi cōfirmationis duo		Cerimoniae diuinitus ordine	
testimonia	55	te quare à Prophetis re-	
Baptismi institutionis præfa-		ijciantur	663
tio	56	Cain idolatra	467
Baptismi fundamentū nō col		Calcis et aquæ similitudo	635
locatū sup certis literis, syl		Calumnie	610
labis aut dictionibus	62	Caritas fraterna	357
In Baptismo dei præsentia	46	Caro quō crucifigenda	166

INDEX.

Carnis concupiscentia quo modo mortificetur	167	in numero populi Dei eorum ram Deo	29
Carnalis natiuitas non facit Christianos per se	21	Christianæ Religionis ueritas & certitudo	18
Castitas et pudicitia commentatur omnibus	599	Christianorum & aliorum hominum discrimen	27
Catechismus quid sit	2	Christus adest Ecclesiæ suæ	66 (120)
Catechismus parua Biblia	3	Christus solus uere est Iesus	124
Catechismi usus necessarius	3	Christus rex quō tres partes officij regis administrat	126
Catechismū pueros docere quanta dignitas	9	Christus fil. Dei unigenitus	130
Catechumeni qui dicantur	2	Christus dicitur Dominus Zebaoth	132
κατὰ χεῖρα, κατὰ χεῖρας, κατὰ χεῖρα	1	Christus non tantum nuncius patius Deus	134
Catholicum	240 (603)	Christus non est à seipso, sed à Deo Patre	134
Cæsus legitimus nō est furtū		Christus splendens gloria patris	137 (139)
Cerdoniani et Manichæi	173	Christus uerus hō	145
Cerimibus	521	Christus paup natus quare	145
Chā & Iaphet Idolatræ	470	Christus quō Patriarchas ex inferno eduxerit	166
Chirographum Dei	162	Christus cur ad conuicia & blasphemias cōiueat	206
Choreæ impudicæ	591	Christus	207
Christiani cur uocemur	20.25		
Christianos facit fides in Christum	22		
Christianorum felicitas & maiestas	26		
Christianorum infantes sunt	207		

INDEX.

Christus sedet ad dextram Patris	207	Christi duplex descensus ad inferos	183
Christus quando et quō sede at ad dextram patris	209	Christi officiū principale	436
Christus an puniat impios ante nouissimum diē	229	Christi iusticia, ē ipsum credē tium iusticia	676 (na 132
Christus reconciliator	313	Christo tribuitur gloria diuē	
Christus promulgauit Decalogum	434.437	Christo tribuitur redemptio & placatio uera	306
Christus fuit concionator, non monarcha	774	Circumcellionum crux	165
Christus sine peccato	675	Claues regni caelorum quas net ad solum Petrum	752
Christus distinguitur iuxta maiestatem et ministerium suum	435	Clauiū promissio non pertinet ad solum Petrum	752
Christi nullus uicarius	65	Clauibus abutuntur Pontifices Romani	750
Christi diuinitas	129	Clementia & bonitatis Dei testimonia et exēpla	91.92
Christi officium	214	Cœlum	112
Christi humanitas	136	Cœna do. sacramentum	699
Christi typus Melchisedec	136	Cœna Dominica instituta pro tota Ecclesia	706
Christi conceptio	136	Cœna do. à quo instituta	706
Christi natiuitatis cognitio necessaria	141	Cœna dominica quare dicatur sacrificium	717
Christi genus seu familia	142	Cœna dominica non sit priuata sacrificuli actio	713
Christi tempus aduentus	143	Cœnae do. usus principalis	703
Christi matris persona	144		
Christi natiuitatis locus	144		

INDEX.

Cœne dominicæ observatio	Conceptionis Christi cognitio quid proffit	138
non ad tempus certum al- ligata	708	Concio prima de Religione Christiana
Cœne dominicæ species us- traq; instituta	710	Concio prima de Passione Christi
Cœne dominicæ finis pro- prius	711	Conciones prophetice de Passione Christi
In Cœne institutiõe que Chri- stus præcipuè fecerit	725	Concupiscentia carnis quom- modo mortificetur
Cœne dominicæ actio nũc tã- ta sit dignitatis p se, ut me- reatur cœlestẽ hereditatem	730	Concupiscentia sceda
Cœnã dominicã sumetes	725	Concupiscentiæ lex à Chri- sto et Paulo illustratur
Cœnã dominicã sumere volẽ- tes quõ seipos probet	728	Concupiscentia alienarum rerum
Coenam dominicã dignè su- mentium utilitas	729	Concupiscentia quomodo cõ- pescenda
Commemoratio Christi quid sit	714	Concupiscentiæ & ipsius operis discrimen
Cõmodi et incõmodi ex veri- tate et mēdatio collatio	627	Cõfessio christi necessaria
Communio rerum, & qualis sit	607, 608	Coniugũ studiũ præcipuũ
Communio sanctorum quæ sit	258	Cõiugũ quare institutũ
& cur doceatur	255	Coniugium non pertinet ad futurum seculum
		Coniugij commendatio
		Cõiugij benedictio explicat Baptismi

INDEX!

Baptismi caerimoniam	39	Crucis signaculum	170. 171
Cooperarij S. Sacti quo effi-		Cruce sua quid nobis Chris-	
ciamur	581. 596. 613. 626	tus impetrauerit	160
Corpus Christi post resurre-		Crucis Christi abusus	169
ctionem cur ad tempus ui-		Cruce duplex	166
sui et tactui obnoxium	291	Cupiditatum assensus	636
Corpora resurgentium qua		D.	
re dicantur spiritualia	290	Danielis statua terra regna	
Corpora damnatorum an re		significans	267
surgant	291	Debita ciuilia sunt soluenda	
Corporalia bona quomodo	398	Debita spiritualia	399
petantur	393	Decalogus quibus miraculis	
Creaturarū gemitus duplex		fit promulgatus	437
Creaturarum reconciliatio		Decalogus ante promulgas-	
cum Deo	161	tionem rationi humane	
Creaturae omni	70	cognitus	442
Creatio an soli patri asscriba-		Decalogus an pertineat ad	
tur	109	nouum Testamentum	446
Creationis monumētum	111	Decalogus in quem usum da-	
Creationis diuine cognitio		tus	646
quem usum habeat	118	Decalogus reddit pcc. a una	
Credere quid	72	Christi illastrius	654
Crucis supplicium cur Chri-		Decalogi & Euangelij pro-	
stus suscepit	158	mulgator Christus	433. 437
Crucis supplicium omnium		Decalogi usus qd sit	440. 442
maxime horribile,	267		

INDEX.

Decalogi alter usus	445	Descendere ad inferos	186
Decalogi abrogatio, & eius cerimonie	447.449	Descensus Christi duplex ad inferos	185
Decalogi autoritas & utili-		Detractor homicida triplex	
Decalogi impletio	451 (1463 574		
Decalogi diuisio	456.457	Detractiones de bona fama	
Decalogi usus spūalis, uideli cet ostēdere peccata	549	alterius	610
Decalogi perfectio	549	Deus quod sit, & unde con- gnoscat	88
Decalogi doctrina non suffi- cit ad iusticiam	550	Deus quibus modis se patefi- cerit humano generi	89
Decalogi promulgatio ad sa- lutem necessaria	556	Deus est omnium rerum res- munerator	91
Decalogi usus ad iustificatos pertinens	556	Deus est osor et seuerissimus iudex peccati	93
Decalogi & operum nostro rum collatio	563	Deus est longanimis	95
Decalogi impletio & iustifi- catio coram Deo	625	Deus unus, & tres persona Diuinitatis	98
Decalogo an perfecte satisfi- at nostris operibus	667	Deus habet filium	102
Defensio ordinaria licita est	409	Deus quare dicatur pater	102.103.353
Dei presentia, negociū, reue- latio in baptismo	46 47.48	Deus cōseruat res creatas	115
Dei uoluntas duplex	372	Deus quomodo tentetur	418
Dei potentia	424	Deus cur inuocandus	423
		Deus cur sit factus homo	429
		Deum esse ex duplici libro discimus	147
			De 29

INDEX.

Dextera quid sit	210	Ecclesia dispersa habet cōm	
Diabolus quō pellatur	172	iunctionem	259
Dij alieni Ethnicorum	458	Ecclesia habet peccata in ter	
Dilectio nostra quomodo	ris		400
Deo placeat	497	in Ecclesia multi hypocritæ	
Dilectio pximi qualis sit	576	et impij	248
Dilectio Mosi, Davidis, Pau		Ecclesie signa	249
li	578, 579	Ecclesie sanctitas	258
Diuinitas Christi	129	Ecclesie unum corpus	293
Docendi qui sint	58	Ecclesie cōmunio in quibus	
Docendi ministerium à Chri		consistat rebus	259
sto institutum	57	Electio	354
Doctrinæ genus certum te		Episcopi sunt alligati ad Ec	
nendum	64	clesiam, non Ecclesia ad	
Doctrina falsa	619	Episcopos	247
Duo præcipue à Deo præce		Euangelion quid sit	69
pta	496	Euangelion omnibus homi	
E.		nibus prædicandum	72
Ebrietas cur fugienda	592	Euāgelion credēdum est	72
Ecclesia nō tantū de pijs, sed		Euangelici ministerij institū	
etiā de impijs dicitur	240	tio	744
Ecclesiaque sit deserēda	244	Euangelicæ prædicationis	
Ecclesia nō est alligata ad cer		F.	(usus 320
tum genus hoim	et c. 246	Falsa doctrinæ	619
Ecclesia cur dicatur san.		Falsum testimonium coram	
ctā	252, 258	iudicio	618

INDEX.

Festi dies cur instituti	540	Fidei officium duplex	329
Festi dies ut uerè et piè obser- uetur qd faciendū	546. 550	Fidē de resurrectione Chri- sti sequitur nouitas uitæ	199
Festi dies custodiuntur serui- libus diebus	552	Fidē sequuntur bona opa	282
Fides in Christum Iesum fā- cit Christianos	22	Nō propter sed per fidē	320
Fides nō nascitur in hoīe	24	Fide sola iustificamur	324
Fides infantium	29	Fide implemus mandata Dei	
Fides abscondita in infanti- bus	32	Filij Dei beneficia cur in mē- tem reuocanda	563
Fides reuelata in adultis	33	Filij Dei epitheta	453
Fides una est piorum	264	Fœderum & stipulationum ritus	42
Fides, spes, charitas, opera sunt legis	307. 309	Fornicatio simplex an sit peccatum	588
Fides sit certa, nō dubitās	311	Furtum uulgare	601
Fides organon est quo appli- cantur beneficia Dei	319	G.	
Fides formata charitate	326	Gemitus creaturarū dua- plex	32
Fides Patriarcharum & no- stra una est	480	Gētū noīe q̄ intelligatur	59
Fides hosti data seruanda	512	Genus flexio ad nomē Iesu	125
Fides quibus rebus in aduer- sis confirmetur	696	Gestus appetitus seu cupidus tatum	636
Fidei proprius usus	135	Gratia	324
Fidei in Christū utilitas	305	Gratia secundum Mond- chos quid	306
328, 332.		Gratiarum	

INDEX.

Gratiarum actio	518	Hoīs cōditio post lapsū	669
Gratitudo et beneficētia	609	Hoīm actiones duplices	514
Gratitudinem exigit à nos		Homo quare conditus ad i-	
bis Deus	691 (735	magnum Dei	14
Gratitudo filio Dei debita		Homo qd fiat, cū sit ex fide	
H.		in Christiū Christianus	24
Heretici	475	Hereses	507
Hereticum	240	Homo natura sua infœlix et	
Hereticorum conuenticula		damnatus	73:85
fugienda	244	Homo cur fide in Christum	
Herodotus	231.521	& baptisino saluetur	79
Historici de Dionysio Syracu		Homo si nō peccasset, an mā	
sar, o & Damocle	76	sisset perpetuo in hac	
Hodie, damnat impiam solli-		corporali uita	297
tudinem	392	Homo non eripitur Satanae	
Homicidarum gradus qua-		uolenter	315
tuor	572	Homo quare creatus	382
Homini officium & studiū		Honor Christo debitus	683
præcipuum	13	Honore qd intelligendū	557
Homini redemptio ad quid		Honorare	559.562
nos hortetur	15	Hore Canonice	342
Homines quō salui fiant	77	Humani generis tres partes	
Homini uita qualis fuisset, si		Hypocrisis	619 (472
homo non peccasset	443	Hypocritæ Christiani	477
Homini proprium officium		I.	
& uerus finis	542	lactantia & gloriatio de do-	
		nis Dei	514

INDEX.

<p>Idolatrarum catalogus 462 Idolatra oēs homines 466 Idolatria usque ad diluuiū 467 Idolatria Ideorum 472 Idolatria Christianorum 472 Idolatria prohibita 473 Idolatriæ species 474 Idolatriæ punita exēpla 487 Iesus 119. & quibus sit Iesus 121. & quomodo saluet 121, 122. Iesus recte dicitur Christus 925 Iesu Christi persona 128 Ignauia & mendicitas 603 Imagines an prohibite 448 Imaginum cultores 477 Imaginum usus quatenus pro hibitus. 501, 503 Impatentium sermones 515 Impij sepe puniuntur in hoc seculo diuinitus 230 Impios an punit Christus ante nouissimū diem 229 Impostura in contractib. 601 Infantes Christianorum sunt in numero populi Dei 29</p>	<p>Infantes habent fidem 109 Infantes esse baptizatos 60 Infernum quomodo destrux erit Christus 189 Inimici Christi 330 Inimici diligendi 347 Inimicos quomodo possumus beniuolo animo comple cti 409 Inuocatio uera 517-538 Inuocare Deum ut patrem quid efficiat 330 Ira uirulenta, et uulgaris 578 Iudæi 332, 376 Iudex orbis Christus 219 Iudicij extremi certitudo, et testimonia 217 Iudicandos omnes homines 121 Iudicij sententiam secundum quas leges Christus sit pronunciaturus 223, 225 Iudiciorum publicorum con firmatio 624 Iulianus Apostata 372 Iuramenta uulgaris 509 Iura</p>
---	--

I N D E X.

Iuramentam impium, & q̄	monia 95.	exempla 96
grauē peccatum	913	Longeuitas 565
Iuramenti impij & iniqui	Lusus i alterius damnū	604
discrimen	512	M.
Iuramentū cū cōditione	512	Magi, Magia 478, 507
Iustificationis uera doctrina	Mahumetistæ	173, 476
Iustificari 312	(315, 325)	Mala quō deprececur 420
Iustificatio in cōtractib.	608	Maledicum uerbum 574
Iustus, iusticia	313	Malorum origo 113
L.		Malum pœnæ 113
Labor infidelis	602	Malum culpæ 114
Lapsos post Baptismum reci	pi in gratiam 274, 765	Malum triplex 419
Legis usus ciuilis	648	Manna ab Israëlitis colla-
Lex à renatis duobus modis	impletur 335	tum 391
Liber duplex ex quo disci-	mus esse Deum 48, 81, 89	Manuum impositio 707
Liberi conuiciatores & per	cussores 564	Matris Christi persona 144
Liberorum obedientia unde	discatur 568	Matrimonū cū consensu pa-
		rentum contrahendū 560
Locus 1. Pet. 2. explicatur	181	Maximini decretum 499
Locus Ose. 2. explicatur	185	Mendacium ignorantie, iron-
Locus Hebræorum 6. ex-	plicatur 276	nicum, sanctorum 622
Longanimitatis diuine testi-		Mercedis uocabulum 691
		Meritorum humanorum ab
		rogatio 402
		Ministerium docendi à Chri-
		sto institutum 57,
		D d 4

INDEX.

Ministerium Euāgelij habet	Mors Christi quid sit	715
prōmissionem presentiae	Mortis Christi utilitas	175
Christi	64	ueritas 174 (116)
Ministerium Euāgelij cōsta	Mūdus nō fuit ab aeterno	110
bit usq; ad nouiss. diē	96	Mundi materialis causa 111
Ministerij Euāgelicij insti-	Mundi finis seu dies ulti.	117
tutio	744.767	N.
Ministerij remittēdi & reti	Nabuchodonosor	522
nendi petā abusus	760	Natiuitas carnalis non facit
Ministerij dispensandae remis-	Christianos per se	21
siois pctorū uerus usus	763	Natiuitas Christi locus 144
Ministri Ecclesiae quatenus	Natiuitatis Christi utilitates	
audiendi	745	146.148
Miracula Apostolorū confir-	Necessaria uitae dari à Deo	
mant Euāgelij predica-	Nomen	43 (386)
tionem	775	Nomen Dei 359.506
Missā Papistarum	712	Nomen Dei prae textus inii-
Missariorum sacrificulorum		starum cupiditatum 514
impietas	719	Nomine Dei abutētium sup-
Missarij sacrificuli à Christo		plicia 520
non instituti	720	Nominis Dei & uulnerum
Missifices	476	elus abusus 508
Monachi	477	Nonum & decimum praecē-
Monachorum doctrina de iu-		ptū quae prohibeant 634
stificatione impij	506	Nono & decimo praecēpto
Mors quō sit abolita	176	quae mandentur 637

I N D E X.

Noni et decimi præcepti impletio	638	Omnipotentiæ diuinæ cognitio quid proficit	208
Nostrū et nobis admonēt p̄ tota Ecclesia orādū esse	388	Opera supererogatiōis	307
O.		Opera hominis ante regenerationem	307 (325)
Obedientia nostra quomodo Deo grata sit	333	Opera legis quæ dicātur	322
Obedientia qualis præstāda sit Deo	380	Opera bona non prohibentur	452
Obedientia filij Dei, Angelorum	ibidem	Opera Sabbati	539
Occam impia propositio de adorādis imaginibus	504	Opera secundæ tabulæ sunt cultus Deo gratissimus	553
Ocium sabbati cur Deo tan- topere curæ	7	Opera ab hominib. excogitata magis arridēt ratiōi	662
Octauum præceptum quæ prohibeat	618	Opera quæ Deo placeāt	662
Octauo præcepto quæ mandantur	622	Opera impiorum an satisficiant legi	670
Octauo præcepti impletio	624	Opera piorum quomodo placeant Deo	670
Odiū et inuidia quō depōnenda etc.	582 (dum 70)	Opa bona quare faciēda	682
Omnī creaturæ quō intelligē		Opera debent sequi fidē	588
Oipotētīæ Dei testimonia	205	Operum bonorum honor, et usus duplex	685
Omnipotentiā suā quibus rebus Deus patefecerit	206	Oratio Christianorum ar- ma, anchora, asylum	537
		Oratio quid sit	338
		Orationis tria genera, dome	

INDEX.

<p> <i>stica seu puerilis</i> 341 <i>Oratiōis do. cōmendatio</i> 350 <i>Orationis do. autor</i> 418 <i>Orātus seu muocādus q̄s</i> 338 <i>Orandum quo merito et qua fiducia</i> 347. 348. 427 <i>Orandum semper</i> 430 <i>Oratio Ecclesiastica seu publica</i> 342 <i>Oratio spiritalis seu priuata</i> <i>ibidem</i> <i>Ordinationes diuinae sunt magnificandae</i> 557 <i>Organa spiritus S. quomodo efficiamur</i> 596. 582. 633 <i>P;</i> <i>Panis quid</i> 383 <i>Panis quotidianus</i> 391 <i>Panis & unum in cœna Domini</i> 700. 706 <i>Panis et uini consecratio</i> 711 <i>Parentū noīe quēniant</i> 555 <i>Parentum negligentia erga liberos</i> 565 <i>Parentum officium</i> 5. 517 <i>Parochia una tantum in gente Iudaica</i> 68 </p>	<p> <i>Parsimonia</i> 609 <i>Passio Christi ab initio mūdi adnunciata, & adumbrata multis figuris</i> 152 <i>Passionis Christi prima cōfessio</i> <i>ibidem</i> <i>Passionis articulus quid aduoneat</i> 154 <i>Passionis meritum quomodo applicetur</i> 155 <i>Passionis & afflictionum nostrarum utilitas</i> 156 <i>Passionum publicarum multa genera</i> 155 <i>Passionis & mortis Christi ueritas</i> 174. utilitas 175 <i>Patientia in paupertate</i> 610 <i>in aduersis</i> 418 <i>Pater est nomē essentialē</i> 352 <i>Pater quare ita dicatur</i> 102 <i>Patris uocabulū principaliter tribuitur primæ p̄sonæ</i> 105 <i>Patrisfamilias officiū</i> 6. 517 <i>Patris nomē quomodo Pharisæi usurpauerint</i> 555 <i>Patriarchas quō Christus ex inferno eduxerit</i> 186 </p>
--	--

INDEX.

Pauciloquium commendatur	Pietatis premium	489
	611 Pietatis neglectus i hoib; 12	
Peccatorum magnitudo & gravitas	Pilatus quis fuerit	149
	727 Pilati cur fiat mentio	150
Peccatum reliquum in rena	Pœnitentes non petentes ue	
tis 251. non imputatur 271	niam 270. ad pœnitentiã	
Peccata oia remittuntur pro	agendam que necessa	
pter Christiũ oibus 270	ria	768
Peccatorum condonatio gra	Pontifices	68
tuta est	408 Pontificũ uana iactãtia de re	
Peccatum non regnet in no	misione peccatorũ	278
Periuria 310 (bis 413 421	Pontifices Romani abutun	
Pericula quomodo ex uoca	tur clauibus	750
tione ad eunda	417 Præcepta nobis præcipue	
Periculis non temere nos	sunt duo	496
obijciamus	410 Præsentiam suam quibus re	
Petitionum ordo	bus Deus patefecerit	49
	382 Præsentie Dei reuelatio	48
Petitionum epitome	419 Primi præcepti seruati præ	
Petitio prima quas res petat	miã, & supplicia uio	
Petitio secũda 304 (358.359	lati	465
Petitio tertia	381 Primum præceptum quomo	
Petitio quarta	382 do impleatur	490.493.495
Petitio quinta	397 Primum præceptum quomo	
Petitio sexta	411 do impleatur obedientia	
Petitio septima	419 operum	496
Pij omnes fratres sunt	350	

INDEX.

<p>Primi præcepti sententia 460 Primitiarum oblatio quid si gnificauerit 387 Prodigalitas 604 Promissiones Dei cōtra cur sum rerum naturalē 108 Propheticoꝝ scriptoꝝ ue- tustas 86. autoritas 87. cer- titudō & ueritas ibid. Proprietas facultatum diuis- na est ordinatio 606 Prospera quo consilio Deus immittat 414 Proximus quis sit 576 Pudicitia 592. et quare Chri- sti nobis donetur 595</p> <p style="text-align: center;">Q.</p> <p>Qualis obedientia præstan- da sit Deo 380 Quali corpore simus resur- recturi 287 Quarti præcepti seruati præ- miazet uiolati supplicia 562 Quartum præceptum quō seruetur & impleatur 565 Quibus modis se Deus pate-</p>	<p> fecerit humano generi 89 Quid efficiat ut inuocemus Deum ut patrem 330 Quintū præceptū que pro- hibeat, & pharisaica eis us interpretatio 372 Quinto præcepto que man- dentur 575 Quinti præcepti impletio 580 Quōd sit Deus, unde cogno- scatur 93 Quōd Deus sit osor & seue- rissimus uindex peccati 93 Quōd Deus habeat filiū 102 Quōd omnes homines sint resurrecturi 287</p> <p style="text-align: center;">R.</p> <p>Redemptio & placatio ue- ra 316 Regis officij tres partes 126 Regnorum duo genera 214 Regnum Dei est eternū 365 Religia uera 479 Religio falsa 482 Religionis studium cur præ- cipuū esse debet 13. 14. fr^{us} et: us</p>
---	---

INDEX

ctus eius uerus ubi trada	Resurrectio Christi nostra		
tur	294	est resurrectio	197
Religionum genera	17	Resurrectio carnis fructus	
Religio Christiana uera &		resurrectionis Christi	283
certa	28	Resurrectionis mortuorum	
Remissio peccatorum quo me		uariae opiniones & false	
rito contingat 266. q̄ late	284		
pateat 269. quomodo re		Resurrectio mortuorum quos	
dimatur 280. non accipitur		modo pbetur à Paulo	283
nisi per fidem 280. gratis		Resurgentium corpora qua	
cōtingit 401. 408. non est		re dicantur spūalia	290
collocata in nostra remis		S.	
sione 403. 404. per quid		Sabbati ocium 7. ridetur à sa	
& quibus contingat 762		pienibus 541. uiolati sup	
Remitti peccata omnia pro=		plicia 544. opera 539. ob	
pter Christum oibus 270		seruatio	448
Remissionis peccatorum cō		Sacramentum quid	698
sequende uia	277	Sacramentorum usu an ido=	
Remissio debitorum colloca=		latia committatur	478
ta in filio Dei	406	Sacramenta cur instituta	480
Remissio alienae iniuriae non		Sacrificia cur instituta ibid.	
est meritum	407	Sacrificia Leuitica impleta	
Remittere & retinere pec=	713		
cata	759	Sacrificia umbra sacrificij	
Resurrectionis Christi testi=		ueri	152
monia 191. utilitas 195. 199		Sāctificatio panis et uini	712

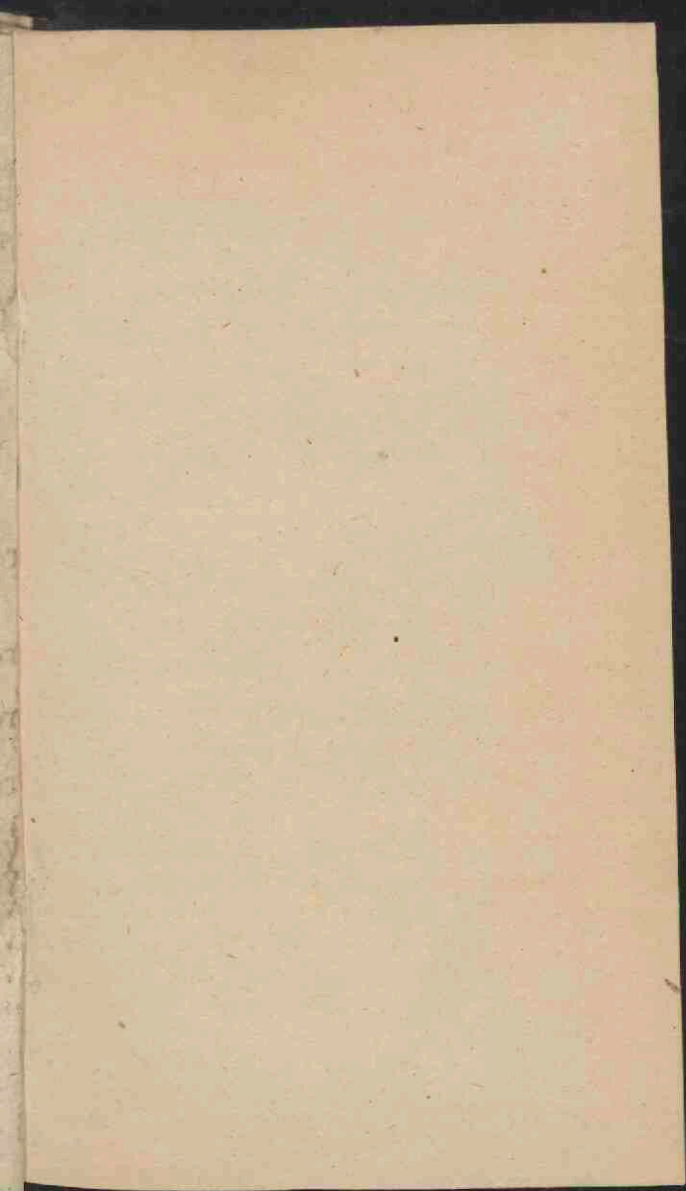
I N D E X.

Sancti qui dicantur	257	Sepultura peccatorum	181
Sanctorum cōmunio	258.357	Septimum præceptum quæ	
Sanctificari	359	prohibeat soci. eius imple	
Satanæ insidiæ	367.414	tio	610
Satanæ insidiæ & furor ad-		Sepulchrorū cōsecratio	180
uersus Christum	118	Sextum præceptum quæ pro	
Satanæ mēdacia de passione		hibeat	587.
& morte Christi	173	Sexii præcepti impletio	580
Scala coeli Christus!	740	Sobrietas	549.592
Scortatio	588.597	Sola fide quomodo intellia	
Scribæ quando audiendi	747	gendum	324
Scripturæ sacræ duo gene-		Sollicitudo duplex	384.192
ra	748	Spiritus quid significet	234
Scriptorum prophetorum		S. sancti essentia	238
uetustas, autoritas, certitudo		S. sanctus est creator, uiuifica-	
& ueritas	86.87	cator & regenerato	238
Secundum præceptum quæ		S. sancti officium & actio	
prohibeat 507. quæ man-		nes	237. 238
det 510. uiolati supplicia		Suffuratio	609
519 impletio	522	Symbola tria	81
Sedere 210. sedere ad dexte-		Symbolum Apostolicum	50
ram Dei	211	unde sic dicatur	82. 180
Sepulture Christi histor.	177	quæ usum collectum	306
cognitio quid proffit	179.		
in sepulchro quam rem		T.	
Christus confecerit ibid.		Talentum atticum	410
		Tentatio an sit à deo	4. 1. 412
		Tertio præ-	

I N D E X.

<p>Tertio præcepto quæ mans dentur et prohibeantur 532</p> <p>Testimonia trinitatis, & q̄ sit unus Deus 99</p> <p>Testimōia seueritatis diuinæ 92. bonitatis et clementiæ 92. lōganimitatis 95. oīpo tētiae 105. Descēsus Christi ad inferos 182. resurre ctionis Christi 192. extre mi iudicij 217. inuocatio nis solus Dei 340</p> <p>Testimonia de remissione re manentis peccati in rena tis 272</p> <p>Testimonia vite æternæ uns de petenda 295</p> <p>Testimonium falsum coram iudicio 618</p> <p>Transsubstantiōis error 733</p> <p style="text-align: center;">V.</p> <p>Verbum maledicum 574</p> <p>Verbum contumeliosum 575</p> <p>Verba obscena 590</p> <p>Veritas q̄ latē pateat 622</p> <p>Veritatis & mēdatij collatio</p>	<p>respectu commodi & in commodi 627</p> <p>Vestitus impudicus 190</p> <p>Victus sollicitudo quatenus sit prohibita 384.</p> <p>Vita corporalis non est ue rē uita 298</p> <p>Vita mundanæ confusio 300</p> <p>Vitæ necessaria petenda, & dari à Deo 386, 392</p> <p>Vita hominis qualis fuisset, si homo nō peccasset 445</p> <p>Viui & mortui qui 222</p> <p>Vnctio Davidis explicat Ba ptismi rationem 38</p> <p>Vnctio regum, sacerdotum, Iesu 124. 125</p> <p>Vocationū Dei discriminē 395</p> <p>Voluntatis Dei duplex 372</p> <p>Voluntati Dei obediendum 378</p> <p style="text-align: center;">Z.</p> <p>Zelus seu ira bona 178</p> <p style="text-align: center;">F I N I S.</p> <p style="text-align: center;">Indicis.</p>
---	--

2439 41-I

